

ENARRATIONVM IN EVANGELION MATTHAEI,

quibus uerbotim simul, & quae Marcus atq; Lucas cum hoc habent communia explicantur, Liber Secundus.

ITEM, LOCI COMMVNES THEOLOGIAE *aliquot excußi.*

Per Martinum Bucerum.

ARGENTORATI,
ANNO, D. M. XXVII.

LIBER ENARRATIONVM in Euangelion Matthæi secundus.

CAPVT VIII.

Cum descendisset autem de monte. Luc. 7.

Vprà initio quinti capitis, ex collatione eorũ, quæ hic noster, Marcus & Lucas scripserunt, ostendimus, Dominum, ubi turbis circumfusus fuisset, ascendiße in montem, inibiq; precatum per noctem, orto die legisse Apostolos, mox de monte descendisse, in locum campestrem, orationemq; istam bene longam, quã per tria capita Matthæus conscripsit, illic habuisse, hunc autem, descensum, ut aliâs alia, à Mat. præteritũ. Quod ergo hic scribit: Cum descendißet de monte, memorat, quod suprà præterierat.

Cõcordia cum Luca & historiæ ordo.

præteriuerat. Nec intelligendum est, finita oratione, primum descendisse, clare enim Lucas testatur illam, in loco campestri, postquam de monte IESVS descendisset, habitam. Eoq; uerba hæc nostri, ita accipienda sunt: Cum descendisset autem de monte, scilicet priusquam orationem, ad discipulos quidem peculiariter, at simul tamen, ut circumfusus ei in loco cãpestri populus, simul doctrinã suã perciperet, haberet, et iã uellet, absoluta oratione, aliò migrare, secutæ sunt eum turbæ, pendentes iam ab ore eius, stupefacti scilicet ob doctrinam, quam tanta cum authoritatte fundebat. Petebat autem Dominus hoc itinere, Capernaum. Ita enim Lucæ 8. legimus: Cum autem consummaßet omnia uerba sua audiente populo, intrauit Capernaum. Notanda uero hic uis uerbi Dei cum authoritate prædicati, qđ post Dominum tot turbas traxerit, inter quas & si multi fuerint, id quod petrosa aut senticosa terra iacto semini, indubie tamen adfuerunt simul, qui bonæ terræ similes, uerbum optimo corde receperint, fructumq; postea suo tempore attulerint. Vbi itaq; frigide adeo sanctiss. uerbũ Dei docetur, cumq; tota prædicatoris uita clamat, ne ipsum quidem illi satis credere, quid mirum si perpaucos, aut nullos attrahat?

Vis uerbi digne prædicati.

Idẽ Mar. 1 & Lu. 4.

Et ecce leprosus accedens adorauit eum.

Hoc miraculum Marcus & Lucas pariter narrant, ille primo cap. hic 5. Lucas memorat in quadam ciuitate

accidiße.

accidiſſe· Marcus ſcribit, proxime ante hoc, prædicaſſe Dominum in ſynagogis in tota Galilæa, et dæmonia eieciſſe, teſtatumq́; in hoc ſe miſſum · Itaq; fieri poteſt, cum repeteret Capernaum, à loco, in quo ſuperiorem orationem habuit, q, in uia ad aliquod oppidum diuerterit, ac inibi hunc leproſum ſanitati reſtituerit· Omnino tamen diuerſo adeo ordine, à Marco & Luca, factum hoc narratur, ut aliud ab illis, & aliud à noſtro, narrari quis putet· Et rurſus eiſdem adeo id uerbis & circūſtantijs id deſcribunt, ut idem narrari ab omnibus tribus, nihil dubij ſit· Sed de tempore ac loco, factorum Chriſti, imitati Euangeliſtas, ne ſoliciti nimium ſimus, ipſa potius qualia fuerint, qualemq́; Chriſtum prædicent, expendamus· Nemini enim uel parum in Euangeliſtis exercito, ignoratur, illos narrando, factorum ordinem nequaquam obſeruaſſe· Commodum autem Dominus, à prædicatione uerbi, ad miraculū ſeſe recepit, quo maiorem uerbis ſuis admirationem & fidem arrogaret· Hic namq; miraculorum uſus, ut ad ſuſpicienda, atq; admiranda Dei uerba, animi hominum excitentur, neq; ad alia ſeruiunt, quæ uera fuerint·

Quando hoc miraculum factum·

Ad ea uero quæ ſuprà ca· 2· de adoratione dicta ſunt, facit, quod ubi hic noſter habet, προσεκύνει αὐτῷ, id eſt, adorabat eum, Marcus habet, γονυπετῶν αὐτῷ, id eſt, accidens ei ad genua, Lucas uero, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, id eſt, cadens in faciem· Hinc nanq; aperte colligitur, accidere ad genua, aut in faciē, incuruare ſcil·

Adorare·

& prosternere, reuerentiæ exhibendæ supplicādiq́; caus
sa, qđ Ebræis, suū השתחוה uel שחה scilicet ꝓprie
significauit, cum adorare latinis plus significet, imò aliud
ferè, qđ animi potius sit, q̃ corporis, de quo suprà plura.

Præterea insigne fidei, ac rite precantis exemplum,
hic nobis leprosus exhibet. Primum, Christi uirtutem au
diuit, & uere credidit, nihil dubitans, sicut ipsi confite=
Cuiusmodi leprosi oratio. tur, posse illū, se sanare, tū fore etiam ut uellet. Quia ora
uit, nequaquā hæsitasse se, declarauit. Quod magno cū ar
dore, simul & animo planè supplici, procidens in faciem
orauit, declarauit se probe agnoscere, minime id sui meri
ti, sed solius gratiæ Domini esse. Sic docet orare spiritus, q
hunc, simulatq; Iesum uidisset, quod Luc. cōmemorat, huc
rapuit & accendit, ut ilico in faciem caderet, atq; certa fi
de sanitatem, ab ipso oraret. Irrisio nanq; dei est, si quid
ipsum ores, quod exoraturum te non certo confidas. Qua
propter Christus ea duntaxat orare docuit, in forma illa
precādi, quā suprà tractauimus, quæ pius nequeat dubita
re se exoraturū, nimirū illustrationē gloriæ dei, uitæ necess
saria, peccatorū remissionē, et à diabolo, eiusq; tētationib.
tandem liberationem. Priuata siquidem, quale fuit huius
leprosi sanatio, nemo absolute orare debet, nisi certus sit,
Quomodo externa oranda. ea impetrata, ad gloriā Dei factura, qđ nisi spiritus in cor
de, nemo potest docere. Quare in omnibus precationib.
pro rebus externis, pius addet: ueruntamen non mea, sed
tua pater uoluntas fiat. Si ad gloriam tuam facturū noue=
ris, sana me, pelle hoc aut illud malum, & nequaquam
absolute

absolute: libera, sana, quod nesciat, an quod petit, uere bonum sit & ad Dei gloriam, cui sese totũ dedidit, propagãdam seruiat. Hinc est, quod Paulus Ro. 8. scripsit, ignorare nos quid & quomodo orandum nobis sit, eoq; spiritũ indicibilibus gemitibus pro nobis intercedere ad Deum. Sunt enim dum affliguntur sancti, occulti quidam in ipsis ad DEVM gemitus, & uota, quæ à dei in nobis spiritu prouenniunt, id petentes, quod ad Dei gloriam, in uarijs illis casibus, quibus exercemur quolibet tempore, facturum ipse spiritus agnouerit. Aguntur nanq; qui filij dei sunt, spiritu dei, non iam ratione. Quicquid autem ita spiritus in nobis orat, sæpenumero non uerbis modo, sed ne certis quidem cogitationibus nobis explicabile est, scrutator tamen cordium deus, facile agnoscit illud & audit, q̃a secundũ deũ, hoc est, ad dei uolũtatẽ, spiritus ille orat.

Si ergo huc spiritus impellat, ac uelut incogitantem rapiat, ut certa fidutia exorandi quid externi, uel tibi, uel alij s ores, sicut leprosus sibi ipsi sanitatem, Apostoli multis alijs, uel sanitatem, uel uitã, uel dona certa spiritus sancti orarunt, indubie exorabis, quicquid id fuerit, quia fide orabis indubia. Credenti autem omnia poßibilia. Marci 12. Spiritus autem hoc opus erit, qui ita, ut illos, ad orandum te nihil fide hæsitante, impellat, ut ne quidem cogitatiuncula aliqua alia obrepat, non modo, ne non impetres, sed ne quidem, de ulla re alia, quàm ut preceris tantum, atque accipias, quod fueris

 preca=

precatus· Sic certe orasse hunc leprosum Lucas describit· Cumq́; uidisset, inquit IESVM, prostratus in faciem rogauit, &c· Ita enim uidetur conspecto Iesu cogitasse: En illum IESVM, omnium saluatorem, qui omnem curat languorem & morbum, bene res habet, & te tua lepra liberabit, tantũ tui admonitus, precabor ergo ipsum, & indubie salutem referam· Ac ita aliud ne cogitauit quidem, quàm ut oraret, & exoraret, sibi à lepra mundationem· Sic sese habebit, quæcunque ex DEI spiritu profecta fuerit, rei alicuius externæ precatio, ne de orando quidem deliberabitur, nedum de exorando aliquid hæsitabitur, sed certus spiritus, ut orare se quæ Deo grata sunt, ita & exoraturum illa, rapiet & impellet ita te ad precandũ, ut aliud ne cogitare quidem poßis· Vnde si deliberare, uel de orando, uel exorando poteris, iam certo non ista spiritus precatio est, neq; pius tum, absolute id, quicquid fuerit orabit· Nihil enim sustinet aut uelle aut orare, nisi quòd certißime ad gloriam Dei faciat, quare quacunq; de re id exploratum non habuerit, absolute eam nullus petet, sed adijciet: Si ita domino fuerit probatũ, & ad ipsius gloriã momẽtũ aliqđ habuerit·

Oratio opus spiritus ad quã ĩcogitãtes rapit·

Sed dices, si certus adeo impetraturum se hic leprosus fuit, & debet dubitatio locum in pij precatione nullum habere, ad quid ergo ille orauit tam suppliciter, procidens in terram, dicẽs: si uelis, potes, &c· qualis sanè submissio, precandiq́; ardor, in omnibus omnium sanctorum precibus eße solet? Profecto nequaquam

Vnde precandi studium & sũmissio·

cxeo,

ex eo, quod de exorando quid addubitetur, & ita suppli= cando ac blandiendo speretur posse forte prouocari Do= minum, ut faciat, quod sua uoluntate non erat facturus, submissionem istam, & studium orandi proficisci opor= tet, nemo enim nisi indubitato credens accepturum se, ac= cipiet, sed proueniet apud sanctos, ex accurata propriæ ipsorum indignitatis, & super omnia eminentis, diuinæ maiestatis perpensione, ut licet certo sciant id quod oratu ri sunt, Dominum ultro facturum, aliâs id nequaquam pe tituri, tamẽ agnoscentes suam indignitatẽ, nequeunt, satis submissos & supplices, sese exhibere. Quicquid igitur ue re Christiani orauerint, quatuor hæc habebunt: Primum spiritu, ad orandum impellentur. Proximum, per hunc certi erũt, id quod oraturi sunt, intereße gloriæ Dei. Ter tium, per eundem spiritum persuasi, non dubitabunt, exo raturos se, quod orauerint. Quartũ, impulsi eodem spiri tu, ex perpensione suæ simul humilitatis, & diuinæ maie statis, precabuntur & supplicissime, & obnixißime, quamlibet certi sint, Deum ultro daturum, quod precan= tur, ac nequaquam id precaturi fuissent, nisi dare id Deo credidißent multo gratißimum.

Quatuor habebunt pie pre= cantes.

Postremo notandum, quàm paucis uerbis hic oraue= rit, quàm multo autem affectu, de qua re suprà in cap. 6. de precatione.

Protensaq; manu tetigit illum.

Marcus addit, IESVS aũt misertus &c. Misericor diæ nanq; summæq; bonitatis suæ documẽta, quibus ad se

allicere populum uolebat, huiusmodi beneficia erant, debentq; commemorata, fidem in ipsum, in nobis augere. Quem enim se leproso, ex fide oranti præstitit, hunc se et nobis simili fide orantibus præstabit.

Cur manu tetigerit immundũ.

Quod uero protensa manu leprosum Dominus tetigit immundum, ad cuius contactum non minus sanè contaminabatur homo, quàm si tetigisset sanie fluentem, docuit charitatem pluris sibi esse, quàm ritus istos externos, quin externa illa omnia charitatis imperio subeße, uti & de sabbatho, cuius obseruatio sanctißime erat præcepta, aliâs facto & uerbo docuit, propter hominem, omnia huiusmodi esse instituta, non hominem propter illa. Tangere itaque immundum nulla caussa, ut iniuria erat aliorum cum quibus erat agendum, cum propter contagionem, tum propter naturæ horrorem, ac etiam puritatis obseruandæ publicitus neglectum, ita pius & sanctus nemo, id admisißet, tabernaculo Domini id deferens, ut animo & corpore, quàm mundißime & decentißime uiueret, at quoniam summa sanctitas ac puritas est, Dei perfectionem, dilectione erga miseros retulisse, si quem contactu & conuictu suo iuuare sancti potuißent, uiuo Dei tabernaculo ac Deo, omnis puritas authori potius deferentes, in summis corporis sordibus inseruire illi, quàm corporis munditiem tueri maluissent, etiamnum lege Moscheh urgente. Hæc uero ut ueteres, acti à spiritu Christi, ita obseruarunt, sic mirum non est, Christum ipsum, summum charitatis plantatorem & uindicem, idem præstitisse.

Ad hoc

Ad hoc enim ut proximum demereamur, & quàm plurimum, omnia referenda & adtemperanda sunt, finis siquidem legis dilectio. Non ergo à Deo erit, illa uel sanctitas, uel sanctitatis obseruatio, siue in hominibus, qualem Nonni & Nonnæ iactarunt, aut etiam in rebus, cuiusmodi uulgus Ecclesiasticorum, omnes etiam opes suas habet, non solum quæ uasa sacra dixere, ob quam proximorum necessitati non succurritur, & pro uiribus inseruitur Christus omnium mundissimus, immundissimum leprosum, etiam contra legem, ut uidebatur, tangit, dum tangendo potest iuuare. Ita nemo poterit ea sanctitate pollere, ut non profanissimo cuiq; inseruire nihilominus debeat, si sua ille opera indigeat.

Cur contactu Christus quosdam curarit, quosdã solo uerbo.

Cæterum iuxta animaduertitur, CHRISTVM plerosq; contactu simul ac uerbis curasse, plerosq; solo uerbo, sicut puerum Centurionis, de quo mox subijcit. Illud fecisse arbitror, quo carnis suæ pretium & utilitatem declararet, cuius solius immolatione salus omnibus reparata est, ut nemo nisi manducata carne & hausto sanguine ipsius poßit uitam æternam consequi, Ioan. 6. Hoc autem, ut carnis præsentiam nõ crederemus usq; neceßariam, sed uerbo suo, etiam carne absente ipsum æque omnia posse. Nam etsi salus nostra non nisi per carnem CHRISTI potuerit perfici, non est tamen necesse aut utile, eam semper habere præsentem carnaliter. Vnde dicebat: Expedit uobis ut ego uadam. Ne

dam · Ne quid igitur detractum nobis, quod salutis nostræ intercsset, putaremus, postquam carne à nobis Christus secessit, agens etiamnum in carne, subinde uerbo solo eiecit Dæmonia, curauit morbos, & suscitauit mortuos, atq; ita luculenter declarauit omnem sibi potestatem traditam, uerboq́; omnia posse, eoq́; cum receperit, ad finem usq; seculi, nobiscum se futurum, spiritu suo utiq; & uirtute, nihil omnino fore, quod ipsi fidentes, simus desideraturi, si id salutis nostræ referat, quamlibet carne nobis absens existat · Fide nanq; carnem eius non contingere tantum, sed manducare etiam oportet, hoc est, fidem eo pasci & roborari, quod scimus & memoramus, ipsius pro nobis sacrificio, peccata nostra expiata, & æternam uitam comparatam·

Vide ne cui dixeris. Mar.1. Lu.4·

Et infrà 9· duobus cæcis, quos uisu donauerat, intermi natum legimus, ut uiderent, ne quis id resciret· Marci aũt 5· mandasse ei, quem Dæmonijs liberarat, ut domum & suos repeteret, illisq́; annunciaret, quanta sibi Dominus fecißet, quod & fecit per decapolim ipsum prædicans· Dixi suprà cap·7· miracula, quæ initio Euangelij coruscarunt, ceu classicum fuisse, quo ad regnum cælorum, audiendumq́; Euangelion, mundus fuerit conuocatus · Iam tempus illud Christi, quod in carne nobiscũ agit, fuit ceu dilucu=

Cur Christus sua beneficia taceri alijs,

diluculum diei salutis, mox per manifestam Euãgelij prædicationem, ceu iustum iubaris aduentum orituræ, iamq; uelut rutilante aurora, radios suos iubar hoc sensim proferebat. Atq; hinc fuit, quod Christus se tot miraculis, & sermonibus quoq; tanta authoritate habitis, admirabilem & suspiciendum, quem audire & sequi, homines iuuaret, sese exhiberet. Attamen quoniam pati ipsum antea, ac ita demum in gloriam ingredi suam: serui ante formam gestare, quàm omnium principis maiestate fulgeret: atq; hominum prius similitudinem præ se ferre, quã in Dei forma, clare reluceret, à patre fuerat constitutum, quemadmodum ut se Christum esse, prædicari palàm nondum uoluit, quod scilicet discipulis suis identidem uetuit, ita etiam noluit nimium inclarescere miraculis, præsertim cum non magnus inde pietatis fructus expectaretur, hacq; caußa, cum alijs, tum huic leproso collatum sibi beneficium prædicare interdixit. Vbi nanq; contempto Christi mandato, maxime factum hoc inuulgauit, multaq; prædicauit, nullum alium fructum fecit, quàm ut turbis hominum, corporum magis quàm animorum salutem quærentium, aut certe curiositate tantum, uidendi miracula, nouaq; audiendi accurrentium, Dominus adobrueretur, neq; posset iam palàm ciuitatem ingredi, sed cogebatur foris manere in locis desertis, ut meminit Marcus. Satis iam miraculis alijs Christus celebris factus erat, abundeq; ad eũ exciti, quos sitis aliqua doctrinæ cælestis tenebat, si etiam hic ipsius iussui, quàm præpostero suo studio

alijs prædicare præceperit.

studio

ſtudio obſecundare, quod par erat, maluiſſet.

Præpoſterum leproſi ſtudium imitantur intempeſtiue & non miſſi prædicantes.

Hunc referunt hodie, qui nullam rationem habent, ubi & quando ſementem uerbi Dei faciant, & quibus myſteria exponant, dummodo quod ipſi de Euangelio agnouiſſe ſibi uidētur, quā maxime inuulgauerint, nihil morati, ſi canibus etiam obijciant ſanctum, & porcis ſpargant margarita, aut ſi ſolidum cibum pueris, & lac prouectioribus proponant. Qui denique non miſſi prædicant, hoc eſt, quos nullus ardor gloriæ Dei, ſed ſua duntaxat libido ad prædicandū impellit. Fieri nanq; potuit, ut hic leproſus, et cæci illi duo, ac alij, quib. facta ſibi beneficia prædicare interdixit, indignioris fortaſſe uitæ fuerint, quàm ut idonei eſſent, ad prædicandū Dei regnum. Vt enim Paulus, non quemlibet etiam pium uult deligi in Epiſcopum, ita & Chriſtus facta ſua annunciare, noluit committere quibuſuis, ſicut & illum qui dicebat: Præceptor, ſequar te, quocunque abieris, quodammodo à ſe reiecit, de quo paulo infrà.

Ex proprijs affectibus cultum Dei metientes.

Deniq; ſimiles huic ſunt, qui obſequia Dei, non ex uerbo ipſius, ſed ſuo affectu potius metiuntur. Nam hic ſatis non habuit, propalaſſe contra iuſſum Chriſti, quod ſibi factum erat beneficium, ſed multa præterea alia, nequaquam ad hoc munus delegatus, prædicare cœpit, ita uiſus fortaſſe ſibi magnam ſe à Chriſto gratiam initurum. Sic nanq; de eo Marcus ſcribit: At ille egreſſus, cœpit prædicare multa, & diuulgare ſermonem. Ipſe forſan ambitioſior ita optaſſet celebrari, ſi quid beneficiſſet. Nam

quæ

quæ stulti mortales, ignari bonorum, sibi quærũt, eadem offerre & DEO, solent, aurum, gemmas, purpuram, amplas basilicas, superbas aras, suaue olentia thura, dulces cantus, & id genus alia, quæ carni scilicet uoluptatem adferunt, quæ ipsum uere delectant, innocentiam, fidem & dilectionem negligentes. Quæ insania tam crassa est, ut ethnicus Poëta, incessendam sibi duxerit. O cur uæ (inquit) in terras animæ & cælestium inanes. Quid iuuat hoc, templis nostros immittere mores: Et bona dijs ex hac scelerata ducere pulpa? Non recte igitur fecisse hunc leprosum prædicando, quod tacere CHRISTVS præceperat, nemo dubitet, quandoquidem rectum esse non potuit, quod DOMINVS serio prohibuit. Neque enim audiendi sunt, qui aiunt CHRISTVM modestiæ caussa prohibuisse prædicari, quod tamen prædicari uoluerit. Ista siue urbanitas, siue simulatio potius, hypocritarum est, non CHRISTI. Porro ut hunc & alios plerosq; exhibitas sibi uirtutes tacere uoluit, ita alios eas uoluit prædicare. Nam omnino latere noluit, quod aurora esset dici, qui ex ipsius manifesta prædicatione paulo post, erat plene mundo irradiaturus. Hinc & discipulos prædicatum aduenisse regnum Dei amandauit, et illũ liberatũ Dæmonijs, atq; alios nonnullos, facta sua deprædicare etiam iussit. Vnde & hodie, qui uolet digne Deo, & cum fructu, facta Dei prædicare, uel alias etiam gratificari,

tificari, nihil pro sua cupiditate agat, sed cõmittat se Dei spiritui, qui tum & illic, cum & ubi ipse uoluerit, beneficia Dei prædicare doceat, agereq́; quod optimo patri uere gratum existat. Nemo siquidem, nisi ipsius spiritus, quæ grata habeat, nobis indicauerit.

Sed abi & ostende te ipsum sacerdoti. Mar. 1. Lu. 4.

Explosi pridem sunt, qui hoc Christi dicto, confessionem illam secretariam fundare conati sunt, quasi uero ijdem eßet nostri presbyteri, qui legis sacerdotes, et ostendere, confiteri singula peccata, & lepra peccatum significaret. Missis ergo istis, nimis crassis nugatoribus, præsertim cum de confeßione suprà diffuse disputauerimus, cap. 3. Christi potius hic religionẽ summißionemq́; miremur, qui sanctis adhuc ceremonijs Moscheh, quod nouum & spiritale fœdus nondum eßet, sanguine ipsius confirmatum, & eò, ut uulgaretur palàm, perductum, tantopere detulerit. Quo monemur, ut & nos receptis legibus, & moribus obsecundemus, quantum cum Deo fieri potest, etiamsi à nobis nulla eius sit neceßitas. Lex nanque erat, ut de mundatis leprosis sacerdotes iudicarent, siq́; uere mundatos deprehenderent, Domino sisterent, atq́; ex oblatis per eos, sacrificium facerent, cũ reliquis ceremonijs, quæ 3. Moscheh 14. præscriptæ legũtur. Quodq́; Dominus

Christus legẽ pub. diligenter obseruat.

Dominus ait, in testimonium illis, non aliter accipiendum puto, quàm si dixißet, in legem uel ius illis. Siquidem legem testimoniũ uocari, uel ex 119. Psalmo abunde liquet. Vnde uerborum Domini sensus hic est: Et si uere mundus sis, neq; sit, quod te homo mundum approbet, uolo tamen, ut quæ Moscheh ex iussu Dei, illis nimirum sacerdotibus in testimonium, hoc est, legem & ius statuit, sancta habeas, ideo abi, ostende te sacerdoti, ut te mundum iudicẽt, & statutum munus offer, unde partem illi suam habebunt, ita neq; authoritatis, neq; commodi iacturam ex meo beneficio facturi.

In testimonium illis.

Neq; enĩ hoc in testimoniũ contra illos erat, quod Mosche præceperat, quia ipsum obseruabant, neq; etiam ista huius exhibitio atque oblatio, qua simul prohibebat Dominus, ne cui quod factum erat, diceret. In testimonium contra eos fuisset, quod Moscheh de mundatione leprosorum præcepit, iuxta illud 5. Mosche 11. si id fuissent transgressi. Sic & huius exhibitio, si per eam uoluißet DOMINVS factum suum sacerdotibus prædicari. Iam autem ne uerbo de hoc dicere uel illis uel alijs sanato præceperat. Dicebat enim: uide ne cui dixeris, sed abi ostende te sacerdoti et offer munus &c. Neq; enim licebit ostendere sacerdoti, interpretari, pro indicare illi, à quo sanitatem hic acceperit. Parum igitur considerate in Germanicis exemplaribus, uersum existimo, zu eynem zeugnuß uber sye, cum exemplaria græca habeant, hic in Marco & Luca εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, id est, in testimo-

ſtimonium ipſis, ynen zur zeugnuß, & nõ ἐπ᾽ αὐτούς, id eſt, cõtra eos, uuider oder uber ſye. Nam ſenſus hic nequaquam poſcit, αὐτοῖς, pro ἐπ᾽ αὐτούς, accipere, uti cum apud Marcum σ. legitur, iuſſos Apoſtolos excutere puluerem, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, id eſt, in teſtimonium ipſis, nimirum repellentibus eos. Id enim idem eſſe, quod ἐπ᾽ αὐτούς, cum ſenſus euincit, tũ ex Luca. 9. clare liquet, qui ἐπ᾽ αὐτούς eadem Domini uerba commemorans, poſuit.

An excludendi publico leproſi.

Hic forſan quiſpiam dubitabit, quando nos ceremonijs, externiſq; ritibus liberi ſumus, & omnia iuxta nouum Chriſti mandatum, ut inuicem diligamus, attemperare debemus. Si etiam nobis liceat, leproſos ita é conuictu hominum eijcere, uti mos publicus obtinet, & lex Moſcheh lib. 3. cap. 13. præcipit. Suprà cap. 5. ubi de ui legis, quid eius ſtabilitũ, quid abrogatum nobis ſit, diſſeruimus, indicauimus, omnes ceremonias cultus Dei ad fidẽ, formulas iuris ciuilis, ad dilectionem, ritus purificandi corpora, ad morum puritatem decentiamq́; pertinuiße, ac quicquid externum in eis, per ſe ad fidem, dilectionem, decentemq́; uitæ modum nõ attinet, abrogatum, ut fidem autem ipſam, dilectionem, uitæq́; modeſtiam & decorem minime, ita neq; ea quæ licet externa ſint, habẽt tamen nõ nunquam cũ illis, fide, dilectione, & modeſtia connexionem quandam, adeo, ut ſi hæc præterires, illa uiolares, uti certe habet, ſeptimum diem quieti familiæ indulgere, ac pleraq; alia. Quæ ergo huiuſmodi fuerint, quamlibet ex

Externa legis quatenus ſeruanda.

terna

terna sint, quatenus cum illis, in quibus uere pietas sita est, coniuncta fuerint, pijs omnino obseruanda sunt·

Iam cum contagiosus morbus sit lepra, & plurium salutem, paucorum delitijs, charitas longe præferat, certe cum charitate connexionem habebit, leprosos è publico eijcere, non ut negligantur, sed ut citra damnum curentur aliorum · Vt enim cibo & potu, ita & rebus alijs, diuinitus in hoc ordinatis, tum uita, tum ualetudo, quo proximis inseruias, conseruanda est· Si enim iniurium est, & cum dilectione pugnat, opera tua proximum destituere, multo magis & iniurium & dilectioni pugnans erit, te ipso toto illum fraudare, ne unquam possit quidem tuis obsequijs frui · Quando itaq; Dominus ipse, quo nemo uel æquior, uel dilectionis seuerior exactor, lepram, fugiendum publicitus malum iudicauit, præcepitq; suis, quibus nihil præcepit, non peculiariter ad dilectionem faciens, ut seorsim leprosum habitare facerent, & tentaremus Dominum, & in fratres reliquos iniurij eßemus, si leprosis promiscuam cum reliquis hominibus cõuersationem permitteremus · Recte igitur & secundum dilectionem agitur, quod leprosi è publico secluduntur, si modo ita simul prouidentur, ne quo uitæ neceßaria desiderent·

Charitatis est publico semouere leprosos·

Sed rursus dubitare quis possit, cum ministrandum leproso sit, cuius hoc potißimum fuerit · Etenim nemo ita propinquus leproso fuerit, atque uxor & liberi, & leprosæ uicißim, maritus & liberi, caro enim uiri, uxor: & uxoris caput maritus, tum liberi, ca=

An leproso ministrandum à coniuge & liberis.

ro sunt de carnibus illorum, & os de ossibus illorum. De his admodum præstaret, magistratum cui externa huiusmodi prouidenda incumbunt, cauere. Etsi enim spiritus agit, qui sunt filij Dei, attamen si uel legibus uel edictis magistratus hæc moderaretur, non tantum sancti minore aliorum offendiculo, officia sua facerent, sed & ipsis essent omnia expeditiora, certum uerbum Dei, quo parere iußit magistratui, sequētibus. Quemadmodum autem pius magistratus, de his leges ferendo, in consilio semper habiturus esset dilectionem, qua plurium sanè salutem, paucorum delitijs, ac uiuendi nō neceßariæ commoditati præferret, ita etiam sancti se habebunt, ubi ille officio suo defuerit. Nemo siquidem sibi, sed rei publicæ & natus est, & debet uiuere. Si igitur maritus leprosus sit, habeat autem sanam uxorem atq; liberos, si tum publicæ utilitatis rationem habere uterq; uoluerint, maritus ne petet quidem cum uxore & liberis uiuere, atq; in periculum pariter illos inducere, ne & ipsi R. publicæ pereant, uxor uero liberis potius R. P. educendis adhærebit, quàm ut maritum iam inutilem R. pub. sequatur, destituens liberos, aut in periculum adducens, qui usui esse multis possent, tum & se ipsam publico usui subducens. Dabunt igitur operam, ut leproso habitanti iuxta legem Domini seorsim, & solitario, necessaria ministeria non desint, uel per cognatas uiduas, aut alios in quibus R. publica quàm minimam iacturam faciat. Eodem modo

Operæ pretium magistratum de his cauere.

Altero coniugum leproso, alter sanus liberis potius, quàm leproso ministrabit.

modo habebitur uxor leprosa à sano marito. Nisi forte & absq; liberis uterq; coniugum eßet, neq; idonei procreandis, sic enim rebus habẽtibus, opinor, coniugalis dilectio, alterum ut alteri ministraret, impelleret.

Porrò de coniugio alterius coniugum, qui sanus publico relictus est, iterum optandum esset, statuere magistratum, & id statuere, quod cum priuatæ, tum publicæ salutis & honestatis referret. Sane si par est, relicto leproso, alterum se R. publicæ, & liberis seruare, congredi nõ debebit cum leproso, quando ergo uel sua uel aliorum, aut utrorumq; retulerit, quo & caste, & proximo utiliter uiuat, ad secundas nuptias concedere, & pie ipse illas petet, & pie magistratus eas illi permittet. Hic spectandum potissimum, quo uitæ genere & honestius, & fructuosius quis uiuat R. pub. & proximis suis, & ne sint ei, quid det, malæ libidini aut ulli affectui carnis. Quod qui curarit, illi facile impedita quæq; Deus expedita reddet, absit tantum prauus oculus, & adsit certa in Dei bonitatem fidutia. Leproso satis prouisum puto, si necessarium uitæ ministerium habeat. Gignendis liberis ineptus est, & percussus à Domino, ut solitarius uiuat. Siue ergo pius erit, siue impius, si pius facile exorabit à Deo, ut sortẽ suã æquo ferat animo. Si impius, nihil de illo attinet ad Ecclesiã. Verum quoniã non omnis lepra incurabilis est, etiam in hoc casu, differendo secundas nuptias, qui Christianus fuerit, dilectionis edicta sequetur.

Summa est. De rebus tam incertis, atq; uarie accidentibus,

Vbi nulli liberi neque spes liberorum, sanus leprosum uix deseret.

Secundæ nuptiæ licere possunt ei, cuius coniunx incidit in lepram.

Leprosus coniugio ineptus.

Ad secundas nuptias nõ properabitur.

Nibil in his posse certum statui.

tibus, certæ leges aut consilia, dari nequeunt, eóq; ante omnia optandum est, ut Dominus donet, magistratus se timentes, & suæ legis curiosos, ij è re nata facile in his & alijs statuerent, quo & priuatorum & publica salus promoueretur. Dum id impetrare non licet, proximum est, ut quisq; omni ĩ casu agnoscat sese Dei esse, eóq; oportere, ut ex ipsius, non sua uoluntate uiuat, & fructum proximis uita sua adferat, is quicquid inciderit, hoc amplectetur, quod propius ad huiusmodi institutũ, facturũ sperauerit, nempe ut innocenter & fructuose alijs, præsertim ijs, quos ei Dominus ꝓximos fecerit, uiuat. Perpẽdet suas uires & dotes, perpendet proximorum necessitatem, tum quid publicæ & honestatis, et utilitatis intersit, nõ negliget. In primis aũt orabit Domini spiritũ, ne quid ex sententia carnis agat, sed neq; communicare cum timẽtibus DEVM, de rebus huiusmodi posthabebit. Sic indubie dabit illi DOMINVS, id sequi quod cum sibi, tum alijs, & honestius & salubrius fuerit, quacunque in re. Secretum enim Domini timentibus eum, & fœdus eius, ut faciat illos cognoscere, psal. 25. Spiritu Dei ducuntur, qui sunt filij Dei. Rom. 8. Et suprà 7. Petite & accipietis &c.

Quomodo se Christianus in huiusmodi casu habebit.

Extat Pon. Romani rescriptum, in decretalibus Epistolis titulo de coniugio leprosorum, quo cauetur, ut uxores uiros, & uiri uxores, qui in lepræ inciderint morbũ, sequantur, & eis coniugali affectione ministrent. Ratio adijci=

adijcitur, quod ſint una caro, & in ſequenti reſcripto alia, quod uxor, non niſi fornicationis cauſſa dimittenda ſit. Verum hic non conſideratum eſt, quid ſanis liberis parentes, & Reipub. ſani ciues debeant. Tum quod ij uiri & uxores, qui officijs horum nominum, pares ſunt, eadem caro demum ſint, & uiro ea uxor, quæ uxorem queat & uelit agere, non niſi ob fornicationem repudianda. Quis enim neſciat, qui uiri & uxoris nomine poſſint cenſeri? Ad hæc ſatis patet, ei qui nolit contēdere, CHRISTVM cum dixit: Quicunq; repudiauerit uxorem ſuam, niſi ob ſtuprum, & aliam duxerit, is admittit adulterium, non niſi temerarias cauſſas repudij uoluiſſe adimere, ac uetare, abijcere, qua quis uxore uti poßit. Alioqui peccaſſet Paulus, qui diſcedenti infideli, fideli coniugi ſecundas admittit nuptias, ubi etiam ob fornicationem repudium non interceſſit. Et ipſi pontificij ob impotentiam & ſæuitiam, matrimonia ita diſſoluunt, ut coniugale miniſterium, neuter alteri debeat.

Reſcriptū R. Pon. ordini charitatis aduerſum.

Postremo homo non repudiat leproſum, ſed Deus, qui ita cauit 13. Moſcheh. 3. Leproſis in quo huic morbus fuerit, ueſtes conſciſſæ erunt, & caput detectum, & labia obuelata, et plane immundus uocabitur. Omnibus diebus, quib. in eo malum hærebit, immundus plane erit, habitabit ſeorſim, extra caſtra, erit habitatio eius. Hæc lex, ut dixi, quatenus cum dilectione proximi cōnexionem ha

bet, ut habere suprà ostendi, sanè nobis obseruanda est, tanquam in præcepto dilectionis, & nobis data, quæ adhuc magis obstringit, quod & à nostro magistratu recipitur, cum omni humano statuto nostrum sit parere 1. Pet. 2. Illa quidem, quod scissis uestibus, & detecto capite leprosus agat, quia cum charitate non plus connexa sunt, quàm quatenus indicia leprosi, ut commodius declinetur, existunt, nobis obseruatu necessaria non sunt, si alijs notis sese leprosi prodant. Excludere autem, ut dixi, & seorsim habitare leprosos, omnino præcepto dilectionis annexum eße cognoscitur, quare qui ob lepram eijcitur è publico, seruatis Reipublicæ coniuge & liberis, is non ab homine repudiatur, sed à DEO coniugio eximitur.

Deus leprosum coniugio eximit.

Si quis autem calumnietur, sic & ob alias ægritudines aut morbos, possent dissolui coniugia, quod forte alter coniugũ, huic nomini nequeat respondere. Respondeo, ꝑ nos nulli uel libidini, uel iniquitati fenestra aperitur, quod non studio innocentiæ atq; dilectionis erga proximum, hoc est, ex uoluntate Dei à quoquam suscipitur, iam damnatum à nobis esto. Iam qui uitam Deo dignam quærit, ne lepra quidẽ accidẽte, temere quicq̃ aut præpropere ut dixi, de nuptijs aget, taceo si alia incidat ægritudo. Ad hæc de alijs morbis, non ita cautum est diuinitus, ut de hoc. Tum in raris casibus necesse est spiritum magistrum audire, de huiusmodi priusquam accidant, quid

Ob nullũ alium morbum ita ut ob lepram proximus uitandus.

quid possit certum statui? Indubie, qui unum hoc curabit, ut sancte & utiliter uiuat, idq; ijs, quibus Dominus se adiūxerit, ille nihil uel indecorū, uel iniquū, siue lepra, siue alijs malis, laborante suo compari, admittet unquam. Quæ de coniuge ac liberis, seruandis Reip. & alijs proximis, relicto leproso, cui tamen satis prouisum sit, dißerui, in hoc tātum dißerui, ut declararem charitati nequaquam pugnare, imò ex officio eius esse, secludere leprosos, tū à familiaribus, coniuge ac liberis illos cohabitatione & cotidianis ministerijs, si aliunde illis pro necessitate satis puisum sit, posse deseri, deniq; in casu, etiā sanam coniugem, secundas petere nuptias, neq; oportere libidinē leprosi satis prouisi, præferre saluti & commoditati, Reipublicæ. Sed tum tantum, quum secundum charitatem agetur, & affectus carnis hic nihil statuet, sed studio Dei, omnia gerentur, quo pacto nihil poterit, peccari in ius matrimonij, aut contra Domini, de eius perpetuitate sententiam, de qua tamen, infrà decimonono plura.

Nihil hic p mittitur nisi secundū Deum agentibus.

In his deniq; omnibus, ut & suprà memini, pius receptis legibus, quantum omnino illi cum Deo licuerit, sese attemperabit, licebit autem, quicquid non coget, offendere Deum, quale est, si indulgentia & priuilegijs magistratuum in his utatur, uti neceßitate cogente illi plerisq; in locis, à iure publico huiuscemodi casibus implicitis, quædam remittunt, ad quædam conniuent, hic iustum ius, cū offendi=

Publicis legibus & magistratibus plurimum deferetur.

offendiculo aliorum, et inobedientia magistratuũ Christianus concedi sibi hand postulabit, modo ea sibi permißa habeat, quib. sine innocenter et sancte uiuere nequeat, nihil moratus, si uel contemptior paulo, uel quo ad rem, incommodius uiuere oporteat. Iudicent de his spiritales.

Luc. 7. Porrò cum ingressus fuisset Capernaum, adijt eum Centurio, &c.

Nam in itinere, quo finita oratione Capernaum petebat, leprosum sanaße uidetur, uti suprà dixi. Lucas eandem historiam descripsit, 7. & narrat Centurionem indignũ sese existimasse, qui Iesum ipse adiret, eoq́; seniores Iudæorum misiße ad ipsum oratum, ut suum puerum paralyticũ et uehementer discruciatũ, ut uero Lucas habet, iam deniq; agentem animam, sanaret. Vnde quod hic noster ait, Centurionem Christum adijße, & pro seruo suo paralytico orasse, intelligendum est factum per hos seniores Iudæorum, quos ad illum Centurio amandarat legatos. Ita & sequentia: Domine non sum dignus, etc. non per se Christo, sed amicos, quos Domino nõ longe iam à domo sua existenti, miserat obuiã, dixit. Mox nanque dominus, cum legatis illis Iudæis iuerat. Sic enim Lucas scribit: Et cũ iã non longe abesset à domo, misit ad eũ Centurio amicos, dicẽs ei: domine, noli uexari. Non enim sum dignus, ut sub tectum meum intres, quapropter nec meipsum sum dignũ arbitratus, ut uenirem ad te, sed dic

Matth. & Luc. conciliantur.

uerbo,

uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego sum homo, &c.

Notandus hic primum, ordo, quem hic noster obseruauit, prius miraculum descripsit, quo sanatus fuit Iudæus, fide sanè mediocri præditus, mox beneficium describit exhibitum Ethnico, eiq́; & dilectione & fide multo præstantiore. Nam ille sibi sanitatem quærebat, hic seruo: ille coram existentem credidit posse se sanare, hic etiam absentis uerbo hoc tribuit: ille ex animi submissione in faciem procidens, insigni profectò modestia orauit: Si uelis potes me mundare, hic adhuc submißius egit, indignum sese ducens, qui uel ipse Dominum appellaret, aut ad se uenire sustineret. His sanè adumbratum fuit, regnũ Dei, Iudæis primum ex promissione offerendum, suosq́; ex illis, licet paucißimos, ciues habiturum, sed mox multo cumulatiore cum fructu transferendum ad gentes, de quo & ipse Dominus, horum occasione mox monuit.

Multo ergo præclarius, in hoc Ethnico, pietatis atq; animi, Dei spiritu formati, exemplum nobis propositum est. Dilectio & eximia humanitas eius, in eo notantur, quòd seruulum adeo charum habuit, maloq́; eius fuit tantopere motus. Omnino enim qui DEI sunt, ut Dominum se habere in cælis agnoscunt, ita summa æquitate & humanitate seruos suos pertractant, de quo Paulus monet, Ephesios sexto, & Coloßen. quarto. Submißio præcipua, quòd neque adire ipse Dominum,

neq;

neq; eum in suas admittere ædes fuit ausus. Deniq; fides incomparabilis in eo, qui non dubitarit, uerbo potuisse Dominum, suo seruulo sanitatem, quãlibet uicino morti, imò iam animã agenti, restituere, habentem scilicet imperio suo, morbos & sanitates, uitam ac mortem lõge plus parentia, quàm ipse suos uel milites uel seruos. Etenim argumentum ducebat à minori. Nam ego, inquiebat, homo alterius potestati subditus, &c. Qu. dixisset: Ego potestate nihil tibi conferendus, ut qui adhuc alterius sim potestati subditus, cum tu in manu habeas omnia, uerbo apud meos subditos cuncta efficio, milites iussa mea capeßunt, imperata facere seruus nõ detrectat, quanto plus tu uerbo, quodcunq; uolueris præstabis in rebus omnibus, morbos abigens, sanitatem restituens, arcens mortem, uitam conseruans?

Porrò hinc simul animaduertendum, quàm omnia sint uocantis Dei, & nihil operantis hominis, omnia Domini miserentis & spiritu suo benigne edocentis, ac nihil hominis, currentis aut uestigantis. Quis enim non plurimum Dei bonitatem miretur, si perpendat, quàm parum hic Centurio, homo Ethnicus, atq; ob militiam reliquis hominibus adhuc profanior, de IESV audierit. & quã multa crediderit? Humiliet igitur sese diuinæ maiestati omnis caro, quam nisi ipse sola sua bonitate ad uitam reuocet, perire neceße est, cuius gratuitum donum est, quicquid uspiam boni fuerit.

Pietas soli us Dei donum.

Operæ precium uero est, uidere & quid exempli exhibuerint

hibuerint hic & seniores Iudæorum, quos iste Centurio ad Christum misit legatos, se Ethnicum ducens impuriorem, quàm qui deberet, cum Iudæorum tam eximio Propheta uerba communicare. Scribit enim Lucas, eos studiose Dominum oraße, sed his uerbis: Dignus est, ut hæc illi præstes, diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. O supercilium pharisaicum & intolerabilem arrogantiam. Ergo qui uos diligit, & synagogas extruit, dignus est, cui Christus beneficiat? Planè similis oratio, precationibus Cœnobitarũ, qui uel solos suos benefactores, & suorum ordinum studiosos, cum suis precibus, tum diuinis beneficijs, dignos & existimarunt stulti, & prædicarunt impudentes, quacunq; illi impietate & improbitate sorderent. Quàm dißimilis uero erat horum orationi, animus Centurionis, qui ob ista omnia ne quidem aspectu IESV, dignum se arbitrabatur. Nota tamen ex his ipsis, quæ de illo Iudæi prædicant, quàm non nupera fuerit hominis pietas. Iudæos agnouerat gentem Dei, Deiq; eloquia illis credita, eoq; amabat illos, & beneficijs suis demereri studebat. Quippe actus eodem spiritu, quo Cornelius ille, de quo in Actis, ad suas eleemosynas & preces impulsus fuit. Neq; enim potest se non exerere apud electos spiritus Dei, quacunque adhuc laborent, uel ignorantia, uel infirmitate.

Arrogantia Iudæorum.

In electis quæ pietatis, tempestiue relucent.

Verum ante omnia hic Christi, propter quem omnia scripta sunt, exemplum perpendendum. Incomparabilis scilicet & bonitatis & summißionis. Etsi enim Ethnicus esset,

Exemplũ bonitatis Christi.

eßet, cuius negotium agebatur, & essent legati, bis inepti oratores, præsertim apud Christum, ut oratio ipsorum satis probat, tamen ilico non tantum exorari se seruo sanitatem passus est, dicebat enim: ego cum uenero, medebor illi, ut hic noster habet, sed etiam inuisere Ethnici seruulum ultro uolebat. Nam ita scribit Lucas: IESVS autem ibat cum illis. Quid queat fingi, & benignius & facilius? Quis ab hoc non speret omnia? Quis denique in hunc credens, hanc pariter benignitatem & submissionem, non cupiat æmulari?

Luc. 7.

Hæc autem cum audisset IESVS admiratus est, &c.

Admiratio hæc hominis Christi fuit, stupentis ad tam præclarum D. bonitatis miraculum, quo homini Ethnico & militi, tantum fidei donatum fuerat, ut in omni populo Iisraëlis, tantundem haudquaquam reperisset. Antea in sola fere Iudæa Deus notus, nunc homini, per omnia profano, Deus amplius cognoscitur, quàm semel Iudæis uniuersis. Res sanè noua & insolens, dignaq; admiratione summa. Quam ut simul mirarentur turbæ sequentes, ac imitari cuperent, testatus illis fuit: Amen dico uobis, ne in Iisraël quidem tantum fidei reperi. Ita facit Dominus ex nouissimis primos, & ex primis nouißimos.

Porrò quoniã hoc uerbo, fidei naturã, plenissime in proposito huius Centurionis exemplo cognoscendam, Dominus

minus, ob oculos nobis collocauit, libet de fide disseren-do, aliquantulum expatiari. Ita enim uulgo cognitio eius, opera Antichristi obscurata fuit, ut ne hodie quidem, multis, ijsq; nequaquam scripturarum inscientibus, ea satis restituta uideatur. Adeo male sibi de illa uerba facientes, scripturæq; de illa loca enarrantes, identidem constant. Cumq; multa uerba fecerint, agnoscas eos magis sentire quid fides sit, quàm explicare posse, quippe impeditos cum scripturæ quibusdam, tum aliorum, sermonibus, quos nondum habent planè perspectos. Nomen itaq; diuinæ huius, ac diuinos reddentis uirtutis, Eb. est, אמונה, deductum à uerbo אמן, quod certificatum est, significat, unde & האמין, id est, credidit, aut certo persuasus est, uenit, Græ. πίστιν, hāc uirtutem uocāt nomine, à uerbo πέπεισμαι, id est, persuasi mihi, deductū, quo & אמונה, interdum reddunt, ut 1. Schmu. 26. dicente Dauide ad Schaul: reddat Dominus utriq; pro sua iustitia & fide, ubi nos fide legimus, Eb. habent suum אמונה, Græci πίστιν, idq; locis multis alijs, ut psal. 33. Iere 5. 7, Haba. 2. &c.

Nomen fidei, apud Eb. et Græ.

Nostri ergo cum non haberent ita ut Græci, commodum uerbo credendi respondens nomen, appellauerunt hanc uirtutem, fidem. Tametsi latinis fides aliud significet, nempe autore Cice. lib. de officijs primo, dictorū, conuentorūq; cōstātiā et ueritatē, quæ iustitiæ qua cū pximis recte uiuitur, fundamentū est, ita appellata, ut eidem uidetur, q̄a fiat, qd' dictū est. Unde bona fide agere cū dicimus,

Quid fides latinis

qui

quicitra ullum figmentum, uere atq; diligenter agit, qd' agere suscepit. Hinc Laurentius Vallensis, non sui modo sæculi miraculum, siue accuratam eruditionem spectes, siue excußum iudicium, siue animi deniq; incomparabilem constantiam, quibus in adserenda omne genus ueritate, etiam sacra polluit, rectius hanc uirtutem, persuasionem uocari censet, cui subscribit, immortale decus Galliarum, G. Budæus in annotationibus in pandectas iuris ciuilis, hanc rationem addens, quòd πίστις, Græcis, à uerbo πέπεισμαι, id est, persuasi mihi dicatur.

Persuasio id exprimit qd' fidē uulgo uocamus.

Hæc uero appellatio non solum naturam uirtutis, de qua agimus, plenius quàm quodcunq; aliud nomen, exprimit, ut mox illam definituri, declarabimus, uerum etiam Ebrææ nomēclaturæ, egregie respondet אמונה, enim à uerbo אמן, id est, firmatum aut certificatum est, ueniens, proprie significat certitudinem, aut firmitatem. Vnde de manibus Moscheh, cum suffulcirent eas Aharon, & Chur, confirmatis, dicitur 2. Moscheh. 17. Et erant manus eius, אמונה id est, certitudo, uel firmitas, usque ad occasum solis, hoc est, certæ erant atq; firmæ. Vnde Græci hoc ita redditum legunt, καὶ γένοντο αἱ χεῖρες μωϋσέως ἐστηριγμέναι &c. id est, & manus Moysis firmatæ sunt. Sic quod psal. 33. legimus Quoniam rectum uerbum domini, & omnia opera eius, באמונה, id est, in ueritate, uelut Græci legunt, ἐν πίστει, expreßius reddemus, legentes: & omnia opera eius certa, ac stabilia.

Persuasio idem qd' אמונה.

Hinc

Hinc cum ueritas, sit constans ac immota eius, quod uerbo uel facto, uelut promiseris, ac præ te tuleris, exhibitio iustaq; præstatio, plurimis in locis, per ueritatem, præcipue in psal. אמונה non inepte reddi solet, et cum misericordia coniungi. Vt psal. 38. Domine usq; ad cælos misericordia tua, & usq; ad nubes ueritas tua, Psal. 88. Nunquid narrabitur in sepulchro misericordia tua, ueritas tua in perditione? Sic et psal. 89. 92. 98. & multis alijs locis. Significat autem, fixam illam certitudinem & constantiam, quam deus in promißis suis præstat, ut latine fides recte uerteretur. Cum enim psalmi de Deo misericordiam & ueritatem, uel iustitiam & ueritatem cõiunctim ita prædicãt, Deũ benigne, iuste, et fide optima nobiscũ agere canũt. Ad hunc modũ & ab hominibus, iustitiã et ueritatẽ, id est, אמונה scriptura requirit, hoc est, ut iuste & bona fide agant cum proximis. Qui id faciunt, צדיקים uel חסדים & אמונים, id est, iusti, uel benigni, & fideles dicuntur, ut psal. 12. & alijs scripturæ locis legitur. Hinc Dauid persequenti se Schauli dicebat: Dominus reddet unicuiq; pro sua iustitia, & ueritate, id est, fide. In his omnibus locis, ubi ueritatem posui, est Eb. אמונה, ex quibus abunde liquet, certitudinem aliquã ac firmitatem significare.

Veritas אמונה.

Vt igitur cum quis spiritu sancto doctus uerbis Dei certam habet fidem, firmiterq; illa credit, planè habet sententiæ firmitatem, & constantem animi certitudinem, ita & hanc, Ebræ. אמונה, & Græci eadem ratione

πίστιν uocarunt, quorum ſanè commodæ atque appoſitæ appellationi, ſi ut eſt reſpondere uolumus, nullo id alio ſignificantius, uocabulo, quàm perſuaſionis, præſtabimus. De nulla enim re animus certus, confirmatusq; ſententia eſſe poteſt, quā dū plenè de illa perſuaſus eſt. Vbi ergo mens, per ſpiritū dei, de uerbis domini perſuaſa exiſtit, qđ plane neceſſe eſt præcedere, ſi credere in deū & pie uiuere quis debeat, ut perfectam ſanè ſententiæ certitudinem firmitatemq; obtinet, ita præditum huiuſmodi, אמונה, πίστει, & perſuaſione recte dicemus. Cum itaq; fidei uocabulo, publico nos uſu accommodantes, ad hanc ſignificandam uirtutem uſi fuerimus, non ut latinis illa ſignificat, ſed p perſuaſione, qua per ſpiritū ſanctum, animi electorum de diuinis rebus perſuadentur, eam uſurpabimus. Hæc de nomine huius uirtutis diſſerere libuit, quòd ei qui alterum docere uolet quæ ipſe tenet, ut Galenus in Methodo ſua ait, prorſus nominibus pro rebus uti ſit opus, in quorum uſu claritas quaſi meta ſpectanda eſt. Siquidem in hoc nomine fide nonnulla obſcuritas ineſt, quæ nonnullis cum de ea diſſerendum eſſet, negotium exhibuit, quam puto perpendenti hæc, facile iri diſpulſam.

אמונה. recte perſuaſio.

Iam ergo quid ipſa hæc, ſacra perſuaſio recte uocata, ſit, paucis exponam, idq; ex præſenti Centurionis exemplo, quod clariſſime naturam eius, exprimit, quippe quū fide, omnes Iiſraëlitas præcelluiſſe, à Domino

no

no ipso prædicatus sit. Hic ergo primum audiuit de IESV, ut memorat Lucas, indubie, ut uerba eius plena fiduciæ in illum declarant, quòd unctus Domini, & orbis saluator esset, qui uitæ ac mortis, & omnium plenam potestatem haberet, uel uerbo potens efficere quiduis, hoc Euangelion IESV Christi mox spiritus sanctus, quia animalis homo nihil horũ pcipit, animo eius persuasit, ut hæc uerissima, nihil prsus addubitaret. Sic ex audito Euãgelio, fides, id est, sacra huiusmodi de CHRISTO persuasio, hoc est, πίστις & אמונה, in animo illius prouenit. Quæ cum certa firmaq; esset, nempe à spiritu sancto (quem tanto oportet persuadere homine efficatius, quanto ipse homine plus in mentes potest, potest autem omnia, ipsarum scil. fictor) effecit, & ut tantopere dominum reuereretur, indignum sese ducens qui in cõspectũ ipsius ueniret, aut ipsũ in domũ suam reciperet, et ut plena fidutia impetrandi ab ipso, seruulo suo salutem oratum ad ipsum mitteret, paratus simul indubie, si quicquam in gratiam eius potuisset, id studiosissime præstare. Nam agit omnino, quisque pro sententia animi sui, & ut est mente persuasus. Animi iuditium, affectus quoq; & uires hominis sequuntur.

Eandẽ persuasionis sanctæ, siue fidei naturã, uidere est, & in patre Abrahã credentiũ, quem credidisse scriptura reputatumq; id illi ad iustitiam fuisse, prædicat. Sic Moses de ipso scribit 1. Mosch. 15. Et eduxit eum foras, dixitq;

suspice quæso cælos, & numera stellas, siquidem possis illas numerare, & dixit ei: sic erit semen tuū. En auditus uerbi dei, certæq; promissionis, ceu Euangelij. Non enim nisi ex auditu fides, q credi nō possit, nisi auditis uerbis, & persuaderi nequeat, quod non sit animo antea propositum. Sequitur in Moscheh 8. Credidit autem Domino & reputatum id ei fuit ad iustitiam. Vnde uero credidit, quando caro & sanguis nihil huiusmodi percipiunt? Sanc spiritus Dei, id quod audierat, uerba Dei esse, eoq; indubitatæ ueritatis, menti illius prsus persuaserat. Quem honorem, cum posset Deo habere, ut de promissis ipsius nihil addubitaret, hoc ipsi pro iustitia imputatum est. Hæc enim summa nostri perfectio est, cum datur nobis bene sentire de Deo, persuasis ipsum, nobis propitium esse. Hinc nanq;, ut fonte omnis boni, dilectio proximi, ac quicquid uirtutum est, certo promanat.

Ratio fidei Abrahæ. Adhunc ipsum modum, hæc Abrahæ persuasio, siue fides, à Paulo 4. Rom. celebratur. Præter spem inquit, spe credidit, se patrem futurum multarum gentium, iuxta id quod dictum sibi erat: Sic erit semen tuum. Nequaquam enim persuasione infirmus factus, neq; suum ipsius corpus, iam emortuum, natus centum annos, neque emortuam uuluam Saræ considerauit, de promissione dei, non diuudicauit ex diffidentia, sed persuasione coroboratus, dedit gloriam Deo, plene persuasus, potentem deum ut faciat, quæ promiserit. Quapropter imputatum id ei fuit ad iustitiam. His apertissime profecto Apostolus docet,

cet, quam de Abraham scriptura fidem prædicat, certam illam animi eius fuisse persuasionem, qua diuinitus persuasus, promissionem sibi factam, utcunque natura repugnaret, indubitatam credidit.

Non aliter describitur fides, beataq; illa persuasio, Habakuk secundo. Vnde celebre illud dictum: Iustus fide sua uiuet, desumptum est. Nam prætermittitur promißio Dei illis, de liberatione populi Israëlis, siue per Cyrum, siue per CHRISTVM, perficienda, uel quod certius est per utrunque. Iussus enim fuerat uates scribere uisionem, & in tabulas explanare, ut cursim, & facile posset legi. Et sequitur: Quoniam adhuc uisum ad statutum tempus aderit, & demum proferet sese, neq; fallet. Si differat expecta ipsum, quoniam ueniens ueniet, neque cessabit. En præfractis contemptoribus, erit animus suus perturbatus atque implicitus, iustus uero, in fide sua uiuet. Hic ut uides, est promissio, mox ad credendum illi uates hortatur, quòd promißum, certo esset futurum, tum qui præfracti, atque occæcati adeo sunt, ut fidem promissioni habere nequeant, ijs animi perturbationem, & confusionem, minatur. Iustis autem & credulis summam consolationem, hoc est, uitam æternam. Vere enim uita est, & beata quidem, ubi animus indubitato persuasus est, propitium & benignum se Deum habere, qui sit se tandem malis omnibus liberaturus. Nihil siquidem est, quod tũ in gratiam DEI, fa-

Locus Habakuk.

cere & pati, non sit paratissimus · Diuino nanque spiritu, est animus huiusmodi perfusus, eoq; in omnibus ita agitur, ut nihil aliud ei in uotis sit, quàm Deum patrem, pro uiribus referre·

Quid uirtus ista quæ fides dicitur·

Ex his iam abunde liquere existimo, quid nam sit, uirtus ista uere diuina, quæ Ebræ· אמונה Græcis πίστις, nobis persuasio, uulgo fides dicitur · Est enim constans firmaq; animi per spiritum sanctum de Dei bonitate, atq; promissis persuasio, qua ut uerbis eius certã fidem habet, ita & de eius erga se bonitate omnia sibi indubitato pollicetur, tum demerendo quoslibet, tam ipsi gratificari, quàm referre impensissime studet · Hæc confirmat, quod Epistola ad Hebræos undecimo habet· Est autem fides earum rerum, quæ sperantur substantia, argumentum eorum, quæ non uidentur · Vtiq; quæ à Domino speramus, liberationem ab omni malo, & uitam æternam, hac ipsa de qua agimus persuasione spiritus dei, qua uerbis ipsius credimus, nititur, & subsistit, idq; ideo quod eas ipsas res, quas speramus, atq; ideo non uidemus, qualibet ratione atq; experimento certius animo ostendit, ac præsentes statuit· Hinc ergo uoluntati Domini nos nequaquam subducimus, ut author illius Epistolæ, sub finẽ 10·ca· ante adductã fidei diffinitionẽ Græco· tamen æditionẽ secutus ex Hab· disserit, hoc est (nã sensus cũ Eb· conuenit) præfracti & superbi, promissiones eius non contemnimus, sed persuasione illarum iusti uiuimus, nihil omnino de ipsius erga nos bonitate addubitantes·

Hæc

Hæc qui perpenderit, ei obscura esse nequibunt, quæ de fide passim scriptura prædicat. Et quidem illud, quo mundus tantopere offenditur, fide sola, nos iustificari et saluari sine operibus nostris, quod Paulus, imò scriptura tota ubique inculcat, multo clarissimum habebit. Etenim in Paulo quarto Roma. & Psalmo trigesimo secundo, clare spiritus testatur, eum demum iustum & beatum haberi, cui DEVS peccatum non imputauerit, cui suam ultro, cum in nobis nihil boni sit, iustitiam donauerit. Hæc iam nullo nostro opere licet promereri, cum à puero ad malum duntaxat omnia nostra propensa sint, ipse in omnibus, sua nos gratia præueniat necesse est. Ergo tantum recipiendo ipsius bonitatem, & peccatis liberamur, & iusti ac beati reddimur, filij denique & hæredes DEI constituimur. Ipsius siquidem donum est, nostra salus, non ex operibus, Ephesios secundo. Iam hæc diuinæ bonitatis receptio fides est, certa illa, per spiritum DEI, de diuina huiusmodi nobis exposita bonitate, persuasio. Vnde Paulus in iam citato loco: Gratia seruati estis, per fidem. Quasi d. gratiæ DEI, non uestrum opus est, salus uestra, consecuti autem estis hanc, dum firma animi persuasione eam donatam uobis agnouistis.

Fides sola iustificat.

Hoc est, qd' & Paulus Ro. 3. scribit. Omnes enim peccauerũt, ac destituũtur gloria dei. Iustificantur aũt gratis per illius gratiã, per redẽptionem quæ est in Christo Iesu,

Locus ad Ro. 3.

quem proposuit Deus, reconciliatorem per fidem, interueniente ipsius sanguine, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præteritorum peccatorum, quæ D E V S *tolerauit, ad ostendendam iustitiam suam, in præsenti tempore, in hoc ut ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide* I E S V. *Vide, meritum quo saluamur, omne* C H R I S T I *est, eius enim redemptio est, ipse reconciliator, eius necesse fuit sanguis ut interueniret. A nobis nihil nisi peccatum est, quo omnes gloria* DEI, *uera scil. pietate caremus, eoq; quo ad nos, omnino, gratis, per solam gratiam* D E I *iustificamur, sed per fidem, dum scilicet* D E V S *sua gratia, &* C H R I S T I *sui merito atque satisfactione, donat nobis hanc de sua erga nos bonitate, persuasionem & fidutiam indubitatam, qua certi sumus, quòd peccata nobis condonare, iustos reddere uelit. Ex qua mox persuasione, hoc est, fide, uera atque solida iustitia, sequitur. Vnde Apostolus ait: ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præteritorum peccatorum. Nam omnem præteritam impietatem, qua mundus obrutus fuit, ita remisit, ut electos suos, tempore* Euangelij, *ab ea mirifica uirtute adseruerit, donato eis spiritu & animo ueræ pietatis studioso, ut ita iustus in ipsis & iustificans appareret, in eis inquam qui ex fide* I E S V *essent, hoc est, persuasi, ipsum saluatorem suum & uitam esse.*

Vnde

Vnde ipse Ioan. 6. & aliâs ait: Qui credit in me habet uitam æternam. Cui clarißimo seruatoris nostri testimonio mirum est, qui ita audeat Sophistarum impudentia obstrepere. Siquidem habet uitam æternam, qui in Christum credit, certe fide, iustus & beatus existit. Idq́; sine operibus, nam fidem ante omnia opera adesse oportet, sine qua nec homo operans, neq; opera, possunt Deo probari. Vbi autem illa adest, testatur Dominus ipse haberi iam uitam æternam. Vbi tum opera, quibus illa sit promerita? Sed ita solet impietas, dummodo sua commenta tueatur, Christum & Deum mendacij arguere nihil ueretur. Caußa autem erroris horum est, quod neq; quid fides, neq; quid charitas, neq; quid bona opera dicantur, aut sint, imò ne suas quidem ipsorum uoces intelligant. Fidem etenim definiunt certum assensum, articulorum fidei, & omnium quæ scriptura habet, et affirmant simul, hunc posse esse, absq; dilectione Dei bonisq; operibus. Cum contra sensum communem sit, certo assensu, fidem habere ijs, quæ de Deo scriptura prædicat, nempe ipsum unum omnia bona & esse & largiri, & Deum tum non amare, totumq; se illi non committere. Quis etenim non metuat, quem certo nouit omnem habere potestatem? Quis de uerbis illius aliquid addubitet, quem certo nouit ueracissimum? Quis hunc non admiretur & amet, quem indubitato nouit optimum? Quis illum non sequatur, quem scit saluberrima consulere?

Qui credit in me habet uitã æternam.

Quid fides Sophistis.

Pugnat secum Sophista.

Vnde factitium quoddam, aßensus certi simulacrum,

certum illi assensum, & fidem falso uocant. Sunt nanq; in homine, quædam licet pertenues religionis et probitatis, uelut reliquiæ, ex quibus cum accedūt, quæ uulgo de Deo iactantur, & cottidie prædicantur, formatur in animis impiorum quædam, fluxa tamē et euanida de Deo, ac pietate opinio, tam abest autem ut certa sit illa animi persuasio, uerusq; assensus, ac constans de ijs sententia, ut scriptura uere dicat: dixit impius in corde suo non est Deus, quicquid somniorum de Deo illius animo obuersetur, & uerborum in ore eius, perstrepat. Sequitur enim quisq; opere, cui animo assensit, carnis cupiditates impij sectantur, illasq; certo animo sectandas decernūt, ipsis ergo nō uerbis Dei, assensum præbent.

Simulacrū fidei, fides est Sophistarum.

Vnde & pij dum peccant, non ex fide, id est, certa persuasione, de Dei uerbis, sed pro carnis iudicio agunt. Verum hoc à reprobis differunt, quod idipsum, quod faciunt malum, odiunt, & quàm primum ab ipso resiliunt, quippe recte persuasi de Deo & eius bonitate, unde mente legi ipsius condelectantur, malumq; carnis detestantur. Impij autem malum quod agunt amant, ac nisi sibi à Deo, uel hominibus timerent ultionem, optarent illi perpetuo inhærere. Ergo qui uere aßentit scripturæ, hoc est, credit Dei uerbo, à spiritu sancto scilicet persuasus, nequit, profecto D E V M nō qualem credit amplecti, admirari amare, eiq; pro uiribus studere. Ac quicquid electi peccāt, inde uenit, quod sanctæ isti ꝑsuasioni aliquid

Vnde peccatum in electis.

adhuc

adhuc apud illos deest. Ratio siquidem ignara Dei uoluntatis, pro carnis cupiditatibus perpetuo iudicat. Vnde si mens Dei imbuta spiritu, non uigilantissime intendat, priusquam expendatur, bonum sit an malum, quod caro cupit, Deo gratum an secus, in illud inconsulti ruunt, auertente ita aciem mentis, ui cupiditatis. Verum dum ilico ad se reuersi, quod egerunt ipsi quoque ex animo detestantur, ueniam DEVM orant & exorant, quod peccarunt, desinit ipsis peccatum esse iuxta illud Ioan. Qui natus est ex Deo non peccat &c. Qui uero peccato usque oblectantur, neq; auersantur illud nisi ob pœnam, quam inde sibi timent, ij nihil omnino persuasionis siue fidei in Deum habent, figmentum & somnium est, quicquid de ea uel cogitant uel loquuntur.

Qui credunt in Christum, filij Dei sunt, ex Deo nati, Ioan. 1. neq; possunt, ut ματαιόλογοι loquuntur fidem habere informem, hoc est, sine charitate. Nemo est qui uel de mediocri alicuius erga se beneuolentia persuasus, illum possit non redamare, & scilicet poßibile erit, quenquam Deum credere factorem suum, boniq; omnis largitorem, & ipsum non amare atq; suspicere? Sed ut dixi figmentum rationis, & mendax fidei simulacrū, isti fidē, certūq; animi assensum, uocant. Vera utiq; fides, certaq; de eius erga nos bonitate psuasio, ilico ex se eius quoq; summum amorem, ac reuerētiam gignit, studiūq; omniū quæ Deo probantur, & odium eorū, quæ ille detestatur.

Hinc

Fides informis & acquisita utrunq; figmetum fidei.

Hinc Paulus Gal. 3. fidem per dilectionem, operantem prædicat. Nequit enim, ut dixi, recte de Deo persuasus, ipsum non amare, cum amat, nequit, ipsius uoluntati non studere, cum illi studet, & ipsius spiritu, ad placita ipsi rapitur, necesse sane est, ut proximos diligat, hoc est, omnem legem eius impleat. Sic nihil poterit pietatis deesse illi, cui datum fuerit uere uerbis Dei assentire, quamq; illi informem fidem uocant, non fides, sed fidei umbra, & falsæ rationis commentum erit ex uulgi sermonibus, atq; reliquijs illis ueritatis, quæ rationi utcunq; adhuc insunt, collectum. Neq; aliud est, quàm quod illi fidem acquisitam appellant, quam ex rerum conditione & gubernatione, ac reliquo illo mentis nimis obscuro lumine, homines sibi fingunt magis, quàm acquirunt. Quid enim fidei, quid aßensus, aut persuasionis dici mereatur, quod adeo est euanidum, minusq; cuiusuis aniculæ sermonibus, ad mouendum animum, potens?

Locus Pauli 1. Corin. 13. de fide.

Quod autem miseri obijciunt, illud 1. Corin. 13. Si habeam omnem fidem, adeo ut & montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum, produnt rursum miseri, se neque uerba Pauli, neq; quid sit uel fides uel charitas dicatur, intelligere. Nequaquam enim hic Paulus docet, fidem poße absq; charitate esse, sed charitatis summam potius commendat necessitatem, sine qua nihil sint omnia, etiam si quis quæq; præstantissima, sine illa habere poßet, quæ tamen sine illa haberi nequeunt. Quis quæso enim loquatur ho[illegible] o linguis Angelorum, quis noscat my-

ſcat myſteria uniuerſa, & teneat omnem ſcientiam, quis deniq; facultates ſuas omnes facile effundat pauperibus, ſine charitate? quis item corpus ſuum, tradat ut comburatur? Hæc ſanè partim omnino impoſſibilia ſunt, ut linguis loqui Angelorum & hominum, omnemq́; tenere ſcientiam, cuncta myſteria, partim non facile ſine charitate poſſibilia, ut oēs erogare facultates. Sed quo Paulus oſtendat quā neceſſaria charitas ſit affirmat, ſi poſſibile etiam eſſet, iſta cuncta poſſidere ſine charitate, ꝙ poſſibile non eſt, haud pilum tamē ea profutura. Huc ſiquidem cuncta Dei præcepta & dona ſpectant, ut per dilectionem perfectus homo Dei, Deum perfectum, bonitate erga alios, quod opus dilectionis eſt referat. Quo ſi non perueniatur, omnia nullius momenti exiſtunt, finis ſiquidem legis charitas, & in hoc uno uerbo. Diliges DEVM tuum ex toto corde, omnis lex impletur. Sicut ergo non ſequitur, quod quiſquam ſine charitate, poſſit loqui linguis Angelorum & hominum, omnemq́; habere prophetiam &c. ita non ſequitur quod omnem fidem quis habere, ſine illa poſſit. Sed hoc ſolū ſequitur, quod ſi poſſibile eſſet, ut quis illa omnia ſimul haberet, & deeſſet illi tamē erga fratres dilectio, eum adhuc nihil fore, quod neceſſariam adeo habeat cum pietate connexionem dilectio.

Ad hæc Apoſtolum nequaquam huius ſententiæ fuiſſe, ut fidem putarit, poſſe abſq; dilectione, ueraq; pietate haberi, uel illud abūde probat, quod ait, nihil ſe eſſe, ſi omnē habeat ſine dilectione fidem. Neq; enim poteſt nihil eſſe,

omni

omni uera fide præditum. Natus siquidem ex Deo, & Dei hæres est, iustificatus atq; saluatus, quisquis fidem habet, ut cum adducta loca, tum omnis scriptura testantur. non igitur potest nihil esse. Rectius igitur cum Iacobo suo, mortuam sine operibus fidem, quam fidem dixissent.

Fides mortua.

Omnino enim ut mortuus homo, homo, ita sine dilectione fides, fides est, illud cadauer est, humana tantum figura infeliciter præditum, ita hæc falsa fidei umbra existit, præter uerba inania, nihil diuinæ cognitionis obtinens. De qua & Mataeologos istos loqui sinamus, & loquamur nos cum Christo, Apostolis & omni scriptura de fide, quæ sit certa de uerbis Dei per spiritum sanctum persuasio, quæ quem animum occupauerit, cum per omnia ad Dei uoluntatem formabit, et adsunt ilico, timor & amor Dei, studiumq; ardens gloriæ ipsius, cum spontanea ac seria fratrum dilectione. Natus enim ex Deo, Dei item spiritu animatur, & ad ea, quæ grata sunt Deo, adigitur.

Ergo liquet Mataeologos, neque quid fides dicatur, neque quid hic Paulus, locutus sit, intellexisse. Quod & in eo apparet, quod dilectionem proximi, de qua hic solum

Qui dilectionis nomine.

Paulus agit, ut satis declarant, quæ illi officia adscribit, pro suo illo habitu accipiunt, quē in uoluntate constituūt, & charitatē uocant, quo ut summū bonū, Deū affirmant diligi, & propter Deum proximū. Atqui nō facile inuenias ubi ἡ ἀγάπη, id est, dilectio aliter q̄ pro amore proximi accipiatur. Cæterum illa DEI admiratio & reuerentia

uerentia, studiumq́; uoluntatis eius, quam latine certe charitatem erga DEUM *non paulo honestius, & plenius quàm amorem, uel dilectionem uocaueris, in scripturis, non raro fidei nomine, nonnunquam timoris, in Apostolicis literis etiam cultus uel seruitutis* Dei *appellatione exprimitur.* Denique *si germanum scripturæ usum sequi libet, haud multó aliud nobis significabit:* Diliges DEUM *ex toto corde &c. quàm credes in* DEUM *ex toto corde.* Credere *nanque* DEO, *atque de ipsius bonitate solide eße persuasum, qui posset absque summa & ardentissima erga ipsum charitate eße?* Nequit *sanè animus quenquam sibi arbitrari, beneuolum & insigniter iuuare potentem, ac illum non eximie amare atque suspicere.* Proinde *hoc ordine pietas restituitur & iustificatio.*

Ordo iustificationis.

Primum omnium est, esse à DEO *electum, proximum ut mittat* DEUS *qui* Euangelion *annuncient, &* DEI *bonitatem uerbis commendent, ut* Paulus Rom. 10. *docet.* Mox *spiritus cordibus electorum, illa persuadet, ut indubitatam eis fidem habeant,* DEUM *agnoscentes per* CHRISTUM *sibi peccata omnia condonare, filios habere & hæredes, quos æterna sit iustitia ornaturus.* Hæc *tamen persuasio, ut &* Euangelij *prædicatio, non quolibet, sed à* Deo *definitó tempore electis contingit, neque contingit ilico perfectissima, sed item modo, quem pater optimus statuit.*

Simulà

Simulatq; uero persuasio hæc animum obtinuit, & timor & amor Dei, cum summa admiratione & reuerentia, iuxta adsunt, & adsunt pro modo persuasionis, tanto nimirum intentiora, quanto plenior fuerit persuasio. Sic tantũ animus Deo plenus, & ad imaginem Dei restitutus, ultro studet, Deum in omnibus referre, summa uitæ innocentia, puritate, mansuetudine, dilectione sedula & studiosissima beneficentia erga quoslibet, peculiariter tamẽ erga eiusdem pietatis consortes. Hæc omnia agit & præstat, unus idemq; spiritus, qui persuasa Dei bonitate, ita filios Dei, affectu & opere reddit. Sic patere liquido puto, quid siue fides, siue sancta ista persuasio sit atq; efficiat, ac unde & per quem contingat, cui nostri iustificatio, salus et uita æterna, in scripturis tribuitur. Etenim donum est, fauoris et beneuolentiæ Dei, opus spiritus sancti, qua de Dei erga se æterna bonitate per Christum, homo nihil addubitat, eoq; ut gloriæ Dei, ita salutis omnium, redditur studiosissimus, ac tanquam filius Dei, Deũ in omnibus referre satagit.

Quid in Deum & Christum credere.

Atq; hi demum sunt, qui uere in Deum, & in Christum credunt, hoc est, omnibus Dei & Christi uerbis, certam ac indubitatam habent fidem, eoq; penitus à Deo & Christo Domino nostro pendent. Id enim scripturæ usu, tam in Deum, quàm seruos eius credere significat. Vnde 2. Moscheh 14. legimus. Et uidit Iisraël manum Domini magnã, quam contra Aegyptios exeruit. Et timuit populus Dominum, & crediderunt in Dominũ, et in Moscheh

ſeruum eius. Quid hoc in Dominum & Moſcheh crede=
re aliud fuit, quàm quod perſuaſi fuere, Dominum, De=
um, & Moſcheh, ſeruum ipſius eſſe, ueraq́; quæ ille pro=
miſerat, hic nunciauerat? Qua utiq; pſuaſione adducti,
præceptis Dei & Moſcheh, auſcultabant, ſed pro modo
pſuaſionis huiuſce, quibus illa uere per ſpiritum ſanctum
contigerat, uſq; dicto Moſcheh, audientes fuere, quibus
uero in præſens tantum, uiſo tam inſigni miraculo, ratio
attonita magis reddita fuerat, quã pſuaſa, iiſ ſimulatq; ad
uerſa acciderunt, unde præſentem diuinitatem ratio colli
gere nequibat, non minus contra Deũ murmurabant, &
Moſcheh, quàm antea, nõ tam crediderant ac timuerant,
quàm credere & timere ſe, ſimularant. Sic & 19.
eiuſdem libri. Et dixit Dominus ad Moſcheh, ecce ego ue=
nio ad te, in caligine nubis, quo audiat populus uerba mea
ad te, et etiã in te credant ppetuo. Vt enĩ in ſuperiore loco,
במשה, id eſt, in Moſcheh, ita hic legitur בך, id eſt,
in te. Quod ſane, ut dixi, aliud non erat, quàm Moſcheh,
in omnibus fidem habere. Sic ergo & quod in Apoſtoli=
cis literis, in Deum & in Chriſtum credere legimus, ac=
cipiendum, pro eo quod eſt, certo omnibus Dei & Chri=
ſti uerbis credere. Qui enim uerbis Dei omnibus certam
habet fidem, is Deum ſicuti ipſe ſeſe optimum & bene=
uolentiſſimũ patrem prædicat, ita indubie amplectetur
& adorabit. Quiq; Chriſti uerbis certam habet fidem,
& ipſum ſeruatorem, qualem ſuis ſe uerbis nobis offert,
obuio corde ſuſcipiet, & ſequentur quicunq; uere fidei ac
Nn ſpiritus

Friuola distinctio inter credere Deo, et in Deum·

spiritus fructus existunt· Vnde firmum non est, quod uulgo credere in Deum, et credere Deo, tam diuersum, ac nequaquam posse in hominem competere, docetur· Sed imperitia linguæ sanctæ, non hoc tãtum loco, caliginem offudit· Hactenus de nomine & natura fidei, quæ licet, significantius persuasio latine diceretur, utar tamen & ipse, postquam adeo obtinuit, uocabulo hoc uulgari, sed significatione, qua usum eius esse in scripturis ostendimus·

Dico autem uobis quod multi ab oriẽte &c.

Vide Domino ipso declarante, hoc tantæ fidei, in ethnico miraculum, præsagiũ fuisse regni Dei, ad gentes mox transferendi, atq; illarum religionis & fidei ceu specimen quoddam · In hoc siquidem Christus, qui est hodie, heri & in sæcula, semel tandem in carnem uenit, ut morte sua ꝑ peccatis electorum semel satisfaceret, & imperio suo nouo, ac beato, cognitionem patris reuelatiorem, ad uniuersas terræ nationes propagaret, quæ perpaucis duntaxat Iudæis, multo paucioribus uero ethnicis, ad id usq; temporis, contigerat·

Ad quid aduentus Christi in carnem·

Christus non est legislator·

Atq; hoc est, quod fore aduentu Christi, uãtes sancti, potissimum prædixerunt, neq; uspiam illi, quod Anabaptistæ contendunt, perfectioris legis, externæ quidem, aut datæ, perfectiorem explanationem, tanquam peculiare suum munus tribuunt· Apud Ieschaeiah, & uates alias, hic locus de reiectione gentis Iudaicæ & uocatione gentium frequenter occurrit· Præcipue Iesch·10·50·65·60· Hosch·.· Malachia 1· psalmis 22·25·22·89· ac innumeris

meris locis alijs. Atq; hi Iudæi reiectitij, filij regni hic uocantur, quod nati essent ex ijs, quib. id peculiariter fuerat promissum, cum ex se æstimati, filij existant Diaboli, quot quot non credunt. Ioan. 8. Quibus reiectis, ab extremis terræ Domino, per Euangelion gentes erant adducendæ, de quo & Paulus Rom. 9. 10. 11. Malach. 1. Hæc uero insignis illa Domini gloria est, quæ à morte Christi erat in omni terra propalanda, prolato ad gentes quoq;, quàm late orbis patet, Euangelio ueraq́; fide, unde nomen Domini ubiq; sanctum & celebre haberetur, & quàm plurimi sese bonitati ipsius, certa fidutia consecrarent. Quod cum tantum Deo beneficium uisum fuit, ut illud per tot prophetarum uaticinia promittere & celebrare, longe antequam præstandum esset, dignum duxerit, necesse profecto est, eos Dei spiritu uacuos esse, quibus non pariter id summæ admirationi fuerit, dignumq́; propter quod omnia posthabeant, ferant & faciant. Nihil omnino est, de quo gloriari quis recte possit, quàm sola Dei cognitio, qua nimirum æternum uiuitur, iam hanc miseris gentibus nobis, qui tot sæculis nihil supra carnem uel suspicari potuimus, donatam, idq́; non ex promissione patribus facta, sed mera Dei gratia & benignitate, si hoc non summe admirabimur, si non permoueat, ut Deo tam benigno nobis, nos totos consecremus, certum argumentū fuerit, nihil adhuc boni huius nos gustasse, neq; his fidem habere.

Quanti habenda prædicatio Euangelij.

Notandum hic uero; quam sortem electorum, et quam

reproborum faciat, illi accumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum, hi eijcientur in externas tenebras. De regno cælorum, dixi non nulla suprà cap. 3. super illud: Appropinquauit regnũ cælorũ. Est utiq; ubi Dei spiritu uiuitur, & certa uitæ æternæ habetur possessio, quod hic per fidem incipit, cõsummabitur illic, quãdo peccato et malis omnib. liberi, Deũ uidebimus sicuti est. Hic sinus est Abrahæ, in quo acquiescit Lazarus, hic paradisus, in quem confitens latro recipitur. Accumbitur in hoc regno, et super mensam Christi editur ac bibitur, Lu. 22. quod sit in eo bonorum omnium, cum summa securitate perfruitio. Sic contra et externæ tenebræ hic incipiũt, dũ cæcas cupiditates sequi, et p has in innumera mala demergi necesse est, quotquot fide carent. Verum fletus, & stridor dẽtium, id est, dolor & horror, recte tum illis sentientur, quando hac uita defuncti, præsentes uoluptates iam non sentient. Atque hæc Geenna est, id est, cruciatus extremus, de quo suprà in idem 5. cap.

Status sanctorum et reproborum.

Medium scriptura nihil statuit, quare nec nos aliquid statuere possumus, relicto purgatorio, quibus lucrosum fuit istud commentum. Quanquam ut in hac uita, sancti dum perficiuntur, purgantur, ita forsan etiam post hanc uitam, possit purgandi atq; proficiendi status aliquis esse sanctis, nostrum tamen nihil huius licet affirmare, quandoquidẽ scriptura nihil affirmat, imò ne meminit quidẽ, quod argumento firmo satis pijs est, scire id si maxime tale aliquid esset, nostræ salutis nihil interesse. Præsentem

Posse esse statũ post hanc uitã pficiendi.

uitam

uitā scriptura potius docet, pie uiuere, quod si perdidicerimus, quicquid futuræ uitæ est, summa cum felicitate cognoscemus. Interea igitur curemus, quæ apud nos.

Hinc autem nihil imposturæ eorum, qui persuasum purgatoriū, quouis Pactolo, lucrosius sibi reddiderunt, conceditur. Nam si etiam esset, status manium, quo perficerentur ac purgarentur, nihil tamen nobis illic negotij demandatum est, neq; quibus illis opem feramus ostensum, aut promissum aliquid. Plura ergo Christianus non recipiet, quàm qui credunt, habere uitam æternam, quandocunq; illa perficiatur, siue mox à morte corporis, tota animabus contingat, siue etiam illic sit adhuc proficiendi, & perficiendi locus. Qui uero non credunt, eos iam externis tenebris adiudicatos, quæ & ipsis, tum & illic, quando, & ubi, Domino uisum fuerit, complebuntur. Si plura nosse, operæpretium cuiquam fuerit, reuelabit id illi Dominus. Vtinam quæ apertissima, & ad uitam præsentem instituendam, scriptura docet, recte cognoscere possemus, nulla iactura istiusmodi futura ignoraremus. Commenta de purgatorio fugienda.

Vt autem friuole, per carcerem, in quem iudex debitorem conijcit, cuius propter similitudinem Dominus suprà 5. meminit, purgatorium illi intelligi uolunt, ita æque, nullū robur habet, quod de igne ex 1. Corin. 3. opera hominum probante, adducunt. In hac enim uita ille ignis opera nostra si ex fide sint, an secus, probat, quotiescunq; afflictione nos Dominus uisitat, in qua sola digna Deo doctrina, & quæ ex solida fide suscepta sunt, consistunt, re- Locus 1. Cor. 3. nō de purg.

liqua euanescunt ilico, sed si Christus fundamentum positũ est, et nititur eo homo, nihil damni sentiet, uerũ ut aurum, igne probatum, melius habebit. Quia nihil damnationis est ijs, qui sunt in Christo IESV, *imò cooperantur eis ad bonum omnia*, Rom. 8. *Qui autem fundamento caret Christi, id est, nõ summam salutis, in unum ipsum constituerit, ille cum nihil nisi fœnum, stipulam & lignum habeat, perit igne Domini quantus est.*

Et dixit IESVS Centurioni, abi, & quemadmodum credis. Lucæ 7.

Sic & alijs plerisq; respondit. Notatur uero ex hoc uerbo, uis ueræ fidei, quæ nimirum, omnia à Deo *impetrat. Vt nanq; suprà dixi, non orat, nisi de quo certa est, facturum illud ad gloriam* Dei, *igitur non potest non impetrare quod orauerit.* Iuxta *illud*: Et *hæc est fidutia nostra, quam habemus apud eum, quod si quid petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos.* 1. Ioan. 5. Et *Christus, quicquid petieritis nomine meo, hoc est, per me, ego faciam. Adeo omnia nobis in eo sita sunt, ut de Christo probe persuasi, omnia nobis polliceamur, plura sanè facturo, quàm audeamus petere.*

Fides tantum quæ grata Deo *orat, igitur omnia impetrat.*

Nota *autem Centurioni huic à fide, quæ substantia totius pietatis est, tantopere laudato, Christum nequaquam præcepisse, ut munere suo, licet militia esset, decederet, ut neq; Petrus suo Cornelio.* Nam *Centuriones singulis centurijs,*

turijs, aliquando pluribus præfecti erant, ut est author Vegetius de re militari lib. 1. Sic & Ioannes uerus Euangelij prædicator, militibus præcepit, ut contēti essent stipendijs suis, neq; uim cuiquam inferrent, non iussit militiam relinquere, utiq; iußurus, si cum pietate illa per se pugnaret. Etenim ut magistratu & legibus, ita & militibus ad pacem publicam tutandam opus est, quare si qui Reipublicæ, iustoq; magistratui fide bona militent, modo cætera Christiani sint, ob militiā huiusmodi, ab Ecclesia arcendi nō sunt. De quo plura suprà cap. 5. super illud: ne resistatis malo.

Et cum uenisset IESVS in domum Petri, uidit socrum &c. Mar. 1. & Lucæ 4.

Marcus 1. & Lucas 4. hoc idem miraculum narrant, sed quod Dominus fecerit, cum in synagoga Capernai, insigni cum authoritate docuisset, atq; inibi testimonio Dæmoniaci eße sanctus Dei fuißet proditus, acclamante illi Dæmonio. Ah quid rei nobis tecum est IESV Nazarene? uenisti ad perdendum nos. Noui te qui sis, nimirum ille sanctus Dei. Quod Dæmoniū cum expulisset, stupebāt omnes, maiorē in modū, et diuulgabatur fama eius, in omnem regionem Galilææ finitimam. De testimonio hoc Dæmonij, & cur id CHRISTVS compescuerit, paulo infrà erit dicendi locus. Hic obseruandus mos Domini, qui fere semper cum miraculo aliquo magnificentius inclaruißet, turbis sese subducere solitus fuit.

Mos Domini à turbis secedendi.

Contentus nimirum benefecisse, nolens simul attonitæ atq; carnali adhuc turbæ, se frustra uisendum, admirandumq́; præbere, præsertim cum tempus adhuc esset, serui formam, circunferendi. Monemur eo, ut & nos benemereri potius, quàm bene audire, studeamus.

Porrò quod in domum Petri, è synagoga sese recepit, indicat Petro illic fuisse domum, Domino uero minime, quanquam habitare illic fuerit solitus, ut suprà. 4. Voluit enim nihil habere, & tamen omnia possidere, atq; ita hoc sui exemplo nos docere, ut prouidentiæ paternæ, omnia committeremus, id duntaxat, & sedulo curantes, quod ipse iniunxisset. Notatur etiã Apostolos non ita omnia de reliquisse, ut suis postea non fuerint usi, & quasi derelicta, semel omnia sua habuerint, uerũ quod curandis illis, iã facti Christi peculiares discipuli, & ppetui comites, nõ ut antea fuerint addicti, pendentes per omnia quidem ab ore ipsius. Nihilominus quoties res poscebat, & per munus ad quod uocati erant licebat, suis potius rebus quam alienis utebantur. Hinc uerisimile fit, cum Dominus cœpißet Capernai habitare, hoc est, frequentius illic, quàm alibi diuersari, ut & Petrus ex Bethsaida domicilium, eodem transtulerit, quo curam suorum, quantum per Dominum illi licere potuit, commodius gereret. Ad eundem sanè modum omnibus sua derelinquenda sunt, ut uocationi Domini & uoluntati, totos sese tradant, in primis quidem quæ ad illam pertinent curantes, sic tamen, ut & suis potius q̃ alienis rebus utantur, suosq; quantũ Domini

Vt Apostoli sua dereliquerint.

uocatio

uocatio permiserit, non negligant. Vtrumque enim illud primariæ & generalis uocationis, existit, cuius lex, etiam in corda nostra inscripta est.

Marcus & Lucas habent, dominum admonitum, per præsentes & rogatum pro febricante Petri socru. In quo exemplum est, dilectionis, alieno malo, ut proprio indolentis. Monemur item, & sanctos flagella Domini, experiri, sed id tam in gloriā patris, quàm ipsorum salutem. Apprehensa manu erexit eam, increpitamq; febrim, depulit, uerbis adiungens cōtactum suum, ut quemadmodū supra dictum moneret, à uerbo suo salutem, sed non nisi per sacrificium carnis suæ, expectandam. Sanata mox ministrauit eis, id est, quæ ad cibum, & reliquum corporis ministerium attinebant, curauit. In quo nota omnia Domini in hominibus opera huiusmodi esse, ut inde ad proximos utilitas aliqua redeat. Ergo spiritus Domini non est, qui homines à publico subducit, ut sua curantes, nullis alijs usui existant. Notatur etiam familiæ Christi tenuitas, ut quibus opus fuerit, ministram ab æstu febrium reuocare. Adeo omnis sumptuosior apparatus, & famulitium copiosum, illic aberat.

Historia de sanata Socru Pe. ex Matth. Mar. & Luc.

Cum autem appetisset uespera, adduxerunt illi dæmoniacos multos, &c.

Mar. 1. Lu 4. Idem.

Marcus habet: Et ciuitas tota congregata erat ad ostium, id quod post tot miracula eius, consequens erat. Eiecit ergo Dæmones uerbo, ut scribit noster: Et impositis manibus singulis, ut testatur Lucas, sanauit omnes,

Dæmonia denique exeuntia non sinebat loqui, scribit Marcus, eo q ipsum nossent. Nam ut Lucas memorat. Exibãt dæmonia à multis, clamãtia ac dicẽtia: Tu es Christus ille filius dei. Notatur uero in hisce hominib. præposterũ studiũ sui, qui corporũ sanitatẽ tã auide à domino quærẽtes, uerba uitæ interim quæ fundebat, nihil sitiebant. In Domino autem mira illa benignitas, q nihilominus, omnes curauit, & dum spiritalium non essent capaces, corporalib. eos beneficijs affecit. Quod magno & solatio nobis, et documẽto esse debet. Vt enĩ hc discimus, q̃ benignus & misericors est, atq; eo fides nostra in ipsum roboratur, ita si uere ipsius sumus ad similem misericordiam, et benignitatem, ipsius nos spiritus pariter impellet. Ex eo uero, quòd tam facilis fuit ad sanandum male habentes quoslibet, docemur, multo faciliorem esse, ut sanet morbos animæ, id ab ipso petentibus. Id Matthæus noster indicauit, cum uaticiniũ Iesch. 53. huc adduxit: Hic infirmitates nostras suscepit, et morbos portauit. Etenim hic locus proprie de infirmitatibus morbisq; animi, quibus nos morte sua Christus liberauit, loquitur, 1. Pet. 2. Sed cum Christus curans ita morbos quoslibet, idq; mirifica & gratuita bonitate, declarauerit se, eum esse, qui credentes in se, ab omni malo esset liberaturus, non ab re Matth. tum impletum hoc Ieschaeah uaticinium, cum mirificũ adeo se in depellendis morbis exhiberet, testatur. Cæterum de impletione uel uaticiniorũ, uel aliorum scriptu=

ſcripturæ locorum, dictum ſuprà eſt, capite ſecundo, ſuper illud: Vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam: Ex Aegypto uocaui filium meum. De teſtimonio Dæmoniorum, mox dicam. Notetur hoc loco Canon hic catholicus per corporalem Chriſti benignitatem, ſpiritalem, & per corporea beneficia, ſpiritalia eſſe & cogitanda & ſperanda.

Chriſti beneficia corporalia ſpiritaliũ fiduciam cõfirmant.

Cum uidiſſet autem IESVS turbas multas, &c.

Idẽ Marci 4. Luc. 8.

Marcus narrat Dominum mane, multa adhuc nocte, ſurrexiße, & egreſſum abijſſe in locum deſertum; atque inibi oraße. Mox eodem conceßiße Simonem, & qui cum illo erant, atq; indicaſſe, quæri ipſum à turbis, tum uero reſpondiſſe: Eamus in proximos uicos, uti et ibi prædicem, in hoc enim egreßus ſum. Lucas præter hæc memorat turbas uoluiſſe IESVM detinere, tum illis dixiſſe: Et alijs ciuitatibus oprtet me Euangelizare regnũ dei. Nam in hoc mißus ſum. Et prædicabat, inquit, in ſynagogis Galilææ, traiectionem uero, in ulteriorem ripam, hoc eſt, in terram Gergeſenorum, uel Gadarenorum, quam noſter hoc loco memorat, Marcus & Lucas, alio narrant. Verum ita, ut quo tempore facta ſit, certo non indicent, eoq; cũ à noſtro, quæ iam ex Mar. 4. & Lu. 8. de ſeceſſu Chriſti in deſertũ, & pſecutione turbæ, ac prædicatione eius per Galilæam, recenſui, præterita ſint, uidetur mihi dominus poſtridie, cũ ad præcedentem ueſperã

Cõcordia Mat. Marci & Lu.

ita

ita Dæmoniacis, & morbidis obrutus fuißet, congregata ad ostium domus, tota ciuitate, multa adhuc nocte, Capernao egreßum, & desertum pro more suo, oraturum petijsse, cumq; illò & turbæ uenißent, atq; detinere illũ uellent, migrasse & ad alia Galilææ loca, atq; illis quoq; regnum Dei prædicasse, ac tum demum quæ hic Matth. recenset, facta esse, quippe iussiße Christum, utiq; suos, ut abirent, in ulteriorem ripam, hoc est, traijcerent lacum Genesar, &c. Neq; enim ait noster Christum ilico ubi sanaßet tot male habentes Capernai, traiecisse. Sed, cum uidisset inquit, I E S V S turbas, nimirum die quodam alio, ut ex Luca apparet, & ad uesperam, ut in Marco legimus.

Porrò de secessu ad orandum, partim disserui suprà σ. ubi locum de precatione tractaui; partim disseram infrà cap. 14. Quod detineri à turbis noluit, in caussa fuit, ut & iam suprà dictum est, primum quod nollet, carnalibus tantum uice spectaculi, sine alio fructu haberi, deinde quòd nondum eßet tempus gloriæ eius, denique ꝙ aliud posceret, munus, quod obibat. Minister & Apostolus fuit circuncisionis, Roma. 15. hoc est, Iudæorum, legationis igtiur atque ministerij sui munus, uolebat ut par erat obire diligenter, atq; ideo ubique terræ Iudæorum Euangelion regni annunciare. De qua prædicatione, quæ sola in Ecclesia audiri debet, dixi suprà capite quarto super illud: Et circumibat totam Galilæam prædicans Euangelion regni Dei.

Et cum

Et cum audisset unus scriba, &c.

Lu. 9. Idē.

Lucas nono idem recenset, & scribit ambulantibus Domino cum suis in uia, hunc, ipsum ita alloquutum: Sequar te quocunque ieris. Vnde mihi coniectura superior roboratur, Dominum Capernao egreßum, non ilico traiecisse, sed aliquot dies, in citeriore Galilææ regione prædicaße, atque interea quæ hic noster, & Lucas nono scripta reliquerunt, accidisse. Porrò satis apparet, hunc scribam ineptum fuiße, ut comes Christi esset, regniq; cælestis prædicator, ac omnino temporale aliquid spectasse Qui enim alias ad uerba scribæ, offerentis se, Christo sectatorem quocunq; abijßet, quadraßet Christi respōsio, affirmantis, sibi nihil loci esse, quo abire poßet? Putabat forsan, tandem Christum, secundum carnem regnum inuasurum, clarū iam tot miraculis, turbisq́; tam admirabilem, cupiebatq́; regni illius consors fieri. Quam cogitationem obrepsiße animo scribæ, mirum non fuit, cum ea discipulis, per tot apertas Domini de morte sua & supplicio prædictiones, euelli non potuerit. Commodum ergo Dominus hanc carnis spem & cupiditatem hoc responso: Vulpes foueas habent, &c. retudit. Qu. d. Adeo abest, ut apud me regnum aut opes carnis expectes, ut bestijs terræ, ac uolucribus cæli pauperior sim, non habens nimirum, quò caput reclinem, cum uulpes foueas suas habeant, & uolucres nidos. Vide ergo quid dicas, sequar te quocūque ieris. In terra non est uspiam locus,

Scriba terrena spectabat.

Vulpes foueas.

quò eam

quò eã, quemúe pctam, in illo cõmode habiturus. Ad crucem potius propero, atque inde ad inferos, unde uirtute patris reuocatus, in nouam uitam, & regnum cælorum.

Quid filius hominis & cur dictus.

Filium hominis, se tropo scripturæ, admodum frequenti identidem appellat, & ferè, cum sese deijcit, suamq; humilitatem prædicat. Est autem omnino id, quod Paulus ait, in similitudine hominum factus, id est, perinde ac quisque è uulgo hominum, uerus nimirum homo, & nihilo plus apud mundum quidem, quàm quisque ex infima plebe. Ebræ. enim בן ארם, id est filius Adã, uel hominis nihil aliud sonat, quàm homo. Hominem autem uocari in scriptura, humilitatis est, quòd omnis homo mendacium sit & uanitas. Neq; uero consistit, quod quidam commenti sunt, filiũ hominis IESVM dictum, quòd tantum unius hominis, scil. Mariæ filius existeret. Masculinus enim articulus ubique præmittitur τοῦ nõ τῆς. Ad hæc cũ sese filium hominis uel Adam, hoc est, uere hominem, & plebeium hominem prædicat, mire suam nobis, iuxtà & humilitatem & bonitatem commendat, qui nostræ salutis caußa eo usq; demiserit sese, ut nihil nisi homo, haberetur, ac homo, infimo quoque inferior, uere esse uoluerit. Cum prædicari ipsum solius uirginis filium, magis gloriosum esset, neq; fidem nostram perinde erigeret.

Expendamus autem & nos, quæ huic scribæ respondit. Si Christum sequi uolumus, nihil omnino terreni, quæramus oportet, nam nihil habet, ut cuius regnum non sit

de hoc

de hoc mundo, seruitus autem sit ipsi & suis humillima, in mundo. Praeterea ut Dominus omnium uere dixit, non esse sibi, ubi caput reclinet, ita nec nos, quicquam appropriare nobis debemus, omnibus utentes, tanquam non uteremur. Vtique optima haec CHRISTI conditio fuit, uae ergo ei qui aliam quaesierit. Mira certa Domini & suorum tenuitas fuit, & nunquam satis admiranda demissio, quòd nihil domicilij habuerit, cum huius ferè prima apud homines cura sit, ad haec apud Iudaeos persanctè, haereditates custodiri, solitum. Vnde Naboth illi tanta religio erat, ut ne regi quidem suum hortũ uendere, quem haereditate acceperat, auderet, malebatq; sese in capitis periculum adducere, 2. Regum uigesimo primo. Non peccant autem ob hanc Domini tenuitatem, ij, qui domos & alia iure posident, dona enim DEI sunt, & Dominus posidere, ea non phibuit. Porrò animare nos haec Domini paupertas, ad id debet quod praecepit, nimirum, ut animo praesentibus rebus, si quas possidere Dominus dedit, ne quaquam addicamur, & cum emimus etiam, simus tanquam non possideamus, & utamur tanquam non uteremur; in priore Corinth. septimo. Nunquam caruit domo CHRISTVS, cum ei opus esset, etsi nullam haberet propriam, ita neque nos, cum opus fuerit carebimus, siue domo, siue re alia quauis, & si uel ipsi quoque, nihil horum habuerimus, uel propter ipsum, quae horũ habemus, animo renuntiauerimus, et in pericu-

Admiranda domini tenuitas.

Quomodo imitanda haec domini paupertas.

periculum adduxerimus· Hoc *perſuaſum habere, eoq; libero ab omnibus animo tantum gloriæ* Domini *ſtudere, ſi datum nobis fuerit, recte exemplum* Chriſti *præſens fuerimus imitati, neq; opus erit more Cœnobitarum ciurare quæ poßideas, ut prætextu eleemoſynæ poſtea plus accipias*·

Idē Lu·9·

Alius de numero diſcipulorum ſuorum dixit ei: Domine permitte, &c.

Lucas *ſcribit huic à* Domino *dictum*: Sequere *me, & tum eum reſpondiße*· Domine *permitte mihi, &c*· Cui *rurſus dixit* Dominus: Sequere *me, & ſine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos*· Apud Lucam *additur*· Tu *uero uade, & annuncia regnum* Dei· Hinc *uero confirmatur quod ſuprà capite 4· de ſequendo* Dominum, *uel ueniendo poſt ipſum, dißerui, nimirum ire poſt* Chriſtum *& ipſum ſequi, ut* Apoſtolos *uocauit, iuſſitq; ſe ſequi, et poſt ſe uenire, perinde eſſe, atque comites eius eſſe, ſectariq; perpetuo*· Hic *enim uidemus, quod hunc noluerit redire domū, ſed iußit adhærere ſibi, atq; ire ad prædicandum regnum* Dei, *quod munus tum* CHRISTVS *obibat, & ad idem* Apoſtolos *atque diſcipulos, præſertim, quos ſimul circunducebat, habere comites & cooperarios uolebat*· Hic *uero nota iterum* Dominum *à tropis nō abhorruiſſe*· Nunquid *clara apertáque uerba*: Mortui *ſine ſepeliant mortuos ſuos?* Quis *neſciat item, quid ſepelire, quid mortui, ſignificet?* Sed *quis item, non contentio*

Quid ſeq.

ſus

ſus ſaltem intelligit CHRISTVM mortuos uocaſſe, qui fide in ſe eßent destituti? Ipſe enim uita eſt. Nequaquam autem ob hoc exemplum, aut peccatum eſt, ſi uiui, hoc eſt, credentes, mortuos ad aliud non uocati ſepeliant, neque enim debent omnes abire relictis rebus alijs, annunciatum regnũ dei, ſed qui ad id uocãtur. Pius ſiquidẽ ſeſe cõſecrat Deo, & ex charitate uiuit, facitq; quæcunq; ſua uocatio qualis qualis ſit, fert & poſcit, ſemper paratus cum Abraham è ſua terra egredi, & cum Apoſtolis, parentes & omnia derelinquere. Si itaq; uocetur ad annunciandum regnum Dei, non poterit, curare mortuos, neque miniſtrare menſis, ſi minus, hæc & minutiora adhuc charitatis officia, haudquaquam detrectabit.

Lucas addit tertium, qui dicebat Domino: Sequar te Domine, ſed permitte mihi prius, ut dicam uale ijs, qui ſunt domi meæ, cui reſpondit Dominus: Nemo qui manu ſua admota aratro, reſpexerit à tergo, aptus eſt regno Dei. Optabat ſiquidem hic dominum ſequi, ſed tenebat tamen ſimul aliquod eum adhuc ſuorum deſiderium, iam neceſſe eſt, abnegatis omnibus, totum ſeſe Chriſto dedere; eum, qui ipſo uelit ſaluatore frui, & ſub ipſo rege cælorum merere. Ait igitur huic: Nemo qui manu ſua, &c. Quaſi.d. Non oportet ita ad ea, quæ à tergo eſſe debent, reſpicere. Ego uia ueritas & uita ſum, ſi igitur mihi dediſti nomen, perinde eſt, atque ſi manum ad aratrum admouiſſes. Quid quæſo aret, qui admota ad aratrum manu, perpetuo reſpectet, à tergo? Tantundem

igitur tu in regno dei pmouebis, animo deuinctus tuis domesticis, et cura ad illos identidem respectās. Curā nanq; habere illorū, est animo ad illos, quos oportebat iam tibi à tergo esse, respicere. Igitur regno dei ineptus es quippe quod totum hominem postulet, neq; ferat, quamlibet aliā curam. Nam regno Dei ut in eo sint, uel etiam prædicent, apti haudquaquā sunt, qui felicitatem huius regni ignorant, ignorant aūt, quotquot non possunt semel omnibus præ illo ualedicere. Regnum enim est iustitiæ & gratiæ, regnum spiritus uiuificantis & sanctificantis nos, regnum uitæ æternæ, & beatitudinis consummatæ, de quo supra 3. & 4. Vbi de regno cælorum, & Dei, actum est. Nequaquam aūt aratrum hic uita monastica, sed uita cælestis est, uita DEO digna. Huic qui sese dediderit, ad uerum aratrum manum admouit, ineptumq́; sese regno Dei facit, si respectet, hoc est, animo ad alia quærenda, sese reflectat. Regnum siquidem Dei, Deiq; iustitia debent curari & ante omnia, & sola. Reliqua Domino curæ erunt, qui ea adijciet affatim suprà 6.

Et cum ingressus nauim, secuti sunt eum discipuli eius, &c. Idem Marci 4. & Lu. 8.

Marcus scribit: Et dimissa turba, assumunt eum, ita ut
Mat. Mar Lu. erat in naui, sed & aliæ nauiculæ erant cum illo, Lucas uero: Cæterum nauigantibus illis obdormiuit, & ingruit procella. Noster habet: Et ecce motus magnus factus est

in mari

in mari, adeo ut operiretur à fluctibus, Marcus & Lu. addunt, impletam etiam fuisse, irruentibus undis. Et erat ipse, scribit Mar. in puppi, super ceruical dormiens. Vide uero ut & hic Christus figura sese hominem, exhibuerit, dormiens super ceruical, utq; humani certe nihil à se præter solum peccatum, alienum habuerit. Quid neget nobis, qui usque adeo nobiscum, communia habere omnia dignatus fuit?

Sed operæ preciũ est hic uidere quo pacto, sanctos suos deus soleat tẽtare. Nã tentationis natura hic graphice depicta est. Tempestatem immittit sæuam, neq; hoc contentus, operiri etiam fluctibus nauim, deniq; & impleri sinit, ad hæc demum summe periclitantes, uidetur prorsus negligere, illis enim iam extrema expectantibus, securé ipse, stratus in puppi dormit. Sic sane probantur sancti, ut non solum suprà quàm uideantur sibi ferre posse, affligantur, sed simul ita se Deus erga illos, etiam cũ iam actũ de eis uidetur, exhibeat, ut nullam eorum rationem habere existimetur. At non sinit tamen spiritus, utcũq; deplorata omnia uideantur, sanctos animũ despondere. Ita uideas hic discipulos, et si nihil certius morte expectarẽt, nequaquam tamen, omnem prorsus spem abiecisse. Dominum excitant, opemq; orant; sed ut uideas, summa angustia trepidantes, perpusillum habere fiduciæ reliquum. Præceptor præceptor, inquiunt, ut Lucas habet, perimus. Et ut Mar. memorat, non est tibi curæ quòd perimus? Quid hic dominus? tentare suos uolebat,

Quod suos tentet Dominus

perire nolebat. Euestigio ut excitatus fuit, uentum in crepauit, & mari, ut est apud Marcum, dixit: Tace, ob mutesce. Ibi mox conquieuit uentus, & facta est, tranquillitas magna. Magnus paulo ante motus, nunc rursus magna tranquillitas: Ita pro modo afflictionis modus esse consolationis solet, psalmo 94. & in posteriore Corinthio. primo. Mox autem pariter increpauit, illorum diffidentiam. Vbi inquit, est fides uestra? Luc. Quid timidi estis adeo? Qui fit, ut non habeatis fiduciam? In hoc enim tentantur sancti & explorantur, ut et ipsi et sibi deus simul melius innotescant, quo quàm sint nihil ipsi & quàm bonus DEVS, agnoscentes, de se ipsis sentiant tanto modestius, de DEI uero erga se bonitate tanto augustius. Ita Dominus cum tentatione, exitum iuxta & fructum facit. Omnino enim fidei imbecillitas fuit, quòd ita trepidabant discipuli. Quod Dominum excitauerunt atq; opem implorarunt, nulla dignum reprehensione fuißet, sed quòd anxij adeo trepidarunt, cõsternatiq; penitus ceu actum de se esset, clamarunt, hoc demum, fidei in ipsis infirmitatem arguit. Nondum autem prorsus collapsam, id simul commonstrat, quod opem à Domino orarunt, nequaquam oraturi illam, nisi aliqua ipsis fuißet spes reliqua. Sic per omnia commoueri atq; trepidare solent sancti, ubi serio tentantur, id quod tot psalmi satis superq; canunt, neq; tamen spe ac fiducia in Dominum penitus excidere, ideo sentiunt semper in tempore quoq; Domini præsentiam, unde fides ipsorum, in

Deum

Deum, incrementum sumit, atq; inde quicquid homi- nem DEI decet.

Porrò uiso hoc miraculo homines (nam ut Mar. scribit, & aliæ nauiculæ erant cum illo) admirabantur, ut Mar. ait, timuerunt etiam timore magno, dicebantq; inter sese: Quis nam hic est, quia & uentus & mare obediunt ei? Hic animaduertendum, quid efficiant, miracula uera, semper enim per illa potentia Dei & Christi illustratur, ut pij uideant quàm tuto sese illi committant, habenti potestatem omnium, quantoq; timore & reuerentia, ut deum ipsum suspicere, atq; adorare debeant. Hoc ipsum nanq; præsenti facto Christus suos utiq; uoluit persuadere. Vnde quibus miraculis, diuos pro dijs adorandos male conciliati quidam prædicant, unde nullius frugi uentres, aluntur & ditantur, ea necesse est, esse uel Satanæ præstigias, de quibus infrà 24. & 2. Thessal. 2. uel certe impostorum hominũ uana cõmenta. Natura uerorũ miraculorum.

Et cum uenissent in ulteriorem ripam in regionem Gergess. Idem Mar. 5. & Lu. 8.

Marcus & Lucas habent, Gadarenorum. Ita enim ea regio, trans lacum Genasar, & contra Galilæam, ut Lu. scribit, sita, ab oppido Gadara, cuius multa apud Iosephũ mentio, nomen accepit. In ea regione, ut author Hieronymus est, fuit oppidũ Gergessa. Ad cuius forsan agrum Gadara Gergessa.

hoc traiectu Dominus applicuit, coq; scriptum est à Mat. uenisse dominum in regionem Gergessenorum. Ergo ubi de naui egressus esset ad terram, ut Marcus & Luc. memorant, ilico occurrerunt ei duo Dæmoniaci, Marc. & Luc. unius tantum meminerunt, quod in altero eorum æque atq; in ambobus, Christi uirtutem potuerint describere. Neq; enim de ijs, quos Dominus sanauit, sed de Domino sanante, historiam scribere susceperunt, ut uirtus ipsius, non numerus eorum, qui adiuti ab ipso fuere, innotesceret & celebraretur. Hi dæmoniaci sæui supra modum erant, ut nemo posset per uiam illam transire. Marcus & Luc. de altero narrant, quòd in montibus & sepulchris habitarit, neq; ullis catenis aut compedibus potuerit constringi, prorsus indomabilis, qd' semper die ac nocte in montibus et in monumentis fuerit, clamans & concidens seipsum lapidibus. Hic ubi eminus, ut Mar. scribit, IESVM uidit, cucurrit & adorauit eum, & clamans uoce magna dixit: Quid mihi tecum est, IESV fili Dei altissime? Adiuro te per Deum, ne me torqueas, dicebat enim illi: Exi immunde spiritus ab homine. Interrogatus uero à domino, qd' nomē haberet, rēspōdit spiritus: legio mihi nomen est, quia multi sumus, & deprecabatur eū multū ne se mitteret extra regionē. Lu. ha. in abyssū. Deprecabātur aūt eū oēs dæmones, ut sibi, in porcos, q in mōte illic pascebantur, numero ferè bis mille, ingrediūdi potestatem faceret. Quod cum ilico eis IESVS permisisset, gressi illi in porcos, egerunt eos præcipites in mare.

Cōcordia Mat. Marci Luc.

Historia.

Hic locus esset, de Dæmonum natura, uirtute & o-

peribus dißerendi, si scripturæ, fusius atque luculentius de his tradidißent. Cum autem scriptura, nihil non luculentiss. & fusissime doceat, quod nos ut Deo gratos, ita saluos reddere poßit, perfectum enim reddit atq; ad omne opus bonum, hominem Dei instruit, 2. Timoth. 3. neceße est exploratiorem de Dæmonibus cognitionem, nostræ salutis, gloriæq; Dei, in nobis illustrandæ, nihil referre. Cui uero momentum aliquod, ad suam, uel aliorum, quibus ministrare debet, salutem habuerit, plura & certiora de eis nouiße, illi Dominus quantum huius satis erit, benigne reuelabit. Primum igitur monendi uidemur, ne de his, aut similibus locis curiosius peruestigemus, quando inde nõ apparet, quo meliores reddamur, meditemur aũt potius in ijs Domini mandatis, quæ nobis data sunt, ut nostram secundum illa uitam instituamus. Satis erit de Dæmonibus nouiße CHRISTVM Dominum nostrum, eos deuiciße, ne nos perdant, insidiari quidem illos nobis, ut ad peccatum pertrahant, sed ideo uigilanti fide illis resistendum & contra eos pugnandum. De conditione & lapsu Dæmonum, cum & eße, & malos eße scriptura multis adeo locis testetur, satis constare pio potest, etiamsi neutrum, ut pleraque alia, scriptura, ut sese habeant, historicos explicet. Veruntamem sicut & in alijs locis, controuersis feci atque faciendum Christiano puto, sic & de hoc, sententiam meam simpliciter & candide proponam, demonstratis scripturæ locis, ex quibus

De dæmonib. præterq̃ scriptura tradidit non esse uestigandum.

eam collegisse mihi uideor, Ecclesia sanctorum de ea iudicet.

Primum ergo, ut dixi, quod sint tam mali, qui ferè dæmones uocantur, quàm boni angeli, ex eo agnoscendum est, quòd esse utrosq; scriptura passim memorat. Quomodo autem & quando conditi sint, certo affirmare equidem haud possum, quandoquidem uideam Moscheh uisibilium duntaxat rerum, creationem descripsiße, quod utiq; non solum rudi populo cui ea primum scripsit, sed & nobis ad cognoscendã, æternam dei potentiã atq; diuinitatẽ, satis superq; eße potest. Qui enĩ huc usq; diuinæ cognitionis pueneri, illi quicqd præterea cognitu utile eße queat, dominus facile reuelabit. Quod enĩ quidã cælorũ nomine, cũ scribitur: In principio creauit deus cælos & terrã, naturã spiritalem, intelligi uolũt, eadem facilitate reijcitur, atq; pbatur. Nostrũ aũt est certa docere, nẽpe ut sermones Dei, qui si quacũq; in re nobis defuerint, certũ est, eius rei cognitionẽ, ad salutem nostrã, gloriamq; dei in nobis restituendam in præsenti, non pertinere.

Idem necesse est, et de lapsu, uel ortu malorum angelorũ respondendum. Eße nanq; malos angelos, qui ad impietatem conantur homines pertrahere, siq; id non succedat, aliâs tamen ledere, in corpore uel rebus, scriptura abunde testatur. Ex quibus planè fuit Satan ille, qui Dauidem concitauit, ut numeraret populum, 1. Paralip. 21. Qui item Hiob exagitauit. Hi sunt principatus illi, potestates & mundi Domini, rectores tenebrarum sæculi huius, spiritales

Eße Dæmones.

spiritales astutiæ in cælestibus. De quibus Paulus Ephes. 6. Quorum & Coloss. 2. meminit, cum ait: Expoliatosq; principatus & potestates, ostentauit palàm, triumphans de illis per semetipsum. Hic ille malignus est, à quo liberari nos petimus docti à Christo, cum precamur: sed libera nos à malo. Idem aduersarius ille est Diabolus, qui tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret 1. Pet. 5. Hic deniq; Satanas est, qui identidem in Angelum lucis sese transfigurat 2. Corin. 11. Hi Angeli mali sunt, per quos immißiones plagarum, immisit Aegyptijs, psal. 78. Horum quoq; fuit commentum, quo per serpentem, primis nostris parentibus impositum est.

Ex his ac alijs compluribus locis, aperte satis colligitur, esse malos quosdam spiritus, qui saluti hominum insidientur, quibusq; Dominus tum ad tentandum probandumq; suos, tum ad puniẽdum reprobos utatur. Qui nunc singulari numero Satanæ, uel Diaboli nomine, nunc plurali appellatione Dæmonum, malorum Angelorum, aut principum tenebrarum significantur. Est etenim omnium malorum spirituum idem nocẽdi propositum et uis quædam, quorum ministerio Deus ita exercet sua iudicia, ut ministerio bonorũ Angelorum, prospicit ijs, qui ad hæreditatem destinati sunt salutis, ad Heb. 1. Atque ideo, ut nunc simpliciter Angelus Domini, quisquis ille sit dicitur, nunc Angeli, ita et Satanas, uel Diabolus, quandoq; dicitur singulariter, nonnunquam Diaboli uel Dæmones in plurali. De nomine autem Satanæ, quod aduer-

Nomina Dæmonũ & unde.

ſarium ſignificat, et Diaboli, quod criminatorem, dictũ ſuprà eſt cap. 4. Dæmones uero uocãtur quaſi δαήμονες id eſt, peritos ac rerum ſcios, authore Platone in Craty=lo, quem & Lactantius ſecutus eſt lib. 2. Vocantur autem ferè Dæmones, aut Dæmonia cum mentes hominum per turbãt. Vnde quos ita infeſtãt, Dæmoniaci dicũtur, id eſt, acti à Dæmonib. Veteres græca uoce eos ἐνεργουμένους appellabant. Dæmones etiam Paulo appellantur, quum ex idolis ludificãt hominum ſuperſtitionem, 1. Corin. 10. Satan deniq; dicitur genus hoc malorum ſpirituum, cum & corpus infeſtant, ut in Iiob et in muliercula contracta, quam narrat Lucas ſpiritum infirmitatis, annis decem & octo habuiſſe, de qua CHRISTVS dice=bat, alligatam fuiſſe à Satana.

Etenim ſic mihi uidetur res habere. Deus operatur ſuo uerbo & ſpiritu, id eſt, uirtute & potentia, omnia in omnibus, utitur tamẽ nihilominus, in externis præcipue, miniſterio Angelorum, ſi quid ſit, quod ad ſalutem faciat electorum, bonorum, ſic Angelum dedit Iiſraëli ducem 2. Moſcheh 14. Sic portant Angeli ſanctos in manibus, ne ad lapidem offendant pedem, pſal. 91. Si quid uero iræ ſit & ultionis, malorum. Sic plagæ Aegyptiorum immiſſio=nes dicuntur per Angelos malos, & malus ſpiritus agita bat Schaul. 1. Schmuel 16. Exiſtimo ergo, quicquid men=ti, aut corpori accidat aduerſi, eſſe immiſſionem per An=gelos malos, & miniſterio immitti, Dæmonum ſiue Sa=tanæ. In uulgaribus autem morbis ac malis, uulgaria item

Bona, per Angelos bonos, ma la per ma=los.

habere

habere nomina, ea autem quæ insolentiora sunt, & homi nis naturam uidentur excedere, ut insaniæ morbi atræq; bilis agitationes ferè Dæmonibus attribui, atq; Dæmo= nia uocari. Adeo miri nanq; effectus, motæ atræ bilis de= prehendi solent, ut quod illiterati nonnunquam latinæ lo quuntur, quod futura prædicunt; aut aliâs abstrusa & se creta rescíunt, ut magni medici quoq; Serapio, Auicenna, ac alij malum Dæmonem authorem illorum faciant, asse= rantq; ita melancholian opera eius exagitari.

Phrenesis propriè opus Diaboli.

Lunaticum siquidem morbum, Dæmonium appella= tum in Matthæo legimus, infrà 17. Nam patrem filij luna tici ita dixisse Domino narrat: Domine miserere filij mei, quia lunaticus est, & mox memorat expulisse à puero Dæmonium. Quo satis significatur, morbi eius Dæmo= nem fuisse authorem, atq; uere fuisse, iuxta & lunaticum & Dæmoniacum. Nam haud firmum existimo, quod Hierony. in 4. cap. Matth. scripsit, qui lunatici dicuntur à Domino sanati, non uere fuisse, sed creditos lunaticos, ob fallaciam Dæmonum, qui obseruantes lunaria tempo= ra, creaturã infamare cupierint, ut in creatorem blasphe miæ redundarent. Lunaticos simpliciter Euãgelista illic, cum Dæmoniacis, & alijs pressis morbis enumerat, sim= pliciter igitur eo laborasse illos morbo, de quo ibidem nonnihil diximus, malo intelligere, qui tamen ijdem eti= am Dæmoniaci dici queant, quod is morbus mali Dæmo= nis ministerio ut & alij immittatur, præsertim cum & mulier=

Lunaticus idem Dæ= moniacus.

mulierculæ contractio, de qua Lucas, Satanæ opus à DOMINO ipso affirmetur. Morbi igitur quorum caussæ proximæ patent, ab illis ferè, aut etiam locis quæ afficiunt, aut certe aliunde nomina accipiunt, quorum autem caussæ proximæ non ita patent, & habent effectus paulo insolentiores, ut Melancholiæ maniæue speties, ij semper ferè Dæmonibus adscribuntur, & laborantes illis, Dæmoniaci appellantur. Ii uero morbi, qui ad hos proxime accedunt, ut sacer comitialisúe, syderalis, aut lunaticus morbus, nunc à Dæmonibus, nunc ab accidentibus, uel caussis appellationem accipiunt. Hinc de quo hic agitur, cum impotenter adeo fureret, legionem Dæmonum, scribitur habuisse.

Insolentiores morbi Dæmonii.

Proinde liquet, Dæmonum studium & opus eſse, ut hominibus noceant, si nequeant pietati, persuadendo quæ impia sunt, saltem animo, corpori, aut rebus incommodent. Animo, cum in furorem agunt, quod Dæmoniaci experiuntur: corpori, dum alijs illud morbis excarnificant. Vt Iiob fecerunt, & cottidie faciunt multis, apparet autē potissimum in ijs, qui à maleficis mulieribus, dicuntur lædi. Quod demum & rebus calamitatem inferant, idem Iiob & multi alij subitis & inopinatis casibus, ad pauperiem redacti, exemplo sunt. Nequeunt tamen in his, uel pilo plus, quàm optimus pater noster Deus decreuerit, nocumenti inferre, aut damni dare. Hæc de malis Angelis, Dæmonibus, Diabolo, uel Satana, eorumq; operibus & nominibus ex scripturis habeo, quæ sentiam, & pronunciem, fratres iudicent.

Dæmones quacunq; demum re nocere student.

De

De casu ipsorum, quamlibet certa Theologi superioris sæculi statuerint, quod equidem respondeam, nihil habeo, nisi quod cum malos scriptura testetur, cecidisse à primo suo statu nequeā ambigere. Nam quod ex Ieschaeiah 14. etiam prisci Theologi, de casu Luciferi filij diluculi, adducunt, apertius de Rege Babyloniorum dictum est, quā ut possit alio detorqueri. Neq; minus aperte in Regem Tyri competit, quod ad idem traxere ueteres, in Iechez. 28. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia &c. Deniq; quod Christus dixit Lucæ 10. Videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadētem, satis liquet, de casu eius, qui per Euāgelion factus est, esse dictum. Nam respondit hoc Christus discipulis, cum gaudio reuersis, atq; gloriantibus, quod ipsis etiam Dæmonia subijcerentur. Et addidit: Ecce do uobis potestatem, calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit. Veruntamē in hoc nolite gaudere, quod spiritus uobis subijciuntur, sed gaudete quod nomina uestra scripta sunt in cælis. Ex his admodum patet, Christum istud uidebam Satanā &c. de eo dixisse, quod regno suo, ille iam iā esset deturbādus, cuius præludia erant, quod etiam à discipulis per nomen suum Dæmonia eijciebantur. Quod cum certo & iam iam euenturū erat, scripturæ more, factum adserebat, di. Videbam Satanam cadentem &c. Qu.d. non mirum, si uobis spiritus subijciantur mali, iam uidebam Satanam, aduersariam illam potestatem, de cælo cadere, hoc est, deturbari è sublimi, atq;

De casu Dæmonū nihil certi.

Loca de casu Satanæ adduci solita.

exui

exui sua potestate, fortior enim superueni, qui robustum alioqui armatum illum, deuincam & exarmem.

Virtus inimici.

Notandum autem est, in his CHRISTI uerbis, cum dixisset: Ecce do uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, adiecisse & super omnem uirtutem inimici, & nihil nocebit uobis. Significare enim hic haud obscure uidetur, id quod suprà dixi, omnia aduersa, nobisq́; nocentia, opera esse Satanæ, atq; per Dæmonum ministeria inferri. Ita serpentes & scorpiones, & quicquid inimicum nobis est, aut nocere potest, uirtus inimici, hoc est, Satanæ, principatusq́; tenebrarum dicuntur,

Dæmonũ malitiam Dei bonitas moderatur.

Iam demum reuertamur ad nostram historiam. Legio Dæmonum inuaserat, hunc de quo in præsenti est narratio. Facultas eis facta fuerat, huius animum perturbandi, agebant ergo illum, ut supra modum fureret. Attamen quanquam in deserta nudum agerent, utq́; sese lapidibus concideret efficerent, uita tamen eius salua permansit. In quo animaduertendum, non suprà quàm Dominus statuerit, licet plurimum uellent, illos posse nocere.

Frustra Christum Dæ-noucrunt.

Agnouerunt uero ilico Christum, ut & aliâs. Mira enim intelligendi facultate præditi sunt. Vnde & Dæmones, quasi δαήμονες, id est, scientes dicuntur. Vtcunq; autem animaduerterent, esse ipsum sanctum Dei filium & unctum regem sanctorum, non potuerunt tamen illi sese subijcere, prauitate sua, ut & impijs hominibus usu uenit, transuersum acti. Ficta enim fuit, & caussa infamandi Christi instituta, ista Dæmonium adoratio.

Qua

Quapropter illos Christus compescebat, sibiq; ferre testimonium prohibebat. Alioqui sanè malitia Pharisæorum, Dæmoniũ, ipsum habere & per uirtutem principis Dæmoniorũ, Dæmonia eijcere calũniabatur. Nihil igitur uolebat cũ Dæmonib. habere cõmune, ipsorũq; testimonium, quamuis uerum reijciebat. Quo uniq; declarauit, quàm inuisum sibi sit, eorum quoq; hominum testimonium, qui item ut Dæmones, fallaci animo ipsum Christum prædicant. Id est, quod & psal. 50. canit. Impio aũt dixit Deus, quid tibi, ut enarres statuta mea &c. Vnde & Paulus ideo potiss. inculpatum per omnia Episcopum requirit, ne uerbum Dei blasphemaretur, aut certe contemneretur. Quodq; ad Philip. Paulus scripsit se gaudere, quod Christus prædicaretur, etiam per cõtentionem, ex immenso desiderio Christi gloriæ scripsit, quam illustrari uel quocunq; modo, ut optabat, ita non potuit non gaudere cũ uideret cõtingere, licet si ipsi in manu fuisset, longe alios prædicatores Christi, substituisset. Adhæc nõ ita infamabatur Euangelion, licet per occasionem, & nõ syncero corde illi ipsum prædicarẽt, atq; infamatũ fuisset, si Christus passus fuisset praecones sui esse, Dæmones, qui malis tantum rebus delectantur, nec alias laudare solent. Monemur ergo hic dare operam, ut Christo non nisi sanctissimi atque integerrimi testimonium ferant, hoc est, Euangelion prædicent, nihilominus & ipsi gauisuri, si etiam aliàs illud celebre fiat, quod & ipsum DEI

Cur Christus Dæ. testimonium noluerit.

bona

bona uoluntate, uel erga audientes, fieri necesse sit; tum non possit statim ueritati aduersari, qui ipsam palàm prædicarit. Monemur præterea, ut & nos mundi ac malorũ laudem non moremur, satis habentes si detur Deo probari & bonis. Huiusmodi nanq; solus uere commendatus existit 2. Corin. 11.

Certis locis addicũtur Dæmones.

Porrò quod orant Dæmones, ne imperet Christus eis, ut in abyssum abirent, Marcus habet, extra regionem, uidetur indicare, ipsos certis locis addici. In aëre sanè agere eos, illud Ephes. 2. probat. Iuxta principem ambulastis, cui est potestas aëris, qui est spiritus, nunc agens in filijs contumacibus. Et 6. Spiritales astutiæ in cælestibus, id est, in aëre. Ad deserta illos nonnunquam relegari, cum ex illo Lucæ 11. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia &c. tum experientia, conuincitur. Certe domos nonnunquam infestare eos, et pro defunctorum animabus sese iactare, experientia etiam satis comprobat. Qua sanè fallacia, non parum superstitionis, cum Missas, tum alia hominum commenta efferendo, male prudentibus hominibus obtrusere. Atqui abyßus, quæ alioqui aquæ profunditatem, uel potius aquam fundo carentem significat, Eb. תהום uocatur, hic pro inferno uidetur accipi, quò Diabolum relegandum, et Apocalypsis testatur cap. 20. hoc est, quicquid id demum uel loci, uel conditionis est, quod mortuis in scripturis attribuitur, de quo infrà plura.

Abyssus.

Quod igitur orarunt Dæmones, sese non detrudi in abyssum,

abyssum, perinde mihi uidetur, atq; se ex hoc orbe non depelli, quo nocendi hominibus facultas ipsis non adimeretur. Quanquã ut in deserta, ita uerisimile est, & in abyssus aquarum illos relegari, quod & ipsum experientia comprobat. Vnde enim quis tantam excitari tempestatem, moto lacu Lucernate, quantam certo accolæ prædicant, nisi ab inhabitante Dæmone credat? Siquidem constiterit, quicquid incommodorum hominibus accidit, immißiones esse Angelorum malorum, tum autem potissimum, opera Dæmonum uocari, cum aliæ caussæ nõ apparent, quod utrunq; facile cõstaturum arbitror, quibuscunque secundum scripturam de his iudicare libuerit, inficiari non poterit, tempestates, aliaq; cum maris, tum aquarum aliarum pericula, atq; occultiores pestes, machinamenta esse Dæmonum, qui ibi deniq; habitare, ubi potissimum lædunt, non ab re dicuntur.

Dæm. deprecantur ire in abyssum.

Ergo ire in abyßum deprecantur, quo in hoc orbe permanentes, plus negotiorum facessere queant hominibus, eoq; dum iam nec mẽtem, nec corpus infestare horũ, quos tam sæue diuexarant, Dominus permittebat, orãt sibi potestatem fieri ingrediendi porcos, ut uel hac substantiæ parte, hominibus illis incommodarent. Ita priusquam in corpus Iiob potestatem accepißet Satanas, facultates eius disperdidit.

Petunt Dæm. porcos.

Mirum autem uideri poßit, cur inuadere & perdere porcos, Christus qui saluatorem in omnibus sese geßit, illis permiserit. Equidẽ haud scio, an hi Gadareni ex gen-

Cur Christus perdiderit porcos.

tibus fuerint, quas rex Aßyriorum, capta Samaria, in ditionem regum Samariæ traduxerat, quæ ut 2. Reg. 17. legimus, partim Dei leges & ritus amplexi fuerant, partim secundum patrios mores uiuere solebant. Siue uero ex his gentibus, siue germani Iudæi fuerint, nō debebant uesci carne porcina, quandoquidem lex Moscheh recepta illis id uetabat. Iure ergo pœnas contemptæ legis Dei dederunt amittendo porcos, quos contra uerbum Dei aluerant. Sed si etiam hac in re nihil peccaßent, grauiora tamen meruerat illorum impietas, quam de se repellentes ob leuiculam adeo iacturam porcorum, saluatorem orbis manifestam fecerunt. Hominem uidebant, iam sæuis spiritibus Christi uirtute liberatum, cuius salus debebat illis omnibus porcis esse charior, id tamē non tam acceptabilem Christum eis reddere potuit, quàm reddebat inuisum, iactura porcorum. Malebant porcis quàm authore salutis omnifariæ esse beati, idq; non unus & alter è uulgo, sed tota ciuitas atq; uicinia. Nam tota ciuitas inquit Matth. & ex agris undiq; exierant in occursum IESV, cumq; audißent & uidissent miraculum, orare tamen incipiebant illum ut discederet à finibus suis, timentes scilicet, ne & alios Dæmonibus ad hunc modum liberaret. Adeo nulla erant erga suos charitate, qui agitari illos Dæmonibus & perdi, quàm porcos malebant. Denique desiderio cælestium rerum adeo uacabant, ut sibijpsis quoq; possessionem pecoris, potiusquam doctorem & largitorem uitæ æternæ optarent. Quid non meruißet ultionis, tam

nis, tam stupida & fera auaritia? Typum ergo hi Gadareni gerunt, omnium qui terrena curant, qui diuitiarum cupiditate occæcantur; ij ut indigni sunt opibus cælestibus, ita illas etiam ultro oblatas auersantur, et quamlibet sæuos Dæmones, *quàm* I E S V M *Christum authorem salutis ferre malunt.* V*nde recte testatus Christus est, suum discipulum fieri non posse, nisi qui renunciauerit ante omnibus,* Lucæ .14.

Notandum etiam, ut per Christū Gadareni iure afflicti fuere, ita & per Christi membra, pios ac bonos cum Angelos, tum homines, iuditia Dei subinde exerceri contra malos, quamlibet sint illi amantes omnium, ac benemereri de quibuslibet studeant. Deum etenim habent omnibus chariorem, unde gloriæ ipsius nihil non posthabent, quanquam omnia ita attēperent, ut etiā cū sæuire uidētur, appareat eos nihil prius salute illorū habere, quos castigant.

Per bonos etiam affligi mali solent.

Præterea & hoc animaduertendum, Christum Gadarenorum precibus annuisse & ab indignis se discessisse. Nam ut docuit, porcis margaritas uerbi Dei nō spargendas, suprà 7. & discipulis præcepit, ubi non fuissent recepti, nihil prædicare, infrà 10. ita par erat, ut & ipse contemptores istos porcos, & repellentes à se Euangelij thesaurum ualere sineret. Nihilominus Domini mira, etiam in hos, quamlibet ingratos, benignitas in eo notanda est, quod quem sanauerat, orantem id licet, in comitatum suum nō admisit, iussitq; redire in domū suam, atque ad suos, illisq; annunciare, quanta sibi DOMINVS

Quomodo Gada. deseruit.

fecisset, et misertus sui fuisset, quod ille quoq; fecit, abiens enim prædicauit per totam ciuitatem, atq; decapolim, ut Mar· ait, quanta sibi fecisset IESVS· Vnde & illi admodum mirabantur, atq; indubie, aliqui Christo crediderunt· Sic repulsus Dominus illos quidem, ut meruerant, in præsens ipse deseruit, quoniam autem nondum desponderi eorum salus potuit, reliquit eis Apostolum se paulo gratiorem· Quin & ipse illos reuisit, ut est apud Marcum 7· Per medios nanq; fines decapoleos, reuersum à finibus Tyri & Sidonis, iter illum fecisse memorat· Et haud scio, an non & surdus ac mutus ille, quem ibidem Euangelista scribit, à Domino sanatum, cuius miraculi caussa, homines illi Christum paßim prædicabant, di· Bene omnia fecit, & surdos facit audire, & mutos loqui, ex hac ipsa regione fuerit · Nam in Decapoli & Gadarenorum regio sita est, ut ex Marco, in historia Dæmoniaci de quo agimus notatur· Monemur autem hoc Domini exemplo, ut & nos non mox desperemus, si qui Euangelion à nobis prædicatum non ilico recipiant, sed ut tentemus potius omnia, tam per alios quàm per nos, ut uel aliquos lucremur, experturi indubie & nos, id fructum tandem aliquem allaturum · Non enim eadem est credendi omnibus hora constituta· De eo, quod hunc liberatum Dæmonibus Christus acceptum beneficium prædicare iussit, et leproso ac aliijs interdixit, dictum suprà est, ubi leprosi sanati historiam tractauimus·

Non ilico de fructu prædicationis desperandũ·

Caput

CAPVT IX.

Et ingressus nauem traiecit &c. Mar. 5. Lucæ 8.

Epulsus à Gadarenis, repetijt Capernaum, ea enim sua ciuitas hic à Matth. dicta uidetur. Vtcunq; tamen sua diceretur, qđ frequentius illic habitaret, de quo suprà cap. 4. non tamen habuit in ea uel tantũ proprij, quo caput suum reclinaret, de quo iam cap. 8. Datum nanq; huic urbi fuerat, præ alijs Christi præsentia & doctrina exaltari, cui incomparabili D. benignitatis beneficio, cum pergeret ingrata esse, cæcitate & omni genere calamitatum detracta postea fuit usq; ad inferos, de quo infrà 11. Nota simul, licet Christus Apostolus circuuncisionis, ut à patre statutum erat, ita diligentissime effectum curaret, ut passim in oppidis et uicis Iisraëlis prædicaret, neq; uni loco perpetuo immoraretur, de quo suprà in cap. 8. ex Mar. 1. & Lu. 4. attamen suam ciuitatem, in qua habitaret frequentius, Capernaum habuit. Ita ne Apostoli quidem, nedum Episcopo perpetuo uagandum est. Neq; argumentum certum erit ueri prædicatoris, nusquam uel paululum consistere, aut uel ad tempus, aliquantula quiete frui, ferriq; à mundo, ut Satanas ad infamandam indubitatam Christi doctrinam, opera Anabaptistarum, per

Non est semp uagandum cõtra Anabaptistas.

ſuadere multis hodie conatur. Nam & Paulus, præ alijs Apoſtolis ſurſum ac deorſum ꝑpetuo iactatus, ſedit tamē Corinthi annum & menſes ſex. Act. 18. Et Epheſ. biennio, Act. 19. Si nanq; nuſquam, uel aliquātulo tempore ferretur Chriſtus annunciari, nullis ſanè locis Epiſcopos Apoſtoli potuiſſent præficere, et Eccleſias ordinare. Sed commenta hæc ſunt Satanæ, uerbum uitæ, conantis infamare. Alioqui quam diu uel Ieruſalem, ubi Dominus crucifixus erat, Eccleſia et Apoſtoli hæſerunt? Non ergo externa perſecutione uel perpetuo exilio, ſed ſpiritu Chriſti, ſcripturæq; teſtimonio, doctrina prædicatorum erit probanda.

Et ecce adduxerunt illi paralyticum Mar. 2. Luc. 5.

Marcus & Lucas, alio hiſtoriæ ſuæ loco, iſta narrant, ſed ita, ut ex ipſorum narratione, nihil pugnantiæ ſit, cū ordine quem Matthæus hic obſeruauit, qui ita præſens miraculum deſcribit, ut intelligas factum, cum à Gadarenis, Capernaum Dominus repetijſſet. A quo traiectu proximum Mar. & Luc. narrant, quod Dominus in ſanatione filiæ, principis Synagogæ deſignauit, quod noſter paulo infrà, in præſenti cap. pariter deſcripſit. Ergo ordinem noſtri ſequēdo, ubi Chriſtus indignos ſe Gadarenos in præſens reliquiſſet, atq; rurſus traieciſſet, cōuenit multa turba, & erat circa mare, ut Mar. ſcribit 5. Quæ multitudo redeuntem Dominum excepit, nam omnes expectabant eum, Luc. 8. Ita uideas Chriſtum, nunquam à nego-

Hiſtoriæ ordo ex Matth. Mar. & Luc.

tio Euan-

tio Euangelio uacasse. Gadarenos quidem reliquit, quoni am ultro eum orabant, ut à se discederet, sed ilico recepit se ad eos, qui auide ipsum expectabant, ut nimirum esurientes, uitæ cibo pasceret. Quin ne ingratos quidem illos, in totum deseruit, relicto eis Apostolo, quem Dæmonibus liberauerat. Iam & in hac turba, ad mare etiam antequam oppidum ingrederetur, indubie sui similis extitit, uerbo & opere iuuit, qui ope sua indigebant. Quo docemur, ut & nos in hoc semper simus, quo pluribus commodemus, & uerbum sitientibus, illud potissimum prædicemus.

Ergo postquam Capernaum fuißet ingreßus, esseq; ipsum in domo percrebuisset, conuenerunt multi, ut ne loca quidem circa ianuam illos caperent. Mar. 2. Nam conuenerant ad eum præter alios, & pharisæi legisq; doctores, ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem, quos docebat & sanabat omnes. Luc. 5. Tum aduenerunt & qui paralyticum à quatuor uiris portatum adducebant, quærentes illi sanitatem, cunq; ad conspectum Christi, uenire non possent, conscenso tecto domus, illud perfoderunt, & egrotum suum funibus, demiserunt in medium ante Dominum, iacentem in grabbato. Quorum cum fidem Dominus uidisset, paralytico dicebat: fili remittantur tibi peccata tua. Hæc uidetur series historiæ.

Primum itaq; notandum cuius modo quoq; admonui, DOMINVM perpetuo fuisse, in negotio salutis humanæ procurandæ, quod sicut fidem in ipsum

roborat, ita accendere debet, ad æmulationem · Quem ij soli demum referunt, qui semper ijs student, quæ hominibus possunt esse saluti· Deinde animaduertendum, ardens eorum, qui laborantem adducebant, iuuandi ipsius studium, quod nimirũ prodiderunt, tectum ædium facile adeo, nudantes & perfodientes · Sic sane si pro salute fratrum æterna singuli essemus soliciti, ut hi pro recuperanda tantum corporali, quanto minus esset malorũ morũ, & plus pietatis atq; iustitiæ? Modo nec pro nobis nec pro alijs, ut sancte & beate uiueremus, satis soliciti sumus·

Quid possit fides aliena·

Præterea peculiariter perpendenda eorundem fides, quæ & Dominum permouit, ut uotis ipsorum annueret· Satis superq; enim comprobat, ipsos certissime fuiße de Christo persuasos, quod suo ægroto, & poßet & uellet sanitatem restituere, alioqui adeo enixe, ut eum in conspectum IESV ponerent, haudquaquam laborassent · Ad modũ clare uero patet hinc quid fides prosit aliena · Vtiq; huic paralytico sanitatem impetrauit · Nam omnes tres Euangelistæ ita memorant· Vt uidit fidem istorum, dixit paralytico &c· Quod quid aliud est, quàm motus fide illorum, adeo certa & sedula, sanitatem contulit laboranti? Etenim ut suprà cap· 8· Vbi de fide Centurionis, ac in totum de fidei natura egimus, ostendimus, Fides nihil orat, nisi quod Deo dare gratum sit, quod scilicet ad gloriam eius faciat· Viuit enim qui credit, non sibi sed Deo, eoq; sunt credenti, fideq; oranti possibilia omnia · Mar·12·

Hi ergo

Hi ergo cum audißent, de uirtute atq; benignitate Domini nostri IESV, quod ipsorum Euangelion & uerbi auditus fuit, persuasi per spiritum sanctum fuere, id non modo, ut audierant, habere, uerum indubie se quoque eius bonitatis, in ægroto suo participes fore, si modo illum Dominus uidißet· Hinc ita laborarunt, ut illi eum ante oculos ponerent· Vtq; per spiritum sanctum huc acti fuere, ita nihil addubitarunt, donandam suo sanitatem, ad gloriam Dei facturam· Etenim, ut dictum suprà est, ubi animus certus non est, rem, quam cupit, ad gloriam Dei pertinere, haudquaquam potest eam absolute ex fide petere, sed addet: Si ita Deus tibi placeat, si tuæ gloriæ intersit· Et hactenus certe quod cupit impetrat, non cupit enim nisi quod ad gloriam Dei faciat·

Vnde miracula quæ sancti fecerunt, sanitate quibusdam impetrata, & horum paralyticum apportantium factum, eiusdem monetæ est, Petrus Aeneæ sanitatem oraturus, animo intus doctus spiritu, non dubitabat eam gloriæ Dei referre, eoq; absolute procul omni dubitatione orabat, & ilico exorabat· Ita istorum non minus certa petitio, quam facto tamen magis quàm uerbis Domino significabant, extitit, eoq; quod petebant, simul impetrarunt· Proinde alienæ fidei, omnia poßibilia sunt, nihil non impetrat, quod saltem à Deo orarit, siue animæ siue corporis salutem referat· At ut iam dictum, ita uerum est, nihil illa, nisi secundũ uoluntatem dei orat· Etsi enim pro omnibus, ut ad agnitionem ueritatis perue-

Miracula huic facto similia·

ant, pius credensq; animus oret, semper tamen adiectam electionis Dei conditionem habet, ut nollet quenquam conuerti, nisi quem conuertendum Dominus destinarit. Diligit nanq; Deum ex toto corde, & super omnia.

Qua fide baptizen= tur pueri.

Dũ itaq; pueros, per Baptismũ aquæ Christo offeri mus baptizandos spiritu & igni, qui est baptismus CHRISTI, si qui per spiritum de aliquibus certi redderentur, eos à Domino electos esse, ij eodem spiritu im pellerentur, ut certa fidutia & absolute, nulla conditio ne animo uel uerbis adiecta, gratiam Domini ipsis orarent. Qui huius certi non fuerint, ijs uel in animo condi tio hæc sẽper adiecta erit, si ex electis sint, si gloriæ dei re ferat, eos Christi eße. Et sic orantes, exorant quoq;, orãt autem ut in eo puero, gloria Domini illustretur, modo, qui ipsi uisum est, idq; certo impetrant.

Quidã ali ena fide sal uantur.

Sic itaq; uere dicitur saluari quosdam aliena fide, si recte intelligas. Impetrant enim pleriq; fide sua orantes alijs salutem, uti Paulo impetraße quidam putant Stephanum. Nemo autem aliena fide saluatur, ut ipse fide careat. Hoc enim perinde esset, atq; doctum aliquem esse, aliena scientia. Doctus quidem fieri, aliena scientia quis potest, at esse, non nisi sua ipsius potest. Ita saluari quis potest, aliena fide, id est, salutis fieri particeps, at saluus esse nemo nisi sua propria fide potest, salus enim & uita iusti, est fides ipsa, hoc est, certa futuræ salutis & uitæ persuasio, qua interea, accepto arrabone spiritus, qui

Saluus esse nemo nisi sua fide po test.

tus, qui

tus, qui ad iustitiã inclinat, quæ spiritus primitiæ dicuntur, iustus uiuit, Haba·2·

Quod igitur quidam dicunt, infantes baptizari, ex fide parentum & Ecclesiæ, recte & pie dicunt· Nam cum ipsi Domini sunt, cupiunt illi & suos consecrare, hac ergo fide suos pueros ad baptismum offerunt, ut in Ecclesiam CHRISTI recipiantur, & à fratribus, tanquam commembra amentur, erudiantur, corripiantur, & ad gloriam DEI educentur· Quãtum illorum fidem Ecclesia respicit, & sanctos eorum liberos, licet de animo puerorum nihil queat scire, Domino hactenus sanctificat, quòd in externam fidelium communionem recipit per baptismum, pollicetur'q; quodammodo, Christiana illis beneficia, doctrinæ nempe & communionis, sese impensuram· His autem salus pueris non constat· Vita æterna enim est cognouisse Deum, Ioan·7·quare hanc accipiant necesse est, & fœdus bonæ conscientiæ erga DEUM obtineant, priori Petri tertio· Unde salui & beati existant· Quid uero cognitionis DEI infantes habeant, dicetur infrà decimonono· Cæterum quæ præter hæc, quis de baptismo requirat, legat ea supra, capite 3· De fide iam ca·8·disseruimus·

Infantes baptizari fide parentum·

Ii qui dicunt propria fide, cum secundum scripturam loquendo, fides ex auditu sit, pueros baptizari, & uolũt illa uerba: ego te baptizo, &c·pueris esse uice Euangelij, eaq; audiri ab illis et intelligi, ut eis credere queãt, sua

commenta

commenta ipsi probant. Scriptura ista non docet, neq; ullo eius loco, conuincetur, necessarium esse, credere, quicunque debeant baptizari. Alioqui peccarent, quicunq; pueros baptizant, quia ut dixi, secundum scripturam loquendo, fides est, persuasio auditi Euangelij, quod pueri nisi miraculo persuaderi nequeunt. Si enim ut illi loquuntur præter rationis usum, uerba tamen baptizantis, infantes, audire, & habere illis fidem possent, præstaret, imò charitati esset necessarium, illis identidem Euangelion prædicare.

Nugæ sunt, pueros ꝓpria fide baptizari.

Notet ergo Christianus baptizatos pueros, recipi in Ecclesiam externam, hoc est, communionem eorum, quæ homo homini queat præstare, nempe doctrinæ & cohortationis atq; corporalis beneficentiæ, ad hanc ut necesse est, fidem non repulisse & uerba Dei, nequaquam palam infamasse, ita ut iam certam eis fidem quis habeat, non est necesse, aliâs & Apostoli male baptisassent, qui sæpe baptizarunt, eos, qui nunquã fidem receperunt, perpetui hypocritæ. Neque præceptum etiam uspiam est, ut confeßio saltem fidei in unoquoq; baptizando præcedat, quod anabaptistæ contendunt. Sed in quem finem ueteres suos circunciderunt, in eum nobis licet nostros baptizare, in futuram scilicet fidem, quam quia parentes iam habent, uidentes illam Christiani, pueris quoq; ipsorum benefaciunt, recipientes eos in suum numerum, ut ad eandem fidem educentur. Hactenus de fide aliena.

Baptismo in externã Ecclesiam recipiũtur qđ in futurã fidem fieri licet.

Bono

Bono animo esto, fili remittantur, Mar.2. & Lu.5.

Hoc perinde est, atq; sint tibi peccata remissa, ut remittentis non optantis tantum remitti peccata, uerba intelligamus, alioqui nulla fuisset occasio pharisæis blasphemiæ Dominum insimulandi. Duo uero hic notanda sunt, Morbi ob peccata ueniunt. *prius peccatorum mercedem esse, morbos. Nam q̃ Christus de cæco nato dixit, neq; ipsum, neq; parentes eius peccasse, ut cæcus nasceretur, in hoc dixit, ut primam eius mali caussam, ac omnium quæ accidunt, suis ostenderet, quæ utiq; gloria dei est, non quòd non etiam illa cæcitas, peccatis promerita obuenisset, licet præcipua eius caussa fuerit, gloria Christi, in ea depulsa, illustranda. Siquidem tota scriptura prædicat, morbos & alia incommoda peccatorum caussa immitti, peculiariter uero, 3. Moscheh 26. & 5. cap. 28. Hinc & Christus illi, quem apud probaticam piscinam sanauerat, dicebat: ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Ioannis 5. Et Paulus, 1. Cor. 11. ob solum contemptum cænæ Christi laborasse apud eos multos, ac quosdã fuisse mortuos testatur. Proinde hoc sensu hæc dixisse Dominum accipio: Laborasti hactenus, morbo hoc peccata tua Deo puniente, sed confide, peccata tua tibi sint iam condonata, eoq; & pœna peccatorum facesset, nempe, morbus. Alterum hic animaduertendum, est, q̃ Christus his potissimum uerbis sanitatem paralytico polliceri, non tam ideo,*

ut doceret,

ut doceret ob peccata morbos immitti uoluit, quàm ut simul, pharisæis occasionem obmurmurandi, atq; inde, sibi ipsi, de sua potestate, apertius disserendi daret. Vbiq; fere uideas Christum, & παραδοξότερον, & obscurius coram pharisæis atque legis peritis locutum, indubie ut, quemadmodum ipse infrà, 13. ait: Videntes non uiderent, &c. Quanquam uerba ita propemodum temperarit, ut natura sua curiosiores ueritatis reddere, si non læua illis mens fuisset, debuerant. Sed reprobis, oportet noxia esse, omnia, etiam quæ maxime sunt salutaria, de his plura suprà capite sexto super illud: Ne nos inducas in tentationem, & infrà 13.

Obscurius loquitur Pharisæis

Et ecce quidam è scribis dicebant intra sese, &c. Mar. 2 Lucæ 5.

Araneo fel est, quod api mel, ita nihil tam salutare, uel fieri uel dici potest, quod malis non, ut malum iudicetur, ita et malum sentiatur. Aderat turba multa plebis, ea præsentem in tanto miraculo Deum glorificabant, scribæ ac pharisæi inueniebant, quod culparent. Sic fiunt primi nouissimi, & profert fructus suos arbor quælibet. Atqui utcunq; mali hi Pharisæi fuerint, non paulo tamen nostris cordatiores, & iudicij sanioris extiterunt, qui Dei solius esse, peccata remittere, agnouerint, ut de illis Marcus & Lu. testantur, cum nostri sibi etiam id quamlibet sceleratis tribuant, magnoq; uendant, nihil moti, quòd

cum

cum sensu communi pugnet, ut alius alius aliorum offen sas, uel hominum remittat, nedum Dei. Salus nostra à gratia Dei pendet, quam irascente ipso, quis nisi ipse idem nobis restituat? Si quem offendi, alius mihi ipsum placare, placatumq; nunciare poterit, at placatus esse pro illo quis poterit? Ipse quem offendi, placetur, placatusq; sit, si eius debeam habere gratiam, oportet. Sic sanctorum, ueniam à DEO orare alijs, & impetratam si ipsis qui peccarunt peccata doleant, & ueniam donari sibi à Deo credant, nunciare poterunt, donare non poterunt, de quo plura, infrà 16. Unde blasphemia reuera fuißet, si homo IESVS ex se, paralytico, quae in deum peccarat, uoluißet remittere. Iam praeter hoc, quod deus erat, etiam ut homo, peccata remittendi potestatem habuit, summus sacerdos noster, & spiritu dei plenus. Nihil enim ex se, uel loquebatur, uel agebat, patris erant dicta & facta eius uniuersa. Unde recte dicebat:

Solus deus peccata remittit.

Quare uos cogitatis mala in cordibus
Mar. 2. Luc. 5.

Non enim dixerat, ego remitto tibi peccata in deum, sed remittantur, id est, sint tibi remissa, quae etiam Prophetae & sancti cuiuslibet, ex spiritu DEI loquentis et remißionem peccatorum annunciantis uerba eße poterant. Maleuolentiae igitur erat, blasphemiae cogitando dominũ in quo adeo nihil uidebãt quod non ad dei gloriã faceret,

faceret, insimulare & quidem nullam omnino iustam occasionem habentis. Discamus ergo nos, omnia in meliorem partem interpretari, id enim beneuolentiæ atque charitatis est, eorumq; qui ipsi, quæ uera atque sancta sunt sectantur.

Vtrum enim facilius dicere, remittuntur tibi &c. Mar. 2. Lu. 5.

Perinde est uerbo restituere sanitatem, et peccata remittere.

Quid ex operibus meis discere debebatis, me Dei spiritu plenum, atque ex eo loqui & agere omnia, ac nihil minus quàm blasphemare. Videtis uerbo me, deploratis morbis laborantibus, sanitatem restituere, quod item opus dei est, cur non & in eo dicitis me blasphemare, & dei gloriam impie mihi arrogare? Vtrum facilius putatis ista efficacia dicere, surge & ambula, an remittuntur tibi peccata? profecto utrunq; eiusdem uirtutis & spiritus uerbum est, atq; ut hoc credatis, illius en uobis efficaciam declaro, uerbo hunc paralyticum sanum adeo reddens, ut ipse suum lectum auferens, integra ualetudine sit à nobis in domum suam abiturus. Vtiq; miracula hæc IESVM Christum esse commonstrarũt, id est, saluatorem, qui saluat populum suum à peccatis. Ipsi enim electi omnes à patre donati sunt, quibus patris gratiã sua morte restituit, tum donat spiritu, ut id credant, utq; ita illam percipiant. Sic filius licet hominis, potestatem habet, ac etiam tum in terra agens in forma serui habuit, peccata remittendi, quòd eandem cum patre mentem, in

illa

illa quoque humilitate obtineret, atque animorum purificator suo spiritu esset, Christus nanque hodie, heri & in sæcula.

Differt itaq; potestas peccata remittendi, quam Christus habet, ab ea quam sancti, ab ipso accipiunt, in eo, quod ipse non tantum, ut sancti ex spiritu & uerbo Dei, remissa à Deo peccata credentibus pronuntiat. Verum etiam morte sua illa expiat, & spiritum, donum placati patris, atq; remissionis peccatorum pignus, summus pontifex & rex noster donat, ut ita non tam præterita peccata remittat, quàm in perpetuum illis purget & liberet. Hæc ita perpendamus, ut toti ab ipso, qui solus à peccatis nos saluabit, pendeamus, mirantes cum turbis, & glorificantes Deum, qui talem potestatem dedit hominibus. Nimirum qui ex nobis habeamus, uerũ scilicet hominem, eoq́; fratrem nostrum, nostri sanè amantissimum, quiq́; fratribus per omnia similis & tentatus, misericors sit, atque tentatis succurrere pronus, Heb. 2. qui non tam morbos, quàm morborũ caussas, peccata, uerbo suo pellat, filiosq́; Dei saluos & beatos reddat, quotquot ipsi crediderint. Hic præterea iterum uides fructum miraculorum, quæ uera existunt.

Quæ Christi & quæ sanctorum peccata remittendi potestas.

Et prÆteriens IESVS illincuidit hominem, Mar. 2. Lu. 5.

Mar. scribit Dominum rursus egressum ad mare, secutãq; omnem turbã quã & docuerit. Adeo nunquam, docendi munus, cum esset opportunitas, intermisit. Præteriens

riens uero uidit hominem desidentem ad Telonium Mat thæum nomine, Marcus Leui Alphæi, nominatum memo rat. Vulgare enim illis fuit, binomines & trinomines eße. Quod autem noster uulgatiore apud fratres, nomine, se se hic uocauit, satis ostendit, sibi animum fuisse, Christi & erga se benignitatem, tanto insignius prædicandi, quo simul nos animaret, commissorum gratiam, ab hoc cle= mentissimo Domino, quamlibet peccatores, certo speran di, uel in ipso uidentes, adeo illum peccatores non auer sari, ut ex eis, etiam gratiæ suæ Apostolos, & quidẽ præ cipuos, ac deniq; insignes Euãgelistas fecerit. Monemur ergo hoc exemplo Domino, & quidem in Ecclesia magna ac ubicunq; fructum aliquem inde speramus, quæ nobis be neficia exhibuit, studiose confiteri & prædicare.

Quid uero muneris publicanorum, & cur imfame fu erit, suprà cap. 3. ubi quæ Lucas præcepta publicanis & militibus dedit, tractauimus.

Item q̃ sequere me, perinde sit, atq; esto comes meus, sectare me, nimirũ ad annunciandũ regnũ Dei, dictũ est suprà cap. 4. ubi uocatio Petri & Andreæ tractata est.

Porrò animaduertendum hic, quomodo Apostoli, o= mnia reliquerunt, & Dominum secuti sunt, de quo non ni hil & in cap. 8. super illud: Et cum uenißet IESVS in do= mum Petri. Nam Lucas hic ita scribit. IESVS ut Leui ui dit desidentem ad telonium, ait ei, sequere me, atq; is reli= ctis omnibus, surgens secutus est eum. Et fecit ei conuiuiũ magnum Leui in domo sua, &c. Silico surgens, secutus

Christũ

Christum est, atq; sua omnia reliquit, unde mox ei domus unde sumptus magni conuiuij? Ergo ueritas huius, habet ad hunc modum, ut patefieret cum uirtus Christi uocantis, qui ubi uocat, nemo potest non sequi, tum natura fidei, uocantem dominum audientis, quæ moram omnem ignorat, Matthæus simul atq; uocatus fuit, ilico surrexit, atq; Christum comitari cœpit, relictis quidem rebus suis omnibus, at non abiectis. In præsens quod optimum erat amplexus, non despondens tamen in posterum, cum id sua ferret uocatio, eorum quæ Dominus dederat commodũ usum. Eoq; ubi Christus eo loci hæreret, essetq; sibi per susceptum munus sectandi Dominum, integrum, domum suam repetijt, eq; facultatibus suis, Domino conuiuium, & magnũ quidem, instruxit, non spectans luxũ aut delitias, sed si quos suæ sortis homines eidem Domino posset adiungere.

Quomodo Mat. reliquit oïa.

Sic & Petrus non solum obuersante adhuc in Galilæa Domino, domum suam Capernaum habuit, nauim atque alia, eisq; usus fuit, quæ tamen omnia reliquerat, de quo supra ca. 8. sed etiam post domini resurrectionem, ut Ioan. 21. Imò quàm diu, per munus Apostolicum illi potuit licere. Idem et alij Apostoli fecere. Cur enim sua quæ illis dominus dederat, abiecissent, & usi fuißent alienis? Monachorum nostrorum, nõ Apostolorum, hoc est. Hi enim ut scriptis docuerunt, ita indubie uita sua comprobarunt, deo placere, suo unumquenquam pane uesci, non alieno, De quo Paulus Ephesi. quarto, & 2. Theßalo. tertio.

Eoq; dum per sationem spiritalium, non impediebantur Christus & Apostoli, non solũ utebantur, quæ illis deu dederat externa bona, sed etiã labore suo ea quærebant Sic Paulus cum Euangelij prædicandi munere fungeretur, manibus nihilominus operabatur, dumq; die per Euangelij prædicationem id non liceret, noctu operi incumbebat, quod ad Theß. in utraq; de se testatur.

Proinde ut omnium Christianorum est sua relinquere, ita cum Mat. hic, tum alij Apostoli sua reliquerunt, nimirum, ut ab omnibus auocatum animum suum, ad munus diuinitus iniunctum applicarent, siq; per illud liceret, suis potius quàm alienis rebus, uterentur, quas & labore manuum sibi comparare dabant operam, ita tamen, ut iniuncto muneri, neutiquam deessent. Quod ubi illos totos uendicabat, non dubitabant metere temporalia, qui fide optima, serebant spiritalia. Ergo non solum abijcere, quæ iam dominus dedit, uerum etiam cessare, à quærendis, quibus si tum non egeas, alijs tamen succurras, nisi forte quem eò, uocationis suæ necessitas adigeret, Apostolicum non est, atque à Christiana paupertate omnino alienum. Scopus omnium piorum unus hic est, ut gloriæ Dei pro sua quisq; portione, & uocatione, studeat, hoc ergo cogitabunt, huc omnes curas suas conferent, siq; ex eo res suas, uel negligere, uel deserere cogantur, æquissimo id facient animo, si minus, utentur illis, imò et cottidie conquirere labore suo non cessabunt, haud plane, ut ditescant, aut delitientur, sed ut tribuant necessitatem patien

Facultates per se abijcere nõ est Christianum.

patienti·Nunc igitur rerum suarum curam, in totum negligent, cū id interierit gloriæ dei, nunc repetent, rursus si quando res poscit, uitam simul cum rebus pro Domini gloria ponent· Domini enim gloriæ non sibi, aut ulli creaturæ uiuunt·

Cumq; id uidissent pharisæi, dixerunt discipulis, &c. Mar. 2. Lu. 5.

Memorabile sanè, & quod omne supercilium deijcere debeat, pharisæos & scribas (nam Marc· & Luc· scribas, pharisæis coniungunt) hoc est, qui cum scientia scripturarum, uitæ religionem coniunxisse, uidebantur, eoque nomine, populo insigniores erant, domino præ omnibus alijs, obtrectaße semper & optima quæq; dicta & facta eius damnaße· Sed hoc proprium humanæ iustitiæ ingenium est, ut cum ipsa nihil nisi fucus sit, omnia præ se contemnat & iudicet· Vide autem ut pariter timida sit· Dominum coram monere miseri non audebant, nimirum conscij suæ maleuolentiæ, apud discipulos, sæuiebāt, dominumq; proscindebant· Nam apud Lu· legimus murmuraße aduersus discipulos, atq; dixisse: quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis? Quod aliud nō est quàm quod & apud Mat. & Mar· legimus de domino illos questos fuiße· Communis nanq; culpa erat, dominū tamen calumniabantur, ut eius culpæ autorem· Vnde si uero innocētiæ zelo moti fuißēt, dominū ipsum monuissent· Sed obtrectare bono, non corrigere malum solet hypocrisis, contra charitas corrigit malum, & bonum prouehit·

Ingenium humanæ iustitiæ omnia præ se dānare·

At IESVS ubi audiuit, dixit illis: Non habent opus, &c. Mar. 2. Lu. 5.

Vt blande uero, tam maleuolis respondet obtrectatoribus. Hanc ergo ab ipso discamus, primum mansuetudinem, deinde quatenus cum peccatoribus congrediendum sit. Nimirũ quatenus congressu nostro morbis illorũ licebit mederi. Idem nanque scopus pio est, & cum peccatoribus congrediendi, & eos uitandi, nempe ut peccatores & mali esse desinant. Si huc congressus faciat, pius in eo sedulus erit, si uitatio, & hanc strenue ac seuere obseruabit. Sanabiles peccatores utiq; debent moneri. Vnde 2. Thess. 3. Paulus: Quod si quis non obedit sermoni nostro per Epistolam hunc indicate, & ne commertiũ habeatis cum illo, ut pudore suffundatur, neq; uelut inimicum habeatis, sed admonete ut fratrem. Vide ut fratrem moneri uult, cum quo tamen uetat haberi consortium. Iam si ut frater monendus est, humanius etiam ipsi nonnunquam congredi necesse est. Si hoc deniq; præstandum ei, qui Apostolico sermoni, ut à peccato resipisceret, acquiescere noluit, quanto magis ijs peccatoribus, qui nihil adhuc moniti fuere? Quales erant hi cum quibus Christus cibũ sumpsit. Proinde congredi cum peccatoribus, & cibum cum ipsis sumere, per se malum non est. Fit autem malum, si inde approbari à te sua peccata illi putent, aut certe conniuere uideant, aut deniq; contagio suo te uel alios inficiant.

Quatenus uitãdi peccatores.

Atq; hac demum caussa, Paulus præcipit, ne cibũ Christiani

stiani cum ijs sumant, qui cum fratres appellantur, scortatores, aut auari, aut simulachrorum cultores, aut conuitiatores, aut ebriosi, aut rapaces fuerint. Nam præmisit excommunicationem eius, qui patris uxorem habuerat, eiusq; duas potiss. caußas reddit, prior, ut caro interiret, et spiritus saluus fieret, in quo utilitatẽ spectauit eius, quẽ uolebat excommunicatum. Sic & ad 2. Thess. 3. ideo uetat cum immorigeris habere commertium, ut pudore suffunderentur. Nam dum cõsuetudine sua istos boni fratres dignantur, aut sibi placent in peccatis, aut certe, non tantopere displicent, seriusq; resipiscunt. Vbi autem uident se à bonis reijci, & non agnosci è grege Christi eße, si tum deplorati non sunt, sanè permouentur ad pœnitentiam, pudore suffusi. Altera caußa ibidem reddita est, ne paulũ fermenti, totam consperßionem fermentaret, hoc est, ne scortator ille, suo contagio, alios quoque corrumperet, de his plura infrà 18.

Christus ergo, qui non modo ipse peccatorum contagio corrumpi non potuit, & facile ei erat ab eo, & alios seruare, ex officio suo, medicus scilicet animorum fecit, quod cum publicanis & peccatoribus cibum sumpsit. Ita enim cum illis egit, ut nihil minus, quàm in peccatis suis, ex ipsius conuictu confirmari potuerint, qui in eo totus semper fuit, ut peccatis homines liberaret. Nihil uitijs illorũ arrisit, nihil connixit, sed resipiscentiæ commodum admonuit. Sic qui peccatoribus conuersaretur, Christum

Quomodo peccatoribus conniuendum.

referret, tam abest, ut peccaret. Sed plerique nostrum ueriti, faciem peccatorum, nunc potentiæ caußa, nunc amicitiæ, nunc proprij commodi, cũ peccatoribus conniuẽt. Si non peccatis ipsorum adblandiuntur, saltem conniuent, neq; admonent, gratiam ita illorum malam, Dei gratiæ, simul & illorum saluti, præferentes. Quod sanè, si solide uel Christum, uel ipsos amarent, facere haud possent. Dominus restituat Ecclesiæ renatæ hoc sæculo, libertatem simul & candorem, fratres admonendi, alioqui non uideo quos sit hæc nostra uinea, Domino suo fructus reddituram. Neq; enim charitas illa erit, quæ uulgi amicitia, hac in re inferior deprehendetur.

Christus medicus.

Mire uero consolari debet, quòd se medicum Christus et peccatorum, profitetur. Nam ait: non ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Etenim in terra iusti nulli sunt, quando declinauerunt omnes, unde cum saluator aduenisset, cum laborantibus & perditis negotium illi eße oportuit. Ad hæc qui uere iusti erant, ut in hac uita haberi poßunt, nempe per fidem iustificati, quales Simeon erat, & tum quoq; non omnino nulli illi iam ad resipiscentiã uocati erãt, nec opus erat illos nũc primũ uocare. Sed quia, ut suprà cap. 8. dixi, hic, in præcipuis fructibus, aduentus Christi in carnem, fuit, ut omni carni, salus Dei cõmunicaretur, atq; ex eo tempore, iustitia Dei, per Euangelion, ad omnes, propagaretur, rectè dixit, sui muneris esse, potissimũ cum ijs rem habere, qui ad id usq; tẽporis de domino nihil audierant, abalienati ab Rep. dei.

Iusti non erant uocandi.

Scite

Scite uero remisit eos ad locum Hoseae. Nam ut illic legimus, cum propheta questus esset cum fide, omnem simul humanitatem atq; beneuolentiam, in populo Iisraël interijsse, ac mox uellet, suo more electos consolari, uaticinatus est per Christum, breui ut fidem, ita & charitatem ueram restituendam, inter caetera inquiens: Misericordia uestra, sicut nubes matutina, & sicut ros mane cadens &c. Quo significare uoluit eos, postquam ueram nacti fidem essent, simul in omnes quoq; fore beneficos, atq; orbem, cum doctrina, tum exemplis uitae sanctioris, sicut ros agrum solet, foecundaturos. Haec Christi tempore impleri inceperunt, quo ut aderat regnum Dei, ita missis cerimoniarum umbris, summa ubiq; mutuae dilectionis, omnia consummantis, ueritas obtinere debebat, qua sola recte Deum referimus. Commodum itaq; Iudaeis in externis istis plus aequo curiosis, & solidae iustitiae plus nimio negligentibus, dixit: Quin potius ite & discite, quid sit illud: Misericordiam uolo, & non sacrificium &c. Qu. d. Quid peccatores hos, adeo contemnitis, ipsis multo scelestiores, & conniuendo ipsis, contaminari sanctimoniam, stulti putatis? Externae usq; sanctitati studetis, missam facie͂tes, quae sola sanctitas est, internam nimirum fidem, quae per dilectionem efficax sit. Praestiterat, ut legem quam tantopere iactatis, tandem propius inspiceretis, & quodnam tempus modo uobis aduenerit, perpenderetis. Aduenit nanq; hora, ut uerus Iisraël, non externis cerimonijs atq; sanctitate sese uenditet, sed sicut nu- Locus Hoseae.

bes matutina & ros mane cadens, fœcundat arua, ita ipse humanum genus, uera misericordia & beneuolentia perducat. Iamq; demum electi uere legem, mentemq; Domini cognoscent, qui misericordiam semper præ sacrificijs, hoc est, uerum studium benemerendi de quibuslibet, quo sancti se ipsos Deo hostiam offerunt, præ uictimis pecudum uoluit atque probauit, & scientiam DEI, nimirum solidam fidem huc impellentem, omnibus holocaustis, pluris usque fecit. Hoc si intelligeretis, haudquaquam benignitas hæc mea, qua demittens me, ad sordes horum peccatorum, ipsos studeo, ad mentem meliorem reuocare, tantopere uos offenderet, quæ patri sanè DEO gratissima hostia est. Si igitur sapitis, mittite supercilium hoc uestrum, & libidinem damnandi quid uis, atq; eidem studio misericordiæ atq; benignitatis uos consecrate, quo solo uos patri estis approbaturi.

Miseri- cordia. Quod misericordiam hic legimus. Eb. est חסד, id est, effusa quædam benignitas, & sedulum studium benefaciendi, quo utiq; DOMINVS flagrare sese declarauit, ita adiungens se his peccatoribus, quo uel aliquos ipsorum lucraretur.

Peccato- res. Porrò peccatores, qui hic publicanis coniunguntur, puto homines fuisse uitæ profanioris, qui à pharisæis, uelut excommunicati habebantur, quibus pares, publicanos ethnicorũ tyrannidi inseruientes reputabant, de quibus tamen plura suprà cap. 3.

Tunc

Tunc adeunt eum discipuli Ioan.
Mar. 2. Luc. 5.

Vide ut ilico, externa ista religionis opera, supercilium adducant, cum & Ioannis discipuli, quod his studebant, ad iudicandum mox, condemnādumq́; alios, cū pharisæis conspirarint. Nam ita Marcus scribit. Et discipuli Ioannis, ac pharisæorum ieiunabant, ueniuntq́; & dicunt illi &c. Graculus graculo sese adiunxerat. Lucas hanc expostulationē pharisæis tribuit, qui indubie eius fuere authores, obijciebant autem Ioannis discipulos, nō se solos, quo caussam Christi uel authoritate Ioannis, degrauarent. Quasi ita opprobātes. Singularem præ te fers sanctimoniam, & uitæ perfectioris doctrinam uideris serere, qui fit igitur, ut non tantum uos peccatorum conuictu profanetis, uerum etiam à proprijs religionis operibus, ieiunijs & precibus, quibus sedulo nos incumbimus, usq́; uacetis? Nam Lucas ad hunc modum querelam ipsorum descripsit. Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorum, tui uero edunt & bibunt? Nunquid uero plenißime hi nostri & superioris sæculi Monachos, expresserunt? Nihil siquidem sanctum hypocritis, nisi quod à communi uitæ usu, longissime abhorret. Habet quidem & solida pietas sua ieiunia suasq́; preces, at nihil minus ostētat, neq; habet ea in præcipuis bonis operibus, sed quibus proximis, proxime & cumulatissime consulitur. Vult nanque DEUS, ut præ sacrificijs, ita & ieiunijs ac precibus, beneficen-

beneficentiam, quam solam, cum in ea tamen sita sint omnia, hypocritæ assequi nequeunt.

Et dixit illis IESVS. Num possunt filij sponsi lugere &c. Mar. 2. Luc. 5.

Hic nota ieiunium luctum quendam esse, uti de eo disseruimus suprà cap. 6. Significauit ergo Christus se sponsum, discipulos ceu selectiores suos sodales, & amicos, qui cum uelut in thalamo tum secum uersarentur, ut Marci uerba habent, decere, ut in præsenti gauderent, non lugerent. Luctus autem quidam, ieiunium est. Paulo post uero se sponsum ab illis auferendum, hoc est, carnalem suam illis præsentiam, se subducturum, tum ut multa aduersa eos experturos, ita pariter luctum & ieiunia, cum precibus, sibi ipsis in tempore indicturos. Esse omnino ab initio rudes illos, molliter tractandos, & grandioribus operibus, teneros adhuc, non grauandos. Vbi postea renouati plene essent, ipsos, nihil eorum, quæ uere nouos, ac sanctos homines deceret, omissuros. Id quod strenue præstiterunt, quod cũ Acta Apostolica, cũ Epistolæ ipsorum, satis declarãt. Notandus uero, ueræ hic ordo iustificationis, quo primum Dei spiritu electos neceße est renouari, tum sua sponte boni facti, bonis operibus ultro incũbunt. Sunt præterea, ieiunium & preces, præcipue opera spiritus, adeo ut frustra omnino sint si præcipiantur, & non propria cuiusq; sponte suscipiantur, uti suprà 6. ubi de ijs tractatum,

Non requirenda ilico summa, à rudibus Christi.

tractatum, abunde ostendimus · Cæterum de connubio, Christum inter & Ecclesiam, Ephes·5· Paulus disserit· Hoc Christus in carne agens, ceu festo quodam nuptiarum, auspicatus fuit, eoq́; tempore, suos tractare mollius uoluit· Ita enim eos circunduxit, ut nulla fere molestia affi cerentur, qui ipso sublato, perpetuo pressuram in mundo experti sunt · Docemur ergo hic, ut nos quoq; ab ijs qui Christo nomen dederint, non ilico summa quæq; requiramus· Pugnatq́; uehementer cum hoc Christi exemplo, uere pharisaica seueritas Anabaptistarum, qui initiatis Christo, ne risum quidem mediocrem admittunt· Deniq; suauitas Domini, & in hoc responso, admodum urbano, pulchre relucet, quam libeat imitari·

Nullus immittit assumentum panni rudis &c. Mar.2. Luc.5.

Duobus similibus probat, austerioribus pietatis præceptis, non esse onerandos neophytos, neq; requirenda spiritalia, nisi à spiritalibus · Prioris similitudinis, & si sensus satis clarus sit, uerba tamē subobscura uidētur · Sed ex Luca, qui ea clarius alijs uidetur retulisse, facile intelligi possunt· Ita enim habet: Nemo immissurā uestimenti noui, immittit in uestimentum uetus, si secus, & nouum scindit, & ueteri nō quadrat immissura noui· Secundum hæc ergo quæ Matthæus habet· Nemo uero immittit immissuram panni rudis, in uestimentum uetus, tollit enim pleni-

tudinem eius à uestimento, & peior fit scissura, sic puto accipienda, ut quod ait, tollit enim plenitudinem eius à uestimento, perinde sit, deformat uestimentũ uetus, ut idem sit cum eo quod Lucas habet, & ueteri non quadrat immissura noui. Et quod noster ait: Et peior fit scissura, idẽ intelligo esse cum eo, quod Lucas scripsit. Et nouum scindit: Perdit enim huiusmodi, quod de nouo excindit, & uetus tamen deformat magis, tollitq; plenitudinem, hoc est, perfectionem eius, ut ita duplicem, noui & ueteris uestimenti iacturam faciat. Eundem sensum & Marci uerba habebunt. Nemo immißuram panni rudis insuit uestimento ueteri, si uero secus tollit plenitudinem eius, nouum, scilicet ueteris, & peior fit scissura. Id est nouum, nempe quod ex nouo excissum fuerit, tollit plenitudinem id est formam, atq; decorem ueteris, & interim peior fit scissura, hoc est, cum iactura noui panni. Porrò sensus, nõ minus quàm posterioris clarus existit. Vt enim qui immittit uinum nouũ in utres ueteres, ruptis illis cum uini, tum utrium iacturam facit, sic intelligitur, et eum qui ex nouo panno, uel ex nouo uestimento excindit, quod aßuat ueteri, utrunq; perdere, hoc deformãdo, illud conscindẽdo.

Concor. Matth. Mar. Luc.

His iam similem intelligi uult eum, qui ueteribus adhuc, & nondum renatis hominibus, ea opera præcipiat, quæ noui duntaxat & renati homines poßunt præstare, is sanè ueteres illos homines inde adeo non reddet meliores, ut sordidiores atq; arrogantiores tantũ illos hypocritas efficiat, pharisæis similes, tum et doctrinæ ac sancto-

Sensus similitudinum.

rum

rum quæ præcipit operum iacturam faciet, nam & doctrina hinc infamabitur, & non nisi adulterata, fictaq; opera referet. Sic autem sunt, ieiunare & precari, ut tantum eximie spiritales ad ea idonei sint. Si illis ergo ornare suos, rudes adeo etiamnum, & parum spiritales C H R I S T V S *uoluißet, nihil aliud effecisset, quàm ex ipsis insolentiores hypocritas, & hæc ipsa opera adulterasset.* Nam nihil nisi *simulatum, illis præceptis suis extorsißet.* In Luca adijcitur. Et nemo qui biberit uetus, statim uult nouum, dicit enim uetus melius est. *Qua similitudine significauit, doctrinã uere spiritalem, non posse ilico persuaderi, nondũ spiritu renatis, carnalibus carnalia magis placere.* Ex his *omnibus notandum, ieiunare & precari, spiritaliora esse opera, quàm ut non solum mox ab initio susceptæ religionis requiri queant, sed nequeant etiam unquam præcipi.* Vltro *à spiritu sancto proueniant oportet, unde ne Christus quidem uspiam, illa præcepit, uti & suprà.* Vbi de *ipsis egimus, indicatum est.*

Hæc cum illis loqueretur, ecce princeps quidam uenit &c. Mar. 5. Luc. 8.

Hoc *factum,* Marcus *&* Lucas *primũ narrant à* Domino *designatum, cum à* Gadarenis *rursus traiecisset, sed sic, ut*

ſic,ut cum illorum narratione non pugnet, quæ noſter an te narrauit, ante quoq; facta fuiſſe. Sicut nec Matthæi nar rationi admodum aduerſaretur, ſi illorum ordinem quis ſequatur, & hæc de paralytico, de uocatione Matthæi, deq́; diſcipulis Ioannis, accipiat longe ante facta, & hic à noſtro repetita. Equidē Matthæi, ut et aliorū Apoſtolo rum uocationem, atq; ſelectionem, ante factam puto, de quo ſuprà in initio 5. ca. dixi. Sed mittamus has minutias, ac potius quid Dominus cū dixit tum fecit, quàm quando, & quo ordine, perpendamus. Quod ergo ad præſentē hiſtoriam attinet, hic primas, Iairus nomine, ut Mar. & Lucas memorant, princeps ſynagogæ erat. Quo animad uertas, quàm uere de Centurione Dominus dixerit, tan= tam ſe in Iiſraël fidem non inueniſſe. Is enim ne in ædes ſu as Chriſtus ueniret, deprecabatur, tantum uerbum dice= re orabat, quo ſuo puero ſanitatem reſtitueret, hic non tantum ut in domum ſuam Dominus deſcendat, orat, ſed etiam ut manus filiæ imponat, adeo non agnoſcebat, quod Centurio, uerbo ipſum omnia poſſe. Tanto illuſtrior aūt fit Chriſti facilitas & benignitas, qui hanc fidei, huius li= cet principis ſynagogæ, imbecillitatem, nihil moratus, ili= co ſurrexerit, cumq́; eo abierit. Hæc moneat, & nihil fru ſtra ab ipſo orari quod orantibus bonum ſit, & decere nos, qui Chriſti eſſe uolumus, ut non minus exorabiles o= mnibus ſimus. Leuiculum hoc, Matthæus narrat, patrem dixiſſe, modo defuncta eſt, & Mar. in extremis eſt, Lu= cas uero, moriebatur. Agebat enim animam filia, uene= ratq́; ad

Iairus

ratq; ad extrema, id augebat affectus patris, unice filiam, adeo puellam, duodennem uidelicet amantis, atq; defunctam modo, aiebat. Nam natura, luctuosior adultæ uirginis mors est. Vnde Iuuenalis Saty. 15. Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ Virginis, occurrit.

Et ecce mulier quæ sanguinis profluuio. Mar. 5. & Luc. 8.

Mitto allegoriam, & si omnino simile quiddam cum muliere, quæ frustra in medicos sua profuderat, habeant, quotquot salutem aliunde, quàm à Christo petunt. Operam enim & impensas perdunt. Fides huius mulieris nobis potius notanda est, quæ tantam eße Christo uirtutem, persuasa fuit, ut uel tactu fimbriæ eius, sanitatem recepturam se non dubitarit. Non quod fimbriæ uirtutē aliquam ineße, sed quod Christum crederet adeo, per omnia saluificum, ut uel hactenus ipsi appropinquasse, salutem sibi allaturum, certa confideret. Vnde & Christus fidei ipsi testimonium perhibuit, di. Filia, fides tua te seruauit, uade cum pace, & esto sana, à flagello tuo. De fide satis suprà 8. Vbi etiam circa historiam sanati leprosi, de eo non nihil dictum est, quod quidam contactu Christi, quidam solo uerbo eius, sanati fuere. In Marco & Luca legimus, Dominum in semetipso sensiße, ubi fimbriam hæc mulier tetigisset, uirtutem ex sese prodisse (nam simulatq; fimbriam tetigißet, constiterat illi profluuium) atq; conuersum rogasse, quis sua uestimenta tetigisset, tum responditsse discipulos eum ita à turba premi, ipso autem circun-

ſpiciente, ut uideret, quæ ſe tetigiſſet, timentem & trementem hanc mulierculam, ultro ueniſſe, & omnem ueritatem fuiſſe confeſſam. Quæ indubie Dominus fecit, ut huius fides, cum alijs exemplo, tum huic primati ſynagogæ ſolatio eſſet. Omnis nanq; uita & ſalus, in hoc uno ſita eſt, ut de Chriſto perſuaſi ſimus, ab ipſo omnia petenda, & nihil quod ad ſalutem faciat, fruſtra ab ipſo peti, ſiquidem credas accepturum te, quod petieris. Porrò quod tanto tempore, morbo illo flagellata fuit, & fruſtra in medicos omnia inſumpſit, clariorem reddit potẽtiam Chriſti, docetq; ipſum eſſe, qui iuuare & poſſ.t et uelit, ubi ceſſauerit omnis uis creaturarum.

Contra uſum medicinæ damnantes.

Quod autem quidam hinc uſum damnant medicinæ, non ſanius agunt, quàm ſi etiam cibo interdicerent. Cibus enim magni morbi, nempe famis, remedium eſt. Adducunt autem locum 2. Chron. 16. de Aſa, quem ſcriptura, ut iactant, propter uſum medicinæ reprehendat, cum reuera non ob medicinam, ſed quod Dominum non quæſierit, illum reprehendat. Ita enim ſcribitur. Et Aſa in infirmitate ſua non quærebat Dominum, ſed medicos. Certe quod Domino medicos prætulit culpatur, nunquam culpandus, ſi ſpe in Dominum in primis collocata, & medicorum poſtea opera, tãquam Dei beneficio fuiſſet uſus. Indubie ſi tam inuiſa res Deo eſſet, uti medicis, in lege ſua haudquaquam ſtatuiſſet, ut qui proximum ſuum percuſſiſſet, mercedem medici perſolueret 2. Moſcheh 21. Neque etiam omnium plantarum & animalium cognitionem,

nem, quæ præcipua medicæ artis portio est, tanquam exi mium donum Schlomoh regi, & contulißet, & in ipso prædicasset 1. Reg. 4. Recte *itaq; Sirach scriptum reli= quit*. Altiß. *creauit de terra medicinam, & uir prudens non abhorrebit ab illa, et doctrina* Dæmoniorũ *est impiũ pronunciare, si quis bona* Dei *creatura utatur* · *Pius er= go correptus morbo, ut agnoscet sese à* Domino *corripi, ne cum mundo condemnetur* 1. Corin. 11. *ita ad percutien tem se patrem, in primis conuertetur, peccatum suum illi confitebitur, ueniamq; orabit, siq; ad ipsius gloriam fa= ciat, quo proximis suis inseruire possit commodius, & sa nitatem precabitur*. *Tum in nomine ipsius, quæ ad mede= lam corporũ nostrorum condidit, cũ gratiarum actione utetur, omni tamen fiducia in bonitatem patris percutien tis, qui idem rursus sanat, collocata*. *Sic cõparans se, nunc uidebit* Dominũ *ministerio rerum medicarum, ualetudi= nem sibi cõmodum restituere, ut ita & in creaturis patris sui bonitatem effusam agnoscat, nunc frustra illis utetur, ut uideat* Deum *suam medicinis uirtutem haudquaquam alligasse*. *Summa est, proximo nos addecet uiuere, ergo illi ualetudinem nostram debemus & conseruare inte= gram, & restituere collapsam, quo ad nostrũ fuerit, &* Dei *auxilio, cũ in creaturis suis, tũ p se si liceat, uti*. *Nã si quibus medicorũ opera negata sit, ut certe gentes aliquæ, etiam apud Germanos rarissimũ medicinæ usum habent, ijs non minus à* Domino, *corporum salus speranda est, cum in rem eorũ fuerit, atq; si meris* Hippocratis *&* Ga

lenis uterentur. Sed cum dono DEI & medici & medicinæ adsunt, uti illis, peccatum facere, haud alterius spiritus commentum est, quàm eius, qui cibis à Deo conditis interdicit, qui magistratum uult abolitum, qui ne contra bestias se defendere permittit. Nimirum eius, qui Anabaptistas, & alios operum Dei infamatores exagitat, Deiq́; bonitatem blasphemat. Quod ilico, ubi tetigisset hæc mulier fimbriã Christi, sanata fuit, atq; mox confessæ, ad ædificationem turbæ, Dominus sanitatem confirmauit, iussitq́; cum pace abire, efficaciam fidei, omnia potentis, simul & animi ueram tranquillitatem adducentis, declarat.

Et cum uenisset IESVS in ædes primatis &c. Mar. 2. Luc. 8.

Marcus & Lucas memorant, hæc Domino loquente, uenisse è domo principis synagogæ, qui filiam eius narrarent iam mortuam, & hortabantur magistrum non frustra uexare. Dominum uero contra cõsolatum illũ fuisse, ac iussisse confidere tantum, filiam suam fore saluam. In quo imago quædam tentationis, qua suos Deus subinde probat proposita est. Afflicti enĩ ilico ad percutientẽ se conuertũtur, auxiliũq́; eius orãt, et in animo mox cõsolantur, ut non dubitent sese exorasse, quod orarunt. Continuo autem solet ita rem attemperare Deus, ut rursus rationi uideatur, Dei auxiliũ defuturum. Sed iterũ mox sua consolatione Deus illos confirmat, quo suam imbecillitatem, simul & Dei bonitatem, plenius continuo cognoscant,

ſcant, ſeſeq́; magis ac magis abnegent, & Deo ſe confidentius committant· In hoc enim omnis noſtra & pietas & ſalus ſita eſt · Ita uides ergo hunc ſynagogæ principem, ut adflictus fuit, ſuprà quàm humanis ipſi uiribus poſſet ſuccurri, Chriſtum adijt, remedium oratum, quod quæ illius facilitas, ex templo impetrauit · Sed ut fides eius amplius probaretur, triſti adeo nuncio rurſus mentem eius pulſari Dominus uoluit, licet deijci nollet, quare ilico ſua illam conſolatione erigebat, hortatus, ut tantum miſſo timore, crederet ſe præſtaturum, quod præſtare ſeſe receperat, utcunq; id naturæ repugnaret· Fidem nanq; à ſolo Dei uerbo, & nulla naturæ, aut uirium eius conſideratione pendere neceſſe eſt· Contra ſpem enim illa ſperat· Equidem non dubitarim, & mori & mortuam nunciari hanc puellam hac cauſa oportuiſſe, ut uiderent illi homines, nihil impoſſibile, quod Chriſtus promiſiſſet, utq́; omnia ab ipſo petenda ſint, & certò ſperanda·

Ratio tentationis et qua fides probatur·

Vidiſſetq; tibicines, & turbam tumultuantem, &c. Mar.5.Luc.8.

Si quem delectat legere, quàm abſurda, in luctu mortuorum, paſſim gentes admittere ſolitæ olim fuerint, legat Lucianum de luctu · Quanquam non minus ridicula hodie apud Italos fieri, ij narrent, qui apud illos ſunt diuerſati· Certe mediocris luctus, cum amici aut neceſſarij hinc migrant, quando & ſancti patres, ſuos mortuos luxerunt, uitio uerti non poteſt · Sed & Chriſtus horum lu=

ctum, licet adhibitis tibicinibus admodum ridiculum, non tam damnare quàm compescere uisus est, affirmans filiam dormire, non esse mortuam. Qu. d. Quasi mortua sit, lugetis hanc, at mortua non est, mittite igitur luctum uestrum & tumultum. Impendio certe Ioscphum suum pater Iaacob luxit, cum discerptum à bestia putaret, uicißim mortuum ipsum, filius magnifico & sumptuoso luctu prosecutus est. Natura enim mors, ut quæ cū peccati nostri, tum iræ Dei admoneat, luctuosa est, & eorum, quos charos habemus desiderium, non potest non eße molestum. Neq; enim Deus ἀπάθειαν de qua Stoici disputarunt, habuerunt nunquam, à suis requirit. Spiritu diuina percipiuntur, qui & animam sanè ad illa pertrahit, totam autem immutare, hic quidem potis non est. Manet nanq; iudicium rationis, præsenti uitæ prospicientis, illud affectus sequuntur. Hinc cum nihil æque atque mortem natura horreat, non potest non moueri, cum illa rapit, quæ chara habemus, taceo, quod & desideriū pſorum per se quoq; adfligit, præsertim si frugi fuere, & ad propagandam Dei gloriam idonei.

De luctu pro mortuis.

Sic Paulus scribit Philip. de Epaphrodito. Et certe fuit infirmus, ita ut esset uicinus morti, sed Deus est misertus illius, at non illius tantum, sed mei, ne dolorem haberem super dolorem. Hic Paulus fatetur, si Epaphroditus mortuus fuisset, sibi dolorem super dolorem, id fuisse allaturum. Vnde hoc, nisi quia & amabat illum, & Ecclesiæ agnouerat utilem? Ergo dolendo Dei uoluntati fuisset

Exemplū Pauli fratris mortē dolentis.

aduer=

aduersatus? Minime· Dolor hic naturæ fuisset sentientis incommodum Ecclesiæ præsens· Spiritus tamen credens ratione alia,eaq; sibi incognita,mortem eam,ad Dei gloriam facturam, ita dixißet : Domine dolet mihi fratris huius mors, quia expertus fui illum , tuæ gloriæ studiosum,& fratribus utilem, præterquam quod natura cruciat mors amici,absit autem procul , ut pugnare tuæ uoluntati uelim · Quod animus nouit sentitq; melius , in id ruit,id cupit,& ablatum dolet,tua iudicia,quibus omnia optime dispensas , non perinde habet cognita, eoq; ut utilitatem , quam tu ex morte huius fratris producere potuißes,haud quaquam sensißet , sensisset autem Ecclesiæ ex morte ipsius incommoda,ita non potuißet non dolere· At non citra consolationem, quam spiritus mox suppeditasset,reputans te omnia optime disponere,etiamsi nobis secus uideatur·Sic & Christus mortem suam horruit & doluit,natura ipsius malum mortis sentiente atq; horrente · Vnde orabat: pater si poßibile est,transfer à me calicem istum · Hæc uerba naturæ erant deprecantis,quod malum sentiebat · Sed in continenti addebat : sed non mea,uerum tua uoluntas fiat · Hæc uerba spiritus fuere , sublimius sese efferentis & diuina propius conspicientis · Cui & tota sese natura eius æquo animo subdidit,& si sensum,affectumq; suum interim proderet·Summa itaq; de luctu mortuorum esto·

Exemplũ Christi·

Dolere mortẽ fratrũ et necessariorũ, naturæ et chari

Dolere mortuos non est peccatũ.

tatis erit, fidei autem, ne doleamus supra modum. Consolationem enim habemus, qua gentes carent, nostros mortuos in Domino uiuere, & corpora ipsorũ quoq; p Christum restituenda 1. Thes. 4. Peccatũ est, sua cõtra gloriã Dei quærere. Lugens aũt mortuos, malo alterius condolet, doletq́; cum dolentibus, quod charitatis est, gloriæq́; DEI adeo nõ aduersatur, ut eam etiam illustret. Nam exerente se in nobis solida charitate, Deus unice in nobis glorificatur. Cui non doleat fames & sitis, fatigatio corporis, ac alia, quæ tamẽ DEI uoluntate adsunt, quandocunque adsunt, ac simul ad gloriam ipsius ut omnia faciunt? Sed natura ut condita est, ita se habet, neque peccatum reputatur. Spiritus siquidem electos ita regit, ut doleant quidem, sed & dolorem boni consulant, neque quicquam contra DEVM, eius caussa admittant. Sic dolor ob mortuum, à Deo naturæ insitus, si æquo animo feratur, & eius caußa indigne nihil fiat, deniq; supra modum illi non indulgeatur, ne alij offendantur dolore nimio, spem resurrectionis negari quodammodo arbitrantes, uerti uitio nemini potest.

Verum ut spiritus Christi omnem simulationem odit, neq; fert indecorũ aliquid, ita aberũt à Christianis, omnia illa figmenta atq; indecori gestus, quibus ethnici maiorem quàm habeant dolorem mentientes, insanientibus, quàm lugentibus similiores sese faciunt. Neque locum apud illos habebit, superba, sumptuosáq; pompa funebris, quod pauperibus malint impendere, si quid

ipsorum

ipsorum necessitati redundet, multo minus illa mortuorum, quae uocant suffragia, quae gentem rasam opibus et potentia, supra summos reges, euexit, nihil enim de ijs Christus, ut suprà de oratione memini, praecepit. Veteres accurratius sepulturam sibi disposuere, atq; pro facultatibus suis satis sumptuose atque magnifice suos sepelierunt, ut in Abraham & Ioseph exempla patent, quod factum puto, ut eo cum posteris suis, tum gentibus, fidẽ resurrectionis testarentur. Ad haec, tempus illud umbrae fuit, unde non mirum, si externa illis paulo pluris facta sint. Christiani omnia grauißime & decentissime curabunt, magisq; libera uoce, quàm splendido sepulturae sumptu, fidem suam testabuntur, tum opes suas, in minimos, Christi, atq; pauperes, quos semper secum habent, malent insumere, quàm in superuacaneam curam, uel cadauerum, uel sepulchri. Quomodo lugebũt & sepelient Christiani.

Secedite, non enim mortua est adolescentula
Mar. 5. Luc. 8.

Scriptura mortem identidem somnũ appellat, idq; deflexione quadam, siue molliore metaphora, sicut duce natura, in omnibus linguis uideas, ea quae uel nimium sordent, uel horrori sunt, periphrasi, aut alio, non suo nomine, appellari. Non enim ut quidam adserũt, sola mors sanctorum, quae reuera somnus quidam est, cum ad uitam illi resurgant, somnus uocari solet, sed etiam impiorum, qui ut resurgunt quidem, resurgunt ad iudicium, non ad uitam. Aeque enim de impijs regibus scriptum legimus, Mors somnus uocatur.

obdormiuit cum patribus, atque de pijs. Hic tamen uidetur Christus, peculiariter hac oratione significaße, filiam tum mortuam, mox resuscitandam, ut re ipsa uideri potuerit dormire. Quod autem derisum Christū, ob hoc uerbum, Euangelistæ scribunt, non dubito factum, ut miraculum Christi clarius fieret, qui eam in uitam reduxit, quæ tam certo obierat diem suum, ut rideretur Christus, quòd dormire illam dixisset. Friuolas enim allegorias odi, detrahunt pondus doctrinæ sanctæ.

Cum autem fuisset eiecta turba, Mar.5.Lu.8.

Marcus & Lucas memorant Christum cum ad puellam uellet ingredi, assumpsiße secum Petrum, Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi cum puellæ parentibus, ac prætera admisisse neminem, ingressum uero, apprehendiße puellæ manum, atque clamaße: Talitha cumi, quod est, filia surge. Quæ reuerso in ipsam spiritu, mox surrexerit & ambulauerit. Tum Dominum iußisse illi dari cibum, stupefactis uero parentibus stupore magno, præcepiße uehementer, ne cui dicerent, quod factū erat, ne quisquam id resciret. Matthæus autem noster scribit nihilominus emanaße, rumorem hunc, in totam illam terram. Quod clamauit, uti & cum Lazarum excitabat, fecit, uidetur eo uoluiße, cum mortis potentiam, omnium creaturarum uiribus maiorem, tum uerbi sui illa adhuc superiorem uirtutem, significare. Solus nanq; Christus mortem uincere potuit, idq; nequaquē opera leuicula, quā-

Cur clamauit.

do mor=

do morte, sibi mors uincēda fuerit. Cuius prætérea uicto riæ participes non fiunt, nisi quib. fortissime uerbū suum acclamarit, & spiritu eos afflarit, potenti adeo, ut omnino alij homines euadant, seipsos ac omnia exuentes.

Marcus uerba ipsa domini recenset Talitha, cumi, quorum alterum, nempe cumi, germane Ebræum est, & surge significat. Talitha Chaldæum putant, & significare filiam, cui sententiæ libenter accedo, cum q̧ Euangelista id ita interpretatur, tum q̧ non est dißimile ueri, Christum uulgari sermone, qui peregrinas uoces, præsertim uicinarum gentium, haud grauatim recipit, usum fuiße. Videtur autem Marcus peculiariter delectatus fuiße, in sua lingua uerba Domini, quibus miraculi aliquid operatus est, referre. Nam & 7. ubi narrat sanationem surdi & muti, scribit Dominum illi dixisse Ephphata, quod est, adaperire, qua uoce illi aures & os fuere reserata. Voces sané humiles, & è medio uulgi sermone desumptæ, à Christo autem dictæ, tantam uirtutem habuerunt. Hoc forte, ut perpenderemus, illas hic Euangelista uoluit adscribere. Toti enim in eo fuere Euangelistæ, ut Christi uirtutem et potentiā nobis magnifice cōmendarēt. Vnde nō est, q̧ putes Euangelistā uerbis, Ebraice platis, peculiarem uirtutē inesse, uoluiße significare, Christi, nō uerborū præco est.

Talitha cumi.

Porró mirari quis possit cur paucos adeo testes, resuscitationi huius puellllæ uoluerit adeße, tum ijsdem uehementer præceperit, ne cui dicerent, cū pauloante, nō satis habuisset, mulierculam p̄fluuio sanguinis fide sua liberatam,

tam, in sinu gaudere, gratamq; esse, sed effecerit, ut acceptum donum palàm, coram omni turba confiteretur. Ad hæc filium uiduæ de quo Lucæ 7. præsente tota turba, ad uitam reuocauerit, sic & Lazarum palàm euocauerit è sepulchro. De eo quòd Dominus nunc per quosdam prædicari sua facta, uoluit, nunc & per quosdam minime, diximus non nihil suprà cap. 8. circa historiā leprosi. Quibus, quod ad præsentem historiam attinet, hoc habeo, qđ adijciam: Mihi uidetur hæc puella prima fuisse, quam à morte in uitam Christus reuocauerit, eoq; uoluisse tanquā insolentius factum, id primum à paucis atque certis duntaxat testibus conspici. Sicut enim successu temporis magis ac magis sese reuelauit, ita et in discipulis suis ordinem obseruauit, ut quibusdam maturius, quibusdam serius, suam ueritatem manifestarit. In omnibus spectans, ut eo ordine, eo tempore, eo loco, atq; ijs ministris, gloriam patris reuelaret, quemadmodum à patre fuerat definitum. Sic pastoribus reuelauit, quod non summos sacerdotes modo, uerum etiam alios sanctos, cælauit. Sic primum Iudæis solis uoluit prædicari regnum Dei, ut infrà sequenti mox cap. legimus, postea in uulgari illud per uniuersum orbem. Et turbis loquebatur in parabolis, discipulis explicabat mysteria. Atq; inter hos ipsos deniq;, delectū habuit, neq; hoc solum loco, istos tres, alijs prætulit. Indubie, quia ad maiora, illis statuerat uti. Videre iam Christum, dominum mortis, erat præcipuum, quod de ipso sciri poterat, unde tanquam insignius mysteriū, uoluit

Cur hoc factū prædicare uoluerit.

primum

primum ut & de alijs quibusdam fecit, paucis ijsq; selectis, ipsum reuelari. Quæ omnia perpensa ad hoc faciunt, ut agnoscamus Christi cognitionem rem sacratissimam esse, ac non nisi pro bonitate optimi patris communicari, ut humiliemus nos, atq; à sola ipsius bonitate, illam petamus, & petamus obnixe.

Quod uero quamlibet Christus taceri, factum hoc præciperet, tamen fama eius emanauit, ut & suprà de leproso contigisse legimus, monet prouerbij illius, quo Christus non illibenter usus est, nihil esse occultum, quod non reueletur, & ut magis benefacere, quàm audire studeamus. Nam si quid benefecerimus, per se satis, etiam nobis tegentibus, id propalabitur. Nos tamen nihil debemus uelle propalatum, nisi pro Domini uoluntate & gloria. Facile sciebat Dominus, famam huius sui facti spargendam, per certos tamen & oculatos testes id fieri, quoniã id patri nondum placuit, noluit. Sicut proculdubio tum satis ad gloriam Dei erat, uulgi duntaxat rumoribus ipsum iactari, quanquã suo tẽpore, illud & proprij testes prædicarint. In omnibus his itaq; animaduertitur, deum certum & temporis & loci, & ministrorum, atq; auditorum ordinem, in reuelanda sui cognitione obseruare, ne quid huius à nobis ipsis petamus, aut à tempore, loco, uel personis ullis ueritatem pendere, ut hodie multi faciunt, putemus. Reuelat, quando, quibus & quantum ipse uoluerit, nulli sese tempori, loco, aut personis addicens. Quare erroris plena argumenta sunt, hoc est creditum tam

Certa ratione et ordine ueritas reuelatur.

tum tam

ditum tam diu, hoc tenuerunt patres tam sancti, hoc Romæ, istud Parisius receptum est, &c. Sed quæcunq; audieris, & à quocunque & quandocunq;, proba, & ad fidei analogiam exige, ora ad hæc, bonum spiritum DEVM, *& ipse docebit, quantum tibi satis ad salutem, in omnibus fuerit.*

Et cum discederet illic IESVS, &c. Mat. solus.

Vide omnem Christi uitam, hominum necessitatibus releuandis impensam, quia Deus uult misericordiam & benignitatem, non sacrificia, aut quicquam aliud externum. Cæci isti filium Dauid appellant, quæ erat propria Christi periphrasis, ex quo colligitur uulgo dominum, pro Christo tum habitum. Expectabat enim gens tota, in id tempus Christum, unde & de Ioanne eã opinionem conceperat, Lucæ 3. Quo uideas, quàm inexcusabilis fuerit obstinatio Pharisæorum, qui tempus uisitationis suæ tot signis & iudicijs admoniti, noluerunt cognoscere. Patitur autem, post se clamare cæcos istos, donec in domum uenisset, quo & desiderium ipsorum accenderet, & probatiorem ipsorum fidem nobis in exemplum proponeret. Rogat eos si credant, ipsisq; affirmantibus, se credere, tangit oculos illorum, & ait: Iuxta fidem uestram fiet uobis. Hoc rursus nos docet, solida fide, à se omnia petenda esse, neq; quicquam frustra credentes à se petituros. Nam petunt nihil, nisi de quo per spiritum sanctum certi sunt,

ipsum

ipsum ad gloriam Dei facturum, de quo suprà 8. ubi de fide ad longum tractauimus.

Interminatus uero & istis fuit, ne quis quod beneficiũ accepissent, resciret. Indubie quod uel factum, in præsens prædicari, gloriam Dei non promouißet, aut certe prædicatum per istos, uel ut uerisimilius uidetur, utrunq;. Nemo ergo temere ingerat sese ad prædicandã gloriam dei, sed mitti se expectet, hoc est, inijci occasionem sibi diuinitus. Patris enim est, ut iam habebimus, in meßem suã, operarios extrudere. Vnde quod isti cæci, contra præceptũ Christi famam ipsius diuulgarunt, in tota terra illa, Christianus non probauerit, quamlibet ad gloriam Christi uideatur fecisse, Christum enim huiusmodi agnoscit, ludere uerbis, haudquaquam fuisse solitum, neq; quæ uere bona erant uetuiße. Quod autem nihilominus per inobedientiam illorum, nomen Christi illustratum fuit, id q; in bonum aliquibus cessit, id diuinæ bonitati, nostra etiam alia mala, in bonum uertenti, non cæcorum istorum inobedientiæ, adscribi debet. Sic Paulus, gaudebat, uel per occasionem CHRISTVM prædicari, nunquam tamen laudauit eos, qui id faciebant, neq; certe, si sibi in manu fuißet, eos prædicare Christum permisißet. Substituisset alios illis magis idoneos, de his plura suprà capite octauo.

Cæci male fecerunt prædicando Christũ

Illis autem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem, Mat. solus.

Infra

Infrà duodecimo omnino simile habebimus, ubi admonebimus, quorum uidebitur circa hæc, nos admonendos. Cæterum notandum, ut nunquam Dominus à benefaciendo uacauerit, quo discere debemus, quæ sit uita DEO digna, & quid liceat à tam benefico IESV sperare.

Et circumibat IESVS ciuitates omnes, &c. Mat. solus.

Eadem ferè uerbotim, supra cap. 4. sub finem habuimus & explicauimus.

Cum uidisset autem turbas, affectu misericordiæ, &c. Mar. 6.

Vbiq; imcomparabilem erga miseros affectum prodit, quo confidentius profecto ipsum saluatorem amplecti, eiq́; nos committere oportet. Nota autem, etsi certe patris uoluntas esset, ut homines tum destituti adeo & misere dispersi essent, id tamen Christo doluit, neq; in eo, patri est aduersatus. Hominem enim egit, humanū autem erat, compati laborantibus, neq; humanum tantū, sed & charitatis eoq; à Deo præceptum. In omni etenim uita pij, primatum nihilominus obtinet studium, uoluntatis gloriæq; Dei. Sed hic nobis ordo, gloriæ Dei promouendæ præscriptus est, ut optemus & curemus quoslibet homines, nisi peccato in spiritum sanctum, aperte sese declarent uasa iræ, ad cognitionem ueritatis peruenire. Si id iam debemus unice cupere, necesse est dolere nobis, cum ipsum uidemus impediri, quanquam nihil contra deum

Affectibus ne Christi quidem ui ta caruit.

tra Deum cupiamus. Sic fleuit etiam Christus super Ieru salem, excidio diuinitus destinatam. Nostrum est, charitatis ductum sequi, eoq; affectibus ferri, ut per salutem hominum, gloria Dei in terra illustretur, donec aperte aliud, sibi placere Deus, demonstrarit, uti in Pharaone, ac alijs reprobis multis declarauit. Neq; enim ut & supra dixi, probatur Deo ἡ ἀπάθεια, sed uiuis potius atque ardentibus uult nos affectibus rapi, sed ad suam gloriam, & secundum suum uerbum, ac deniq; pro naturæ nostræ modulo, hoc est, ut omnes nostræ uires & affectus, suum quidem officium faciant, sed huc oēs ferantur.

Nota prætcrea, nihil æque miserum esse, atq; doctrina uitæ destitui, quapropter si Christi in nobis affectus esset, æque hodie misericordia moueremur, uidentes uniuersos ferè mortales, esse destitutos & dispersos, uelut oues non habentes pastorem, dum doctrina Christi passim carent, eoq; ut necesse est fieri, unūquemq; ad suas cupiditates deflecti, atq; ita in pernitiem suam dispergi. Hinc preces sedulæ & ardentes, cum omni studio regni Christi hominibus commendandi, apud nos haberi debebant, ut pater, quod CHRISTVS hic monet, operarios in messem suam ableget.

Nihil æque miserū atq; uerbo dei carere.

Tunc dicit discipulis suis: Ipsa quidem messis copiosa,
Idem Lu. 10.

Messem copiosam per metaphorã, uel allegoriã dixit, multam turbam ad audiendũ uerbũ Dei pronam. Operarios, qui uerbo ceu falce ex mũdo homines demessos, in horreum, id est, Dei Ecclesiam reconderent. Satis autem indicauit, supra humanam uirtutem esse, huiusmodi messores in hanc messem ablegare, cum monuit, orare Dominum messis, utiq; patrem, ut ipse operarios in messem suam extrudat. Vnde Paulus de hac ipsa re loquens, 2. Cor. 3. ait: Fidutiam autem huiusmodi habemus per Christum erga Deum, non quod idonei simus ex nobis ipsis, cogitare quicquam tanquam ex nobis ipsis, sed si ad aliquid idonei sumus, id ex Deo est, qui & idoneos fecit nos, ministros noui testamenti, &c. loquitur autem, de ministerio suo erga Corinthios, quos fecisset prædicatione sua, Epistolam Christi, spiritu in cordibus scriptam, hoc est, uere Christianos. Si enim operatur Deus omnia in omnibus suo spiritu, 1. Cor. 12. facile apparet, necessitas ipsum orandi, ut suo spiritu prædicatores, sine quo nulli esse possunt, efficiat, & in orbem extrudat. Recte itaque Roma. 10. Paulus dicit: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Quid non est possibile, ut quisquam Euangelion annuntiet, nisi à Deo in hoc destinetur. Nihil utiq; tale potest quisquam, sine Dei impulsu, uel cogitare, ut iam ex Paulo ad Cor. adduximus. Vtcunq; igitur Christus prædicetur, ex syncero gloriæ Dei studio, uel per occasionem, donum, opus, & missio Dei erit. Etenim malis quoque subinde spiritus datur, ut Dei gloriæ in ijs inseruiant, quæ

Nemo prædicet nisi missus.

planè

planè naturæ captum superant, sicut Schaulem regem, spiritus Domini afflauit, & hypocritæ illi de quibus suprà 7· in nomine Christi, non nisi eodem Dei spiritu afflati, prophetarunt· Proinde missus ad prædicandum, diuinitus fuerit, cuicunq; animus, facultas, locus atq; successus Euangelij prædicandi fuerit, quacunq; deniq; occasione id faciat, quoq; fini· Venientes enim & sua sponte currentes, quos Dominus non misit, sunt qui uisionem cordis sui, & humana commenta loquuntur, non uerbū Domini· Cæterum qui per occasionem, & alio, quàm gloriæ Dei respectu, prædicauerit, is ut fide uacans, Dei uoluntati non studet, ita audiet olim, cum alijs hypocritis: discedite à me operarij iniquitatis, amen dico uobis, nescio uos, nihilominus quatenus Euangelion purè prædicauerit, à Deo mißus est·

Qui autem sibi aliter conscij non sunt, quàm quòd ex animo gloriam Dei promotam cupiunt, etiam si sua opera, non solum uoto, ad docendi munus perueniant, dum purum Dei uerbum ad ædificationem prædicant, uocatos se & missos à Domino non dubitent· Quapropter inconsulta est, illa quorundam sententia: Nemo fructificat uerbo, nisi qui sine suo uoto, uocatur ad docendum· Siquidem bonum opus desiderat, qui Episcopatum desiderat, malū desiderare non potest, qui officium desiderat docendi· Debet sanè quisq; pximis, illis potissimū officijs seruire, ad quæ uiderit sese, diuina bonitate factū aptiorē, si cui iā dono Dei contingit facultas docendi monendiq; eorum, quæ

Ambiēdus est locus docendi ad id īstructo

pietatis sunt, atq; scripturas explicandi, neq; possit re a= lia æque fratribus commodare, cur quæso non debeat ope ram suam fratribus offerre, & pie ambire locum, illos de merendi, si cætera absit oculus prauus? Modeste tamen ambiet, quia cum ex sententia Dei uiuere instituerit, no= let uspiam uel uerbum fundere, nisi ubi uisum domino sit. Non tam ambiet igitur docendi locum, quàm tentabit, si uisum Domino sit, ut ministrum ipsius agat. Siq; suc= cesserit tum, ut iam & locus sit docendi, sicut animus atq; facultas erat, haudquaquam dubitabit se & missum & uocatum diuinitus. Et si subtimeat, siue in ambiendo, siue fungendo docendi munere, sinistrum oculum concur risse, aut concurrere, & carnem in negotio Christi, sua usq; spectare & quærere, orabit Dominum, ut hac & qualibet se cupiditate liberet, donetq; synceriβimo animo, negotium suum gerere, addens, dimitte nobis debita no= stra, in opere autem Christum prædicandi, dum facultas & locus fuerit, nihil ceβabit. Si nanq; Deo non probe= tur, ut quis ipsum annunciet, neq; locum, neq; faculta= tem concedet. Sicut spiritus non permittebat, Paulum & Barnabam, loqui sermonem in Asia, sed & in Bithyniã abire prohibuit, Acto. 16. Quin ne Romam quidem, cũ sæpe proposuisset, uenire Paulo fuit conceβum, Roma. 1. Summa itaq; est, si animus tibi & facultas adest, Chri stum pure prædicandi, operam tuam fratribus, sicubi ap pareat te illis poβe commodare, modeste offerre, non tantum pie potes, sed debes etiam, quandoquidem quisq;

proximos

proximos demereri debet, quo plurimum officio potuerit· Si tum successerit, & fratres te admiserint, ne dubita te uocatum, ut ad utilitatem illorum, labores in sermone & doctrina· Huic muneri tantum gnauiter & summa diligentia incumbe·

Sed sicut in conuentu Ecclesiæ, cum alicui ex sedentibus quid reuelatur, prior tacere debet, 1·Cor·14· ita si poßint ij fratres habere, qui illis in docendi munere inseruiat, te ad illud magis idoneum, spiritus gloriæ Dei studiosus, facile docebit, ut illi, qui potentius ipsam, quàm tu, poteſt promouere, locum cedas, aut consortem adsciscas, prout è re fratrum, & gloriæ Dei eße agnoueris· Ita agens, secure potes temporalia ab ijs metere, quibus spiritalia seminas, spectare tantum & quærere ea non debes· Sed si te Satanas cupiditate, aut suspicione cupiditatis illorum tentet, ut dum in officio es docendi, à docendo reuocet, aut certe in eo opere frangat & remissiorem faciat; caue illi cedas· Bonum est, quod agis, dumq; adest animus, facultas & locus, id agendi, missus & uocatus à Deo es, huius uocationi et obedientie, hac te uersutia, bestis ille omnis boni, conatur subducere · Tu potius ora patrem, ne nos inducas in tentationem, sed libera à diabolo· Vbi nanq; dolet, quicquid te infestat cupiditatis, iam non dominatur tibi, neque imputabitur, multo minus, quod bonum est, inficere ita poterit, ut illud tibi deserendum sit · Imò si omnino mala ambitione,

Potẽtiori spiritu, is qui minus poteſt cedet·

quis docendi prouintiam sibi quæsisset, ut ferè omnes paulo ante, ad parochias irrepserunt, contingeret autem interea eum resipiscere, atq; CHRISTVM cum agnoscere, tum moueri ad prædicandum ipsum, fideliter et dextre, locū in quo esset, deberet haudquaquā deserere. Benefacere enim malum, aut fugiendum esse non potest, nec ob præcedens quidem peccatum. Hæc de missione atq; uocatione, ad prædicandum Dei uerbum, ad consolandum quosdam pusillanimes, ob temere dicta quorundam frustra trepidantes, dißerere uolui, iudicent Christiani, profecto qui CHRISTVM amat, si quid potest, ad promouendum ipsius gloriam, locum pie id faciendi, ambire non uerebitur.

CAPVT X.

Et accersitis duodecim discipulis suis, &c. Mar. 6. Luc. 9.

Quarto huc usque capite, Euangelista pleraque quæ CHRISTVS ipse docuit & gessit, commemorauit, in hoc decimo, narrat, & quæ per delectos suos Apostolos, prædicari & geri fecit, specimen ædens sui spiritus, quo Ecclesiæ perpetuo præsens, cum doctrina, tum operibus salutiferis, ipsam nunquā destitui patitur.

Quid

Quia uero Domino uisum, ut legem, ita & Euangelion orbi magnificis signis commendaret, de quo suprà capite quarto super illud: Et curans omnem morbum, dedit his Apostolis suis, uirtutem pellendi & dæmonia, & morbos quoslibet. Nam et in his Apostolis suis saluatorẽ, qui ut ab omni Satanæ potestate, ita & à corporis incommodis uniuersis liberet sibi credentes, uoluit sese declarare. Porrò de selectione, numero & nominibus duodecim, dixi suprà fuse capite 5. non multum ab initio.

Hos numero duodecim emisit IESVS quibus præceperat. Mat. solus.

Hoc, quod Dominus Apostolis prohibuit, abire in uiam gentium, Matthæus solus memorat. Voluit uero Iudæis priusquam gentibus, aut Samaritanis, qui ijdem gentes erant, licet legem Mos. recepißent, quam integre tamen non obseruabant 2. Reg. 17. Euangelion annunciari, quia Iudæi filij regni erant, ad quos peculiariter facta fuerat, Euangelij promissio. His ergo primum oportebat, prædicari regnum Dei, sed mox, cum se illo indignos fecißent, transferri ipsum ad gentes, ut Act. 13. & Paulus ac Barnabas illis testati sunt. Quibus etiam locũ Iescha. 49. hũc ordinem prædicentem obiecerunt: Et nũc dixit dominus, formans me ab utero seruum sibi, ut reducam Iaacob ad ipsum, & Iisraël non congregabitur, &c. Ac rursus leuiculum ne sit, quia tu mihi fuisti seruus, ad suscitandas

Euangeli. primũ Iudæis erat prædicandum.

Ss 4 tribus

tribus Iacob, & deserta Iisraël ut reducas? Dedi etiam tē in lucem gentium, ut sis salus mea, usque ad terminum terræ. Sed quid? non hoc tantum loco, uerum paßim scriptura, hoc prædixit, Iudæis suum unctum primum offerendum, atq; ab ipsis contemptum, principem & caput deinde gentium constituendum, demum tamen & Iudæos ad illum reuocandos.

Salus non annunciatur, nisi ad hoc ordinatis.

In eo uero animaduertendum, Deum delectum ex arcano suo consilio, & nullis hominum meritis habere eorum, quos nam uerbi sui participes reddat. Quod si persuasum omnibus esset, argumenta à tempore & personis ducta, tanti non haberentur, eßetq; apud multos & plus ueritatis & minus errorum. Nullis enim unquam mortalibus plus promißum fuit, quàm Iudæis, nulli plures sanctos & Prophetas habuerunt, reiecti tamen tandē fuere adeo, ut modo stupidiores ad omnem ueritatem orbis non habeat. Si ergo stultum esset, ita arguere: Iudæi, populus fuit peculiariter à deo electus, Prophetas præ omnibus gentibus mundi habuit, uolo credere igitur, ut ipsi, sanè multo stultius est, quòd quidam uolunt hodie credere ut Romani, alij & ueteres. Credendum est, ut DEVS loquitur, non ut homo, qui ex se nihil nisi mendacium est, credit, atq; recipit. Cæterum de reiectione Iudæorum, & electione Gentium, & suprà octauo quædam, super illud: Dico uobis, quòd multi ab oriente, & cætera. Oues perditas domus Iisraël uocauit, electos ex Iudeis, DEI cognitione adhuc de

huc destitutos. Quod electi erant, oues uocauit, quod ignari adhuc DEI, oues perditas. Sic Ioannis decimo ait: Et alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, illas quoq; oportet me adducere &c. Habet oues, quæ tamen non sunt de hoc suo ouili, quas est adducturus. Hoc quid aliud est, quàm & alios electos ad uitam habeo, ex gentibus scilicet, qui quod patrem & me adhuc ignorant, nondum uocati, non sunt ex Ecclesia eorum, qui me modo receperūt Iudæorum, adducam autem illos, misso & ipsis Euangelio, quod & recipient, uocem meam audituri. Ex quibus iterum ostenditur, ex Dei electione, missione prædicatorum & uocatione, omnia salutis pendere, ne quid sibi caro arroget, & ut donati uerbo Dei, id summa cum gratiarum actione recipiamus, incomparabile donum.

Profecti autem prædicate dicentes: Appropinquauit &c. Luc. 9.

Lucas simpliciter habet. Et misit illos, ut prædicarent regnum Dei, & sanarent infirmos. Noster etiam prædicationem explicat, memorans mandasse illis Dominum, ut prædicarēt, sicut cum Ioan. tum ipse prædicarat: Appropinquauit regnū cælorū. Quod similiter mandatū dedit, & septuaginta alijs discipulis suis, quos ante faciem suam in loca, ad quæ uenturus erat, præmittebat, de quibus Lucas 10. Adiuncta autem & altera particula fuit, Resipiscite, ut ex Marco patet, qui de Apostolis ita scribit cap. (Prædicatio Apostolorum.)

ſexto. Et egreſſi prædicabant ut reſipiſcerent &c. Vnde ſatis patet, Dominum uoluiße ſuos, ad eundem modum, Euangelicam prædicationem auſpicari atq; perducere, quo Ioannes & ipſe eam auſpicati erant. Iam iam reſipiſcendum ſcilicet, quia appropinquaßet regnum cælorum. Hæc aũt ſumma duntaxat, & caput prædicationis, Ioan. Chriſti, & Apoſtolorum fuit, quod diligenter animaduertendum, ne quis putet eos, iſta ſola uerba: Appropinquauit regnum cælorum, reſipiſcite, prædicaße. Verum de his ipſis uerbis, & ſumma Euangelicæ doctrinæ, quam complectuntur, ſuprà cap. 3. ubi prædicata à Ioanne, & rurſus quarto, ubi à Chriſto repetita, commemorantur fuſe ſatis dißerui. Quod iuſſit ſimul cum prædicatione regni Dei, ſanare infirmos, leproſos mundare, mortuos ſuſcitare, Dæmonia eijcere, ad hoc fecit, quod iam dixi, & ut magnificis portentis hæc doctrina uitæ, orbi commendaretur, non minus inſigniter, quàm lex fuerat commendata Iudæis, & ut ſimul declararetur regnum Chriſti, animabus pariter, atq; corporibus ſalutem adferre. Sed de utroq; fuſius cap. 4.

Marcus memorat Apoſtolos unxiſſe oleo multos ægros, & ſanaſſe. Vnctione enim olei, ita uſi fuere, ut luto illo ex ſputo CHRISTVS, dum uiſum reſtitueret cæco nato. Hinc extremam unctionem quidam comprobare nituntur, quod æque firmiter tentant, ac ſi illinere lutum ex ſputo, uelint ſacramentum facere, aut ægrotis manus imponere, Dæmonibus imperare, & innumera

huiuſmo-

huiusmodi. Cur non potius isti Apostolos sanando ægrotos, quàm frustra ungendo malunt referre, nisi quod malunt simiæ sanctorum in omnibus, quàm ueri esse imitatores? Similes pueris, qui reges et regum cum imperia, tum alia grauia facta, ridicule repræsentant. Sed ubi ueritas missa est, istiusmodi somnijs neceße est, homines occupari. Simile est, quod suffraganei in ordinandos suos insufflant, addentes, accipite spiritum &c. Eiusmodi sanè momenti spiritũ dantes, cuius illi ungendo largiuntur sanitatem. Sic ergo res habet: Aegrotos Apostoli simplici duntaxat oleo illinebant, & uirtute spiritus sanabant, quod in hoc confecta ungenta non poterant, sicut & Christus atq; ueteres, externis quibusdam gestibus, uirtutem spiritus exhibuerunt.

Contra extremam unctionẽ.

Perinde nanq; hæc Apostolorum unctio fuit, atque Eliiah super mortuum puerum expansio, atq; admensio 1. Reg. 17. Deinde Elischa similiter 2. Reg. 4. Item farinæ aspersio, in cocturam cucurbitarum syluestrium qua Elischa eam condulcoratam commestioni reddidit idoneam. Nec alterius rationis fuit, et salis in male sanam aquã iniectio, qua idem illam sanam reddidit & potabilem. Ad eundem usum seruiebat & impositio super ægrotos, sudariorum ac semicinctorum Pauli 19. Num demens iam eßet, qui externa hæc omnia, sine istorum uirorum spiritu, uelit æmulari? Sic profecto ab insana superstitione excusari non potest, quod nostri sacrifici, sola olei unctione erga infirmos, Apostolos imitantes, audent

Qualis unctio Apostolorum.

dent sese polliceri, facti Apostolici imitatores, & rem sacram facere. Quod Iacobi scriptum ad tuendum delirium suum, magnifice adducunt, principio cum ratione reijcitur, eo quod illud ea authoritate non sit, ut in rebus tanti momenti aliquid probet. Deinde haud plus unctioni olei, & illud scriptum tribuit, quàm hæc Apostolorum agnoscitur habuiße, nimirum per se nihil. Sed oratione fideli, monet infirmo, ualetudinem commodam, à Domino impetrare, Iacobi 5. Gratis autem uoluit Christus Apostolos ista beneficia hominibus impertire, quia & ipsis gratis ea contigerant. Quæ sane sententia monere debet, ne quacunq; in re, qua proximos iuuamus, nobis aliquid quæramus. Quid enim non gratuita Dei bonitate ante accepimus? Cur igitur aliena beneficia uenderemus? Dei sunt, ergo Deo, non nobis debent fœnerari. Huic autem, non dico liberalitati, sed iustitiæ, pugnat omnis mortalium uita, non solum auaritia Ecclesiasticorũ.

Gratis danda omnia.

Ne poßideatis aurum, neq; argentum &c. Mar. 6. & Luc. 9. & 10.

Cum omni Christiano, cura uitæ præsentis tota optimo patri commendanda sit, tum potißimum id neceßarium est ei, qui debet regnum Dei, uelut dux aliorũ Christianorum, annunciare. Quàm ægre autem id poßit animus hominis, nemo est, qui nesciat. Christus igitur non uerbo tantum, sed & facto atq; experimento quodam,

hanc

hanc securitatem, & in Deum patrem fidutiam, ut pleraq; alia uolens suos Apostolos docere, commeatu, uiatico, armis atq; omni adeo instrumento uiatorio, nudos & destitutos, ad prædicandum Euangelion in præsens amandauit, nõ permittens illis gestare secum in crumenis, quicquam auri, argenti, aut æris, nõ peram uiatoriam, in qua commeatum portassent, non panem, non binas uestes, ut sordidatis alteris, alteras induissent, non calciamenta, ut quibus usi fuissent attritis ijs, quæ in pedibus tum habebant, non deniq; uirgam, qua se defensassent. Nam uirgam ad itinerandum duntaxat idoneam, non etiam sese defendendum, item sandalia quibus in præsens calcearentur illis, ut Mar. 6. legimus, admisit, sed ut bina uestimenta, ita & portare secum calciamenta, quibus quæ tum gestabant in pedibus mutassent, prohibuit. Sic & defensoriam uirgam. Nulla enim re instructos præter præsentem & domesticum usum abire uoluit, per omnia prorsus à prouidentia patris pendentes. Vnde addidit: Nam dignus est, operarius cibo suo. Qu. d. Patri operabimini, patri igitur curæ erit, ut non modo tutos uos, ab omni hostili insectatione seruet, sed etiam uitæ necessaria abunde suppeditet, ut nullo uobis uel commeatu, uel armis opus fuerit. Et planè affatim adeo illis tum suppeditauit omnia, ut re ipsa didicerint, nihil sibi unquam defuturum boni, cum etiam ceu oues in medios lupos, post Christi carnalem discessum, ab omnibus non deserti tantum, sed &

odio

odio habiti, in uniuersum mundum, ad prædicandū Euangelion fuissent dispersi.

Hinc supplicium iam petens Dominus, illos rogabat, Lucæ 22. di. Quando misi uos sine sacculo, & pera & calciamentis, num quid defuit uobis? Et respondentibus illis. Nihil, addidit. Sed nunc qui habet sacculum tollat, similiter & peram, & qui nō habet, uendat tunicam suam & emat gladium. Ex quibus uerbis manifestum fit, discipulos in hac peregrinatione commodissime egisse, ita ut nihil omnino eis defuerit, licet nulla re ad iter faciendum commoda instructi, ad prædicandum fuissent amandati. Nam commodißimam illam uiuendi rationem, qua in profectione ea usi fuerant, Christus opponebat, acerbissimæ quæ imminebat ipso supplicium adeunte, persecutioni. Quare sacculum & peram si quis haberet, atque gladium iubebat tollere, siq́; gladius deesset, emere iubebat, & quidem si aliâs non liceret, diuendita tunica, quæ scilicet omnia, si quis impendentis tempestatis rationem habere uoluisset, necessaria duxisset. Neq; tamen per hæc aliud Christus significare uoluit, quàm multo acerbissimam persecutionem imminere, qua non solum rebus neceßarijs spoliare illos aduersarij essent conaturi, ut opus uideri poßet, & sacculo pecuniæ, & pera uiatoria, qua panis gestaretur, sed eam etiam uim intentaturi, ut tanta gladij necessitas apparitura eßet, quod consultū quis arbitrari poßet, etiam uestibus distractis, arma sibi comparare. Nequaquam autem uel uictus, uel defensionis curam uoluit per

luit per hæc suis restituere, quam diligenter adeo patri ante docuerat, committere.

Figuratus sermo est, cuiusmodi cum aliâs sæpe, tum eo temporis peculiariter usus fuit. Habet uero hunc sensum: Ante hac cum me ceu sponsum, carne præsentem uobis habuistis, ita molliter & commode, indulgentia patris uixistis, ut nihil omnino unquàm uobis defuerit, non solum lateri meo hærentibus, uerum etiam, cum sine omni uiatico, destitutos armis & commeatu, ad prædicandum uos ablegaueram, iam posthac multo alia ratione uiuetis, ei scilicet persecutioni obnoxij, ut summam quis putet necessitatem, & sacculum & peram, si quis modo habeat, secum auferendi, tum & gladium in primis, qui si desit, præstare, ueste diuendita eum sibi parare. Auferar enim iam à uobis, et in me primo dirissima designari uidebitis. Sed mementote eandem esse patri potentiam, quæ hactenus fuit, perindeq; aduersa omnia, in bonum uertere, & in medijs malis seruare illum posse, atq; aduersa ac mala abarcere, quod huc usq; experti estis.

Allegoriam gladij, qua uerbum Dei quidam per illum intelligi uolunt, firmã esse, non uideo, quare missam facio.

Gladius per metonymian, non metaphorã aut allegoriam accipiendus.

Demum ne hoc prætercam, uerba hæc amphibologicòs posita sunt, ut bifariam intelligi poßint, primũ iußisse Christum sacculum ac peram tollere, ut pro eis gladius emeretur, siq; ea deessent, tunicam in eum usum diuendere. Alter horum sensus eße potest, quod dixerit: Iam tempus eße quod sacculus ac pera sumenda sint, non ut

antea

antea relinquenda, similiter & gladius, qui si cui desit, citius uestem diuendendam, quàm eo carendum, cũ antea ne uirga quidem, qua se quis defendisset, opus fuisset. Mihi posterior probatur, quia certum esse puto, Christũ his uerbis potissimum, huius imminentis temporis, turbulenti & aduersi, ab illo superiore, quo affatim bona suppeditata, & mala omnia exclusa fuerant, diuersitatem significare uoluisse.

Quomodo sacculus tollẽdus.

Præterea notandum, hæc data Apostolis mandata, temporaria fuisse. Omnino enim specimen quoddam paternæ prouidentiæ illis uoluit ostendere, quo animosiores in posterum, etiam si quando nihil adesset, eorum quibus uitæ præsenti opus est, & contra imminerent omnia aduersa & hostilia, munus Euangelicum obirent. Igitur in præsenti profectione omnia ut iussi erant, præstiterunt; postea autem ubi deerat Domini iussio, non ita. Sed cui pecunia erat, cui binæ uestes, aut etiam calceamenta portare ea secum, si quando usus postulabat, tam non uerebatur, quàm præstare sciebat, suis uti, quàm alios grauare. Etenim Dominum ipsum habere uiderant, qui quæ mittebantur, portaret. Ioan. 12. In præsenti uoluit, eos nõ plus instructos, quã essent domi agẽtes, ire peregre et prædicare, regnum Dei, aduersante & inuito Satana, in præsenti ergo ita se gesserunt. Postea uoluit ut uterentur quidem ijs, quæ pater dedisset, sed omnem tamen sui curam atque solicitudinem quicquid adesset, uel deesset, patri committerent, tum igitur et ad hunc modum, ipsi obtemperarũt.

Temporaria fuere ista mandata.

Et hac te-

Et hactenus hæc præcepta ad nos quoq; pertinent, ut di=scamus omnem uitæ prouisionem & defensionem, patri certa fide committere, ipsi uero interim, regnum & iu=stitiã ipsius, quisq; pro suo munere, suaq; uirili, quærere.

Et hic canon intelligendi, quæcunq; Dominus priua=tis præcepit, certißimus est, ut quæ externis circũstantijs addicta sunt, relinquamus ijs, quibus fuere præcepta, nos uero amplectamur, quicquid in eis cum uniuersali pieta=tis ratione, fide scilicet & dilectione, coniunctum fuerit. Sic circuncisio temperatum præceptum fuit, attamen Dei, igitur aliquid salutare in sese continens, qua caußa & ad nos aliquatenus pertineat oportet. Reseces ergo quicquid externum est, & cum illa uniuersali quam dixi pietatis ratione, non necessario coniunctum, idq; relin=quas Iudæis, quibus priuatim illud quicquid est præ=ceptum fuit, quicquid autẽ fidei, atq; charitatis deprehen deris, id seruato. Iam quod externa caro præputij octauo die circuncidebatur, utiq; externum est, & pietati per se non connexum, cum & Abraham, anteaquam circunci=deretur, iustus ac pius fuerit. Hæc ergo relinquito Iudæ=is. Sed quod sumendo circuncisionem Deo parebatur, & signũ fœderis Dei recipiebatur, ad publicam gratiæ eius confeßionem, hoc fidei erat. Quod ad hæc signo illo, in po pulum Dei pueri aßumebantur, ut ad salutem erudiren=tur, id charitatis fuit. Hæc tibi quoq; præcepta accipito, & quacunq; in re, quamlibet ea dura uel absurda tibi ui=deatur, parere Dei uerbo memento, gloriam eius, qua=

Canon certiß. intelligendi præcepta, certis hominibus data.

Quid nucleus in circũcisione.

cunq; deniq; re oportunum fuerit, fortiter adseras et con fitearis, deniq; & tuos liberos, gregi Christi adiungere, & ad uitam illo dignam, erudire ne negligas. Sic de sabbatho. Quod septimo die, illa quæ à Iudæis obseruatur numeratione, ab omni opere seruili uacandũ erat, præceptũ legis externũ fuit, solisq; Iudæis, quibus & hoc præceptũ datum extitit obseruandum. At beneficia Dei memorare, & gratias pro eis agere, quod simul religio sabbathi continebat, fidei est, ut remittere operas familiæ, qualibet septimana die uno, charitatis. Hæc ergo & ad nos pertinent, illa Iudæis recte relinquuntur.

Quid spirituale in sabbatho.

Ad hunc modũ, ex omnibus Dei præceptis nucleus ueræ pietatis erui debet, relicta testa rerũ externarũ. Quæ ut tẽporariæ sunt, ita certis semper hominibus, & certo tẽpore ac loco præcepta sunt, nõ in uniuersum omnibus, uerum quoniam Dei nihilominus præcepta sunt, nunquã uacãt doctrina fidei et charitatis, si quis animaduertat. Sic in præsenti, quod Christus suis Apostolis ꝓhibuit, cõcedere ad gentes & Samaritanos, temporariũ præceptũ fuit, priuatim discipulis datũ, et quidem hac tantum profectione. Nam à resurrectione dicebat eis: Eritis mihi testes & in Samaria, et usq; ad extremũ terræ. Nihilominus in eo, fidei obedientia inclusa fuit, ne quos nisi secundũ Dei uoluntatẽ & uerbum quisque amet, aut beneficijs afficiat. Tum & charitas, ne præteritis domesticis, quos Deus fecit proximos, frustra laboretur, apud alienos. Nemo enim plus prodesse potest, quã Dominus dederit. Adde et reuerentiã uerbi nõ promendi, nisi ad id diuinitus ordina

Quatenus præsentia ad nos.

tis. Mandatum præterea illis fuit, ne quid uel commeatus, uel armorũ secum ferrent, hactenus temporariũ & hoc fuit, & solos Apostolos et illa quidẽ sola profectione constrinxit. At posthabere cũ uictus, tum defensionis curam & solum regnum Dei quærere, & iustitiam eius, id fidei & charitatis est, atq; interest omnium.

Summa igitur horum est: Quicquid scriptura præceptorũ Dei cõtinet, quoniam à Deo profecta sunt, necesse est, ad pietatẽ erudiant, hactenus nihil in ea legitur, quod nõ intersit Christianorũ omniũ. Sed iuxta cũ ab elementis mundi Christus nos liberarit, nihil in eis obseruatu necessariũ esse potest, nisi quod fidei fuerit et charitatis. Hæc enĩ sola habemus præcepta, iuxta illud 1. Io. 3. Et hoc est præceptũ eius, ut credamus nomini filij eius IESV Christi, et diligamus nos mutuo. Proinde quicquid Dei præceptis, tã in Euangelicis literis, q̃ lege & prophetis, externarũ circunstantiarum annexũ fuerit, ut est locus, tempus, p̱sona, numerus, ordo, et hoc genus alia, id ad eũ modum, quẽ in exemplis pauloante adductis ostendimus, resecandũ est, ijsq; quibus peculiariter ea mandata sunt, relinquendũ, ac quod tum reliquũ fuerit, fidei & charitatis, quæ in nullo quamlibet minutulo et externo præcepto Dei, etiã præter spiritalẽ figurationẽ præteritæ sunt, id et ut ꝓprie Dei præceptum, et ad nos omnes p̱tinens, prona mẽte cunctis amplectendũ est. Nihil etenĩ aliud potest à nobis Deus requirere, quã ut meliores, & ipsi euadamus similes, id fide et charitate sola, ac nulla re externa præsta

Omnia Dei præcepta ad nos aliquatenus pertinent.

 tur, has

tur, has igitur in omni doctrina & praeceptis, ac nihil externum spectauit, ut de se satis superq́;, nõ per Apostolos modo, uerum & Prophetas testatus est, de quo non pauca & suprà, ubi de legis impletione disseruimus cap. 5. Vtinam possent autem haec tandem fratribus plene persuaderi, quàm multum cum uera pietas promoueretur, tum causse inanium contentionum tollerentur.

Neminem per uiam salut.

Est praeter enumerata praecepta, apud Lucam 10. & hoc: Et neminem per uiam salutaueritis. Quo hyperbolico sermone, sedulitatem & celeritatem, in iniuncto opere, illis commendauit. Hactenus & ad nos pertinet, ut nullas nec ipsi moras nectamus, neq; necti nobis sinamus, quo minus Dei gloriam, quoad fieri potest, celerrime & gnauissime propagemus. Nihil sanè nobis aeque cordi & curae esse debet.

Sed in quancunq; ciuitatem aut uicũ fueritis ingressi. Mar. 6. Luc. 9. & 10.

Praesumptio est. Occurrit enim ei, quod obijcere discipuli potuissent, di. Nudos omnium rerum extrudis ad ignotos, addens operarium cibo suo dignum. Vtcunq; aũt digni cibo fuerimus, operaturi in messe patris, quis illum nobis ministrabit? Huic cogitationi ergo respondet, uolo ut nulla re instructiores, quã hic modo agitis, abeatis praedicatum regnũ Dei, id curate, nemo laedet uos, & nihil uobis deerit. Est enim ut prouerbio iactatur, operarius dignus cibo suo, uel mercede, ut Lucas habet. Patri operabimini, pater eũ suppeditabit. Non uestra opera, quia indignum

indignum est, minutis istis rebus occupari, prædicatores regni cælorum, sed in quamcunq; ciuitatem aut uicum fueritis ingreßi, exquirite quis in ea sit dignus, et quamcunq; domum intraueritis, primum dicite: pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, hoc est, pater familiâs, dignus pace Euangelica, requiescet super illũ pax uestra, quam affertis, utq; uerbum uestrũ auidissime recipiet, ita uos eius ministros, obuijs ulnis quoq; excipiet, nihilq; grauabitur omnia, quibus opus uobis fuerit, subministrare. Quis enĩ uitam sibi æternam annunciãtibus, & participem se reddentibus regni cælorum, non cupidißime offerat omnia? Quem ergo filium pacis, & dignũ Euangelio nacti fueritis, in eius domo manete, donec omnino eum locũ mutare tempus fuerit, & edite ac bibite, quæ ab illis uobis dantur. Idq; libere & absq; pudore. Non enim aliena, sed uestram mercedem, ac debitum uobis sumetis cibum. Sanabitis enim illorũ infirmos, & quod multo præstabilius, annunciabitis eis appropinquasse regnũ cælorum, & doctrinæ cælestis reddetis participes, hoc est, thesauro ditabitis & margaritum donabitis, tanti pretij, ut diuendere omnia debeant, & illud sibi comparare, nedum uos pascere. Ne igitur de domo in domum transite, tanquam indigne grauaretis, si apud quos hæreretis diutius, spiritalia, quæ illis seritis nullis eorum temporalibus, quæ ab ipsis metitis, possunt compensari.

Sin autem ibi filius pacis atq; Euangelio dignus nõ fuerit, ad uos pax uestra, quã illis obtulistis Deum ac omnia

cum eis habituri cõmunia reuertatur. Mittite illos, & ue strum uobis Euangelion habetote, erunt nihilominus qui uos recipient, amplexiq; quam affertis pacem, per fidutiã in propitium & benignũ Deum, cuius uobiscum filij eße uolent, ita uos tractabunt, ut eorum quibus fuerit opus, ni hil omnino sitis desideraturi. Sed ut isti ingrati uideant, quantam Domini gratiam à se reiecerint, uestra pace re= pulsa, exeũtes de domo, uel ciuitate illorum, quicunq; uos non receperint, atq; uestros sermões, qui doctrinã uitæ continent, nõ audierint, excutite puluerem pedũ uestro= rum, in testimoniũ aduersus illos. Egreßi ergo in plateas eius loci, dicite: Etiam puluerem, qui adhæsit nobis de do mo, uel ciuitate uestra extergimus in uos, testantes, quod adeo nihil uestrũ uolumus, ut ne puluerẽ, qui adhæsit pe= dibus nostris sustineamus auferre. Reijcitis salutẽ uestrã & uitam æternã, nihil igitur nobis cõmune uobiscũ erit, id hac pulueris excußione uobis testatũ uolumus; cum eo, quod scire debetis, appropinquaße in uos regnum Dei. Adfuit Euãgelion gratiæ uobis, oblatus est seruator, qui in carne iam præsens adest. Quem dũ suscipere, miseri re cusatis, transferetur hoc Dei regnũ, ad gentes, eæ cupi= dißime amplectentur, quẽ uos modo auersamini. Ob quã profecto ingratitudinẽ & impietatem, manebit uos in die iudicij, multo grauior ac durior ultio, quã Sodomitas & Gomorrhitas. Nã Dominus cũ asseueratione hoc discipu lis testatus fuit, unde ueri simile est, eius quoq; uoluisse illos admoneri, qui oblatã ultro gratiam, à se repulissent.

Haud ſcio uero, an his uerbis Iudæorũ, Euangelion a-
uerſantiũ pœnam, quam in futuro ſæculo daturi erant, cũ
ultione Sodomorũ contulerit, quam & ipſi expectant, an
potius excidiũ illorum quod in hoc ſæculo experti ſunt, cũ
exterminio quo & hi pridem, per ſulphur atq; ignem de
cælo pluentẽ ſublati fuerant. Apud Mattthæũ ſiquidem le
gitur. Tolerabilius erit terræ Sodomorũ & Gomorrheo
rum in die iudicij, quã ciuitati illi. Iam terra hæc iam pri=
dem igne de cælo exuſta eſt, neq; in futuro rurſus exure=
tur. Adhæc futuri ſæculi pœna animorũ potiſſimum eſt,
quare & Geennan dicitur, et ꝑ fletũ ac ſtridorem dentiũ
à Chriſto deſcribitur. Expendat igitur ſecũ lector, an non
ferant uerba iſta Chriſti hunc ſenſum: In die iudicij quod
uos manet, cũ ꝑ Romanos, ultionẽ de uobis pater ſumet,
ita adfligemini & cruciabimini, ut uaſtatio Sodomorum
ueſtro excidio collata, futura ſit tolerabilior. Nam hi ſubi
to igne exuſti & aboliti fuere, uos lentis & indicibilibus
cruciatibus cõficiemini. Etenim et aliâs Dominus cũ ipſis
ſuum iudiciũ minatur, hoc excidiũ illis prædicit, ſicut etiã
eo, ut ſenſibili malo, & cuius ſibi imaginẽ in animo ſtatue
re poterant, plus etiã mouebãtur. Ad hæc quoties ſcriptu
ra ab exemplo Sodomorum terret, quod frequenter facit,
ad ea certe reſpicit, quæ paſſi fuere, non quæ ſunt paßu=
ri in futuro. Quanquam etiam in futuro, tolerabilius his
Iudæis habituros, Sodomitas recte creditur, quũ nõ ita pa
tenter neq; tantis ſignis, hi ad reſipiſcentiam fuerint uo
cati, ut illi Iudæi.

Tolerabi= lius Sodo= mis.

Hæc uerba & sententia eorũ, quæ Christus hactenus discipulis ad prædicandũ Euangelion primum delegatis mandauit, ut ea quidem apud Marcum 6. & Lucam 9. ac 10. leguntur. In quibus tria animaduertenda sunt. Primum, delectum habendum eorũ, ad quos cum Christiani quilibet, tum potißimũ Euangelistæ diuertant, cum quibus uiuant. Positi enim sunt, ut fructũ adferant, dispiciendum ergo illis ubi possint, non minus quàm agricolis, quã terram aratro proscindant, bonoq; semine serant. Apud reprobos, canes & porcos uerbũ ne promendum quidem est, quare Christiani talium hospitiũ & humanitatem ferre nequeunt, nisi quantũ necessitas cõpulerit. Ipsis tamen quamlibet malis, necessaria bona, quia & hostes amant, si licet, haud grauatim ministrant. Atq; hoc est, quod ait pacem frustra oblatam, ad offerentes debere reuerti, ne scilicet cum illis cõmunionem, quæ pacis hic nomine significatur, habeant. Alterum, libere utẽdum ijs, quibus Euangelion annunciatur, quod nihil sit temporalia metere ab illis, quibus quis serat spiritalia. Sua libertate tamen, uere gloriæ Christi amans, cũ Paulo subinde cum id ædificare possit, non utetur. Qui locus 1. Corin. 9. & 1. Timoth. 5. satis fuse tractatur. Vtiq; qui cognitionem Christi recte æstimat, illũ nullius sumptus, aut operæ pigebit, quo officiosissime inseruiat, illã cõmunicantibus. Vnde Galatis testatur Paulus, quod se suscepissent, uelut Angelum Dei, uelut Christum IESVM, quod si fieri potuißet, oculos suos effossos sibi dedissent. Videmus siquidẽ quãto in pretio sint,

Delectus habendus eorum, ad quos diuertas.

Prædicantibus deberi uictum.

tio sint, q̄ opinione tantū pollēt, q̄ mederi queant corporibus, et uitā hāc tot modis miserā, uel paulo reddere tolerabiliorē, uel diuturniorē, quāto pluris iā fiāt merito, medici animarū, qui ea remedia afferunt, unde et uita præsens feliciter uiuitur, & æterna mox, atque numeris omnibus beata, commutatur· Id quod uere præstant, qui Euangelion bona fide annunciant· Hinc Paulus Gala·5· Communicet autem, qui catechizatur sermone, ei qui se catechizat in omnibus bonis· Quod profecto Euangelij precium agnoscenti facillimum est, non minus, quàm ei, qui thesaurum in agro inuenit, pro eo agro emendo, auctionem facere omnis possessionis suæ· Hac causa sanè egere non poßunt, qui Euangelion annunciant· Vt enim semper uel aliqui sunt, illud digne æstimantes, ita nunquam deerunt qui prædicatori non sint administraturi, quorum fuerit opus, si tantum adesset fides, atq; animus neceßarijs contentus· Quin hoc beneuolentiæ studio plures adhuc impostores abusi sunt, etiam ab initio, ut ex Epistolis ad Corinth· scriptis, satis liquet, quā illud ueri prædicatores desiderarint· Væ autē omnib· qui & nomine Christi, & beneficentia fratrū abutuntur· Tertiū, quod utinā probe perpendatur, est ultio, quæ manet contemptores Euangelij· Hæc utinam Germania hodie sibi quoq; dicta putet, cui tātū gratiæ illuxit, quanq̄ paucissimi sunt, qui illud digne excipiant· Vere & nobis regnum Dei appropinquauit, si cum Iudæis, illud recipere noluerimus, experiemur quod ipsi experti sunt, inexplicabilem malorum iliada·

Pœna contēptorum uerbi·

Minutula ista, quod apud Lucam merces dicitur, apud Matth. cibum dici, unde quoq; uideas, quàm large mercedis nomine scriptura utatur, de quo & suprà 5. super illud: Gaudete & exultate, quia merces uestra, &c. Item q; Dominus apud Luc. dixit: Nolite transire de domo in domum, non esse præceptum, quasi non licuerit eis hospitium mutare, sed potius per id, Dominũ uoluisse plenam potestatem illis, rebus utendi eorum, ad quos diuertißent facere, ut non neceße haberent, subinde hospitium mutare, quasi plus æquo grauarent, apud quos continuo manerent.

Ecce ego emitto uos, uelut oues in medio luporum, Luc. 10.

His iam difficultatem legationis obeundæ eis declarat, munitq; contra uim aduersariam, dilabitur autem oratione, more Prophetarum, ultra præsens tempus, & primam istam legationem, quam ipso agente etiamnum in carne obierunt. Nam de periculis uerba facit, quæ adierunt, postquam rursus Apostoli orbis, ab ipso petente cælos, fuerũt designati. Prima nanq;, ut dixi, profectio, non absq; periculo modo, sed & multa cum commoditate fuit ut nihil omnino desiderarint, ut ex Luca uigesimo secundo, loco suprà adducto satis patet, tum ex gaudio septuaginta discipulorum, qui & ipsi prædicatum ablegati fuerant, cum reuersi, gloriarentur, sibi subiecta fu-

ißе

iße dæmonia, nihil quererentur persecutionis, satis firme colligitur. Ait ergo: Ecce ego emitto uos uelut oues etc. Qu. d. Securos uos quidem omnium, uolo abire in messem Euangelicam, quare hac prima legatione iubeo, nullo uiatorio instrumento abire, ut experti hac uice, patris pro uobis curam, porrò agatis tanto confidentius. Nam etsi securos uos esse usque oporteat, quo omnis cura uestra, prædicando Euangelio impendatur, & licet indulgentiß. pater semper omnia, quibus opus, suppeditaturus sit abunde, uos tamen nihilominus, ingentia pericula adibitis. Quorum uolo præmonere, non ut animi uobis concidant, sed magis confirmentur, uel inde, quòd cogitabitis, qui in prima hac legatione, omnia pericula ita arcere potuit, ne quod sentiretis, eundem poße, ex omnibus, cum etiam inciderint cumulo, eripere. Deinde mea erga uos charitas, suadebit, bonum credere, quodcunq; demum fuerit, in quod ego uos misero. Prædico ergo, q. ego, ego inquam, cui tanti estis, ut pro uobis moriturus sim, uos emitto, uelut oues in medio luporum. Quod periculum præsentius, quàm ouibus adest, constitutis in medio luporum? Ita extrema imminere uobis uidebitis, sed qui hæc possum prædicere, quiq; uos mihi charos adeo, ut animam meam pro uobis positurus sim, huc detrudo, idem & potero & uolam, uos hic haudquaquam deserere, grandéque miraculum efficiam, ut non solum à lupis uos non lædamini, uerum etiam multos ex eis adducturi eò sitis, ut abiecta lupina feritate, agni uobiscũ reddãtur.

Sed

Sed interim tamen quoniam, lupos esse, homines pronuntio, quibus cum uobis negotium erit, opus est prudentia, qua ita inter illos uersemini, ut negotio uestro nusquam desitis, & rursum ea simplicitate, ut omni malo dolo uacetis, non cretizantes, contra Cretenses. Estote ergo prudentes sicut serpentes, quibus nihil inter animantes astutius, 1. Mosc. 3. & simplices sicut columbæ, quo animali nihil est candidius, quodq; simplicius suis rebus incumbat, nulli natum struere dolos, aut insidiari.

Christiani ouibus similes.

Nota non hic tantum Christum suos ouibus adsimulasse. Ouibus ad prospiciendum sibi, nihil & stultius & imbecillius, unde prouerbiũ ouilli mores. Rursum alijs, nempe hominibus nihil commodius, quàm in ouibus usui sint, omnia, deniq; animal est, prorsus inerme, atq; iniuriæ omnium expositũ, sic per omnia sese habent Christiani, sibi prospicere nequeunt, neq; uolunt, committentes sese simplicißime pastori suo Christo, tum uerba & facta eorum cuncta ad frugem spectant ferendam proximis. Charitate enim uiuunt, quæ sui nihil quærit, studetq; duntaxat commodis aliorum, postremo iniuriam neq; inferre, neq; referre possunt, uindictam omnem Domino relinquentes. Præterea diligenter notandum homines, non renatos, qui non sunt oues, lupos à Christo uocari, indubie propter ferum studium proprij commodi, cuius caussa, nulla iura æquitatis, aut humanitatis, non uiolant.

Porrò illud: Estote ergo prudentes, &c. Nihil aliud est, quàm agite circumspecte & caute omnia, postquam in

medio

medio luporum agitis, ne quid peccetis, & incommodi aliquid accipiatis, sed ita tamen callidi & prudentes sitis, ut præter iniuriam aliorum, præter aduersum charitati studium uestri, omnem prudentiam uestram huc simpliciter intendentes, ut plurimis prositis, communicato Euangelio. Hoc negotium uestrum, hæc cura esto, unde commoda multis, incommoda quantum ad uos attinet nulli, prouenient. Atq; hoc est, quod Paulus Ephesijs scripsit: Videte igitur quomodo circumspecte ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes occasionem, quod dies mali sint, propterea ne sitis imprudentes, sed intelligentes quæ sit uoluntas Domini. Ex quibus uerbis satis patet, quæ illa serpentina, Christianis digna prudentia sit, nimirum, qua ita à malis hominibus sibi cauent, alijsq; Satanæ insidijs, ne quo pacto præter uoluntatem & gloriam Dei aliquid admittant, & ut regnum Dei nequicquam illis repugnantibus in salutem multorum, promoueatur.

Estote prudentes sicut ser.

Ex quo rursum liquet, quantum errent ij, qui quosuis muneri prædicandi Euangelij uolunt præficiendos, cum Dominus suos iubeat Apostolos serpentibus, astutia similes esse, quod sanè multis negatum est. Cõtra quos & in cap. 4. aliquid dixi. Etsi enim Deus agere omnia uelit, uult tamen ad pleraq; & nobis uti, suamq; & per eos gloriam manifestare. Ad quam omnes uires nostras intendere debemus, igitur & mentem, ac quicquid deniq; dono ipsius contigit industriæ. Christus uult suos serpentina astutia præditos esse, non igitur stupidos, & rerum imperitos.

Prudẽtib. uerbi dispensatio commendanda.

imperitos. Quid quæso Paulo, sancta astutia uersatilius, & Christus ipse quàm circumspecte egit omnia? Vnde gloriam Dei illi produnt, quicūque non omnem curam, & solicitudinem intendunt, ut non modo inculpate ipsi uiuant, sed & ut Euangelion apud alios quoq; quàm latissime propagetur. Quidam enim hodie, ubi concionem habuere, munere suo satis functi sibi, uidentur, reliqua securi, cum in morem fidi ac seduli imperatoris, dies, noctesq; præfectum plebi Dei, oportebat circumspicere, solicite occasionem captare, nihil intentatum relinquere, quo dolo, quáue uirtute, captas à Satana mentes, Christo adsereret, regniq; Dei pomèria proferret. Sic Paulus gloriatur astu se Corinthios circumuenisse, & Domino fuisse lucratos. Certe præpostera res est, filios huius sæculi, pernitiosa sua negotia tanta circumspectione & industria obire, & Christianos negotium uitæ æternæ, curare tam socorditer & supine.

Cauete autē ab hominibus, etc. Mar. 13. Lu. 21.

Hi lupi illi sunt, in quorum medium, emittuntur oues Christi, à quibus ut iam dictum est, hactenus cauendū est, ne uel insidijs, uel ui sua ad malū nos pertrahant. Modis enim omnibus, ijs qui Christi sunt, aduersantur, acti scil. à Satana, Christi hoste. Christiani siquidem pro uiribus, acti spiritu Christi, pietatem promouent, illi contrà hāc impugnant, & impietatem propugnant. Hacq; caußa, mouent

Quatenus ab hominib. cauendum.

mouentur & reges atque principes contra pietatem, quam si saperent, deberent pro uiribus plantare, cum nihil sit æque tolerans iugi, patiensq; iniuriæ, nihil magis morigerum, atq; ad cõseruandum statum, R. pub. idoneum. Cedit enim, fert, & facit omnia pietas. Quis alioqui satis mirari poßit præpostera hodie principum consilia? A malis sacrificis in ordinem coacti sunt, res ipsorum accisæ sunt, & cottidie magis arroduntur, cumq; à principibus sacrifici fere omnia ac beata poßideant, abutuntur tamen eis maxime, in principum depreßionem. Contrà Christiani qui ueri sunt, principibus per omnia obtemperant, adigentibus ad unum miliare, parati sunt ire duo, dare nihil recusant, ad idẽ alios quoq; hortantur, sedulo pro salute ipsorum orant, adhuc pro illis R. pub. pestibus, contra innocuos & frugi homines, hoc est, pro lupis nocentissimis, contra ouiculas omnibus utiles, ita bona pars principum sæuit, ut contra nulla scelera, nulla flagitia æque. Non poßunt metum obijcere seditionis, nihil æque isti odiunt. Sed esto metuant, puniant ergo, qui huius aliquid præ se tulerint, quos uident & sentiũt, nihil nisi ut Christi gloriam, ita & R. pub. salutem atq; magistratus obedientiam quærere, cur non in tuto relinquunt? Sed uideas quanto quisque plenius C H R I S T V M *expreßerit, & innocentius uitam instituerit, tanto digniorem esse, in quem exempla edantur. Unde hæ furiæ? Sanè à principe mundi, cui nihil est æque inuisum pietate, quos captiuos ergo tenet ad suam uoluntatem, in sanctos*

Cur potiß. sæuiatur inter Christianos.

in sanctos Christi concitat, tenet autem quotquot non sūt per Christum renati, & oues facti, quorum sanè ingens turba est, cum pauci electi sunt.

In testimoniū ipsis. Nota autem quòd ait ducendos ad principes & reges propter se, in testimonium ipsis ac gentibus. Vt nanq; inexcusabiles miseri fiant, & simul à gloria spiritus Dei, tam potenter in infirmis uasculis agentis, confundantur, prædicari eis ueritatem oportet, liberéq; corā ipsis illam confiteri. De quo suprà capite septimo super illud: nolite sanctum dare canibus plura.

At cum tradiderint uos, ne sitis soliciti. Mar. 13. Lu. 12. & 21.

Christiani, Euāgelion uitæ præferūt. Præmonitis magnitudinis periculorum, quæ imminebant, nunc ostendit, cuius ope, ea superatura sint, salutem autem & uictoriam promittit, non qua uita ipsorum in tuto sit, sed qua inuicta stet, atq; triumphet gloria Euangelij. Sicut Christianis hæc quàm illa longe charior est, neque potest de uita male agi, cum Euangelij gloria rectè asseritur. Inuenitur siqdē, ut paulo post Christus monet, cū Euāgelio perditur. Spiritū ergo patris pollicetur adfuturum, & ueritati patrocinaturum inuicte. Nam Lucæ. 21. ubi eadem Dominum monuisse suos narrat, ita legimus: Habete igitur fixum in cordibus uestris, non esse præmeditandam defensionem, nam ipse dabo uobis os et sapientiam, cui non poterunt contradicere, neq; resistere

omnes,

omnes, qui aduersabuntur uobis. Nota autem q, ait: Ne sitis soliciti, quomodo aut quid loquamini, quo uerbo et Lu. 12. ubi eadem memorat usus est. Nequaquam enim uoluit Dominus, quamlibet de defendenda ueritate cogitationem, aut etiam meditationem, uetare, sed solicitam tantũ, anxiam & trepidantem. Nam pius, dies noctesq; in lege Dei meditatur, non tantum ut ipse eam uita exprimat, sed etiam ut alijs eandem commendet. Vnde recte subiecit: Non enim uos estis illi loquentes, sed spiritus patris uestri, etc. Qu. d. Caussa nõ est uestra, unde neq; patrociniũ uestrum erit, quare neq; uos pro defensione solicitos esse conuenit. Caußa patris est, patronus spiritus sanctus, qui in uobis loquitur, is nulla anxia uestra cura, uel studio eloquentior, reddetur. Mittite ergo inanem solicitudinem tantum fidele illi organon uos exhibete. Non quæuis sed diffidẽs meditatio prohibetur.

Quod studẽtes, toto certe animo, in eo eritis, sicut aliâs ita et in defensione Euãgelij, ne quid præter gloriã ipsius admittatis, sed id absq; trepidante solicitudine, certi spiritum sanctum sibi, in sua caußa non defuturum. Idem sanè sibi uolunt & quæ in Marco legimus. Cum autem duxerint uos tradentes, ne præcogitetis quid dicturi sitis, neque meditemini, sed quicquid datum fuerit in illa hora, hoc loquamini. Securos nanq; Dominus defensionis suos reddere uoluit, non negligentes, solicitudinem diffidentem eximere eis studuit, non meditationem ueritatis fidelem. Quid enim si quis pro Euangelio responsurus, nequeat aliud cogitare, num peccauerit contra hæc Christi

mandata? Absit. Quinamq; peccatum sit cogitare quod bonum est? praestiterit denique haec sancta, quàm uana alia animo uolucre. Tantum pro Euangelio responsurus suis cogitationibus non nitatur, & spiritus facundiam adfore, non dubitet, caeterum ut spiritum orare tamen debet, ita animum ad plectrum spiritus, per eundem spiritum formare, pia praemeditatione, absq; peccato poterit. Haec probe animaduertenda sunt, nam quidam & ex hoc loco ignauiae suae, & torporis, ab omni lectione, diligentiáq; studio scripturarum, sibi temperantes, cum tamen Ecclesiastae esse uelint, patrocinium frustra petunt. Securos nanq; suos in periculo his, non stertentes in ocio, reddere uoluit. Spiritus qui loqui in nobis dignatur, idem & cogitare, & meditari solet. Nihil enim horum caro, aut ratio potest, praeterea facit hic simul locus, cõtra eos, q in rebus Dei, humanis uiribus aliquid tribuũt. Spiritus est, qui loquitur, idem & intelligit, atq; iudicat sacra, 1. Corinth. 2. Deniq; & hic locus non sine hyperbole, praesertim apud Marcum positus, monet in quae monstra Domini uerba adducturi sint, nullũ illis admittentes tropũ.

Contra ignauos.

Tradet autem frater fratrem in mortem, &c. Mar. 13. Luc. 21.

Magis explicat periculum, quo probe & praemoneat & praemuniat. Nihil enim in mundo illis tutũ erit, qui Euangelion uolent propagare, ne à fratribus quidem, filijs

aut paren=

aut parentibus. Stat enim uerbum Christi, infrà 12. qui non est mecum contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Satanas cum omni regno suo, inreconciliabile bellum gerit aduersus Christum et regnum eius, cui furori nulla naturæ iura ualent obsistere. Captiui enim impij sunt, ad uoluntatem eius, in manu ergo illi est, fratres in fratres, filios in parentes, & rursus parentes in filios, ac deniq; quoslibet in quoslibet cõcitare. Nemo itaq; qui Christi eße se credit, miretur, si nullo suo merito, odio multorum flagret, ac eorum etiam, quos uel sanguine cõiunctos, uel aliâs peculiariter amicos habuit. Micah. 7. hæc uerbotim ferè leguntur. Vnde quidam putant, illa huc mutuata, sed illic calamitas populi Ebræi describitur, qui eò relapsus erat, ut simultatibus, odijs, & inimicitijs, dolis & insidijs, se mutuo conficeret, haberet scißa, dissecta, & dispersa omnia, nec ulla fœdera uel iura sancta. Hic autem Christus prædicit suos, ab alijs ista paßuros. Nec dissimile ueri uidetur, fuiße sermonem prouerbialem, quo maximum animorum dissidiũ, atq; exitialem discordiam significare soliti sint. Probe autem animaduertendum, quòd ait: Eritis odio omnibus propter nomen meum, id est, mea caussa. Ex quo iam æstima, humanam sapientiam & iustitiam, tum uires liberi arbitrij, quos quibuslibet flagitijs contaminatos, amare tamen possunt, eo quòd domestici aut aliâs amici existant, eos cum ab omni malo recedunt, & ipsam dei iustitiam in CHRISTO

Vnde odiū quo Christiani laborant.

cum amplectuntur ipsi, tum hortantur alios, ut eam amplecti uelint, eo poßunt odio prosequi, ut nullam nec sanguinis, nec humanitatis rationem habeant, nullum ius aut fœdus sanctum. Nota autem Christianorum eße, ut ita uiuant, ita quoslibet demereantur, cedant & ferant omnia, quòd solus Christus, caußa sit odij & persecutionis, quam sustinent. Leuiculum hoc. Dixit omnibus, non omnibus hominibus, ut habent exemplaria latina, quare philosophia illa ab hominibus, id est, nondum in filios Dei renatis, odio haberi Christianos, licet per se uera sit, non tamen præsenti loco nititur. Neq; enim additum est (hominibus) in exemplaribus Græcis. Dominus uoluit prædicere suos, à pluribus odio habendos, id est, malis omnibus, quorum cum pauci electi, omnia existunt plena.

Verum qui sustinuerit, usque in finem. infra 24.

Hæc consolatio est, salutisq; promißio, quātalibet pericula fuerint. Etenim qui tantum usque sustinuerit, Domino sui tutelam committens, is tandem saluus fiet, quamlibet in mortem traditus, & morte affectus, atq; odio habitus ab omnibus. Sustinendo, non repugnando, salus hæc aditur. Quam ô si credere daretur, esse promißionem Dei, eamq; infallibilem. Fide hic non interpretatione opus, sed præter hanc salutis in fine adfuturæ promißionem, etiam fugam concedit. Si persecuti, inquit, uos

fuerint

fuerint, in ciuitate hac, fugite in aliam. De fuga in persecutione suprà capite quarto, super illud: Cum audisset autem IESVS quod Ioannes traditus esset. Christiani ut gloriæ DEI, uiuunt, loquuntur, atque agunt omnia, ita etiam CHRISTVM & Apostolos secuti, in tempore tam fugient, quàm consistent, ducente illos spiritu patris. De fuga.

Christus autem hic non tam fugam periculorum suis præcepit, quàm festinantem, ex ciuitatibus indignis uerbo, ad eas, quæ dignæ illo essent, migrationem, licet ut uiuere fratribus illos, ad horam usque à patre constitutam, ita etiã fugere nonnũquam pericula illos uoluerit, si quidem hoc medio seruare eos, pater aliquoties statuerit. Nõ tã fugere q̃ aliô migrare Christus præcepit.
Quod autem Christus illis uerbis: Cum uos persecuti fuerint in ciuitate hac, fugite in aliam, iußerit non tam fugere persecutionem in hac urbe illos prementem, quàm præpropere se recipere in aliã, uerbo magis dignam, sequentia uerba eius indicant. Amen enim dico uobis, non perambulaueritis omnes ciuitates Iisraëliticas, donec ueniat filius hominis. Nã hoc sensu uidentur prioribus subiecta. Si qui Euangelion pacis, quod offertis, non sustinuerint suscipere, sed persecuti uos fuerint, cito illos quidem deserite, thesauro uestro indignos, sed ut quam primum ad alios concedatis, quo plurimum fructus afferatis, semper enim erit, quo prædicatũ abire licebit. Nã uel paucas Iisraëliticas urbes, ad quas in præsentiarũ uos ablego, non poteritis prædicando omnes percurrere, regniq; cælorum

lorum per Euangelion participes reddere, quod est eas perficere (Nam Græce τελέσητε legitur) donec filius hominis ueniat, nedum innumeras gentium, ad quas, à resurrectione mea uos amandabo. Vnde semper erit, quò concedatis, Euangelion prædicaturi, quamlibet multis locis pellamini. Nihil itaq; cõtamini, nullas nectite moras, si qui indigni uerbo uitæ sese fecerint, uosq; à se repulerint, e uestigio aliò properate. Satis erit & super quod agatis, si etiam usque dum gloriosus orbem iudicaturus, rediero, durare possetis. Et profecto, ut ex parte cæcitas Iisraëli accidit, Roma. 11. ciuitates Iisraëlis non perfecerunt, ad Christum conuersas, donec funditus ferè uniuersæ fuerunt excisæ, & quem filium hominis, sed saluatorem contempserant, expertæ fuerunt filium DEI, sed ultorem.

Mysteriũ conuersionis gentis Iudaicæ.

De mysterio conuertendi olim, dum aduenerit plenitudo gentium, Iisraëlis totius, cuius uno uerbo Paulus, Ro. 11. meminit, multa autem in prophetis uidetur haberi mẽtio, altioribus spiritibus, tractare permitto. Si nos interim, uere Christum poterimus, amplecti, & inter electos, ex gentibus censeri, nihil est quod præterea desideremus. Suo tempore nos & alia docebit, prophetias tamen nemo contemnat, siquidem ab analogia fidei non abludant. Omnino enim uidentur scripta prophetarum magna adhuc illi genti polliceri. Qua propter omnino benignius nobis Iudæi tractandi erant, & quæ Paulus Roma. 11. monet, probe nobis perpendenda, ut & nos illos

inimicos

inimicos pateremur propter Euangelion, contra autem nobis nihilominus dilecti haberentur, secundũ electionem propter patres.

Non est discipulus supra præceptorem, Lu. 6. Ioan. 13. & Ioan. 15.

Hortatur iam, ut demandatam prouintiam Euangelij prædicandi, gnauiter & animose obeant, contemptis omnibus periculis, quæ sanè maxima impendebant. Et primum confirmat eos, ab exemplo sui, qui magister & dominus ipsorum ab impijs grauissimam sanè persecutionẽ ferebat, extremum paulo post supplicium ab illis laturus, quodq; omnium maxime molestum esse oportuit, quæ ex Deo ad salutem hominum, ac quidem Iudæorum potissimum, populi selectioris, loquebatur & agebat, illi Dæmoniorum uirtuti adscribebant, ipsum uocantes Beelzebul, & habere dæmonium. Cum itaq; ipse præceptor, Dominus & paterfamiliâs ipsorum, hæc partim esset expertus, partim adhuc experturus, recte ipsis, discipulis, seruis, atq; domesticis suis, dixit: Ne igitur metuatis eos. Ratio autem huius, ex eo intelligitur, quod præmisit, Sufficit discipulo, ut sit sicut præceptor ipsius, &c. Quid uulgo creditur et dicitur, satis bene agi, cũ discipulo et seruo, si habeatur sicut suus præceptor et dominus, quãdoquidẽ ne huc qdem nedum ultrà, perueniendi, multis licet spe rare. Credite ergo, si contingat uos haberi, ut equidem habitus sum & habebor, nihil adhuc mali uobis accidisse. Considerate me, dilectum patri filium, cui indubie &

Prima ratio ut contẽptis omnibus periculis Christum cõfiteamur.

bene uult & benefacit, ita tamen exercet per malos, qui dum putant me lædere, promouent meam felicitatem. Idem uobis usu ueniet, ubi mei discipuli perseuerantes, propter nomen meum, ab illis persecutionem sustinebitis.

Non est discipulus Luc. 6.

Illud: Non est discipulus, &c. uulgi prouerbium fuit, quod & aliâs, atq; in alium usum, usurpauit. Vt Luc. 6. ubi dehortatur, à calumniandi studio, & libidine aliena reprehendendi, faciens eos, qui hoc malo laborant, similes cæcis, alios cæcos conantib. ducere. Ex quo ducatu aliud expectari non potest, quàm ut utriq; incidant in foueam. Ibi subijcit: Non est discipulus supra magistrum, perfectus autem omnis erit, sicut magister ipsius. Hoc est, quis discipulus speret perfectior fieri, suo magistro? Iam cæcus magister est, quicunq; sibi iustus uidetur, & eo fretus, huc totus propendet, ut alios, non docendo, aut amice monendo, sed iudicando & calumniando reprehendat & corrigat. Quid igitur reddet eos, quibus se doctorem, monitorem & ducem constituerit? Nihil sanè nisi cæcos. Perfectus enim est, quisq; magistrum suum discipulus, fuerit assecutus.

Iohannis decimotertio, usus hoc prouerbio CHRISTVS est, hortans ad sui imitationem, in officijs mutuæ charitatis & modestiæ. Ita uideas, libenter uulgaribus sermonibus DOMINVM usum, agentem potissimum hoc, ut pietatem rudibus animis persuaderet.

Beelze-

Beelzebul hic legitur, immutato ultimo elemento, ut ferè fit, cum in aliam linguam nomina transferuntur. Cæterum Eb. dicitur בעל זבוב, Baal Zebub, id est, magister uel Dominus muscæ. Fuit autem idolum, Aekron, urbis quæ Philistinorum fuit 2. Reg. 1. Malum autem Dæmonem Iudæi ita appellabant, ut suprà 9. & infrà 12. patet. Cum Christum calumniabantur, in uirtute Beelzebub, principis Dæmoniorum, eijcere Dæmonia. Beelzebub.

Perpendat autem pia hic mens, primum, quid nostri caussa Christus pertulerit, ipsa iustitia et sanctitas. Quid nobis neget, qui iam deserat, pro quibus tanta perferre uoluit? Deinde si ipse, tam male audijt, quo nihil fingi potuit inculpatius, nihil esse mirũ, neq; nobis debere graue uideri, cum & nos falsò infamamur. Postremo, quã bellum sit iudicium rationis, quidue ualeat sapientiß. ac sanctißimorum quoq; hominum existimatio. Cum Christus, in quo nihil non diuinum apparuit, cordatissimis atq; omnium sapientiß. atq; optimis, Beelzebub haberi potuerit, aut si animis illorum is non fuit habitus, falsò & contra ipsorum conscientiam, hoc nomine ab ipsis infamari. Eant nunc, qui uolent, & putent nihil boni poße damnari, à magnis, prudentibus et sanctis, ut externa se quidem specie uenditant. Quæ hinc cogitare debeat animus pius.

Nihil enim tectum quod non sit retegendum, Mar. 4. & Luc. 8. & 12.

Et hoc prouerbium est, quo & aliâs alia ratione Do-

minus usus fuit, nimirũ Mar. 4. Luc. 8. De quo suprà cap. 5. in illud: Vos estis lux mundi. Hic autem hoc sensu ipsum adduxit: Vulgo dicitur, nihil tectum esse, quod nõ tandem retegatur, ita & mea doctrina atq; Euangelion regni habebit, id modo occultum propalandum erit, & quidẽ per uos, qui in luce & super tecta, hoc est, quàm maxime palam prædicare orbi debetis, quæcunq; in tenebris & in aurem, id est, quantumlibet secreto à me dicta percepistis. Id quidem non sine sæuissima à mundo persecutione facietis, sed iussi uos illos nihil metuere, quod nihil plus in uos illis, quã in me licere possit, me autem adeo lædere nequeunt, ut gloriam meam, suo furore promoueant, sufficiat igitur uobis, si ad hunc modum pater uobis discipulis meis res atttemperet, uti mihi attemperat uestro magistro, neq; dubitate, si mei modo discipuli perseueretis, idem uos commodi ab impiorũ sæuitia percepturos. Lucæ 12. utitur prouerbio hoc: Nihil opertum &c. ad dehortandum ab hypocrisi, quod tandem retegatur, quicquid ad tempus simulatio texerit.

Altera ratio.

Addo nunc, quod uos confirmare debeat aliud: Delecti estis à patre in hoc, ut hæc mea, mundo adhuc occulta, passim inuulgetis, id quidem mundus feret moleste, ut nihil molestius, neq; omittet quicquam, quo uos prorsus è medio tollat, hæc futura ingenue uobis prædico, sed uidete quid sit facto opus. Pater uult ut Euangelion publicitus annuncietis, mũdo quamlibet inuito, mundus autem nihil feret minus. Si iam nihilominus patri uolueritis morẽ gerere,

rere, ut par est, & re uestra, uitam adducetis uestram in periculum, ineuitabile. Sin hoc reformidantes, mandatũ patris contempseritis, non uitam modo hanc carnis, sed animæ quoq; adducetis in Geennan. Si itaq; me audire uultis, moneo & hortor, ut homines malos ne metuatis, quibus nihil plus permitti in uos potest, quàm ut corpus forte occidant, quod alioqui deponendum est, ut ad immortalitatem perueniatis, patrem potius obseruabitis, qui iratus animam simul & corpus potest deijcere in Geennan. Hæc Paulus sensit, cum 1. Corin. 9. scriberet: Etenim si Euãgelizem nõ est, quod glorier. Necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi est, nisi Euangelizem. Nam si uolens hoc faciam, præmium habeo: sin minus dispensatio commissa est mihi. De Geennan suprà cap. 5.

Nonne duo passerculi, minuto asse. Lucæ 12.

Tertia ratio, qua Apostolos contra mundi persecutionem munit, quod nihil possit illis, sine uoluntate optimi patris accidere, quandoquidem uiles auiculæ non cadant in terram sine patre illorum. Habet autem emphasim illud: sine patre uestro. Quid. pater uester est, non passerculorũ, qui posit igitur minorẽ uobis, quã passerculis curam impẽdere? pilos uestros numeratos tenet, neq; tantillum sine ipsius uoluntate uobis poterit accidere. Quæ aũt uoluntate patris uestri, quo nihil neq; melius neq; uobis propensius est, acciderit, sanè malum esse uobis haud quibit. Tertia ratio.

Ne igitur

Ne igitur metuatis, sed firmo celsoq; animo iniunctum munus obite. Miram autem hic locus consolationem habet, si fide quis illum perpendat. Omnia dispensantur à Deo, sine cuius prouidentia, ne uel tantillum, ulla in re quamlibet minuta, accidere potest. Is iam dignatur pater esse, omnium in se credentium, & pater bonitate incomparabili, quid iam queat incidere, non optabile, nedum ferendum? Vnde Paulus Rom. 8. Scimus aũt, quod ijs qui diligunt Deum, omnia simul adiumento sunt in bonum.

Omnis igitur qui confitebitur me coram hominibus. Mar. 8. Luc. 9. & 12.

Quarta ratio.

Quarta ratio, qua ad prædicandum intrepide Euangelion suos animat. Nihil sanè optabilius, quàm coram patre cælesti agnosci & commendari à filio. Debemus igitur & nos illum uicissim agnoscere & prædicare coram hominibus, quantumlibet carni uideatur periculosum. Quod si uero nos eius, atq; sermonum ipsius puduerit, idq; in generatione hac peccatrice & adultera, quod negare ipsum est. Pudebit eum quoq; nostri, atq; negabit esse suos, ubi uenerit in gloria patris sui, cum Angelis sanctis. Et quidem iure optimo, qui mortales nihil nisi peccatores, & à creatore suo adulteros, pluris & patre & filio, qui nostri tamen caußa mortem oppetere dignatus est, fecerimus. Illud apud Marcum, in generatione hac peccatrice & adultera, quanquam peculiariter in gentem

tem Iudæorum competierit, ut quibus primum Euangelion annunciari oportuerit, & quibus in lege & prophetis idem identidem obiectum fuerit, in omnes tamen impios simul quadrat, quare noster simpliciter, coram hominibus posuit. Habet autem miram uim ad persuadendum ut Christum libere coram mundo confiteamur, ista contentio, qua patrem & sanctos Angelos componit cum hominibus, ijsq; peccatoribus, & impietate adulteris, tum se maiestate patris gloriosum, nobis etiamnum mortalibus. Quid enim magni est, si etiam Christum nos confiteamur & prædicemus coram mortalibus, ijsq; malis, quantula quæso hæc ipsi gloria est? At si ipse nos coram patre suo & Angelis confessus fuerit, suosq; agnouerit, erimus æternum beati. Rursum? si Christus coram peruersis hominibus nullus etiam laudetur, nihilo minor esset, at si nos ille neget coram patre, actum de nobis est in sempiternum. Hæc profecto fide perpensa, nihil non audere pro gloria Christi compellēt. Cæterum quod coram peccatrice & adultera generatione se confiteri exigit, nō pugnat cum illo suprà cap. 7. Vbi uetuit, canibus proijcere sanctum. Electis enim uult se prædicari ad salutem, sed coram malis, ut impietatis suæ conuincantur. De quo suprà eodem loco.

Ne arbitremini quod uenerim ad mittendū pacem &c. Luc. 12.

Præsumptio est. Etenim mirificam pacem, rerumq; tranquilli=

tranquillitatem in regno Christi futuram, apud prophetas legi audierant, ut uel illud est Iescha. 9. pacis eius non erit finis. Et 11. Habitabit lupus cum agno &c. Pauloq; post: Non adfligent, nec perdent, in uniuerso monte meo, id est, regno meo, quia plena terra erit, scientia qua Dominus cognoscitur, sicut mare tegitur aquis. His iam ac similibus de Christo uaticinijs, parum sanè respondebant, quæ hic Christus prædixerat, suos omnibus fore odio, & filios à parentibus, ac uicissim parentes à filijs tradendos in mortem, & huiusmodi. Occurrit ergo cogitationi discipulorum, pacem externam expectantium. Ne putetis quod uenerim ad mittendum pacem in terram. Notandum autem quod in terram ait, terrenam enim pacem omnium inter se mortalium, cum bona pars mala sit, adducturum Christum ne prophetæ quidem prædixerant. Sed in monte sancto Domini in Ierusalem, hoc est, inter electos, & scientia Domini donatos, pacem futuram uaticinati sunt. Nam quod uates ait: habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit &c. nō intellexit, ut quidam putant, malos ita cohabitaturos bonis, sed nullam nocendi uim fore reliquā. In Christo habetur pax, sed à credentibus, & pax quæ exuperat omnem sensum, Philip. 4. in mundo electi, preßuram experiuntur. Sed immutato hoc mundo, percipietur pacis consummatio, quæ hic speratur. Quoniam ergo ad hanc pacis reuelatam poßessionem, per aduersorum tolerantiam perueniri oportet, ut antea Dei uirtus in infirmitate gloriosa appareat, prædicit

Pax Christi non terrena.

dicit

dicit Christus quæ primum sui essent in mundo aduersa experturi. Ne quam carnis sibi felicitatem ab ipso pollicerentur.

Diligentius uero hæc consideranti, uidetur hic Christus, non tam quæ sui à reprobis, quàm quæ reprobi inter sese, præcipue uero obstinati Iudæi, illucescente suo regno essent passuri, prædixisse. Vt ad hunc sensum hæc sint adducta: Ne frangat uos, cum uos mundus persequetur, neq; putate modo instare tempus, ut uos Iudei, omni rerum tranquillitate perfruamini, multo aliter eueniet. Adsum quidem, ut quicunq; iugum meum tulerint, requiem inueniant animabus suis, at terra hæc, propter impietatem suam, adeo aliena erit ab omni pace, ut nunquam sit æque in ea tumultuatum, atq; modo futurum est. Domestici hominis, hostes cuiusq; erunt, rūpentur omnia naturæ fœdera, nihil tutum erit à ui et insidijs, atq; omnino implebitur uaticinium Micah. Perierunt benigni de terra, & candidi inter homines non sunt, uniuersi insidiantur sanguini, quisq; fratrem suum uenatur ad necem &c. Perdite igitur adeo & calamitose habentibus rebus gentis huius, sanctæ hactenus & electæ, ne uelitis uos externa quidem felicitate frui, & aduersa fugere, quandoquidem omnino hac tempestate omnibus adflictio & calamitas imminet. Bene uobiscum agi putate, quibus dabitur propter nomen meum pati, quod solidam salutem adferet, patientur & alij, sed propter suam impietatem, quorum ideo calamitatem Geenna excipiet. Atque ita similis

Mala terræ Iudæorū uidetur hic prædixisse.

mihi

mihi quidem uidetur his Domini uerbis inclusa consolatio, qualem Iirmeiah ad Baruch ex ore Domini annunciabat 45. Sic inquiebat dicit Dominus: Ecce quos ædificaui, ipse excindo, & quos plantaui, ipse euello, totam nimirum hanc terram. Et tu quæris tibi grandia, ne quæras, nam ecce adduco calamitatem super omnem carnem, et dabo tibi uitam tuam uice prædæ, ad quæcunq; loca perueneris. Cur præsentia sic accipienda putem, ratio est, quod Christus omnino Micah testimonium uidetur adduxisse, id autem aperto apertius loquitur de conflictatione impiorum inter se. Ad hæc uerba ipsa hic Christi, plane ad impios pertinent, cum ait: Veni ut dissidere faciam hominem aduersus patrem suum &c. Pij enim & si ferant, ut à se dissideant alij, atq; contra se insurgant, ipsi tamen in bono, malum perpetuo uincunt, neq; insurgunt aduersus quenquam, quantum in ipsis est, pacem habentes cum omnibus hominibus. Impij pios in mortem tradent, ut suprà prædixit, pij autem pro illis etiam anathema esse, cum Paulo exoptant.

Christi præcipuũ officiũ saluare credentes, proximũ pdere incredulos.

Sed si hæc de malis intelligamus, quos Christus prædixerit se perturbaturum, atq; contra se ipsos mutuo concitaturum, uidetur pugnare illi Ioan. 3. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut condemnet mundum, sed ut seruetur mundus per ipsum. Verum hoc loco Ioannis præcipuum Christi erga hominum genus, quod mundum uocat officium, quod est saluare eos à peccatis, & spiritu sancto donare, prædicatur, quod et uel solũ agens

hic in

hic in carne curauit, cum in præsenti Dominus *prædixerit, quomodo suus aduentus, terræ Iudæorum primum, deinde & alijs quoq; nonnullis ceßurus esset, indubie ad internitionem, sed post glorificationẽ eius futuram. Cum enim in ruinam multorum esset positus, prædixit hic, hoc potissimum terram Iudæorum experturam, sicut sanè experta est excidio, cui simile & æque horrendum, nullæ historiæ memorant, deuastata. Si cui autem magis probetur, prior enarratio, quod Christus his uerbis Apostolis prædixerit, quid à domesticis passuri essent suis, huic fauere uidentur, quæ subiecit. Non eße se dignos, qui patrem aut matrem, filium aut filiam præ se dilexerint.*

Porrò Lucas *his præmisisse* Dominum *quædam memorat, nimirũ hæc: Veni ut ignem in terram mitterẽ, & quàm uellem iam eße accensum. Oportet uero me baptizari baptismo, & ut coartor, donec perficiatur? Ignem hunc Euangelij prædicationem intelligo, ad quæ secutura erant, quæ suprà iam prædixit, illum igitur optabat accensum, id est, regnum suum iam orbem inuasiße. Verum baptismo mortis, de quo & infrà 20. antea baptizari ipsum oportuit, id non potuit plane præcognitum, hominem Christum non adfligere.* Locus Lucæ.

Qui amauerit patrem aut matrem supra me. Luc. 9. & 14.

Rectè *hæc omnibus superioribus subiecit. Siquidem enim expectandum Christianis est, ut à parentibus &*

filijs in mortem tradantur propter Christum, consequens est, quod inimicitiam horum, propter ipsum suscipere oporteat, huic autem naturæ affectus repugnat, quare Christiano opus, omnimoda sui, atq; rerum omnium abnegatione. Quod est illud odium, de quo Lucæ 14. Si quis uenit ad me, nec odit patrem suum &c. nō potest meus esse discipulus. Idem hic uerbis quidem mitioribus, sed sensu eodem adfirmauit. Qui enim Christum præ omnibus diligit, is posthabitis rebus omnibus, gloriam ipsius promotam studebit, quo pacto simul animam quidem suam, nedum res alias, in periculum adducet certissimum. Neq; raro charissimorum, capitalis suscipienda illi inimicitia erit. Ista oportet Christo addictum susq; deq; omnia habere. Vnde qui id non poterit, habueritq́; quicquam Domino charius, is neq; discipulus eius esse poterit, quia Euangelio promouendo, studere non poterit. Cæterum quantum cum Christo licuerit, domesticos adeo deserere, aut odire non licet, ut infideli deterior sit, qui illos non summa charitate complecteretur 1. Timoth 5. Commodū aūt subijcit, qui non acccipit crucem suam, ac sequitur me, non est me dignus. Nequit nanq; absq; cruce & persecutione prædicari in mundo regnū Dei, qua propter nihil certius cruce manet eum, qui serio uolet Christū sequi illud prædicando, mundoq́; testimonium ferendo, quod opera eius mala sunt. Ioan. 7. Ad idem facit, quod sequitur. Qui inuenerit animam suam, hoc est, qui uitæ suæ rationem habuerit, noluerit q́; in periculum eam propter Christum adducere, is

sanè

ſanè perdet eam, quia à Chriſto maneat alienus oportet, qui ſolus ſeruare eam potis eſt. Qui propter Chriſtum uitam ſuam perdiderit, ductam in certum Euangelij cauſſa periculum, is ut Chriſti manibus ipſam commendauerit, ita uerè illam inueniet, id eſt, ſolida cum felicitate poſſidebit. Idē infrà 16. & Luc. 9. 14. 17. Crux cuiuſq; propria, eſt quicquid Euangelij cauſſa unicuiq; ferendum, Dominus diſpenſarit, non eæ moleſtiæ aut caſtigationes, quas quis pro ſuo arbitrio deliget, ut Monachi.

Qui recipit uos, me recipit &c. Mar. 9. Luc. 10. Ioan. 13

Hæc rurſus conſolatio eſt. Quaſi diceret: quantumlibet mundo odio futuri ſitis, atq; omnium reiectamentum tanti tamen mihi, patri, atq; electis omnibus futuri eſtis, ut qui uos receperit, & uerbis ueſtris habens fidem, & uobis beneficia impendens, me recepturus ſit, atq; adeo non ſolum me, ſed & patrem, qui me miſit, quiq; contra uos reiecerit, me & patrem, eadem opera ſit reiecturus. Iam eſſe electos aliquot, dubitare non poteſtis, ij ergo uos ſuſcipient, atq; ita habebunt, ut præter fidem, quam uerbis ueſtris tanquam meis habebunt, quam in primis uos quæretis, ſitis ipſi gloriaturi in media etiam perſecutione, centuplum uos recepiſſe, quicquid propter me dimiſeritis, ſiue parentes, ſiue uxores, ſiue liberos, ſiue ſubſtantiam, aut quicquid id demum fuerit, de quo infrà 19.

Qui uos recipit, me recipit.

Xx 2 Ad idem

Ad idem pertinet quod sequitur: Qui recipit prophetam, nomine prophetæ, mercedē prophetæ accipiet &c. Hoc est, qui Dei prophetam, uel iustum hoc nomine, quod Dei propheta ac iustus sit recipiat, iam hac beneficentia sua, illi se quodammodo æquauerit, ut pari loco cum propheta ac iusto illo apud Deum habeatur. Iuxta illud 2. Corin. 8. Vbi Paulus Corinthios hortatur, ut ex ipsorum abundantia sanctis Ierusalem, communicarent di. Non enim ut alijs relaxatio sit, uobis autem angustia, sed ut ex æquabilitate in præsenti tempore, uestra copia illorum succurrat inopiæ, & illorum copia, uestræ succurrat inopiæ, ut fiat æquabilitas. Hoc dictum Chrysostomus sic intelligit, quasi significare Paulus uoluerit, sicut Corinthij copia sua rerum temporalium, fratrum Hierosolymis inopiæ succurrerent, ita horum copiam spiritalium rerum, gratiæ et fauoris Dei, succursuram esse, inopiæ illorum, ut æquabilitas iam inter eos fieret, tam in diuitijs spiritalibus, quàm temporalibus.

Prophetæ mercedem accipit.

Siue autem Paulus de hac mutua æquabilitate spiritalium & corporaliū rerum locutus sit, siue tantum corporalium, satis tamen patere potest, eum qui prophetam uel iustum, hoc nomine susceperit, prophetæ ac iusti mercedem accepturum, nam fidem certe in uerbum Dei, quod hi adserunt, habere se, quicunq; illos receperit, declarat, & fidem per dilectionem efficacem, quod beneficentia eius, erga hos testatur. Iam fide & dilectione, omnis à Deo merces, hoc est gratia & benignitas percipitur, qui

buscum

bus cum æquatus quis prophetæ , iusto aut discipulo illos suscipiens fuerit, uere mercedem ipsorum recipere dici= tur· Dona *etenim prophetæ ac alia per se, ueræ mercedis fcracia non sunt , ut suprà 7·* Dominus *satis testatus est, ubi prophetis quibusdam dicturum se minatus est:* Amen *dico uobis, non noui uos·* Fide *apud* Deum *sumus, & ab ipso percipimus , quicquid egregij uel esse apud eum uel percipere ab eo poterimus·* Christum *certe communem habent mercedem, omnes pij, quicquid inter se donis diffe rant : quid iam præstabilius* Christo *sit , quo suscipiens prophetam, propheta ipso inferior existat?*

Sic qui uel potum aquæ frigidæ, uni ex pusillis, hoc est, contemptissimis Christi *dederit, nomine discipuli, merce= dem non amittet·* Nam *qui discipuli nomine cuiquam be= nefacit, magistro ipsi benefacit , studiumq; suum , erga illum declarat, ipsumq; uere possidebit, ac demum audiet ab eo : Sitiui & dedisti mihi potum &c·* Veni *& accipe regnum paratum tibi ab exordio mundi , infrà 25·* Quæ *modo* Christo *ipso, et poßeßione regni* Dei *amplior mer ces, uel excogitari poßit, quæ prophetæ iusto, uel discipu= lo , præ excipientib· illos optima fide, et hoc nomine, quod* Domini *sunt, cõpetere queat?* Ista *uero, nomine prophe tæ, iusti, discipuli, perinde esse, atq; hac caussa, quod quis* Domini *propheta, iustus atq; discipulus sit, declarat præ ter alia luculẽter illud* Marci *9· qui quod postremo hic lo co ponitur, sic extulit:* Quisquis *enim ad bibendum dede= rit uobis calicem aquæ , nomine meo , quod sitis* Christi,

Poculum aquæ·

amen dico uobis, nequaquam perditurus est mercedem ſuam· Nam ſui cauſſa neq; propheta, neq; iuſtus, aut diſcipulus ſuſcipiendus eſt, ſed propter Chriſtum· Cui ut pij omnes ſeſe totos conſecrarunt, ita in ipſius gratiam agunt omnia·

Memorabilis uero hic locus eſt, quo monemur, et quanti nos Chriſto ſimus, quod fidē profecto in ipſum noſtrā, haud parū debeat confirmare, tum quanti uiciſſim nobis haberi conueniat, qui quocunq; modo Chriſti fuerint, qd' iure accendat charitatem· Vtiq; ſi Chriſtū uere agnouimus, nihil prius ducemus, quā illū demereri, ſcientes ergo ex ipſius oraculo, tū demū ipſum nos demereri, quum ſuos demereri operam dederimus, etiam omnium minimos, non poterimus non impendio illis demerendis ſtudere·

Qui uos audit me audit, de diſcipulis Chriſti duntaxat dictum·

Quidam Eccleſiaſtica dignitate, ut ſibi uidentur, præcellentes, hæc ad ſe pertinere putant, contendentes, Chriſtum audiri atq; recipi, cum ipſi audiuntur & recipiuntur, etiam ſi nihil ſani loquantur, uel ſtatuant, Chriſtum ſperni, ſi ipſorum commenta quis non adoret· Sed iſti nimium ſe fallunt, cum neq; diſcipuli Chriſti ſint, neq; prophetæ, aut iuſti, nomine ueniant, de quibus hæc ſolis dicta ſunt· Abnegent ſemetipſos, & Chriſtum ſublata ſua cruce ſequantur, nihil loquantur aut agant, niſi ex ſpiritu patris, & audient atq; excipient eos pij, Chriſti nomine· Sin ſua quærere uſq;, atque docere pergunt, ſciant ſe alienos eſſe, quorum uocem oues C H R I S T I audire nequeunt· Ioan· 10·

Lucas

Lucas præter ablegationē duodecim, amandaſſe Chriſtum, & ſeptuaginta alios memorat, quos binos miſerit ante faciem ſuam, in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipſe uenturus. His *eadem mandata dedit, ut nihil uideatur ijs quæ dicta ſunt, adijciendum.* Notandum *autem, quid potiſs. Chriſtus in terra operis, cum per ſe, tum per ſuos curarit, nimirum nihil ante inuulgationem* Euangelij, *& prædicationē gratiæ* Dei. *Nam ſi ea recipiatur, uita æterna recepta eſt, & ſine ea, nihil non noxium eſſe poterit.* Primum *itaq; ac Chriſtianis digniſſimum opus fuerit, dare operam, uerbo & uita, quo latiſſime gratia facta per* IESVM *Chriſtum diuulgetur.*

CAPVT XI.

Et factum eſt cum finem feciſſet IESVS mandandi &c.

Greſſi à Domino *Apoſtoli, circumibant,* Euangelizantes *et curantes ubiq;.* Lu. 9. *interea noluit & ipſe, à ſuo munere uacare, multū diſsimilis noſtris uulgo* Epiſcopis, *qui ne per* Apoſtolos *quidem* Euangelizare, *curareq; miſeram plebem curant.* Rurſum *uero uidemus, docendi opere Chriſtum potiſſimum referri, & ſummo beneficio homines affici.* A *fide enim omnis ſalus, hæc autem ex auditu prædicati uerbi,* Rom. 10.

Ioannes autem cum audiſſet in carcere facta Chriſti Luc. 7.

Lucas scribit Christum, ante à mortuis filium uiduæ, in porta ciuitatis Naim in uitam reuocaße, præsente turba hominum copiosa · Vnde timor illos homines acceperat, & glorificabant Deum, dicentes: Propheta magnus surrexcit inter nos, & Deus uisitauit plebem suam· Neq; enim alio potest Deus luculentius suum erga homines fauorem declarare, quàm mittendo illis prophetas suos, qui sui cognitione illos erudiant· Ergo exijt hic rumor in uniuersam Iudæam de Domino, & omnem finitimam regionem · Nunciaueruntq; Ioanni discipuli ipsius de his omnibus· Sic facta Domini, in carcere Ioannes percepit, ut noster ait· Hinc conuocatos duos ex discipulis suis, misit ad I E S V M, qui suo illum nomine rogarent, an ipse eßet, qui uenturus expectabatur Christus, an esset adhuc alius expectandus· De hac Ioannis quæstione multi multa disputarunt, uerisimilior eorum sentẽtia est, qui censent, non sua caussa Ioannem, sed discipulorum, qui ægre ab se, ad Christum concedebant, sciscitatum Dominum, duos hos discipulos amandaße· Ipse nanq; Dominum satis certo, Christum esse, et agnouerat ipse, et alijs prædicauerat, de quo suprà cap·3· in illud: At Ioannes prohibebat illũ· Monemur ergo hic, ut ad unum magistrum nostrum cælestem, Dominum I E S V M Christũ cunctos ablegemus, ne quis sibi quenquam discipulum uel addicat, uel addici sinat· Ministros huius magistri unici, agnosci sese uolunt cum Paulo 1· Corin·4· quotquot ueritatẽ docent, pseudo enĩ Apostolorũ est, se ipsos magistros facere, et post se discipulos

In scientia pietatis unius Christi discipulos esse oportet·

scipulos

ſcipulos trahere, Acto. 20. Quod utinam hodie animaduerterent quidam, neq; ita in uerba ſua iurare fratres compellerent, mallentq; ſua, ſcripturis, quàm ſola authoritate, & execrabilibus conuitijs tueri.

Et reſpondens IESVS dixit illis: Ite & renuntiate, Ioan. &c. Lu. 7.

Lucas ſcribit, Chriſtum in eadem hora, multos curaſſe à morbis ac plagis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis donaſſe uiſum, atq; tum dixiſſe nuncijs Ioannis: Euntes renunciate Ioanni, quæ uidiſtis & audiſtis, quòd cæci uident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, annunciatur pauperib. Euangelion, & beatus, qui non fuerit in me offenſus. Iam uel ex hoc Christi reſponſo, patet, Ioannem non ſua, ſed diſcipulorum cauſa, Dominum, ſi Chriſtus eſſet, rogaſſe, factis nanq; ipſe maluit reſpondere, quàm uerbis, quia diſcipulis Ioannis, non uerba ſed facta, deſiderabantur. Indubie quod de Ieſu tot bis tam diligenter teſtatus fuerat, ſuis diſcipulis Ioan. haud quaquam tacuiſſet, ſed quia externam ſpeciem, quæ in Ioanne, propter uitæ auſteritatem, quàm in Chriſto communi uiuendi ratione contento, auguſtior erat, ratio diſcipulorum uſq; morabatur, neq; inducere in animum poterant, tanto IESVM, ſuo præceptore præſtantiorem, miſit illos, ad IESVM, poſtquam ipſi iam famam eius mirari cœperant, ut & facta illius uiderent, atq; iam in externis quo

Diſcipulorum ſuorum cauſa, Io. Chriſtum rogauit.

que se, qui signum nullum fecerat, Ioan· 10· diuiniorem ipsum agnoscerent· Hæc igitur spiritu agnoscens Christus, signa ipsis uidentib· multa ædidit, eaq; ioan· iußit renunciare, quorum sciebat testimonio illum, suos discipulos, in fide erga se, melius corroboraturum·

Allusisse autem simul uidetur, hoc facto, et responso, ad illud Ieścha· 61· Spiritus dominatoris domini, super me propterea unxit Dominus me, ad prædicandum pauperibus misit me, ad obligandum uulnera contritis corde, ad promulgandum captiuis remißionem, & conclusis apertionem carceris· Ad promulgandum annum acceptum Domino, & diem quo suos uindicet Deus noster, quo consoletur omnes lugentes, etc· Pauperibus sanè, qui idem humiles, & afflicti dici possunt, quos moles iam suorum peccatorum premit, de quibus supra 5· in illud: Beati pauperes, &c, Euangeliō gratiæ Dei annuntiabatur· Tum DOMINVS noster is erat, qui credentes sibi, omnibus iuxtà malis, quæ uates per contritionem cordis, captiuitatem, & conclusionem carceris comprehendit, liberaturus aduenerat· Id quod declarabat, cum in conspectu nunciorum Ioannis, multos à morbis & plagis ac spiritibus malis liberaret, atq; cæcis multis uisum donaret· Vt ita uerba atque facta illa, cum uaticinijs Prophetarum componentes, CHRISTVM eße ipsum potuerint agnoscere·

Locus Iescha·61·

Est præterea & 35· uaticinium apud eundem Prophetam: Dicite trepidantibus animo, confortamini, ne timeatis,

Locus Iescha ·35·

timeatis, ecce DEVS uester uindex aderit, retributor Deus uester, ipse aderit & saluabit uos. Tunc uisitabuntur oculi cæcorum, & aures surdorum aperientur. Tunc saliet sicut ceruus, qui claudicabat, & exultabit lingua muti, quoniã erumpent in deserto aquæ, & torrentes in solitudine. Quanquam uero hôc uaticinio spiritalis præcipue rerum reparatio, & apud eos qui deplorati habebantur prædicta sit, eius tamen cũ in præsenti uelut specimen Christus exhiberet, corporalem multis adeo salutem restituens; non minus hic locus, cum præsentia miracula faceret, impletus intelligi potuit, atq; ipse, Christus agnosci, quàm supra Matthæus scripsit, impletum, illud Iescha. Hic infirmitates nostras suscepit, cum multorum morbos curaret, atq; depellendo morbos corporis, animorũ quoque se saluatorem declararet, sicq; et ex hoc loco, perpẽsis simul operibus eius, Christus esse, poterat agnosci, ad quæ illos remittebat, uti & Iudæis testimonium operum suum obijcit, Ioan. 10. Sic & nos uirtute operum, non nudis uerbis, Christi eße nos, demonstrare oportebat.

Porrò quòd ait: Beatus, quisquis non fuerit offensus in me, propric ad discipulos Ioannis dixit. Offensi enim erant humilitate conuersationis DOMINI, quòd non seorsim ab hominibus, illa uitæ seueritate uiueret, sicut ipsorum magister, ad hæc, nullo alio, præter illa miracula, uitæ splendore insigni eßet. Cum autem in ipso uno salus sita sit, habeatq; uitam æternam, qui Beatus q̃squis nõ fuerit scãdalizatus.

eicredi-

ei crediderit, æternum uero damnatus ſit, qui ei non crediderit, bene ait: beatus, qui non fuerit offenſus in me, id eſt, qui nulla in me re, abſterretur, ac ceu repellitur, ne mihi ut ſeruatori fidem habeat, ſeſeq; mihi committat. Sicut humilitas eius, multos ſanè repulit, non paucos etiam, quòd ab externa legis obſeruantia, ad interna reuocaret. Verum eos duntaxat, quibus à patre poſitus fuit, in rüinam. Hodie multi quoque in eo, eiſdem de cauſſis offenduntur, quòd nimiam ſcil. in ſuis humilitatem, exhibeat, quam mundi arrogantia non poteſt non faſtidire, deinde damnat præter ſe omnia, uti & præter ipſum nihil boni aut ſancti exiſtit, id rurſus amantes ſui ipſorū homines, ita offendit, ut nihil æque damnent & execrentur, atque Chriſtum, & quicquid Chriſti fuerit, ter quater miſeri. Deniq; & cruce, quæ illum ſemper in hac uita comitatur, plurimi ab ipſo alienantur, qui hic perdere animam ſuam timentes, Chriſtum repudiant, atq; ita iacturam uitæ faciunt æternam. Vere igitur beati exiſtunt, quos nihil omnino offenderit, quo minus plena ſe fide, Chriſto conſecrent, ſeruatorem adorantes.

Euntibus autem illis, cœpit IESVS dicere turbis de Ioan. Lu. 7.

Ioanni uiciſſim Chriſtus teſtimoniū perhibuit, ut uerbo patris, quod ille prædicauerat, pondus adijceret, & turbas inpœnitentiæ, atq; ſocordiæ ſuæ admoneret. Videtur enim hunc ſenſum habere hic Chriſti de Ioanne ſermo. En præter & ante me inſignem habuiſtis prædicatorem

torem resipiscentiæ, hunc Ioannem, ad quem magnis turmis, in desertum usq; profecti estis. Sed adeo nihil inde meliores facti estis, ut haud appareat, qua demum caussa illum adieritis. Habetis illum arundini, uento agitatæ similem, ut nihil certum aut firmum dixerit? Contemnitis siquidem strenue, quæ ille monuit, securim ad arborem positam, atq; mox, si distulerit fructus bonos ferre, excindendam. Non est arundo Ioannes, testor uobis, nihil mutabile dixit, fixa DEI sententia est, certò euentura, utcunq; uobis illa modo flocci fit. Sed quid? fortaßè uisus est uobis delicatulus, quippe mollibus uestitus, à quo debueritis, mollia & carnem uestrā titillantia, audire? Certe alius apparuit, si nihil aliud, certe uel uestis illa ex pilis camelorum contexta, monere uos debuerat, mascula & fortia esse, quæ doceret, uti planè sunt & quidem adeo, ut omnem etiam humanam uirtutem superent. Quippe totius uitæ renouationem, quæ sola dignos resipiscentiæ fructus tulerit, ille præcepit. Certa igitur, & uirilia, nihil nutans aut molle, ab illo audiuistis quidem, sed quid obsecro in uobis præstiterunt? Prophetam audire uobis uisi estis, & recte quidem, imò plusquam Prophetam, qui clarius ac præsentius, salutem uobis indicarit, quā quotquot ante illum Prophetæ fuere. Est nanq; de quo scriptum est: Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparaturus est, uiam tuam ante te. Sed quo estis facti emendatiores?

Ioan. nihil minus quā arundo et mollis aulicus.

Excellentior uero Ioan. reliquis Prophetis in eo fuit, q cum

ꝙ cum Prophetarũ dignitas et præcellẽtia à ꝓphetiæ precio æstimatur, alij Prophetæ de Christo diu post futuro prædixerint, hic subingredienti etiam uiam munierit, populo ad pœnitentiam reuocato, eiq; præsentiam illius attestatus· Expreßißimum nanq; Euangelion prædicauit, ut suprà cap·3·dum sermones ipsius excußimus, indicatũ est· Quo ergo Christum orbis seruatorem, Ioannes prædicauit, reliquis Prophetis plenius & expreßius, hoc fuit omnibus præstantior, ac suprà quàm Propheta, quare ad probandum ipsum supra Prophetam esse, Christus illud Maleaci adduxit, quo, quod præstitit, prædictum fuit, nimirum quòd apertiore, quàm quisquam uatum alius, Euangelij prædicatione Christo uiam, ad populum Iisraël sternere debuerit· Tantus autem cum esset, & cũ magni quoq; ipsis turbis haberetur, nõ aliter aũt uerba eius acceperunt, quàm si futilis nugator, atq; arundini inconstantia ac incertitudine similis fuisset, qui nihil firmi aut certi docuißet· Habent nanq; ironiam illæ priores duæ interrogationes adiunctam· Significare enim per eas uoluit, nihil dißimilius arundini, quàm Ioannem, & bis absurdum esse, mollia ab ipso expectare, quem, & uestitus & uictus, seuerum pœnitentiæ prædicatorem testabantur· Prophetæ potius omnia similia habuisse, uti sanè plus quam Propheta erat, sed licet illi non alio nomine ipsum adijssent, eum tamen animum factis proderent, qui Ioannem arundini similem haberet, qui diuersum omnino, ab eo quod docuerat, censuißet sequendum, & mollem præ se auli=

Ironicos interrogauit an uisuri arũdinẽ et molliculũ exißent, tã ꝙ enim ad ꝓphetã exierãt, licet tamẽ facta aliud clamarent·

se aulicum tulißet, qui nihil duri suadere posset, quo nihil minus in illo apparuerat. Adeo corrupte adhuc et sine omni pœnitentia uiuebant.

Porrò locus ille Malcaci 3. paulo aliter atque Ebræa habent, ac etiam uulgata Græcorum æditio, cui cum Ebræis hic conuenit, hic adductus est, sed ita tamen, ut hæc Christi uerba, eum uelut enarrauerint. Ebræi ergo legunt adhunc modum: Ecce mitto angelum meum, & repurgabit uiam coram me, & continuo ueniet ad templū suum, dominator, quem uos requiritis, & angelus testamenti quem uos desyderatis, ecce aduenit, dicit Dominus exercituum. Cum uates prædixerit, Dominum mißurum Angelum, qui uiam repurgaret, & tum uenturum Christum, nihil à ueritate Ebræa alienum est, quod Dominus citat: mitto Angelum meum, ante faciem tuam. Cū enim ilico post, Ioannem hunc nuncium, Christus adfuerit, prædicans Euangelion regni, & saluatorem sese uarijs signis demonstrans, certe ante faciem Christi, fuit ille missus. Deinde quia Christus uia illa aduenire debuit, quam Ioannes debuit repurgare, nihil diuersum est, ab Ebræis qui legunt coram me, quod uerba Christi habent: qui præparaturus est uiam tuam ante te. Eadem enim uia patris & Christi est, qua & ipse ad nos, & nos ad ipsum imus, uera nostri humiliatio, & resipiscentia. Hanc denique & coram patre & filio ille parauit, dum ita ut utriq; probabatur populum instituere, idoneūq;, ut Christum, & in ipso patrē susciperet, formaret. Mar. 1. hoc testimoniū Male. eisdem, ut mihi qdē uerisimile uidetur, uerbis legitur,

Locus Io. 1. Ecce mitto angelū.

in uulgatis tũ Græcis exemplaribus, ita fuisse lectum, qđ Mat. Mar. et Lucas imitari, quàm nouitate rudiores forsan offendere, maluerunt, præsertim cum sententiæ Prophetæ, nihil deperiret. Suprà capite tertio statim ab initio de his plura.

Solet hic & de eo disputari, quòd Ioan. se Prophetam & Elijah negauerit, Ioan. 1. cum Christus tamen, utrumque illum eße hic pronunciet. Sed negauit illic se, Elijah carne esse, & Prophetam, qui ut Ieschaeia, & similes, antecederet tẽpore multo Christũ. An enim talis Propheta esset illi rogabant. Expressit autem quid esset, quo simul & Elijah se, & plusquam Prophetam eße, declarauit. Nec reiecit Elijah aut Prophetæ nomen, nisi quatenus, ut pharisæi ea intelligebant, officium suum, illis non satis & proprie, exprimeretur.

Amen dico uobis, non fuit exortus inter eos, qui nascuntur è mulieribus. Lu. 7.

Volens Christus Iudæis opprobrare cor impœnitens, & uerbi Dei, quomodocunq; offerretur, contemptum, Iohannem primum insigni laude euexit ac plusquam Prophetam esse, testatus est. Quo nomine licet, illum consuluißent, atq; tanquam Dei uerba ab ipso audituri, in desertum ad eum abijssent, uita tamen eorum testabatur, haud plus ponderis doctrinam illius, apud eos habere, quàm si arundine incertior fuißet, eamq; mollitiem et ignauiam,

gnauiam, præ se ferebat, ac si ille mollem & delicatulum aulicum, eis, non seuerum pœnitentiæ prædicatorem, atque exactorem exhibuisset. Iam quamlibet magno, Prophetiæ dignitate, Ioanni, se Christus ac suos, Euangelion Ioanne adhuc clarius & potentius prædicantes, præfert, quos illi pariter tamen cõtemnere pergũt, atq; ideo simi les pueris, ut paulo post sequitur, qui neq; saltant cum læta eis canuntur, neq; lamentantur, cum lugubria. Quare iure execrandis, uæ illis prænunciat. Ait ergo, non esse inter natos è mulieribus maiorem Ioanne Prophetam, quod nominatim in Luca adiectum est. Agitur enim hic de prophetiæ potiss. dignitate, quo inexcusatius Iudæorum obstinatio argueretur, qui omnium præcellentissimos Prophetas, contempsissent. Apud deũ siquidem, & omne rectum iudicium, is maior est, qui melior, melior à quo cumulatior ad plures prouenit utilitas. Iam, ut suprà dictum, ut nullum est præstantius bonum, quàm Dei cognitio, quia uita æterna est, ita non potest magis diuinũ beneficium cuiquam præstari, quàm si Deum nosse doceatur. Præstant ergo omnibus, ueri prophetæ, quòd omnium diuinissimo beneficio homines afficiant. Vnde si etiam absolute, natis ex mulieribus maiorem Ioannem pronunciasset, ut apud Matth. fecisse uidetur, uere nihilominus pronuntiasset. Sed quod Prophetis reliquis uniuersis prætulit, dictum quoq; paulo ante est, ideo recte fecisse, quòd explicatiorem & pleniorem prophetiam, nimirum ipsissimũ Euangelion prædicauerat. In Christo siquidem

Maior qui melior.

Prophetæ ueri mortaliũ præstantiss.

Deus uere demum cognoscitur, hunc nullus ante Ioannem, prædicauerat expreßius.

Minor in regno cæ.

Hinc iam liquet, quomodo hoc maximo omnium, qui scil. ante ipsum prophetarunt, uate, maior adhuc sit, qui in regno Dei, quod idem cælorum uocatur, minor est. Minimus enim quisq; Apostolorum, aut etiam illorum septuaginta, quos ante faciem suam, Dominus miserat prædicatum Euangelion, explicatius, adhuc Ioanne gratiam Christi & potentius etiam, adiectis tantis miraculis, prædicabat, prædicaturiq; eā, ea ui paulo post erant, ut totus orbis, eius cognitione illustraretur. Vt ergo Christi cognitionem pleniorem orbi annunciabāt, præstantiore homines beneficio afficiebant, eoq; ut meliores ita & maiores. Minores autem in regno cælorum hic, prophetæ intelliguntur, qui quod credunt, loquuntur, non hypocritæ, sine fide Dei uerba sonantes, aut etiam deprauantes, qui suprà 5. minimi in regno cælorum, id est, nullius loci aut momenti, uocantur. Huiusmodi enim cum Ioanne cōferri nō potuerūt, nedū illi præferri. Sed ex ijs qui uera fide, iam in regno cælorum, hoc est, noua ista Dei Ecclesia, quæ tum Euangelio colligi incipiebat, prophetæ erāt, gratiam Dei annunciantes, nemo tam abiectus erat, qui non maior Ioanne esset, quia eo, plenius et potentius Christum docebat, & multo perfectius adhuc docturus erat. Sed quid Iudæi? Vt Ioannem contempserant, ita & Christū ipsum, ac regni eius prophetas uniuersos. Audiebāt quidem illos, at ne pilo quidem meliores inde reddebātur, qa uerbo dei fidem nullā habebant.

Porrò

Porrò à diebus Ioannis Baptistæ usque ad hunc diem, &c. Lu. 16.

Quarto iam hic arguitur Iudæorum impœnitentia, ab aliorum exemplo. Primum enim Dominus à studio ipsorum erga Ioannem, quem ut prophetam, ac nequaquam tanquam arundinem, aut mollibus uestitum, adierant, nec tamen ei habuerant fidem, deinde à dignitate ac diuinitatæ prophetiæ Ioannis, quam usque tamen contemnebant, tum à præstantia, suæ & suorum, adhuc ampliore, quam etiam persequebantur. Quarto iam hic, à fide studioq; promiscui populi, atq; eorum, qui cupidissime in regnum cælorum irrumpebant, quos illi interim execrabantur, duritiem ac incredulitatem, sibi nimium fidentium Iudæorũ incessiuit. Nam q hic ait à diebus Ioannis, etc. perinde est atq; si dixißet, ab eo, q Ioan. pœnitentiam prædicare cœpit, usq; in hunc diem, magno uidetis impetu, turbas ad oblatam sibi gratiam, & diu adeo expectati Christi Ecclesiam sese conuertere, ac ceu ui irrumpere. Et certe uiolenti illud rapiunt, id est, qui regni cupiditate adeo flagrant, ut uitam & omnia posthabeant, modo participes sint Euangelij, & ciues regni cælorum. Vos autem susq; deq; ista facitis, ut oblatam gratiam contemnentes, ita ardens hoc populi studiũ irridẽtes. Vnde Lu. 7. post illud: attamen qui minor est, in regno Dei, &c. continuo subiectum legimus: Et omnis populus audiens, et publicani iustificarunt deũ, baptizati baptismo Ioannis, pharisæi aũt et legisperiti consiliũ dei spreuerunt aduersus semetipsos,

non baptizati ab eo. Hic ergo populus & hi publicani, qui posthabitis omnibus, summo ardore, uerbum dei, primum per Iohannem, postea & per Christum atq; discipulos eius receperunt, iustificantes Deum, id est, cum ingenua peccatorum confeßione, tum auidißima, nec minus grata gratiæ oblatæ susceptione, iustum & iustificantem Deum, tum agnoscentes, tum prædicantes, uiolenti illi sunt, qui uim in regnum cælorum faciunt ac ui ipsum rapiunt. An non uero ui rapere, uideatur, pro quo capitis periculum quis adeat? Significatur uero his, thesaurum Euangelij non contingere, nisi qui summo & flagrantissimo ipsum desyderio quæsierint, proq; eo nihil non periclitari, & amittere ament. Quæ Euangelij estimatio, & parabolis illis infrà decimotertio, de thesauro & margarito commendatur.

Nam omnes prophetæ & ipsa lex usque ad Ioannem. Lu. 17.

Quinto arguit, Iudæorum socordiam, ab eo, quòd quæ sola iam orbi à Deo uitæ doctrina donata erat, nollent agnoscere, in perniciem sibi ipsis consilium Dei, & saluberrimam prophetiam negligentes. Habent autem hæc Christi uerba hunc sensum. Stultus ac maledictus uobis populus, ô uere bis stulti & maledicti pharisæi, uisitationẽ Domini agnouit, quæq; modo à bonitate patris hominibus doctrina donata est, intellexit, ideoq; tanta illam auiditate, amplectitur, tantaq; ui irrumpit, uobis frustra lege & prophetis, quæ & ipsa nec intelligitis, nec sequi libet,

Ioan. præ lege & prophe=

bet, confidentibus. Usq; ad Iohannem namq; lex & Prophetæ prophetarunt, id est, doctrina lege & prophetis contenta sola uiguit prædicariq; debuit. Ab eo autem, quo Ioannes prophetis omnibus maior, quia prædicator gratiæ clarior, prædicare cœpit, alia, & multo diuinior lux exorta fuit, ad quam collatum, quicquid claritatis lex et prophetæ habent, umbra magis quàm lux censenda est. Et si uultis recipere, ipse est Helias ille qui uenturus erat, quem qui non audierint, anathemate à domino percutientur, non debebat igitur, sermo eius, tantopere uobis contemni.

tis audiendus erat.

De hoc Malcaci ita uaticinatus legitur: Ecce ego mitto uobis Elijah Prophetam, antequam ueniat dies Domini magnus & terribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte ueniam, & percutiam terram anathemate. Dies hic Domini magnus & terribilis, tempus Euangelij est, gloriosum, & ob diuinam præsentiam mirificam adeo & claram, cũ timore et tremore suspiciendũ, hoc anteq̃ increbresceret missus est hic Iohan. spiritu & uirtute Elijah, qui incredibili scil. seueritate & incõparabili authoritate, impietatẽ insectans, maiores et minores, inter se communi resipiscentiæ studio, atq; Euangelij illucescentis fide, cõglutinaret, ne gratia hac dei contẽpta, irã eius anathemate percußi, inaudito scil. exterminio destinati, experirentur. Quod in impietate persistentes, miseri demum experti sunt, de his plura suprà ca. 3. mox ab initio. Tempus itaq; erat, ut

pro lege & Prophetis, huic alteri Elijah auscultarent, qui quæ lex & prophetæ continent, luculentius, & spiritu potentiore iam explicabat, annuncians præterea aduenisse modo, regnum dei, regnum gratiæ & salutis. Hoc ergo populus & publicani senserant, quare ceu ui irrumpebant, pharisæi superciliosi, nihil minus, eóque omnia contemnebant.

Qui habet aures.

Hac caußa Christus adijciebat, quod exclamare solitus fuit, quoties singularem animaduersionẽ requireret. Qui habet aures ad audiendum audiat. Qu. d. Adest tempus uisitationis uestræ, offertur uobis regnum Dei, & uita æterna, habetis illum Elijah, qui restituere omnia aduenit, sed contemnuntur uobis omnia, aures desunt, quæ Euangelion exaudiãt, ut ei credentes, ab imminenti terræ huic, ac breui affuturo, anathemate & exterminio seruaremini. Cuicunq; igitur inter uos aures obthuratæ non sunt, qui ueritatem potest percipere, intendat animum his quæ Ioannes docuit, quæ ego, ac mei discipuli plenius explicamus. Hactenus lex & prophetæ audiendi fuerunt, modo nobis auscultandum est, non aliud, aut diuersum à lege & Prophetis annunciantibus, sed quæ in illis habentur, plenius explicantibus, & præsentiorem Dei gratiã Euangelizantibus. Vnde Luca decimo sexto: Lex & Prophetæ usque ad Ioannem, ab eo tempore regnum DEI annunciatur, & quiuis in illud uim facit. Quod perinde est. Hactenus prædicata sunt uobis mandata legis, et monitiones Prophetarum, quorum ceu pædagogia institui uos

tui uos oportuit, ac nunc, ab eo quòd Ioannes prædicare cœpit, annunciatur regnum Dei, aduenisse scilicet Christũ, à quo sit remissio peccatorum certo petenda, & spiritus solidæ iustitiæ, neq; id iam solis Iudæis, sed uniuersis hominibus, passim in spiritu & ueritate adorabitur pater, & filij regni, nullis nisi dilectionis operibus, occupabuntur. Huic Euangelio regni DEI, oportebat, iam posthabitis omnibus, auscultare, sicut populus & publicani faciunt, qui modo, omni carnis discrimine sublato, in illud uim faciunt. Adhuc tamen uos Pharisæi, cum uestris sectatoribus, consilium Dei, aduersus uosmetipsos spernitis. Cæterum de legis stabilitione, atq; abrogatione plura suprà cap. 5. in illud: Non ueni soluere legem, de prædicatione uero, atque Euangelio regni, plura capite tertio, ubi Ioannis prædicatio tractata est.

Sed cui assimulabo generationem hanc, Lu. 7.

Commodum, postquam diligentem adeo duritiei & impœnitentiæ Iudæos admonuisset, si qui forsan inter eos, sanabiles adhuc, tempus uisitationis suæ potuissent agnoscere, ad deplorationem eorum, quibus omnia frustra occinebãtur, descendit, opprobrans eis inuictam animi obstinationem, qui quomodocunque uerbo dei tentarentur, in impietate tamen perseuerabãt, neq; id solũ, uerum inueniebãt simul, quo ueritatẽ et gratiam dei

blasphement. Venerat Ioannes, seuerus resipiscentiæ prædicator, utq; eam citius persuaderet, ipse omnium rudissime & durissime corpus suum habuit, ignorans adeo quicquid est delitiarum, ut hic Dominus dicat, cum nec edisse, nec bibisse, id est, cibo & potu, quo uulgo homines uiuunt, non esse usum, de quo suprà capite 3. in illud: In deserto Iudææ. Hanc uitæ seueritatem cum uiderent, fere modum hominum excedere, dæmonio adscripserant. Successerat Christus ipse, qui ut recreare uolebat, omnes laborantes, & oneratos, & peccatoribus potissimum se se medicum exhibere, ita uulgari modo uiuebat, omnibus sese adtemperans, quo uel aliquos lucraretur. Quod & ipsum uitio dederunt, calumniantes eum, tanquam cōmedonem, uini potorem, peccatorum & publicanorum amicum. De quo suprà cap. 9. Sic non solum à neutro Euangelion recipere sustinuerunt, sed etiam utrunq;, falsò calūniati sunt, probantes se canes esse, quibus frustra sanctum obijciatur, ac in quos illa puerorum cantio competat: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis, lugubria cecinimus uobis, & non planxistis, neq; enim blando & gaudij pleno Euangelio, quod Christus prædicabat, tum amico & illicibili eius conuictu, ad suscipiendum ipsum pellici, neq; seria ad resipiscendū Iohannis adhortatione, tū graui mortificandæ carnis exēplo, qđ præferebat, ut sibi displicerent permoueri poterant. Graphice uero in his ingenium reproborum, cum uerbo Dei tentantur, depictum, licet contemplari.

Ingenium reprborum cum uerbo Dei tentantur.

Et iustifi

Et iustificata est sapientia à filijs suis. Lucæ 7.

Lucas addit omnibus. Et *uidetur mihi quidem huius sensus esse: utcunq; uos supercilíosi Iudæi, in perditionem uestram,* Euangelion *& sapientiam* Dei *contemnitis, iustificata tamen est, hoc est, ut uera* Dei *sapientia suscepta, et obseruata ab filijs suis omnibus, quotquot ut illis participes sint, à patre existūt electi.* Neq; *enim memini me in scripturis legere, iustificare aliter quā p iusto censere & laudare, sicut pauloante ex* Luca *adductū fuit, quod publicani iustificauerunt* Deū. Neq; *etiā filios sapientiæ facile, nisi bonos dici inuenias. Si tamē quis illud* ἐδικαιώθη *est, iustificata est, pro eo, quod est, iudicata est, et filios sapientiæ, sicut suprà filios regni, pro ijs, qui iure debebant filij sapientiæ esse, & quibus primum ea oblata est, quanquam eam reijciant, accipere malit, ut sensus sit.* Sa*pientia* Dei, *id est, uerbum* Dei *&* Euangelij *prædicatio, iudicata & condemnata est, ab filijs suis omnibus, id est, quotquot præcipue amplecti eam debuerant, ut eius peculiares habiti filij. Cum huiusmodi equidem nolim contendere, & si prior sensus magis arrideat, rationem indicaui.* Ab *omnibus siquidem filijs suis ueris, laudata suscipitur, non autem ab omnibus* Iudæis *qui filij eius habiti sunt, repudiata est.*

Iustificata est sapientia.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus. Luc. 10.

Huc ibat, et ad hũc finem omnia superiora dicta sunt, ut his oppidis ĩ quibus plurimas uirtutes ediderat, neq; tamẽ scelerũ suorũ eos pœnituerat, incredulitatẽ opprobraret. Sunt autem Chorazin, Betsaida et Capernaũ, oppida lacui Genesari adiacentia. In ea enĩ Galilææ portione, Dominus frequentius egit, iuxta uaticiniũ Iescha. 9. De quo suprà 4. cap. Mirum aũt uideri possit iudiciũ Domini, quod ait: Si in Tyro ac Sidone eæ uirtutes æditæ fuissent, quæ Chorazin & Betsaidan, olim insigniter pœnituissent. Et si Sodomis facta signa, quæ Capernaum, usq; in præsens mansißent. Cogitare quis poßit, cur ergo non illis potius urbibus prædicauit, & signa illa sua exhibuit? Verum expendendum est, quod & aliâs monui, Dominum uulgo uulgariter locutum, eoq; cũ uellet istis oppidis, insignem impœnitentiam obprobrare, prætulit eos animi obstinatione ijs, quos omnium habebant deploratissimos. Quales utiq; Tyrij & Sidonij illis erant, præterquam quod gentes sine Deo, etiam ob maris commoditates, & commertiorũ multorũ contagionẽ, moribus essent peculiariter corruptis & nequam. Iam Sodomorum flagitijs, uel ob inauditam illam ultionem nihil habebatur detestabilius. His iam quantumlibet perditis, deteriores pronunciauit istos, quibus tantis iam miraculis frustra diu adeo prædicauerat. Atq; uel hoc solum uoluit persuasum eße ijs, qui sanabiles inter eos etiamnum erant, quo resipiscerẽt, alijs uero induratis, quo eßent inexcusabiles. Idem præstabit & à nobis diligenter perpendi, quippe eos, quibus

Quatenus hic Christi sermo perpendendus.

regnum

regnum Dei, peculiari uirtute annunciatum fuerit, si nõ resipiscant, peius habituros, quàm Sodomæ, ac quiq; deploratissimi. De eo autem, quid qui olim perierunt, facturi fuissent, si eis ita fuißet prædicatum, uestigare curiosius, nihil ad nos, cum quod præterijt, reduci iterum nequeat, & in ea re, nos nihil præstare possimus. In hoc magis incumbendum nobis, ne nos, atq; alij, quibus in præsens Euangelion prædicatur, obstinatis istis similes simus.

Sicut autem superuacaneum fuerit, disputare multis, quid illi facturi fuissent, si Euãgelion prædicari ipsis contigißet, ita impium est colligere hinc, in manu hominum eße, prædicato Euangelio habere fidem, uel secus. Quandoquidem Dominus non dixit, uel Tyrios & Sidonios, pœnitentiam fuisse acturos, uel Sodomos adhuc staturos, sua uirtute, ubiq; autem in scripturis testatur, homines ex sese, nihil poße, nisi peccare. Sed, ut dixi, satis ex hoc loco didicerimus, si persuasum nobis teneamus, quibuslibet peccatoribus ac sceleratis, grauius puniendos eos, ut & grauius peccant, qui oblatam sibi per Euangelion gratiam Dei reiecerint. Tum si qui reprobi sint, nulla uel prædicationis diuina energia, uel prædicatoris irreprehensa sanctitate, uel quamlibet insolenti miraculorum splendore, ad credendum eos posse permoueri, quando Christus ipse, in quo hæc omnia summa fuere, frustra istis licet tamdiu prædicarit. Deniq; non continuo bene habituros, quibus palam & paulo magnificentius Euangelion fuerit annunciatum,

Quæ hinc discenda.

nunciatum, cum Capernaum, quanto præ alijs, ob Christi gloriosum adeo municipatum & frequentem præsentiam, celsius fuit, ad cælos usq;, ut hic Christus ait, exaltatũ, tanto infra alios postea, ultione fuit deiectũ, detractũ nimirum ad inferos, id est, cæcitate & calamitate, infra quosq; abiectissimos. Idem multis alijs urbibus euenit, uiderint quibus hodie præ alijs Euangelion illuxit. Christus semper in resurrectionem, & ruinam multorum, iuxtà ponitur. Cuius arcani consilij rationem, pius nemo uestigabit, sed aget potius gratias Domino, Christum sibi in resurrectionem, & non ruinam positum. Porrò sedere in cilitio ac cinere, mos fuit serio pœnitentiam, atq; peccata lugentium, & ritus deniq; ueri ieiunij, ut de Niniuitis legitur, de quo suprà cap. 7. Illud deniq; tolerabilius erit Sodomis in die iudicij, quã tibi, explicatum suprà est cap. decimo.

In illo tempore respondens IESVS dixit. Gratias ago &c. Luc. 10.

Lucas memorat, hæc Dominum dixisse, cum reuersi septuaginta discipuli gloriarentur, sibi Dæmonia dicto fuiße audientia, uel ergo non semel, ut plane dißimile ueri non est, ista est locutus, uel circa idem tempus, etiam fatum suum, istis ingratis urbibus prædixit. Specimen aũt exhibuit hic Christus animi, aduẽtum regni Dei, gloriæq; ipsius illustrationem, ardentißime desiderantis, tum electos ad hanc unice deamantis. Vbi enim secum repu-

tasset.

taßet, quanto bono, sanè æterna uita, & Iudæi illi priuati essent, dum Euangelio non possent credere, & sui illi uiles ac rudes discipuli ditati, quibus scilicet datum erat, illi non solum credere, sed simul feliciter ipsum quoque propagare, ut uerus homo fuit, & affectibus uiuis, sed ad gloriam Dei comparatis, exilijt præ lætitia ac gestijt animus eius, erumpens ilico, in gratias erga patrem, gloriam suam mirifice adeo, sed secundum prophetarum uaticinia prouehentem. Vnde Lucas habet· In eadem hora exultauit spiritu IESVS· Confiteor ait, tibi Domine cæli & terræ·

Hoc Ebraismus est, *pro eo quod est, gratias ago uel prædico te· Cum enim* Eb· ירדה *aliquando confessus est, significet, aliquando laudauit uel prædicauit, Græci constanter illud per* ὁμολογεῖσθαι*, id est, confiteri reddiderunt, unde aliquot scripturæ locis, non nihil obscuritatis rudioribus offusum est·* Cõfiteor·

Sed quid? Laudat Christus tãtus humani generis amator patrem, quod cognitionem sui, quæ æterna uita est, aliquibus absconderit? Etiam hoc, quia iusto optimoq́; Dei iudicio ita comparatum fuerat, sed magis adeo, quod ingentem illum thesaurum, quo superbi, sapientes ac prudentes, multis aliâs ditati, ex æquissima Dei dispensatione carere debebant, rudibus, humilibus, ac paupculis suis donaßet· Et peculiariter impleri ita patris uoluntatẽ, qua nihil potest melius excogitari exultabat· Vnde subijcit: certe pater, sic fuit bona uolũtas corã te· Hinc ĩ psalmis, tãta Laudat patrem Christus quod quosdam excæcet·

sanctis

sanctis uoluptas & gratiæ, ob uindictam malorum; contra quos ut uincere uoluntatem Domini *optauerant, ita uictricem summo cum gaudio glorificabãt.* Neq; *pugnat hoc dilectioni, quæ secundum* Deum *habet omnia.* Sunt *autem ista,* Domine *cæli & terræ, & repetita uox patris, indicia animi, sancta uoluptate perfusi, diuinaq; quadam lætitia gestientis, tum* Dei *potentiam & maiestatem digne admirantis, hos affectus* Paulus *non ignorauit, et norunt quibuscunq; gloria* Dei *uere chara est.* Qui *enim nihil æque, atq; sanctificari nomen* Domini *optat, is etiam summa lætitia exultet necesse est, cum uoti compos sanctificari illud uidet.* Hinc *tantum gaudij et gratiarum actionis apud* Paulum, *ex profectu fratrum, et rursus dolor & cruciatus intolerabilis, ex ipsorum scandalo & casu.* O *utinam & nos serio precari possemus, pater sanctificetur nomen tuum, & haud uulgari hanc* Christi *exultationem uoluptate perpenderemus.*

Omnia mihi tradita sunt à patre meo &c. Luc. 10. Ioan. 1. 13.

Qu. d. *Cur non gratias tibi pater magnifice agerem, cum omnia mihi in manus tradideris, & per me dispensari cuncta uolueris.* Delegi *ex tua mihi uoluntate, contemptos & simplices hos, trado tui illis cognitionem, & amplectuntur, amando ut eam alijs quoq; communicent, & succedit.* Incomparabilis *est gloria qua me glorificas, & incognitam adhuc mundo maiestatem, quam apud te*

habui,

habui, priusquam mundus hic fieret. Ioan. 17. modo profers. Nemo est, qui plane norit, qui sim, nisi tu solus pater, neq; te nouit quisquam præter me, cui diuinitas tua penitus cognita esset, neq; quicquam eius, quisquam cognoscet, nisi per me. Meum est dare spiritum, quo tu in me, & ego in te cognoscar. De quo Ioan. 1. Deum nemo uidit unquam, unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Maior nanq; Deus est, quàm ut possit humana mente comprehendi, et ut Deus uere cognosci. Tum enim ut Deum uere cognoscimus, quando ut summum bonum, etiam nobis, in quo adeo desiderabilia uniuersa nobis exposita sint, ut præter ipsum nihil omnino possimus optare, agnoscimus. Huc iam nisi credamus peccata nobis condonasse, peruenire haud licet, & cõdonasse sine Christo, credere quandoquidẽ Deus iustus est, nõ possumus. Hæc uero omnia, suo nos spiritu Christus docet, quare ipso enarrante discendum est, quicquid cognitionis Dei, nos consequi destinatum fuerit. Ista tum mundo patefieri incipiebant, atq; ita dies salutis oriebatur, & annus acceptus ille sese aperiebat, hinc illa Domini exultatio & gratiæ. Ioan. 17. eadem multis prædicat, quomodo electi sibi à patre traditi sint, ut ipse uitam æternam, nimirum sui et patris cognitionem illis donet. Animaduertat hæc qui poterit, profecto qui ea agnouerit, nec sua nec ullius creaturæ, sapientia uel iustitia, fide Christo uni totus deditus.

Christo omnia tradita sunt, nihil ergo aliunde petendum.

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis &c.

Recte

Recte ad se inuitat, postquam omnia à patre tradita accepit, & cognitionem patris, ipse solus donat. Quid enim habemus, si æternam uitam non habemus? hanc iam si solus Christus suis donat, dementes sunt, quotquot non pronis animis, ad ipsum benigne adeo inuitantem accurrunt. Vocat autem nominatim, laborantes & oneratos, qui iam peccata sua sentiunt, & pauperes spiritu existũt, quod non alij, quid Christus sit, agnoscere queant. Satisfactio enim est pro peccatis, mediator & intercessor eorum, qui iratum Deum timent. Hæc ut deplorati illi, qui peccati sensum amiserunt, ac etiam hypocritæ, qui alijs medelis frustra fidunt, suis scilicet atq; aliorum operibus, prorsus ignorant, ita nec Christum cognoscere possunt, aut ad illũ sese recipere. De pauperibus spiritu, qui ijdem sunt onerati & laborantes, quos ad se Christus uocat, plura suprà cap. 5. Ego, inquit, refocillabo uos. Simulatq; enĩ ille sui cognitione donauerit, ut per ipsum non dubitemus peccata nobis à patre condonari, atq; in filios & hæredes ab ipso nos assumptos, quid est quod præterea queat nos angere? Quid omnino mali accidat, quid boni desideretur, Deum iam patrem habentibus per Christum, & quidem fauentissimum? Certi sunt, quotquot hac fide præditi sunt, omnia in bonum sibi cooperari. Rom. 8. nulla igitur possunt affici, ulla ex re molestia.

Laborantes & onerati.

Incredibile quidem illis tormentum est peccatum, & quod repugnantem legi Dei, in membris suis, legem ferre hic coguntur, sed quoties hinc laborant, & onus sen-

tiunt,

tiunt, ad Christum accurrunt, atq; non remißionem solum, eorum quæ commiserunt, ab ipso sibi impetratam agnoscunt, uerum etiam spe illa roborantur, ipsius beneficio paulo post futurũ, ut à corpore hoc morti obnoxio, ac omni prauo affectu prorsus liberentur, plene ad imaginem ipsius restituti. Hinc utcunq; laborauerint, atq; onerati extiterint, mirifice & abunde refocillantur, animiq́; pacem & tranquillitatem referunt. Hæc est pax illa omnem sensum exuperans, quam in se suis Christus promisit, utcunq; in mundo coangustarentur, de qua Rom. 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum IESVM Christum, per quem & contigit nobis, ut fide perduceremur in gratiam hanc, in qua stamus & gloriamur, sub spe gloriæ Dei. Nec id solum &c. Multus sane est Paulus in pace hac prædicanda, uti & proprium Christi opus, & beneficium illa existit. Gustus enim quidam est uitæ æternæ, atq; salutis, per ipsum nobis restitutæ.

Vnde animi refocillatio.

Tollite iugum meum super uos
& discite à me &c.

Quid iugum & onus suum intelligat, ipse satis declarat, cum subijcit: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Hoc est, nihil mei quæro, abnegaui me ipsum, & patris uolũtati totum me consecraui, boni consulens, quicquid ex uoluntate ipsius perferendũ est. Volo libens, pauper, afflictus, et cõtemptus in mundo haberi. Cor enĩ humile,

Discite à me.

mile & mite, idem est, quod spiritus pauper, & ad crucem paratus. Neq; aliter se mitem & humilem prædicat, atq; in his sese imitari postulat, quã suprà beatos pronunciauit, pauperes spiritu & mites, qui nimirum ferre & cedere omnia omnibus parati sunt, à sola Dei uoluntate in omnibus pendentes, de quibus plura suprà cap. 5. in illud beati pauperes spiritu &c. Hi deniq; soli requiem animabus suis inueniunt. Cum enĩ nulla omnino res sit, quæ animum hominis exagitare et tranquillum reddere poßit, nisi solus Deus, quod ipsa experientia probat, & Deum ij demum uere percipiunt, qui omnia alia posuerint, unde et beatos pauperes spiritu pronunciauit, quòd ipsorum sit regnum cælorum, quod scilicet nulli alij Euangelio credere possunt, uere dixit requiem animabus suis inuenturos, qui iugum suum super se tulerint, atq; ab se didicerint, ut mites sint atq; humiles corde, hoc est, abnegata omni cupiditate & amore sui, mansueti, & pauperes spiritu. Nam ut hi mißis rebus caducis atq; perituris, Euangelio uere credunt, atq; per illud gratiæ Dei in Christo IESV, ac æternæ uitæ securi sunt, ita solidam animorum pacem, ac requietem obtinent, spe nimirum salui & beati. Hinc recte subijcit: iugum enim meum bonum, & onus meum leue est. Iugum quidem & onus est, sese abnegare, sed carni, cum sancti autem spiritu uiuant, eoq; sciant Dei patris erga se cura et amore, quibus beantur, propriã curam et amorem, quibus nõ nisi perire possunt, cõmutaße, et pro omnibus, quæ Dei caussa relinquunt, centuplum in hoc

Requiem animab.

Iugum bonum.

quoq;

quoq; sæculo, & æternam insuper uitam recepturos, tum deniq; & momentaneam leuitatem afflictionis nostræ, mi re supra modum, æternum pondus gloriæ parere 2. Cor. 4. non possunt non optimum, commodißimũ, atq; amabile iugum hoc, onusq; portatu & leuissimum & optatissimum iudicare. De quo plura suprà cap. 7. in illud: Introite per arctam portam &c.

Recepi suprà me in hoc capite de prophetia, nonnihil dicturum, uel ea occasione, quod Iohannes plusquam Propheta esse, à Domino prædicetur. Propheta igitur, ut de nomine ordiar Eb. dicitur נביא, quod ut ex uarijs locis scripturæ colligi potest, significat hominẽ diuinũ, Deiq; interpretem. Primo Moscheh 20. legimus Dominum dixisse Aebimelec de Abraham. Nũc ergo redde uiro uxorem, quoniam Propheta est, et orabit pro te, & uiues. Ex his uerbis subapparere uidetur, hominẽ Deo charũ, cum quo Deus loqueretur, Prophetã in scripturis uocari. Talis enĩ Abraham erat. Deinde 2. Moscheh 7. ita Moscheh loquitur Dominus: Vide, dedi te Deum Pharaoni, et Aharon frater tuus, erit Propheta tuus. Hic quid Propheta nisi interpretem significat? Præterea 4. Moscheh 12. Sic loquitur Dominus. Si quis erit inter uos Propheta, ego Dominus in uisione illi apparebo, in somnis loquar ad cũ. Nõ sic seruus meus Moscheh, q ex omni domo mea, ueritate atq; certitudine præstat. Ore ad os loquar ad eum, & aperta uisione, nõ in ænigmatis et similitudine Dominum contẽplabitur. Ex his rursum patet, Prophetã dici, diuini

Quid נביא, id est, Propheta dicatur.

loquum qui uel uisione aliqua, uel ĩ somnis, uel oraculo obscuriore, uel apertiore apparitione & colloquio, uti Moscheh cõtigit, diuina pcipit, ut ad alios ea deinde proferat, quod quid aliud est, quã Dei esse interpretem? Non aliter agnitus fuit Schmuel, esse confirmatus, ut esset propheta Domini. Inuulgatum enim erat, Dominum ipsi, et per cũ loqui, uti Eli iudicium suum per eum prædixerat, primo Schmuel 3.

Aliud genus prophetarũ.

Sed in eodẽ libro cap. 10. et 19. de choris Prophetarũ legimus, ad quos cũ Schaul uenisset, insiluit in eum spiritus Dei & prophetauit pariter, factus uir alius. Et 19. scribitur, uestes deposuisse, & nudum concidisse, per diem & per noctem. In libris Regum quoq; præsertim secundo, prioribus aliquot capitibus, quibus de Aelischa memoratur, crebra fit mentio filiorum prophetarum. Ii uidentur ergo fuisse uiri religiosiores, qui certis temporibus, decantandis psalmis, & precando Deo, tum docendo atq; excutiendo legem Domini, præ alijs fuerint occupati. Etenim Schmuel 10. cap. prioris libri sui ita Schaul prædicebat. Cum ueneris in ciuitatem illic, obuiam ueniet tibi grex prophetarum, descendentium de colle, & ante eos psalterium, & timpanum, & cimbalum, & cithara, & ipsi prophetabunt. Quod prophetare, puto nihil aliud fuisse, quam hymnis Deum celebrare, populumq́; ad pietatem prouocare. Quibus cum sese Schaul subito adiungeret, atq; pariter prophetaret, quod ante hac nõ fuerat solitus, uis spiritus domini, qui ipsum inuaserat, decla

rata

rata fuit. Nam licet spiritu Domini omnia in omnibus fiant, peculiariter tamen insilitio aut correptio, uel opus spiritus dicitur, quum quid præter consuetum ordinem, ab illo designatur.

Haud crediderim uero illis prophetis omnibus facultatem adfuisse, uel prædicendi futura, uel recondita alia, & diuiniora enarrandi, et si semper aliquos inter illos fuiße, non abnuerim. Nam peculiariter gens hæc, dono prophetiæ, ut haberet semper, qui de diuina uoluntate responderēt, insignis extitit, iuxta promissionē Domini 5. Mosche 18. Vbi & si potißimum Christus promissus fuerit, tamen consideranti uerba illic diligenter, satis patebit, etiam de quolibet propheta, qui populo de Domini uoluntate responderet, factam eße promißionem. Nam interdicit illic Moscheh cum in promissam terram uenerint, consulere diuinos, & subijcit: Prophetam de medio tui, & de fratribus tuis, sicut me, excitabit tibi, Dominus Deus tuus, illū audietis, sicut omnino à Domino Deo tuo petijsti in Choreb &c. Qu. d. non à diuinis, sed à Domini prophetis, de uoluntate rogabitis. Et ne caussam habeatis, diuinos consulendi, excitabit uobis Dominus semper de medio uestri prophetas, à quibus de sententia ipsius poßitis rogare. Quorum uoci, qui inobediens fuerit, is ut uerbi mei contēptor pœnas dabit. Attamen, quoniā & falsi prophetæ surgent, uestrum erit dispicere, qui à me missi fuerint, & qui à se ipsis uenerūt. Id in eo deprehendetis, si quid nō eueniat, quod qui Prophetam sese iactarit, euenturum

Iudæi semper habuere prophetas.

Locus 5. Moscheh 18. de prophetа.

turum prædixit. Hæc summa est promissionis Domini, in loco adducto, secundum quam semper fere prophetas suos populus ille habuit usq; ad Christũ. Unde psal. 74. tanquam de suprema calamitate queritur: Signa nostra non uidemus, non est amplius propheta, nullus nobis cognoscens reliquus. De Christo ergo, præcipue illa promissio fuit, ut Petrus eam in Act. adducit, at non solo, sed & de prophetis, quotquot à Domino, à Moscheh usq; ad Christum Iudæi habuerunt. Iudicent de his, qui locum hunc, simplici & diligenti consideratione uolent expendere.

Nemo uero clamet hinc gloriæ Christi aliquid detrahi, aut quod Iudæis secundum carnem per hæc minimum concedatur. Prophetiæ de Christo spiritu, non litera, & persuadentur & creduntur. Quotquot contentiosi sunt, canes sunt, quibus ne debes quidem, sanctum legis & prophetarum obijcere. Sanè præstat omnino mittere Iudæos, quàm urgere ijs, quæ ipsi probabiliter poßunt eludere. Supra primo cap. in illud: Porrò totum hoc factum est, dixi, frustra cum Iudæis de CHRISTO, aut ullis prophetijs agi, nisi in primis persuadeantur esse peccatores, atq; resipiscentia indigere, id uerum spiritales agnoscent.

Spiritu, non litera conuincendi increduli.

Sed ut ad institutum redeam, quantum conijci potest, ex uarijs scripturæ locis, propheta uidetur propriè significare hominem, diuinarum rerum per afflatum spiritus Dei, præ alijs scientem, quiq; de uoluntate Domini alios queat edocere. Inde autem ut sit, deductum hoc nomen

est, &

est, & ad quoslibet diuinis rebus peculiariter deditos. Imò quicunq; afflati spiritu, insolentius loquebãtur, prophetare dicebantur. Sic de Schaul 1. Schmuel 18. legimus. Et inuasit spiritus Dei malus Schaul, & prophetabat in medio domus. Quid hoc prophetare fuit, quàm insolentia loqui, ut enthusiasmo acti solent? Vnde & qui bono Dei spiritu afflati, de diuinis rebus disserebant, carnalibus hominibus, insani habebantur. Sic de eo, quem Aelischa, ad ungendum in regem Iehu miserat, dicebant qui cum Iehu erant. Cuius caussa uenit hic insanus, siue arreptitius ad te? Sic & Paulum insanire Festus putabat, diuina disserentem. Insanum enim caro iudicat, quicquid suum captum excesserit.

Vt uarie prophetare accipiatur.

Prophetia itaq; uera et sancta, de qua hic potissimum agimus, facultas quædam uidetur, Dei consilia & placita, plenius ac certius cum cognoscendi, tum enarrandi ad Ecclesiæ profectum, instinctu afflatuq; diuini spiritus aliquibus facta. Huius pars quædam est, præsensio ac prædictio futurorũ, aut etiam reconditorũ. Pars, & quidem diuinior de Deo, ac pietate dexterius disserendi facultas. Quanquã perraro inuenias prophetæ nomine dignatos, quibus non esset simul datum, præsentire prædicereq; futura, aut certe enunciare occultiora, quàm ut humano ingenio essent cognitu possibilia. Vti erat, quod Schmuel, Schauli dicebat quid quæreret. Et Aelischa, suo Gechæzi, quid à Næaman Syro accepisset. Tum Christus Nathanaeli, ubi fuisset cum à Philippo uocaretur. Vnde nota

Quid prophetia.

ueri prophetæ 5. Moscheh 18. Hæc diuinitus data fuit, si eueniſſet quod prædixiſſet. Quanquam eodem libro 13. præterea & altera adiecta fuerit, nempe si non ab uno Deo colendo auocaret. Nam fieri poſſe, ut uolente Domino populum ſuum tẽtare, eueniat, quod etiam pſeudopropheta prædixiſſet. Hinc de Schmuele, puer Schaul uolens illum probare, uerum prophetam dicebat: Eſt uir Dei in ciuitate hac, hic uir inſignis eſt, quicquid dixerit, certo euenit. Huc ſanè & Paulus uidetur reſpexiſſe, cũ ait: Quod si omnes prophetetis, ingrediatur autem incredulus aut indoctus, coarguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, & ſic occulta cordis eius manifeſta fiunt, atq; ita procidens in faciem, adorabit Deum renuncians quod reuera in uobis ſit. Quid hoc eſt, coarguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, & ſic occulta cordis eius manifeſta fiunt? niſi quod prophetæ ex ſpiritus inſtinctu, occulta cordis illius proferunt, quod cũ humanitus nemo poſſit, incredulus uel indoctus, certo argumento agnoſcit Deum, in illis agere & loqui.

Iam huiuſmodi multos Domini uates, qui uel per uiſiones, uel ꝑ ſomnia, uel per afflatum atq; inſtinctum ſpiritus aliâs, de uoluntate Dei in rebus uarijs, atq; etiã hominum actibus, pleraq; humanum captum excedentia, identidem & cognoſcere, & loqui potuerunt, populus Iiſraëliticus ſempꝑ fere habuit. Sed nec primori Eccleſiæ defuerũt. Eiuſmodi enim erant prophetæ illi & doctores in Eccleſia Anticchiæ, quibus Deum peculiariter colentibus & ieiunan=

ieiunātibus, spiritus sanctus dicebat: Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod accersiui eos, Acto. 13. Talis erat Agabus, qui prædixerat, famem magnam futuram, Acto. 11. & Pauli uincula, 21. Petrus item, hoc uaticinij genus exhibuit, cum dolum proderet Ananiæ, & Saphiræ. Quanquam autem non facile, ut dixi, Propheta nomine, quisquam in scripturis quidem, celebretur, qui præsensione ac prædictione futurorum, uel cognitione atq; renuntiatione occultorum non ualuerit, tamen præcipuum prophetarum munus semper fuit, ex instinctu spiritus, atq; reuelatione, ad pietatem instituere. Vnde 1. Cor. 14. Qui prophetat, hominibus loquitur ædificationem, & exhortationem, & consolationem. Tales etiam fuere, quotquot Prophetas insigniores, scriptura celebrat. Vt Moscheh, Schmuel, Elijah, Elischa, Ieschaiah Iirmeiah, atq; cæteri.

Prophetas multos habuit Israël, & Ecclesia prima.

A doctorib. aūt Prophetæ differūt, q̃ doctores quæ per scientiam consecuti sunt, quæ & ipsa tamē donū spiritus est (quandoquidem omnia in omnib. operatur, 1. Cor. 12) Prophetæ, quæ per reuelationem, Ecclesiæ ad pietatis ædificationem tradant. Id præter locum quarti Mos. 12. suprà adductum, atq; exempla omnium Prophetarum, quos scriptura celebrat, & illud probat, 1. Cor. 14. Nūc autem fratres si ueniam ad uos, linguis loquens, quid uobis prodero? nisi uobis loquar, aut per reuelationem, aut per scientiam, aut per prophetiam, aut per doctrinam. Nam reuelationem non dubitarim cum prophetia, sicut

Quid doctrina à ꝓphetia, & doctores à ꝓphetis.

 scientiam,

ſcientiam, cum doctrina coniungendam, ut ſicut reuelatione percipitur, quod per prophetiam alijs diſſeritur, ita ſcientia teneatur, quod communicatur alijs per doctrinam. Quis enim loquatur, alijs per reuelationem uel ſcientiam? Reuelatione igitur percipitur diuinitus, citra humanam inſtitutionem, ſicut per ſcientiam humanitus, licet non abſq; opera ſpiritus, quod alijs poſtea tradatur. Eoq; Paulus, qui Euangelion ſuum, neq; ab homine accepit, neq; didicit, ſed per reuelationem IESV Chriſti, illud conſecutus fuit, perpetua quadam prophetia, non doctrina prædicauit, Gala. primo. Cæterum & 1. Corin. 12. Item Epheſi. 4. Paulus alios Prophetas, & alios doctores facit. Illic ſcribit: Et alios quidem poſuit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde poteſtates, &c. hic: & idem dedit alios quidem Apoſtolos, alios uero prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios autem paſtores ac doctores, &c. Vbiq; Prophetas eos dicit, qui per inſtinctum & afflatum dei docentur, quæ doceant, quæq; ad ædificationem Eccleſiæ loquantur. Doctores uero qui eruditi ſunt per homines, et humano more ex ſanctis libris, licet id nō abſq; dono et facultate ſpiritus, ſine quo, nulla omnino ratione, ſacra pcipi poßunt. Atq; hinc iā liquet, præſentem Eccleſiam, ut de doctorib. per ſpiritum Dei formatis gloriari poßit, de Prophetis certe non poße, quos ſi non omnino nullos, certe perpaucos, eosq; nimis obſcuros habet.

Ex his iam facile intelligitur, quomodo Ioannes Propheta

& plusquam Propheta fuerit. Omnia sua per reuelationem habuit, plenus spiritu, à puero, eaq; ad summā ædificationem fuit prolocutus, deinde & latentem tū Christū, mundo prodidit, atq; numeros ita omnes Prophetæ impleuit. Cūq; rem preßius considero, q̧ negauit se Prophetā Iudæis, non tantū fecisse uidetur, ut significaret, cuiusmodi Propheta eßet, magisq; proprium suū, illis titulum ꝓfiteretur, quod scil. ad negotiū quod tū agebat, cum prædicandæ pœnitentiæ, tum Christi manifestandi, haud parū faciebat, quam scil. rationem suprà dedi, q̄ etiam aut magis adeo, q̧ Iudæi illi persuasi παλιγγενεσίαν, rogaßent, num aliquis ex prioribus prophetis, rursum in carne ageret. Sicut de Christo uulgo putabant, alij Eliā ipsum esse, alij Ieremiam, alij aliū quempiam ex Prophetis priorib. Sic enim & Herodes existimabat Iesum Ioannem esse à mortuis reuocatum. Omnino nanq; Prophetæ nomen Iohannes suprà quàm satis impleuit, neq; negare se potuit, tantus ueritatis præco, quod erat. Eoq; mihi quidem nō sit dubiū, illos rogaße, si Elijah prior ille Thesbites carne esset, aut quispiam alius ex prophetis sæculi superioris, quod utrumq; recte esse se negauit. Quod autem plusq̄ Prophetam illum Dominus prædicauit, factū est, propter incomparabilem prophetiæ eius lucem, quæ utiq; ipsissimum Euangelion fuit. Sicut nanque Paulus maiorem Prophetam dicit, eo qui loquitur linguis, quòd ædificet ille & alios, hic uero sibi tantum et DEO loquatur (linguis enim loqui eos intelligit, qui ex spiritus

Quomodo Io. Propheta & plusq̄ Propheta fuerit et tamē se Prophetā negarit

tus

tus dono multis linguis, & ignotis in præsentia Ecclesiæ orabant, uel psallebant) sic CHRISTVS *Iohannem, maiorem pronunciauit, prophetis alijs, quòd præ alijs ædificarit, Euangelion æternæ uitæ palàm iam annuncians, cum apud prophetas superiores, multa obscura & ænigmatica fuerint, & Christi prædicatio, admodum tecta.*

Plura iam, quàm par sit, uideri poßim, de prophetia disseruiße, sed ut illa plusquam rara, proh dolor, esse cœpit, ut & alia illa spiritus dona, uereor, ut pauciora æquo, plerisq; de ea dixerim. Experientia debebat, de hac pronunciare, cum iam neceße sit, ex uarijs scripturæ locis, subodorari, quidnam ea fuerit. Nam & alia dona, satis plene, haudquaquam citra præsentem eorum usum, possunt depingi. Verum facilior eßet aliorum quorundā donorum iactura, prophetiam adeo esse raram, nescio an non arguat, nobis annum acceptum, diesq; salutis haud dum plene restitutos, præsertim cum prophetia non incredulis, sed credentibus signi uice sit, sicut linguæ, non ijs qui credunt, sed incredulis, 1. Cor. 14. quia ædificationem, exhortationem, atq; consolationem prophetia loquitur, cum aliena, quam non didiceris loqui lingua, per se nō sit, nisi nudum miraculum, sicut quid aliud efficere, quod hominum facultatem excedat, id incredulos attonitos reddit, & prouocat quidem, ut præsentem spiritum Dei agnoscant, uelintq; postea, ijs quæ per prophetiam dicuntur, adhibere fidem, cæterum per se non ædificat. Attamen

Prophetiam raram adeo eße, inopiā arguit spiri.

& pro-

& prophetiæ iactura ferri poterat, si excellentiorem illam, etiam donis potioribus, uiam charitatis, quæ facessentibus linguis, scientia & prophetijs, perennabit, gnauiter ingrederemur. Sic spiritus Domini, ex scripturis, & per scientiam, nihilominus omnia, quæ ad salutem opus fuerint, doceret, adesset'q; deniq;, si nō plena, saltē aliqua prophetia. Non dubitarim tamē, apud aliquos, quanquā, ut dixi, & paucos, & etiamnū obscuros, iustā quoq; prophetandi facultatem, tū & dona pleraq; alia, reperiri. Profecto dum & fides, caput pietatis infirma, & dilectio imaginis diuinæ reparatrix atque consummatrix, subtepida adeo apud nos uisitur, mirum sane non est, si & reliquis spiritus dotibus parum ualeamus. Sed de his satis.

De ea uero parte prophetiæ, quæ per omnia sæcula, & apud quaslibet, identidem sese exeruit, tū gentes per insomnia, tum per portenta, tum per instinctū quendam & afflatum diuinum, deniq; de imposturis, & fallatijs in his, tam hominum quàm dæmonum, præstiterit legere, M. Tullij libros de diuinatione. Nihil enim negligendum, quod Domini donum esse liquido constat. Eximia autem Dei dona, esse tot egregios libros, quibus multa adeo rerum, hoc est, operum Domini, cognitio continetur, tum quòd per tot sæcula, & infinitos casus seruati, ad nos usque peruenere, qui dubitat, is diuinæ puidentiæ ac bonitatis, paruam se habere rationem, & in operibus Dei ni- *(margin: Legendi libri Ciceronis et aliorū Ethnicorū)*

mis

mis incuriosum eße, hac sua uecordia, manifestò comprobat. Sed & in libris regum atq; Prophetis, subinde memoratur, ut pseudoprophetæ, uera uaticinia sint æmulati. Vnde multa, ubiq; monitio legitur, ut ab huiusmodi electi sibi caueant. Non sunt autem prophetiæ aspernandæ, priore Thessa. quinto, sed probanda omnia, & quod bonum tenendum.

CAPVT XII.

In illo tempore ibat IESVS sabbathis, &c. Mar. 2. Lu. 6.

Scopus historiæ Euangelicæ.

Tametsi miscellanea Euangelistæ scripserint, & neq; omnia Christi gesta, neq; suo semper ordine, memorarint, hoc tamen curæ illis fuisse liquido patet, ut ca potissimum memorarent, eoq; ordine, ut tam uita, quàm doctrina Christi, abunde cognosci posset, qui nimirũ unicus, scriptionis eorum scopus fuit. Hactenus ergo Mattheus narrauit, ex quibus luce clarius apparet, Christũ ueniße, ut peccatis & malis omnibus liberaret, sibi credentes, quanque solidam iustitiam cum requirat, tum donet, quod nihil prius habuerit quàm saluatorem sese exhibere, omnibus obuium, & plusquam fingi queat, benignum, qui omnia ad hoc instituerit, ut Euangelion regni

regni spargeretur, quàm latißime, atq; per id quàm plurimi salui fierent, tum, quæ sit fidei natura, quæ infidelitatis, quàm sit illa saluti, hæc pernicici, quæ etiam crux ferenda credentibus, & hoc genus alia, nunc in præsenti cap. quædam de Christo narrat, ex quibus sententiam eius de ceremonijs legis uniuersis, manifestißime queas discere, utq; externis utendum sit quibusuis, nimirum pro arbitrio ueræ dilectionis, tum de obstinatione reproborum, & pro quibus ipsi potiß pugnent. Ex quibus omnibus, perfecta & solida, CHRISTI cognitio, hoc est, æterna uita constat.

Non est igitur sine Dei dispensatione peculiari factū, ut Sabbathis, potiss. ita discipuli esurirent, perq; segetes iter facerent, denique præsentibus Pharisæis, qui nihil Christi poterant, non calumniari. Oportebat dari ita domino occasionem, quid de magnifica & sancta sabbathi religione, qua nō alia in lege ceremonia, æque sācte præcepta, exacta, et uindicata fuit. Lu. habet: Accidit autem ut in Sabbatho secūdo primo, &c. Sabbathum secundo primū puto, septimum diem, qui cum primo, in festo paschatis & tabernaculorum sanctus erat, neq; licebat in eo operis aliquid facere. Vnde in Matthæ. & Marc. in Sabbatis dicitur, q, aliquam festiuitatem, ex primoribus uidetur significare, quæ non uno duntaxat sabbatho, constabāt. Vt primus solennitatis dies, primū sabbathū, ultimus q æque celebris, secūdo primū dictū fuerit. Chrysostomus putat

Nihil sit temere.

Sabb. secūdo primū.

putat festiuitatem, quæ proxime, sabbathum secuta fuisset, Sabbatum secundo primum uocatam. Sed de his non est ratio, ut contendatur. Satis est, diem fuisse sacrum, in quo nephas esset operis aliquid facere. Notandum magis, ut certò Deus omnia, quamlibet minuta dispenset, deinde ut non luxuriarint discipuli Christi, quos ad uellendas spicas, & Sabbatho, fames compulerit, demum Pharisæos, qui falsò iustitiam sibi arrogabant, nihil ueræ iustitiæ, id est, solidæ dilectionis habuisse, eoq; nihil potuisse in alijs, candide interpretari.

Ille uero dixit eis: Non legistis quid fecerit Dauid, Marci 2. Lucæ 6.

Duobus exemplis, & duabus sententijs, factum discipulorum hic defendit. Prius exemplum, Dauidis est, qui fugiens Schaulem, cum uenisset Nobeh, ad Achimelec Sacerdotem, panes sanctos, qui ex lege, à solis sacerdotibus, & in loco sancto edi debebant, 3. Moscheh 24. & ipse comedit, & comitibus suis edendos dedit. Nulli enim alij aderant, & urgebat eos fames. Hoc factum Dauidis scriptura non damnauit, debuerant ergo ex eo discere Pharisæi, externa omnia propter hominem esse, nõ hominem propter illa, atq; ita sicut iure Dauidis necessitati tum cessit externa sanctitas panum, ita discipulorum fami etiam debere cedere sanctitatem sabbathi.

Exemplũ prius.

Marcus

Marcus scribit hoc factum sub Abiathar Principe sacerdotum. Is filius erat Achimelec, & in sacerdotio successor, unde mirum non est, quod pro patre ipsum Euangelista posuerit, qui etiam tunc cum patre sacerdotio, indubie fuerit functus.

Alterum exemplum est sacerdotum, qui ex lege in sacris etiam sabbatho operabantur, igitur non quodlibet opus in sabbathis uetitum fuit. Iam corpori necessarium dare cibum, ex lege debebant discipuli, quo commodius alijs seruirent, igitur & parare illum, cum necessitas cogeret nihil erat impij. Probe autem notandum, quod Christus hic cibum operari corpori, operi Sacerdotum in sacrificijs æquauit. Adeo pluris est Deo benignitas, qua iuuantur homines, quàm sacrificiorum pietas, quibus colitur ipse. Sicut locus ille Hoschea σ. quem iterum adduxit testatur. Poterant certe discipuli istum diem, sine magno periculo, absq; cibo transigere, sed cum sabbathum propter hominem erat, ne quidem leui incommodo, debebant eius caußa affici. Temere quidem illud uiolare, impietas fuißet ac Dei contemptus, dum autem ita res ferebat, fames urgebat, & ad manum erat, unde paruulo labore, cibum necessarium tum sibi pararent, quo commodius Christum comitarentur, in qua aliâs fortasse uocatione, non nihil fuissent impediti, iure optimo sabbathi religionem tantisper posthabuerunt. Exemplũ alterum.

Sententia prior: Dico autem uobis, quòd templo maior est, hoc loco, quæ sequenti illa: Nam Dominus est &

Sabbathi filius hominis, magis explicatur. Est autem argumentum in his inclusum huiusmodi. Si templi sanctitas, nõ excusat modo, sed exigit opus à Sacerdotibus die Sabbathi, magis debet hos meos discipulos excusare, meus comitatus. Maior enĩ tẽplo sum, eoq; mea caußa, plus, quàm templi licebit. Cum itaq; famelicos nunc libuerit, circunducere eos, recte fecerunt, sibi cibum parando, quo sequãtur expeditius. Filius hominis siquidem, quem uos hoc nomine contemnitis, Dominus est, etiam Sabbathi, ideo lege Sabbathi meos soluere poßum. Hac quidem sententia, Christum se prædicauit, cui esset, in ceremonias Dei, ius, sed stupor pharisaicus, hoc Euangelion percipere non potuit. Nos autem illud amplectamur, agnoscentes IESVM hunc nostrum Dominum non Sabbathi modo, sed rerum omnium, quare ipsius mandatum nouum, mutuæ dilectionis obseruantibus, omnium libertas erit, ut eorum quæ statuta in lege Moscheh fuerunt, ita multo amplius eorum, quæ homines postea, nulla authoritate confinxerunt.

Sententia prior filius ho. Dominus Sabbathi.

Altera sententia apud Marcum est, Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum. Hæc desumpta uidetur ex illa legis quinto Moscheh quinto. Vbi uacatio ab opere in die Sabbathi, hac caussa adiecta præcipitur, ut seruus & ancilla, æque sua quiete, atque herus, fruantur. Quanquam præter hanc & duas alias caußas Sabbathi scriptura assignet, prior, quòd Deus perfectis creaturis per sex dies, septimo ua=

Altera senten. Sabbatum ꝑpter hominem.

timo uacauerit, 2. Moscheh 20. altera quòd uacare illos Deus, à seruitute Aegyptiaca fecisset, 5. Mos. quinto. In his ergo simul apparet, Sabbathum propter hominem, nimirum, ut & Dei beneficia, ociosi aliâs, diligentius pensitarent, & religiosius gratias agerent, institutũ. Si igitur Sabbathum propter hominem, ut planè leges Dei omnes, constitutum erat, cedere discipulorum necessiati iure debuit. Sic utinam Dei incomparabilem bonitatem, pbe agnosceremus, omnia externa nostra caussa facta, quo & grati & liberi illis pro fratrum commoditate uteremur. Hæc si intelligerent Anabaptistæ, ac alij pro externis, plus æquo contendentes, contentiones suas plusquam friuolas mitterent, & Christum plenius cum cognoscerent, tum poßiderent. Locus Hoschea, suprà 9. tractatus est. Ostendit autem Dominus, & huc adducendo ipsum, perinde Sabbathum & sacrificia Deo haberi, uti planè externa uniuersa. Indubie autem si Pharisæi agnouißent, solam sui cognitionem, et huius filiam proximorum dilectionem, Deũ requirere & probare, cum discipuli neceßario tantum cibo, usi hic fuerant, tam non potuißent illos hoc nomine culpare, quam apud DEVM factum hoc culpa uacabat.

Apud Iohannem cum sanato à se, qui triginta octo annos morbo tentus fuerat Christus præcepisset, lectulum auferre die Sabbathi, de religione Sabbathi eadẽ, sed paulò altiori ratione docuit. Ait enim Iudæis quærentib, se

ob id factum occidere, pater meus ad hoc usque temporis operatur, & ego operor· Quod ad hunc sensum dixit: Lex uobis septimo die quietem indicit, ad exemplum patris, qui cum sex diebus omnia condidisset, septimo quieuit· Ego autem ab exemplo patris non recedo, uacat igitur culpa, quod feci· Etsi enim pater septimo die uacarit, a q; uacet usq; hodie, à nouis generibus creaturarum cõdendis, ab eo tamẽ usq; ad hoc temporis operatur, creaturas quas tum condidit uiuificando & gubernando, cuius etiam opus est, licet per me administratum, q; hic sanus factus est, per me condidit omnia, per me item omnia gubernat, & sunt omnia mea opera, ut patris, ita nihil nisi beneficia, quare per ea Sabbathum uiolari non potest· Sed neque uiolatum est, per hoc quòd ille lectum suum, ad manifestandam gloriam patris, ex meo iussu portauit· Si enim sanctificatum patri Sabbathum est, ipsius gloriæ in eo potissimum debent cuncta seruire · Hæc Iohannis quinto·

Locus Io· 7·

Septimo idem factum alia ratione defendit, cuiusmodi & in sequenti mox historia, usum legimus· Nimirum circuncisione facta in Sabbatho, Sabbathum non uiolari, cum ea licet per Moscheh etiam tradita esset, non tamen ex Moscheh, sed patribus uenisset, hoc est, non esset, à Mosc· ut Lex reliqua instituta primitus, sed potius à patribus mutuata, ut uideri potuisset, iure eam, Sabbatho, quod per Moscheh, per sancte institutum postea fuerat, cedere debere· Si ergo à patribus accepta circuncisione,

Locus Io·7·

sione, Sabbathum non uiolabatur, intelligi uoluit, multo minus id uiolari beneficio, imperato diuinitus, qualis erat sanatio ægri illius, neq; etiam, quòd ille manifestaturus hoc sibi beneficium collatum, domum tulit, quo iacuerat lectulum. Vtrunq; pluris fuit quàm circuncidi, quod signum tantum erat, & diuini beneficij, & suscipiendæ pietatis.

At progressus illinc uenit in Synagogam illorum Mar. 3. Lu. 6.

Vbi uerbis non satis, de Sabbathi obseruantia Iudæis persuasisset, adhibuit miraculum, ceu testimonium patris, quo fidem illis faceret, recta se & pia docere. Ingressus ergo est Sabbatho alio, ut Lucas habet, in Synagogam illorum, locum docendi in primis accomodum. Nam ut doceret, hoc est, munus suum Apostolus circuncisionis, diligenter obiret, nihil omisit. Aderat autem homo habens dextram aridam, in quo iterum nota, ut Deus omnia certis prouidentiæ legibus disponat. Neq; enim huic temere manus exaruerat, neq; ad hoc tempus, sine peculiari dei uoluntate, aderat. Committamus ergo nos libere optimo patri, & ipsi in omnibus nos approbare, demus operam, quæ agere nos, nobis utile fuerit, & occasionem & facultatem ea agendi pulcherrime suppeditabit. Quid autem Iudæi? Obseruabant eum, captantes occasionem ipsum non tam accusandi, quàm calumniandi. Ita non

possunt reprobi, nisi propriam ipsorum salutem ubiq; impugnare. Apud Matthæum leguntur Iudæi, rogasse Dominum, si Sabbathis liceret curare, apud Marcum & Lucam contra legitur, Dominum interrogasse illos. Videtur autem, cum Dominus interrogarit Iudæos iuxta ipsorum mentem, magisq; ipsorum, quàm CHRISTI hæc interrogatio fuerit, Matthæum ut hoc indicaret, illis etiam, eam interrogationem tribuisse, quàm utiq; animo, obseruantes eum, si sanare uellet, uolebant. Nota autem Pharisæos, atque scribas fuisse, omnium, sapientia atque sanctimonia præstantissimos, qui DOMINVM obseruarint, captantes, quo ipsum accusarent, & perderent. Eo insaniæ atque crudelitatis tandem prolabitur ἡ φιλαυτία.

Cõcordia Mat. Mar & Lu.

At ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habebit ouem, Mar. 3. Lu. 6.

Haud uero peculiarem uim confutandi, prauitatẽ Pharisaici supercilij habuit, quod ut Mar. & Luc. memorant, dominus cognito quid animo Scribæ ac Pharisæi uoluerẽt, habentẽ manũ aridã, surgere & in mediũ stare iussit, ipsoq; iã cũ arida sua manu, corã omnib. adstante, ut uel eius calamitas ad misericordiam illos mouere, & à iam iniquo ac sæuo iuditio reuocare debuisset, eos interrogarit his uerbis. Interrogabo uos (sicut habet Lucas) utrum licet Sabbathis benefacere, an malefacere, animam seruare an per=

Efficax cõfutatio.

re, aut perdere? Qu. d. Videtis hunc miserum, cui nemo bonus non optet consultum, quem q; qui negligendum duxerit, nihil hominis, nedum religionis habeat necesse est. Ad quid ergo Sabbathum institutum putatis, ad malefaciendũ, ut negligãtur, quos iuuare possis, an ad benefaciẽdũ? Sed neq; huius morbidi ob oculos ipsis posita miseria, neq; caussæ tã luculenta & aperta æquitas, malignitatẽ pharisaicam, potuit immutare, cumq; nihil haberent, qđ responderent, tacere, quàm quod uerum sentiebant, fateri inaluerunt. Non audebant dicere, Sabbathis malefaciendum potius, quàm benefaciendum, quanquam ita uellent, respondere autem Sabbathis benefaciendum, quoniam ex eo iam Dominũ damnauerant, nolebant. Obmutescebant igitur, qui respõdendi de lege, iusto et iniusto, licito et illicito sibi uel solis authoritatem uendicauerant. Non ab re igitur Christus cum iracundia illos circumspiciebat, ut Mar. habet, condolescens super cæcitate cordis eorum. Qui enim non indignatus illis fuisset, non tam aperte, quàm insane adeo, manifestissimam Dei ueritatem & bonitatem insectantibus? Demonstrauit autem præterea his affectibus se uerum hominem, sed per omnia ad uoluntatem dei comparatum. Iracundia illa, zeli fuit, pro gloria patris, condolescentia, dilectionis erga his miseros illos, sibi ipsis tantopere infestos.

Notandum autem ex Domini interrogatione non benefacere cũ possis, esse malefacere, & non seruare cũ liceat, esse perdere. Nam uoluit uideri se lædere hominem illum

habentem manum aridam, atq; fidere si illum non curasset, q̄ sanè ut nunquam, ita multo minus sanctis Sabbathis potuit licere, eoq́; probauit, non solum uacare culpa, si illum curaret, sed facturum se obnoxium culpæ, si illam curare neglexisset. Alioqui respondere potuissent, non licet Sabbatho perdere, sed neq; curare. Verum sciebant perinde esse, non iuuare, cum quis id possit, atq; perdere, eoq́;, quod responderent non habebant.

Ratio reddita Pha.

Verum Domini interea mira bonitas eluxit, qui quamlibet obstinatis, rationem præterea, q̄ sanandus hic sibi eßet, summa cum mansuetudine dedit. Eam Matth. memorauit, ductam ab ipsorum exemplo, eamq́; ut à minori, ita mire efficacem. Quis, inquit, erit ex uobis, &c. Q.d. Quid ita stupetis, & piget respondere, quod iustum esse, uos uestro ipsorum exemplo comprobatis. Sabbathis siquidem ipsi benefacitis, & quidem iumentis atq; pecoribus uestris, quanto magis ergo licebit benefacere homini, tanto quàm ouis sit præstantiori. Cui uestrum uel ouis incidat in foueam, quam dubitet Sabbatho extrahere? Sed alieni estis, ut dixi, ab omni dilectione, & uestra tantum curantes, non intelligitis, quid sit, misericordiam uolo non sacrificium, ideo pecori, sed uestro, plus propensi estis, quàm fratri, qui inuiolata religione Sabbathi, pecora uestra curanda ducitis, fratrem non permittitis.

Lucæ 14. omnino simile, legimus de hydropico, ubi pariter à Pharisæis obseruabatur, similiter eos interrogabat,

bat, & curandum esse Sabbatho, eodem argumento probabat. Nimirum hominem non esse, & si sabbatho, negligendum, cum illi asinum aut bouem, sabbatho extrahere puteo non dubitarent. Tertiodecimo uero idem memorat, adhuc minus necessarium illis beneficium obiectum, quod iumentis ipsi non negabant, et homini impendi, summe necessariũ, indigne ferebant. Etenim cum Dominus impositis manibus mulierculam, quæ decem & octo annis contracta fuerat, sanasset, idq; Princeps Synagogæ indignatus fuisset, dixit ei: Hypocrita, unusquisq; uestrum Sabbatho nonne soluit bouem suum, aut asinum à præsepi, & ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annos, non oportuit solui à uinculo isto, die sabbathi? Luc. 13.

Cum itaq; & hic ratione & exemplo probasset, non licere tantum, sed omnino oportere sabbatho benefacere, præcipue homini, dixit huic, cui manus arida erat, extende manum tuam, quod simulatq; ille fecisset, sanitati restituta fuit, & habebat ut altera. Animaduertendum aũt, quod solo uerbo hunc curauit, non admota manu, aut aliqua re externa, ut aliâs solitus erat, quo minus illi caussam habebant, contra ipsum insaniendi. Qui enim sabbathum uiolasset uerbo? Eo nos sanè docuit, nõ satis habere, quod benefacimus, sed omnem iuxta lapidem mouendũ, quo id fiat cum gratia quorumlibet. Sic uidemus hic Christum egisse. Male habentem, in medium statuit, ut uel eius conspecta miseria, illi moti, agnoscerent pium esse, cum etiam

Dãda opera, ut beneficium aliquibus collatum placeat omnibus.

ſabbatho curare. Tum interrogatione commoda, monuit ut nunquam non liceret benefacere, ita multo minus ſabbatho. Sancto etenim die, ſancte quoq; agendum, hoc eſt, ex mandato Domini, eoq; ſecundum dilectionem. Poſtremo & ab ipſorum exemplo idem cõprobauit. Cumq; hæc omnia, nõ poſſent illos mouere, ut recte ſentirẽt, ferrentq; beneficeri miſero, neq; liceret ipſi, ob illorum peruerſitatem, opus habenti, beneficiũ negare, ita rem attemperauit, ut iuuaret quidem laborantem, & illis tamen quã minimum daret occaſionis ſuccenſendi, curauitq; morbidũ ſolo uerbo, nihil externi admouens, ne admiſſo aliquo, operis ſpeciem habẽte, cauſſam uiderẽtur ſibi habere, ipſum tanquam ſabbathi uiolatorem, calumniandi. Adeo ſtuduit, ut nullius offenſione benefaceret.

Cui nimis diſſimiles ſunt hodie non pauci, qui licet ſe pluſquam Euangelicos glorientur, adeo tamen placere in bonum alijs, parui momenti habent, ut etiam ſi quoſdam offendant, modo factum ipſorum extra noxam ſit, nonnihil delectentur. Hos nihil excuſabit, quod mali ſint, quos offendere leue ducunt, cum uideamus hic Chriſtum, tantam impendiſſe curam, ne offenderet Phariſæos & Scribas, quibus nihil tum uel deterius, uel obſtinatius potuit fingi. Quod uel ex eo liquet, quod quamlibet Chriſtus ipſis deferret, factiq; ſui rationem ſumma cum modeſtia, & inuictam quidem reddidiſſet, tantopere tamen ex ipſius beneficio fuerint efferati, ut de perdendo ipſo, conſilium

In eos qui ſuſq; deq; habẽt quẽ offendãt.

lium captarent, & captarent cum Herodianis, ut Mar. scribit, quibus aliâs nihil magis odibant. Unde recte Lucas testatur, repletos illos fuisse amētia. Quid enim amentia fuerit, si hæc nō erat, ob beneficia tam diuina, eaq; tali cum modestia præstita, tanto potuisse Dominū odio prosequi? Sed hoc ingenium est reprobis omnibus, cum diuina bonitate tentantur, tum maxime aperit se in illis, uis Satanica & regnum perditionis.

De ferijs cum legis Moscheh, tum ijs quæ postea Christiani, sibijpsis ultro constituerunt, non nihil hoc loco dicendum. Quas ueteres, ex mandato Domini ferias habuerunt 3. Moscheh 23. hæ enumerantur: Septimus dies, qualibet septimana, festum pesach quod totam septimanam occupabat, sed primus & septimus dies, sancti duntaxat erant, ut in eis prorsus ab omni opere esset feriandum. Festum primitiarum, siue hebdomarum, nam postridie septimi sabbathi, ab eo numerati, cum falx primum in messem missa fuerat, hoc festum constabat die uno. Festum tubarum, primo die mensis septimi. Festum reconciliationis, die decimo mensis eiusdem, utrunq; die uno. Festum tabernaculorum, die quinto decimo mensis eiusdem. Id uero ut festum pesach totam septimanam quoq; requirebat, sed primus duntaxat uacationem ab omni opere requirebat, & octauus. Hæ feriæ erant omnes quas DOMINUS suo populo indixerat, præter singula sabbatha, septem duntaxat dies per inte-

Quæ feriæ ueterum.

grum

grum annũ, in quibus nihil omnino operis facere liceret.

Habuerunt autem singula, suas memorias diuinorum beneficiorum, quibus animi populi, per illos dies occupari, & uelut pasci ad fidem debebant. Sabbathis conditum mundum, ac quæcunq; in illo sunt, memorare debebant. In festo pesach magnificam ab Aegyptijs liberationem. Die primitiarum, ut mihi quidem uidetur, beneficium possessionis terræ Canaan, atq; frugum, quotannis prouenientium. Die tubarum admonebantur legis datæ, & obseruandæ. Die reconciliationis affligendo animas ueniam orabant peccatorum. Festo tabernaculorum, recolebant mirificam illam Dei bonitatem, qua ipsos per quadraginta annos, in desertis duxerat & aluerat. In illis uero solennitatibus, ut & sabbathis, præter sacrificia quibus animi pietatem, atq; gratitudinem testabantur, lex Dei legebatur, atq; erudiebatur ad timorem Domini populus. Id demum erat dies illos sanctos habere Domino, ac nequaquam tantum uel ab opere externo uacare, uel etiam Deo sacrificare, ut uel ex primo Iescha. abunde liquet. Conducebat uero rudi populo, ut sua huiusmodi uelut comitia haberet, quo & ad fidem, ueramq; religionem formaretur, atq; in ea conseruaretur, uisum nanque Domino usq; fuit, ut per mutuam hominum inter se doctrinam, pietatem plantare, sic & per cohortationem, illam prouehere & conseruare.

Quas memorias feriæ uęterũ habuerint.

Porrò cum pædagogiam legis, libertas Euangelij susceperit,

ſceperit, & fœdus quod Deus cum electis undiq;, tam ethnicis, quàm Iudæis, per Dominum noſtrum IESVM Chriſtum ab ex ortu Euangelij percuſſit, in ſola erga ipſum fide, quæ ſit, per dilectionem erga proximos efficax, ſicum ſit, citra ullos externos ritus, aut cerimonias, uti iam non in una gente, cui eædem cerimoniæ & ritus commodi eſſe poſſent, ſed quàm late orbis patet regnare uolebat, Chriſtianis nobis omnium illarum ſolennitatum, ac etiam ſabbathi quamlibet ſancte præcepti & exacti, omnimoda libertas facta eſt. Vti Paulus nominatim de his agens 4. Gal. & Coloſſ. 2. teſtatur, adeo ut qui neceſſario obſeruanda illa cenſeret, Chriſtum negaret, qui externa omnia, charitatis arbitrio permiſit, unicum ſuum nouum mandatum requirens, ut nos mutuo diligeremus. Quod uero ſolẽnitates illas, tam ſeuere olim exegerit Dominus, uti in lege atq; prophetis paſſim legitur, cũ pietas tamen in obſeruatione earum minime ſita eſſet, in cauſſa fuiſſe equidem puto, quod in illis legem Domini populus diſcere deberet, atq; fidem alere, eoq; non poſſent negligi ſine inſigni tam diuinæ bonitatis contemptu, quã pietatis neglectu. Quibus enim graue erat, uel raris adeo temporibus memorandis Dei beneficijs, diſcendæq; legi uacare, ij ſatis declarabant, neque Deum, neque legem eius ſe alicuius æſtimare, eoq; nõ tam peccabant prophanando dies illos, quã contẽnendo ſemel et beneficia Dei, et doctrinam. Atq; hac cauſſa in decalogo obſeruantiam ſabbathi præceptam non dubitarim, ſiquidem ſanctificare

Apud Chriſtianos feriæ omnes liberæ.

Cur ſeuere adeo exacta fuerit obſeruãtia ſabbathorum.

ſabbathum,

ſabbathum, aliud non erat, quàm ad memoranda Dei beneficia, diſcendamq; legem eius uacare. Vnde aduſq; Apoſtolorum tempora, mos ille durauit, ut per ſingula ſabbatha, Lex & Prophetæ in Eccleſia legerentur, uti uel ex 13. & 15. Act. manifeſtū eſt. Videtur quibuſdam ideo ſabbathi religionē, ita magni habitam, ſeuereq; exactam fuiſſe, quod figura eſſet ſabbathiſmi animi, Deo, non ſibi uiuentis. Sed hoc eorum fide dictum ſit, qui eius exiſtunt authores. Mihi ſuperior ratio apparet firmior, quanquā inficias nō eam, ſabbathum quo ab externo opere feriandum erat, figuram fuiſſe uitæ, in qua nihil pro noſtro arbitrio, ſed omnia ex ſententia Domini agimus, quod unice & perpetuo hic ſtudere debemus. Meditari nanq; in hoc ſæculo oportet, quod aſſequuturos nos in futuro ſperamus. Speramus autem ingreſſuros nos in requiem Domini, ut ſicut ipſe perfectis cælo & terra, alijsq; creaturis, ab omni opere ſuo quieuit, ita & nos à noſtris operibus uacemus uniuerſis, in ipſo æterna quiete perfruituri. Id quod eſt ingredi in quietem Domini. Heb. 4. Vbi autem eo peruenerimus Neomeniam, neomenia, & ſabbathum ſabbathum excipiet, ut Ieſcha 66. prædixit, hoc eſt, iugis ſollennitas, feſtumq; & ſabbathum perpetuum erit.

Cuius ſabbatho figura.

Etenim quod in præcepto ſabbathi, ſubinde memoratur, quod & Deus ſeptimo die quieuerit, ad hoc mihi uidetur factum, ut die ſabbathi memorarent, omnia quidem præſentia à Domino facta, quo ad timēdum amandumq; eum, atq; fidendum ipſi, magis & magis accenderentur, ſed

Quare in præcepto ſabbathi quies Domini memoretur.

sed simul tamen discerent, illa superare omnia, atq; ab eis quiescere, sicut monet Epistola ad Heb. multo esse optabilius, quandoquidem Dominus ipse, tandem ab illis faciundis cessarit. Atq; ita felicitatem suam in rebus conditis nequaquam ponentes, darent magis operam, ut mentem ab rebus illis, in conditorem traijcerent, expectantes & ambientes, ut & ipsi demum à suis operibus, istis mutationi obnoxiis, & creaturis addictis, cum Domino quiescant in ipso beati.

Ex his iam facile liquere potest, quid de ferijs censendum sit Christianorum. Externa omnia habent imperio dilectionis permissa, ut iam paulo ante dictum, ac suprà cap. 5. fusius probatum est, quatenus igitur feriæ commodi aliquid hominibus afferre potuerint, eatenus locum apud Christianos habebunt. Iam habere statis diebus uelut sancta comitia, ac in Domino conuenire, cum ad agendum in commune Deo pro innumeris suis in nos beneficijs gratias, tum ad percipiendam doctrinam salutis esse è re fratrum, nemo poterit ambigere. Ad hæc cum dilectio summæ æquitati studeat, neq; poßit non multo æquissimũ eße, septimo quoq; die familiæ quietem indulgere, quandoquidem id Deus æquum iudicarit, qualibet septimana familiæ uacare unum diem ab operibus, Christiani omnia ex dilectione agentes, libenter cõcedent. Vt ergo septimo quoq; die, ab operib. quiescatur, idq; tẽporis pietati fouendæ augnedæq; impẽdatur publicitus, publicæ sane utilitatis ratio, studiũq; prouehẽdæ religionis poscere uidetur.

Dominici diei obseruatio Christianis digna.

Hinc

Hinc factum non dubito, ut communi Christianorum consensu, Dominicus dies, conuentibus Ecclesiæ publicis, ac requieti publicæ dicatus sit. Hunc autem potius, quàm diem septimum, quem Saturni uocãt, ne uideremur, eadem qua Iudæi elementorum mundi religione, post noui testamenti euulgatam libertatem, etiamnum teneri. Et quidem si hæc duo sola curentur, nempe ut corpora quidem interquiescant, & audiendo uerbo Dei, agendisq; Deo gratijs uacetur, sancta & Christianis digna est, diei huius obseruatio. Sin existimetur, operari eo die, per se esse peccatum, superstitio & gratiæ Christi, qui ab elementis mundi nos sanguine suo liberauit, negatio est. Vnde cum huc erroris Galatæ essent relapsi, ut ferias diuinitus licet institutas, obseruandas necessario ducerent, querebatur Paulus uereri se, ne frustra in ipsis laborasset, & interpretabatur esse à Deo, ad infirma egenaq; elementa mundi perniciosam defectionem, Gal. 4. Et ad Coloss. 2. testatur hoc esse eorum, qui caput Christum, missum fecerunt.

Quomodo dies Dominicus feriandus.

Proinde qui Christi gloriæ serio studuerit prædicator, Dominicum diem feriandum quidem hortabitur, & quod omnino Ecclesiæ conducat uel semel in septimana publicũ conuentũ celebrare, tum q; humanitas postulet, uno item die operas corporis remittere. Sed iuxta diligentissime monebit, operas corporis, nullo prorsus die per se peccata esse, neq; remitti debere, nisi ex libera dilectione, spectante & curante, ut quod tempus externis operibus subducitur, internis pietatis studijs dedicetur, & in hoc

corpori

corpori quies indulgeatur, quo mens eo die, in operibus religionis, uersetur tanto operosior. Dominicum uero diem, prae alijs feriandum puto, quod Christiani, si citra iacturam liceat pietatis, semper malunt uti receptis iam moribus, quàm nouos inuehere. Iam si ad eum modum, quem iam dixi, dominicus dies celebretur, atq; eximatur è cordibus hominum, opinio necessitatis, ne quis credat, uel eũ diem per se alijs sanctiorem, uel operari in eo per se peccatum, tum à moribus tollatur intemperantia illa uitae & luxus, quibus plusquam infames Christianorum feriae pridem redditae sunt, non uideo quid damni hinc pietati accedere possit, fructum autem uideo, si publicitus ita audiendo uerbo Dei, memorandis Domini beneficijs, celebrandaeq; Eucharistiae precationibus pro magistratu, collationibus in pauperes, instituendae ad pietatem domi familiae, monendis amicis, uisitandis infirmis, atq; alijs hoc genus rebus, quae peculiariter Christianorũ sunt, uno per septimanã die, praecipue uacetur & studeatur. Multa utiq; turba est, adolescentũ & aliâs rudiũ, atq; infirmorũ, quibus mire huiusmodi publicae obseruationes & exempla, conducunt, non minus quàm ueteribus, quibus ut dictum est hac caussa sabbatha sua instituta fuere.

At uero iuxta tam patrum familiâs, quã magistratus, sicubi ille Christum agnouit, fuerit, luxum illum, uitaeq; abominandam intemperantiam, ac pessima exempla, quae festis diebus hactenus infinito plusquam alijs uiguerunt, in irreparabile scandalon pusillorum, et horrendum de-

Contra abusus diei dominici.

decus nominis Christiani, omni studio & diligentia abolere. Alioqui non minus nostras odibit solennitates Dominus, quàm odiuerit olim ueterum Iescha. primo. Hactenus festis diebus, in templis offensus Deus fuit, innumeris superstitionibus, mirum igitur non fuit, si dati in reprobum sensum homines, in reliquis quoq;, luxu uestium, comessationibus, ebrietatibus, scortationibus, & omne genus flagitiorum declararint, cui Deo, dies illos sacros celebrarent. Sed si nunc ex tenebris in lucem, ex perditione carnis in uitam spiritus, tum à superstitionibus, ad uerum Dei cultum reuocati sumus, si est deniq; uerbum Domini, quod in conuentibus Ecclesiæ audimus, si ueræ religioni diebus dominicis, præ alijs uacamus, declarent hoc mores, testetur uitæ sanctitas, probent opera. Quis credat cum syncero corde, certaq; fide, Ecclesiæ conuentui interfuisse, atq; Dei uerbum audijsse, qui nugacius, non dico perditius, reliquam eius diei partem uixerit, quàm quolibet alio tempore? Consueta ægre quidem relinquuntur, sed nouos se homines gloriantibus, quid quæso foedius, quàm usq; nihil nisi morum uetustatem præ se ferre? Liberet nos Deus ab hypocrisi, transfigatq; suo corda nostra timore, ut in ueritate ipsum adoremus.

Ferias alias, siue Christi, siue deiparæ uirginis, siue sanctorum nomine commendatæ sint, optarim abrogatas uniuersas. Primum enim constat, nullo Dei uerbo inuectas. Vbi enim in Apostolicis scriptis aliquid, de Natali CHRISTI, de Epiphania & similibus? Facile

credide=

crediderim zelo DEI à ueteribus introductas, quo ferias ethnicorum, seu clauum clauo truderent. Sed quis dicet hunc zelum secundum scientiam, qui omni adeo uerbo & exemplo scripturæ caruit, mereq; rationem secutus est? CHRISTVM IESVM, & hunc crucifixum, atque à mortuis reuocatum, Dominumq; omnium, ad dexteram patris euectum, in omnibus conuentibus nostris, & solennitatibus celebrare conuenit, non hoc die natum, alio passum, tertio à mortuis reuocatum. Deinde tantis, cum superstitionibus, tum alijs uitæ corruptelis contaminata illa festa fuerunt, nimirum authorem suum referentia, quod mirer si quisquã Christianus sit, qui non uel ad nomina eorum exhorrescat. Neq; enim uel unum ex præcipuis illis fuit, quod non & peculiarem aliquam superstitionem, & uitæ luxum habuerit, quibus profecto festa illa nunquam ita repurgabis, quin plus scandali adhuc infirmis, ab illis futurum sit, quàm commodi, pijs. Poßunt enim aliâs uel ex emergentibus caussis, uel etiam statis temporibus, conuentus Ecclesiæ haberi, ut iuuentus & familia, ad studium religionis, temporis satis habeat, ad pereundum malis exemplis, non habeat. Postremo si studere debemus, ne quid commune habeamus cũ Belial, atq; operibus tenebrarũ, uel in primis uidentur mihi linquenda illa festa, in quibus nihil aliud uiguit, quàm cultus Belial, & opera tenebrarum. Verum ubi abrogari penitus non poßunt, Christianorum erit, ea quantum DOMINVS dederit, à superstitione &

Contra alias ferias Christianorum.

luxu uitæ uindicare, quanq̃ id nunquam ita efficiẽt, quin luce clarius appariturũ sit, ea nequaquam ex uerbo Dei introducta esse. Fructus prodent arborem.

Quod quidam festa quædam, nimirum quæ memorias habent, in scriptura traditas, aiunt habere in scripturis fundamentũ, declarant, se non probe sua ipsorũ uerba intellecta habere. Christum natum, passum, & resurrexisse scriptura quidem prædicat, sed quo die non prædicat, multo minus eum diem habendum sacrum, præ alijs. Quod caussantur si ferias permittamus, ampliorem occasionẽ esse, famulitijs uerbi Dei audiendi, nihil est, possunt enim, ut dixi, conuentus Ecclesiæ, quantũ satis est haberi, citra hoc, ut uel superstitiosæ illæ feriæ seruentur, uel integri ita dies ocio addicantur, quibus longe magis familia corrumpitur quàm ædificatur. Hic Argentinæ cottidie in diluculo in parochijs conuentus ad dimidiam horam celebratur, qua minister breuem hortatiunculam ad populum habet, tum in commune precatur. Præterea in primo templo binæ quotidie habentur conciones, ante meridiem una, altera ad uesperam. Præter has certis diebus, & in parochijs quibusdam prædicatur. Dominicis diebus in singulis parochijs, ad minimum duæ, si non tres habentur conciones. Equidem non uideo, quid rebus sic institutis occasionis, uel audiendi uerbi, uel precandi possit deesse, tam famulitijs, quàm alijs, abrogatis licet ferijs, præter dies dominicos uniuersis, ut hic apud CHRISTO credentes factum est. Adde quod multo citius,

Obseruatio Ecclesiæ Argentorat.

impetra=

impetrabitur à patribus & matribus familias, quo quantum ad religionem attinet, satis concedant familiæ ocij, quàm à familia, ut si iustæ feriæ sint, totas studijs pietatis impendant, ac non magis luxu diffluant, atque reddantur deteriores.

Si quis demum obijciat, Iudæorum populum plures quàm sabbatha ferias habuiße. Respondeo primum, pauciores tamen habuisse multo, quã nos, ut suprà ostensum. Deinde non habebant ita locis singulis, doctores legis, locumq́; DEVM externo ritu, qui eis præceptus erat, colendi. Vnde non tam ut feriarentur, quàm ut conuenirent aliquoties, ad instaurandam in eis religionem, fuerunt illa festa, sabbathis apud Iudæos adiecta. Postremo decet, ut nos Iudæis in obseruatione elementorum inferiores, non superiores simus. Si tamen omnino placeret dominicis diebus ferias alias adijcere, mallem certe tam paucas, atque superstitione liberas, atq; Iudæi habuerunt, quàm multas adeo, & superstitione tantopere grauatas, modisq́; omnibus ortum suum, quem à cultoribus Dæmonum habent, referentibus, quales apud nos inuectæ fuerunt.

Præstiterat Iudæorum ferias q̃ nostras habere.

Sed ut hæc finiam, uelim perpendant, quibuscunque festa adeo arrident, quæ si à fructibus æstimarentur, non possent bonis, non horrori esse. Si Apostoli aboleuerunt pauculas illas Iudæorum ferias, diuinitus institutas, neque ulli superstitioni obnoxias, quàm quod uulgo credebantur obseruandæ necessario, etiam in regno Christi,

Apostolicum exemplum secuti ferias abolebimus.

eoq́; momentum aliquod habere ad iustitiam, qui non conueniat multo magis abolere nobis tam multas, atque nullo uerbo D E I inuectas, imò à cultoribus Dæmonum, in parte mutuatas, tum præter dictam superstitionem, innumeris alijs abominationibus adobrutas, insuper tanta ad omnem luxum, morumq́; corruptelam incitabula suppeditantes, ut nullis idolorum solennitatibus hoc nomine cesserint. Iudicent spiritales.

At IESVS ubi nouisset, secessit illinc. Mar. 3. Luc. 6.

Fugit iterum Christus, sed præter ullius incommodũ, nam secutæ sunt eum turbæ multæ, & sanauit omnes. Marcus nominatim etiam unde conuenerant memorat, & addit, cum sanaßet multos, hominibus irruentibus, ut ipsum tangerent, eum preßum adeo, ut iuberet sibi nauiculam deseruire. Nam ut idem Marcus testatur, secesserat ad mare. Hoc uero quod noster habet, & interminatus est illis, ne se facerent manifestum, & Marcus scribit, sed ut peculiariter ad Dæmones pertineat, quibus cũ procidentes Dæmoniaci clamarent ac dicerent: tu es filius Dei uiui, uehemẽter scilicet Dominus fuerat interminatus, ne se manifestum facerent. Siue autem Dæmonibus tantum, se manifestum facere interdixerit Dominus, siue simul omnibus, qui aderant, pertinuit eo, de quo dictum suprà cap. 8. quod hoc tempore humilitatis & seruitutis suæ, noluit supra modum inclarescere. Si autem solis Dæmonibus interminatus fuit, caussa extitit, quod infamari nimirũ se, laudibus malorũ nollet, de quo item suprà cap.

8. De fuga item dictum suprà est cap. 4. In illud. Cum audiisset autem IESVS, quod Ioan. traditus &c.

Noster adducit locum Ieschaeiah quem Christus ita uolens latere, & tamen inauditis istis beneficijs, se Christum declarans, compleuerit. Et plane cum eo uaticinio, de humilitate, ac ceu silentio regni Christi, cuius ingens uirtus, tecta quidem infirmitate, mirifica tamen efficere debuit, ut plane effecit, prædictũ fuerit, recte dicit Matth. illud hic à Domino fuisse completum. Oraculum uero Prophetæ sensu nihil, uerbis tamen paulò immutatum, apud Prophetam ad hunc modum legitur. Ecce seruus meus oblectabor eo, electus meus complacuit animæ meæ, afflaui ipsum spiritu meo, iudicium ad gentes proferet. Non clamabit, & nõ attollet, neq; audiri faciet foris uocem suam. Calamum quaßatum non confringet, funiculum iam obscurũ non extinguet, iudiciũ proferet, uerumq; apparere faciet. Non festinabit, neq; curret, donec ponat in terra iudicium, & insulæ subdant se legi eius. In his & si uerba sint non nihil immutata, ut & uulgata Græcorum editio non eadem habet, sensus tamen idem, & apud Prophetam & Euangelistam legitur. Locus Ieschа. 42.

Is est, Dominum nostrum IESVM, etiam secundũ hominem, unum ex uniuerso hominum genere fuiße; quo pomnia oblectaretur pater, atque per ipsum suo spiritu præ omnibus alijs afflatum, uoluisse demum iuditium, hoc est, regnum iustitiæ ad Gentes quoque, quæ antea in uanitate sensus carnis ambulauerant, profer-

re, quod factum est, inuulgato in orbe Euangelio. Hoc autem futurum summa cum humilitate & mansuetudine, sicut & Zacar. 9. prædictum est. Ecce rex tuus &c. Istam humilitatem, hic uates per illa significat, non clamabit &c. Nihil enim strepitus regij, nihil tumultus, quod formidabilem potentiam designaret, sed omnia depræssa et silentia, apud Dominum uisa sunt, ut uel in præsenti loco apparuit, cum manifestari nollet, quare & locū hunc Euang. huc adduxit. Mansuetudinē uero, per hæc: calamum quassatum &c. Afflictos enim atq; ceu calamus quaßatus sese habentes, non prorsus comminuit, sed erexit potius, & corroborauit. Ita funiculū uel ellychnion, iam obscurum, quodq́; prope extinguitur, non extinxit, sed excitauit magis, ut clare arderet. Hoc in præsenti eo declarauit, quod sanauit atq; docuit omnes. Porrò in hac tamen, & humilitate & mansuetudine iudicium nihilominus proferet, & uerū apparere, hoc est, uincere faciet, ut cognitio ueritatis, & solida iustitia ubiq; obtineat. Id uerum apparuit, postquam late adeo Euangelion fuit euolgatū. Istam uero & humilitatem et mansuetudinem usq; obtinebit, non festinans, nec currens, id est, potentiam pertimescendam dißimulans, nec urgens ut carni formidabilis appareat, donec per uerbum crucis, occulta sua potentia, iudicium in terra ponat, ut iam D E V S uere cognoscatur & adoretur, & insulæ, uerbo ipsius sese subijciant, ipsumq́; auide excipiant. Hoc cottidie fit, & fiet donec gloriosus redeat, & terribilis, ad iudicandum uiuos & mortuos.

Sensus uaticinij Ieschа.

Tunc

Tunc adductus est, ad eum qui dæmonio agi tabatur, Mar. 3. Lu. 11.

De Dæmonibus dictum suprà est cap. 8. Dæmonium præsens apud Lucam mutum dicitur fuiße, per quod declaratur, ui mali dæmonis, hunc miserum & mutum & cæcum redditum, quam uim ubi Christus depulit, loqui potuit & uidere. Hinc filium Dauid ipsum, hoc est Christum, omnes turbæ suspicatæ sunt. Pharisæi autem ac Scribæ, & quidem ut Marcus habet, qui uenerant à Hierosolymis, hoc est, omnium præstantissimi, cum aliud non possent, Beelzebul principi dæmoniorum hanc uim attribuerunt. De hoc nomine Beelzebul suprà cap. 10. De malignitate uero, reproborum, nihil quamlibet bonū, candide accipere potentium, & in superiorem historiam, et aliâs sæpe diximus. Notanda aūt in primis hic est, quæ et in proxime superiori historia mire elucet, insignis domini mansuetudo, qui malignis adeo & peruersis Pharisæis, nihil non in atrum uertentibus, modeste adeo, et diligenter respondit, idq; tam prompte, animaduersis tantum cogitationibus ipsorum. Indubie id autem fecit, ꝙ si non inter eos, in præsenti tamen turba eßent, qui inde possent ædificari, alioqui solis canibus, sanctum non obiecisset, nisi forte ad ipsorum contestationem, de quo suprà cap. 7. Hanc uero Christi doctrinam, quam hic exemplo Christus docuit, Petrus in priore Epistola, cap. 3. uerbis sic explicat: Cæterum terrore illorum ne terreamini, neq; turbemini, sed Dominum Deum sanctificate in cor-

dibus uestris· Sitis autem parati semper ad respondendū cuilibet petenti, ut loquamini de ea, quæ in uobis est spe, cum mansuetudine & timore, &c·

Regnū in se diuisū·

Rationes uero quibus Dominus hic demonstrauit falsum cogitare Pharisæos, huiusmodi sunt, nullum regnū, aut domus, secū pugnans cōsistere potest, si igitur ego uirtute dæmoniorum, dæmonia expellerem, dæmones secum pugnarent, atq; ita nequiret regnū ipsorū consistere, qđ uidetis nimis inuictum et potens perstare, non igitur ipsorum uirtute, ipsa expello· Sed si ego inuisus uobis adeo sū, ut oporteat mea omnia Satanæ esse, quæso filij uestri, tā hi discipuli mei, quàm alij sancti Prophetæ, qui et ipsi dæmonia eiecerunt, qua ipsi uirtute contra dæmones ualuisse putatis? Hi sanè q̄ ueritati crediderunt, quā uos mauultis impugnare, uos iudicabunt, quorum scil· collatione impietas uestra condemnabitur · Videte quò uos ipsos agatis· Si spiritu & digito Dei non potentia dæmonū, dæmonia eijcio, ut planè res habet, peruenit, profecto in uos regnum Dei, adest Christus uobis, & diu expectatū Euangelion, quod hæc signa certo certius comprobant, siue accipere, siue respuere oblatam gratiam libuerit·

Filij uestri

Peruenit i uos regnū Dei.

Neq; enim in domū præpotentis alicuius, quisquā ingredietur, eamq; despoliabit, qui ipsum non antea deuicerit· Iam ego mundum hunc ingressus sum, regnum Satanæ, & spolia eius deripio, atq; meis distribuo· Quotquot patrem ignorant, ille ceu spolium detinet ad suam uoluntatē captiuos, nam patri, qui eos condidit, debuerant esse ad

dicti·

dicti. Ex his autem multos ego iam rursum inuito & modis omnibus reluctante Satana, uindico in regnum patris, ac ceu recuperatum spoliũ, distribuo eos in usum electorum, quosdam faciens Apostolos, quosdam Prophetas, nonnullos Euangelistas, alios pastores et doctores, omnes ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationẽ mystici corporis mei, Ephe. 4. Nemo qđ suum est, inter hos quæret, quilibet aliorum inter sese ministri erunt, ad hoc ut numerus sanctorum, qui patri nomen dederint, cottidie augeatur, & melior reddatur. Huius potentiæ atq; uictoriæ contra principem mũdi, in præsenti duntaxat specimen quoddam exhibeo, depellens ẽum Satanæ à corporibus, & eximens non paucos illius tyrannidi etiam animis, paulo post uero cum morte mea plene hostem hunc principem tenebrarum ac Deum huius mundi deuicero, sicuti longe lateq; spargi faciam Euangelion regni, ita quàm plurimos eius potestati adimam, & regno patris feliciter adseram. Igitur nihil mihi cum principe dæmoniorum commune fuerit, quod uos falsò cogitatis, sed uerum inter nos est, quod uulgo iactatur prouerbiũ: Qui non est mecum, aduersum me est, & qui non congregat mecũ, dispergit. Cũ Satana facere me, nihil est in omni & doctrina & uita mea, quod eius uel suspitionem faciat, ita adsero ubiq; gloriam patris, uindico iustitiam, oppugno peccatũ. Satis ergo comprobatur hinc, aduersum illum, me esse. Nemo etiam est qui unquam minus uideri potuit, cũ illo ad perniciem congregare, igitur dispergo ad uitam, quos ille sibi collegerat ad perditionem.

Vincit fortem et spolia eius distribuit.

Victoria Christi cõtra Sata.

Qui non est mecũ.

Quomodo Christ. Dæmonia eijcit, quo modo impostores.

Scio quidem sæpe numero uirtute Dæmoniorum, fieri, ut liberari pleriq; furore, in quẽ ipsa Dæmonia egerant, uideantur, sed iuxta haud obscure apparet, dæmonia tamen, adeo non eijci, ut eis mentes primum per superstitionem, magis deuinciantur. Mauult nanq; hominem superstitione, quàm insania laborare, & regnare in animo eius, loco & nomine Dei, quàm suo ipsius, q, hoc externum duntaxat, illud internum ac æternum malũ existat. Ego autem Dæmonia prorsus eijcio, præcipue autem ex animis, ne quid ibi ualeant per incredulitatem & peccatum, ac quòd externum hominem ui illorum manifesta libero, in hoc potiss. facio, ut ita declarem me illum eße, qui uim istam aduersariam sim prorsus deiecturus. Id quod & reliqua, quæ uel doceo, uel ago, abunde testantur. Vnde nisi ultrò calumniari uelletis, quod secus habere apertissime sentitis, satis indiciorum erat, me digito Dei, hoc est, uirtute & spiritu, dæmonia eijcere, adeoq; nihil habere cum Satana commune, ut unus ipse sim, qui poßim, atq; iam in hoc aduenerim, ut potentiam eius pœnitus deijciam & euanescere faciam.

Atq; hinc satis patet, quid respondendum impostoribus illis, qui apud uaria diuorum delubra, affirmant Dæmonia eijci, idq; uirtute Dei, quòd secundum præsentem Domini disputationem, Satanas eijcere Satanam nõ poßit. Quod enim apud eos Satanas, Satanam non eijciat, uel uita ipsorum, qui alios se dæmonibus liberare iactant, quæ tota nihil nisi Satanæ seruitus est, plus satis testatur.

statur. Etsi enim uideantur nonnunquam, qui eò ducuntur dæmoniaci, post illorum exorcismos paulo minus furere, quod ipsum tamen perraro fit, ob id dæmonia non eijciuntur, sed tantum uis eorum, ad tempus, quo magis noceat, & iam non solis istis quos in furorem egerant occultur. Nam hinc uulgus persuadetur, meritis sanctorũ quos illi iactant, & illo duxtaxat loco, ac similibus, deũ dæmones pellere. Vnde mox adduci se patiuntur, ut impostoribus illis sacrificulis, qui in eiusmodi locis agunt, insignes plerumq; & perditi nebulones, uel lenæ, plurima donaria offerant, hoc est, fomenta luxus ipsorum, et nequitiæ præbeant, missis interim domi pauperibus Christi. Id quod est regnũ dæmonum stabilire, non dæmones eijcere. Non sic Christus, qui cum per se, tum per suos in hoc dæmones externe expulit, id est, uim exagitandi mentes hominũ illis ademit, ut inde sermo regni Dei confirmaretur, Mar. ult. quo solius ipsius meritis, propitiũ sibi credant homines Deum, à quo petant ubiq; omnia. Et gratificari ipsi uolentes, benefaciant, minimis eius, non profundant sua in lenones & lenas, tum in ligna & lapides. Hoc uero demum est Dæmones expellere, & regnum Dei stabilire.

Quomodo apd' diuos passim pellantur dæmones.

Ista: omne regnum in se diuisum, &c. & qui non est mecum, &c. prouerbiales sententiæ sunt, quæ uel experientia hominum comprobantur, ut & illa: Nemo potest duobus Dominis seruire. Item, nihil manet occultum, mala arbor non fert fructus bonos, & similes. Iis dominus

cum

cum uulgo agens, ad suum institutum libenter usus est. In quibus tamen, non plus philosophandum est, quàm uidemus poscere, id cuius caußa illa dominus adduxit. Eoq́; mittenda eorum hic argutia est, qui obijciunt, esse, qui neque contra aliquem, neq; cum aliquo sint, neq; congregent, neq; dispergant. Siquidem qui mecum non est, neq; congregat, hactenus aduersum me est, & dispergit, quatenus mihi non studet, & mecũ colligere negligit. Quod certe princeps de ijs, quos habere subiectos debeat, iure sanè uideretur queri, si negligerent, sibi studere. Iam Satan princeps mundi esse conatur, atq; exigit ut omnes suo regno studeant, & ad illud colligant, quod quicunque negligit, eũ iam aduersariũ habet, & iure quidem, nemo enĩ id negligere poterit, nisi uere aduersarius eius sit, addictus Domino. Sic deniq; & uulgo quilibet censet, de eo, qui se iuuare negligit, cum possit. Ad hunc nanq; modum proximorum inter se res habent, ut uere inimicus sit, qui commodo proximi omnino nihil studeat.

Propterea dico uobis omne peccatum & con uitium, &c. Mar. 3. Lu. 12.

Prioribus Dominus suspitionem commertij Satanici qua se malitia pharisaica grauare conabatur, insigni à se modestia, & argumentis grauibus depulit, deditq́; id uel astanti turbæ, uel etiam si qui forsan inter ipsos quoq; calumniantes Pharisæos, ac Scribas, fuerint sanabiles, his iam, etiam obstinatiores, iuditij, quod ipsos manebat, quo redderentur inexcusabiles, admonet. Est uero locus hic,

de quo

de quo multa disputantur, quanquā agnoscentibus, deum habere in magna domo sua, & irae & gratiae uasa, tum uerba haec Christi ex sese aestimantibus, nihil insit obscuri. Aperte enim dicit, eum, qui aliâs peccarit, & conuitiatus quicquam fuerit, etiam seipsum, ueniam posse sperare, ei autem qui conuitiatus fuerit spiritui sancto, illi omnē spem ueniae, ademptam esse in aeternum. Quid autem sit conuitiari spiritui sancto, satis hic ab exemplo Scribarum & Pharisaeorum, quibus haec locutus est, declaratur. Dicebant enim spiritum immundum habet, ut scribit Mar. Siquidē quod daemonia Christus eijciebat, opus erat et uis spiritus sancti, ad salutem auditorum promouendam, eo miraculo, Christi sermonem confirmantis. Hoc tametsi plus satis sentirent, tamen qua erant prauitate, omnem illam uirtutem Satanae eße, et Christum ex immūdo spiritu, quo teneretur illa operari, audebant calumniari. Hoc erat iam peccatum et blasphemia in spiritum sanctum, cui omnis uenia, iusto Dei iudicio negatur. Pharisaei hic peccarūt in spiritū sanctū.

Filium hominis blasphemauerant, ubi ex conuictu cum peccatoribus, comedonem & potorem uini, &c. item ubi eum non eße, ex Deo, cum Sabbatho iußisset, lectulum portare, fuerant criminati. Ista uero remißibilia erant, quia poterant ex ignorantia accidere, sicut & Paulus se blasphemaße confitetur, priore Timoth. 1. Humilitas nanque filij hominis quòd similis cuiq; abiectißimo uiueret, summe pauper et neglectus, Christi dignita- Blasphemia in filiū hominis.

dignitatem tegebat adeo, ut in ipso ratio nihil minus possit animaduertere. Paulum præterea etiam offendebat indubie, quod hostis diuinæ legis crederetur, & in Deum blasphemus, cuius se filium fecisset, tanto nomini, ut carni quidem uidebatur, adeo parũ respondens. At in præsenti, præsenter adeo exeruerat sese uirtus Dei, & spiritus ille quo Christum fore præditum uates prædixerant, ut iam ratio illorum, uim huius spiritus, certißime sentiret, uideretq; non Satanæ, sed Dei eße opus, quod gerebatur, ad huc tamen, qua erant percussi cæcitate & amentia, addeinuicta malitia perditi, non potuerunt gloriam hanc Deo, in humili hoc IESV, dare, ut quod sentiebant, eius hic spiritum operari, etiam fuißent confeßi, sed furentes odio, contra innocentissimum Dominum, omne id contra suam ipsorum mentem & sensum, Beelzebub, dum nulla alia adesset calumniandi ocasio, maluerũt attribuere. Sic si Paulus persequi blasphemareq; Christum, post manifestam illam uirtutis & spiritus Christi, experientiam, quæ illi, deiecto in terram, in itinere ad Damascum contigerat, perrexisset, & ipse in spiritum sanctum peccasset, blasphemans uim eius aperte sibi cognitam. Sed electus erat ad uitam, ideo simulatq; spiritum Dei recte sensit, credidit, neq; blasphemare amplius potuit.

Furor Pharisæorum.

Quid blasphemia in spiritũ sanctum.

Hinc iam satis manifestum fit, quid demum peccatum sit, in spiritum sanctum. Blasphemia enim & uituperatio est, diuini spiritus, aperte iam cogniti. Dum enim spiritus et

tus & uis Dei eße ignoratur, basphemari & uitupera=
ri non potest. Sicut ille nequaquam regi conuitium dixiße
cõuinci poterit, qui ei ignorans ipsum regem eße, fuerit
conuitiatus. Ergo necesse est, ut spiritus sanctus ante se
se ita exeruerit, siue miraculo ut hic, siue sermone sapien
tiæ aut scientiæ, uel certe uirtute alia, ut iam spiritus san=
ctus certa ratione agnoscatur, si debeat in illum pecca=
tum, & blasphemia committi.

Sic hodie, qui blasphemant Euangelion, nihil minus i=
psum credentes, quàm Euangelion eße, ij conuitiantur
filio hominis, nam hominis uerbum, non Dei sese uitupe=
rare non dubitant. At quibus id ita innotuit per spiritum
Dei, ut sentiant uerbum Dei esse, & nihilominus pos=
sunt id uituperare, ij demum blasphemant spiritum san=
ctum, qui iam ipsis, ita sese insinuauit, ut de eo, nequeant
dubitare, sed ut captiui Satanæ sunt, ita ad blaspheman=
dum, unde certo saluari poterant, nihilominus impellun=
tur. Hi sunt de quibus ad Heb. 6. ita scribitur: Nam fieri
non potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq;
donum cæleste, & participes facti fuerint spiritus S. gu
stauerintq; bonum DEI uerbum, ac uirtutes futu=
ri sæculi, si prolabantur, denuo renouentur, per pœni=
tentiam. Qui enim Euangelion, & pietatis rationem se=
mel cognouerint, ij illuminati profecto fuerunt, gustaue
runt donũ cæleste, participes facti sunt spiritus sancti, gu
stauerũtq; bonũ dei uerbũ, ac uirtutes futuri sæculi. Nam
illud natura, & uis humana, id est, uirtus præsentis sæ=

Qui hodie filiũ ho. et qui spi. S. blasphe=ment.

culi, cognoscere haud potest, ex dono cælesti, & illuminatione spiritus sancti, hæc cognitio contingit, cuicunque contingit. Non multum dissimilis locus, & 10. in eadem Epistola legitur. Nam si uolentes peccauerimus, post acceptam cognitionem ueritatis, non ultrà pro peccatis reliqua est hostia, &c. Quicunq; enim post cognitam ueritatem, relapsi ad impietatem animo fuerint, id est, uolentes peccauerint, eos necesse est damnasse illã ante, uel penes semetipsos, mox ubi, nolent impij haberi, damnaturi eam & apud alios. Id autem est blasphemare spiritum sanctum, cuius opus est, ueritatis, & prædicatio & agnitio. Vt ergo hoc nunquam remitti potest, ita renouari illi per pœnitentiam nequeunt. Atq; hoc peccatum ad mortem est, pro quo non iubet orare Iohannes, 1. Iohan. 5.

Omnes reprobi tandẽ ĩ spi. S. peccant.

Suprà in illud: Ne detis sanctum canibus, dixi ex scripturis esse coniecturam, neminem damnari diuinitus, nisi ueritatem ita edoctum antea, ut animus nihil habeat contra, atq; quũ nihilominus eam reiecerit, cogatur condemnare tandẽ semetipsum, quòd mera malitia & prauitate sua, oblatam sibi salutem respuerit. Id iam maturius alijs, alijs serius contingit. Quicquid uero ante hoc modo cognitam ueritatem, peccatum uel conuitiatum fuerit, in filium hominis & ex ignorantia, non in spiritum sanctũ, peccatum & conuiciatum erit. In quem ut dixi, tum demum peccatur, quũ fuerit cognitus, hoc est, certa manifestáq; eius operatione, cognita ueritas, & tamen reiecta.

Portentosa nanq; res est impius, quem dominus reiecerit, cum natura quisq; quod optimum agnouerit, amet,

ille id non potest, non odire & persequi. Exemplum habes in Schaule, is secundo, Dauidis innocentiam & suam crudelitatem, obortis lachrymis agnouit, & à persequendo ad tempus destitit, sed paulo post non minus contra eum furens, ad necem ipsum quærebat, 1. Schmu. 24. & 26. Impius enim à Domino reiectus, non est sui iuris, ut dictum, sed à Satana tenetur captiuus, eoq; agnoscit quidem ueritatem, & non agnoscit. Agnoscit, ut ueritatem esse, animus eius inficiari iam nequeat, nec possit quicquã cõminisci, quo illam neget, ac non eße ueritatem, probet. Rursus eam non agnoscit, quia non potest eam amplecti captiuus Satanæ. Similem pugnantiam uideas, in hominibus iræ impotẽtioris. Iicũ furere cõtra aliquẽ cœperint, si etiam ingẽs eis ab illo cõmodum offeratur, quo ipsi etiã magnopere egeant, seq; egere agnoscant, ita tamen transuersum ira rapiuntur, & indignationi indulgent, ut malint miseri perseuerare, q̃ beneficio eius quem oderint, beari. Sic sunt blasphemantes spiritũ S. Addicti malo existũt adeo, ut licet uera bona, cogantur tandem agnoscere, non possint tamen illa amplecti.

Veritatem reprobi agnoscunt, nec poßũt tamen eã amare.

Ita Schaul, cum Dauid, in speluncam ingresso pepercisset, & mox egresso, suam innocentiam, & iustitiã exprobrasset dicebat: En scio q futurus rex sis, et regnũ Iisraël est in manu tua, iura ergo mihi per Dominum, ne semen meum extirpes, &c. Vide agnitam ueritatem Schauli, non tantum de innocentia Dauidis, sed etiam de ordinatione dei, qua regem illum constitutum, dicebat se

Pugnãt se cũ repbi.

ſcire, quæ malum dementia igitur erat, q; nihilominus perdere Dauidem laborabat? Quomodo inducere in animũ potuit, perſequi, quem ſua ipſius ſententia pronunciauerat, ſe ipſo iuſtiorem, atq; ſibi beneuolentem? Quomodo auſus fuit, conari occidere, quem dicebat ſcire ſe, occidi non poſſe, nimirum poſt ſe, ex diuina ordinatione regnaturum? Certe furor erat, & uis Satanica, ſed cui obnoxij ſunt, quotquot Deus reiecit. Ad eundem quippe modum, & kain, per Deum & de ſua iniquitate, & Hebelis innocentia edoctus, atq; conuictus fuerat, non poterat tamen, non odire illum, atq; tandem perimere.

Quatenus repbi ueritatẽ agnoſcunt.

Agnitio ergo ueritatis, in peccantibus in ſpiritum ſanctum, eiuſmodi eſt, ut de ueritate conuincantur quidem, non autem eam perſuadeantur, hoc eſt, eò adducuntur ui ſpiritus ſancti, ut prorſus nihil habeant, quo poſſent uериſimiliter ueritatem repudiare, non autem immutantur animo ut poſſent eam amplecti. Eſtq; planè inter huiuſcemodi, & electos, erga aperte iam traditam ueritatem id diſcrimen, quod inter æquum iudicem & iniquum accuſatorem, erga bonam cauſſam rei. Hic enim approbat ita quidem cauſſam ſuam, ut ne hiſcere contra poſſit iniquus accuſator, at ut faueat ſimul, efficere non poteſt. Aequo autem iudici, ſic ſe purgat, ut non ſolum contra ipſum nequeat pronunciare, ſed etiam ne uelit quidem, imò iam faueat ei, & cupiat benefacere. Sic uideas plerũque in Euangelicis hiſtorijs uſu ueniſſe Chriſto. Qui ubi potentiſſimo ſæpe ſpiritu cauſſam Euangelij, cum uerborum,

rum, tum miraculorum inaudita uirtute adsereret, scribas & pharisæos conuicit quidem, ut nihil pœnitus possent contradicere, at persuasit minime, quòd detinerentur captiui ab hoste Euangelij. Multis autem ex turbis qui electi ad uitam erant, ita approbauit Euangelion, ut illud simul amplecterentur, uale dicto, rebus omnibus. Ex his iam satis cognosci existimo, quid conuitium sit in spiritum sanctum.

Nemo autem miretur, q̧ ueniam huic peccato Christus neget, nunquam enim poßunt istiusmodi pœnitere, neq; ad aliud per spiritum sanctum, ita ueritatē edocentur, quā ut citra ullam excusationem condemnentur, etiam ipsis contra seipsos demum pronunciantib. Vt enim ab initio dixi, uasa iræ habet Deus, æque ac uasa gratiæ, & circa neutros iniusti aliquid potest admittere, ipse iustiss. de quo non nihil suprà cap. σ. in illud: Et ne nos inducas in tentationem. Proinde hoc peccatū in spiritum sanctū, tantū reproborū est, electi non peccant unquā, nisi ex ignorantia. Si quādo enim ueritatem oppugnant, incognitā impugnāt, ac obstat sēper illis aliqd, quo minus poßint illæße quod audit, agnoscere, sicut Paulo humilitas domini nostri Iesu, & ceremoniarū neglectus, obstabat, quo minus Euangelion, uerbū dei poßet agnoscere. Semper tamen sentias quoddam in electis semen dei, & ueritatis studiū, etiam tum, cum ueritatem oppugnant, aut certe pugnantem cum illa uitam degunt. Sic Paulus paternis traditionibus, præ coëtaneis suis studebat, & in multis perdite ui

Electi semper peccāt ex ignorantia.

uentibus, qui electi sunt; uideas latentẽ quendã, iusti recti q; amorẽ. Vbi uero ueritatem receperũt, qcquid peccãt, inde peccãt, q̃ p cupiditates carnis auertũtur, ut ueritati cognitæ non intendant. Eò aũt nunquam prolabuntur, ut ueritatẽ odiant et insectẽtur, sed mox potius ipsius amore, qđ peccarunt, incipiunt magnopere odire et detestari.

Qui autem reprobi sunt, usque prauo animo sunt, et si nonnunquam uideantur ueritatem amplecti, nihil uideas tamen inde eos reddi meliores, quanquam non raro fiat, ut & ardentius ueritatem amare, & propugnare dexterius multo, quàm non pauci electorum, appareant. Sicut & lucidius sæpe ipsam pernoscunt, quo nimirum conuictis de ea, omnis impostorum excusatio præripiatur. Deinde simulatq; prolapsi fuerint, quod fere fit, ubi comitem ueritatis crucem senserint, aut ubi etiam uita ueritate digna, seuerius fuerit ab eis exacta, uel certe cum aliâs domino uisum fuerit, hypocrisim illorum detegere, non habent satis, à ueritate declinaße, quod & electis sæpe accidit, sed ne uideantur peccare in eo, à quo nequeunt resipiscere, etiam hostiliter incipiunt, ueritatem, & sectatores ipsius insectari. Carent enim spiritu filiorum DEI, & ueritatem citra animi immutationem docti fuerant.

Quomodo se repbi habent & dũ ueritatem agnoscunt et dũ oppugnãt

Cum hi ergo ueritati accedunt, in caussa est, quòd ratio ipsorum eam, sibi accommodam deprehendit, siue lucri alicuius siue gloriæ nomine, semper nanq; illa suum aliquid spectat & quærit. Dum talis ergo ueritas perseuerat,

uerat, nihil est illis ueritati addictius, nemo uidetur propugnare eam dexterius. Impensissime enim carnalis homo sua amat, & sunt filij huius sæculi, prudentiores filijs lucis. Porrò simul atq; ueritas sui cœperit dissimilis esse, hoc est, iudicio rationis, sua in ea quærentis, non ãplius accõmoda, ilico ab illa ueluti icti à serpente, resiliunt, ac subito ex discipulis eius redduntur hostes, quiq; eam ubiq; ante ꝑpugnabãt, pro uiribus oppugnant, quãq; perpetuis laudibus ferebant, nunc satis nequeunt blasphemare. Et huc tandem prolabuntur, quotquot ficto corde, ueritati sese addixerint. Neq; enim uel uita eam exprimere, neq; crucem comitem eius possunt ferre, homines carnales. Cum ergo ut sunt sui amantes, non sustinent iniusti haberi, tandem huc pertrahuntur à Satana, cuius imperio nunquam fuerant exempti, ut blasphemando ueritatem, flagitiorum, & impietatis suæ patrocinium quærant.

Vnde reprobi ueritati accedant, & ab ea recedãt

Huius luculentum in Iisraëlitis impijs exemplum uideas. Cum tam magnificis portentis ex Aegypto educebantur, D E O omnes & Moscheh credebant, nihil non facturos se pollicentes, quia ratio præsentem tum Mosche D E V M agnoscere potuit, sentiens sibi utilem. Mox autem cum fame & siti laborare inciperent, ut iam ratio D E V M præsentem, sentire non posset, cum nihil perciperet ab ipso commodi, nihil minus in eis apparuit quàm fides, blasphemabant potius, quem paulo ante miris modis prædicauerant.

Exemplũ Iisraëlitarum.

Non poßum temperare hic mihi, quo minus adijciam insigne horum exemplum, quod in hac nostra urbe habemus. Est sacrificus quidam eruditione non uulgari, ingenij uero acrimonia, iudicijq; dexteritate eximia, ut facile crediderim, his nominibus antecellere, quotquot hic sacrifici sunt, quanquam sint admodum multi. Hic initio remergentis Euangelij, cum primum id palàm enunciari, hic cœpißet, quicquid pro ueritate scribebatur, non legebat, sed uorabat, tenebatq; melius, quàm digitos suos. Vtq; ingenio ualet, non minus sedulo, quàm dextre de his ubicunq; fuisset, disserens, nihil ad summam diligentiam faciebat reliquum, quo ea quàm plurimis persuaderet. Adeo ut congerronibus iam suis, alijs sacrificulis, hoc nomine plurimũ inuisus redderetur, qui et uitare iam illum incipiebant. Neq; enim satis habebat, ipse Euangelion ubiq; adserere, quæq; aduersa põtificijs, ex illo dogmata, tum incipiebant spargi, contra dignitatem Pontificiam, statum sacrificorum, Monachatum, & alia id genus omnia, propagare & defendere, uerumetiam adiungebat, se Symmistæ cuidam meo, ac mihi plusquam familiariter, quæq; ociosus simul & ingeniosus, ꝓ ueritate cõtra pontifices excogitare poterat, studiosiss. suggerebat. Vt uno uerbo dicam, ita gerebat se, ut qui ex uerbis ipsũ æstimaßet, iurasset Euãgeliciß. uita tamen sui similis usq; ꝑseuerabat. Vbi itaq; supra bienniũ ab Euãgelio stetisset, cũ inciperet iam illud paulo maiore inuidia flagrare, & exclude=

Exemplũ sacrifici cu iusdã Argẽto.

excluderetur ipse iam, non à sacrificis solum, uerum alijs quoq;, quorum gratiam pluris faciebat, damnari denique adeo Missa inciperet, ut hic quæstui illius aliquid decederet, quàm subito nescio, breui certe, adeo immutatus fuit, & sui factus dissimilis, ut qui eum nunc audiat, iuret, nihil unquam Euangelij degustasse, aut legisse. Multo enim maiore studio et feruore, imò furore ipsum modo, et quot quot illud adserunt, insectatur, & blasphemat, quàm ante propugnauerit & prædicarit. Cũ tamen, ut dixi, in eo fuisset plurimus.

Quid iam accidiße huic putes? Certe si unquam ex nobis fuißet, mãsißet utiq; nobiscũ. Nunq̃ ergo noster fuit, nunquam spiritũ filiorum nactus, sed ut inexcusabilis miser redderetur, uirtus spiritus sancti hactenus eum inuisit, ut quid ueritas esset, ratio eius satis agnosceret, non tamen persuaderetur. Nam per se amare illam nunquam potuit, alioqui uita quoq; eam, cum uerbis eã prædicabat, fuisset amplexus. Sed tantum quatenus rationi eius accommoda uidebatur, illi sese addixerat, simulatq; igitur rursus incommodam sensit, quæ commoda prius erat, odire quoq; cœpit, quam amauerat, & conuitijs incessere, quã prædicauerat. Nam non uult & modo uideri absurda sectari.

Sed satis tandem de peccato in spiritum sanctum, quod solum damnat, cum reliqua omnia tandem, si hoc desit, damnentur & aboleantur, quia ex ignorantia omnia proueniunt, ut dixi. Quod nanq; Paulus sibi contigisse gloriatur.

riatur. De alijs item non ab re speratur. Sic autem ille 1. Timoth. 1. scribit: Sed et misericordiam, licet blasphemus fuerim persecutor & uiolentus, adeptus sum, quod ignorans fecerim per incredulitatem. Fiet siquidem tandem ut quisque clare satis Euangelion audiat & cognoscat, cui tum credere datum fuerit, is non condemnabitur, quicquid peccauerit, quia nihil damnationis est ijs, qui sunt in Christo IESV, cui id negatum fuerit, iam tum condemnatus erit, quia nõ credit in nomen unigeniti Dei, Io. 3. Quam incredulitatem mox blasphemia quoq; Euangelij prodet, ex abundantia enim cordis os loquitur, sicq; peccabit in spiritum sanctum, quod illi nunquam remittetur.

Aeternũ peccatum ergo & pœna, contra Anabaptistas.

Est uero hic locus notandus, contra Anabaptistas, reducentes errorem Origenis, quod omnes demum saluentur, Dæmones & impij uniuersi. Qui enim poßit quis illis salutem sperare, quorum peccatũ neq; in hoc, neque in futuro sæculo remittetur. Nisi forte illi tertium sæculum habent, sicut finiendam fingunt æternitatem. Mittamus nos miseros hos, & quod Christus hic adserit, uerum & agnoscamus & prædicemus.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum.

Præmisit ad terrendos hos calumniatores, generali sententia, iudicium quod manet, quotquot spiritum sanctum blasphe-

blasphemant, modo quo nihil omittat, quod quouis modo facere ad hoc possit, ut resipiscãt, etiam seuere, pro authoritate sua ipsos increpat. De cuius seueritatis ratione, & quatenus nobis quoq; usurpanda sit, dixi suprà cap. 3. In illud: Progenies uiperarum. Vtitur uero simili, quo & Iohannes suprà 3. & ipse 7. usus fuit. Sensus uero hic est: Quæ certo uidetis opera spiritus sancti, declarantis per illa me esse orbis saluatorem, Beelzebub principi Dæmoniorum, mera peruersitate animi uestri, & nulla prorsus occasione tribuitis, blasphemantes hanc diuinam uirtutem, optato adeo & mirabiliter sese ad salutem hominũ hoc temporis exerentem. Sed quid faceretis aliud? Vulgo dicitur: Aut facite arborem bonam &c. id est: Qui uelit accipere fructus bonos, faciat ante oportet arborem bonam. Sin, ut arbor, ita et fructus erunt. Fructus siquidem de arbore iudicant, eoq; quum ij mali sunt, non potest arbor bona esse. Ita ergo hæc blasphemia uestra, cuiusmodi arbores sitis satis declarat, neq; expectandus quidem est alius fructus à uobis. Progenies uiperarum: Mali estis, bona igitur loqui qui possetis? Vt enim alio prouerbio dicitur: Ex abundantia cordis os loquitur, ita qua cor uestrũ malitia plenũ est, ea necesse est, per uerba redundet. Quare qui bonus fuerit, quales sunt, quos spiritus patris reddidit nouos, ij ex thesauro cordis bono, id est, abdito mentis, ubi fides in Deum, & dilectio erga proximum inhabitant, expromet bona, qui malus, hoc est, filius Adam tantum fuerit, ut cor eius DEO caret, ita ex se boni quid proferat?

Verum

Verum ut damnationis uestræ iterum uos admoneam: Non de tantis solum blasphemijs, sed de quolibet ocioso tantum uerbo, quod homines locuti fuerint, reddent rationem in die iudicij. Iuxta illud, quod item uulgo, ac uere quidem iactatur: Ex dictis tuis iustificaberis & ex dictis tuis condemnaberis. Nam nihil certius de animo, atq; sermones testãtur, quare secundũ nihil aliud, certius item de animo iudicatur. Si enim is bonus est, homo nõ poterit mala loqui: si malus, non loquetur bona. Vtcunq; enĩ malus, uerbis quod est aliquandiu dissimulet, et bonus subinde ueteris Adam, nondum plene extincti, fructus malos proferat, facili tamen discrimine notabitur, si quis modo animaduertat, quem quisq; spiritũ domi habeat. De quo plura suprà 7.

Iustificari ex dictis. Notandum autem (iustificari) hic opponi (condemnari) ne quis ex dictis putet parari iustitiam. Iustificari enĩ hic idem est, atq; iustũ pronunciari, non iustũ reddi. Fide iustificamur, id est, iusti efficimur, operibus ac dictis iustificamur, id est, iusti declaramur & iudicamur. Proponit uero ista scriptura humano more, demittẽs se ad nostram tenuitatem. Alioqui ineffabilis est, ratio iudicij diuini. Vt autem à dictis & factis, certis animi testibus, iudicemus nosmetipsos, horum hic monemur.

De omni uerbo ocioso. Sic habet et illud. Sed dico uobis, quod de quocunq; uerbo ocioso &c. Quod in magnũ suum malũ multi rident, Cæterum ratio ista, quam homines reddent, perpetua carnificina erit, qua impij torquebuntur, ubi sublatis uitæ

huius

huius illecebris, quibus ceu ebrij sua modo peccata non uident, agnoscent uitæ suæ prauitatem, & factorum atq; dictorum, uanitatem· Tum nihil non occurret, uel ociose tantum dictum, non solum peruerse aut impure, & peculiari tormento excruciabit, cum scilicet occulta tenebrarum illustrabuntur, & patefient consilia cordium 1· Cor· 4· Credentibus autem hinc nihil timendum, non enim ueniunt hij in iudicium, sed transierunt de morte ad uitam, Ioan·5· Deus propitius eis est, & iniquitatis ipsorũ nunquam recordabitur, nullo igitur negotio, factorum & dictorum suorum rationem Domino reddent· Nihil est ipsis damnationi, sed hi filij DEI sunt, non iam homines uani·

Verum nihilominus cum ex bono corde, tantum bona uerba proueniant, debet plane terrere nos, quod ineptijs plerunq; adeo capimur· Non delectatur uanitate, nisi uanitas· Εὐτραπελία, id est, urbanitas, quamlibet Aristoteli uirtus sit, ne nominari quidem inter nos debet, multo minus stultiloquium, & sermo fœdus, quæ non conueniunt, sed magis gratiarum actio· Ephes·5· & Coloß·3· Item 4· Sermo uester semper cum gratia sit sale conditus &c· Profecto si Deus nobis supra omnia charus eßet, quæ ad gloriam ipsius faciunt, maiorem debebant nobis uoluptatem adferre· Non poterit uanum esse, quod hic dicit Christus: bonus homo, ex bono thesauro cordis bona profert· Certe quod non ædificat proximum, indignum Christiano uerbum est· Vbi iam manebunt obtrectatores

Abesse debet à Christianis etiam urbanitas·

& quæq;

& quæq; candida in nigra uertentes, uel temere saltem fratrum famam arrodentes? O quanta hodie dicuntur, et scribuntur, & quidem à Christianæ doctrinæ primarijs adsertoribus, quæ non simpliciter pernitiosa, non solum ociosa, existunt? Christus donet nos bono thesauro cordis, & meliora quoq; à nobis & dicentur & scribentur.

Tunc interrogauerunt eum quidam è Scribis. Luc. 11.

Lucas scribit signum eos de cælo petijsse; & addit tentantes. Vnde quod præceptorem ipsum appellabant, ut hic noster memorat, dolosa adulatio fuit. Sic sunt Scribæ & Pharisæi, omnium optimi. Christus seuere illos increpat, postquam tentauerat omnia, & è gloria patris iam erat, authoritatem spiritus contra illos exeri. De conuitio hoc, generatio praua & adultera, suprà 10. Signum Ionæ uocat, signũ resurrectionis suæ, quod ut ille è media morte, uentre cæti inclusus, in uitam reductus fuit, ita ipse quoque ab inferis, ueráq; morte, postquam fuisset sepultus, ad uitam & immortalitatem esset reuocandus. Videtur autem hæc responsio, hunc sensum habere: Praui estis, et nullo omnino signo corrigendi, adulteri estis, qui Deo uestro cui desponsati eratis, nuncium remisistis, neq; sustinetis ad illum reuerti, quare nihil ulla uirtute apud uos proficerem, quando tanta quæ uidetis, uos signa non mouent, nullum igitur uobis dabitur signum. Quæ per me eduntur,

Signum Ionæ.

ædũtur, & porrò ædentur, ut in testimoniũ contra uos cedẽt, ita propter alios sanabiles magis fient. Vobis signũ dabitur, quale in Iona uisum est. Ego uobis tantopere exosus, tandem manibus uestris tradar, & occidetis me, atq; in tertiũ usq; diem, in sepulchro detinebitis. Sed mox magna cum uirtute resurgam, regnumq́; Dei inibo, administraboq́; potẽtissime, idq́; usus, ministris omnium humillimis atq; abiectissims, contra quos tamẽ omni uestra & sapientia, & potentia, nihil omnino, quamlibet id conaturi sitis, proficietis. Ex eo signo, quicquid reliquum potentiæ meæ, in hoc quidem tempore reuelandũ uobis est, apparebit, reddetq́; per omnia uos inexcusabiles. Hoc sane signum experti sunt, cum contra ipsorum mandata, & contemptis pœnis, Apostoli magna fidutia testimonium reddebant resurrectioni Domini nostri IESV Christi, signis quoq; & prodigijs eam illustrantes, ipsiq́; inde attoniti dißecabantur quidem cordibus nec inueniebant tamen, quid illis facerent. De hoc signo & suprà cap. 1. In illud porrò hoc totum factum est. De triduo quo in sepulchro Christus fuit infrà suo loco.

Viri Niniuitæ surgent in iudicio. Luc. 11.

Quia signi Ionæ meminerat, in mentẽ uenerat et Niniuitarũ, quibus ille prædicator fuerat missus, quem et audierant, pœnitentia suscepta. Et ab horum ergo exemplo, simul reginæ Austri, hoc est, Scheba, quæ regio

ad me=

Scheba Arabia fœlix, ad Austrum Iudæis. Author Strabo.

ad meridiem est, Iudææ obstinatos istos Pharisæos, impietatis suæ admonet, & prædicit fore, ut ipsi, quamlibet sibi eximij uideantur, ab illis peccatoribus & ethnicis, iudicentur. Quod illi quidem ad prædicationem Ionæ, mox pœnitentiam egerint, & hæc fama duntaxat Solomonis excita, de finibus terræ, nam Oceano regio Scheba, quam modo felicem Arabiam uocant, excipitur, uenerit, ut sapientiam eius audiret, ipsi autem non contemnant tantum, sed & insectentur eum, quem præsentem habent, & Iona & Solomone infinito, præstantiorem. Ipsam utiq; Dei & iustitiam & sapientiam, Christum. Hic uero mirabiliter sese uirtus spiritus Dei exeruit, quæ terruit malignos illos, ne auderent quicquam contradicere, magnificæ isti Christi de se ipso prædicationi. Satis nanq; aperte sese Christum hic professus est, quum se Iona & Solomone præstantiorem affirmauit.

Quomodo boni, malos iudicabunt.

Quod uero ait: Surgent in iudicio, cum generatione hac &c. iterum humano more, de iudicio loquitur, sicut & paulo suprà, propterea ipsi iudicabũt de uobis. Omnino enim pœnitentia Niniuitarum condemnabit, impœnitentiam Iudæorum, & studium sapientiæ, quo flagrabat regina Austri, contemptum ueræ cælestis sapientiæ, quo hi scribæ & Pharisæi fastidiebant Christum, & doctrinam eius. Collati nanq; illis, se ipsos cõdemnabunt. Quanquam cum eadem sit mens & uoluntas pijs cum Christo, sintq; ipsius membra, non tam exemplo atq; factis, quàm etiam uerbo Dei, una cum Christo contra impios pronunciabunt.

nunciabunt. Vnde illud 1. Corin. 6. An nescitis quod Angelos iudicabimus? Et infrà 19. promittit suis duodecim, sessuros super duodecim sedes, & iudicaturos duodecim tribus Iisraël, hoc est, pariter secum, super illos regnaturos, & potestate iudiciaria futuros, de quo tamen infra. In his omnibus notandum, ut fiant nouiss. primi, quo neminem præ nobis contemnamus, humiliemus autem nos metipsos infrà quoslibet. Deniq; notatur ex hoc loco Deum semper in gentibus quoque suos habuisse, quod non esset Iudæorum tantum, sed & gentium Deus, Rom. 3.

Cum autem immundus spiritus exierit ab homine &c. Lucæ 11.

Hoc postremo simili terret Iudæos, salutem insane adeo à se repellentes. Cuius explicatio hæc est: Erit cum hac peruersa generatione, ac si quis Dæmon, ab homine pulsus, uagetur aliquandiu per deserta, quo solent diuina uirtute ablegari, cumq; in desertis moleste agat, reuertatur ad hominem, unde fuerat pulsus, inueniatq; apud illum sibi locum paratum, non minus commode, quã si quis cupide aliquem excepturus hospitem, domum alijs uacuet, atq; scopis purget, tum & ornet, quo magis illi libeat in eam sese recipere. Qua commoditate uisa, Dæmon ille nolens solus frui, abeat, & adducat septem, hoc est, quàm plurimos alios Dæmones, se nocentiores, atque

Sensus huius parabolæ.

DD cum

cum eis inuadat rursus locum pristinum. Quo sanè pacto, homines eiusmodi postrema, multo primis calamitosiora euadunt.

Redditio parabolæ. Sic sane uos Iudæi, cum legem olim reciperetis, & ab alijs gẽtibus, donati cognitione Dei seligeremini, expellebatur à uobis immundus spiritus. Is cum maluisset, apud uos imperare, sicut quis mauult habitare in commoda domo, quàm uagari per deserta & loca arentia, ubi non sit unde quis uiuat, usq; quæsiuit, quo pristinum apud uos locum recuperaret. Eum uos illi non tantum permittitis, iam ita Euangelion reijcientes, sed ut si quis uenturo hospiti domum suam purget, atq; ornet, quo cum maiore illam uoluptate ingrederetur, cum ad uos etiam ultro inuitatis, utq; commodissime uobis dominetur, cuncta illi apparatis. Quid igitur putatis futurum? Non solus sanè ille, sed innumeris comitatus, uos repetet, & sæuißima tyrannide, uobis imperabit. Eritisq; multo quam unquam calamitosiores, percussi æterna cæcitate, quàm sequetur mox excidiũ, cuius atrocitas et crudelitas, ne animo quidẽ poßit cogitari. Hic germanus sensus huius parabolæ est.

Dæmones ĩ desertis. Notatur autem nihilominus immundos spiritus ablegari in deserta, de quo suprà cap. 8. Metaphora id tamen est hic, uel allegoria, quo significatur, sicut homo semper mauult in ornata domo, quàm in arentibus ac desertis locis agere, ita Dæmones malle apud homines, quo magis illos infestent, quàm in desertis, ubi id nequeãt, degere, de quo suprà 8. ubi de Dæmonibus in genere tractauimus.

Sic &

Sic & illud metaphora est, uel allegoria. Reperit eam uacantem, & scopis purgatam atq; ornatam. Neq; aliud significat, quam reperire Dæmonem locum sibi paratum & instructum. Nam Dæmonibus non est opus purgare uel ornare domus. Pleriq; purgatam domum, hominem uoluerunt intellegi, peccata sua confessum, & uacantem hominem, cessantem post pœnitentiam, à bonis operibus, & ornatam, specie sanctimoniæ frustra splendentem. Sed hi non animaduerterunt, quod hic Dominus de gente Iudæa potiss. locutus est. Vnde post parabolam, subiunxit hic. Sic erit & generationi huic peruersæ. Deinde non perpenderunt, quod de Satana, ut homine, metaphoricôs locutus sit, atque per domum purgatam, uacantem &c. nihil aliud, quàm paratum & illicibilem etiam locum, factum Satanæ, apud Iudæos uoluerit significare. Purgata domus metaphora.

Hæc iam & dicta nobis putemus, qui uisitati Euangelio sumus. Si nanq; perrexerimus ingrati tanto dono esse, parabimus & ipsi rursus apud nos Satanæ locum, quẽ indubie potentius quàm unquam occupabit, qui scilicet nunquam nõ in hoc inuigilat. Misericordia Dei, ab hoc malo, quo nullum maius expectandum, nos custodiat. Hæc parabola & ad nos.

Cum autem hæc loqueretur turbis, ecce mater & fratres eius &c. Mar. 3. & Lucæ 8.

Nota coram turbis hæc locutus Dominus fuit, ut uideas, eum sanctum non dedisse canibus, hoc est, hæc non solis obstinatis Pharisæis frustra disseruiße, quanquam & illis, ad conuincendam scilicet ipsorum impietatem, quo omni excusatione nudarentur. Dubium ergo non est, adfuiße multos, apud quos hæc fructum aliquem attulerunt bonum. De his suprà 7. in illud. Ne detis sanctum canibus. Cæterum egregium hic Christus exemplũ, hominis Dei, & uere pij exhibuit, cum in negotio patris constitutos, eos duntaxat agnouit proximos et cognatos, qui ex regeneratione cognati eius erant, nempe nouæ creaturæ, secundum Deum conditæ. Est enim responsio Christi ad eum, qui nunciabat matrem & fratres adesse & c. huiusmodi: Quos tu matrẽ & fratres meos nuncias, quibus sim maiore, quàm hisce audientibus uerbum necessitudine addictus? Scio honorandã matrem, & diligendos fratres, sed simul obseruandũ super omnia Deum. Huius mandatum pluris mihi sit oportet, quàm quorumlibet necessariorum affectus. Hic ergo cũ agam patris negotium, nullius hinc charitate, uel cura debeo auocari. Filius Dei sum, talem referam me addecet, eoq; eos, qui mihi ut filio Dei, diuina cognatione coniuncti sunt, ut hi sunt, uerbum meũ audientes, longe pluris facere, & propinquiores mihi agnoscere debeo, quàm qui ex carne & sanguine ad me attinent.

Paraphrasis responsionis Christi.

Ad maiorem uero aßeuerationem faciebat, quod protensa manu in discipulos suos, dicebat: Ecce mater mea, et

fratres

fratres mei. Quisquis enim &c. Notandum præterea facere uoluntatem patris, idem esse, atq; audire sermonem Christi, eumq; facere, hoc est, ipsi perficiendo, ex animo studere. Quod est scilicet facere sermonem Domini, ut suprà 7. in illud: Non omnis qui dicit mihi Domine Domine &c. dictum est.

Facere uoluntatem patris.

Non dissimile uero respondiße Christo, et mulieri cuidam hoc loco Lucas memorat 11. Nam scribit mulierem quandã extulisse uocem de turba, atq; dixisse: Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti, eiq; Dominum respondiße: Quinimò, beati qui audiunt sermonem Dei, & custodiunt illum. Eosdem nanq; beatos pronunciauit, quos & agnouit neceßarios. Nimirum qui uerbo suo credant, eoq; & studeant, quo illud uita exprimant. In hoc enim, & nulla re alia, ut cognatio cum Christo, ita & felicitas sita est. Vbi iam sunt, qui carnem tantopere efferunt, ac Christi parentẽ, propter opus carnis magnificant? Quod gratiam inuenit apud Deum, & Dominus cũ eo usq; fuit, qui et benedictã illã, non solũ benedicto semine filio suo, sed & alijs donis spiritualibus reddidit, hinc demum, ut beata fuit, ita & prædicanda est. Sine his enim omnia carnis, nihil profuissent.

Locus Lucæ de muliere exclamante: beatus uẽter.

Discamus ergo, fide omnia constare electis, si credere poßumus, mater frater & soror seruatoris esse possumus, sin, nihil omnino ad ipsum attinebimus, si ipsum etiam carne genuissemus. Probe ergo animaduertendum, istud μενοῦνγε, id est, quinimo. Correxit enim Chri=

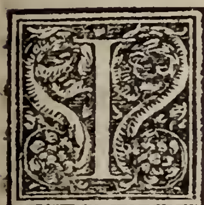
Ex fide, et nullo carnis benefi cio constat beatitudo.

stus sermonẽ mulieris, nõ quod nõ beata esset diua Christi mater, sed quod non inde beata, unde illa putabat, nempe quod carnaliter Christum gestaßet & lactaßet, sed magis ex uiua fide, ut electi omnes. Insignitæ uero hæc Christi responsio benignitatis inditium est, nempe nos aduocantis eò, non solum permittentis, quò euexit matrem suam. Ad hanc spem deniq; ut nos erigeret, atq; se maiorem homine, quẽ mater genuisset, esse declararet, matrẽ nunquam ipsam, sed mulierem semper legitur appellasse, quo scilicet generalem ipsum saluatorem, & nequaquam addictum ijs, qui carne eius necessarij erant, agnosceremus, uti & uniuersalis patris donum est, quod nobis Christus est & seruator, non carnalis matris. Quod enim hominis in ipso est, à carnali matre profectum est, quod Christi, opus solius patris est. Hæc probe agnouiße, ut pietatem promouent, ita ab eo, ut quisquam hominibus sese & carni addicat, auocant, eoq́; rationibus uentrium, qui in iussu sanctissimæ uirginis, ipsi profanißimi, eius fratres, seruos, œconomos, & cultores sese constituerũt, & falso iactant, detrahunt, ideo mirũ non est, si eis contradicant. Luce clarius est, qui hodie summi uirginis ueneratores, cultusq́; eius uindices haberi uolunt, summos eius esse blasphematores, quia CHRISTVM æque blasphemant. Mittamus ergo nos istos, & diuæ uirgini uere studeamus, atq; gratificemur, quod faciemus, si uera fide, ipsius nos filio addixerimus, Sic eadem opera, filio, patri, & matri nos approbauerimus, quæ si desit, abomi-

abominationi sumus, patri, filio: matri, & sanctis omnibus,

CAPVT XIII.

In die uero illo egressus IESVS è domo. Mar. 4. Luc. 8.

Nsunt in hoc capite parabolæ aliquot, quibus natura, uis fructus & pretium uerbi Dei declaratur. Prima ut uarie recipi, atque in paucis suos facere fructus soleat, declaratur. Docuit hæc ex naui, pressus ita in litore à turba. In litore lacus Genesar crebro docuisse legitur, forte locus opportunus erat, in quo multi conuenirent. Occasio autem huius parabolæ uidetur fuisse ipsa nimia hominum frequentia, qui accurrebant undiq;, atq; ut Lucas habet, ex ciuitatibus properabant ad ipsum. Voluit ergo hac parabola significare illis, non satis esse, audisse uerbum, neque omnes qui ipsum audirent, inde meliores reddi. Turbis autem in parabolis loquebatur, indubie ut redderet attentiores, ac etiam eorum quæ dicebantur curiosiores, ut suo tempore de illis uestigantes, edocerentur omnia. Vnde adiecit, quod adijcere fere solitus fuit, cum animos ad diligentem sermonis sui ani-

inaduersionem uellet excitare. Qui aures habet, ad audiendum, audiat. Nam quod dicebat discipulis explicationem parabolæ rogantibus: uobis datum est noße mysterium regni DEI, illis autem qui foris sunt, per parabolas omnia fiunt, ut uidentes non uideant, & non cernant, & audientes audiant, & non intelligant, ne quando conuertantur, & remittantur eis peccata, uti Marcus uerba Domini conscripsit, utiq; eadem cum ijs, quæ apud Matth. & Lucam leguntur, de reprobis duntaxat dixit, nullas ad audiendum aures habentibus, quibus ut iam aliquoties dictum, ad conuincendam ipsorum impietatem, ueritatem prædicari quidem oportet, ita tamen ut licet satis tandem agnoscant eam, non tamē persuadeantur, de quo iam suprà 12. cap. item 7. Interim tamen non pauci, & in turba illa erant electi, qui per parabolas illas saltem aliquid erudiebantur, ac omnino ad hoc apparabantur, ut licet suo tempore, etiam ipsi mysterium Dei agnoscerent. Nam omnino in reuelanda sui cognitione Deus ordinem obseruat, ut cum aliâs, tum mono suprà circa historiam filiæ principis synagogæ suscitatæ, diximus.

Cæterum illa: Quisquis enim habet dabitur illi, prouerbiales, & uulgo iactatæ sententiæ erant, quæ significare uoluit, & in regno suo hactenus impleri, quod solis habentibus electionis donum, scientiæ uitæ communicetur, & ab ijs, qui eo careant, per prædicatum uerbum, etiam

etiã hoc, qd'diuinæ cognitionis uidētur habere, auferãtur, qa reprobi, post contemptum uerbũ, quod scil· nequeunt recipere, magis excæcantur, ut uideas tales demum et sensu cõmuni priuari· Sed de istis etiam suprà cap·5· in illud: uos estis lux mundi· Vnde commodum his locus Ieschaeiah, subiectus est, qui & ipse suprà cap·6· in explicatione illius: Et ne nos inducas in tentationem, ut apud Eb· habetur adductus & paucis explicatus est· Paulo quidem aliter citatur à Prophetis, sed sensus idem est, nempe reprobos, uerbo Dei magis excæcari, atq; inde damnari, cum eò aguntur, ut spiritum S· blasphement, atq; ita peccatum suum consumment· Ideo domini iusto iudicio fit, ut siue parabolarum obscuritatem, siue sermonis humilitatem, siue aliquid huiusmodi uerbũ dei semper habeat, quo ita eò offendantur, & ad salutis scientiam tantum stupidiores reddantur, apparati sunt ad interitum, quo electi erudiuntur ad salutem, & uiuificantur· Atq; ad hoc probandum, Dominus istuc oraculum hic adduxit·

Quisquis habet ei dabitur·

Vestri uero beati sunt oculi. Lucæ 10.

Hæc Lucas alio loco memorat Dominum dixisse, nempe postquam discipuli eius à prædicatione Euangelij fuissent cum gaudio reuersi, & ipse exultante spiritu, gratias patri egisset, quod paruulis illis reuelasset, quæ abscondisset sapientibus & prudentibus· Vnde coniectura est,

ea discipulis, quo commonefaceret tam incomparabilis gratiæ, illis factæ non semel dixisse. Certe multi reges et Prophetæ diem illum diuinæ benignitatis uidere, atq; Euangelion regni Dei audire optauerant, quibus id datum non fuit, beati igitur hactenus oculi discipulorum Christi, & beatæ aures fuere, quibus contigit, præsentem mundi seruatorem uidere, uocemq; eius audire, quandoquidem cognouisse Deum, solida demum beatitudo existat. Etenim nequaquam de sola corporali uisione, & auditione Dominum fuisse locutum, argumento est, hic quidem illud: Vobis datum est, nosse mysterium regni, & apud Lucam q iam gratias egerat, illis reuelatum fuisse, quæ celabantur, sapientes et prudentes.

Vnde beati oculi discipulorũ.

Notandum iterum ergo, Deum ordinem et gradus obseruare, in reuelanda sui cognitione. De quo suprà 2. & aliâs. Etsi Prophetæ illi, ac iusti, tũ & electi à domino atq; sancti reges, dono domini fuerint, quos ut filios habuit, non tamen reuelauit eis, quæ his piscatoribus, nulla, uel dignitate eximia, uel rara sapientia, aut iustitia insignib. Porrò desyderium hoc iustorum, in Simeone illo iusto, apud Lucam pulchre descriptum est. Quia enim gloriæ Dei unice studebant, & ea tempore Christi, maxime erat illustranda, quia amplior Dei cognitio erat, paßim reuelanda, ideo perpetuis, ijsdemq; ardentißimis uotis, aduentum CHRISTI optabant & orabant, ut sparsim in Prophetis atque psalmis legitur. Væ nostro torpori, q donatam iam nobis istam CHRISTI cognitionem

Desyderium patrũ.

Noster torpor.

onem tam tepide amplectimur, & nullo adeo desyderio propagandæ eius flagramus.

Vos igitur audite parabolam seminantis, etc. Mar.4. & Luc.8.

Explicatio hæc parabolæ, abunde explicata est, utinam ea probe tantum animaduerteremus. Quatuor facit genera auditorum Euangelij. Primi audiunt quidem, sed nulla mente, nulla animaduersione, aliò per Satanam detorto ipsorum animo, qui facit ut nulla omnino auditi uerbi hæreat uel cogitatio. Ad sua studia rapiuntur. Non animaduertẽtes

Alteri, etiam præter quod Euangelion audiunt, mente etiam illud reuoluũt, bonumq; iudicantes, auide uidentur illud arripere, idq; testantur cum facto, tum uerbo. Enascitur enim semen, & per herbam fructum uidetur, licet falso, polliceri. Ii sunt similes filijs Iisraël, de quibus suprà duodecimo, cum de peccato in spiritum S. ageremus exemplum adduximus. Ratio enim eorum, sine immutatione conuincitur, uerbũ dei bonum esse, quæ rursũ simulatq; crucẽ adferre senserit, uerbũ idẽ malũ, et inimicũ sibi iudicat. Tũq; resiliunt hi temporarij, qui spiritu filiorum nunquam donati fuerant, neque plus quàm ratio assequi potuit, unquam crediderant. Spiritu quidem Dei, ratio illorum, ita conuicta fuerat, sed citra ueram persuasionem, quæ simul animum immutasset, Deoq; adduxisset, præbito uero bonitatis eius gustu, eoq; perstare nequiuerunt. Temporarij.

Tertij sunt, qui ijdem uerbũ non audiũt solũ, sed et intel

ligũt,

ligunt, menteq́; recipiunt, sed æque ut proximi citra re= generationem animi, hoc est, solidam spiritus filiorum possessionem, plenamq́; ueritatis persuasionem, ideo sicut proximos crux ab Euangelio absterret, ita istos cupidi= tas rerum præsentium, quas, quia cælestes nondum recte cognouerunt, despondere nequeunt, à percepto uerbo a= uocat, facitq́; ut prorsus antequam in herbam iustam e= nascatur, enecetur & intereat.

In quibus cupiditas uerbum enecat.

Quarti demum bono corde, hoc est, per spiritum filio rum, uere immutato, atq; ad Deum tracto; Euangelion audiunt, ij etiam soli fructum adferunt, alij alijs copiosi orem, secundum q, alij alijs spiritu locupletius fuerint donati. Hoc sibi uult, qd' in nostro legimus: ac facit aliud quidem centuplum; alius uero sexagecuplum, alius uero trigecuplum. Quod nimis inconsiderate D. Hieronymus ad præmia, uirginitatis, uiduitatis & nuptiarum retu lit, neq; multo consideratius, ueteres latini & Græci mar tyribus centesimum, uirginibus sexagesimum, & uiduis trigesimum, adoptarunt. Neq; enim ab externis istis sta= tibus, fructus metiendus, & nequaquam hic de percipi= endis fructibus, sed reddendis agitur. Sunt nanq; fructus, quæcunq; dixerimus uel gesserimus, unde alij utilitatem percipiant iustitiæ & salutis. Qui namq; credit, hoc est, semen Euangelij uera fide percepit, & loqui eum, & a= gere oportet, quæ ut ad salutem proximorum, ita & ad Dei gloriam faciant. De fructibus hisce, supra 7. in illud: A fructibus ipsorum agnoscetis eos. Illud itaq; centuplũ,

Qui bono corde.

Fructus cẽtesimus sexag. etc.

sexagecuplum, & trigecuplum, per certum discrimen, incertum significat, quod inter electos, & uerbo uere credentes, in adferendis fructibus, cernitur.

Non est autem prætereundum, quod in Luca additur, in patientia. Summus nanq; fructus, quem recte perceptum uerbum Dei reddit, est, eiusdem ad alios quoq; disseminatio, quo tyrannide Satanæ exempti homines, ciues fiant regni Christi, hoc ut suprà 10. satis declaratum est, sine cruce & persecutione in mundo fieri haud potest, quare uere opus patientia. Neq; sine patientia malorum, fructus hic summus afferri poterit. Quanquam quicunq; demum pie uolent uiuere, in Christo IESV, eos necesse sit persecutionem pati, 1. Timoth. 3. Semper itaque adsit oportet patientia. Certe Christus suos nobis fructus, summa in patientia adtulit. In patiẽtia

Aliam parabolam proposuit eis dicens, &c.

Huius explicationem parabolæ, non minus quàm prioris claram ipse Dominus, interpositis duabus alijs parabolis, tradidit. Quod uero illa uoluit docere, est, fore in Ecclesia semper, malos & hypocritas, bonis ac ueris Christianis permixtos. Quæ omnia faciebant, ad mouendum turbas, ne sibi ex eo placerent, q; Christum audirent, ac uelut gregi ipsius accenserentur, cum non solum sine fructu ipsum multi audirent, quod priore parabola ostendit, sed etiam qd' simul futurum esset, ut uani hypocritæ,

gregi

gregi suo, ad finem usq; sæculi huius, admixti agerent. Eoq; uidendum eße, ut certa ipsum fide audirent, eiusq; discipuli uere euaderent. Tria itaq; diligenter hic animaduertenda. Primum Christi semen, & donum eße, quicunq; uere credunt, eoq; uere filij regni existunt. De qua appellatione, & suprà octauo. Vt opus diaboli sunt, omnes hypocritæ. Nihil igitur glorietur homo, sed det operam, si uerbi ministerium habet, ut fideliter id administret, 1. Cor. 4.

Pij semen solius Christi.

Alterum, malos illos hypocritas uocari offendicula. Verbo enim & uita mirum in modum impij hypocritæ offendunt. Quod in zizanijs huius sæculi, sectis scil. præter uerbum Dei natis, nimirum uerum proh dolor experimur. Vbiq; enim ueritati obstant, & sanctis negotiũ facessunt. Ii ipsi sunt, qui nihil nisi iniquitatem patrant, de quibus & suprà septimo in illud: Discedite à me, &c.

Mali offendicula sũt.

Tertium post iudicium demum fulsuros ut sol, in regno patris sanctos. Quia tum sublatum erit omnis ut peccati, ita & aduersitatis obscuritas. Regnum patris uocat, quia tum Christus Deo & patri, regnum tradet, ut sit ipse omnia in omnibus. Finis nanq; regni Christi erit, cum mediandi, & intercedendi finis, aderit, quando extinctus ultimus hostis erat, mors, de quibus 1. Corinth. 15. Neque pugnat hoc ijs locis qui regno CHRISTI æternitatem tribuunt, quia illis aliud non significatur, quàm stante hoc sæculo, illud finem haudquaquam accepturum. Deinde quando CHRISTVS suo

Regnum Christi regno patris cedet.

regno

regno potissimum charitatem suis reparat, in qua omnis iustitiæ consummatio sita est, eaq; non excidit, simpliciter potest æternum dici regnum CHRISTI, præsertim cũ idem et patris sit. Sed proprie regnũ Christi idem est, quod sacerdotium eius, & situm in iustificatione impiorum, & intercessione pro sanctificatis, illa quia finem accipient, recte ait Paulus: Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius, subijcietur ei, qui illi subiecit omnia, ut sit DEVS omnia in omnibus.

Videtur autem hic allusisse DOMINVS ad illud Danielis duodecimo: Et multi dormientes in puluere terræ surgent, alij quidem ad uitam sempiternam, alij ad opprobria consumptionis æternæ. Et erudientes, fulgebunt instar fulgoris firmamenti, & iustificantes multos sicut stellæ, in sæculum & ultrà. Vt enim impij offendicula sunt, qui non sibi tantum desipiunt, & iniusti sunt, sed alios quoque in errorem, & ad iniquitatem pertrahere conantur, sic filij regni, electi & uere credentes, satis non habent, quòd ipsi ueritatem agnouerunt, & iustitiam colunt, uerum positi in hoc ut fructum afferant, & permanentem afferant, alios item student ad salutem erudire, ueræque iustitiæ reddere participes quare Propheta illos משׂכילים ומצדיקים, id est, erudientes & iustificantes uocat. Locus Daniel.

Postremo uelimonitos hic esse quicũq; uerba Christi alijs prædi-

prædicant, ut cum aliâs, tum præcipue in parabolis, nolint Christo uelle esse argutiores, sed satis habere, id commendasse, quod uident Christum uoluisse commendare. Sic in præsenti parabola, uident quædam proposita, quæ in redditione, non sunt explicata, ut q. noctu & dormientibus hominibus, inimicus zizania sua seminarit. Item qđ serui, de malo semine, patrifamiliâs questi sint, tum quòd uolebant, zizania colligere ante messem, deniq; q. id Dominus noluerit. Hæc omnia in explicatione Christi, explicata non legis, ne uelis igitur tu frustra in illis Philosophari. Ita sane omnes Christi parabolæ sunt, ut si uelis, singulis partibus suas explicationes dare, nihil plus agas, quàm quod ea argutia tua, & id quòd Christus præcipue uoluit, amittas, & in meras te ipsum nugas, abducas, ut infrà 20. & 25. magis patebit. Præcipue autem in quibusdam Lucæ parabolis.

Quid spectandū in parabolis.

Quid per semen esset intelligendum, tam bonum quā malum, quis sator utriusq;, & quando demum essent zizania à tritico separanda, & in ignem conijcienda, hæc Dominus explicauit, ea nobis satis sint, et discamus hic eum, aliud nihil uoluisse docere, quàm malos opera Satanæ, quàm diu hoc sæculum stabit, bonis suis, quorum ipse author, fore permixtos, sed in fine sæculi demum separandos, & in Geennam abijciendos. Hoc terreamus Hypocritas, & consolemur nos ad tolerantiam malorū, quia aliter fieri non potest, dum hic uiuimus, ferre Hypocritas oportet: Deniq; hinc animaduertamus quàm

Vsus præsentis parabolæ.

cautè

caute nobis uersandum sit, & hominib. in rebus salutis nihil fidendum, quia magnus semper est Hypocritarum numerus, bonis admixtus. Cauendum ergo, ne cui ouillæ uestes imponant.

Si hæc probe perpenderimus, sederintq; ea animis, non erit frustra nobis præsens parabola scripta, etiamsi miserimus, qui per dormientes homines, negligentes Episcopos, per seruos cupiētes euellere zizania, homines præcipitis zeli, & desiderātes malos ilico eradicari, per præceptum deniq; patrisfamilias, de non uellendis zizanijs, malos non tollendos, siue sceleratos quoslibet, siue hæreticos intelligi uolunt. Nihil enim horum Christus docuit, eoq; nihil huiusmodi firmum, ut taceam, quod allegoria per se nihil probat. Satis aliâs scripturæ habemus, unde etiam citra istas allegoriarum, ne quid aliud dicam, argutias, docemur, periculosam negligentiam Episcoporum, & quòd ipsis stertentibus, maxime hæreses soleant pullulare, item quòd frustra et stultum sit, uotum, de malis omnibus eradicandis. Quanquam magistratus, iuxta DEI mandatum, non debeat ferre eos, à quibus turbatur Res pub. Non enim hic præcepit Dominus, malos non punire, sed significauit, utcūque nocentiores puniantur, & per uerbum Dei, alij oppugnentur, ad finē tamen mundi usq; malos perseueraturos. Demus ergo operā, ut nostra certa et solida sint, qui ut sermones Dei loqui debemus, ita uero erūt, cū puro dei uerbo, et nequaquā nostris cōmentis innitentur.

Quæ friuola ex hac parabola tradita.

Simile est regnum cælorum grano sinapis; Mar.4.Lu.15.

Duas has parabolas, grani sinapis & fermenti, Dominus quidem non explicauit, uerũtamen clare satis per eas, qua uirtute quóque successu, esset Euãgelion, orbem peruasurum, prædixit. Regnum nanq; cælorum, quod per Euangelion, sceptrum rectum, & potentiam saluatricem, omnium ipsi habentium fidem, orbi iam tum inuectum, erat perpusillum, Christo paucissimis, iisdemq; contemptiss. adhærentibus, sed sicut granum sinapis paruum licet, imò minimum inter semina, in maiorem omnibus oleribus arborem breui exurgit, ita & grex Christi breui, ad fines usq; terræ fuit dilatatus, & omnibus regnis mundi euasit superior,

Para. grani sinapis.

Marcus ad idem facientem, aliam quoq; parabolam, præsenti præmisit. Nimirum regnum Dei sic esse, quemadmodum si homo iaceat semen in terram, quod ultro ignorante eo qui seuit, postea è terra enascitur, tam dormiente illo, quàm satagente, hoc est, dies & noctes exurgente. Et quidem primum in herbam, mox in spicam, deinum in plenum frumentum fructificat, atq; tum demetitur. Significauit enim Christus Euangelion ita mirum in modum, præter hominum opinionem, ac ne sentientibus quidem, passim enasciturũ & fructificaturũ, non subito quidem, sed sensim, & ordine quem pater statuit. Certe ad hunc modũ, & hoc nostro sæculo, regnum Dei, reuectũ nobis est, nihil minus hominibus, uolentibus, uel opinantibus,

Parab. seminis tacite fructificantis apd' Marc.

bus, unde illæ, apud impios uoces: Vnde tamen exortũ est hoc hæreticorum genus? Quàm mire breui tempore præualuit? Qui factum, ut non præsenserimus, & ne quidem in ipso cursu, satis conatus istorum animaduerterimus? Sed sic est regnũ dei, irrepit priusquã id caro satis animaduertat, ita ludit deus mundũ, et per humiles suos stultos et infirmos, gloriosos, sapientes & potentes confundit.

Altera à Matthæo hic posita parabola fermenti, quam & Lucas, 13. habet, idem Dominus prædicere uoluit, nempe regnum Dei, breui inualiturum, & totum orbem occupaturum, sicut paulum fermenti, totam farinam breuissimo tempore peruadit, & inflat. In quo simul notatur, qui uere regni Dei participes facti sunt, integra fide præditi, eos non secus atq; fermentum, alios quoq; conari, eidem regno adiungere. Malum sanè fermentum, ita comparatum est, ut quicquid contingat, quantum in se est, corrumpat, quare à Christianis expurgandum est, 1. Cor. 5. & infrà 16. Vbi & doctrinam Pharisæorum fermentum uocat. Multo efficacius serpere ergo, & inficere quoslibet debeat, fermentum Euangelicum. Cui igitur non summæ curæ fuerit, quo latißime Euangelion spargatur, & cognitio DEI saluifica imbuantur quilibet, is prodit & se ipsum, nihil adhuc, aut perparum fermenti Euangelici eße nactum. Satum genus mensuræ est, continens modium unum italicum & semißem, ut est author Iosephus libro antiqui. Iudaicarum nono, capite quarto, Ebr. autem dicitur סאה.

Parab. fermenti.

Hæc omnia locutus est IESVS in parabolis, Marci 4.

Marcus addit, multis talibus parabolis Christum turbis locutum, pro ut poterant audire, seorsim autem discipulis suis omnia exposuisse. Vnde confirmatur, quod supra monui, non propter perditos duntaxat Dominum ita parabolis usum, sed quia ita etiam requirebat, cum populi capacitas, tum patris uoluntas, qui uolebat non subito, neq; pariter omnibus, sed suo ordine, Euangelion hominibus reuelari. Hinc noster impletum scribit, quod dictum fuerat per Prophetam, qui ait: Aperiam in parabolis os meum, &c. Quod perinde est, ac si dixisset: Omnia Christus loquebatur in parabolis, ut illud Prophetæ recte usurpasset. Aperiam, &c. Neq; aliter enim completum hoc Prophetæ dictum fuit, quàm q. Dominus ita sese habuit, ut quadrarit ei ita utenti parabolis, illud psalmi de se dicere. De qua impletione oraculorum scripturæ suprà cap. 2. fuse. Quod autem Propheta dicit, os suum se in parabola aperturum, & eructaturum ænigmata ab initio, quæ Euangelista uocat abscondita, à constitutione mundi, cum tamen potissimum beneficia populo Israëlitico diuinitus exhibita, & simul pœnas infidelitatis quas dederunt, in eo psalmo canat, huc spectasse uidetur, quòd uere recondita, & uelut parabolica in illis, quæ patribus, diuinitus contigerant, sapientia atq; institutio lateat. In exemplum enim posteris scripta sunt.

In parabolis.

ſunt,ut Paulus ait, 1. Cor. 10. Et ipſe Propheta Aſaph mox in eo pſalmo : Et ſtatuit teſtimonium in Iaacob, & legem poſuit in Iiſraël, quæ præcepit patribus noſtris, ut nota facerent illa filijs ſuis, ut cognoſcant, generatio nouiſsima, filij qui naſcentur, ſurgent & narrabunt filijs ſuis, & ponant in Deo ſpem ſuam, &c.

Rurſum ſimile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito, &c.

Duabus his, de abſconſo theſauro, atq; margarito, parabolis, quas ſolus Matthæus memorat, Chriſtus, precium Euangelij, & quanto cum deſiderio oporteat ſuſcipi, atq; omnino à cognoſcentibus uim eius ſuſcipiatur, uoluit oſtendere. Vt enim qui theſaurum quiq; precioſũ margaritum inuenit, magno cum gaudio omnia ſua uendit, quo illo potiatur, ita qui Euangelion cognouerint, & potentiam eſſe, ad ſaluandum, quotquot illi crediderint, agnouerint, ij nihil poterint habere tam charum, qđ cum eo commutare dubitent. Atq; hi ſunt, qui uim quodammodo regno Dei inferunt, de quibus ſuprà ſeptimo. Diſcimus ergo, ut Euangelio, quo credito ciues in regno Dei ſumus, nihil poteſt eſſe, præſtabilius, ita nihil illi nobis non poſthabendum, quod qui non faciunt, argumentum eſt, eos nullum dum uerum Euangelij guſtum percepiſſe.

Euangelio oĩa poſthabenda.

Rurſum ſimile eſt regnum cælorum, uerriculo iacto.

Hac parabola rursus declarat, malos cum bonis regno Dei adhærere, & in fine sæculi demum separandos. Cum enim prædicatur, perinde est, ac si quis uerriculum in mare iaciat, ut eo, primum non omnes pisces capiuntur, sed aliqui, deinde ij uarij, inter quos multi nullius usus habeantur, & postremo, ijdem mali pisces, non nisi uerriculo, ad terram tracto, à bonis separantur, sic primum prædicato Euangelio non omnes, accedunt, deinde inter eos qui ipsum uidentur amplecti, plurimi existunt hypocritæ, & illi deniq; non nisi in fine mundi, à bonis separabuntur. Quæ ad idem perpendi debent, ad quod quæ Dominus disseruit, de zizanijs.

Euangel. uerriculo simile.

Intellexistis hæc omnia? &c.

Quoniam parabolicōs dicta erant, monet ut probe animum aduertant, & cuncta diligenter pensiculent. Et addit omnem scribam, doctum ad regnum cælorum, similem patrifamilias esse, qui de reconditis suis, noua proferat & uetera, hoc est, affatim quælibet. Quo significare uoluit, eum qui ad prædicandum Euangelion doctus sit, id est, instinctus per Dei spiritum, ut regnum cælorū promoueat, opulente, & copiose docere quæcunq; ad rem faciant, & scientiam salutis perficiant. Sicut si quispiam liberalis paterfamilias, de reconditis suis, omne genus, edulio rum & delitiarum promat, tam uetera quàm noua, ut nihil omnino queant conuiuæ desiderare. Hanc certe

liberali-

liberalitatem Christus, cum aliâs, tum hic magnifice præstitit, luculentissime, atq; liberalissime cibum uitæ, nẽpe, doctrinã salutis depromens, ut intelligerent iam omnia. Hunc Paul. proxime retulit, cum ubiq;, tum apud Ephesios, quibus dicebat Act. 20. Non enim subter fugi, quo minus annunciarim, omne consilium Dei uobis. Notatur ergo hinc, Euangelici prædicatoris esse, omnia quæ ad rem faciunt, luculenter & copiose docere, neq; quicquã cælare. Vnde probatur Anabaptistas, qui tot habent mysteria, quæ illotos nos, ut ipsis quidem habemur, cælant, non esse, doctos ad regnum cælorum, hoc est, scientia destitutos Christi.

Scriba doctus ad regnum.

Scribæ Ebræis, non scriptores, sed scripturarum legisq; periti, dicebantur, qualis Aezra prædicatur fuisse, expeditus in lege Domini. Aezra 7. Quod quidam per uetera legem, & noua Euangeliũ intelligunt, firmũ non est. Promere enim uetera & noua, patrifamilias, non scribæ tribuitur, et est cui fit assimulatio, non quod assimulatur. Neq; significat, nisi patris fa. liberalitatem, & copiam, qui non horna tantum, sed etiam, quæ reposita diu fuere, depromit. Cuius liberalitatem refert, copiose et luculẽter docens, quib. pascitur, et recreatur animus, sicut Christus nihil faciebat reliquum, ad diligentissimam & copiosissimam doctrinam.

Et cum uenisset in patriam suam, &c: Mar. 6. Luc. 4.

Quæ hic Matth. narrat, quemadmodum ex Marco, et

Luc ·colligitur, non multum ab initio prædicationis Christi, certe antequam prædicatum ablegasset discipulos, gesta sunt ·Scribit uero Lucas, cum Nazareth Dominus uenisset, secundum consuetudinem ingreßum fuisse Sabbatho synagogam, atq; ut legeret surrexisse· Mox accepto libro & explicato inueniße locum, Esa·61·Spiritus Domini super me, quem tractauimus suprà cap ·1·in illud: Ille qui dicitur Christus · Idq; uaticinij tum in se impletum affirmaße, omnibus ipsi attestantibus, & gratiam sermonum eius admirantibus · Quod tamen intelligo factum à multis, ut semper plurimi fuerunt, qui simpliciter diuinitatem eius, tã ex factis, quàm uerbis ipsius, relucentem, admirabantur · Verum quod subijcit Lucas: Dicebantq;, nonne hic est filius Ioseph? &c· de peruersis ac quærentibus, unde admirabilem alijs Christi doctrinam calumniarentur accipio, qui ijdem & offendebantur in eo, ut Mat·et Mar ·habent· His ipsis deniq; responsum non dubito, non est, Propheta expers honoris, &c·

Sabbatho legebatur in templo scriptura.

Hic uero animaduertendũ, quanquã ipsum adeo contemnerent, q̃ magna tamen modestia, illis se de eo purgarit, q̃ non apud eos, ut Capernaum, signa æderet, idq; adductis exemplis Heliæ, & Helisæi, quorũ uterq; nõ à patria tantum, sed ab omni cognatione Israëlis, alienis scil ·gentib · per miraculũ benefecit, domesticis præteritis· Quo latenter tamen simul eis incredulitatem ipsorum opprobrauit, quæ utiq; in caussa erat, ne posset etiã, ut Marcus memorat, apud illos, uirtutem ullam ædere,

nisi

nisi quod paucos infirmos, impositis manibus sanauit. Haec ipsorum incredulitas & obstinata impietas, satis sese prodidit, cũ eius admodum ciuiliter admoniti, adeo contra Dominum saeuirent, quod eiectum oppido conarentur, de montis supercilio, in quo erat oppidum situm, dare praecipitem.

Ex his satis apparet, quàm uere dixerit Dominus suprà 11. Beatus qui non fuerit offensus in me, quanque pestilens res sit, secundum carnem iudicare, hoc est, externa. Scribae & Pharisaei, quod Nazareth nutritus esset, spectantes, non dubitarunt & illic natum, eoq́; satis argumenti sese habere rebantur, nequaquam Christum esse, quem oporteret nasci Bethlehem. De quo suprà cap. 2. in illud profectus habitauit in ciuitate &c. Hi Nazareni offendebantur, quod nossent parentes & fratres, indubie humiles. Neutros uero mouebant, tanta signa & doctrina, quam tanta cum authoritate tradebat. Spiritu enim Dei uacui, spiritus opera susq; deq́; habebant, alia quamlibet minuta peruestigantes, quo ansam haberẽt calũniandi, ea igitur illis iusto iudicio Dei data fuit, quo peccatum suum consummantes, perirent.

Quàm pestilens res iudicare secundum carnem.

Quorum utinam hodie exemplum fratres perpenderent, neq; secundum faciem, falsum iudicium iudicarent. Occulit nanq; se humillimis semper personis, diuina maiestas. Qui docti ergo à Deo esse uolent, in primis de uerbo Dei inquirant, utq; id deprehendant spiritum Dei orent, quicunq; & qualescunq; sint, per quod id administretur.

Cotrà eos qui hodie licet Euangelici secundum faciem iudicant.

Orantes utiq; Dei spiritũ, & diligenter attẽdentes, quid ad fidei & dilectionis incrementum faciat, à uero haudquaquam abducentur. Sed quid mirum si in fœdißimos errores prolabantur, qui tam uile Dei uerbum habent, ut hominũ fide, qui nihil nisi mẽdacium sunt, illud æstiment? Si nanq; magnus aliquis quid pro Dei uerbo offert, Dei uerbum illis esse oportet, etiam si nihil nisi anile commentum sit, at si contemptior aliquis, ipsißimum etiam Dei uerbum habeat, quia non Deo, sed hominibus isti credũt, mendacium esse necesse est. Hi uita deniq; sua sese fide in uerbum Dei uacuos, plus satis declarant, adeo nihilo meliores redduntur, ex omni scientia Euangelij, quam iactant, & de qua gloriose disputant. Verbum enim Dei, ut hominum sermonem, nõ Dei, cum contra oporteret, suscipiunt, eoq; uanitas sunt illis omnia. Proinde nihil pestilentius, quàm hominibus in rebus Dei, authoritatem arrogare. Diligi debent, & præ alijs honorari, qui in uerbo plus alijs laborant, at fide ipsorum ne tantillum quidem, in rebus salutis recipi debet, si etiam sanctitate & eruditione Angelos praecellerent. Probanda sunt omnia, & quæ quisque sua & certa fide, DEI esse agnouerit, sola tenenda.

Notandum hic præterea, quod Christus miraculo legerit, quia literas nõ didicerat, ut ex Iohan. 7. colligitur. Voluit enim per omnia humillimus eße, quo maior in ipso gloria reluceret diuinitatis. Quod huc debet rapi, ut quisq; certo fidat, DEVM & se abunde instructurum,

ad quæcunq; miscrit · Nequaquam autem ad hoc, ut uel studium literarum quis contemnat, uel indoctos præficere uelit, docẽdi muneri· De quo fuse suprà cap·4· In illud· Vidit duos fratres &c· Labor item manuum commendatur, quoniã Christum Marcus hic fabrum fuiße testatur, non solum fabri filium, quo utiq; notauit, eum ad tempus usq; prædicationis operatum fuisse manibus · De quo suprà cap·3·in illud· Tũc accedit IESVS à Galilæa· Quod ut item Marcus scribit Dominum propter incredulitatem Nazarenorum miratus fuit, declarauit se eo hominem· Et sanè admiranda incredulitas illorum fuit, quod cum nihil non diuinum in ipso appareret, potuerint tamen eum adeo reijcere, nihil caußæ habentes, quàm quod uidebatur humiliore loco natus, & contemptiorem habere familiam· Postremo fratres IESV, cognatos eius dici, uulgatius est, quàm ut moneri eius ratio sit·

Labor manuum·

CAPVT XIIII·

In illo tempore audiuit Herodes. Mar.6· Lucæ 9.

Hic Herodes filius maioris Herodis, qui infantes trucidauit, fuit, Tetrarches uocari solitus· Et ex hoc loco præter aliquot alios colligitur, creditã Iudæis id tẽporis, ut et hodie παλιγγενεσίαν, id est, regenerationẽ carnalẽ, etq; animarũ remigrationem, qua in hãc uitam, mortales

Remigratio animarum.

rursum

rursum quidam resurgerent. Quam cũ Pythagora, multi quoq; alij Philosophi crediderunt. Ex hac ergo sententia dicebat Herodes. Hic est Ioannes Baptista, is surrexit à mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. Putabat enim nunc diuiniorem factum. Nihil autem pœnitudinis subindicat, quod innocentem illum interemerat. Sic stupere solet ad diuina, impietas, et amare ea non potest. Non solus aũt Herodes talem de Domino opinionẽ habebat, sed & alij, ut noster infrà 16. & etiam hoc loco Marcus memorat, imò ab alijs Herodi ista opinio obtrusa fuit, ut Lucas hic scribit. Sic enim memorat: Audiuit autem Herodes tetrarcha, omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdam, quod Iohannes surrexisset à mortuis, à quibusdam uero quod Helias apparuißet, ab alijs autem quod propheta quispiam ex antiquis surrexißet.

Neq; aliam existimo & de Iohanne Iudæos opinionẽ habuisse, quando rogabant, num Helias uel Propheta esset, Iohan. 1. id est, an renatus eßet ille Helias, qui sub rege Achab fuerat, aut quispiam aliorum prophetarum, qui ante uixerãt, quare recte utrũq; esse se negauit, sicut neutrum erat, licet spiritu Heliæ esset præditus, & Prophetis quibuslibet maior, quod CHRISTVS de ipso testatus fuit, de quibus & suprà 11. paucula. Vide autem ut puerilibus erroribus homines inuoluantur, cum cadit pietas, ut illo sæculo ceciderat. Idem & multis iam sæculis accidisse, & nobis nimium, proh dolor, etiamnum experimur. Ista est cæcitas & amentia, qua impios Deus

percutit,

percutit, ubi sibi uale dixerint, de qua 5. Moscheh 28.

Nam Herodes ceperat Ioannem &c. Mar. 6. Luc. 3.

Quia occisum ab Herode Iohannem, per occasionem Euangelista memorauit, caussam & rationem necis eius, eo quod sint memorabiles, simul uoluit subijcere. Vinculorum quidem caussam, Matthæus, Marcus & Lucas pariter attestantur fuisse, quod propter ductam Herodiadem Iohannes Herodem reprehendißet. Iosephus uinctum et interfectum eum memorat ex suspitione rerum nouandarum, quam Herodes de eo conceperat, cum uideret populum illi adeo addictum, & ab ore eius tantopere pendere; Libro Antiqui 18. cap. 10. Fieri autem potest, ut utraq; causa, ad necem Iohannis, scelestum tyrannum impulerit, & uel ex eo maxime suspitionem eam de Iohanne conceperit, quod se libere adeo adulterij argueret. Herodiadem hanc, Aristobuli filiam, & Agrippæ maioris sororem, Iosephus uxorem scribit fuiße, alterius Herodis fratris istius. Vnde oportet Phi ippũ, etiam Herodem fuiße uocatum. Hunc uero Philippum, multis prædicat, quo uideas crudeliore libidine, Herodem insanijsse, qui non fratri solum, sed innocenti etiam atq; optimo uiro, tantam potuerit, iniuriam inferre. Caußa necis Iohannis.

Habuerat ad hæc uxorem filiam Aretæ, quam sine caußa, eoq; cum discrimine suo, pactus Herodiadi fuerat repudiare. Nam ubi illa mariti consilium resciuit, ultro ad patrem conceßit, unde ortum inter patrem & Herodem bellũ

Qui fructus adulteriorum·

dem bellum fuit, & commißo prælio, exercitus Herodis nonnihil afflictus· Hi uero fructus sunt contemptæ pudicitiæ, & prostitutæ fidei coniugalis · Etenim si quis animaduertat, non facile deprehendet ullum aliud flagitium, unde tot bella & generales calamitates, originem & caussam acceperint, atq; ex adulterijs & incesta libidine· Iure autem corruere inter se Deus humana omnia facit, postquam primi & summi fœderis, quo coniuges in unum hominem conspirant, nulla adeo ratio habetur· Fides siquidem omnis iustitiæ, atq; commertiorum fundamentū est, qua subuersa, necesse est, semel omnia apud homines corruere· Vnde cum in connubio, ubi summa esse, et absolutissima debet, collapsa fides fuerit, optimo iure Deus & in alijs negotijs excidere eam patitur, tum miscentur omnia, aquæ ignis, igni aqua, cælum terræ, terra cælo, & sumit de se ipsa perfidia pœnas · Cuiusmodi ultio, cum aliâs, tum 3· Moscheh 26· & 5· cap· 28· impijs minata est·

Vera ratio monendi·

Porrò hic animaduertendum, quàm nihil principale fastigium Iohannes fuerit ueritus, & ut libere tam adulterij quàm aliorum quæ faciebat malorum, ut Lucas testatur, Herodem monuerit· Quanq̄ dubiū nulli esse debeat, oportune monuiße, & citra procacitatē, neq; deniq; sine spe fructus, ne quis credat eum sanctum dediße canibus· Quod uel ex eo colligitur, quod Marcus scribit, Herodem metuiße Iohannem, quod sciret uirū iustum & sanctum, & obseruasse eum, auditoq; eo multa fecisse, ac libenter

benter eum audiisse. De his suprà 3. Quod autem adeo nihil profecit, sed necem, primum suæ monitionis tandem retulit, bona patris uoluntas fuit, qui ipsi statuerat, ad hunc modum se glorificare. Nos ergo Iohannem imitati libere, sed citra procacitatem, obseruataq; fructus faciendi occasione, moneamus peccantes, ne consentire illorum peccatis iudicemur. Si tũ eiusmodi gratiã, qualẽ Iohannes retulerimus, bene agetur nobiscũ, quia bene actũ fuit cũ illo.

Notatur præterea hic in Herode, insigne exemplũ, eorum, quæ dixi suprà de peccato in spiritũ Sanctũ, quã pugnans secum et portentosa res sit, impius à Deo reiectus. Conuictus nanq; fuerat, de sanctitate et iustitia Iohannis, animus eius, eoq; obseruabat eũ, multaq; faciebat ipso audito, nec nõ libenter ipsum audiebat, sed quia nihilominus Satanæ captiuus, & libidinis seruus erat, tandem eo adductus fuit, ut quem sciebat, iustum atq; sanctum, & utilia suadentem, occideret. Neq; enim tantum ob iusiurandum puellæ datum, sed multo magis, ex impatientia admonitionis, & propter improbos Herodiadis hortatus, ad necem eius fuit pertractus. Vnde Matthæus scribit, metu turbæ, quæ ut prophetã Iohannẽ habebat, ipsum ab occidendo eo primũ absterritũ. Quare dolor ille, quo affectus fuit, puella petente caput Iohannis, non plane uerus fuit.

Pugnans secum impij.

Cum autem celebraretur natalis Herodis. Mar. 6.

Hic uide fructum conuiuiorũ, fructũ saltationis, fructũ deniq; illiciti amoris. His nanq; occisum sanctiss. Iohannẽ,

contra

Quæ mala dent, amor illicitus, et effusa conuiuia.

contra iura DEI & naturæ, eodemq; tempore, quo etiam nocenti impunitas speranda esse debuerat, nempe in natali principis, quo publica lætitia uolebat omnes exultare, acceptum referimus.

Non prætereundum uero, quod similes adeo labra, lactucas habebant, id est, princeps crudelis, nihilo humaniores conuiuas, primates, tribunos, primoresq; Galilææ, quos scilicet offendi timuerit, si quod bis stulte, imò insane iurauerat, nece innocentis non præstitißet.

Vota et iuramẽta cũ Dei uerbo nõ pugnantia obseruãda, quæ contra minime.

De iureiurando, & uotis hic dicere aliquid me recepi. In confeßo nanq; est, Herodem non tam stulte iuraße hic, quàm impie, quod iuraße uideri uoluit, præstitisse, eoq; obscurum non est, quædam iuramenta non seruanda, sicut & de uotis constare potest, ex uoto Iiphtach Gileaditæ Iudic. 11. Ne igitur nodum in scirpo quæramus, sed aperte & paucis dicamus, id quod res est, certa fide adserimus, quicquid uel uotum uel iuratum fuerit, siue Deo, siue hominibus, quod præstari, cum gratia Dei poßit, id omnino esse præstandum, neq; eius iuramenti uel uoti religione, ab ullo mortalium, quenquã absolui posse. Sermo nanq; noster est, est, & non non, eße debet, suprà 5. & non potest fallere neq; Deum fides, neq; proximum dilectio, quibus moderatur omnis uita iustorum. Sed si quid cum Dei mandatis pugnet, ad quod quis uoto se uel iuramento astrinxerit, præstari nequaquã poterit. Nam nemo sui iuris, sed Dei omnes sumus, quare contra ipsius uoluntatem, nulli nos obligare poßumus, certe multo minus, quã

nus, quàm seruus, uoto uel iuramento obligare se alieno Domino poterit.

Iam quæ hactenus uotorum nomine, maxime celebrata sunt, ut monastica, ea certo certius est, cum gratia Dei præstari non posse. Quia cùm gratia ipsius, frustra ipsi seruire nemo potest, at seruire illi doctrinis & mandatis hominũ, est ei frustra seruire infrà 15. Cum igitur nihil aliud sit, institutio monastica, non poterit ea seruiri Deo, qui præcipit, ut non frustra, sed cum fructu, pertingente ad multos ipsi seruiamus. Deinde non frustra solum, sed & pernitiose uiuent, quicunq; monachos uel monachas, ut hodie per uota constituuntur, uiuere uolent. Nam per obedientiam monasticam, inuentum hominis, subducentur obedientiæ parentum, & magistratus, quã præcepit Deus: per paupertatem, à præcepta diuinitus dispensatione, in inopes, eorum quæ Deus ipsis, non Abbati uel Priori dedit: per castitatem, à necessario sæpe, sine quo sancte & caste uiuere non possunt, coniugio. Postremo necesse est, apertos & confessos errores fouere tales, cum Missis tum alijs abominationibus, et imposturis quærere, ut sine proprio labore, saginentur uentres pigri & bestiæ uere malæ. Vt igitur modis omnibus, monachis & monachabus, si uota sua uelint seruare, pie uiuere non licet, ita neq; uota seruare sua licebit. Neq; enim, ut dictũ, contra Dei uoluntatem obligare sese potuerunt. Quod cum seducti à uero fecerunt, debent huius orare ueniam, & non uelle peius perficere, quod male uouerunt.

Vota monastica pugnãt cum Deo.

Displicent Domino uota peregrinationum.

Similia sunt uota peregrinationum, uagationũ rectius dixero, ad uaria delubra deorum. Nam & ea, tanquam grata Deo, & ex superstitione suscipiuntur, quasi Deus præsentior uni loco sit quàm alijs, aut alium cultũ, quàm pietatem requirat, uel etiam diui eius, quæ omnia grauiter Deum offendunt. Sicut itaq; præstando hæc uota, non frustra tantum, Deo seruitur, uerum etiam contra fidem & dilectionem peccatur. In fidem, quod plus gratiæ Dei uno loco quæritur, quàm alio. In dilectionẽ, quod frustra opera & impensæ perduntur, quibus iuuari proximus debeat, ut taceam pnitiosum, qđ alijs obijcitur, scandalon, ita præstari à pijs hæc uota nequeunt, quamlibet sancte illa quis uouerit.

Ad hunc ergo modum, & si quid præterea uotorum sit, ad amussim uerbi Dei expendatur. Siq; deprehensum fuerit, seruari quid non posse, sine transgressione mandatorum Dei, nemo putet sese ad illud adstrictum. Dei sumus, non nostri, aut aliorum hominum, ideo ad Dei uoluntatem non ad nostra uota, aut aliorum mandata, nobis uiuendum est.

Vouete et reddite.

Citant illud psal. 76. Vouete & reddite Domino Deo uestro, omnes qui in circuitu eius estis, afferãt munus terribili. Sed qui recte uerba hæc æstimarit, is nihil minus ex eis colliget, quàm reddenda uota, cum uerbo Dei pugnantia. Vouete ait & reddite, sed addit, Domino Deo uestro, nimirum ita ipsi gratificaturi, & gratias acturi, sicut ueteres ex institutione Dei, spontaneas oblationes identidem ad declarandam suam erga Deum gratitudinem,

titudinem, offerebant · Vnde de muneribus offerendis subijcit: afferant munus terribili· Iam ubi uerbum Dei de ijs, quæ uulgo uouentur? Neq; igitur uoueri, neq; reddi ea Deo poßunt· Non ait Asaph, uouete Deo quiduis, sed indubie intelligi uoluit, ea quæ grata eßent Deo · Cui nihil gratum est, quod ex sese homo fuerit commentus, aut ab alijs hominibus acceperit· Moschch 12· Ad hunc modum, & alia de uotis loca accipienda sunt · Reddendum est quicquid uoueris, si id secundum Dei uoluntatem uoueris· Sed satis superq; omnes uouimus, ubi suscepimus Christianismum, si curaremus tantum id præstitum·

De iureiurando, ac promissione quacunq; idem censendum· Disputant quidam in eo, exacta ab hoste, iuramenta non esse seruanda, qui nondum eò peruenerunt, quo Cicero, qui hosti quoq; seruandam fidem, non dubitat· Libro officiorũ primo · Certe si quis ab hoste captus, promissa omni substantia, libertatem sibi redimat, fidem seruare debet · Sicut enim si præsentem habuißet, recte ac pie hosti omnem pro sua salute tradidißet, atq; ita patriæ ciuem & domesticis suis, patrem, cunctis facultatibus præstantiorem redemißet, recte itaque & pie absentẽ se daturũ, fidem suam obligat, recte uero et pie eam obligatam non potest nisi praue & impie fallere · Plane contra charitatem fuißet, si suos se ipso, quàm opibus maluißet priuare·

Pro salutẽ quicquid hosti promißum fuerit, reddetur·

Quin si hostis, eum quem cepit iurare cogat, ut sese

ipsi sistat, neq; posit aliud captus expectare, quàm ut sistens se, incertum uitæ discrimen adducat, non dubitarim tamẽ, pio tanti ius iurãdum fore, ut facturus sit, quicquid iurarit. Cogitabit nanq; ab optimo patre in manus hostis sese traditum, è quibus nullo malo dolo, nulloq; periurio eximere se, id est, nulla re, quæ non probetur eidem patri uolet, contentus uti ad euadendum medijs, quorum usum ille non prohibuit. Vnde si ad quid ab hoste amandetur, aut ipse ab illo sibi abeundi aliquò facultatem concedi orauerit, promisso per iusurandum reditu, indubie redibit, quicquid sibi ab illo immineat, etiam si certo mortem ab eo expectet. Neq; enim per hunc reditum suum, in patriam, aut domesticos suos, iniurius fuerit, ut quibus se se subducat, & hosti tradat. Nam hostis non horum esse ab eo cœpit, quo Deus ipsum in manus illius tradidit, eius ergo æquo animo erit, dum Dominus rursus illi adimens, restituat suis. Quod fieri non dubitaret, si elabendi uia ei aperiretur, citra periurium, aut quicquam aliud, quod Deus uetuit. Cuiusmodi, dum nulla apparet, interpretabitur DOMINO ita uisum, ut in potestate hostis maneat.

Sistet se hostibus, cum id iurarit, etiã si necem sibi sciat imminere.

Proinde Regulus omnino laudandus est, qui quod iurauerat, Pœnis sese restituit, non impetrata Romæ, nec pace, nec captiuorum commutatione, pro quibus à Carthaginensibus fuerat Romam mißus, sed quod senatui autor fuit, utrunq; negandi, laudari non potest, quod omnino pax, bello præstet, & satius fuisset ipsum, unũ bonum

A. Regulus partim laudãdus, partim uituperandus.

ciuem

ciuem recipere, quàm mille hostium captiuos detinere, aut etiam perdere. Summa est, quia peierare, pius non potest, fidem hosti quoq;, quam iure iurando firmauit, nequaquam fallet, aliam potius elabendi uiam à Domino expectabit, quàm per uiolationem iuris iurandi. Potius nihil hosti iurabit.

Attamen fieri possit út princeps, à quo multorum salus pendeat, citra dolum iuret hosti reditum, sed reuersus ad suos, uideat sibi redire omnino non esse integrum, nisi uelit summis periculis omnem suam ditionem exponere, ac tum ex Dei sententia, qui forte eum suis in salutem ministrare, quàm absq; ullo commodo perire apud hostem, malit, apud suos maneat, et ad hostem non redeat, iuramento posthabito. Eius autem indubie pium principem, spiritus optimi patris, qui suos in omnibus agit, certum reddet, non minus quàm Magis illis adoratoribus Christi, author fuit, ne ad Herodem, quod promiserant, redirent. Non uideo autem, ullum posse casum incidere, ut pius animo fallendi iuret. Interire multis modis se ac suos malet, quàm Deum falsi testem citare. Iubente & approbante nanq; Deo, falsos hostes, à sanctis sæpe legimus, at per ius iurandum non legimus. Sanctius profecto nobis nomen Dei esse oportet, quàm ut id dolo, mendacio prætexamus. Sed in his, & similibus nihil tutius, quàm orare Dominum bonum spiritum, ne quis sua usquam quærat, & ad gloriam ipsius, omnia instituat. Hactenus de uotis

In casu forte se non sistet, quid iurarit.

& iuramentis. Quatenus uero iurandum, dictum supra est, cap. 5. In illud. Non peierabis.

Id cum audisset IESVS, cessit illinc in naui. Mar. 6. Iohan. 6.

Christus semper beneficus.

Non tam cessit, ut fugeret Herodem, qui cupiebat ipsum tantū uidere, ut Lucas 9. scribit, quā ut interquiesceret paulum, quod Marcus memorat. Nam prae multitudine uenientium atque abeuntium, non licebat eis cibum sumere, ut habet idem. Secessit autem nauigio trans mare Galilaeae, quod est Tiberiadis, id est, lacum Genesar, ut scribit Iohan. Lucas 9. addit, in desertū ciuitatis, quae uocatur Bethsaida, cum tamen in aduerso huius oppidi litore, panes multiplicauerit, quia in Marco scribitur, ad hoc oppidum Dominum traijcere discipulos iussisse, donec ipse turbas dimitteret, quare necesse est, Lucam aut loqui de loco, in quo DOMINVS ante transmissum lacum docuit, aut desertum Bethsaidan uocatum, et quod ultra lacum erat. Non multum autem quietis sibi indulsit, nam mox itinere pedestri ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & praeuenerunt eos, conueneruntq́; ad illum, ut Marcus testatur. Non poterant siquidem nō congregari aquilae, ubi erat cadauer. Vt autem hoc populi studium, Christi gratiam commendat, ita humanam miseriam simul luculenter ostendit. Perpauci enim ex tam multis cum seruatore, ad quem modo cupide adeo properant, pseuerarūt. Quod etsi Dominus sciret, ut uidit tamē eos, tactus misericordiae affectu erga illos fuit, & continuo nō

iam

tum quieti suæ, sed ipsorum saluti, cum sanando corpora, tum docendo mentes, sese dedidit· Adeo semper sui se simi lem, id est, Iesum ac saluatorem exhibuit· Sed hæc tractata sunt suprà 9· ubi eisdem fere uèrbis habentur, sub finem·

Porro cum appetijsset uespera
Mar.6. Lucæ 6.

Notandum desiderium audiendi Christum quo popu lus tantopere ardebat, ut cibi desideriũ posthaberet· Cer te ubi gratia Christi sentitur, illi nihil non post habetur· Porrò discipulorũ monitio, de dimittendo populo, ad quæ rendos cibos, non tam charitatis, quàm tœdij, quo afficie= bantur fuisse uidetur· Cæterũ dialogismus Christi cũ disci pulis de cibandis turbis, quod ipsos iubebat eis cibum da= re, quod Philippum peculiariter interrogabat, ut Iohan= nes memorat, hæc omnia ad id faciebant, ut magis attentis miraculum, quod facturus erat, commendaret· Vere enim magnum ad erigendam fidem, momentum, præsens Chri sti factum habet· Testatur enim non poße ulla re necessa= ria destitui, qui Christum sequuntur, eiusq; uerbo adhæ= rent, quamlibet in uasta solitudine agant · Vt plane agunt pij omnes uersantes in hoc mundo· Neq; enim tam horri= da solitudo, ac destituta omni solatio hominum, & refer= ta feritate bestiarum esse potest, atq; sint uere sanctis, eti am cultissima loca mundi · Nam et domestici eorum imma nius, quàm ulli serpentes, leones, tigrides, in eos sæuiunt, igni & aqua illis interdicunt, ut longe maiore miraculo uiuant, & necessaria accipiant, quàm si agerent in ua=

Nihil Christũ sequentibus de fore, hic docetur·

ſtiſsimo aliquo deſerto, ubi nihil cibi, nihil aquæ, & omnia nocentiſsimis feris eſſent repleta. In deſertũ ergo, Chriſtum nos ſequi oportet, hoc eſt, in eam uitã, propter quam ſimus odio omnibus, & amiciſſimos in hoſtes acerrimos conuertamus, proq; diuitijs et delitijs, omniũ rerũ atq; uitæ adeo diſpendiũ adeamus. Sed quia cũ Chriſto ſumus, ubicunq; ſimus, nihil poterimus deſiderare.

Cõtra allegorias.

Hæc præſtiterat inculcare populo, quàm inanibus allegorijs ludere. Quod enĩ quinq; panes hordeacei, legem, & piſces Euangelion ſignificent, & alia huius monetæ, quæ hic confinguntur, qua ſcriptura probabuntur? Satis ſuperq; eſt locorum, unde ſolide illa doceantur. Sed nequaquam prætereũdum, quod apud Marcum legimus dixiſſe diſcipulos: eũtes emamus ducẽtis denarijs panes.

Diſcipuli habuerunt CC. denarios.

Notatur enĩ eo, tantũ illos habuiſſe pecuniæ. Cui nõ alludit & Philippi reſponſio apud Iohannem. Ducentorũ denariorum panes non ſufficiunt eis &c. Qu.d. Si etiam omnem noſtram pecuniam, ducentos quos habemus denarios, inſumeremus, non foret ſatis pro tanta multitudine. Ducenti autem denarij uiginti coronatos ualent, ut eſt authore Budæus lib. de aſſe & partibus eius, ubi & locum hunc perpendit. Nequaquam ergo Apoſtolos imitantur Minoritæ, pecuniam nolentes tangere, cum utantur tamẽ libenter illa, etiam ad luxum uſq; & faſtum.

Miſericordia & liberalitas diſcipulorũ.

Verum hic exeruit tũ ſe in diſcipulis doctrina Chriſti, qui tantã pecuniam, et ut ueriſimile eſt, omnem quam habebant, parati fuerint, in uſum populi iſtius expendere.

Præte-

Praeterea quòd acceptis quinq; panibus & duobus pi scibus, gratias egit, hoc est, benedixit, ut Matt. & Mar. habent (Benedicere enim laudare Deum est, gratiasq; ipsi agere, unde et alijs locis p codē utrūq; usurpatur, ut ex 26. infrà, & Marci 4. patet) declarauit, quàm memo res esse debeamus diuinæ erga nos bonitatis, ac propensi, qualibet ipsam occasione prædicare. Etenim non hoc solo loco, sed quoties Euāgelicæ literæ ipsum panem sumpsisse in manus memorant, gratias simul patri egisse testantur. Vt infrà cap. sequenti & 26. ac Lucæ 24. Vnde qui sumendo cibum, atq; quæuis alia Dei beneficia usurpando, quiduis potius, animo & ore tractant, quàm Dei, cuius nūq̄ bonitate non fruimur, laudes, ij profecto alio se probant spiritu agi, quàm Christus actus fuerit. Gratiæ agendæ.

Quod ministerio discipulorum apponi panes, & pisces dominus uoluerit, fecit, ut uirtutem suam uelut in manibus ipsorum exereret, atq; ita ad fidendum sibi tanto magis animaret. Nam ne sic quidem, satis potentiam ipsius potuerūt agnoscere, quod probauit, illorum in mox sequenti tentatione, diffidentia, ut memorat Marcus. Ait enim: Non intellexerant de panibus, erat enim cor eorum excæcatum. Cur ministerio discipulorū apposuit panes.

Porrò quòd certo ordine quem Marcus & Luc. memorant, fecit homines illos discumbere, factum arbitror, ut ad suspiciendum miraculum, animi eorum magis erigerentur. Nam utiq; mirum fuit, tantum conuiuarum facere discumbere, & ceu mensam eis sterni, cum non nisi

quinq; panes, & duo pisciculi, adeßent. Reliqua quòd pascha imminebat, quòd fœnum multum eo loci erat, quòd de piscibus discipuli quantum uolebant apposuerunt turbis, ut Ioannes scribit, quod ipsum, utiq; & de panibus factum, non est dubium, quod circiter quinq; milia uirorum fuerunt, hæc omnia ita, propter lucem & certitudinem historiæ memorata accipio, mittens allegorias friuolas. Nã hominem fœni similem esse, per Apostolos oportuiße uerbum Dei prædicari, & alia huiusmodi, præstat ex alijs, & proprijs ac certis locis docere. Vtinam uel unum hoc, hinc discere possemus, quò indubie omnia hæc proprie pertinent, Christo adhærentibus, etiam in deserto, id est, ubi humanum auxilium defuerit, nihil necessariorum ac uerorum bonorum desideraturos. Quod Euangelistæ deniq; scribunt, saturatis omnibus tantum super fuisse, abundantiam testatur bonitatis Dei, in sibi fidentes. De numero duodenario, philosophentur, quibus certiora scripturæ sordent.

Scopus huius historiæ.

Et statim compulit IESVS discipulos suos, &c.

Sic & s. supra legimus, cum paulò illustrius, diuinam uirtutem exeruißet, iamq; supra modum, à turbis adobrueretur, dediße operam, ut ad tempus dilaberentur. Carnalis enim populi applausus nolebat, magis quærebat, qui auido corde uerbum dei audirent. Ac in Iohanne quidem hoc loco, aperte caussa scripta est, cur uoluerit, turbam mature amotam, nempe quòd uellent ipsum regem facere. Iam terrenum regnum nolebat, qui rex erat cælorum

& in

& in præsenti serui, non regis figura uolebat conspici. De his suprà cap. 5. mox ab initio, & item 9. in illud: Cũ uidisset autem IESVS *turbas.*

Scrupus uero uidetur hic inesse, quòd Ioannes scribit discipulos traiecto lacu uenisse Capernaum, & in Marco coactos à Domino conscendere nauim, & præcedere ipsum transmisso mari Bethsaidan, Matthæus simpliciter habet in ulteriorem ripam. Sed quid si iussi recta traijcere, nempe Bethsaidan unde uenerant, & acti tempestate, appulerint tamen Capernaum? Quanquam cum habitare fere Capernaum tum solerent, non est, ueridissimile, Dominum quoq; uoluisse, ut Capernaum abirent, sed quia cupiebat quàm primum illos discedere, quo et turbas citra moram dimitteret, iusserit in uiciniorem ripam traijcere, quo maturius à se abirent. Nam cum & ab omni mala specie, alienũ esse oporteat, uirũ bonũ et alioqui à Iudæis seditionis, affectatiq; regni ipse insimularetur, præstabat, statim amoliri stultam illam turbam, quæ parabat rapere ipsum, & regem facere. Quod exemplum utinam omnes imitaremur, ut prædicantes Christum, aut aliâs hominibus benefaciẽtes, nihil nobis fieri pateremur, ne quidem nimium nos laudari, ne non Domino gloria omnis tanscriberetur, et ulla daretur occasio malis, uerbum & opus Domini calumniandi. Cõcordia Mar. et Iohan.

Ac demissis turbis, ascendit in montem solus ad orandum Mar. 6. Iohan. 6.

De oratione & secessu ad eam necessario, suprà cap. 6. Quibus

ø. Quibus nihil habeo quod adijciam, quàm quod moneam & horter, ut exemplum Christi, qui identidem ad precandum secessit, cum omnes, tum præcipue qui Ecclesijs præeunt in uerbo, diligenter perpendant. Etsi enim homo uerus erat, diuino tamen spiritu, quàm quisquam alius unquam pollebat, unde certe, neq; distrahi adeo mente, neq; tepescere fide, ut nos potuit, quod scil. opus adeo illi fuißet, toties ad precandum sese conferre, aut certe oraturũ tantopere captare solitudinem. Nihilominus tamen, tantam muneris sui molem sentiebat, ut sibi homini, subinde apud patrem, ceu consolationem, atq; uirium quandã reparationem petere, operæprecium duxerit. Ac utcunque ualeret spiritu, quem nulla externa, à diuino colloquio, reuocare poßent, solitudinem tamen petijt, uel quo prolixius, atq; affectibus liberioribus cum patre ageret.

Cur Christus secesserit ad orandum.

Omnino enim ut cum plene dabitur ad Dominum cõcedere, præsentia linquemus uniuersa, ita cũ in seria oratione, huius quidam gustus percipiatur, mirum non est, si ea requirat, ab omnibus istis rebus mundi secessum. Opus plane est, non huius, sed uitæ futuræ. Quandoquidem ergo iam meditari profecto debemus, quod nos futuros speramus, nempe ut cum Domino semper simus, atq; perpetuo cum ipso ceu colloquamur. Atque nulla alia caussa eßet, uel hæc sola satis erat, cur crebro à uitæ huius negotijs, & humanarum rerum tumultu, secederemus, quo si nihil aliud, certe intentius poßemus diuina memorare, & cum Domino colloqui religiosius. Iam præterea sentimus

Cur nobis secedendũ

timus omnes, quàm facile uersantibus usq; in negotijs huius sæculi, torpor quidam, & tepor, in diuinis rebus obrepat, quanquam paruo negotio, aduersis rebus fidutia in Deum labascat, quare profecto crebriores orationes haberi nobis oportebat, & indubie haberentur, si et propriam miseriam, & diuinam bonitatem, recte haberemus cognitam. Tum uel maxime secretum oraturi peteremus, si orationis uim, quæ serium est, ut supra tractauimus, cũ Deo colloquium, probe nosceremus. Ridetur nanq; à nobis deus, ubi non mente intentissima cum ipso agimus. Sed de his suprà.

Proinde moneat nos uel Christi exemplum, ut & frequentiora cum Deo colloquia captemus, & quo illa habeamus tum certiora, tum uiuaciora, secedamus ab omnibus hominibus, & omni eo, quod ad se animum nostrum quoquo modo rapere posit. Christus ne cum selectiorib. illis tribus discipulis in monte oliuarum, quando cum patre loqui statuerat, hærere sustinebat. Qui Christi sunt, tentent hac in re, & præcipue qui uel uerbi, uel alio grauiore ministerio addicti sunt, Christum imitari, eum sentient proculdubio fructum, ut mire detestaturi sint, quo ab ea re distenti antea fuerunt torporem, & sanctis huiusmodi secessibus dabunt sese multo frequentius. Si conuersatio nostra cælestis esse debet, ubi ciues adscripti sumus, qui non cælestibus potissimum delectemur? Da domine nobis, bonitatis tuæ gustum, quo creberrime amandemus, quæ tamen deserere penitus & breui, tum speramus.

Mirus fructus secessus ad precandũ.

ramus, tum optamus, & tuæ nos iungamus mellitissimæ præsentiæ, quæ nobis in seria beneficiorum tuorum commemoratione, & sanctiore uerborum tuorum pensiculatione, in quibus religiosa precatio uersatur, mirifice exposita est. Hactenus de secessu ad orandum, & cum Domino colloquendum, cuius utinam uirtus, omnibus qui Christi esse uolunt, eßet plenius perspecta, planè breui aliam, uisuri Ecclesiam essemus.

Cæterum nauis iam in medio maris erat, etc. Mar. 6. Iohan. 6.

Beneficium illud mirificum, multiplicatorum panum, ut tantæ multitudini sufficerent, non satis, ut Marcus testatur, Christi uirtutem discipulis commendauerat, aduersa igitur eos tentatione uoluit erudire, atq; animorũ ipsorum crassitiem pertundere, ut tandem animaduerterent quem haberent magistrum. In cuius scil. agnitione, omnis ipsorum salus, erat sita. Excitari ergo ipsis passus est tempestatem satis formidabilem, uiditq; laborantes, ut Marcus habet, nec succurrit eis. Quin cum ad quartam usque uigiliam, hoc est, ultimam noctis portionem (Diuidebatur enim nox in quatuor partes, quæ uigiliæ dicebantur, quòd toties uigiliæ mutarentur) cũ undis paßus eßet illos conflictari, & ipsi iam nauigaßent stadia ferme uiginti quinq; aut triginta, aduenit ad eos, sed ut magis terreret. Nam spectrum eis uidebatur, unde adeo uiso eo consternabãtur, ut exclamarent. Ibi demum iußit eos confidere, seipsum adeße, nullum spectrum.

Atq;

Atq; quo magis eos & suæ potentiæ, & ipsorum incredulitatis admoneret, in Petro mox peculiare exemplũ ædidit. Is enim ut Matth. solus narrat, ad istam Domini consolationem responderat, Domine si tu es, iubeto me uenire ad te super aquas. Iussit ergo, ut ueniret, uenit, & super aquas iam aliquantum ambulauit. Sed simulatque uidisset uentum ualidum, terrebatur, cumq; mergi cœpisset, exclamabat: Domine serua me. Qui extenta continuo manu apprehendit eum, et ob fidei pusillanimitatem increpauit. Cũq; ingressi nauim fuissent, conquieuit uentus. Iohannes habet: Voluerunt ergo eum, recipere in nauim, & ilico nauis appulerat terræ, &c. Vt equidem puto, cum Petrum erexisset, & in nauim rursum duxisset ipseq; pariter ingressus fuißet; quòd simul & uentus quieuerit, & nauis terræ appulerit. Certe Iohannes non negat Dominum nauim ingressum, quod Matthæus & Marcus aperte affirmant, sed dicit tantum. Voluerunt eum in nauim recipere, & ilico appulerat terræ, nõ addit priusquam eum recepißent. Fieri enim potuit ut inter recipiendum ipsum, uel simul atque receptus fuißet, atq; ipsi eum adorarent, & tempestas resederit, & nauis terram contigerit. Cõcordia Matth. & Ioann.

Suprà octauo præsens in naui CHRISTVS permisit discipulos, non dißimili modo tentari, ubi dicta quædam sunt, quæ & huc faciunt. Præterea uero hinc discendum, quæ animorum nostrorum stupiditas est, DEI erga nos bonitatem sæpe nobis ex beneficijs

neficijs ipsius, non posse satis agnosci, ibi optimum patrem nostræ salutis caußa, immittere aduersa, quo uidentes nihil saluti, in omni creatura, sed in creatore solos sita, semel omnia, in agnitione quoq; ipsius, quæ uita nostra, crescamus. Sic exercitos aduersis sanctos quoslibet scriptura testatur, in Dauide *præcipua exempla uidemus. Deinde ex eo, quod amãtißimus suorum* Christus, *potuit tã diu discipulos suos corã uidere, cum fluctib. peranxie dimicare, animaduertendum est, nequaquam ideo nos à Domino negligi, si non e uestigio periculis nos eximat. Quod præterea magis terruit, priusquam liberaret & consolaretur, monemur cum aduersitas summa fuerit, tum proximam adesse salutem. Quod uero* Petrum *aqua portabat, priusquam hæsitaret, ostendit fidei omnia possibilia. Vnde quàm primum timere cœpit, cœpit & mergi. Postremo eo quod qui in naui erant,* Christum *adorauerunt, dicentes: Vere Dei filius es, apparet, cur bina hæc tentatio, & communis omnibus, & propria* Petro *fuerit immißa, nempe ut ex lato auxilio, dominus agnosceretur eis,* Christus *eße, quæ summa erat salutis ipsorum. Eadem caussa & nobis aduersa immitti credamus, qui plane sentimus, dum usq; secundis rebus fruimur, cognitionem cultumq; Dei in nobis languescere, & donis, quàm donatori Deo, animos magis addici.*

Quæ hinc discenda.

Et cum traiecissent, uenerunt in terram Genesareht. Mar. 6.

Regio adiacens lacui Genezar, ab eodem nomen accepit, de quo suprà cap. 4. in illud: Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ. Quod uero undiq; Domino afferũtur ægroti, monstrat ipsum seruatorem esse, qui potissimum adflictis & miseris opem ferre delectetur, q nobis & in ipsum fidem, & erga proximos dilectionem debet augere, quo & nobis eadem ab ipso expectemus, & fratribus pro nostra uirili eadem præstemus. Sic & illud quòd uiri loci huius, nuncios in omnem finitimam regionem miserunt, qui Christum adesse nunciarent, atque male habentes ipsi adducerent, docet, pro alijs quoq; curã habere. Sane ad eundem modum, debemus & nos dare operam, quotquot Christum habemus, ut eum quàm plurimi agnoscant, omnesq; morbidi, salutem ab ipso petant. Porrò de tanta ui miraculorum Christi, & 4. suprà, 8. & aliâs, aliquoties iam dictum. De tactu uero fimbriæ suprà nono in historia mulieris, quæ profluuio sanguinis laborauerat.

CAPVT XV.

Tunc accedunt ad IESVM, qui ab Hierosolymis, Marci 7.

Ic rursum Euangelista Christi sermonẽ narrat, quo libertatem rerum externarũ, aperto apertius docuit, & semel uniuersa hominum commenta reiecit. Clara et

aperta historia est. Primum uero notatur Pharisæorum atq; Scribarum, cum præpostera religio, imò superstitio in proprijs inuentis, tum arrogantia atq; maleuolentia, erga se meliores contra legem Dei. Et hi tamen omnium optimi erant, nempe Hierosolymitani. Ita autem solet omnis fucata iustitia, cum nihil minus sit, quàm quod uult audire, damnat tamen præ se omnia. Deinde nemo dubitet, certa Dei dispensatione factum, ut discipuli, communibus, hoc est, illotis (commune enim profanum, in scripturis dicitur, ut & Actio. 10. notatur) manibus, coram censoribus istis, cibum sumerent, non minus quàm suprà, q, discipuli Sabbatho esurirent, & per segetes iter facerent, 12. quo Christo occasio daretur, contra traditiones humanas, quæ natura sua, ad transgreßionem mandatorũ dei pertrahũt, dißerendi. Certe ij ipsi culpãtes discipulos, q, illotis manibus ederent, contra traditionem seniorum, legem Dei interim traditione sua alia, irritam fecerant, sicut & hic occasione traditionis, cuius præteritæ arguebant discipulos, legem Dei, transgrediebantur, damnantes contra iura dilectionis innocentes.

Ingenium fucatæ iustitiæ.

Lex Dei erat, de honorandis parentibus, id est, magni habendis, ut omnia ministrare eis filij parati sint, id enim uere demũ honorare est, quod sanè cum ex præsenti Christi sermone, qui inhonoratos parentes censet, quibus filij non beneficerint, & neceßaria uitæ non ministrauerint, tum 1. Timoth. 5. ubi Paulus presbyteros qui bene præ

Quemodo irritam legẽ dei fecerũt Pha.

sunt,

sunt, duplici honore dignos affirmat, abunde patet. Contra uero hanc legem ita cauerant Pharisæi, quæstus caussa: Si quis dicat patri aut matri, Corban, id est, dono, quod ex me uenit, tu adiutus fueris (intellige) legi de honorandis parentibus satisfecerit. Et ita statuentes, pronunciat CHRISTVS, irritam facere legem Dei, qua non sinant filios aliquid facere parentibus, efficiántque ut eos inhonorent.

Hæc probe notemus, Christum iudicare eos, Dei leges facere irritas, quicunq; doceant, quo ab obseruandis illis, homines quouis modo auocentur, aut remorentur. Profecto nemo Pharisæorum ita cauerat, parentibus nihil faciunto, nobis potius danto. Sed si qui præterita parentum necessitate, templo quid offerant, & illis tantum simul, id imputent, legem de honorandis parentibus implentor. Iam natura huc propensi sumus, ut nostra in omnibus quæramus, cum ergo persuasi essent filij, offerendo templo, quibus forsan parentibus opus fuisset, eadem opera, & sibi gratiam parasse apud Deum, & legem de honorandis parentibus implesse, certe hoc maluerunt, quàm solos parentes demereri, atq; ita, ab obseruatione præcepti Dei fuere retracti.

Vnde sit q̃ traditiões ho. legem Dei resistant.

Sic nostro sæculo, quòd persuasi fuere homines, singularis esse apud Deum meriti, templa extruere & ornare, mißas instituere atq; alia huius monetæ, cũ istiusmodi præterea, magnifica, et ad nomẽ, magis q̃ beneficẽtia in

pauperes factura uiderentur, uidimus plerosq; mille aureos in iustiusmodi hominum inuenta insumpsisse, qui nullis rationibus potuißent adduci, ut centum duntaxat, minimis Christi, pro quo tam insignes promißiones, sed à Deo habemus, impendißent. Ita est ingenium hominum, natura semper ad uanitatem, & in quibus sese homo admiretur, procliue, difficile ad ea, quæ uere bona, Deoq; grata existunt. Porrò huiusmodi sunt traditiones hominũ uniuersæ, non simpliciter uanitas, sed qua à ueritate simul homines abducantur.

Traditiones autem intellige, quæ meræ hominũ inuenta sunt. Nã quæcunq; ad externam uitam decenter et cũ commodo proximorũ degendam, ab hominibus constituũtur, non humanæ, sed diuinæ traditiones sunt, dimanantes scil. ex lege dilectionis, mandatorum Dei capite. Vnde Petrus inquit: Subditi estote omni humanæ cõstitutioni, propter dominum, siue regi, tanquam præcellenti, &c. Humanæ enim huiusmodi leges dicuntur, quod per homines eduntur, non autem quòd ab hominibus natæ sint, quare hortatur Petrus, ut propter Dominum illis pareamus. Si propter Dominum, profecto Dei leges iam existunt. Illæ uero tantum hominum commenta sunt, et eius farinæ, cuiusmodi hic à Domino damnantur, quæ nullã bonam frugem adferunt proximis, sed ad gratificandum potius Deo sunt constitutæ. Quales apud nos fuere, quæcunque de discrimine dierum, locorum, personarum, ciborum, & aliarum rerum externarum, præcipiunt. Vt

Quæ uere humanæ traditiones dicantur.

diebus

diebus quibusdam non operandum, templa ab Episcopis consecrata sancta habenda, unctos ab eisdem sanctos esse, & debere uiuere cælibes, carnibus non semper uescendum, & hoc genus alia innumera. Ex his nanq; nulla uitæ externæ prouenit commoditas, imò damna R. pub. plurima dantur, & sunt in hoc tantum constituta, ut eis Deus colatur. Qui tamen nulla re coli potest, quæ inutilis sit proximis.

Ista demum sunt illæ hominum præcepta & leges, quæ ubiq; scriptura damnat. Atq; his Paulus testimoniũ fert, quòd inuenta sint hominum ueritatem auersantiũ, ad Titum 1. Primum nanq; contemnitur per hæc Deus, quasi uero, quæ ad pietatem faciant, nosq; ipsi approbent, non satis spiritus Dei ipse, in scriptura sua docuisset, cum tamen id fecisse se affirmet, atq; ex sua scriptura ita posse institui hominẽ dei, ut perfectus sit, et ad omne opus bonũ instructus, 2. Timot. 3. attestetur. Deinde rarissimus est, qui non illis ipsis humanis inuentis, si ea studiosius ob seruarit, plusquam gratiæ Dei, fidat. Quod proh dolor nimium uerum pridem experti sumus. Quot nanque hodie millia sunt, eorum qui nequaquam è uulgo Christianorum haberi uolunt, qui missis, alijsq; commentis hominum longe plus fidant, quàm morte CHRISTI? Postremo natura sua efficiunt, ut studium erga præcepta DEI remittatur. Sic planè opera charitatis erga egenos, tantum non obliterata sunt, præ splendore operum, quæ præscripsit temeritas humana.

Quomodo traditiō cũ pietate pugnent.

Ad hæc si quis rem ipsam recta secum uia reputet, depræhendit omnino eos qui docent aut statuunt, quæ ad pietatem pertinere debeant, nec tamen habeant certam ex diuinis mandatis, originem, quantum in ipsis est, planissime leges Dei irritas facere, docereq; illas transgredi. Agnoscet enim illos non solum introducere contemptum Dei, quo semel uniuersæ Dei leges soluuntur, non tantum euacuare fidem gratiæ Dei, sine qua nihil nõ impiũ esse potest, non modo deniq; studium ad mandata Dei remittere, sed præterea singula fere mandata hominum, singula statuta Dei aperto marte oppugnare, atq; subuertere. Sic quod Pharisæi, pro parentibus, docuerant offerre ad templum, num ex diametro pugnabat, cum præcepto dei, uolentis parentibus benefieri, potius quã sibi quicquã offerri? Quia pluris ipsi est misericordia, quàm sacrificium. Sic quicquid nostri Pharisæi docuerunt de ornãdis templis & aris, de offerendo Deo, diuis, animabus defunctorum, nunquid omne id detractum fuit, pauperibus, quibus quicquid negatur, Christo ipsi negatur? Sic obedientia monastica, soluit paternam & publicam, paupertas eorum, uere Euangelicam, & dispensationem rerum Deo gratam. Castitas, solidam animorum atq; corporũ sanctimoniam. Sed quid opus multis? Nihil omnino mandatorum hominum inuenies, quod mere hominum sit, ut dixi, nec tamen pugnet, non solum cum communi pietatis ratione, sed etiam cum certo aliquo Dei præcepto, uereq; bono opere?

Sĩgula hominũ mandata singula dei euertunt.

Authe

Authorem ſiquidem ſuum referat oportet, qui bonus ſpiritus eſſe non poteſt, quia is ſecum pugnare non poteſt. Teſtatur in ſacris literis ſe quæ ad abſolutam pietatem faciant, tradidiſſe omnia, non igitur poterit, demum adijcere alia. Teſtatur in ſpiritu & ueritate, uerum Dei cultum conſiſtere, non igitur poterit reducere rurſum nos ad infirma & egena elementa mũdi, in quibus hæret, quicquid eſt traditionum humanarum. A malo igitur & aduerſario ſpiritu inuehantur oportet, ad ſubuerſionem omnis ſolidæ pietatis. Hinc ſumma eorum, nempe delectum ciborum & coniugij abdicationem, doctrinas Dæmoniorum Paulus uocat, 1. Timoth. quarto, & Coloſſ. ſecundo, inanem deceptionem, atq; à Chriſto abalienationem. Nouerat enim pium Apoſtoli pectus, nõ eſſe præſentius pietatis toxicum, quare acerrime ubiq; traditiones hominum impugnauit.

Author humanarum traditionũ Satanas.

Sed ſemper probe diſcernantur, quæ nihil niſi hominum commenta, et quæ præcepti, dilectionis ceu explicationes quædã exiſtũt. Hortatur & Paulus, ut in Eccleſia mulieres uelato capite orent, uiri reuelato, ut ad cœnam Chriſti alius alium expectet, quo in communi ea peragatur, ut linguis in Eccleſia nemo loquatur, ſi deſit interpres, ut non promiſcue prophetent, & abſq; ordine omnes, ſed duo aut tres, & cæteri dijudicent, & alia non nulla, quæ nominatim in nullo Prophetarum diuinitus præcepta leguntur, neq; tradita à Chriſto ab Euãgeliſtis memorãtur, nihil minus tamen ſunt, q̃ præcepta hominũ.

Ex scriptura nanq; & Dei mandatis originem trahunt. Ad quam sanè Paulus aperte in adductis locis respexit. Certe, q mulierem uelatam orare, uirum secus uoluit, ex lege Dei, qua Dominus caput mulieris uirum constituit, desumpsit, eáq; legem dei citauit. Quæ uero de cæna præcepit, mutuauit, ab exemplo Christi quod & adduxit. Sic quæ de linguis & prophetis statuit, ideo se statuere affirmauit, q facerent ad ædificationem. Ad hæc nihil pietatis in istis omnibus positum uideri uoluit, sed decere ita Christianos, qui ut populus Dei, decentißime atq; ordinatissime, quia pro dilectione Dei, & proximi, omnia agere debeat.

Et quidem hæc traditiuncula, de lauandis manib. ante cibũ, si p uitæ dũtaxat decentia cõstituta fuißet, neq; habita ad pietatem necessaria, ut citra peccatum potuißet præteriri, nequaquam damnabilis fuisset. At ita urgebãt Pharisæi eã, ut quæ non sine insigni peccato poßet post haberi, id demum noxiam reddebat. Sic uero habitam, uel id arguit, quòd cum aliqui duntaxat ex discipulis domini, ut Marcus habet, forte per incogitantiam, cibo sese adiũxissent, manib. illotis, id Pharisæi isti dignũ tamen duxerunt, pro quo tam grauiter cum Domino expostularent. Nisi enim hoc singulari iniquitate fecissent, haudquaquam grauiter adeo illos Christus uicißim increpuißet, uocans hypocritas.

Summa itaq; est, quicquid homo statuerit, quod quomodocunq; ad usum proximorũ faciat, eóq; ex præcepto dilectionis,

dilectionis deriuatum sit, ut sunt leges ciuiles, statuta œconomica, ceremoniolæ ac ritus, quibus ad uerbũ Dei commodius docendum, & audiendum, tum precandum, deniq; ad cænam atque baptismum Christiani utuntur, ac quicquid omnino ad uitam istam commodius atq; decentius degendam, momentum aliquod habuerit, id nequaquam traditio humana, sed diuina, licet per homines administrata, æstimanda ẽst. Quicquid autem nihil huius habet, sed pietatis caußa adinuentum est, neq; quicquam cũ mandatis Dei commune habet, quibus tamen ratio pietatis absolutissime continetur, id humana traditio est, qua non frustra tantum Deus colitur, sed lex eius etiam transgreditur, & irrita redditur, ueritas auertitur, pietas euertitur, fide nimirum CHRISTI ablegata, & dilectione posthabita.

Quid homo pie quid impie statuit.

Ecquæ insania à doctrina, ac mandatis hominum, boni aliquid expectare, cum homo suo agens spiritu nihil sit nisi mendacium & uanitas, neq; poßit consummatius aliquid excogitari, ijs quæ in scripturis docuit spiritus Dei? Diligenti Deum ex toto corde, & proximum suum sicut se ipsum, quid quæso adijciat inuentum hominum? Sed hæc, ut meridiana luce clariora sunt pijs, ubi eorum duntaxat monentur, ita nihil obscurius reprobis. Iis nihil nisi hominibus, nihil item nisi humanum potest probari, hoc est, quod uanum & noxium fuerit.

Hypocritæ recte de uobis prædixit Esaias &c. Mar. 7.

Non sunt ueræ pietatis hostes nocentiores, quàm inuentores et uindices traditionum humanarum, ac nihil nisi uaniss. hypocritæ, quare ueritatis solidæq; pietatis, adsertor Christus, suo illos nomine ex spiritus grauitate, & authoritate appellauit. Locus uero adductus, Ieschæ 29. legitur Ebraice in hæc uerba: Dixit uero Dominus, eo quod hic populus ore suo accedit, & labijs suis me honorat, cor uero eius longe à me est, et sunt apud eos timor atque obseruantia mei, mandata doctrinæq; hominum. Propterea stupenda huic populo faciam, quæ mira sint et portenta, sapientia nanq; sapientum eius peribit, & intelligentia intelligentium eius obscurabitur. Sic Ebræa habent, nec est in sensu, & si in uerbis parua, uarietas. Quod enim Euangelistæ ex Græca æditione legunt, frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum, omnino idem est cum eo, quod Deus tanquam hypocriticum, eoq; non tantum frustraneum, sed & inuisum sibi cultum damnat, quod timor sui & cultus apud populum Iudaicum essent, nihil nisi mãdata et doctrinæ hominum. Nempe quod uarias hominum traditiones sapientes populi docerent, & populus illas amplecteretur, uidebantur sibi utiq; egregie ita Deum colere, quamlibet missam facerent, fidem & charitatem, ore magnopere ipsum celebrantes, licet cor nimium alienum ab ipsius uoluntate haberent. Eoq; minatur stupenda se illis, quæ nemo nõ miretur & stupeat cordatus, facturum, nimirum ut pereat sapientia sapientum eius, et intelligentia intelligentum eius abscon-

Locus Ieschæ 29.

abſcondatur, poſtquam hi pro diuinis, humana mandata, & doctrinas traderent, et illi eadem amplecterentur·

Id profecto non ſolum populus Iudaicus, ſed nos quoq; miſeris modis experti ſumus· Adeo enim interijt ſapientia & intelligentia, omniũ eorum, qui instituere Christi populum debuerãt, ut ea ſtatuerint ac præceperint, quæ iam pij omnes ſtupere ſatis nequeunt · Quis enim digne ſatis miretur, quod pro Christo IESV, quem morte ſua redemiſse nos, & omnem Dei gratiam atq; iuſtitiam nobis paraſſe ſcripturæ, tam aperte clareq; prædicant, tot inuenta hominum, quibus iuſtificemur & ſaluemur, uulgo & ſapientes populi docuerint, & populus cupide adeo receperit & teneat etiamnum mordicus? Quis uel ſolum purgatorij commentum, tam lucroſum ſacrificis, & damnoſum pauperibus Christi, præ quo omnis in hos beneficentia interijt, ſatis ſtupeat? Quis Christianorum credat hodie, mundo potuiſſe pſuaderi, maxime ſuperstitibus ſcripturis, humanis opuſculis, poſſe expiari peccata, & cælum promereri, qui in omni uita nostra, ne uno quidẽ momento, quæ debemus Deo præſtamus, niſi efficacem operationem erroris miſſurum Deum, ex ſcripturis didiciſſet, tum illi obnoxios multos uideret? Si Christi ueritas paſſim obtineat, qd' Dominus donet, quis putas posterorum credere ſustineat, unquam fuiſſe homines, habitos inſigni prudentia & probitate, qui maluerint ſacrificos & monachos habere ſcortatores, quàm maritos? qui leges Pon· Ro· Euangelio non modo prætulerint, ſed hoc

Colentib· ſe cõmentis hominum fecit Deus stupenda immiſſis palpabilibus tenebris·

præ illis

præ illis, plusquam ullum scelus ac flagitium sint persecu ti, aqua, laqueo, ferro, igni, & nullo non genere suppliciorum? Sed hæc ultio hypocrisis est, qua ore Deum maiores nostri oēs extulerunt, corde uero fuerunt ab ipso alienissimi, eoq; humana, id est, sua, nempe mendaciū & uanitatem ueritati ipsius prætulerūt. Fecit ergo eis Deus stupenda, quæ mirari iam nemo satis queat, ita perijt sapientia sapientum, & patentissimis erroribus orbis inuolutus est, postquam dilectionem ueritatis reiecit. Liberet modo nos, quibus ueritas reluxit, ab hypocrisi Deus, ne commentis nostris & nos ipsum colere tentemus, alioqui non minora portenta, quæ subinde certe apud quosdam sese proferunt, experiemur.

Et aduocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelilgite. Mar. 7.

Pernecessaria doctrina omnibus, ideo uoluit omnibus eam tradere, quam utinam audiant, item omnes hodie & intelligant. Nota autem cum questi Pharisæi tantum de eo fuissent, quod discipuli illotis manibus cibum sumerēt, Christus tamen nō solum licere hoc, sed in uniuersum pronunciat, nulla re, quæ extra hominem sit, & in eum ingrediatur, impurari ipsum poße, sed tantū ijs, quæ de homine procedunt. His sane semel, ut à peccati, ita & pietatis ratione semouit, quicquid non è corde proficiscitur. Quod si omnibus perspectum esset, ijs qui de sacramētis

hodie

hodie digladiantur, per facile esset, idem & sentire & loqui. Certe si nulla re externa potest inquinari homo, neq; poterit ulla purgari aut iustificari, quis igitur pro rebus externis quicquam pugnet? fide iustificamur, ea cordis est, quia corde creditur ad iustitiam, tum è corde bono, bona cum uerba, tum facta proficiscuntur. In his sita est omnis nostra puritas, iustitia, & salus. Si contra fides abest cordis, ex ipso tam impuro, non nisi malæ cogitationes, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuitia, auaritiæ, fraudes, dolus, impudicitia, malus oculus, superbia, stultitia, possunt prouenire, illis homo inquinatur, hoc est, uita eius uere contaminatur, ipseq; perditur. A nulla re externa iustitia, uel iniustitia.

Diligenter uero animaduertendum, quam rationem Dominus reddit, cur ingrediens in hominem, ipsum non inquinet. Quia inquit apud Mar. non intrat in eius cor, sed in uentrem, & in secessum exit &c. Iam eadem sedes pietatis est, quæ impietatis, eoq; tam nō sanctificat, quod non in cor ingreditur, hoc est, animo percipitur, quàm nō impurat. Quid igitur sibi uolunt, qui Christum etiam carnaliter edendum contendunt? Cor, non uenter, eius sedes est, neq; uult sese, nisi ad salutem edi. Ruunt autem simul hic, quæcunq; de ciborum delectu, ac omnium rerum externarum, uel sanctimonia, uel profanitate, Ro. Pon. statuerunt. Ab animo omnia pendent. Quod nō corde, id est, animo pcipitur, nihil ad pietatē uel impietatē.

In quo docendo, cum totus semper Christus fuißet, & eßet, duriuscule discipulis per Petrum rogantibus de intellectu huius parabolæ, respondit. Adeo & uos inquit,

intelligen-

intelligentia caretis? Vtiq; magnus stupor est, de Deo nō sentire altius, & pietate certius, quàm putare, uel illū externis delectari, uel hanc ab externis pendere. Quis enim uel pilo melior fiat, si cunctas tam Dei, quàm alias ceremonias, atq; de externis rebus præceptiones obseruet? Sane non pauci ethnicorum hæc intellexerunt, ut non ab re stupiditatis suos Dominus hic arguerit. Sed multo æquius qui hodie in tanta luce, externis sunt æquo addictiores ob iurgandi existunt.

Iure tarditatis argui discipuli.

Animaduerte hic Petrum parabolam uocasse, apertissimum hunc Christi sermonem: nihil ingrediens in hominem, impurat hominem, sed quod ex eo egreditur. Hinc ergo uides omnem obscuriorem sententiam, quæq; uideretur reconditi aliquid in se habere, parabolam ipsis uocatam.

Quid parabola in scripturis.

Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt illi: Nosti Pharisæos, audito sermone isto. Matth. solus.

Nemo magis unquam Christo scandala cauit, hoc est, dicere aut facere, quo quisquam posset à pietate et salute, uel reuocari, uel remorari, id enim scandalizare est, cauere tamen non potuit, quin ex dictis & factis suis, impij frequētissime sibi ipsis scandala obijcerent. Sic quod Iosephi filius & Nazarenus haberetur, quod humilis eßet, peccatoribus conuiueret, sabbatho curaret, se Christum prædicaret,

In Christo nihil prorsus offendēte, offendebantur mali.

dicaret, libertatem rerum externarum doceret, quid cun cta fere dicta & facta eius, sibi reprobi Iudæi, scandala fe cerunt, hoc est, occasiones, unde alieniores sese ab ipso uitæ authore fecerunt, & ueritati infensiores reddi= derunt.

Sed quid CHRISTVS? Propter maliti= am obstinatam horum, non potuit non agere, quæ age= bat, ueritatem scilicet uerbis & factis, promouere apud electos. In ruinam se positum sciebat, multorum in Iisra= ël, non minus, quàm & in resurrectionem multorum, ut de ipso Simeon apud Lucam prædixerat. Respondit ergo hic: Omnis plantatio &c. hoc est: Vtcunque loquar & agam, eradicari oportet, quotquot pater ad uitam non plantarit, id est, quos non tractos ad me, mihi dederit, ut eis uitam donem æternam. Hi sunt huiusmodi, mittendi igitur mihi sunt, & eorum caussa, nihil imminuendum eo rum, quæ ad gloriā patris, & salutē electorū dico & fa cio. Omittite igitur et uos illos, qui quo meliora àc diuinio ra, in me uiderint, & à me audierint, hoc peius offendun tur. Cæci sunt, & uidere ueritatem nequeunt, quamlibet aliorum sese duces profiteantur. Cæci ipsi sunt inquam, et duces cæcorum, unde quid aliud expectetis, quàm ut & se & quos ducunt in foueam, ut prouerbium habet, dent præcipites, hoc est, deducant in Geennam.

Omnis plantatio.

Quidam hanc sententiam CHRISTI: Omnis plan tatio &c. De dogmatis intelligunt, quod ut ferat gene=

ralitas

Nō hic de dogmatis ſed hominibus non plantatis.

ralitas ſententiæ, de dogmatis tamen hic Chriſtus eam nō dixit, ſed de reprobis Iudæis, qui non plantati à patre ad uitam, omnino eradicandi erant, quare offenſionis ipſorum, indignum uideri uolebat, magnam rationem habere, præcipue in docenda ueritate, ſed mittendos potius illos, ut cæcos, qui uiſum recipere non poßent. Plantare ſiquidem à Domino crebro in prophetis, pro eo inuenias, quod eſt, per Dominum in ſuum populum aliquos aſciſci & conſtitui, ut Ieſcha. 5. Iirem. 2. 12. & Amos 9. Quo loco populo Iiſraëlitico ita promittitur per Dominum. Et plantabo eos ſuper terram ſuam, & non euellentur amplius de terra ſua, quam dedi eis, dixit Dominus Deus ueſter. Sic in regnum cælorum plantauit quoſdam pater, quos nimirum, filio, ad uitam iuſtificandos donat, hi ſuper ueram terram Iiſraël plantati, nunquam ex ea euellentur. Ex horum numero haudquaquam erant hi reiectitij Phariſæi, ſed breui etiam externe de uinea Domini, ut infrugiferi palmites reſecandi, ideo cū inſanabiles eſſent, & perditioni deſtinati, non fuit ratio ipſorum à Chriſto habenda.

Quæ ſcandala nobis negligēda.

Hæc Chriſti uerba atq; exempla debent confirmare, quotquot uerbo uel facto malos offenderint, dum uerbum Dei ſequentes, gloriam ipſius & fidem ſeruatoris noſtri IESV Chriſti promouent. Caueant tantum, ne ex ſe quicquam dicant uel faciant, utq; ſummo cum timore uerbum Dei ſecent, nihil ſuorum admiſcentes affectuum, & nunquam deniq; non orantes, directionem ſpiritus

Dei,

Dei. Si tum ita agentes, offendant aliquos, rercordentur horum uerborum Christi, eradicari oportere, quancunq; plantationem pater cælestis non plantauerit, hoc est, ita diuinitus comparatum, ut pereant, qui per patrem non fuerint ad uitam ordinati, eoq́; oportere, ut in quibuslibet rebus, tamē præcipue bonis, offendantur. Sed mittendos esse, postquam excæcati sunt adeo, quod reduci in uiam nequeant. Sed ut dixi, cauēdum etiam atq; etiam est, ne quid à nobis audiant aut uideant, unde iure offendantur, sed ut omnem offensionis caußam ex sese habeant, licet ex bono nostro, accipere eam uelint uideri.

Prouerbio illo: Si cæcus cæco dux fuerit, Dominus Lucæ 6. ad paulo aliud usus fuit. De quo suprà 10. in illud: Non est discipulus supra præceptorem &c. De scandalo plura infrà 18. Si cæcus cæco.

Et digressus illinc IESVS, successit in partes Tyri &c. Mar. 7.

Iudæi offendebantur in Christo, docente salutaria, indignos ergo se illis faciebant. Ad hæc appropinquabat tempus, ut regno Dei in totum priuarentur, translato eo ad gentes. Huius quoddam ceu præsagium erat, quod relinquēs dominus offensos ueritate Iudæos, gentes adijt. Marcus scribit ingressum domum, uoluisse latere, sed non potuisse. Voluit enim agere Apostolum circuncisionis, peculiariter Iudæis missus, quare & discipulos noluerat ad gentes concedere, suprà 10. Sed quia imminebat, ut gen-

tes, reiectum à Iudæis Christum reciperent, noluit ipsum pater latere, uerum admiranda fide, ab hac mulicrcula adorari, & Christum prædicari, nam filium Dauid appellabat, atque ita præclarum specimen faciendæ mox gentibus gratiæ ædere. Porrò ex hoc docemur, ut nos nostræ uocationi, & generalibus scripturæ legibus inseruiamus, si quid tum fuerit peculiare, ad quod nostra opera, uti pater uolet, etiam nihil tale cogitantes ad id impellet, & cum occasione, facultatem quoque sibi in eo cum fructu seruiendi, suppeditabit.

Vnusquisque id curet, quod propriè sua uocatio exigit.

Et ecce mulier Chananæa &c.

Græca Syrophœnissa.

Marcus habet, Græca Syrophœnissa. Sed cœperant pridem Iudæis promiscue omnes ethnici, Græci uocari, quod passim ex Actis, & Paulinis literis liquet. Id uero factum puto ab eo, quod Græci rerum apud Syros fuere potiti. Antea Cananæi istæ gentes, unde hæc mulier erat, uocabantur, unde quam Matthæus per Cananæam, eandem Marcus per Græcam intellexit, nimirum alienam à R. Pub. Iisraëlis & ethnicam. Ex posteritate siquidem Canaan, gentium reliquiæ illæ erant, quæ in terra Iisraël atque uicinia, factæ reliquæ fuerant, ut liber Iudicum 2. testatur. Syrophœnissa uero dicta fuit à regione, in qua habitabat. Phœnicia nanque Syriæ pars est, in qua Sidon et Tyris fuere, urbes ambæ claræ adeo & amplæ, ut utraque Phœnicum metropolis olim sit habita, author est Strabo

lib. 16.

lib·16· Hæc ergo Syriæ portio, Syrophœnicia, & inde mulier hæc Syrophœnißa fuit dicta· Sed nequaquam temere ethnica fuisse scribitur, ut uideamus quomodo gentibus, & quàm ampliter gratia fidei præ Iudæis cœperit impartiri· Nam & Iudæi in ea regione sparsim habitabant, sed nihil tale de ipsis memoratur·

Clamabat ad illum: Miserere mei Domine fili Dauid.

Vide, Dominum nostrum IESVM Christum esse agnouit, adeo nequaquam obscura fuit hæc de Domino fama· De hac uero appellatione, & suprà in primo cap· & postea in historia cæcorum· Christus uero nihil ad hæc respondit, rogantibus uero discipulis, magis ex impatientia clamoris, quàm misericordia erga eam, ut ipsam amitteret, respondit se non missum nisi ad oues perditas Iisraëlis· Sic suæ uoluit uocationi inseruire· Quanquam simul Iudæorũ obstinatam ingratitudinem notarit, qui mißum peculiariter sibi saluatorem, insane adeo à se reijciebant· Cæterum de perditis ouibus, hoc est, electis ad uitam, & uitam tamen adhuc ignorantibus, suprà 10· in illud: Hos numero duodecim· Sed quæ mulieris huius fidutia erat, neq; Domini erga se silẽtio, neq; hoc ad discipulos responso, in quo sibi gratia Christi negari uidebatur, absterreri potuit, quin tanto ardentius cœpit orare· Scribit enĩ Mat-

Illa uero uenit, et adorauit eum dicens: Domine succurre mihi. Quo repellebatur durius, hoc magis scilicet inflammabatur ad precandū. Videre hic liceat, quàm perierit sapientia quorundam sapientum, qui ex hoc loco, intercessionem sanctorū probare conantur, nō animaduertentes discipulos quidem, pro hac muliercula rogaße, sed nihil impetrasse, uerum ipsam ui fidei suæ, Domini tandem bonitatem expugnasse. Ingenti enim fide, summoq́; ardore orauit. De his suprà 8. in historia leprosi, & item Centurionis.

At ille respondens dixit: non est honestum. Mar. σ.

Vt dure uero benignißimus alioqui Dominus respondet, tam afflictæ et oranti tam ardenter. Sed uoluit hac bonitatis suæ dissimulatione, fidei qua hæc prædita erat incomparabilis, exemplum magis proferre & illustrare.

O mulier. *Nam & si canibus compararetur, adeo id indigne non tulit, ut canem sese agnoscens, canum duntaxat, non filiorū sibi beneficium posceret. Nam responsio eius huiusmodi erat: Fateor Domine, non est fas canibus dare, panem filijs debitum, neq; ego illum peto, canis sum, imò catella uilissima, eoq́; nequaquam cibum ambio filiorum, contenta, si minutum aliquid beneficiorum tuorum contingat, sicut catellis non negantur micæ cadentes de mensa dominorum suorum. Agnosco Iudæos Dominos meos, satis bene agi mecum putauero, si tantum catellæ loco me habeant,*

ne pror=

ne prorsus sim à salute ipsis promissa, aliena. Ibi Dominus non potens amplius bonitatem suam dißimulare, uelut anxie laboraßet, dißimulando eam tam diu, neq; posset iam ultra sese continere, ò mulier, inquit, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Qu.d. Vt accenderem te, tum illustrius & imitabilius fidei tuæ exemplum alijs redderem, hactenus dißimulaui erga te meam bonitatem, sed ita fide inuicta instas & urges, ut nequeam amplius te differre, cedo fidei tuæ ingenti, habe ergo quod petiisti. Propter istum tuum sermonem uade, exijt Dæmonium à filia tua. Apud Marcum legimus, respondisse Dominum, sine prius saturari filios. Non est enim honestum &c. In quo responso, non nihil spei illi dabatur, ac gentibus omnibus, cibum uitæ, saturatis Iudæis, & ipsis donandum, hoc est, fore ut & ipsi Euangelion regni audirent & Christo fruerentur, postquam Iudæis illud fuisset prædicatum.

Vt autem magna huius mulieris fides, etiam Christi testimonio fuit, ita ex ea facile & aperte fidei natura cognoscitur. Persuasa fuerat Dominum, filium Dauid, hoc est, Christum seruatorem esse, cui in manu esset, animabus et corporibus salutem adferre, etiam quibuslibet, & quamlibet indignis, egressa ergo ad eũ, opem eius implorauit, nihil addubitans eam se obtẽturam, idq; adeo certo, ut hac fidutia, neq; primum Domini silentio, neq; mox responso, dato discipulis, quo sese ille in totum gentibus uidebatur negare, neq; deniq; responso sibi dato, quo gratiam suam saltem in præsenti, nondum saturatis filijs, uidebatur ne-

tur negare, dimoueri potuerit. Inuicta nanq; erat apud illam spiritus sancti persuasio, qua sibi indubitato, gratiam Christi pollicebatur. Hac sane fide orãtibus, nihil non peruium & poßibile esse potest.

Vis orationis.

Notatur autem simul successus orationis, quæ etsi non simul à Domino impetrarit, quæ uolebat, tamen ubi instabat, aliquid obtinebat. Nam licet primum frustrata uideretur, repetita tamen effecit, ut Dominus saltem aliquid respõderet, nimirum prius saturandos filios &c. in quo relucebat iam, spes impetrandi & reliquum. Quod et factum mox fuit, ubi pulsasset tertio. Ergo instanter orandum, & citra defatigationem. De quo plura suprà 7. in illud: An quisquam uestrum. Deinde & 8. in historia leprosi & Centurionis.

De ui Dæmonum 8. sub finem.

Affectus deniq; dignus matre, in hac muliercula non est prætereundus. Peculiariter sunt enim filij commendati parentibus, peculiariter ergo pertinet ad eos, illorum cura. Sed utinam in omni cum filiorum, tum aliorum, qui ad nos attinent, neceßitate à Christo uno auxilium uniuersi petamus, à quo solo certe illud cũ uera salute impetrabitur, et unica fide impetrabitur, ut in hac muliere uidemus.

Et progressus illinc IESVS, uenit iuxta mare Galilææ.

Marcus scribit Dominum hoc iter fecisse per medios fines decapoleos, hoc est, ulteriorem regionem Iordanis, & adductum illi surdum & mutum, quem postquam ad

preces

preces adducentiũ, apprehendiſſet de turba ſeorſim, atq; immiſiſſet digitos ſuos in auriculas eius, & ſputo emiſſo, tetigiſſet linguam eius, deinde & in cælum ſuſpexiſſet, atq; ingemuiſſet, dixit ei: Ephphata, quod eſt aperire, atq; iſto pacto reddidit eum, & loquentem et audientem. Hic animaduertendum, quod ubiq; in Euangelicis hiſtorijs occurrit, Chriſtum perpetuo ſui ſimilem ſeſe exhibuiſſe, hoc eſt, ſeruatorem, quod & in ipſum fiduciam, et in proximos dilectionem, merito nobis confirmet.

Historia Marci 7.

Quod immiſſione digitorum, & contactu ſputi, huic auditum & loquælam reſtituit, ut carnis ſuæ preciũ oſtenderet, fecit. De quo ſuprà in hiſtoria leproſi. Quod in cælum ſuſpexit, & ingemuit, ex miſeratione erga male habentem, tum feruore à patre ipſi ac omnibus laborantibus ſalutem impetrandi feciſſe uidetur. Quo & nos docuit, caſus proximorum miſereri, atq; opem ipſis à cæleſti patre enixe orare. Quod uocem Ebræam Euang. poſuit, quæ ſuis literis הִפָּתַח ſcribitur, & ſuo ſono hipathach dicitur, ex admiratione uirtutis Chriſti fecit, qui uocula communi, & per ſe nullius momenti, tantum effecerit. De quo ſuprà 9. in hiſtoria filiæ Archiſynagogi.

Ephphata.

Prædicari Chriſtus factum hoc noluit, quare & ſeductum de turba male habentem ſanauerat, quia nondũ erat tempus gloriæ ſuæ, tum in hac quoq; regione, de qua ſuprà 8. in hiſtoria Dæmoniacorum, qui legionem habuerant, non erat locus, ut adhuc palam annunciaretur. Homines iſti nihilominus contra iuſſum CHRISTI,

eoq́; non recte ipsum quidem prædicarunt, ex quo si quid boni euenit bonitati DEI, non horum inobedientiæ, id tribuendum est. Fieri etiam potuit, ut præter carnalem admirationem, prædicatione sua, isti nihil effecerint, quã quid moraretur Deus? De hoc suprà 8. ĩ historia leprosi.

De aliena fide uero, quæ in adducentibus hunc apparuit, suprà 9. ab initio.

Vbi ergo hoc miraculo patrato, uenit IESVS ad mare Galilææ, conscenso monte sedebat, et accesserunt ad cũ turbæ multæ, ducentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos, & alios multos, & abiecerunt eos ad pedes IESV, et sanauit eos &c. Sanando corpora, declarauit se animarum quoq; seruatorem. De quo suprà 4. in illud: Et curãs omnem morbum, & 8. in illud: Cum aũt appetijsset uespera. Effecit præterea suis miraculis, ut Deus glorificaretur, quod ex omnibus ueris miraculis prouenit. Diuersum pariunt falsa. De miraculis plura suprà 7.

IESVS aũt uocatis ad se discipulis suis. Mar. 8.

Eadem hic notanda sunt (nam allegorias sine uerbo Dei non recipio) quæ circa miraculum suprà 14. memoratum, ubi Dominus quinq; millia, quinq; panibus pauit, præcipuum uero est, sequentibus Christum nihil defore, nam etiã famis Dominus rationem habet, eaq́; laborantium miseretur, neq; fert illa suos suprà quam ferre queant adfligi. Quod hic autem ex reliquijs septem panum, septem duntaxat sportulæ repletæ, refectis quatuor millibus fuere, cum suprà duodecim cophini fragmentis,

quæ

quæ quinq; millibus, ex quinq; duntaxat panibus, superfuerãt, repleuissent, demonstrat, Deo perinde esse, multos uel paucos, ex multo, siue modico saturare. Nam uerbo & uirtute sua nos pascit, non pane, aut re quauis alia, etsi ista soleat adhibere, quibus suam uirtutem ceu occulit. De hoc suprà cap. 4. in illud: At ille respondens dixit: Non in solo pane. Verbo dei alimur.

Præcipuum autem desiderium Christi, in his turbis notatur, q; triduo apud Dominum, perseuerauerant, ut iam non haberent, quod ederent. Nam forte, ad unum diem, cibum secum sumpserant. Quanquam istuc, dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia, subindicare uideatur, toto triduo non multum cibi illos habuiße, alioqui non fuißet timendum, ne in uia deficerent.

Discipulorum denique stupor iterum hic sese prodidit, quòd rogabant: Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturemus turbam tantam? cum paulo ante, æque in solitudine Dominus ex quinq; panibus pauisset, quinq; millia. Vide uero hinc quàm nihil externa omnia efficiant, dum non docet intus spiritus. Discipulorũ stupor.

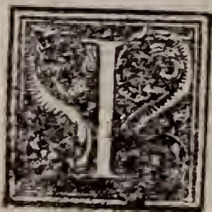
Postremo non prætereundum fortasse, q; licet Christus indubie hoc semper spectarit, ut ibi potiß. Euangelion regni Dei prædicaret, ubi plurimum speraret fructus sese facturum, quare Hierosolymis, atq; alijs insignibus atq; frequentibus locis et synagogis creberrime docuit, non raro tamen in desertis quoq; egit, eoq; populos allectos, cum docuit, tum alijs beneficijs affecit. Eò signifi- Christus crebro in desertis.

casse mihi uidetur, nobis semper conandum, ut è mundo, id est, uita carnali egrediamur, atq; ipsum, ibi potissimũ inuenturos, ubi delitiarum ac pompæ mundi quàm minimum fuerit. Reliqua suprà 14.

Post hoc miraculum memorat Matthæus Christum, conscensa naui, uenisse in fines Magdala, Marc. Dalmanutha. De neutro autem nomine, certi aliquid habeo, licet eandem regionem illis significatam; non possit esse dubiũ, cum satis pateat, de eadem profectione, utrunq; Euangelistam locutum. Deinde Galilææ portionem, & ultra lacum Genesar, esse sitam, colligitur ex Marco, qui scribit paulo post, cum petentes signum confutaßet, rursum traiecißelacũ, utiq; Genesar. Nobis satis sit perpendiße Christum omnia ferè Iudæorum loca peragrasse, quo animaduertamus, quàm auidus fuerit salutis eorum, quibus fuerat Apostolus datus, id ut roborare fidutiam in ipsum, ita acuere quoq; debet nobis diligentiam, ut non minus sedulo, et ipsi pro nostra uocatione, saluti fratrũ studeamus.

CAPVT XVI.

Et aggressi Pharisæi cum Saducæis, Marci. 8.

Mpietas perpetuò secum pugnat, præterquàm cõtra pietatem. Nihil æque ut Pharisæi & Saducæi, de quibus sectis suprà 3. & 5. dißidebat, contra Christũ autem conspirabat.

conspirabat. Tentabant Dominum, quia nulla iusta caussa, experimentum quærebant uirtutis eius. Legimus & sanctos signa à Deo petijsse, sed ut certi redderentur de ipsius uoluntate, cui cupiebant sese dedere. Sic Gideon Iudic. 6. Sic ChizKiiah, 2. Reg. 20. ac alij, Deum timentes signa à Deo petiuere. Impij autem signa petentes, animo prophano & contemptore Dei, de potentia duntaxat Dei, qua uel iuuentur secundũ carnem, aut impia curiositate oblectentur, periculum facere uolunt, non de uoluntate, cui sese accommodare non sustinent. Sic Israëlitæ in deserto identidem Deum tentarunt, improbamente petentes, ut miraculo pro ipsorum cupiditate uirtutem suam exerceret, uti cum peterent, carnes & alia, subinde contra Dominum murmurantes. Cæterum de tentatione Domini, & quarto supra illud: Non tentabis Dominum Deum tuum.

Quid tentare signũ petendo.

Recte igitur negatum signum his tentatoribus fuit, qui tentandi CHRISTI tantum gratia, & nullo ueritatis cognoscendæ desiderio signum petebant. Digneq; illis obiecit, quòd faciem cæli scirent diiudicare, signa uero temporum non poßent, tum & hypocritas uocauit. Quid signum à me petitis, quasi uero animus uobis sit, explorandi si à DEO sim, & an dignum sit haberi mihi fidem, quo uidentes illud, tutius mihi credatis. Hypocritæ estis, dissimulantes quod estis, & simulantes quod non estis. In rebus alijs non adeo stupetis, si ani-

Hypocritæ faciem cæli.

si animus uobis esset ueritatis discendæ cupidus, satis superq; pridem signorum habuissetis, quibus, & quod modo tempus, à patre uobis datum sit, & quis ego haberi debeam, nullo negotio haud ita dudum, cognouissetis. Vnde prorsus sine caussa, nunc de cælo à me signum petitis. Cælum si uespera rubeat, fore serenum: si mane, fore turbidum, prænoscitis, qui fit, ut non pridem poteritis dispicere, signa præsentis temporis uisitationis uestræ, salutis uestræ? Nisi quia Hypocritæ estis, uanitati ita addicti, ut ultro nolitis ueritatem agnoscere. Amen ergo dico uobis, si dabitur generationi huic signum, id est, non dabitur. Hæc dixisse Dominum, cum ingemuisset spiritu, Marcus scribit, adeo scil. dolebat ei, illorum deplorata cæcitas. Qui utiq; dolor conuitium etiam istud, Hypocritæ, ei extorsit, longe enim semper abfuit ab eo petulantia, quæ & à suis absit oportet. Qua & offensus, mox reliquit eos, traiecto rursus lacu.

Quæ uero Matthæus etiam hic, de signo Ionæ respondisse Dominum memorat, tractata sunt suprà 12. Porrò illud, de facie cæli, obiectum & turbis, Lucas duodecimo memorat, de quo suprà quinto in illud: Habeto beneuolentiam cum aduersario tuo, non nihil.

Et cum uenissent discipuli eius in ulteriorem ripam. Mar. 8.

Nihil etenim intolerabilius ueritati & synceritati,

quàm

quã ficus & dolosa simulatio, statim igitur relictis istis Hypocritis, Christus ingressus rursus nauim, abijt, traiecto lacu, ut Marcus scribit. Quod cũ forte citius opinione discipulorum fecisset, obliti fuerunt, panem secum accipere, ut loca illa, non ubiq; habitata hominibus, poscere uidebãtur, nec habebant nisi unum panem; Vbi ergo Christus, reputans secum, uim hypocriseos nocentißimam, et quàm inepti eßent ad regnum Dei, quotquot illa eßent imbuti, monuisset eos, ut uiderent & cauerent sibi à fermento Pharisæorum & Saducæorum, & Herodis, in Mar. additur, intelligens doctrinam & institutum eorũ, quibus omnem iustitiam in externis ponebant, quo spectabiles hominibus eßent, uacui interim omni fide, ueritate, dilectione & misericordia, quibus Deo probarentur, quare apud Lucam 12. hypocrisim hoc fermentum Dominus ipse interpretatus fuit, discipuli rati, Christum de fermento panis locutum, putabant interdici sibi, ne panem cum Pharisæis frangerent, atq; ita uelut excommunicatos illos haberent. Indeq; uenit eis in mentem, q; non sumpsißent panes secum, atq; de eo inter se disputabant. Fermentũ Pharisæ.

Quo cognito, Dominus grauiter illos increpuit, opprobrans incredulitatem, atq; animi stuporem, quòd ex binis illis miraculis, per manus ipsorum dispensatis, saturatis uirtute sua, nunc ex quinq; panibus, quinq; millibus, nũc ex septem, quatuor, cũ ex priore duodecim cophinos fragmentis plenos, ex posteriore, septẽ sportulas sustulissent, ac uidissent pluribus, ex paucioribus panibus pastis, Dure discipulos increpat.

plus

plus item superfuisse, nondum animaduerterent & intelligerent, quem magistrum sequerentur, apud quem omnium habentem potestatem, nulla omnino re salubri posset egere. Dicebat ergo illis: Adhuc obcæcatum habetis cor ue*strum, oculos habentes, non cernitis, aures, & non auditis, & non meministis? Sic tandem intellexerunt loqui* Dominum, *de doctrina* Pharisæorum *& Saducæorũ, quam &* Herodes *amplexus erat, qua in externis ostentabãt sese, interna & solida iustitia prorsus inanes, nec inanes modo, sed ob populi applausus, turgidi & inflati adeo, ut ueræ iustitiæ capaces non essent.*

Quæ hic discenda.

Porrò *si quis recte æstimet, planè intolerabilis erat stupor discipulorum, quòd post tot & tanta miracula, post doctrinam tam potentem & claram, neque aliud quàm spiritalia tractantem, nihil adeo horum perciperent, aut animaduerterent.* Ex *quo uideas, quid humanum ingenium ualeat, si per spiritum* Dei *non reformetur.* Christi *autem in primis miranda bonitas, qua stupidos hos, & si ut par erat seuere argueret, nequaquã tamen abiecerit.* Quo *docemur, melius de* CHRISTI *facilitate, quàm* Anabaptistæ *solent sentire, cum uideamus hos discipulos indulgenter adeo ab ipso habitos, quamquam essent admodum rudes, & fide nimium pusilla præditi.* Apud *quos igitur, uel qualecunq;* CHRISTI *studium, deprehenderimus, ne reijciamus eos, sed demus magis operam, ut in fide adolescant, & perfectiores fiant.*

Caueamus autem & nobis, à fermento Pharisæorum, Saducæorum & Herodis, hoc est, ab omni doctrina, quæ hypocritas reddere potest, uere pios non potest, qualis est, quæcunq; legem & opera, sine fide & Christo urget, qualem indubie (credat qui uolet experto) Anabaptistæ inuehere Ecclesijs conantur. Hinc tumor ille apud eos, & supercilium, hinc pro externis rebus tam insanæ digladiationes, hinc tam arrogans aliorum cōdemnatio, hinc proprij spiritus confidentia, ut præ illo scripturas cōtemnant, hinc infamatio præceptorum dei, cum Christianū, neq; iurare neq; ferre arma ex iussu magistratus, imò ne magistratu quidem fungi pro patria, quæ omnia deus præcepit & instituit, hinc cælum qd' cōtra sententiā Christi, modo claudunt infirmioribus, id demum æque contra sententiam eius, reserāt Satanæ & impijs omnibus, hinc ut uno uerbo dicam, quicquid unquam nocentiorum, hoc est, tectiorum Hypocritarum fuit, siue priscorum Pharisæorum, siue recentiorum Monachorum, apud illos deprehendas. Vere grauis tentatio est, in quam non dubitarim, ut olim in Monachatum, pertrahi DEI dispensatione etiam quosdam filios DEI. Ipsis ergo ex charitate ministrandum est, & diligenter monendi sunt. Sed qui nolit simul & CHRISTVM & scripturam, tum externum rerum ordinem amittere, à fermento ipsorum sibi caueat, memor non nouum, si Apostoli Satanæ, in Apostolos CHRISTI

Fermentū Anabaptistarum.

sese

ſeſe transfigurent, quando ipſe Satanas ſeſe in Angelum lucis transformare ſoleat.

Vere plus quàm dici poßit ſemper ad adorandum opera manuum noſtrarum propenſi ſumus, & huc ut nos pertrahat omnes uires ſuas Satanas intendit. Deteſtemur igitur fidem fucatam, ne ueram operibus poſtponamus, et ſubuertamus. Nihil ſanè à nobis boni fieri poterit, ſpiritus Dei operetur oportet, ſi quid boni à nobis debeat proficiſci. Is apud ſolos credentes & Chriſtum perpetuo admirantes, habitat, formatq; deniq;, ad imaginem Chriſti, in qua primas habet charitas. Non poterit profectò ille hypocrita aut contemptor bonorum operũ reddi, qui Chriſtum magni habuerit, ita non poteſt is contemptum operum docere, qui Chriſtum ante omnia commendarit. Sed de his plura ſuprà quarto in illud: Et prædicans Euangelion regni, & quinto, in illud: Sic luceat lux ueſtra.

Fidei ante oĩa Satanas inſidiatur.

Cæterum fermentum uideas per metaphoricũ ſermonẽ ſcripturæ uocatum, qcquid ſerpit, et alia inficit. Sic ad bonũ Euangeliõ ſe habet, unde fermento ſuprà 13. aßimilatum eſt, doctrina praua uero ad malum, quæ hic fermentum dicitur. Mali deniq; mores, & ipſi conuictores corrumpunt, unde Paulo 1. Cor. 5. fermentum uocantur.

Fermenti metaphora.

Marcus præterea hic narrat, Domino cum Bethſaidam ueniſſet, cæcum adductum, & obſecraſſe, qui eum adduxerant, ut illum tãgeret. Mox educto illi extra uicũ, expuiſſe in oculos, manusq́; impoſuiſſe, atque tum interrogaße, ſi quid uideret, eoq́; reſpondente, uidere ſe homines

Hiſtoria Mar. 8.

mines uelut arbores ambulare, rursum imposuisse illi manus, atque ita plene ei uisum restituisse, ut uideret dilucide, sed simul tamen ipsi præcepisse, ne in uicum ingrederetur, aut in uico cuiquam diceret, sed rectà domum suam repeteret. Aliunde enim fuerat adductus, ut hinc coniectura est.

Circa hoc Domini factum, quæ notanda sunt, aliquoties iam annotata sunt, ut suprà 8. in historia leprosi, item nono, in historia paralytici, & duorum cæcorm, tum proxime supra, 15. in historia surdi & muti, adducta item ex Marco. Hoc solum hæc peculiare habet, quod ad primum contactum, cæcus hic non plene uiderit. Voluit enim Dominus quodammodo sentire illum suam uirtutem, ita sensim eam impartiens, indubie quo certius & plenius ex accepto beneficio seratorem agnosceret, suamq; uirtutem quã ita senserat, tanto plus secum admiraretur. Quanquã quòd Christus non unum sanandi modum seruauit, & hoc nos doceat, ut simpliciter ipsius bonitati nos committamus, nullum auxilij, & gratiæ eius, modum præscribentes. Qui sæpe ideo non ilico dat omnia, quo magis desideriũ nostrum accendat, sicut indubie accensus animus huius cæci fuit, ubi iã aliquid se adiutum sentiret. Quod aũt in uicũ Bethsaida ingredi illũ, noluit, nec illic acceptũ beneficium nunciare, non dubito factum, ob peculiarem incredulitatem eorum, quam suprà. 11. exprobrasse eis dominum legimus. Reliqua annotata sunt, alibi, præcipue autem in locis citatis. Quæ hinc discenda.

II Cum

Cum autem uenisset IESVS in partes Cęsareę, Mar. 8. Luc. 9.

Iterum nota, ut Christus nihil non perlustrarit, quo plures saluaret. Hæc Cæsarea, sita ad fontem Iordanis et Panneas ante uocata, à Philippo filio Herodis maioris, et fratre Tetrarchæ, qui Iohannem decollauit, ampliata fuit, & Cæsarea dicta. Quam magis postea exornans, Agrippa in honorem Neronis, Neroniam appellauit, ut est author Iosephus lib. anti. Iudaicarum, 18. cap. 3. & lib. 20. cap. 16. Terminus uero erat regionis Iudæorum, unde pariter à Syris, & Iudæis habitabatur, quod postea, seditionis inter eos caußam præbuit. Animaduertimus igitur, nihil Christum ad summam diligentiam fecisse reliquum, quo regnum Dei quàm latißime intra fines tamē, à patre constitutos, propagaret, quam utinam nobis quoq; donet imitari. In hoc ergo itinere, rogat discipulos, quid de se homines sentiant. Vt ita ex incerta uulgi sententia, ipsorum de se sententiam rogaret, indeq; fide in se eos confirmaret.

Cæsarea Philippi.

Porrò uaria illa de Christo opinio, ex eo partim erat, q, remigrationem animarum Iudæi crederent, de qua suprà 14. ab initio, nam & hodie Iudæi credunt, tertio unumquenq; renasci, partim q, Christum esse se, neq; ipse, neq; alios, palam adhuc & aperte prædicare sustinuerat. Apud minime paucos tamē propter mira opera sua Christus habebatur, quod illa appellatio filij Dauid, qua à plerisq;

Vnde uaria de Christo opinio

risq; inuocatus fuit, satis testatur. Sed apud promiscuum uulgus, minus sanæ semper opiniones obtinent, coq; à pluribus credebatur, reuersus in carnem, Helias, uel Iohannes, uel Ieremias, aut quisquam alius, priscorum Prophetarum, sicut et de Iohanne censuerant, quàm id, quod erat, Christus Dei æternus.

Dicit illis, at uos quem me dicitis esse? Mar. 8.

Huc ibat, ut suos certius de se edoceret, qui postea fermento hoc uniuersum mundum debebant imbuere, nõ longe enim aberat tempus supplicij. Petrus respondet, pro omnibus, ut semper fere, alijs feruentiorem ipsum literæ Euangelicæ prædicant. Tu inquit es Christus, ille filius dei uiuentis, id est, omnia uiuificantis. De nomine Christi ca. 1. in illud: Ille q dicitur Christus. Quid uero ad hæc Christus? Beatus es Simon Bar Iona, &c. Vita siquidem æterna est, cognouisse patrem & filium, Iohan. 17. & certo cognoscitur pater cognito filio, Iohan. 14. neutrum aũt cuiquã potest aliter cõtingere, quàm beneficio & gratia utriusq;, sup. 11. Ergo recte & beatum Simonem, & non à carne aut sanguine, id est, non ab hominibus, sed à patre cælesti accepiße istam cognitionem pronunciat. Interrogat ut doceat.

Videtur sanè hoc (Sanguis & caro) hic accipi, ut Galatis primo. Continuo non consului carnem & sanguinem, neq; redij Hierosolymam, ad eos qui ante me fuerãt Apostoli, sed abij in Arabiam, &c. Quo Apostolus dicere Locus Gal. primo.

 uoluit,

uoluit, simulatq; uocatus fuißet ad prædicandum Euangelion, fidutia spiritus Dei, rectà ad id muneris obeundum abijsse, inconsultis non solum carne & sanguine, hoc est, ijs quibus secundum carnem addictus, uel cognatus erat Iudæis, sed neq; Apostolis quidem, qui ante ipsum eo munere fuerant functi. Cui (ut & hoc interim annotem) haud pugnat, quod mox 2. cap. dicit: ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, id est: Ascendi uero secundum reuelationem, & reposui, id est, exposui eis Euangelion, ac ceu rationem prædicati à me Euangelij reddidi. Hoc enim loco, significat, se suum Euangelion, de quo ipse nihil unquam ab eo, quod reuelatum sibi à Domino extitit, addubitauerat, Apostolis approbasse, illo autem, nihil uel cum necessarijs suis Iudæis, uel etiam collegis Apostolis, siue de Euangelio suo, an fuißet uerum, uel an prædicandum sibi eßet, deliberaße. Adeo scil. de utroq; per reuelationem Domini, certum fuiße se, significare uoluit. Vnde cũ istud: οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, cum sequenti, neq; redij Hierosolyma, ad eos, &c. conueniat oportet, non illibenter uerterem. Non adiunxi me carni & sanguini, uel non concessi ad carnem & sanguinem.

Caro & sanguis. Sed ista hic parerga, ostendere ex his uolui, id quod DOMINVS Petro dixit, caro & sanguis non reuelauit tibi, perinde eße, hoc nequaquam accepisti à parentibus, aut alijs tibi necessarijs, uel omnino ullis hominibus. Caro nanque & sanguis, id est, Iudæi, cognati

gnati uestri, nihil huius de me agnoscunt, ut uel uariæ ipsorum de me opiniones demonstrãt, patris singulariter tibi beneuolentis, hæc gratuita reuelatio est, uere itaq; beatus es.

Simon Bar Iona, perinde esse atq; filius Iohannis, ex ultimo Iohannis liquet, ubi Simon Iohannis uocatus legitur, nisi forte, pater eius binominis fuerit, Iona, & Iohannes nuncupatus. Nam & Iohannis primo, filius Iona dicitur. Cæterum בר, id est, bar filium significat. Simõ Bar Iona.

At ego uicissim tibi dico, quòd tu es Petrus.

Petri nomen, huic Simoni Christus dederat, quando primũ sibi per Andræam fratrem suum fuerat adductus Iohan. 1. כיפא, id est, Cepha, Calda: petram significat. Dedit autem Christus huic discipulo hoc cognomenti, q̃ indubie fidei firmitate, præcipuus ex uiuis lapidib. illis esse debebat, ex quibus templum domini, & noua Ierusalẽ in terris erat construenda. Cum hac ergo caussa, hoc cognominis ante habuisset, modo autem, tam egregia confessione, iure se illud habere, declarasset, dixit illi Dominus: At ego uicissim, &c. Qu.d. Tu me Christum filium Dei uiuentis, tam prompte & constanter confiteris, uolo uicissim & tibi confiteri, quem te dignatio patris esse uoluerit. Petrum te antea congnominaui, dico tibi, Petrus uere es, donatus ea fide, quæ excidet nunquam, qua nitentur, quotquot in gregem meum recipientur, ex quibus cõstiterit Ecclesia mea. Hæc nanq; fides petra illa est, unde

Petri cognomentũ à firmitate fidei.

hic Simon Petrus, quasi petreius uocatus est, ac si quis à lapide lapidonem diceret.

Quod autem aliam petram dominus intellexerit, super quā dixerit se Ecclesiam suā ædificaturū, q̃ hunc Simonē, Petrum cognominatum, uel ex eo liquet, q dixit καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, id est, super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; non ἐπὶ τούτῳ πέτρῳ, super hūc petrū, cū tamē saxū, græcis æque, ὁ πέτρος, atq; ἡ πέτρα, id est, æque petros atq; petra dicatur. Petrus igitur tanq̃ petreius, dictus fuit, à petra fidei, qua erat præditus, super quā certe Christi Ecclesia ædificata est. Quotquot enim nomini ipsius collecti sunt, hac fide, q Christus, id est, seruator sit, dilectus ille dei filius per quem omnes ipsi credētes accipimus, ut filij & hæredes dei simus, nituntur.

Ecclesia non super petrū, sed petram, id est, fidem.

Contra quam, tam fidem, quàm Ecclesiam, portæ inferorum, hoc est, potestas, nihil poterunt. Nemo enim potest rapere quenquam de manu Christi. Nam ambiguum est, an cōtra petram, id est, fidem, uel Ecclesiam dixerit portas infernas, non ualituras. De utraq; sanè recte intelligitur. Fides enim quæ uera & certa est, uerbi dei, per spiritum sanctum persuasio, tam non potest excidere, quā uerbum Domini non mutari, & spiritus sanctus sibi ipsi nequaquam dißentire. De Ecclesia aūt qui sunt, eos pater CHRISTO donauit, ut det eis uitam æternam. Iohannis decimo septimo. Non igitur poterit contra eos quicquam uis Satanica, alioqui uita æterna, æterna non esset.

Portæ infero nihil cōtra Ecclesiam et fidē.

Etenim

Etenim & hic locus satis firmus est, quo perseuerantia sanctorum probatur. Apertum uerbum est, portæ inferorum non ualebunt contra eam, siue fidem siue Ecclesiam intelligas. Si enim fides non potest à Satana subuerti, æternum salui erunt, quotquot semel fidem ueram fuerint nacti. Si rursum Ecclesia à Satana expugnari non potest, iterum æterna erit eorum salus, qui semel in Christi Ecclesiam fuerint recepti. Hæc perpensa electis, mirificam adferunt consolationem. Omnes namq; ex animo, dominum nostrum IESVM Christum unicum Dei filium & seruatorem suum esse, confitentur, spiritum igitur habent patris, pignus certum æternæ eius beneuolentiæ, hinc beatos se, & petreios, id est, firma atq; omnibus inferorum portis inuicta fide præditos sciunt, certi quòd de Christi Ecclesia & populo existunt, qui de morte iã ad uitam per CHRISTVM transierũt, eoq; tuti ab omni ui inferna, in sempiternum.

Perseuerãtia sanctorum certe probatur.

Discamus ergo hinc, primum, ab hominibus non posse Christum disci, sed solo patre, ex æterna beneuolentia ipsum reuelante. Deinde beatos esse, quotquot hanc reuelationem fuerint nacti, postremo nunquam posse, à potestate inferorum superari huiusmodi & perdi. Ne & hoc præteream, quòd per portas, potestatem intelligimus, inde est, quòd in portis olim apud Iudæos iudicia exercebantur, & uelut sedem suam habebat potestas publica, ut passim in scripturis legitur.

Et dabo tibi claues regni cælorum.

Si claues regni cælorum, utiq; quibus regnum cælorum aperitur & clauditur. At regnum cælorum, Ecclesia Christi est, claues igitur istæ, id, erunt, quo Ecclesia Christi alijs clauditur, alijs aperitur. Id autem quid aliud est, quàm uerbum Dei? Indubie ligare, idem est, quod ab Ecclesia arcere, & peccata retinere, soluere uero, in Ecclesiam recipere, & peccata remittere.

Claues regni cælorū

Iam Iohan. 20. ita dicebat Dominus discipulis omnibus: Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos. Hæc cum dixißet, flauit in eos, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis, quorumcunque retinueritis, retenta sunt. Misit discipulos CHRISTVS, ut fuit ipse missus à patre, at mißus fuerat, ut spiritu sancto plenus, regnum cælorum annunciaret, hoc est, patris gratiam expositam credentibus omnibus prædicaret, quam qui fide amplecterentur, certò æternam uitam perciperent, ciuesq; essent regni cælorum: qui minus in peccatis suis morerentur. In ruinam enim & resurrectionem multorum positus erat. Sic ergo & discipulos misit. Spiritum primum donauit, nihil enim in regno DEI absque eo agi potest, deinde iußit prædicare Euangelion, adijciens, saluos fore, quotquot ei haberent fidem: condemnandos, quotquot credere illi nollent, Mar. ult. Spiritu itaque Domini præditi discipuli, credentibus omnib. regnū cælorum aperuerunt,

Locus Iohan. 20.

aperuerunt, hoc est, remissionem peccatorum & uitam æternam promiserunt, aditu in Ecclesiam Christi concesso. Sic soluerunt, & peccata remiserunt. Rursus non credentibus ex eodem spiritu, & per idem uerbum, cælorum regnum clauserunt, hoc est, peccatorum remißionem negarunt, & æternam mortem prædixerunt, communione Ecclesiæ negata. Sic ligarunt, & peccata retinuerunt, omnia autem ui spiritus Dei, & p uerbum Dei. Quid soluere & ligare.

Non igitur Episcopi, sed Christus claues regni cælorum, id est, potestatem, in Ecclesiam recipiendi, & ab ea arcendi, committat oportet. Ea uero aliud non est, quàm spiritus sanctus, quo uice Dei, & per uerbum Dei omnibus credentibus salus, non credentibus pernities, certo annunciatur. Sic sane habuisse se Apostolos cum Epistolæ eorum, tum Acta passim testantur. Iam quod spiritu & uerbo Dei fit, ratum haberi in cælis, id est, apud Deum nõ est mirum. Non enim homines sunt, qui ibi loquuntur & agunt, sed spiritus Dei in illis, suprà 10. Quicquid enim humano spiritu, aut uerbo hic tentetur, id ad regnum cælorum haudquaquam pertinebit, neq; per claues regni cælorum factum dici poterit, eóq; nulla eius in cælis ratio habebitur. Neq; enim aliud claues istæ sunt, quàm spiritus sanctus, & uerbum Dei. Spiritus S. in prædicatore hæc potestas est, sed per uerbum exeritur erga auditores. Sic Petrus ex spiritu Dei loquens, pœnitentibus Iudæis salutem, impœnitentibus damnationem annunciabat, hoc est, illis cælum aperiebat, his claudebat. Vnde auditoribus, Christus dat claues. Claues spiritus Dei & uerbũ.

clauis aperiens, promissio ueniæ erat, clauis claudens prædictio condemnationis, ac ceu per uerbum, à regno repulsa. Ergo cum spiritus datus Petro fuit, & cum uerbum Dei ei Christus prædicandum commisit, quod post resurrectionem simul cum alijs discipulis illi contigit, tum fuit ei præstitum, quod hic ipsi Dominus promiserat, di. Tibi dabo claues regni cælorum. De his & suprà 3. ubi de baptismo, item ubi de confeßione egimus.

Porrò ex hoc loco, ingens pugna prædicatoribus Christi cum Ro. Pon. adulatoribus aliquandiu fuit contendentibus, ad Ro. Pon. hæc omnia, quæ Petro à Christo dicta sunt, pertinere. Volunt enim promissum Petro, ut Ecclesia Christi super ipsum ædificaretur, utq; solus claues regni cælorum, id est, soluendi & ligandi potestatem haberet. Ea iam Pontifici cuilibet tanquam Petri succeßori, ex debito obuenire, eoq; Ecclesiam Ro. Pontifice modo ut fundamento niti, et non eße facultatem peccatis liberandi, uel etiam peccata retinend, nisi quam ipse habeat, & alijs concedat.

Commēta Pontificiorum.

Quibus ex dictis, facile erit respondere. Primum enim ne Petrus quidem Ecclesiæ fundamentum fuit, quum nemo aliud queat ponere, quàm positum est, Dominus noster IESVS Christus 1. Corin. 3. quem pater electum lapidem in fundamentum Ecclesiæ ueræ Tzion posuit. Ieschа. 28. & 1. Pet. 2. Fundamentum enim totum ædificium portat. Sic Christus omnia uerbo uirtutis suæ gestat, & solus est, qui populum suum saluat, fide ergo sola in ipsum

Petrus nō fuit fundamentum Ecclesiæ.

ipſum connituntur, quotquot electi ſunt. Fides nanq; hic in Chriſtum, petra illa ſuper quam Eccleſia ædificanda fuit, dicitur, ut oſtenſum eſt, non homo ille Petrus quem paulo poſt Satanam uocat. Idem autem eſt, ædificari ſuper fidem & ſuper Chriſtum. Qui enim Eccleſiæ, ceu uiuus lapis inſeritur per fidem, is utiq; imponitur Chriſto. Quod fides aliud nihil ſit, quàm certa ſalutis per Chriſtum partæ, perſuaſio. Vnde credere Chriſto, nihil aliud eſt, quàm ipſo, ceu fundamento ſolet ſuper poſitus lapis, niti, poſitus ac ſitus ipſe, fides eſt.

Vt autem maxime Petrus fundamentum Eccleſiæ fuiſſet, quid id ad Pontifices Romanos? Nõ ilico habet omnia Apoſtolorum, qui in eo loco regnauerit, ubi ipſi uerbo, & morte ſua, Eccleſiæ Chriſti miniſtrarunt. Si filij Diaboli à Domino pronunciantur, qui tamen ex Abraham carne erant geniti, quod non Abrahæ, ſed Diaboli opera facerent, quomodo Petri ſucceſſor erit, qui tantum in eo loco imperet, ubi Petrum aiunt pertuliſſe ſupplicium, ſi cætera nihil cum Petro commune habuerit? Eſto enim ut Petrum fundamentum Eccleſiæ Chriſtus dixiſſet, forte propter confeſſionem quam confeſſus fuerat, qua ſola uere in Eccleſiam Chriſti hominibus aditus patet, nequaquam tamen Simonem ita, ſed beatum Petrum, ex reuelatione patris hæc edoctum prædicaſſe, confitẽdum eſt. Qui igitur poſſit participationem huius adferre dignitatis, tantum carnalem in ea urbe inuaſiſſe dominatum, in qua forte (nam & de hoc nulla teſtatur ſcriptura) Petrus ut

Nihil ad Pont. Ro. quæ data Petro.

Christum prædicauit, ita & pro CHRISTO crucifixus est?

Qui habendi Ro. Pon.

Sint ergo Ro. Pon. quod Petrus, pro Christo omnia relinquant, ipsum solum Christum, id est, seruatorem esse electorum, tum ex animo confiteantur, tum libere & diligenter prædicent, & columnas Ecclesiæ, siq; libuerit etiam fundamenta, sed in Christo, & propter uerbum Christi, ipsos uocabimus. Sin quoniam à fructibus iudicandæ arbores sunt, & non est Israëlita, qui secundum carnem, multo minus Christianus, aut Petri successor secundum locum, id eos agnoscemus, quod esse illos, ipsorũ opera probant, donec scripturam ipsorum satellites & adulatores perditiß. proferant, ubi Christus illi urbi promiserit, Petri se loco eum habiturum, quicunq; in ea rerum potiretur, tyrannidemq́; obtineret, qualiscunq; aliâs esset. Nimis fœde aberrauimus, & maiore quàm olim credetur cæcitate percussi fuimus, qui non homini Petro solum, sed Ro. Pontificibus, & talibus, præter omnem scripturam tanta tribuimus.

Claues dantur omni habenti spiritum Dei et uerbum, nec sunt Ro. Pon. propriæ.

Sic urgent & ista: Tibi dabo claues &c. Petro hæc inquiunt nõ alijs dixit, Petrus ergo solus claues accepit. Primum ut ita sit, quid quæso ad Pon. Roma? Vbi Petri testamẽtum, in quo has ipsis claues legauit? Vbi scriptura qua Christus eos, in hac potestate Petri successores fecit? Deinde promisit hic claues Petro, non dedit, dedit autem postea ei illas, pariter cum alijs, Iohan. 20. Postremo, si hoc illi adulatores reijciant & contendant, soli Petro claues promissas,

promissas, ergo & datas, rogabo eos, qua nam igitur impudentia suo Pontifici eas traditas affirment, quae nulli Apostolorum, sed soli Petro fuerint & promissae & datae? Nam de successione haereditaria illa, nulla extat scriptura. Ecquae demũ Petri successio, illic plusquam persico luxu dominari contra Christum, ubi pro Christo sanguinem Petrus fudit?

Non minus abutũtur hoc loco, qui ex eo confessionẽ secretariam uolunt stabilire, quos confutauimus suprà 3. ubi de confessione tractauimus circa finem. Etenim nequaquam hic de absolutione illa, qua illusum confitentibus fuit, sed de praedicatione cum ueniae poenitentibus et Christo credentibus fienda, tum iudicij & condemnationis cõminatione, qua impoenitentes & Christum reijcientes, ab Ecclesia Christi repelli debent, hic agitur. Eoq; collatione baptismi adultis quo in Ecclesiam Christi; tanquam credentes ac poenitentes recipiuntur, magis haec potestas exeritur, quàm erga confitentes, licet & hi dum eis Euãgelion Christi & inde cõsolatio praedicatur, recte solui dicãtur, ut ligari, quibuscunq; iudiciũ & condemnatio ex uerbo Dei praedicitur. Sic Paulus ligauit omnes scortatores, ebrios, auaros &c. dum negauit eos habere partẽ i regno Dei. Pronunciare enĩ solutos soluere, et pronunciare ligatos, ligare illud est, q̃ quidẽ Ecclesiae et eius ministris Christus cõmisit. Voluit enĩ Dominus, quo maior inter nos uigeret charitas, ut per uerbũ doctrinae & cohortationis, tum promissionis & comminationis, nobis ipsi in-

Non stabilitur hic confessio auricularis.

Vsus clauium nõ in cõfeßione tantũ illa secretaria.

ipsi inuicem quodammodo subijceremur. De quo plura suprà 3. de baptismo folio 50. & 51. Et infrà 18.

Tunc edixit discipulis suis &c: Mar. 8. & Luc. 9.

Noluit prædicari Christus.

Vide quod sæpe dixi: Dispensationem patris sanctam ubiq; habuit, eoq; licet Christum ipsum agnoscere, uita æterna sit, & ipse hominum tam amans esset, ut mori pro eis uellet, noluit tamen ante tempus à patre constitutum, se Christum prædicari. Id etiam electis haudquaquã fraudi fuit, qui nihilominus per spiritum sanctum, quanta satis eis ad salutem eßet, Christi cognitione nunquam fuere destituti. Agnoscamus ergo non à tempore, aut ulla re alia, sed sola bonitate patris cognitionem salutis pendere. Discamus simul, ut & nos serui ignoti & contempti esse non grauemur, donec pater, libertatis & gloriæ tempus adducat.

Ex eo tempore cœpit IESVS indicare discipulis suis. Mar. 8. Lucæ 9.

Hic uides caußam, cur suis discipulis, sui cognitionem potissimum nunc augere & roborare uoluerit. Appropinquabat tempus ut pateretur, ad illud uoluit eos præparare, quod aliunde rectius facere non potuit, quàm ut in fide erga se illos confirmaret. Demonstrauit uero simul hic

uiam

uiam ad uitam, ueramq; gloriam. Christus nanq; erat filius Dei uiuentis, ac qui debebat gloriosißime regnare, atq; imperare omnibus, attamen prædicit, oportere ante infra infimos sese humiliari, & cum peccatoribus reputatum, ignominiosiss. & crudelissime occidi, ac tum demum tertia die ad uitam gloriamq; certam reuocari.

Humiliari Christum ante gloriam oportuit.

Exigebat siquidem iustitia Dei, ut peccato ante moreretur, ipse omnis peccati purus, & corporis sui hostia, electos uniuersos sanctificaret. Hinc pati ipsum oportuit, atque ita in gloriã suam ingredi, quod est illud à Ieschaicah 53. prædictum, cum multis alijs apertis sane oraculis, tamen hoc apertißimo Domino placuit, ut plaga ipsum percuteret. Sed si posuerit animam suam hostiam pro peccato, uidebit posteritatem, prolongabit dies, & beneplacitum Domini, per manum eius prosperabitur &c. Certe hæc summa Christi gloria est, ut patri, quã plurimos sanctificatos, dum hic mundus stabit, adducat, sitq; numerosa turba renatorũ, quod p Euãgelion, atq; spiritũ paracletum effecit, et hodie efficit. Iam ita à patre constitutũ erat, ut neq; illud euulgari, neq; hic posset multis donari, nisi ipse antea mortem pro electis uniuersis oppeteret. Sic tandem datum ipsi fuit, filios Dei, qui dispersi erant, congregare in unum, Iohan. 12. Nec alia uero, & nobis ipsius membris ad uitam, gloriamq; uia patebit. Commori oportebit, ut & conregnemus 2. Timoth. 2. Hæc iam uolebat suis sensim cõmendare, et ad crucẽ ipsos ut dixi præparare.

Euangelion euulgari non potuit, nisi ante Christo paßo.

parare, quod nimirum nuptiarum tempus, finem breui esset accepturum. Quare aperte quoq; modo, ut Marcus habet, sermonem loquebatur.

Et cum abduxisset eum Petrus, cœpit illum increpare. Mar. 8.

Vehementer magis, quàm prudenter Dominum Petrus amabat, eoq́; auocare conabatur, à duro isto proposito, nõ animaduertens, quod dixisset, ita oportere, & id indubie, quia sic uisum esset patri. Cum igitur sui exemplo, discipulos Christus uoluisset, sensim iam, ad futura pericula præparare, & ad crucẽ, quæ imminebat animare, hic uero stulto carnaliq; affectu, non modo ipse nihil horũ secum reputare, sed etiam eum inde conaretur reuocare, præsertim impudenter adeo, ut etiam licet Dominum & magistrum suum increparet, recte dixit ei: Abi Satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Quasi dixißet, facesse cum tuo consilio, mihi prius nihil eße debet, quàm iussa patris facessere; quãlibet dura sint carni, ad ea capessenda tam diu, ac multis iam & uos sum hortatus, & tu qui donatus ampliore patris cognitione mihi adiutor esse & consors, ut mandatum patris perficerem, eße deberes, dehortaris me ab eo, idq́; non leuiter, sed increpando etiam. Apage cum ista tua sapientia, Satanam te mihi exhibes, aduersarium plane & consultorem peßimum, quantumuis ex amore mei ista facias, sapis

Confutatur increpatio Petri.

nanq;

nanq; quæ homines Deo uacui, diuina te nondum affici=unt, quamlibet paulo ante ex reuelatione patris, recte & pie de me senseris, atq; sis confessus. Modo increpas quod Christum & filium Dei agere exhibereq; uolo, quem du=dum uere esse confessus es. Vide quàm tibi pugnes. Si Chri stus sum, occidi pro electis debeo, iuxtà scripturas. Si fili=us Dei, cur non gererem morem patri, qui uult me hosti=am pro peccatis esse, omnium quos ille ad uitam ordina=uit? Prius ergo ex reuelatione patris me prædicabas, & beatus eras, nunc ex instinctu Satanæ, ab obedientia pa=tris reuocas, mihi hactenus Satanas factus. Abi ergo cum humano isto tuo affectu, præcepto Dei pugnante.

Quo uero & alios discipulos moneret, in his quæ Dei sunt, nullum esse rationi humanæ, aut affectibus locũ, con uersus ac intuitus illos, ut Marcus habet, seuere adeo Pe=trum reprehendit. Nam ut ex Matthæo coniectura est, secreto Petrus CHRISTVM increpauerat, scribit enim cum abduxisset eum. Christus ergo increpationem eius, palam iam ut & alij discipuli audirent, seuere adeo reiecit. Eoq; docuit, nihil in homine esse boni. Beatum & Petrum ipsum paulo ante prædicauerat, clauesq; regni cælorum ei promiserat, sed omnia ob reuelationem pa=tris, nunc Satanam uocat, eo quod ageret hominem. Nota tur igitur humana sapere, esse Deo aduersari, atq; Sata=nam agere. Quid ergo nobis arrogabimus? ubi liberum arbitrium? ubi iudicium rationis? ubi uero Ecclesia in Pe trum hominem ædificata, qui nunc Satanas est? Num ue=

Sapere quæ homi num sunt, est agere Satanam.

ro & R. Pon. in hoc quod quæ hominum, non quæ Dei sunt, sapiunt, plenius multo, quàm prædicatione Christi, Simonem hunc referunt?

Abi post me Satana.

Origenes differentiam facit, inter hoc dictum Petro, & suprà Satanæ Dominum tentanti. Quod hic Dominus dixerit Petro, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, id est, uade post me Satana, quod perinde sit atq; sequere me, non præi tuis consilijs. Suprà autem tentatori tantum ὕπαγε σατανᾶ, id est, discede, facesse Satana. Sed firmum hoc non est. Nam Lucæ quarto etiam Satanæ dixisse Dominum legimus, ὕπαγε ὀπίσω μου. Vnde simpliciter à se repellentis oratio habenda est, qua nõ indigne et Petrus repulsus fuit, cum reuera Satanam ageret, reuocans à iußis Dei.

Tunc IESVS dixit discipulis suis. Mar. 8. Lucæ 9.

Abnegationis neceßitas.

Marcus habet: Et cum ad se uocasset turbam, una cum discipulis suis, Lucas dicebat autem ad omnes. Cum enim uita Dei, fide in Deum constet, neceße sanè est, cum abnegare semetipsum, & omnia, qui uitam Deo dignam uelit meditari. Quippe cum Satanas sit, & Deo aduersetur, quicunq; sapit quæ hominum sunt, ut iam in exemplo Petri Dominus declarauit.

Testatur ergo primum hic Dominus, non solum iam discipulis, sed simul omnibus, postquam Petrus non so-

lum

tum ipse à cruce ita abhorreret, sed & se ab illa reuocare fuisset annisus, oportere eum, qui uoluerit se sequi, atq; post se uenire, quod idem est, nempe, esse suus discipulus, abnegare semetipsum, hoc est, sese totum patris curæ committere, ut nihil pro se ipso iam sit solicitus, tū tollere crucem suam, hoc est, suam sortem, suasq; erumnas, quas sibi optimus pater dispensauerit, æquo animo perferre. Lucas addit cottidie, nunquam enim non perferendum aliquid est ei, qui in hoc mundo serio gloriam DEI uolet afferere. Atq; ita demum sequi, id est, sectari se iubet. In quo uidetur, nonnihil inesse consolationis. Consectari enim CHRISTVM filium Dei uiuentis, qui possit non ut omnis boni feracissimum, ita & optatissimum esse? Cum ergo eū qui hoc uelit, necesse sit ipsum & in eo imitari, ut semetipsum abneget, ac patri optimo consecret, crucemq; quam ille imposuerit, alacri ac lubenti animo tollat, non poterint sanè hæc grauia uideri, cuicunque uera in CHRISTVM fides contigit, neque dubitat iam ipsum uitæ authorem, uitæ quoq; semitas triuisse.

Quid abnegare.

Porrò & si nemo sit qui crucem à Deo impositam nō cogatur ferre, tollunt tamē soli quisque suam, qui animo DEI bonitate confidente, ultro & cum alacritate, ijs quæ ipse imposuerit, humeros submittunt. Rursus sunt, qui sibijpsis erumnas asciscant, & crucem ferant, sed non à patre impositam. Ii non suam tollunt, quod ipsorum crux sit, quam eis pater cuius toti sunt, non sui,

Quid crucē tollere.

imponit, non quam ipsi suo arbitrio assumpserint. Nihil enim in se ipsos iuris habent, qui Dei sunt, quanti sunt. De his & suprà 10. sub finem.

Qui enim uoluerit animam suam seruare &c. Mar. 8. Lucæ. 9.

Tribus rationibus hortatur ad id, ut semetipsos abnegantes & crucem suam tollentes, se sequantur, quotquot sectatores & discipuli sui haberi cupiunt. Prima est, quod is uitam suam perdat, qui eam uoluerit seruare, & seruet, qui perdiderit, hoc est, Christi & Euãgelij caussa adduxerit in periculum, præstat igitur abnegare semetipsum, crucemq́; à patre impositam tollere, ac ita in præsenti animam perdere, quàm præsentia fugere pericula, & propriam curam, uitæ seruandæ impendere, quod in scelerata hac mundi generatione, non sine negatione & contemptu Dei ac ueritatis fieri potest, ut & suprà 10. dictum, quo sane pacto uere anima perditur, cum is offendatur, qui eam negante huiusmodi sui negatricẽ Christo, indubie in Gehennam cum corpore abijciet, ut uere item seruatur, quando in gratiam CHRISTI in mille mortes, ut certissima pericula, ueritatem sectantibus nunquam desunt, abducitur. Agnoscet enim tales apud patrem Christus, cuius tum gratia, æternam pro caduca hac uita recipient. Cum igitur nihil omnino anima præstabilius sit, cuius iactura ne quidem toto orbe aut ulla

Prima ratio.

Anima pdenda.

ulla re possit sarciri, certe debet ea alacri animo à nobis perdi, hoc est, in quoduis discrimen adduci. Quod cum *fieri nequeat ab eo qui semetipsum amet, aut crucem horreat, plane operæpretium est, ut nosmetipsos abnegemus, & crucem nostram tollamus, ac ita demum Christum rite sectemur.*

Secunda ratio, qua ad abnegandum semetipsos hortatur, est, sibi licet filio hominis nunc, & omnium abiectißimo, omne iudicium datum, eoq́; futurum, ut olim in gloria patris, cum Angelis *suis redeat,* reddatq́; *tum unicuiq; iuxta facta ipsius, utiq; negatoribus suis gehennam, confeßoribus, regnum patris.* Nam ut Marcus *&* Lucas *memorant, hic & illud, quod suprà 10. discipulis dixit, repetijt.* Quemcunq; *puduerit mei, ac meorum sermonum, in generatione hac adultera & peccatrice, pudebit illius & filium hominis &c.* Hinc *ab ipso audient:* Amen *dico uobis nescio uos, discedite à me operarij iniquitatis.* Tum *iuxta facta sua, id est, uitam & institutum suum recipient.* Quid *iam durum poßit eße adeo, ut non faciendum & ferendum sit potius, quàm ut quis hunc omnium iudicem offendat, audiatq́; demum ab eo, ut à se discedat in Gehennam?* Præstat *ergo abnegare semetipsum &c.*

Secunda ratio à potestate iudiciaria Christi.

Celeberrima uero est in scripturis hæc sententia in iudicio Dei, *reddendum unicuique iuxta facta sua.* Quæ Iechezkelis *18. & alibi multis asseritur.* Hanc *diuexant adulatores* Ro. Pont. *uolentes inde probare, operibus nostris nos iustificari, atq; damnari, quod scilicet secun=*

Reddetur unicuiq; iuxta facta sua.

dum ea iudicemur. Non animaduertentes stolidi, & arborem iudicari secundum fructus, non tamen à fructibus esse, ut eiusmodi arbor sit, sed ab arbore, ut eiusmodi fructus sint. Visis ficubus, arbor ea ficus esse iudicatur quidem, at non à ficubus, ut ficus esset accepit, uerum cũ ipsa ficus arbor esset, fructus hos peperit. Ita in omnibus rebus, opus de operante iudicat, operantem autem non efficit, sed ab operante efficitur. Ad hunc modum bona opera, bonum hominem & Dei filium probant, non efficiunt. Non ergo iustificant opera, quæ priusquam bonus per spiritum sanctum euaseris, nihil nisi peccata damnantia te, esse possunt, quod nequeat mala arbor fructus bonos proferre. Verum quia quisq; recte iudicatur, secundum quod fuerit, & ut quisq; fuerit, ita & operetur, operaq́; de operante testentur, recte dicitur iudicium secundum opera uel facta fieri, sicut iudex secundum ea iudicat, quæ euicta fuerint testimonijs. Cæterum de natura ac ui bonorum operum, & suprà 6. fo. 219. & 220.

Tertia ratio, qua ad sui abnegationem prouocat, quæ & mirificam in se consolationem habet, est breui adeo, se potenter regnaturum, ut ex præsentibus aliquot id uisuri essent. Quis iam non optet eum consectari, eiusq́; gratia et abnegare semetipsum, atq; crucem suam tollere, quem sciat breui, diuina cũ uirtute, regnaturũ gloriosissime, ac se cum ipso conregnaturum? Etenim quicunque compassus fuerit, etiam cum ipso regnabit 2. Timoth. 2. Nam prædixit ibi ministrum suum fore, ubicunque ipse fuisset.

Iohan.

Iohan. 11. Marcus hæc ita memorat: *Sunt quidam inter eos qui hic stant, qui non gustabunt mortem, donec uiderint regnum* D E I, *uenisse cum uirtute*. Eadem et Lucas scripsit. Hinc uero adducor, ut credam hic C H R I S T V M de suo aduentu locutum, quo per Euangelion, orbi gloriosus non diu à morte sua aduenit, cum mira ubiq; fere uirtute, orbis seruator cœpit prædicari & adorari. Certe tum regnum Dei cum uirtute magnifica aduenit, quæ uirtus mirum in modum tam in Paulo quàm alijs effulsit, quod paßim in literis Apostolicis prædicatur. Iis sane quibus prædicatum Euangelion fuit, regnum D E I aduenit. Suprà enim 10. memoratum est, dominum præcepisse discipulis, ut repellētibus à se ipsorum uerbum, attestarentur aduenisse eis regnum Dei. Tum 12. Dominus ipse calumniatoribus Iudæis respondit: *Si in spiritu* D E I *eijcio Dæmonia, profecto uenit in uos regnum* D E I.

Filius hominis ueniet in regno suo.

At illis non dum aduenerat cum uirtute, ut cum paßim per orbem, incredibili uirtute Euāgelion et prædicatum, et aßertum à plurimis fuit. De quo cum aliâs, tum Coloß. 1. Paulus gloriatur, ubi de Euangelio scribit. *Quod peruenit ad uos, quemadmodum & in toto orbe fructificat*. Sed fusius. Rom. 15. *Habeo igitur inquit, quod glorier per Christum* I E S V M, *in his quæ ad Deum pertinēt. Non enim ausim loqui quicquam eorum, quæ non effecit Christus per me, in obedientiam gentium, uerbo & facto, per potentiā & prodigiorū, p potentiā spiritus Dei,*

Quando regnum Dei aduenit cum uirtute.

 ut ab

ut ab Hierusalem, & circuniacentibus regionibus, usque ad Illyricum impleuerim Euangelion Christi &c. Hæc regni Christi magnifica uirtus, maxime circa 20. annum ab ipsius passione sese exeruit, ad quod usq; tempus, indubie multi ex ijs, quibus præsentem sermonem Dominus habuit, superstites fuere. Quod enim aduentum Christi in regno suo, intelligam de extremo die, nullæ suadent scripturæ. Quod nanq; de Iohan. Euãgelista Dominũ hic locutũ quidam putant, infirmius est, quã ut à prædicatore uerbi Dei adscri debeat. Cum nequaquam ille Domini sermo de eo: Si eum uolo sic manere, probet nõ esse mortuũ, uel ipso Iohanne indicante. Ergo de aduentu Christi per Euangelion hic locus intelligendus est. Is breui adfuturus erat, quo ut satis superq; apparuit, quanta ipsius potestas esset, ita facile iam erat ipsum cum multis, abnegando semetipsum, & tollendo crucem suam, consectari. Ad quod sane persuadendum, his uerbis usus est.

CAPVT XVII.

Et post dies sex, assumit IESVS Petrum &c: Mar. 9. & Lu. 9.

Vcas habet, factum est post hæc uerba ferè diebus octo. Quod cum Matthæo nõ pugnat, cum addiderit, ferè, nec cum Marco, qui post sex dies, scripsit. Porrò CHRISTVS hac sua transformatione, uoluit ceu specimen gloriæ suæ, his tribus discipulis exhibere.

Ad quid transformatus.

hibere, ac fidem facere eorum, quæ de sua illis potesta=te et gloria prædixerat, hortans ad sui abnegationem, & ut se consectarentur. Tres selegit arbitros huius trans=formationis, quos & ad puellam suscitandam introduxerat, suprà 9. Ut iterum ostenderet, delectum se habere inter eos, qui ueritatem edocendi sunt, & gradus ordinéq; certum in reuelando eam obseruare. Lucas memorat Dominum ascendisse in montem, ut oraret, quod notandum est, ad ea, quæ supra 14. de secessu ad precandum disse=rui, ut & nobis libeat, ad preces fundendas secedere, quibus longe id plus opus esset. Deinde inter orandum transformatus fuit, id monet, & nos orantes, quodammodo in Deum transformari, quo certe cupidius cum Deo colloqui, id est, orare debebamus. Quod uero totus lucidus et splendidus factus fuit, facie & uestibus, gloriam immortalitatis, uitæq; futuræ claritatem adūbrauit. Etenim inter omnia quæ patent sensibus, nihil est præcellentius, atque magis spiritale, quàm lux, quæ simul summam & uo=luptatem, & utilitatem affert, dum omnia luce procreantur et fouentur. Sic per splendorem faciei, Moscheh secundo Moscheh 34. Paulus gloriam ac diuinitatem legis in=tellexit 2. Corinth. 5.

Tamē tres aßumpsit.

Orauit.

Cur lucidus.

Id autem quòd Moscheh atq; Helias conspecti fuere cum ipso colloquentes, qui omnium præcipui atq; arden=tissimi cultus dei adsertores fuere, indicauit, cum domino, & legem & Prophetas facere, ipsumq; esse omnium ex pectatissimū et absolutissimum gloriæ Dei uindicem, atq;

Ad quid Moscheh et Helias.

restitutorem, cui lex & Prophetæ omnes testimonium perhibeant. Dicebant uero excessum eius, quem completurus erat Hierosolymis. Id faciebat fidem ijs, quæ Dominus prædixerat, scil. se uerum & indubitatum Christum ac filium Dei uiuentis, tradendum tamen in manus seniorum, principum sacerdotum, atq; Scribarum, ab eisq; occidendum, sed mox tertia die à mortuis rursus reuocandum. Mori nanq; & Christum esse, plus nimio inter se pugnare discipulis uidebantur.

Cur loquebãtur de excessu Christi.

Verum Petrus, et qui cum ipso erant orante Domino, more suo dormiebant, grauati somno. Experrecti autem, uiderunt maiestatem eius, & duos uiros, qui stabant cum illo. Et factum est, cum discederent ab illo, ait Petrus. Hæc Lucas: Præceptor bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula, tibi unum, & unum Mosche, & unum Heliæ, nesciens quid diceret. Nam uidetur hæc dixisse, animo abituros Moscheh, & Heliam, retinendi. Nesciens nullis manufactis tabernaculis, ad habitandum in gloria Domini, opus esse. Cæterum in hoc Petri uoto monstrata est, uitæ futuræ illicibilitas. Omnium enim oblitus hic habitare optabat. Mox autem adhuc eo loquente, nubes lucida obumbrauit illos, et uox è nube, quæ diceret: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitũ est, ipsum audite. Sic & olim in nube gloria domini apparuit, tanq̃ re cælestib. uiciniore, ut 2. Mos. 13. 14. 16. 40. & alijs locis, librorũ legis patet. Cæterum uox illa uidetur quodammodo, uotum Petri correxisse, ac si dixisset: Quid dolet discedere Moscheh &

Stultũ Petri uotum.

Nubes.

sceh & Heliam, omnia in hoc magistro uestro, unico filio meo, in quo solo, per omnia mihi complacitũ est, habetis, ipsum modo audite, et nihil fuerit qd'uel Moscheh, uel Helias aut alij Prophetæ quicunq; illi sint, docere poßint, qd' non multo clarius & plenius ab ipso, si modo adsit fides percipere uobis liceat. Sibi fidere docet, ut qui gratiã meam & beatam uitam restituat, omnibus sibi fidentibus, id præstabit, atq; ita per omnia sanctificabit, perficietq;, quod tota lex non potuit. Diligere iuxta mutuo uos hortatur, in eo tota uitæ perfectio sita est, & completur, quicquid uspiam in lege aut Prophetis, ad uitam instituendam præceptum legitur. Deniq; quod nec lex, nec Prophetæ potuerunt, spiritum morte sua electis omnibus promerebitur, & donat, qui & persuadeat ad credendum, & accendat ad diligendum, sic iudicium & iustitiam in terra restituit, ipsum igitur audite.

Hic filius meus.

At discipuli, cum hæc audissent, prociderunt in faciem suam, & territi sunt uehementer. Sic & populus Iisraël uocem domini in Choreb audire non ualebat, 2. Moscheh 20. quo significatur, nos hac corporis mole grauatos, haud quaquam in plenum consortium Dei, poße perueni re. Ideo deponendum ante est quod carnale est, ut contingãt, quod spiritale, 1. Cor. 15. Deinde monemur & mediatore erga Deum, opus nobis esse, quem pater dedit Prophetam Prophetarum, Dominũ IESVM Christũ, in quo inhabitat, oĩs diuinitas corporaliter. Accedens ergo IESVS tetigit illos, dixitq; surgite & ne timeatis. Vide ut sua erigit.

Territi ad uocem dei fuere.

Christus territos

ut sua humilitate, qua diuinæ gloriæ nobis adhuc intolerabilis splendor, uelut in laterna non nihil, pro nostra capacitate occulitur, blandum efficiat, quod per se existit terribile. Verum illi simulatq; oculos sustulissent, neminem uidebant, nisi IESVM solum, quia unus satis superq; erat, quem & in humilitate illa oportet, primum audire, & amplecti, atq; eo demum pacto patebit iter & aditus, ad incomprehensam, atq; inaccessam alioqui gloriam Dei. Quæ duo, & in Christo nobis omnia Dei proposita, & per humilitatem crucis adeunda atq; percipienda esse; si recte percipere possemus, haud frustra historia hæc, etiamsi missa faciamus cuncta allegoriarum commenta, scripta nobis fuerit. Id quod Dominus & hic præcepit discipulis, nihil horum, quæ uiderant, cuiquam dicere, donec à mortuis resurrexisset, illud probat, quod supra aliquoties diximus, noluisse planè Christũ se prædicari, utraq; gloria conspicuus esse, donec iuxta patris mandatum, pro peccatis hominum morti satisfecisset.

Solus Christus in se omnia habet, sed cruce adeuntur.

Et interrogauerunt eum discipuli sui dicentes, cur scribæ. Mar. 9.

Marcus habet, uerbum hoc tenuerunt apud sese, inter se disputantes, quid esset hoc, quod dixerat, è mortuis resurgere. Nequaquam enim quæ suprà 16. de morte, atq; resurrectione sua Dominus dixerat, intellexerãt, quin etiamnum nihil minus expectabant, quàm ipsum, quandoquidem esse Christum credebant, moriturum, multo minus, è mortu=

e mortuis resurrecturum. Non tamen propterea abiecit eos indulgentissimus magister, ita ne hodie abiecturum credamus, qui modo esse discipuli eius cupiunt, quamlibet crassi fuerint, & nequiuerint omnia semel percipere. Tum & nos istam Domini nostri longanimitatem erga fratres tardiores referre studeamus. Notatur autem rursum hic, Christi expectationem apud omnes id temporis fuisse, deq; aduentu eius, multa à Scribis in populum fuisse dißeminata, quibus ipsi tamen perparum animũ admouebant, uidentibus scil. oculis, nihil uidentes, & audientibus auribus, nihil percipientes. Quod Domini iudicium, nunquam debet non ob oculos mentis uersari, quo summo cum timore in scripturis, & Ecclesia uersemur.

Tardos discipulos tulit.

Verum illud, quod Dominus ait: Helias quidem ueniet prius, & restituet omnia, ex mox subiectis, & etiam Marci uerbis euincitur, perinde eße ac si dixisset: Recte dicũt, Heliam ante uenturum, ac omnia restituturum. Prophetæ enim Dei, Maleaci nempe 4. uaticinium est, sed si uellent ueritatem recipere, ut & aliâs dixi, Helias ille, de quo hoc uaticinium loquitur, iam uenit, & dum omnem populum, credentium ad me perduxit, restituit omnia. Illi autem reprobi non agnouerunt eum, & fecerunt ei pro sua libidine. Nam contempserunt, & insectati sunt, calumniantes ipsum dæmonium habere, tandem Herodes ipsum decollauit. Sic & filium hominis modo ignorant & contemnunt, perficientq; & in ipso, sicut scriptum est, quæcunq; tulerit ipsorum impietas.

Helias uenit.

Porrò

Porrò quod apud Marcum legimus: Et fecerunt illi quæcunq; uoluerunt, sicut scriptum erat de illo, uidetur sanè indicare scripturam uspiam, de supplicio Iohannis dicere, sicut de eo, quod pati oportuit Christum. Verum equidem fateor, mihi nullum huiusmodi locum scripturæ modo constare, quo peculiariter de ijs, quæ passus Iohannes est, prædictum aliquid sit. Neq; uacat modo Prophetas omnes euoluere. Nam sæpe nondum plene siccatis elementorum figuris, hæc ad prælum rapiuntur, ut ne ad reuidendum quidem, quæ scribo, satis temporis concedatur. Studiosiores fratres, perquirant huiusmodi aliquem locum, & commonstrent quoque nobis & alijs. Nam omnino uidetur dominus apud Marcum testari, ita de supplicio Iohannis, ut de suo, scripturas aliquid prædixisse. Interim tamen, animaduertamus nos, ut de Christo & præcipuis sanctis, per scripturam etiam Deus significauit, quæ perferenda eis ordinasset, ita certo unicuiq; diuinitus statutũ qd patiatur, & quo si pius sit, crucis genere Deũ glorificet, etiã si nulla id scriptura nominatĩ testetur. Id nostra cura neq; augebimus, neq; imminuemus, tutissimũ igitur atq; saluberrimũ, abnegare nosmetipsos, et beneuolentissimo patri nos per omnia consecrare, quanti quanti sumus. Reliqua, quæ ad hunc locum dicenda essent, dicta suprà sunt undecimo, in illud: Nam omnes Prophetæ & ipsa lex.

Et cum uenisset ad turbam, Mar. 9. Lu. 9.

Lucas

Lucas memorat hæc postridie quàm transformatus in monte apparuißet, accidisse. Cumq; de monte descenderet, occurrisse eis turbam multam, quæ ut Marcus scribit, discipulos circumfuderant, & aderant Scribæ, qui cum discipulis disputabant. Verum uniuersa turba, ut Dominũ uidit, obstupuit, & accurrentes salutauerunt eum. Ille uero interrogauit Scribas, quid inter se disputarent. Notatur uero in his magna Christi apud turbam uniuersam, authoritas, quam sanctam habere debet, quicunque Angelus Domini fuerit, id est, uerbi eius prædicator, eoq; uita & doctrina, eam parare sibi atq; conseruare, non ut ipse, sed sanctum Domini uerbum in precio habeatur, de quo & suprà 7. in fine. Deinde notatur, dolus Pharisæorum, qui cum Domino congredi non auderent, diuexare rudes discipulos, absẽte ipso, instituerãt, quo uel speciem uictoriæ contra ueritatem, apud imperitã plebem, obtinerent. Sed Dominus licet hic suos non nihil confundi paßus esset, eo q̃ nõ potuerãt dæmoniũ eijcere, in tẽpore, tamen ipsis adfuit, ne & per Scribas præterea in speciem uicti, ignominia iam non ipsi solum, sed & Euangelion quod prædicabant, afficerentur. Veruntamen omnis ignominiæ quã paßi erant, incredulitas ipsorum, caußa extiterat. DOMINO igitur fortiter fidamus tantum, & nulla nos ratione, confusioni patere sinet, ne scilicet gloria patris inde obscuretur, quò quæ hic accidisse discipulis legimus, omnia tendebant.

Authoritas Christi

Dolus phãrisæorum.

Confusi discipuli.

Acceßit

Accessit ad eum homo quidam flectens genua, Mar. 9. Luc. 9.

Ardens erat patris pro sanitate filij desiderium, quia unicus ei erat, ut apud Lucam memoratur. Sic ad seriam orationem, non compellit, nisi urgens necessitas. Nota *autem Lunaticum hic uocari, qui habebat dæmonium mutũ & surdum, ut* Marcus *testatur. Quem ego non dubito uere lunaticum fuisse, atq; deficientis lunæ temporibus, in furorem potiss. actum, ut frequenter in ignem et aquas rueret.* Nam *non perpetuo agitatum eum, id apud* Luc. *probat:* Vix *discedit ab eo, dilanians eum.* Præterea *& mutum ac surdum, ijsq; malis à puero fuisse obnoxium, credidero, ut & pater eius* Domino *queri uisus est.* At *quia hæc mala omnia immißiones sunt, per angelos malos & opera* Dæmonum, *simul recte dæmonium habuiße, dicitur. Sed de his suprà 8. fuse. Qui lunatici & unde dicantur, suprà 4. dictum*

Lunaticus & dæmoniacus idẽ.

Quoniam autem incredulitas, tam huius patris lunatici atq; aliorum, quàm etiam discipulorum, in caussa fuit, quod non cesserat imperio discipulorum hoc dæmonium, sicut suprà 13. memoratum ex Marco *est,* Christum *in patria sua non potuiße uirtutes multas ædere, propter ipsorum incredulitatem, promiscue omnes* Dominus *increpauit, idq; ut ex uerbis patet, non uulgari cũ dolore.* O *natio inquit incredula & distorta, quo usq; tandem ero uobiscum, usq; quo patiar uos?* Aderat *enim ut saluaret in-*

Seuere increpat incredulitatẽ

secre-

se credentes, nec potuit ulli salus nisi per ipsum, contingere, eoq; omnia tum dicta tum facta sua, ad hoc instituebat, ut sibi fides haberetur, ut Christus tandem agnosceretur. Sed erat distorta & praua adeo ista natio, ut Christi, uerbis & operibus, ad salutem ipsorum institutis, magis offenderetur, nec posset, ad agnitionem diuinæ bonitatis adduci. Ut si cui res sit cum moroso aliquo & difficili homine, cui nullis poßis rationibus, quod uerum sit persuadere, nullis beneficijs, ad humanitatem emollire, sed semper perseueret iniquus & prauus, omnia in deteriorem partem rapiens.

Talem se iste populus Deo usq; exhibuerat, non nunc solum in Christo. Unde eodem ipsos conuitio increpuit, quod iam olim, & à Moscheh audierant, 5. Moscheh, 32. דור עקש ופתלתל, id est, natio peruersa & contorta. Hi uero dicũtur Germanice: Verkerte uerwirrette leut, mit denen man nienen noher kan, die man zu Keynem guten bericthen noch under wysen mag. Hoc est, homines praui, iniqui, duri, præfracti, impersuasibiles, quibus cum nihil recti, nihil æqui aut boni poßis instituere, qui nihil doceri se, nihil sibi quod commodum sit, persuaderi sustinent. Quales profecto, Iisraëlitæ in deserto se exhibuerant, toties contra Dominum murmurando, toties contra seruos eius, Moscheh & Aharon rebellando, quos nec inaudita illa portenta & prodigia, quæ in salutem ipsorum facta uiderant in fide erga Deum, nec horrendæ adeo, rebellionis suæ ultiones, quas identidem ex-

Natio praua & incredula.

periebantur, in timore, nec tam incomparabilis Mosche mansuetudo & infinitus pro eis, fidusq; labor, in officio erga ipsum, retinere potuerant.

Hos isti, cum quibus Christo negotium erat, hac prauitate & peruersitate, egregie referebant, ut summo iã tædio afficeretur, uersando inter eos, & ferendo ipsos, qui adeo non sustinebant, sibi benefieri, & æternæ salutis participationem tam insane à se reijciebant. Quid enim cum eo ægroto faciat usq; medicus, qui nulla omnino ratione, nec inuitamentis, nec minis, adduci queat, ut mederi sibi sinat? Verum hæc prauitas, peruersitas, iniquitas, morositas, difficultas, præfractio, obstinatio, omnia fructus infidelitatis sunt, qua miseri homines Satanæ imperio addicti, tales ab ipso redduntur. Sicut contra fides, ut filios Dei reddit, ita efficit candidos, rectos, æquos, commodos, faciles, morigeros, ad omne bonum sequaces, hoc est, ut uno uerbo dicam, DEI imaginem exprimentes.

Maiores suos infidelitate referunt.

Postquam uero ita illos increpuerat, ut ad resipiscentiam, si qui inter eos sanabiles erant prouocaret, iussit sibi male habentem adduci. At priusquam eum sanaret, patrem ad fidendum hortatus est, affirmans credenti omnia possibilia. Qui etiam infidelitatis suæ admonitus, augeri sibi fidem, licet credere se profiteretur, orabat. Aiebat enim, ut Marcus habet: succurre incredulitati meæ. Quæ precatio, omnibus

Ordo historiæ.

nobis

nobis pernecessaria est. Nam si fides satis plena esset, nihil posset nobis boni desiderari. Sed de natura fidei suprà fuse capite octauo. Cæterum memorat Marcus, quòd lunaticum hunc, cum DOMINO adduceretur, continuo Dæmonium, discerpserit & laniarit, ut prolapsus in terram, uolueretur spumans, ibi DOMINVM à patre rogasse primum, quamdiu esset hoc malum passus, tum ipsum, ut dictum, ad fidendum cohortatum, & cum uidisset accurrere turbam, tunc demum immundum spiritum increpasse, atque ut exiret, neq; eò rursus reuerteretur ei imperasse. Qui cum clamasset, & multum discerpsisset hominem, exiuit, relicto illo simili mortuo, ut plerisq; mortuus uideretur. At Dominus correpta manu eius, erexit illum.

In eo ergo quòd uiso CHRISTO, Dæmonium magis sæuit, indicatum est, tum maxime Satanam uim suam exerere, cum CHRISTVS prope fuerit, eòque nunquam magis ab ipso cauendum. Quod certe acuere nobis diligentiam debebat, ut à ui & artibus eius, nunc potissimum, cum & nobis CHRISTVS per Euangelion suum aduenit, atque in hoc ut illum expellat, aduenit, quàm diligentißime caueremus. Omnia enim ille tentat, ne Christo cedere cogatur. Viso Christo dæmoniū magis sæuit.

Quod autem Christus, ante oculos patris uolutari & laniari miserū aliquandiu sinebat, ut fidem eius exerceret,

 fecit,

Sinit ante oculos patris discerpi filium.

fecit, doceretq́; se etiam præsente nonnunquam dæmonijs aliquid permitti, hoc est, in eos quoq;, quibus statuit ferre opem, uerum tandem, si quis fide sustineat, fore huiusmodi, sua ope, omni ui aduersaria liberos. Adhæc iustus ordo erat, ut ante infidelitate mentem patris liberaret, quàm dilaniatione dæmonij, corpus filij, cum citra fidem, noxia sint uniuersa. Accurrente autem turba, mox sanauit lunaticum, quia nolebat stultos hominum carnalium applausus.

Tanquam mortuus.

Quod deniq; clamans dæmonium & supra modum sæuiens discessit, relicto tanquam mortuo, eo quem posséderat, indicat, quàm ægre homines Christo Satanas concedat, quo fide grauiore, Christo nos adhærere oportebat, ne unquam illi in nos aliquid permitteretur. Deinde notatur, adeo nocendi nobis cupidum Satanam, ut si nequeat animo, noceat corpori. Sed omni incommodo liberat Christus. Deniq; ad Christum plene, à seruitute Satanæ transire non licet, nisi tanquam mortui, antea reddamur. Nam uere mori non potest, qui Christo crediderit, quanquam mortificari cottidie ipsum oporteat, haberiq; ut ouem occisioni destinatam.

Tunc accedentes discipuli, ad IESVM seorsim dixerunt, Mar. 9.

Nempe postquam ingreßus fuißet domum, ut Marcus habet. Diligenter uero notandum, quòd rogantibus discipulis

ſcipulis, cur ipſis dæmonium non ceſſiſset, primum hic reſpondit, factum id propter ipſorum incredulitatem, ut fidei omnem efficaciam attributam agnoſcamus, non ieiunijs aut precibus. Quanquam hæc arma fidei ſint, quibus à Deo omnia impetret. Nam intente fides orat, eoq; non ſine ieiunio, quod ſeria oratio requirit, nimirum, uacatione ab omnibus ſemel delitijs & negotijs carnis. Vti ſuprà ſexto, ubi de utroq; oratione & ieiunio ad longum diſseruimus. Vnde quod Dominus diſcipulis reſpondit, hūc ſensū habet: Vos abſq; fide quæ ſola omnia poteſt, congredi audetis cum dæmonio? Profecto mirum non eſt, quod uobis illud puſilla adeo fide præditis non ceſserit. Non niſi fide ſanè, feliciter cum ipſis dimicatur, & quidem non uulgari, ſed quæ deprecationi intenta ſit adeo, ut & corpus, ab omnibus delitijs, & carnis negotijs abſtineat, dum quod orat, etiam exoret. Hoc nanq; genus dæmoniorum, non ita facile cedit, fideli igitur precationi, & ardenti adeo, ut ea & uerum uobis indixiſset ieiunium, aggredi hunc Dæmonem, debueratis. Sed fides ſeria, & uiua uobis defuit, eoq; inferiores ex hac pugna diſceſsiſtis. Orate itaque patrem, ut fide uos donet firma, ſolidáque, & efficietis omnia. Siquidem fidem habeatis ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, demigra hinc, illuc, & demigrabit, neque quicquam impoſsibile erit uobis.

Hoc genus Dæmoniorum.

Per ſimilitudinem à grano ſinapis ductam, fidei uoluit oſtendere uiuacitatem & efficaciam. Illud enim

ut suprà decimo tertio habitum est, minimum existit inter semina, & mox attollit sese super omnia olera. Sic si fides uiua sit, seseq́; gnauiter exerat, nihil ei erit impoßibile, uincet omnia. Nihil nanque uolet, quàm quod faciat ad gloriam DEI, idq́; certo persuasa, Dominum facturum, serio orat, eóque & exorat. *Quæ fusius suprà tractata sunt, capite octauo, in historia leprosi & Centurionis.* Lucas decimo septimo narrat hoc responsum datum discipulis, cum oraßent sibi fidem augeri. Et quidem uerisimile est, horum sæpe illos admonuiße, q in fide sita sint omnia.

Montes transferre

Cæterum per translationem montium, rem quamlibet difficilem, imò naturæ impossibilem significat, non quòd oporteat ideo credentes, sed si ad gloriam Dei facerct, poßent, & montes transferre, & facere quiduis aliud, hoc etiam uiribus naturæ magis impoßibile. At ut suprà, ubi de fide egimus, demonstrauimus, pij addicti gloriæ DEI sunt, atque saluti proximorum, ut ne optare quidem poßint, nisi unde ista promoueantur, quare neq; montes uolent transferre, aut quicquam efficere aliud, de quo non sint certi, id referre, ut salutis hominum, ita & gloriæ DEI.

Cum autem uersarentur in Galilæa, dixit illis IESVS, Mar. 9. Luc. 9.

Lucas

Lucas habet, stupebant autem omnes super magni ficentia DEI, sed omnibus mirantibus, super omnibus, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos, ponite uos in auribus uestris sermones istos. Filius enim hominis, futurum est, ut tradatur in manus hominum, &c. Marcus memorat digressos illinc, iter fecisse per Galilæam, acnoluisse DOMINVM, ut quisquam sciret, docuisse uero discipulos suos, atque illis dixisse, filius hominis, &c. Hoc ergo quod noster scribit: cum autem uersaretur in Galilæa, ita accipienndum est, ut perinde sit, atque cum iter faceret per Galilæam.

Etenim historiæ ordo sic uidetur habere. Vbi DOMINVS reddidisset patri filium suum sanum, stupebant omnes, DOMINVS autem istas uulgi laudes nihil moratus, illinc mox digressus est, hoc est, ex finibus Cæsareæ, ubi uerisimile est, superiora esse gesta, uersus Hierosolyma, per Galilæam iter instituit, utque ad supplicium iam ibat, ita omnium maxime, suorum animos, ut illud recte ferrent, confirmare uolebat. Igitur turbis facta sua admirantibus, iußit discipulos suos, magis cogitare quæ erat breui paßurus, ne tum crucis scandalo offensi à se, quem modo confitebantur CHRISTVM, deficerent. Vnde aiebat: Ponite uos in auribus uestris istos sermones, filius enim hominis, etcætera. Quasi diceret:

A gloria, ad considerandā crucē puocet.

Sinite alios, mea facta mirari, paulo post aliter sentient, & ad crucem me postulabũt, ne cum his ergo à me defici atis, percipite hos meos sermones. Filius enim hominis futurum est, ut tradatur in manus hominum. Hoc uos potius perpendite, & credite ita à patre constitutum, eoq; omnino oportere ita fieri, nempe ut traditus hominibus, ab eis occidar, sed occisus tertio die resurgam. Istis cogitandis animum uestrum potius intendite, & ad crucis humiliationem uos apparate. Non enim ista uulgi admiratio, solida nostra gloria est, longe alia & plenior nos manet, sed per mortem adeunda. Ista expensa & credita, seruarent uos, ne olim in me scandalon pateremini.

Non abnuo autem, quòd forte ista, quæ Lucas habet: Sed omnibus mirantibus, &c. etiam hoc sensu intelligi queant: Ponite istos sermones, hoc est, facta ista mea, tantámque hominum admirationem in auribus uestris, ut in ea de me sententia, qua nunc estis perseueretis, futurum enim est, ut in manus hominum tradar, ibi aliter sentietis. Horum uero uidetur discipulos non semel admonuisse, licet usque ad ea stupescerent. Scribit enim Marcus: Docebat discipulos suos, & dicebat eis: Filius hominis traditur, &c. Quid enim docere hoc aliud fuit, quàm quòd de supplicio suo, & resurrectionis gloria mox secutura, eos præmonuit, quo tempore supplicij, non penitus de se desperarent?

Multis de supplicio suo egit.

Quod

Quod uero, ut Marcus ait, iter per Galilæam faciens latere uoluit, inde factum puto, quod ut Lucas paululum post hæc scribit, obfirmasset faciem suam ut iret Hierosolymam, eo quod complebantur dies assumptionis eius. Quare & à finibus Cæsareæ, ubi priora gesta esse uerisimile est, fuerat digreßus. Omnia siquidem uoluntati patris posthabuit, unde cum ei iam uisum esset, ut cursum suũ consummaret, neq; docere, aut uirtutes ædere uspiam uoluit, sed latere prorsus, ut recta & citra moram Hierosolyma, ubi immolandus erat, adiret. Ita et nos nihil prius habeamus, eo ad quod nos pater uocarit, siue uita, siue mors id fuerit, & bene ac feliciter habebimus, cum nostra uoluntate, tantum nos ipsos perdere possumus.

Voluit latere.

Omnia etiam optima uocationi Dei posthabenda.

Porrò id quod ex hoc Domini sermone discipuli, mœrore quidem affecti fuere uehementer, ut Matth. memorat, ignorabant autem quid diceret, absconditumq; erat ab illis, ut non intelligerent, ut Marcus & Lucas scribunt, iterum monet nos, ut agnoscamus, & stuporem ad diuina ingenij humani, & Christi miram facilitatem & longanimitatem, qui rudes adeo et crassos discipulos, non modo non abiecerit, sed mira etiam benignitate fouerit, & continuo formarit, donec in cognitione ueritatis grandescerent. Deniq; notatur & hoc, non continuo frustrà prædicari, si non ilico omnia intelligantur ab omnibus. Est namque prædicare uerbum DEI, ut si quis iaciat semen in terram, id non ilico enascitur, sed suo tempore, & non semel adfert fructum, sed primum gignit ex se

Ferẽdi rudiores.

 herbam,

Non prædicatur frustrà, si etiam non intelligantur ilico omnia·

herbam, inde spicam, & postea demum fructum, ut suprà 13· ex Marco parabolam adduximus· Ita uerbum non ilico plene intelligitur, alioqui etiam ilico fructum suum adferret· Hic prorsus nihil eorum quæ Dominus dicebat, discipuli intellexerunt, at postea non sine & uero intellectu, & pietatis fructu, fuere eorũ recordati· Vnde & de paracleto spiritu DOMINVS dicebat: & suggeret uobis omnia, quæ uobis dixi·

Cum autem uenissent in oppidum Capernaum &c. Matth. solus.

Omnem hominem parere magistratui oportet·

Insigne exemplum Christi, quo discimus quid magistratui debeamus· Filius Dei erat, regis regum omnium, cui pater dederat in manus uniuersa, dum autem in similitudine hominum uiueret, adeo nihil uoluit in se desiderari, quod magistratui à subditis debebatur, ut citius miraculo pecuniam, quàm illi penderet, sibi pararit· Adeo ne leuiter quidem offendi illos uolebat· Eoq; docuit omnium hoc, qui homines sunt, officiũ esse· Quod postea Paulus aperta sententia, edixit: Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit· Quare qui non homo fuerit, imperio magistratus poterit sese subducere, hominum nemo·

A quo tributum hoc indictum·

Verum tributum hoc, quod hic Christus pendit, primum Iudæis ab Augusto indictum fuit, Cyrenio præside· qui censum apud Iudæos primus egit· De quo Lucas 2· & Iose=

& Iosephus, lib· Anti· Iud· 18· cap· primo· Quanquam his locis non exprimatur, quantum pensitari oportuerit· Libro autem Belli Iudaici 7· cap· 20· scribit idem Vespasianum stipendium Iudæis indixisse, ubicunq; degerent, binasq́; drachmas singulis annis deferre in capitolium iußisse, ita ut ante hæc Hierosolymorum templo pendebant· Hinc iam liquet cum templo ex lege Domini 2· Moscheh 30· mediam sicli partem offerrebant, quotquot in numero erant, à uiginti annis & suprà, quod post Vespasiani edictum didrachmum uiritim singuli Iudæi ubicunq; agerent, capitolio pendere coacti fuerint· Quod tributum ante ipsis in sua terra agentibus, per Augustum fuerat impositum· Siclus siquidem nummus tetrachmus est, ualens quatuor drachmas, quantum & stater ualet, unde media eius pars didrachmus est, binas drachmas ualens, id est, quintam partem Coronati· Hæc ita expendit, incōparabilis ille iudicio & eruditione uir, G· Budæus, in libro de Asse & partibus eius·

Siclus ualebat quatuor drachmas, tantundē ualet & stater·

Quia igitur uiritim didrachma pensitabantur, rogarunt Petrū qui illis accipiendis præfecti erant, num & præceptor eius ea pensitaret? qui respondit, etiam· Vnde uidemus, cū quamlibet filium DEI, eoq́; omnium Dominum & principem, in omnibus semper se magistratui morigerū exhibuisse· Quin tū potissimū nasci uoluit, cum hoc tributi primū pensitabatur, eaq́; caussa Bethlehem reputatus pater eius Ioseph, cum matre uenißet·

Quàm

Nulla ratio immunitatis Ecclesiasticæ.

Quàm nulla igitur ratio fuerit immunitatis quam uocant Ecclesiasticæ? Quis magis sanctus Christo, quis spiritalior, quis diuinis rebus addictior, quis uera dignitate præstantior, quis potestate sublimior unquam fuit? Attamen homo factus, serui formam & personam adeo non fastidiuit, ut nihil prorsus subiectionis atq; seruitutis, usq; ad mortem ipsam, unquã detrectarit. Cuius gloriæ is accesserit propius, qui & humilitatem eius ante plenius expresserit. Quare non modo ingens dedecus est, iugum magistratus detrectare, & tamen Christi esse se iactare, uerum etiã manifesta eius quod sese Christi esse ore confitentur, negatio. Qui enĩ Christi esse uoluerit, hoc est, in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare, prima Iohan. secundo.

Vt Christus sua libertate usus est.

Audiamus ergo Dominum, is cum in domum uenisset, non dubito quin Petri, de quo suprà 8. in historia sanatæ socrus Petri, præuenit Petrum indicaturum, quid rogassent accipientes didrachma, & quærebat à Petro, an non filij regum à tributo pensitando liberi essent, significans per id, se & suos cum filij altißimi essent, longe meliore iure liberos habẽdos. Sed mox addidit: Veruntamen ne simus illis offendiculo, profectus ad mare &c. ac citius, ut suprà dixi, per miraculũ sibi pecuniam parauit, quã uideri uellet magistratui non morigerus. Hunc potius libeat imitari, et libertate ita uti nostra, ne quenq̃ unquam offendamus, cum in rebus alijs, tum præcipue in parendo magistratui, quo contẽpto, non unus & alter, sed tota R. Pub. offenditur.

Quod

Quod pro se & Petro Dominus pecuniam & pararit, & numerandam iußerit, quidam putant Petrum per id à Domino alijs prælatum, quod uelut alterum patrem familiâs sibi ipsum æquarit. Existimant enim isti, familiarum tantum capita didrachma pensitasse, cum uiritim, ut dictum, pendere ea oportuerit. Quare mihi quidem uidetur, uel solum tum Petrum, cum Domino fuisse, uel tanquam mercedem eius, quod staterē ipse afferre debebat, Dominum uoluisse alteram stateris partem ipsi cedere. Nam certum est, singulos oportuisse tantundem pendere. Cur pro Petro.

Hic simul autem notatur, quàm pecuniosus Christus & sui fuerint. Habebant paulo ante ducentos denarios, hoc est, centum didrachma, suprà 14. in historia de quinq; millibus hominum pastis quinq; panibus, modo ne unum quidem, ut duo petenda eßent à pisce, miro certe regis tanti quæstore. Sic autem filij Dei se habēt, si quid adsit utuntur eo cum gratiarum actione, et in commodum fratrum, sin, certi Dominum nihil deeße ipsis passurum, æquis nihilominus animis, omnia faciunt & ferunt, quæ intersunt gloriæ Dei. Certe longe ab eo absunt ut multa recondant, habentes suos thesauros in cælestibus. Norunt enim ut hic legimus factum, pisces citius quibus nihil est, à consuetudine hominum alienius suppeditaturos, quorum opus fuerit, quàm ut ipsi ulla re necessaria, destituantur. Christus parum pecuniosus. Pisces citius suppeditabūt quā egeāt pij.

Postremo hinc, quod Christus Ro. potestatem, quæ Iudæis omnino tyrannica habebatur, ita obseruauit, discimus,

Omnis potestas obseruanda.

ſcimus, quàm uere Paulus ſcripſerat: Non enim eſt poteſtas niſi à Deo, quæ uero ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt. Itaq; quiſquis reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit &c. Id Iudas Gaulonites, ac alij quidam, quorum Ioſephus meminit non animaduertentes, cum præpoſtere libertatem Iudæis uindicare uellent, & ſeipſos & alios perdiderunt. Nam ſeditionib. omnia replebant, & communem utilitatem prætexentes, nihil niſi latrocinia agebant, ſuaq́; lucra cum iniuria aliorum quærebant, donec & in ſeipſos arma uerterent, de quibus lege Ioſephum lib. Iudaicarum Anti. 18. cap. 2. & aliâs. Adeo ſancta res Deo eſt, magiſtratus etiam quilibet.

Proinde ſiue malus ſiue bonus nobis contigerit, ut à Deo nobis præfectum ipſum agnoſcere oportet, eoq́; & concedere ei, penſitare, atq; ab ipſo ferre, quæcunq; Deo concedi, penſitari, aut ferri ab ipſo poterunt, atq; debebunt. Iam concedi & pendi Deo poteſt, hæc uita cum omnibus quæ ad eam attinẽt, nomine, rebus, poteſtate, amicis, ac quicquid id demum fuerit. Siq́; ea omnia auferat æquo animo ferendum eſt. Quare ſi illa magiſtratus quoq; requirat, ut Deum in ipſo requirere agnoſcendum eſt, ita nihil horũ ei negandum. Si nanq; horum aliquid Deus per magiſtratum non requiſierit, id nemo etiam, impediente ſcilicet Deo conatũ magiſtratus, uel cedet uel pendet unquam. Agit ſiquidem omnia in omnibus Deus. Vnde ſi quando pro ſua libidine tentent quippiam impij magiſtratus quod DEVS ratum non habeat; & per ipſos

Quæ magiſtratui cedenda.

fieri

fieri non instituerit, facile suos uel ipsorum libidini exi=met, uel eam auertet·

At sibi fidere, ac confiteri in salutem fratrū suam ueritatem, eamq́; uita sectari, hæc ut Deus nunquā ablata uult suis, ita ea, nulli etiam præfectorum eius, nempe magistratuum concedenda sunt, nihilq́; ferri, quod contra hæc im=posuerint, aut imperarint· Certum enim tum est, non agere eos ex uoluntate, imò contra uoluntatem communis o=mnium principis Dei, cuius solius imperio addicti sumus· Sed dum præter omnem æquitatem, ac sola ui, impi=us magistratus, nobis facultates, ac uitam quoq; adimūt, certi haud sumus id Deo displicere, imò certi sumus ei placere, dum ui illorum nos aut non eripit, aut eam immutat, ergo huiusmodi omnia ferenda & cedenda sunt, quanto magis, paulo iniquiora pendenda tributa, aliáue onera ferenda? Dei sumus, quāti sumus, quæ igitur queat per eius ordinationem nobis fieri iniuria, aut quid demum fuerit, quod illi non iure cedamus, impositumq́; ab ea feramus? At huiusmodi sunt cuncta magistratus edicta, quæ nihil pugnans cum gloria Dei imperant· Si igitur impius & iniquus magistratus fuerit, atq; ita dura super nos Dei ordinatio, quis alius appellandus fuerit, quàm princeps, qui ipsum super nos constituit? Profecto omnes humanæ ui=res inferiores existunt, quàm ut magistratum à Deo constitutum exauthorent· Sibijpsis igitur iudicium accipi=ent, ut Paulus testatur, quicunq; id fuerint conati,

Quæ non cedenda·

Quæ im=ponit ma=gistratus, Deus im=ponit·

Cōtra malum magistratum nihil tentandum, sed inuocandus cōtra eū Deus·

Verum

Quid spectare debeat magistratus.

Verum interim tamen, cui magistratui Deus cognitus est, is simul agnoscat se eius praefectum, & gesti magistratus rationem ipsi approbandam, quo solicite curet, ex ipsius quoq; sententia, opera manuum eius, & oues pascuae eius, gubernare. Alioqui tanto grauiores dabit illi poenas, quanto maiore potestate, ab ipso tradita, fuerit abusus. Ii quoq; quorũ interest, magistratus diligere, ut in R. Publicis fieri solet, uideant ut ex suis deligant, id est, Deum agnoscentes, qui iusto iudicio Dei populum gubernent, ut Deus Iisraëlitis praecepit 5. Moscheh 17. Iustum autem iudicium esse non potest, quod non omnia iuxta Dei uerbum, et ipsius gloriam direxerit. Profecto cum unam animam, totus orbis compensare non possit, uae illi, qui autor, aut aliqua ex parte caussa fuerit, ut populo Dei, animabus sane multis praeficiatur, qui illis non itẽ ex Dei uoluntate imperet. Quid enim facit aliud impius magistratus, quàm quos accepit à Deo regendos, ad ipsius uoluntatem, adducit, quantum in ipso est, in castra Satanae, ut regnum Dei oppugnent? Porrò ut millies mori, quicunq; Deum nouit, potius uolet, quàm uel consultor esse, ut magistratu quisquam fungatur, qui non eximie Deum timeat, iustiq; & pietatis sit tenacissimus, Deum enim in terris refert magistratus, ita si impientissimus & sceleratissimus iam rerum potiatur, sitq; magistratus constitutus, rursus omnia patietur citius, quàm ut uel cogitet eum, illegitima uia magistratu deturbare. Sed Deum tantum orabit, qui iratus eum rerum potiri fecit, ut placatus, potestate

Quales ad magistratum assumendi.

testate

testatę rursum exuat, qui id nimirum solus potest. Cęterum de usu gladij, & officio magistratus contra anabaptistas plura suprà 5. in illud: Audistis quod dictum fuerit: Oculum pro oculo &c.

CAPVT XVIII.

In illo tempore accesserunt discipuli ad IESVM &c. Mar. 9. & Luc. 9.

On ultro accesserunt, & cogitationibus magis quàm uerbis, Dominum interrogarunt, ut ex Marco & Luca liquet. Nam in itinere, ad Capernaum de hoc inter se disputauerant. Cum ergo Capernaum Dominus uenisset, & in domum fuisset ingressus, interrogauit illos, quid in itinere inter se disputaßent, ut testatur Marcus. Illi uero siluerunt. Nam de eo disputauerant, quis inter ipsos esset maior, utiq; in regno cælorum, nouo scilicet populo Dei, cuius ipsi primitiæ erant. Hinc ergo patet eos nihil dicere, qui huius disputationis caußam faciunt, quod Christus Petrum in pendendis didrachmis sibi æquasset. Nam hæc disputatio in itinere ad Capernaum facta fuit, priusquam de didrachmis Dominus fuisset appellatus. Historia.

Notandum uero hinc, quanta æquabilitate Christus discipulos habuerit, ut licet Petrum & filios Zebedæi, ad secretiora quædam præ alijs admiserit, nequaquam tamẽ inter eos constaret, quem reliquis uoluißet præstare, aut Inter discipulos Christi nemo maior.

principem agere. Etenim neminem uolebat se alijs anteferre, sed pro se unumquenq; sedulo dare operam, ut omnium infimus esset, pluribusq́; seruiret. Ad quod illos ad modum grauiter inhortatus fuit, collocato in medium puero, quem &c, ut Marcus habet, in ulnas accepit, quo declararet, quàm chara sibi summißio esset. Ait uero: Amen dico uobis, nisi conuersi fueritis &c. Quæ sententia eadem mihi uidetur, cum illa Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest uidere regnum Dei.

Qua autem in re uoluerit suos pueris esse similes, ipse explicauit, addēs: Quisquis igitur demiserit semetipsum, sicut est puer iste, hic est ille maximus in regno cælorum. Qu. d. sublimitas in regno cælorum, hoc est, inter uere filios Dei, nulla alia re parari potest, quàm sui maxima demißione. Qui enim demittere sese poterit, & sibi nihil in mundo quærere, is poterit ministrare alijs, & tanto pluribus esse beneficus, eoq́; quo fit melior, hoc & maior habetur. Vnde apud Marcum ita legitur: Si quis uult primus eße, is erit omnium postremus, & omnium minister. Vtique præstat is qui benefacit, eo cui benefit, ergo qui ministrans benefecerit, atq; inseruierit omnibus, qđ est apud mundum omnium postremum esse, is reuera omnium primus & maximus fuerit apud Deum. Hæc uero primitas & sublimitas unicuiq; adiri potest, quod quisq; omnium se seruum queat facere. Cæterum caput electorum omnium unus CHRISTVS est, reliqui cuncti membra, & in ipso unus, ut Paulus Gal. scribit. Hinc ui-

Vnde quis magnus in regno cælorum.

deas,

deas, qui de primatu in Ecclesia contendunt, eos nequaquam esse in Ecclesia. Quia regnum cælorum non possunt ingredi, nisi qui sicut pueri fuerint effecti, hoc est, se se infra omnes demiserint.

Vt uero Dominus ad puerilem demißionem magis prouocaret, ostendit, quanti sibi & patri pueri essent. Se enim & patrem recipi affirmat, si puer huiusmodi recipiatur, rursus mergi in mare optabilius eße, quàm aliquem ex istiusmodi pueris qui in ipsum credunt offendere, hoc est, quauis iniuria illos afficere. Etenim cum offendere oppositum eius sit, quod est recipere, satis liquet, ut recipere pueros, est eos magni facere, & beneficijs afficere, ita offendere erit, eos susq; deq; habere, contemnere & afficere iniuria. Nulla autem iniuria affici possunt atrociore, quã si uerbo uel facto, prouocentur ad impietatem. De quo scandalo hic potissimum loquitur.

Quanti Domino pueri.

Quid offendere.

Quod autem addit: qui in me credunt, intelligo pro eo positum, qui à me pendent. Voluit nanq; in eo nos pueris esse similes, quod nihil nostri quæreremus, atq; securi, de bonitate Dei ageremus, in hoc unum incumbentes, ut alijs benefici simus. Etenim inficiari non potest, uere natura & ætate puerum fuisse, quem in medium statuerat, & in ulnas acceperat, τὸ παιδίον enim, id est, puerulum, Euangelistæ omnes scribũt. Igitur licet, postea dicat, ὃς δ᾽ ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων etc. id est: Quisquis uero offenderit unum ex his paruis. Non

Quomodo pueri credunt in Christum.

possum tamen id de alijs paruis quàm puellis intelligere, eo quod opponat hos offendere, ei quod præmisit, nempe suscipere tales. Iam puerulorum non est alia in Christum fides, quàm quod omniũ securi, nituntur eo qui ipsos condidit, nullam prorsus sui curam agentes, licet nihil certi uel de patre, uel CHRISTO, æterno uerbo sciant, ut qui audiendi uerbi Dei nondum fuerint capaces. Non inficior autem, ut simpliciores Christiani, ac etiam quilibet (nam modestia, & sui abnegatione oportet uniuersos esse pueros) pueris quodammodo accensentur, ut quos referant, ita quemlibet horum offendere, esse noxiæ huius, ut præstaret, suspensa mola à collo, demergi in mare. Sed de fide puerorum infrà 19.

Porrò similitudo puerorum in eo solum commendata hic est, ut pueros abnegatione nostri ipsorum, & sentiendo de nobis summiße, omnem nostri curam commendantes DOMINO, referamus. Cæterum dissimiles pueris esse debemus sensibus, ut Paulus 1. Corin. 4. hortatur, ne scilicet pueriliter desipiamus, absurda sectantes, item imbecillitate fidei, ne uel carnis affectibus nimis adhuc indulgeamus, cuius pueritiæ, uel infantiæ Paulus Corinthios arguit 1. Corin. 3. uel in dogmatis pietatis incerti fluctuemus et circunferamur, quouis uento doctrinæ, quã pueritiam damnat 4. Ephes. Verum innocentia, synceritate & candore, ut uacemus omni malitia & dolo, simulationibus, & inuidentijs &c. sanctam exhibere infantiam, hortatur & Petrus 1. Pet. 2.

In quo debemus pueris esse similes, in quo dißimiles.

Væ mun=

Væ mundo ab offendiculis. Lucæ 17.

Cum nihil sit æque noxium atq; scandalum, per occasionem, ad dehortandum à scandalis sermonem deflectit. Quorum ratio ut facilius percipiatur, uolo paulo fusius de eis disserere. Ergo quod Græci τὸ σκάνδαλον, τὸ σκῶλον, τὸ πρόσκομμα, id est, offendiculum, quo quis impingat uocãt, Ebræis מוקש, uel פוקה uel מכשול, dicitur. Potissimum tamen in ea significatione, qua scãdalon sanctis scriptorib. accipi solet, מוקש. Sic cum DEVS præciperet Iisraëlitis, ne fœdus icerent cum habitatoribus terræ Canaan, aut dijs ipsorum, quod abominaretur eos, alioqui id fore eis in scandalon, utitur hoc nomine מוקש, ut 2. Moscheh 23. et 34. item 5. Moscheh 7. Voluit uero significare, si paterentur inter se gentes idololatras, & cum eis fœdus percuterent fore, ut abominationes ipsorum sequerentur, ac ita laqueus ipsis & scandalon, nempe occasio ruinæ essent. In eadem significatione, id uocabuli habes, Prouer. 22. Ne habeas commertium cum homine iracundo, & cum uiro furioso ne uerseres, ne addiscas mores eius, & accipias scandalum animæ tuæ. Quid hic scandalum aliud, quàm occasio mali, quod contrahat cum malo habens consuetudinem. Ad hunc sanè modum scriptura scandalon, & scandalizare, ubiq; uidetur accipere. Nomina scandali.

Reprobis ergo, ut suprà 6. in illud: ne nos inducas di-

Christus et omnia bona, scandala malis sunt.

ctum, atq; aliâs, omnia ut noxia, ita occasio lapsus existunt, & scandala. Illis & Christus ipse petra scandali et lapis est offensionis, Iescha. 8. & 1. Pet. 2. Scandalon eis & Euangelion est, & quicquid omnino sanctum & diuinum fuerit. Sic suprà scandalon Pharisæis erat, quod Christus dixerat, hominem nõ inquinari eo quod in os ingrederetur 15. Vnde canitur de istis Psal. 69. Sit mensa eorum, coram ipsis in laqueum, & pacifica in scandalon. Cumq; in Christo ipso, atque suis semper sit quo impingant, qui reiecti sunt, ideo dicebat discipulis Iohan. Beatus qui non fuerit offensus in me, suprà 11. De hoc genere scandali, in superioribus satis disputatum puto.

Quæ scandala hic dicantur.

Hic proprie de eiusmodi scandalis CHRISTVS loquitur, quæ non boni malis, sed mali potius bonis, aut certe ad bonitatem aspirantibus obijciunt. Ea sunt, ut ex uarijs scripturæ locis mentionem ipsorum facientibus colligi potest, quæcunque dicta aut facta, uel per se mala, uel ex eo, quod fuerint præter dilectionem admissa, in occasionem peccati alijs obijciuntur. Hinc cum Paulus 2. Corin. 6. hortatur, ne quã usquam demus offensionẽ, hoc est, obijciamus scandalon, ex ijs quæ mox subijcit abunde declarat, nos tum nemini offendiculum obijcere, cum in omnibus nos commendamus ut DEI ministros, id est, cuncta quæ uel dicimus, uel facimus, ita comparata fuerint, ut ad ædificationem faciant, & spiritum Christi referant. Vnde scandalon erit, quicquid omnino

uel dixerimus, uel fecerimus, quod non ex solida fide natum, & iuxta synceram dilectionem moderatum, ad gloriam DEI, salutemq; proximorum promouendam fecerit. Quid proprie scandalon.

Huius iam nihil habent omnes impij, ideo non solum, quæ loquuntur & opere designant scandala recte dicuntur, sed ipsi etiam, quod scilicet tota eorum uita nihil nisi scandalum sit, scandala à DOMINO uocantur, suprà 13. in parabola zizaniorum. Cum iam igitur horum, sit orbis plenus, recte dicit hic Dominus: Necesse est enim ut ueniant scandala. Tot nanq; cum sint arbores pessimæ, oportet & fructus malos redundare. Deinde & electi quoniam nunquam peccato liberi sunt, quibus semper orandum est, remitte nobis debita nostra, plurima & ipsi scandala obijciunt, quoties nimirum non ex fide, & secundum dilectionem aliquid dixerint, feceritue. Necessario ueniũt scandala.

Hortatur igitur Paulus & obsecrat eos, ne in uacuum DEI gratiam recipiant, nemini offendiculum obijcientes. Ad idem hortatur, quoties hortatur, ut circunspecte & sapienter ambulemus, in omnibus sectantes DOMINI uoluntatem. Positi nanq; sumus ut fructum adferamus, ad iustitiam ueramq; pietatem plurimos adducentes, quare si quid dicto uel facto admiserimus, quod huc non faciat, iam scandalum obiecimus, & contra uocationem nostram egimus, desertoq; regno Quàm diligenter uitanda scandala Christianis.

CHRISTI, tyrannidem promouimus Satanæ. Quod quàm indignum sit Christiano, quis non uideat? Hinc tam uehementer Paulus Rom. 14. & 1. Corin. 8. etiã ea scandala detestatur, quæ factis per se quidem haud malis, sed non secundum dilectionem dispensatis, ab inconsulte Christiana libertate utentibus obijciebantur infirmioribus.

Confirmato per sanguinem Christi, cum electis ubi ubi agerent, & ex quocunq; sanguine essent procreati, nouo testamento, idq́; citra ullas cerimoniarum leges, cunctis uiuendi ritibus in dilectionis præcepto inclusis, perinde erant habendi dies, & cibi quilibet. Conuersis autem ad Christum Iudæis non paucis, infirmior fides erat, quã ut hac libertate auderent uti. Abhorrebant à cibis in lege Moscheh interdictis, præcipue autem, qui erant ex immolatis Idolis carnibus. Ea erat fidei infirmitas, quod dubitabant per fidem nihil impurum esse, si modo credãt. Iam qui dilectionis, omnia in salutem proximorum attemperantis, rationem nullam aut paruam habebant, uescebantur quibuslibet, coram quibuscunq;, nihil morati infirmitatem fidei, qua pleriq; laborabant. Atq; ita bifariam illos offendebant ac duplex scandalon obijciebant.

Contra quæ scãdala, Paulus Ro. 14. & 1. Cor. 8.

Nam uel dißidere à se illos faciebant ob contemptum, uel prouocabant ad similem libertatis usum, dißimili fide, ut pariter promiscuis cibis quidem uescerentur, licet id peccatum existimaret ipsorum conscientia. Contra prius scandalon ait 14. Ro. Si propter cibum frater tuus contristatur,

tristatur, non iam secundum charitatem ambulas, &c. de posteriore, quanquam et prius admisceat, omnia quidem pura, sed malum est homini qui per offendiculum uescitur. Bonum est non edere carnem, neque bibere uinum, neq; quicquam per quod frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur. Quod ait impingit, de priore scandalo dissidij dictum accipio. Quòd uero addit, offenditur, de posteriore scandalo intelligo, nempe quòd præpostere utens libertate, & sui exemplo ad idem prouocans infirmiorem, ei uice sit laquei, dum occasionem dat, contra cõscientiam edendi, quod licere non credit.

Duplex scandalon.

Id autem uel infirmatur, dictum de ijs puto, qui conspecto eo, quod frater, ut ipsis adhuc uidetur, contra legem Dei admiserit, non resiliunt quidem adeo, ut ab illo uelint planè dissidere, neque etiam imitantur, quod patratum illicite putant, interim tamen perturbantur, & paulo minus Euangelio, atq; eius adsertoribus, tum potißimũ libertate eius utentibus, afficiuntur, id demum est infirmari eos. Porrò priusquam uelit pius, fratri, uel hoc duntaxat accidere, debet potius omnem, cuiusq; rei usum abdicare, eo quòd regnum Dei non sit esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. Multo magis igitur debet potius in æternum nulla omnino carne uesci, quàm dare sua libertate occasionem, fratri ut ita impingat, quòd simultatem cum ipso suscipiat, aut certe cõtra fidem suam eadem uti tentet. Certe Paulus, 1. Cor. 8. de posteriore hoc scandalo agens, ita concludit: Qua pro

Quid infirmari.

pter si esca offendit fratrem meum, haudquaquam uescar carnibus in æternum·

Sed notandum in his omnibus, quòd continuo fratris nomen inculcat, nam plantationis, quam pater non plantauit, hoc est, reproborum, non est tanta habenda ratio· Quos utique tanto plus offenderis quanto fueris melior· Scopus itaq; in his erit, sic omnia instituere, ut ad ædificationem faciant fratrum· Sic eueniet, ut nunc libertate utendum, nunc secus · Cum enim factis uerba comprobanda sint, prædicata libertas sanè, exemplis erit confirmanda·

Fratrū potißmum in his, non reproborum habenda ratio·

Id Antiochiæ Petrus, Barnabas, atque quidam Iudæi alij rectè fecerant, quare cum propter metum quorundā qui à Iacobo uenerant, id rursus dißimularent, restitit illis Paulus palàm, & grauiter Petrum obiurgauit, Gala·2· Hoc uero exemplum diligenter animaduertendum, nam si Petrus in hoc lubrico lapsus fuit, quis dubitet, sibi ibi cauendum? Qui à Iacobo uenerant, utiq; fratres erant, eoq́; potius in æternum carnem decebat non contingere, quàm edendo eam occasionem illis dare, unde impingere, aut offendi, uel infirmari saltem potuißent· Iure igitur uidetur Petrus in gratiā illorū, suam tum libertatem dißimulaße· Rursus si eorum uelis habere rationem, pro quibus zelabat Paulus, dices iniuria Petrum dissimulaße, & iure à Paulo reprehensum· Nam illis prædicauerat per solum CHRISTVM nos iustificari, eoq́; obseruationem ceremoniarum legis, non esse neceßariam, idq́; pro

Exemplū Petri Antiochiæ à Paulo reprehensi·

baucrat

bauerat suo exemplo, edens quælibet, atque hoc pie & utiliter. Vbi ergo metu eorum, qui uenerant Hierosolymis hanc libertatem rursus dißimularet, offendebat grauißime gentes, faciens scilicet illos dubitare de eo, quòd per unum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM iustificamur & saluamur. Horum iam multi erant, eorum autem qui à Hierosolymis uenerant, pauci, dabatur deinde his offendiculum, quo à CHRISTO penitus poterant excidere, cum si illi fuissent offensi, dißidium duntaxat aliquod forte id peperißet, aut ut unus & alter, uel infirmatus fuisset, uel infirma conscientia, sese in præsens commaculaßet, non fuißent tamen ita prorsus à CHRISTO abalienati, quin potuissent, aliquot ex eis, ad sanitatem fidei perduci, ubi Petrus ad exemplum illud suum, diligenter & mansuete, libertatis rationem, ut postea Paulus fecit, explicasset. Postremo cum semper ad perfectionem fidei conandum est, erat profecto, potior ratio gentium habenda, quæ CHRISTVM iam plene perceperant, quàm eorum qui male elementis mundi adhuc hærebant. Qui denique diutina obsecundatione, magis in errore potuerant confirmari.

Hoc sanè Paulus cõsiderauit, ubi nolebat circũcidere Titũ, et gloriatur, q̃ ne ad tempus q̃dem cedere sustinuerit, ijs, qui id urgebant, atq; hoc, ut ueritas Euangelij persisteret, Gala. 2. Videndum præterea est, num ueri an falsi fratres

Non est cedẽda libertas

tas, ut ma li confir= mentur. fratres sint, qui libertatem Christi, conantur imminuere. Nam ueris duntaxat deferendum est. Licet enim omnino omnium etiam, ex confesso aduersariorum, ratio hactenus habenda sit, ut bonum nostrum, hominum maledicentiæ non sit obnoxium, eoq́; multum libertatis illis cedendum, id tamen semper ita fieri debet, ne quam inde ueritas Euangelij faciat iacturam.

Vt si quis hodie propter obstinatos Euangelij hostes, qui nihil nostrum non execrantur & blasphemant, quando Christum et Euangelion ipsum execrantur atque blasphemant, libertatem rerum externarum, quam Antecclesiastici, Christi populo, per imposturas, & tyrannidem ademerunt, usq; uellet dissimulare, hos non modo redderet meliores, sed magis in malo confirmatiores, & eos qui Christum receperunt, plurimum offenderet, dum exemplis nudam ueritatem illis usq; prædicaret. Neq; enim pauci sunt, quibus ægre persuadeas, in Christo nobis omnia sita, dum humanis inuentis tantum defertur. Indubie in his hodie multum peccatur, neq; id à uulgo, sed Euangelij remergentis ducibus, fateor equidem, licet ab Antichristis inuectum sit, quicquid contra libertatem rerum externarum statutum fuit, ut est discrimen personarum, ciborum, dierum, locorum, atq; alia innumera, quoniam tamē uulgo persuasum fuit, esse ea omnia præcepta Ecclesiæ, adhæc à spiritu Dei impulsæ, ea uniuersa ut ex dei uoluntate profecta, homines recepisse, eoq́; rationem esse, ut circumspecte etiam nunc, libertate per Christum parta,

Tanquã à deo institutæ, ceremoniæ antichristi receptæ sũt.

ta, utamur, & cum Paulo Timotheum nonnunquam circuncidamus, id est, quibusdam ceremonijs, quibus abutuntur alij, nos bene utamur, nimirũ captãtes ita occasionẽ, Christi pure docendi. Quanquam nulla ratione possint ista commenta hominum, circuncisioni & similibus institutis DEI conferri.

Sed quid solet fieri? Non pauci crucis scandalon formidantes, & frustra hominibus & deo placere conantes, ubi etiam diu prædicatum fuerit, ubi iam uerba, exempla factorum requirunt, illi usque prætexentes infirmitatem aliorum, cum reuera eos teneat hic propria, traditionibus humanis, cum ipsi Deo continuo seruiunt, & seruire faciunt alios. Nihil inquiunt est præcipitandum, multis sæculis ista inolita sunt, non poßunt aboleri subito, ratio habenda infirmorum est, præpropera festinatione Euangelion non plantaremus, sed euerteremus. Hos uellem cogitare, quid sit illud: regnum cælorum uim patitur, & uim facientes rapiunt illud, supra 11. Tũ quòd res istæ non præcipitãtur, nisi cum nondum commendato Christo, & citra fidem, in externis aliquid immutatur, non autem, si iam Christus prædicatus sit, & tam diu eiectum Euangelij rethe, ut fere ceperit, quantum in ea quidem maris regione capi poßit, nec sit iam reliquum, quàm ut per facta fides arrogetur uerbis. Certe ita rebus habentibus, deserenda opa quoq; sunt, quibus præ Christo confisi homines fuere, neq; cogitandum, q̃ possit Christo & Antichristo ulla haberi communio.

Quæ prætexũt molliores Christiani.

Quando res Euãgelij præcipitetur.

Deinde

Per multũ tẽpus irrepsit mendaciũ, sed ueritas simulatq; affulsit, amplectenda est.

Deinde ualde absurdũ est, eo quòd sensim & per multa sæcula mendacium irrepsit, atq; uires accepit, ideo & ueritati recipiendæ, longum uelle tempus præscribere? Non debet potior nobis esse CHRISTVS, quàm Antichristus? Certe si non ilico ipsum, ut agnouerimus, receperimus, nunquam fiet eius nobis copia. Non sic Moscheh, Schmuel, Elijah, Chizkijah, Ioschijah, sed simul atque populo legis cognitionem restituissent, cunctas abominationes semel aboleuerunt, restitutis ceremonijs Dei.

Vnde nihil ij dicunt, qui perpetuo iactant, esse maiora quæ urgere oporteat, quàm reformationem ceremoniarum, hinc Antichristi reliquijs patrocinantes. Ceremoniæ testes religionis sunt, unde mox etiam nostra, à ceremonia baptismi auspicatur, ac si quis extra communionem factus ob scelera, per pœnitentiam recipi rursum debeat, mox per Eucharistiam Ecclesiæ reconciliatur. Quare imbecillem in ijs fidem CHRISTI esse oportet, qui Antichristi ceremonias abolere contantur, & ijdem nouitatem uitæ sero sanè exhibebunt, si modo unquam eam exhibituri sunt. Videmus sane hodie, ibi lentum esse Christianismi profectũ, ubi ceremoniæ Antichristi, simul feruntur, & multo uiuaciora esse omnia, ubi abolitæ sunt. Nam si hæreant, nulla potest esse caussa alia, quàm quòd uerbo DEI, uel nondum satis fiditur, uel quòd non digne satis æstimatur. Etenim utcunque fortes fide, ut sibi uidentur, illis non utantur, quæso ubi eorum pro gloria CHRISTI zelus, ubi so

Aduersæ Christo ceremõiæ ferri à Christianis nõ possunt.

ubi solicitudo pro fratribus, qui ut illis utuntur adhuc, ita indubie ex infirmitate utuntur fidei? Certe ut nulla prorsus est CHRISTI & Belial conuentio, ita syncere Christiani, nihil penitus ferre poterunt Antichristi, licet simul tamen, ita purgare illis Ecclesiam annitentur, ut maxime, gloria CHRISTI promoueatur. Et infirmiorum rationem ita habebunt, ut nihil temere, nihil importune faciant, sed summa cum mansuetudine docebunt infirmos sapere fortius, tamen & exemplis prouehere illos dabunt operam, neq; paucorum, qui Antichristi ceremonijs æquo addictiores sunt, & forte non ueri fratres, morabuntur cæcitatem, ut plurimos interim infirmos alios offendant, quibus nunquã ista cogitatio non in animo uersatur. Si ista tam mala eßent, abolerentur: si illa tam bona, opere ea cuncti, præsertim qui CHRISTI uolunt haberi, amplecterentur. Hi quidem si electi sunt, tandem confirmabuntur, etiamsi totus mundus ipsos offendat, ædificet nemo. Væ tamen interim per quos offenduntur. Proinde statim ut uera pietas prædicata, et professa à pluribus fuerit, Antichristi ceremonias & ritus abdicari oportet, neq; expectandum est, donec in omnibus ad perfectum usque pietas perueniat, alioqui nunquam illæ abolerentur.

Planè similes sunt hi indulgentes, & plus nimio lenes Christiani, qui cum primi uelint in Euangelio haberi, possunt tamen simul ferre Antichristianorum omnia, ijs, qui

qui apud Corinthios, scientiam habentes idolum nihil esse, uescebantur idolothytis, iactantes ut & isti nostri: in externis liberi sumus, quid ad me, quod alius istis rebus abutitur male, ego utar eis bene. Nam quemadmodum illi fidem in multis infirmabant, & quod ipsorum exemplo, idola minus execrarentur, & plerique etiam, repugnante cõscientia illis cõmunicarent, sic indubie faciũt tepidi isti nostri Euangelici hodie. Ipsi quidem sciunt nullius momenti esse, ceremonias antichristianas, hoc est, quæcunque præter Dei uerbũ inuectæ sunt, atque quoniam externa sunt, quorum libertatem habemus, uolunt illis libere uti, non expẽdentes, licere multa quæ non expediant, & libertatem nostram oportere, seruire alijs, quos interim ipsi offendunt, & gloriam Christi obscurant. Nam nescientes adhuc illa libera, in errore confirmant, adsertores uero earum confeßos Christi hostes exhilarant, & audentiores reddunt, tum denique fidem in alijs infirmioribus, qui eis ualedixerant, labefactant. Sic pulchre consulunt infirmis, uentri potius suo hic seruiunt, studentes gratificari Christi uel hostibus uel desertoribus. Nam præter hos nemo, anxie pro ceremonijs digladiabitur. Hæc illorũ cõtatio, qua Euangelion adeo non prouehunt, ut sensim aboleant. His certe hodie debemus, ut in multis locis, ubi diu prædicatum Euangelion fuit, aduersa sint restituta omnia, cum nusquam ubi serio & pure prædicato Christo, etiam ad ipsius uerbum reformatæ ceremoniæ sunt, id accidiße uideamus. Quæ enim non prædicato Christo,

Christũ tãdem excludũt ferentes contrarias ceremonias.

sto, aut nō pure prædicato, p tumultū acta sūt nihil ad nos. Cum itaque Christus scandala tam execretur, & uæ mundo clamet, ab offendiculis, uæ homini per quem offendiculum uenit, diligentissime in istis, & alijs cauendum ne cui offendiculo simus, præsertim autem paruis, non solum ætate, sed etiam, fide & intelligentia. Vita æterna est solida DEI & CHRISTI cognitio, quicquid igitur hanc ullo pacto, uel remorari, uel obscurare poterit, à nobis neque dicatur, neque fiat, & quæcunque illam remorari, uel obscurare poterunt, pro uiribus remoueamus. Tum ut eam uita quoq; exprimant, pijs & hortamentis, & exemplis quoslibet prouocemus, nihil prorsus, uel nostris hic uel aliorum affectibus concedentes, cum demergi in mare præstet, quàm dare scandalum. Reliqua ista: quod si manus tua, uel pes tuus &c. explicata sunt supra quinto. Ducitur autem ab eis, ad præsens institutum argumentum huiusmodi. Scandalum nocens adeo res est, ut nihil sit tam necessarium aut charum, quo quis non debeat carere potius, quàm inde scandalum pati, hoc est, se à uita deo digna remorari, in qua qui non pergit, ad Geennam properat, summe igitur cauendum, ne tale obijciamus alijs, præcipue uero paruulis, quorum lapsus existit facilior. Debemus enim alios perinde atque nos ipsos diligere.

Videte ne contemnatis unum ex his pusillis, &c, Matthęus solus.

NN Insignis

Insignis planè locus, & indubie multo efficacißimus omnibus pijs, ad persuadendam summam puerorum obseruantiam, ut maximi quisque eos habeat, atque offendere summopere caueat. Siquidem chari Deo sunt adeo, ut in cælis constituerit ipsis præsides & custodes, sanctos suos Angelos, qui sua perpetuo præsentia fruuntur, uæ sane ei, qui scandalum illis obiecerit, & non pro uiribus annisus fuerit, ut ad uoluntatem eius qui illos condidit, educentur. Adijcit autem: Venit enim filius hominis seruare quod perierat, quo ostendit, unde sit, quod pusilli, Deo tanti existant. Natura etenim filij iræ uniuersi sumus. Cum autem CHRISTVS uenerit, ut quod perijt seruet, nulli sunt ad opem eius percipiendam aptiores, ut qui sibi ipsis fidant minime, neque sua quærentes, oblatam ueritatem respuant. Addit præterea simile, quo nihil aliud uoluit significare, quàm sicut homines perdita, & si minimi momenti sint, collata ad ea, quæ adhuc poßident, maiore tamen cura quærunt, quàm illa seruent, maioreq; gaudio afficiuntur, cum ea rursus inueniunt, quàm de poßeßione illorum omnium. Sic etiam patri singulari curæ esse pusillos, quamlibet per se abiectos & nullius precij, qui utique à primo Adam, peccato contracto, perierant.

Quāti deo pusilli.

Lucas hoc ipsum simile paulo fusius conscripsit, cum alio eiusdem monetæ, decimo quinto, sed alio loco illis Dominum usum memorat, nempe ubi respondit Pharisæis

& Scri=

& Scribis murmurantibus, quòd peccatores reciperet, ac cibum cum illis caperet. Cuiusmodi factum, noster supra nono, narrauit. Porrò in primo simili, illud torquet quosdam, quòd ait: Gaudium in cælo fore, super uno peccatore resipiscente, magis quā super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia. Sed si memores eßemus, dominū uulgarissime loquutū, atq; de diuinis ac spiritalibus rebus, tanquam de humanis, quo nimirum sermonem suum uulgi capacitati accommodaret, parū scrupuli hic esset. Non igitur disputemus qui iusti sint, pœnitentia non egentes, cum cuncti peccatores sint, eóque continuo resipiscentes, loquitur enim de ijs, qui iam ueritatem amplexi sunt, & obliti eorum, quæ sunt à tergo, perpetuo extendunt se, ad præfixam metam, licet nunquam non orandum eis sit, dimitte nobis debita nostra. Ii tamem ut iam de grege Domini sunt, ita non habetur super eis, peculiare gaudium, quemadmodum super uno peccatore, qui cum alienus à regno D E. I, & ouis quidem, nempe electus fuisset, sed perdita, ignorans scilicet Dei, nunc resipuit, Deum agnouit, alijsq; iam Domini ouibus iungitur. Gaudium enim affectus est, qui de recenti bono oritur, & dum illo aliquandiu quis fruitus est, remittitur.

Gaudiū sup uno peccatore resipiscente, plusq̃ sup 99. iustos.

Omnibus autem illis, quòd perdita ouis quæritur, relictis nonaginta nouem, q plus de ea inuenta gaudeatur, uti & de inuenta drachma, quòd ita in cælis, nempe uere spiri-

re spiritali DEI regno, ipsis nimirum Angelis, ut in altero simili explicatur, super uno peccatore resipiscente gaudium futurum sit, nihil aliud uoluit Dominus significare, quàm ex uoluntate patris, & consentientibus Angelis DEI, atque omnibus secundum DEVM affectis, summa eorum, qui electi, ad numerum sanctorum adhuc aberrant, sibi eße curam, ut in uiam eos reducat. Eóque cum publicanis & peccatoribus libenter congredi, et consuetudinem habere, quo utique ad resipiscentiam ipsos prouocet, quod cum Pharisæi, atq; Scribæ ferrent inique, declarare illos, diuersam à DEO, atque sanctis eius Angelis, mentem, eoq; prauam et Satanicam habere.

Quid sibi uelit hæc similia.

Hanc incomparabilem DEI erga peccatores dignationem nemo satis expenderit, sicut neque utilius quicquam expendi poteſt. Quare friuolæ hic hominum commentationes, relinquendæ sunt, & tanta potius cogitanda Dei erga nos miseros, tánque ineffabilis bonitas, quo fide erga ipsum, & dilectione erga proximos crescamus, solicite quoque daturi operam, ut aberrantes Christi ouiculæ ad suum pastorem & seruatorem reuertantur. Cuius caußa, nulla cum peccatoribus consuetudo non laudabilis fuerit, de quo suprà nono in illud: Cumq; id uidissent Pharisæi.

Quæ potiß. hic cogitanda.

Lucas præterea aliã parabolam ibidem memorat, quã Dominus subiecit, de patre omnium clementissimo, qui filium

filium perditum, insumpta nepotando omni sua hære=ditate, & necessitate tandem compellente, reuersum, indicibili benignitate, et gaudio receperit, imò obuiã illi ierit, summaq; amoris indicia exhibuerit, ut inde frater alter et maior offenderetur· Qua utique aliud nihil docere uoluit, quàm inexplicabilem esse DEO, erga peccatores reuertentes, misericordiam atque clementiam, ut ea etiam homines alios, licet horũ fratres, qui præcipue hinc gaudere debebant, offendantur· Atque ita tacite arrogans ipsorum supercilium perstrinxit, qui fratrem illum maiorem, de felicitate minoris dolentem, tum referebant, damnantes, quòd in ipso seruatore peccatorum, ea Dei clementia in præsenti congressu cum publicanis & peccatoribus, tam preclare sese exerceret·

Parabola filij perditi ·Lu·15·

Quibus tamen simul innuit, si uere iusti sint, & patri usq; seruierint, nihil prorsus, in optimo patre desideraturos, quamlibet bonitatem suam effundat in peccatores, cum quo semper agant, eiusq; omnia possideant· Vt & nonaginta iustis nihil desit, & si plus super uno peccatore gaudeatur· Cæterum significatur his quoque, omnia à DEI bonitate, & prorsus nihil à nostris meritis pendere· Quæ cum plurima uidemur nobis habere, tum maxime nobis placemus, aliosq; fastidimus, eisq; DEI gratiam inuidemus, quo utique uacuos meritis nos declaramus, atque à DEI bonitate alienissimos· Alij ludant allegorijs, horum uoluit nos Dominus monere, hæc certa sunt, cum alia commenta sint hominum, & in

Quæ ex hac parabola discenda·

certa omnia. Sed placent figmenta rationi humanæ, sordent solida. Vnde fuerunt, qui in concionibus, bonam anni partem, in huius parabolæ allegorizationibus, ut loquuntur, detriuerint, sibi ipsis & auditorio mire placentes, sanè quòd similes habebant labra lactucas, utriq; diuinæ inanes ueritatis.

Porrò si peccauerit in te frater tuus, Lucæ 17.

Cum & apud Lucam, monitioni de scandalis hæc subijciantur, negare cum ratione non possum, quin ea Dominus quoque illi subiunxerit. Videntur ergo hunc cum superioribus ordinem habere. Monui quantopere necesse sit cauere, ne quem, præcipue autem pusillos, offendatis, debetis enim solicite, ad salutem quorumlibet mihi cooperari, qui ueni, ut quod perijt, quæram & seruem. Ne quem igitur offendatis, sed ut ad salutem quotquot omnino licuerit, perducatis, diligentissimam curam impendite. Eoq; cum quis coram aliquo peccarit, is admonere illum peccati uelit, & quidem scorsim solum, quo uideat, suam salutem, non infamiam quæri, si tamen ille resipiscat, monitor ipsum lucratus est, quo nihil debet uobis optabilius esse, sicut Angeli in cælo, peculiare habent, de peccatoribus resipiscentibus gaudium. Si uero monitorem non audiat, assumat ad huc unum,

Ordo dictorum.

uel

uel duos, quo maioris momenti sit illi qui peccauit, monitio. Quod si & hos contemnat, indicetur Ecclesiæ, peccantis & nolentis resipiscere, peruicacia, ut à toto cœtu eorum inter quos uersatur, tertio demum moneatur. Adeo non facile, de peccatoribus, desperandum est, sed ante tentanda omnia. At si ne Ecclesiam quidem, admonitus iam à pluribus audierit, habeatur, ab omnibus, quibus ita cognitus fuerit, tanquam Ethnicus & publicanus, nunc haberi solet bonis, nempe homo profanus, cum quo boni nihil habeãt commertij.

Nam sic uos pater habet, ad hunc modum pro regno suo zelantes, ut quæcunque ligaueritis, ligata habeantur & in cælis, hoc est, quoscunque ita monitos, è consortio uestro eieceritis, ij etiam apud patrem eiecti habebuntur, & contra, si quos solueritis, hoc est, pœnitentes, in consortium uestrum rursum admiseritis, ratum id quoque erit & apud patrem. Etenim si uel duo tantum in nomine meo, consentiant super terram, quicquid ij patrem orauerint, impetrabunt. Vbicunq; enim duo uel tres duntaxat in meo nomine, certa in me fiducia cõuenerint, in illorum medio sum, per quem à patre poterunt obtinere omnia. Vnde si pœnitenti ueniam oraueritis, certò eam impetrabitis, atque ita quem uos uoletis habere solutum, solutum reddere poteritis. Tantũ annitimini, ut à peccato reuocetis, quotquot omnino audire uos sustinuerint.

Ethnicus et publicanus.

Vbi duo uel tres.

Quod illud: si peccauerit in te frater tuus, pro eo ac

cipiam quod est, coram te uel te conscio, magis quàm contra te, in caussa est, quod contra doctrinam Christi sit, propriam iniuriam persequi, deinde debeat ita Christianus esse gloriæ D E I *addictus, ut in se peccatum ducat, quicquid peccatum fuerit in* Deum. *Postremo quia in hoc uerbo, diliges proximum tuum, &c. tota lex impletur, nihil poterit omnino coram proximo peccari, quod non sit & in ipsum peccatum, hoc est, cum iniuria eius coniunctum.* Recte *itaque dixit* Dominus: *Si peccauerit frater tuus in te, sed comprehendit sub hoc simul, quicquid omnino coram te, & cõscio te, peccatum fuerit, non solum quo peculiari iniuria tu afficeris, ut si quis tibi conuicietur, tua furetur, aut quid huiusmodi contra te peccet. Nam inficiari non potest, & ob alia peccata, quibus nos non ita proprie ledimur, fratres monendos.*

Si peccauerit in te.

Notandum *prætcrea, quòd ait frater tuus. Nam iudicare de ijs quæ foris sunt, nihil ad nos. Quanquam ut & ipsi in* Ecclesiam *ueniant, & fratres nostri euadant, omnem operam impendere oporteat. At qui fratres haberi uolunt, uæ nobis, si peccantes non admonuerimus. Nimis certũ est argumentũ, ijs perparum fidei et dilectionis esse, qui tam serium* C H R I S T I *præceptum ac rem adeo utilem & frugiferam tantopere neglexerint. Quis enim sibi ipsi satis oculatus sit, qui non cõtinuo monitore egeat? Quæ igitur charitas re tã necessaria fratres se inuicẽ fraudare? Quæ rursum insania, tanto se*

Frater tuus.

nolle

nolle beneficio affici? Quales minime paucos reperias, qui cum Christianißimi haberi uelint, nolūt tamen, quam libet amice moneri, quos miror si ex corde se peccatores agnoscant· Velut torques inquit Schlomoh, aureus & aureum monile, est increpatio apud sapientem, qui auscultat· Prouer 21· quam utiq; non nisi stultus & subito periturus contemnere potest, Prouerbiorum decimo quinto & uigeßimo nono·

Mihi quidē Ecclesia, sine usu mutuæ admonitionis fre quentißimo id uidetur, quod regnum siue iudicio & usu legum, ac uelut ciuitas in potestatem quidem principis re dacta, sed nondum ab eo, ut formam ciuitatis, & R· Publicæ imposito magistratu, & firmatis legibus, haberet instituta· Neq; enim aliud Ecclesia iudicium habere potest, quàm ut eos, qui fratres haberi uolunt, moneat, dum peccauerint, & nolentes resipiscere, à communione sua excludat· Ad hæc cum membra inuicem sumus, & summum studium nostrum esse debeat, quo in pietate ueroq; cultu Dei omnes promoueamus, si monere nos mutuo cessamus, quid quæso reliquum est, quo Christi inter nos esse dilectionem demonstremus, cum ea in præcipuo officio cesset? Atqui si nulla inter nos uera dilectio fuerit, quid quæso Christianos nos gloriabimur, quando hæc proprium Christianismi insigne sit· Iohan· 13·

Quanto cum malo monitio munia negligatur·

Porrò illud, dic Ecclesiæ, nemo ita accipiat, quasi præ ceptum à Christo sit in publica concione, ad uerbum Dei audiendum, conuenientium, cum qui binas monitiones spreue=

Dic Ecclesiæ·

spreuerit accusare, atq; ibi tum palam ab Ecclesiaste reprehendi. Nam cū Christus hæc doceret, eiusmodi Ecclesiæ facies, nulla erat. Deinde non est data ligandi & soluendi potestas, nisi conuenientibus in nomine Christi, quibus etiam nullus præscriptus numerus est, cum duo etiam omnia à patre impetrent, sicut habent uerba Christi. Vnde & Paulus nominatim, hac potestate fungi, congregatos in nomine Domini nostri IESV Christi uoluit 1. Cor. 5. Iam nostri conuentus impuri adhuc nimis sunt, & sane paruus numerus eorum, qui sese penitus Christo dediderint, neq; licet per pacem publicam, arcere à conuentibus Ecclesiæ non probatos, quare in publicis Ecclesiæ conuentibus, ut hodie res ferè habent, excommunicatio publicitus exerceri non potest, nisi ubi Dominus eam gratiam faceret, ut maior totius populi pars, cū magistratu, ad Christum pleno corde conuerterentur. Vbi id non datur, necesse est, ut qui plenius Christum receperunt, sanctissimū hoc & saluberrimum Christi institutum inter sese reducant, ut quoscunq; familiares, uel uicinos habent, qui Christo nomen dederunt, diligenter & libere moneant, cumq; monitiones aliqui contemnere pergunt Ecclesiæ, quam ipsi inter se habēt, uel ex uicinitatis, uel aliâs familiaritatis consortio, aut deniq; ratione cognationis, atq; familiæ, contemptores monitionis deferant, quæ illos si pergāt contemnere, postea è sua communione eijciat, donec à pluribus, sancta hæc Christi lex recipiatur. Vtcunq; autem res interim habeant, Christianorum profecto fuerit, tam mi-

Cui Ecclesiæ ligandi & soluendi potestas data.

nistrorum uerbi, quàm aliorum, ut Domini panem cum nemine palam Christi nomen flagitijs suis infamante frangant, & eò continuo enitantur, quo quæ Christi Ecclesiæ haberi uolunt, institutum hoc Domini saluberrimum amplectantur, sanctumq́; seruent.

A cœna Christi arcendi mali.

Quod autem dum huc uenire non datur, propterea nullum habeatur Euangelion, nullus Christus, ut Anabaptistæ blasphemant, commentum est Satanæ, Christum conantis ita rursus nobis eripere. Christus siquidem ipse, & uere adfuit electis, quibus cum carne uixit, & non sine fructu ipsis prædicauit, neq; tamen Ecclesiam habuit, in quam probati tantum admißi, & reliqui ab ea exclusi fuißent. Si nanq; duo uel tres duntaxat in nomine Christi conspirent, Ecclesia est. Ad hæc prædicandum ijs est, qui nondum audierunt, aut certe nondum perceperunt. Attamen utcunq; feratur impuritas conuentuum, ubi uerbum prædicatur, quam Christus & Apostoli quoq; tulerunt, cœnæ tamen communio, ut dixi, pura eße debet. Nam publica est, de redemptione gratiarum actio, atq; circa hãc, ut communio, ita & excommunicatio potißimum exercenda est, & non circa baptismum.

Contra Anabaptistas, negantes Christum haberi ubi non publica habetur excommunicatio.

Habet enim hodie res nostra, ut olim quando populus Iisraël, post diutinam à Domino defectionem, ad uerum Dei cultum reuocabatur. Vt ergo illi non denuo circuncidebãtur, licet ab impijs circuncisi, & mox ad impietatis cultum fuissent educati, sed celebratione Pesach, testabãtur fuere, sese ad Dominũ reuersos, ut in historia re-

gum,

Per Eucharistiam excercēda excommunicatio.

gum, Chizkijah et Ioschijah legimus. Ita nulla ratio est, rursus baptizari, semel licet ab impijs baptizatos, & ad impietatem educatos, audito Euangelio, si cui datum fuerit, ut credat, is per Eucharistiam habet, ut fidem testetur citra Anabaptismum. Si enim Domini quis fuerit, ille uere etiam Domino extitit per baptismum consecratus, quã libet ab impio baptizatus fuerit. Neq; enim præceptum usþiam est, ut rebaptizentur, qui baptizati sunt à malis. Sed hoc hominum genus, anabaptistæ à Christo, ad sua opera & elementa mundi defecerunt, eoq́; huc & alios pertrahere conantur. Nobis donet Deus Christi baptismo iterum & iterum purgari, aqua ista externa neminem sanctum reddet. Sed de Anabaptismo, & baptismo supra 3.

De potestate uero ligandi et soluendi, hoc est, ab Ecclesia excludēdi, uel in eam recipiēdi, siue ab initio, siue post admißa flagitia, suprà 16. Clare autem hic notatur, omnium in nomine Christi, hoc est, ex fide in eum conuenientium, esse potestatem hanc, hoc est, claues regni cælorum, quia talium spiritus Domini est, & uerbum eius. Alioqui nec in nomine Christi, hoc est, freti Christo poßent conuenire, atq; in unum corpus, multa membra coalescere, nec à patre quicquam fide orare.

Tunc accedens Petrus ad eum
Lucæ 17.

Lucas

Lucas habet, Dominum iußisse ei qui in nos septies in die peccarit, & toties conuersus ad nos fuerit, dicens pœnitet me, remittere, uolens utiq; ut quotiescunq; peccati fratrem pœniteret, ei condonaremus; idq; non solum ex nobis, sed suo etiam nomine. Quid enim alioqui nostra esset condonatio? Solui & in cælis oportet, quod solutum pronunciauerimus in terra. Per septenarium autem numerum, Dominum uoluisse significare quemlibet, responsio hic Petro data declarat, cum DOMINVS non usq; septies, sed usq; septuagies septies remittendum fratribus, respondit. Hinc uero immensa Dei bonitas relucet, qui absq; modo & numero remittere iubeat, peccantibus, si peccati modo pœniteat, indubie ratam habiturus nostram remißionem. *Septuagies septies remitendum.*

Sed illud apud Lucam: Si conuersus fuerit ad te dicens: pœnitet me, probe animaduertendum. Qui enim illi peccatum remittatur, quod ipse non remiserit, hoc est, ut peccatum agnouerit, animo illud detestans? Ergo si pœniteat modo, quotiescunq; ueniam peccator orauerit, toties & exorabit, Deum sane & Petrum, ac quotquot exemplo Petri, Domino auscultarint, benignitatemq; eius atq; facilitatem uolent referre, sed Antichristianos Episcopos non ita, ij enim suas habent leges, suumq; remittendi modum, ut nihil tamen remittant gratis, uerum cum cætera omnia, cum Christo pugnent, haud mirum est, si fictas suas condonationes magno uendant, & sint à facilitate Domini alienissimi. Sed hi nihil ad nos. *Pœnitenti remittitur.*

Ideo

Ideo assimilatum est regnum cælorum homini. Matth. solus.

Quid hæc sibi uelit parabola.

Hac parabola docere uult, clementißimum nos habere Dominum, quo in remittendo debita, nihil sit facilius, cuius clementiam & facilitatem debeamus imitari erga conseruos, quam utiq; incōparabilem in nos experimur. Si minus, haudquaquam nobis clementiam eius porrò, sed intolerabilem potius iram expectandam, quæ nihil penitus remittens, cuncta à nobis debita exigat, quo pacto, æternum nos in Geennæ carcere perire oportebit. Reliqua permittimus ludentibus allegorijs. Veritatem autem quærentibus, satis sit hinc discere, cælestem patrem orantibus remittere omnia, neque prius aliquid requirere à nobis, quàm ut pariter alijs quoque ex cordibus cuncta condonemus.

Omnis iniuriæ penitus memoria abolenda est.

Quod autem peculiariter uidetur loqui Christus de iniurijs proprie in nos admißis, caussam esse existimo, quod tametsi illas uideri uelimus nonnunquam remittere, uix tamen remittamus eas ex cordibus, nimirum ut eos qui offenderant, pristino apud nos loco haberemus, æque ut antea, ad benefaciendum illis propensi. Manere nanque crebro maligna quædam in animis, iniuriæ memoria solet. Iam Deus ueritas est, nec potest ferre fucum, quare si non penitus expuncta ex cordibus fuerit, omnis acceptæ iniuriæ memoria, non est, quod commißorum nostrorum gratiam ab ipso speremus. Seducere qui persuasus fuerit,

qua pa=

qua pater clementissimus, in nos clementia utitur, is nulli us memor iniuriæ esse poterit, neq; potius quicquam habe bit, quam omni genere benignitatis, facilitatis & clemen tiæ, proximos demereri. Et suprà σ. in illud: Proinde *si re miseritis hominibus errata sua, non nihil diximus, quod huc faciat.*

CAPVT XIX.

Et factum est cum consummasset IESVS sermones. Mar. 10.

T hanc regionem beneficijs suis, uisitare uoluit, ut ubiq; salutis radios spargeret. Turb*æ ergo cupide hos excipiebant, Pha risæi suo more aderant, ut ipsum tenta rent. Sed spectāda mira* Domini *bonitas, qui licet nunquā Pharisæi illi non maligno animo cum ipso congrederen tur, quæ tamen pro ueritate faciebant, mansuetissime sem per eis respondit.* Neq; *enim propter malos cælanda erat ueritas bonis, aut prædicāda nō decentissime.* Ne *igitur et nos spectemus, quid mereatur aduersariorū malignitas, sed magis quid deceat, ueritatem* Dei.

Caussa autem cur Pharisæi de diuortio potissimū Do*minum tentarūt, fuisse uidetur, quod natura illud ut fœ dum et iniquum mens honestior detestetur, & lex tamen*

ipsum

Summa responsionis Christi.

ipsum admiserat. Ad scripturam igitur illos remisit, & locum de libello repudij, alio, ex primo libro Moscheh adducto, explicauit, unde huiusmodi argumẽtum nimirum duxit. Optime Deus condidit omnia, nec potest quicquam habere melius, quàm si ita habeat, ut est conditum diuinitus. iam qui fecit hominem, marem & fœminam, eos condidit, et dixit: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, erũtq; duo in carnem unam, hoc est, amore uir uxorem omnibus præferet, adhærebitq́; ei, ut uelut unus homo censeantur. Nam mulieris caput uir, caro uiri mulier est. Ephes. 5. Quos itaq; adeo Deus coniunxit, ut uelut unus homo habeantur, non debet homo separare. Non igitur licebit marito repudiare uxorem, multo minus uxori, uirum, ob caussam quamlibet. Ex eo ergo, quod Mosche iußit dare libellum repudij, non colligitur, licere uxorem repudiare, sed si quis ob duritiem cordis nolit illi commodum maritum exhibere, ut dato libello repudij, eam dimittat, quo possit nubere alij. Ne scilicet duplici iniuria miseram afficiat, & ipse officium mariti illi negans, & prohibens simul, ne ab alio ipsum percipere poßit.

Hinc satis patet, apud pios, nihil loci esse diuortio, cum & maritus uxorem, tanquam carnem suam diligit & uxor, ut caput suum, maritum obseruat, ut neq; ille uelit, neq; hæc mereatur repudium. At ubi impij sunt, ut æqua est hodie, cordium eorum duritia, ita non minus miseris uxoribus, per magistratum oportebat consuli, quã olim.

Neq;

Neq; enim minore, quàm Moscheh, potestate hac quidem in re fungitur magistratus quilibet. Præstaretq; ut sine perpetuo cruciatu uxorum, huiusmodi duri corde, adulterium dimittendo eas committerent, quàm quod præter adulterium, quod continuo, dum uxorem, non ut uxorem habent, perpetrant, etiam perpetuam illarum addant carnificinam. Quod nimirum Christianißimorum Cæsarum, sancta lex, quam infrà ponam comprobat. Vtcunq; enim propter duritiam cordium malorũ, lex repudij data fuit Iudæis, salutaris tamẽ hactenus extitit, quod ea periclitantibus aliâs grauius, uxoribus subueniebatur, quare & cũ gratia Dei, hodie illa, magistratus et poßet et deberet uti.

Magistratus ob duritiam cordis & hodie repudium admittere debet.

Neq; eo peccaret contra hoc Christi dictum: Quos Deus coniunxit, homo ne seperet, quod non ipse, sed Deus, per dictam legem, illos separaret. Ad hæc istud, homo non separet, contra repudiantes suas uxores dictum, non magistratũ, qui non tã separat, quã animo iam separatam grauiori periculo eximit. Certe magistratus est curare, ut commode & tranquille uiuatur, si iam aliquorum obstat cordis duritia, quo minus coniunctis in matrimonio id liceat, non debet indignum se ducere, uti remedijs, quæ Deus ipse instituit, neq; credẽdum, quod quicquam Christus damnarit eorum, quæ pater præcepit. Iam duris corde ille præcepit, si nollent maritali æquitate uxores tractare, ut libertatem illis facerent libello repudij, nubendi alijs, quanquam istam illorum cordis duritiam, nunquam non damnauerit, qui ante omnia semper exegit, dilectionẽ

Homo ne separaret nõ est contra magistratum dictum.

mutuam, Christi itaq; responsio, hoc potius egit, ne quis Iudæorum sibi placeret, peccatiq́; immunem putaret, si citra caußam legitimam, tantum ob cordis sui duritiam, quàm non posset diligere, & debebat tamen ut carnem suam complecti, uxorem repudiaret. Animum igitur Christus hic adulterij reum peragere uoluit, qui contra iura coniugij, ita auersaretur uxorem, ut præstaret eam ipso liberari, quàm manere coniunctam, legem autem repudij non damnauit, nec damnare potuit, qua consuli scilicet poßit uxori aliâs grauius periclitaturæ. Sicut & si litigantes, suaq́; contendendo iure repetentes, cum iactura charitatis CHRISTVS damnet, legem tamen non damnauit, qua ad restituendum, quod inique mali abstulerunt, compellantur.

Probe ergo expendatur, contra quos Christus illud, homo non separet, dixerit. Nulla hic de magistratu quæstio fuit, sed si liceret homini, nempe iã marito uxorẽ suã dimittere libere, propter quãlibet caußam, iustã uel iniustã. Ad hæc respõdit, homo nõ separet, quare pinde illud accipere oportet, atque si dixißet: homo non dimittat uxorem suam, quæ postquam uxor facta fuit, à Domino ipsi iuncta est, ut eadem caro sit, hanc Dei cõiunctionem, ne uelit homo uiolare. Porrò qui nulla gratiâ uxorem dignatur, iam hanc uiolauit, si enim relictis parentibus uxori adhærere debeat, certe amari eam summe à marito oportet, gratiãq́; in oculis eius habere præcipuam. Cum

Magistratus nõ separat, sed separatã periculo eximit.

itaq;

itaq; in duris corde separatio, in potiore parte facta est, simulatq; odire & execrari, uxores cœperint, magistratus, eximens odio & sæuitiæ mariti mali, uxorem innocentem, permittens diuortium, non sane separat à Deo coniunctos, sed animo iam repudiatam & separatam, seruat à periculo grauiori, conceditq; ut uere iungatur ei, cui DOMINVS iunctam uoluit. Interim aũt adulterij reus est, qui animo suo illam ob duritiam cordis sui abiecit.

Huic nequaquam aduersatur, quod postea Dominus inquit: Et qui repudiatam duxerit, adulterium committit. Nam non nisi de eo, qui in fraudem prioris matrimonij, repudiatã duxerit, hoc intelligendũ est. Etenim si ob alias quàm stuprum caussas dißidium inter coniuges oriatur, ut uel ableget uxorem maritus, uel diuertat uxor, debent omnia tentari, quo reconcilientur. Et hac quidem cauſsa Paulus innuptam manere uult, uxorem quæ à uiro discesserit, indubie non repulsa legitima caussa. Non aduersatur qui repudiatam duxerit.

Nam quod non de quauis repudiata hoc intelligi possit, duo clare euincunt, prius quod Paulus pronunciat non esse ligatum fratrem, uel sororem, si coniunx propter fidem ei nolit conuiuere. Iam ob religionem repudiata, certe non est ob stuprum repudiata, & concedit tamen Paulus illi alias nuptias, nequaquam concessurus, si adulteriũ cõmitteret, eam ducens. Deinde cũ Dominus marem & fœminam condiderit hominem, neq; seorsim Repudiata citra adulteriũ duci potest.

uirum, seorsim mulierem, uoluerit uiuere, sed dixerit: nō est bonum homini esse soli, ex quo Paulus statuit, unumquenq; debere suam uxorem, & unamquanque suum maritum habere, propter uitandam fornicationē 1. Cor. 7. nemo pius inficiari potest, quin semper Deo gratum, & nunquam peccatum habeatur, ut quilibet suam, & quælibet habeat suū. Si ergo qui, aut quæ existat, cui nullus sit cōiunx, cōiugem illi concedere oportet. Siquidē effici poßit, ut quisq; eam, quam semel duxit, retineat, aut si facta discesßio sit, recipiat, & quælibet ei cui primū nupsit, adhæreat, aut facto dißidio ad ipsum redeat, commendabilius est, debentq; ad id conari pij. Si autem alterius obstiterit cordis duritia, & obstinato animo, reconciliationem nolit admittere, non poterit ob id infringi uerbum Domini, unusquisq; suam, unaquæq; habeat suum.

Innocēter repudiato coniugi secundæ nuptiæ cōcedendæ.

Omnino itaq; ei, qui æquiorem caussam habet, secundæ nuptiæ concedendæ sunt, neq; admittit adulterium, qui repulsam duxerit, postquam impetrari reconciliatio non quiuerit. Non enim ducit eam in fraudem prioris connubij, sed suscipit derelictam. Iam certum est, hic tantum contra leuitatem, nulla caussa repudiandi uxores Christum locutum, & nulli necessarias, atq; laudatas diuinitus nuptias uoluisse negare. Quia stat inuictum Dei uerbum: non est bonum homini esse soli. Lex deniq; charitatis, qua omnia metienda & dispensanda sunt, qui ferat innocenti, ob improbitatem alterius, necessitatem

inijci

inijci peccati? Iam non est datum omnibus, ut uiuant cælibes, teste hic Christo.

Porrò de eo, qui nulla digna caussa uxorem repudiat, neq; ut recipiat, atq; ut uxorem decet, tractet, poterit persuaderi, iudicium magistratus pronunciabit, si rei publicæ ferendus sit, an secus. Et si ferendum statuat, necesse est, ut & ipsi quamlibet malo, & corde duro, uxorem concedat, quia non est bonum homini esse soli, & non est ferenda in populo Dei scortatio. Ergo medium hic nullum est, tollat aut concedat uxorem, etiam si eum admissi mali non pœniteat, sitq; plane deploratus. Nam & malos satius est Rei Publicæ habere coniuges, quàm cælibes, nisi natura inepti essent ad coniugium. Alioqui quis dubitet cælibatum eorum, plura daturum R. Pub. damna, quàm coniugium? Idem de uxore diuertente, & reconciliationem respuente censendum est, aut tollēda erit, aut permittendum ut alteri nubat.

Etiam malo dum fertur nuptiæ nō sunt negandæ.

Optandum igitur est uotis omnium, ut magistratus, cuius imperio, externa omnia subiecta sunt, diuortij caussam, sicut & in totum nuptiarum negotium sibi, iustis ipsum legibus moderaturus, agnoscat diuinitus demandatum. Nihil enim est, commentum quorundam iuris et æqui male consultorum, hanc caussam ad iudices Episcopales duntaxat pertinere, & falso falsius. Capitale enim est & Dei & optimorum Cæsarum legibus, adulterium, tum sæuitia & aliæ quoq; diuortiorum caussæ, pœna corporali uindicandæ sunt, quæ omnia ab Episcoporum

Caussa nuptiarum et diuortij nō est Ecclesiasticorū.

rum officio, existũt aliena, & pertinent proprie ad eos, qui gladium à Domino acceperunt. Deinde ab ijs qui foris sunt, potissimum hæc proueniunt, qui item ad Episcoporum iudicium non attinent. Sed ut Episcopi sunt, ita habent & iudicia, & caussas. Ad hæc longe abest, ut quicquid illi ad se rapuerũt, id eorũ esse credatur. Non solum enim multa quæ sunt magistratus profani, sibi illi uendicarunt, sed plurima etiam Christi, dum omne ferè in animas sibi imperium usurparunt, & fidem sub suas leges coegerunt.

Ad magistratum profanum caussæ nuptiarũ & diuortij ꝑtinent.

Magistratus igitur Christianus sciat, externa omnia sibi demandata, ut ad gloriam D E I, publicamq; honestatem cuncta instituat, neque dedecere se, quod Moscheh in populo D E I sibi permisit. Idem & noster D E V S est, atque utinam tam sancte R. Pub. nostræ gubernarentur, ut illa gubernata à Moscheh fuit. Sanè superiorum temporum imperatores, qui fidem nostram amplexi fuere, matrimonij, & diuortij caussas, nequaquam à iudicijs suis alienas duxerunt, ut testantur de his eorum leges in multis sanè laudatissimæ.

Prima ciuilis lex digna reuocari.

Inter quas primam reuocari multo saluberrimum foret, ne nuptiæ sine consensu eorum, in quorum potestate sunt, coeuntes, id est, patris uel aui, aut proaui consisterent, quos tamen si æquo longius differrent, magistratus ad officium compelleret. Quam legem eximie sanctam Romanis olim fuisse, testatur titulus de ritu nuptiarum,

rum,

rum, libro pandectarum iuris ciuilis 23. & alijs quoque libris iuris ciuilis repetita. Quam sanè & apud nos sanctam haberi, non solum è re foret contrahentium matrimonium, qui per ætatem sibijpsis parum consulere possunt, uerum etiam ex eo nos unice deceret, quod apud nullos, patriam potestatem tanti esse atque apud nos oportebat.

Deinde & illa admodum conueniret, ut ante celebratas nuptias, integrum esset conditioni renunciare, tam sponso, quàm sponsæ, atque ijs in quorum potestate sunt, ut olim integrum fuit, si utrisq; consentientibus impune, si altero inuito, non nulla quidem, sed leuicula tamen pœna, ut eodem libro pandectarum, titulo de sponsalijs, & C. eodem, atque locis alijs legimus. Nam cum summa debeat esse inter coniuges coniunctio, atq; omnis iuris diuini & humani communicatio, sane graui perpensione opus fuerit, quam quisque ducat, & cui quæq; nubat, nec uspiam minus præcipitandum. Quapropter dubitari nõ potest, commentum Satanæ fuisse, quod matrimonij promissio, per uerba, ut loquuntur de præsenti, tam inuiolabilis fuit habita, etiam clam parentibus, et sine ullis arbitris facta. Altera lex reuocari digna.

Præterea operæpretium esset, haud plures personas, ab incundo inter se connubio arcere, quàm uel lex Moscheh lib. 3. cap. 18. uel lex Cæsarum, quæ in codice lib. 5. titulo de incestis & inutilib. nuptijs, itẽ institutionib. lib primo de nuptijs legitur, à lege Dei nihil discrepans. Sunt Lex tertia.

autem quas lex Cæsarum uetat, in coniugium accipere, hæ tantum: filia, neptis, proneptis, mater, auia, proauia, amita, matertera, soror, sororis filia, neptis, priuigna, nouerca, nurus, socrus, fratris uxor, & soror uxoris. Has et lex Dei ducere prohibet, quare consobrinis & fratruelibus connubium inter se contrahere licet, quicquid contrà leges pontificiæ statuerint. Quis enim honestatis hic maiorem rationem habeat, Deo ipso omnis honestatis authore? Cuius legibus quãto plus respondent Cæsareanæ, pontificijs, tanto certe eis, apud Christianos plusquam pontificijs oportebat deferre. His profecto legibus receptis, ut multo sanctius nuptiæ fierent, ita possent & honestiores, & diuturniores persistere.

Quarta. Lex

Porrò ad conseruandum nuptias iam contractas, uix potentius aliud faceret, atq; si lex de puniendis adulterijs, aut Domini, aut certe Constantini Cæsaris, quæ cum Domini lege eadem est, quia adulterium capite punit, reduceretur. Illa legitur 3. Moscheh. 20. Hæc C. ad legem Iuliam, de adulterijs & stupro. Quæ postea quidem, detrusione in cœnobium, quo ad adulteras immutata fuit, sed præter rationem. Quæ enim ab ea castitas expectãda sit, agente absq; uiro, quæ iuncta uiro libidini succubuit? Ad hæc uita cœnobitica, inuentum hominum est, quod sua natura, transgressiones mandatorum DEI promouet, non arcet.

Sed sunt quidam, indulgentiores æquo Christiani, qui putant, pœnam adulterij per Christum sublatam, cum ad

ductæ

ductæ sibi mulierculæ, in adulterio deprehensæ, dixerit: Nec ego te condemno, uade & posthac ne peccaueris· Item quòd ad Pharisæos, qui illam adduxerant: Qui uestrum immunis est à peccato, primus in illam lapidem iaciat· Sed hi non agnoscunt, quod Christus Pilato dixit: regnum meum non est de hoc mundo· Quod ergo officij sui erat, & confidentes Pharisæos, peccatorum suorum admonuit, iubens eum qui immunis esset à peccato, primum in illam lapidem iacere, non tamen prohibens, quod pater mandarat, lapidari eam etiam ab ijs, qui non erant à peccato immunes· Nam si ij duntaxat pœnas sumere de nocentibus deberent, qui ipsi ab omni peccato immunes essent, nulli omnino punirentur· Sic et adulteram hortatus ad resipiscentiam fuit, neque condemnari prohibuit, licet ipse eam condemnare nollet, quod nulla publica potestate fungeretur, & cum animis potius electorum, non corporibus nocentium, negotium haberet·

Christus pœnã adulterij nõ reuocauit·

Nequaquam igitur hinc sublatam legem, de animaduertendo in adulteros, colligi potest· Regnum mundi, hoc est, externam illã R· publicam, legibus Moscheh, & quibuscunq; alijs, ad publicã pacem & honestatẽ constitutis Christus permisit, & regni cælorũ, regni sibi credentiũ, regem sese exhibuit, in quo à peccantibus, nihil nisi resipiscentia, & ut se uoluntati Dei bonæ committant, requiritur, & ut parati sint dare peccatorum pœnas, quas & quando, optimus pater statuerit, siue sumi illas per magistratum, siue alios contingat· Magistratus autem, &

Vt habeantur peccatores in regno cælorum·

si ipse quoque eò spectet, ut mentes sint integræ, atq; à flagitijs alienæ, tamen externa sola eius cognitioni commissa sunt, & scopus hic præfixus, ut publica stet rerum tranquillitas, morúmque integritas & honestas. Contra quæ ne mala exempla inualeant, quosdam omnino tollit.

Quis iam probet, uelle homines esse, uel clementiores uel æquiores Deo? Si cõstitutus est magistratus, ut in malos animaduertat, et à deo cõstitutus, qui posset officio suo fungi rectius, quàm si in eos animaduerteret potissimum, & eo modo, in quos, & quo modo Deus ipse statuit? Qui approbabũt hodie sua iudicia quidam domino, qui in fures, quos ipse mitiore pœna punire uoluit, sæuere adeo animaduertunt, adulteris etiam arrident, idq; non solum contra leges Dei, sed etiam Cæsareas. Sanè connubij fides & diuturnitas uix alia re conseruari posset commodius, quã si capitale adulterium esset. Nulla profectò probè instituta Respublica unquã fuit, ubi si non capitale, adulteriũ fuit, nõ præter infamiam, etiam corporis aliquo tormento fuerit uindicatum. Quin apud maiores gentium Germanos, qui uisenda barbarie notati sunt, adulteræ accisis crinibus nudatæ, coram propinquis expellebantur domo à maritis, ac per omnem uicũ uerbere agebantur, ut meminit Cornelius Tacitus libello, de situ, moribus, & populis Germanorum. Hinc quòd pœna tam præsens erat, paucißima, in tam numerosa gente adulteria erant.

Magnopere præstaret, capitale esse adulterium.

Postre-

Postremo quia omnino quædam in uita humana sæpe incidunt, quæ necessario diuortium requirant, & de his uel nouæ leges, condendæ, uel ueteres reuocandæ erant. Extat in codice Iustiniani libro quinto, titulo de repudijs lex, Imperatorum Theodosij & Valentiniani, religionis nomine plurimum laudatorum, quæ cũ ad æquitatatem, honestatemq́; publicam mire attemperata sit, optandum erat, ut obtineret. Huius uel partem hic subscribere libuit.

Consensu inquiunt, licita matrimonia, posse contrahi, contracta non nisi misso repudio dissolui, præcipimus. Solutionem etenim matrimonij, difficiliorem esse, fauor imperat liberorum. Caussas autem repudij hac saluberrima lege, apertius designamus. Sicut enim sine iusta caussa, dissolui matrimonia iusto limite, prohibemus, ita aduersa necessitate pressum, uel pressam, quamuis infausto, attamen necessario auxilio, cupimus liberari. Si qua igitur maritũ suum adulterũ, aut homicidã, aut ueneficũ uel certe contra nostrũ imperiũ, aliquid molientẽ, uel falsitatis crimine condemnatum inuenerit. Si sepulchrorũ dissolutorem, si sacris ædib. aliquid subtrahentẽ, si latronẽ uel latronũ susceptorem, uel abactorem, uel plagiariũ, uel ad contemptũ sui, domusue suæ, ipsa inspiciente, cum impudicis mulieribus (quod maxime, etiam castas exasperat) cœtum ineuntem, si suæ uitæ ueneno aut gladio, aut alio simili modo, insidiantem, si se uerberib. (quæ

Lex quinta.

Lex Theodosij et Valenti.

ingenuis

ingenuis aliena sunt) afficientem probauerit, tunc repudij auxilio uti, necessariam ei permittimus libertatem, et causſas dißidij legibus comprobare. Vir quoq; pari fine clauſdetur, nec licebit ei sine caußis, apertius designatis, proſpriam repudiare iugalem. Caußas autem præter dictas, ob quas repudiari uxor à uiro poßit, has illa lex numerat: Si maritus uxorem probauerit, se ignorante uel nolente, extraneorum uirorum conuiuia appetentem, aut sine iuſsta & probabili caußa, inuito se, foris pernoctantem, uel ludis circensibus, uel theatralibus, uel araneorũ spectacuſlis, in locis, in quibus hæc aßolent celebrari, se prohibente gaudentem. Præter has caussas, si uel maritus uxorem, uel uxor repudiet maritum, & dotem & propter nuptias donationem amittit, utraq; cedente ei, qui iniuria à conſiugio repellitur. Qui autem alterum, ob aliquam dictaſrum caußarum repudiarit, is utrámque lucratur, & uiſro licet mox si libeat, alteram ducere, mulieri tamen post annum, ne quis de prole dubitet, nubendi facultas permittitur.

Hæc uero diuortij cohertio, indubie ad eos pertinet, qui coniugum officio respondere poßunt, alioqui quoniã nuptiæ propter fornicationem uitandam quæruntur, 1. Corinth. 7. prudens & amans honestatis magistratus, si quid tale inciderit, quo minus coniugali officio, alter alteri adeße poßit, ita rem attemperabit, ne cui occasio peccati obijciatur, & unusquisque suam uxorem, & unaquæque maritum suum habeat, non ad prouocandam, sed uitandã

forni=

fornicationem. Cumq; lex imperatorũ Anastasij et alterius Theodosij, post priorem lata, repudium ex communi consensu, tam mariti, quàm mulieris, missum, etiam citra aliquam prædictarum caussarum, nulla pœna dignum iudicarit, & mulieri post annum secundas nuptias concesserit, multo minus grauabitur pius magistratus, secundas nuptias, post diuortium, concedere ei, cui casu aliquo, coniunx ad officia matromonij inutilis redderetur. De quo supra 8. in historia leprosi.

In casu præter dictas caussas concedendum diuortium.

Incredibili sanè, hic, ut et in alijs rebus cæcitate percussi sumus, à legitimo & salubri diuortio, post quod secundæ nuptiæ permittantur, nemo est, qui non abhorreat maxime, interim autem ad adulteria & stupra conniuetur, imò arridetur, & probantur diuortia, illa Episcopalia, prohibitis secundis nuptijs, quibus nihil aliud, quàm scortatio, atq; omnis pudicitiæ exterminium alitur & fouetur. Sic audias hodie quiritari quosdam contra connubia sacrificorum, qui nulla in illis adulteria & stupra indigne ferunt, si tantum non habeant suas. Expendant qui iudicium recti habent, an non præstaret leges in re hac horũ principum, sanè religiosorum, quiq; nihil contra Euangelion aut ipsi statuere uoluerunt, aut etiam ab Episcopis, qui tum erant, legis Euangelicæ, non minus quàm posteriores, tenaces, atq; seruantes, permissi fuissent, sequi, quàm pontificias. Cum inficiari non possit, has cum lege Dei pugnare, illas uero conuenire.

Multa in his regnat cæcitas.

Vere orandus Deus est, ut hic & in alijs, nostris

magi-

magiſtratibus oculos aperiat, quo uideri poßint quid ſi-bi & liceat, & mandatum ſit. Profecto Respublica restitui non poteſt, niſi reformatis domibus, hæ refor-mari nequeunt, niſi recuperata ſanctiſſimi honeſtate con nubij. Hæc libuit hic commentari, non quòd de regno mundi, præter officium meum ſim magnopere ſolicitus; ſed quod experiar cottidie innumeras conſcientias, par-tim excarnificari, partim periclitari, eo quòd magiſtra tus noſtri, etiam qui Chriſtiani ſibi uidentur, pernitio-ſas pontificum de re hac leges, ſaluberrimis & DEI, & Cæſarum legibus non præferunt tantum, ſed etiam cõ tra has, obſeruare illas cogunt. Qui ſanè monendi ſunt, ab omnibus qui regnum Chriſti amant, ut uelint agnoſce-re, à Deo ſe, non Pontificibus, poteſtatem accepiße, eoq́; functionem eius ipſi quoq; approbandam. Cumq́; cauſſan tur, ſi diuortium ita, & ſecundas nuptias admitterent, fo re ut plurima matrimonia diſſoluerentur, quæ modo fir-ma conſiſtunt, reſpondendum eis eſt, ſi uelint officio ſuo fungi, & animaduertere, ut par eſt, in nuptiarum ſacri-legos, nequaquam hoc futurum. Nunc autem id fieri, quando adulteri & adulteræ & impune agunt, & ad nu ptias non cõpelluntur. Hinc certe aperitur eis ampliſſi-mum, ad quamlibet libidinem oſtium, præſertim cum no centes mariti, uel uxores, adulteris tantum ſubſtantiæ dare coguntur, quantum cogi poſſent, ſi nulla iuſta cauſ-ſa, eos repudiaſſent. Si leges, quas memoraui ſequi ma-

giſtratus

gistratus uellet, adulteria, & omnis indecens matrimoniorum dissolutio arceretur, cum nunc multis modis contra peccetur. Adulteria enim non puniuntur, & diuortia quæ ad scortationem compellant, rata habentur, tum innocentes à iustis & necessarijs nuptijs abarcentur. Sed satis tandem de ijs, quæ intersunt magistratus. Ex quibus profecto pij satis habebunt, ut de hisce rebus inquirant latius, quibus pie inquirentibus, ueritas DOMINI sese haudquaquam occulet. Reuertamur nos ad uerba DOMINI, quæ hic respondit, perpensuri, quid Christianis in his concessum sit, aut interdictum.

Quia igitur constat Christi regnum non esse de hoc mundo, dubiū non est, uoluisse his quæ hic respōdit, Dominum, ut & aliâs solitus fuit, indicare tantum, quid electis circa diuortium liceat, hoc est, quid in eo honestatis sit, & deo gratum, ac nequaquam statuere aliquid de gubernandis malis. Id enim quod Paulus aiebat, CHRISTI quoque uerbum est. Quid enim ad me attinet, etiam de his qui foris sunt iudicare? &c. 1. Corinth. 5. Ergo in præsenti docere hoc solum uoluit, ut summam ex Dei institutione inter coniuges coniunctionem esse oportet, ita non liceret repudiare uxorem, nisi ob solam adulterij caussam, eóque adulterium committere, hoc est, in coniugiū peccare, quotquot quamlibet caussam dederint, ut male illud soluatur, aut solutum non rursum coeat.

Sensus huius: Quicunq; repudiauerit

Notanſ-

Siqua uxor eſſe, aut nolit, aut neque at, ea nec uxoris hic nomine cẽſetur.

Notandum autem, quod ait: quicunq; repudiauerit, uxorem ſuam. Nam de uxore duntaxat, hoc Domini dictum accipiendum eſt. Vxor autem, quid ſit, nemo eſt, qui neſciat, nimirum quæ uiro ſit iuncta, & officio uxoris inſeruiat. Si qua igitur uel caſu aliquo, uxor eſſe neque at, aut certe ante diſceſſerit, ut repudiari non poſſit, quis nõ uideat, ad talem, hoc Chriſti reſponſum non pertinere? Iudæis reſponſum hoc datum fuit, qui licere ſibi arbitrabantur, uxori, quæ uere hoc erat, quod dicebatur, uiroq; cupiebat adhærere, ob fœditatem, aut quamlibet aliam cauſſam, ſi uir parum eam amaſſet, repudium mittere. Quare ſi qua, uxorem agere, uel nolit, uel non poſſit, etiam nõ intercedente adulterio, liber pius maritus eſt, neq; hoc Domini dicto, à nuptijs ſecundis arcetur. Quia non eſt bonum homini ſoli. Solus autem huiuſmodi eſt, q̃ uxore careat, qua uitare poſſet fornicationẽ. De correpta morbo lepræ dixi ſup. 8. nõ nihil. Videat ergo Chriſtianus ſi uxore careat, undecunq; id acciderit, & tamen uxore opus habeat, ad decenter uiuendum, ut tantum in Domino uxorem ducat, hoc eſt, ut innocentem Deo uitam agat, cum nullius iniuria coniunctam, certus his Domini uerbis, nihil omnino huius ſibi prohiberi.

Deinde animaduertendum, ſi qua uxor ſit, & uxoris officio per omnia etiã ſatiſfaciat, fidem autem falſa cõiugalem, miſcens ſe alteri uiro, quamlibet pio, tamen licere talem repudiare. Non præcepit aũt hoc, ut leges Cæſareæ, quæ retinentẽ in adulterio deprehenſam uxorem, crimine lenocinij,

lenocinij, quæ ut adulteriũ punitur, reũ faciunt, ut lib. pan. 48. titulo ad legẽ Iuliã, de adulterijs et stupro legimus, item in codice, titulo eodẽ. Nã si spes marito eßet, semel lapsam uxorem, caste postea uicturam, cur non condonaret peccatum, & tegeret malum domus suæ? At si ita instituat se adultera, ut nihil nisi domus contaminatio, & peßima alijs exempla, ab ipsa poßint expectari, non modo à Christiano repudianda, sed & accusanda fuerit, si modo iudex esset, qui in execrabile hoc flagitiũ animaduerteret.

Quãdo adultera repudianda.

Tertio hinc liquet, de nullo ficto, sed uero diuortio dominum respondisse, post quod alter alteri nihil omnino debeat. Nam de tali fuerat rogatus, ut Iudæis sanè nullũ aliud cognitum fuit, quemadmodum & alijs gentibus, antequã commentum illud de ficto isto diuortio, quod Ecclesiastici obseruant, obtinuisset. Vnde apud Roma. his uerbis utebantur: res tuas tibi habeto, res tuas tibi agito. Indubie igitur cõmentum Satanæ est, quod Pontificij, ab omni coniugali communione dißoluunt, inter quos diuortium comprobant, & uinculum tamen coniugale uolunt permanere, ut ita omni coniugio priuentur, etiam qui diuortio nullam omnino caussam dederunt, quo aliud nihil efficiũt, quàm ostium aperiunt malis, omnia libidine contaminandi, & bonos pariter ad impudicitiam, & scortationem impellunt. His nihil patrocinatur, quòd sententijs patrũ quorundam uidentur niti. Etiam per sanctos, sæpe sinit deus irrepere, quæ non parua postea incommoda adferant, præstiterat, ut alias patrum sententias ita amplexi, ipsi

De uero hic diuortio respon sum.

non ita perdite uiuerent · Sed mittamus hos · Hæc ueritas est, Dominũ hic de eo diuortio respondiße, de quo fuerat rogatus, rogatus autem fuerat de eo, post quod, uterq; cõiugum nouas nuptias inibat · De hoc ergo cum responderit, & ipsum negans in alijs casibus, commisso adulterio admiserit, dubitari non potest, repudiata adultera, licere alteram ducere·

Mulier alligata uiro eſt uiuit· Contra hanc Christi apertam ueritatem, inconsiderate adducũt illud Rom·σ·et·1·Corinth·7·Mulier alligata uiro est, ipso uiuente· De uxore enim Apostolus loquitur, quæ id qđ dicitur, eße potest atq; permittitur· Nam cui missum repudiũ est, uxor eße desinit, eoq́; iam uiro illi alligata eße qui poßit? Ad hæc generalem his locis matrimonij legem Paulus adducit, quam tamẽ ipse, apud Corinthios, in casu non tenere affirmat, qui igitur hinc concludi possit, secundas nuptias nulla omnino ratione admittendas?

Nihilo consultius, & illud obijciunt, si discesserit, innupta maneat, aut reconcilietur uiro · Nam hic de ea loquitur, quæ uxor esse poßit & permittatur, quæ citra caußã iustam ultrò à uiro diuertit · Certe huiusmodi, cum iniuria

Si separetur ĩnupta maneat· à marito discesserit, iure ad eum iubetur redire, aut innupta manere, quo scilicet compellatur, citius reconciliationem petere· Nam si quis concedat hoc Pauli dictum esse uniuersale, is & Christi hoc loco sententiam, de repudiandis adulteris, falsam reddet · Porrò si qua indigne diuertat, neque adduci poßit ut redeat, frater non erit, ob illius improbitatem ligatus, ducereq́; poterit aliam, quia

non est

non est bonum, &c. Tum si reuersam illam ad se, facti pœnitere incipiat, & forte uratur, opusq; habeat marito, nubere sanè & ipsa in Domino poterit, quia fixum est, unaquæq; maritum suum habeat, &c. Nullo enim unquã uel casu uel peccato fieri potest, ut quisquam ad peccandũ cogatur, aut ad uitæ integritatẽ aliqua cõmoditate priuetur, si ad eam aspiret, quare cuicunq; datum non fuerit, pure extra coniugium uiuere, coniugium amplecti debebit, quocunque etiam suo uel alieno peccato, ab eo antea exciderit. Hic si magistratus, putet ab aliquo dolum malũ admitti, & praua exempla introduci, puniat, quod puniendũ deprehenderit, modo citra hoc, ut ad periculum peccati quenquam cogat. Nam si non prorsus tollat, quos peccare hic iudicauerit, sed uiuere illos paßus fuerit, arcere eos à coniugio, sine quo nequeunt bene uiuere, haudquaquam poterit.

Nullo peccato quisq̃ coniugio priuari potest, si eo opus habeat.

Multo uero adhuc stultius obijciunt, quod hic sequitur, & suprà excussum est. *Qui repudiatã duxerit &c.* Nam ut Christus repudium hic tantum damnat, quod alia quàm adulterij caussa missum ei fuerit, quæ uelit & poßit uxor eße, ita eum solum adulterij reum facit, qui ob aliam caussam, eoq; non legitime repudiatam talem duxerit, in fraudem scilicet prioris connubij. Certum nanq; est, Christum unum hoc præsenti loco egisse, ut leuem illam diuortij facilitatem, quam sibi permiserant Iudæi, ostenderet à uere pijs alienam, qui iunctos scilicet se à Domino agnoscerent, eoq; arctißima sibi inuicem coniunctione ad

Qui repudiatam duxerit.

hærerent. Siue igitur iuste, siue iniuste repudiata aliqua fuerit, si nulla ei spes sit, ad uirum priorem reuertendi, cupiat autem pie uiuere, maritoq; opus habeat, ducẽs eam, haud quaquam peccabit. Certo enim certius est, Christum seruatorem, nulli omnino quamlibet peccatori id negare aut uoluisse aut potuisse, quo promoueri possit, ad honestatem & pietatem. Vtcunq; igitur repudiata aliqua fuerit, si eam prior maritus recipere nolit, Christus nequaquam negare ei nuptias uoluit, cum ipse testetur, non omnes esse capaces dicti huius, expedit homini, nuptijs liberum uiuere. Non erit ergo adulter, qui talem duxerit. Supra adhuc alia ex Paulo ratione probaui, non posse uniuersaliter hanc sententiam intelligi. Et qui repudiatam duxerit.

Quo pacto in his ueritas cognoscetur.

Memores ergo sint Christiani, ad quid sit connubium institutum, quodq; Dei bonitati pugnet, ut ulla caussa illicitum fiat, quod diuina uoce bonum laudatur, uti connubium sanè laudatum legimus. Neq; esse Christi uoces, prætermisso scopo doctrinæ eius diuexandas, alioqui cũ Anabaptistis, ex eo: At ego dico uobis, ne resistatis malo, damnabimus magistratum, iussu Dei, malo resistentem, damnabimus, qui patrem appellet in terra, quod id Dominus prohibuerit, & multa alia absurda inuehemus. Spectanda igitur fidei analogia est, spectandum quid officiũ Christi, spectandum denique, quid proprie in unoquoque loco respondere & docere uoluerit, & quod nusquã respondere aut docere alia potuerit, quàm quibus, in omnibus pietas,

quàm

quàm commodiſſime & ſuauiſsime promoueatur. Cũ ergo huiuſmodi ſit, ut quilibet ſuam uxorem, & quælibet ſuum maritum habeat, contra id nihil potuit reſpondere, ſed contra leuitatem repudij nulla legitima cauſsa miſſi, quòd ea pietati deroget, reſpondiſſe hic, extra dubiũ eſt.

Diſcamus ergo hinc primum, ut à diuortio abhorreamus quàm maxime, neque unquã id nobis niſi ſumma neceſsitate compulſi permittamus. Natura enim inuiſum adeo eſt, ut apud Romanos, ab urbe condita, D. uigeſimo tertio anno, primum interceſserit, repudiante ſterilitatis cauſsa uxorem, Spurio Carbillio, ut meminit, Val. Max. libro ſecundo, & Aul. Gel. libro quarto, capite tertio. Deinde diſcamus, ut ſint ſcripturæ loca interpretanda, nempe, ut nequaquam elementis inhæreamus, ſed conſultis & locis alijs, ut hic Chriſtum feciſſe uidemus, perquiramus, quid in unaquaq; re, primæ Dei inſtitutioni, atq; omnino uoluntati, maxime reſpondeat, uitæq; integritatem, & honeſtatem promoueat. Tertio miram hic quoq; matrimonij dignitatem commendari animaduertamus, q eius author deus ſit, ipſeq; iungat, qui matrimonio conueniunt. Quod uitæ genus, quod inſtitutum ſanctiſsimorum Nonnorum & Nonnarum, hoc elogio commendatur? Hinc ergo fidem alant coniuges, quòd illos Deus coniunxit, illi querantur, ſi quid aduerſi incidat, non poterit eos deſerere, in ſtatu, in quem ipſe eos collocauit, modo à ſe pendeant. Deinde hinc & charitatem alant, ſi nanq; Deus illos coniunxit, & ita coniunxit, ut unus homo ſint, reli

Quæ hinc diſcenda.

ctisq; parentibus sibi inuicem adhæreant, debet planè maritus boni consulere, quamlibet uxorem sibi Dominus obtruserit, diligereq; ut carnem propriam, uicissim mulier uirum suum obseruare propter Dominum, qualiscunque etiam sit, quia eum Dominus dedit, uterq; uero non dubitare, se DOMINO facere, quicquid fecerit coniugi.

Porrò illud: Propterea relinquet homo patrem & matrem, &c. quod Adam dixit, & procul dubio ex spiritu Dei, nemo sic accipiat, quasi negligendi sint parentes, præ coniuge. Si enim hoc sensu accipiendum esset, Christus ipsum tanquam probe dictum, haudquaquam hic citasset, qui obseruantiam parentum, sanctam haberi uoluit. Sed uoluit Adam eo significare, summum erga coniugem amorem, quem animo cuiusq; dominus tantum immißurũ intellexit, qui hactenus desiderium parentum, esset exclusurus, ut coniugi ante omnia conuiuere liberet, non neglectis quidem ideo, aut fastiditis parentibus, sed consuetudine ipsorum, consuetudini coniugis posthabita. Quod nimirum deus uoluit, perpetuitati humani generis cõsulens. Ante nuptias enim uterq; coniugum, suis adhæret parentibus, & ipsorum caro reputatur, ubi autem in matrimonium conuentum est, tanquam noua domus ex eis constituitur, acceptisq; liberis ceu deorsum, animos & curas suas demittere oportet, qui ante sursum respiciebant, animis parentibus addictis, totiq; ab ipsis pendentibus. Si ergo tanta debet coniugum inter se esse coniunctio, summopere caue-

Quomodo deserendi parẽtes

re cauere uterq; debet, quicquid dissidium parere posit.

Illud: quos Deus coniunxit, homo non separet, ad maritum proprie pertinere, dictum supra est. Item Deum separare, quandocunque secundum Deum separatio contingit. Secundum Deum autem contingit, quæcunq; fuerit legitima. Quæ iam legitima sit, dictum item suprà est. Cæterum de officio coniugum Ephe. 5. Coloß. 3. 1. Timoth. 5. Titum 2. 1. Petri 3.

Deus sepa rat q iure separãtur.

Dicunt ei discipuli eius: Si ad istum modum habet caussa hominis, Mat. solus.

Vni nanq; uxori, perpetuo adhærere, quamlibet fœdæ aut sterili, aut etiam animi morbis obnoxiæ, modo uelit & possit uxorem agere, perdifficile discipulis uidebatur, præsertim post licentiã repudij, quæ apud Iudæos inualuerat. Nam & apud gentes, iam impune licebat, uxorem ob quamlibet caußam repudiare. Secundum carnem igitur discipuli bonum arbitrabantur, non cõtrahere matrimoniũ, si non poßet quisq; cũ uellet, inuisã uxorem repudiare. Dominus autem ad spiritum ipsos reuocans, et loquens de eo, quod uere bonum sit, dicebat: Non omnes capaces sunt huius dicti, sed quibus datum est. Quasi diceret: Sanè ita res habet, bonum homini eßet, liberum à coniugio uiuere, habet enim illud multas molestias, ac præterea detinet animum, ut necessario terrena curet, quem præstiterat perpetuo immorari cælestibus.

Vnde disci puli pbabant uitã cœlibẽ.

Vnde cœlibatus cõiugio præstet.

Olim sanè uiuent electi similes Angelis, alieni à nuptijs, quam profecto uitam optabile esset, hic meditari. Sed est alia ratio uitæ præsentis, unde hoc dictum, bonum esse cœlibatum, non omnes capiunt, sed soli quibus peculiariter datum fuerit.

Sunt nanq; qui nuptijs abstinent, quibus id tamen haud magnopere bonũ est, nempe qui corpore inepti ad coniugium, uel nati, uel postea facti sunt. At sunt etiam qui seipsos castrarũt, hoc est, cũ mariti esse poßent, ultrò cœlibatum sibi delegerunt, idq; propter regnũ cælorum, ut scil. solius gloriæ dei propagandæ inseruiant, & nulli peculiariter addicti, ministrent ad salutem omnibus, hoc est, curent quæ proprie domini sunt, ut ipsi se per omnia ꝓbent, sancti corpore et spiritu, adhæreantq; ei, absq; ulla distractione, id est, omnino specimen quoddam futuræ uitæ & cælestis exhibeant. His demum bonum est, absq; coniuge uiuere, quia datum eis id est, & propter regnum cælorũ ita uiuunt. Talem se Paulus 1. Corinth. 7. fuisse testatur, et ad similem ibi felicitatem alios quoq; hortatur, quo minore solicitudine eorum quæ in mundo sunt, Domino possint adhærere, & mundo uere uti, tanq̃ non uterentur, quolibet momento parati, hinc ad Christum concedere, qua nõ libertate tantum, sed prorsus felicitate, quid optabilius? Verum & ibidem addit: Hoc autem ad id quod uobis conducibile est, dico, non uti laqueum uobis inijciam, &c. Quid iam hoc aliud est, quàm non omnes sunt capaces huius dicti, sed quibus datum est, his ergo solis consulo, ad

Cælibatus ꝓpter regnũ cælorum.

has

has cælestis uitæ delitias aſpirare. Sicut & hic Chriſtus ſubiunxit: qui poteſt capere capiat, reliquis aio, propter fornicationem uitandam, unuſquiſq; uxorem ſuam, & unaquæq; maritum ſuum habeat.

Paulus idẽ dicit quod hic Chriſtus.

Probe ergo notandum eum demum cœlibatum Domino probari, qui propter regnum cælorum ſuſcipitur, id eſt, quo expeditius illud quis uerbo & opere poßit promouere, atq; ad illud, pro una uxore uel marito & paucis liberis, ſeruire pluribus. Vnde cœlibatus Nonnorum & Nonnarum bonus eße non poteſt, nõ enim propter regnum cælorum, hoc eſt, ut Chriſtus latius regnet, & pluribus communicetur, illum ſuſcipiunt, ſed ſui tantum cauſſa, pars q, eo aureolam neſcio quam apud Deũ emereri ſe putãt, et ad parandam ſuæ animæ ſalutẽ, ut loquuntur, minus à mundo, hoc eſt, neceſſario ſuorum miniſterio, habeant impedimenti, poſſintq; pro ſuo arbitrio uiuere licentius. Pars ut tranquilliorem corpori uitam agant, habeant, citra proprium laborem & curam, unde ſaginentur, ſintq; liberi erumnarum connubij, & ſolicitudine aliorũ, uiuant tantum more Epicureorum ſibi ipſis. Quid hic regni cælorum eſt, cuius uis charitate potiſſimum exeritur, quæ nihil ſui, ſed tantum ſalutem aliorum quærit? Et hæc quidem ſola DEI negotia ſunt, propter quæ pie cœlibatus ſuſcipitur.

Quis cæli batus Monaſticus.

Nam ut tibi eo apud Deũ aliquid merearis, nuptias poſt habere, impietas eſt. Etenim Chriſti merito tum non ſatis

 fidi=

fiditur, & pro eo quod aliâs Deo debetur, poscitur merces, quasi aliquid sit boni, quod fieri à nobis poßit, quod non sit, & donum ipsius, & ad hoc à nobis debitum. Etenim ex toto corde quisq; Deum diligere debet, eoq; totis uiribus gloriæ ipsius studere, si iam id cælibatu potißimũ poßit, sitq; datum ei cælibi uiuere, cur cõiugio cælibatum postponeret, qui totus Deo uiuere debet? Aut quid mereatur, qui quod debet præstat, idq; nunquam plene, neq; sua uirtute, sed dono Dei? Deinde carnalis tranquillitatis caußa cœlibatum suscipere, carnis cupiditas est, qua non quæ Dei, sed propriæ cutis sunt, curantur, ac nihil minus quam castratio propter regnum cælorum. Id uel eo probant, quod regnũ cælorũ, hoc est, fidem Christi & Euangelion, nemo atrocius impugnat. Deinde probat & uita eorum, impurior Sodomis, quod ne cælibatũ quidem quærunt. Sed sunt omnia illorum nihil nisi hypocrisis, uentrisq; & nominis studium.

Cur monasticus cælibatus impius.

Deinde non minus diligenter perpendendum, quod Dominus ait: Non omnes dicti huius capaces sunt, sed quibus datum est. Hinc enim aperte concluditur, etiam non omnibus bonum esse cælibatũ, sed ijs tantum, quibus eius fuerit data facultas. Non igitur erit nostri arbitrij, cælibibus uiuere, ac non stultum modo cælibatum uouere, sed et impium. Debet enim quisq; sua uocatione, suoq; dono esse contentus. Si nanq; per cælibatum tuum, regnum cælorũ Deus promotum uolet, facultatem eius suppeditabit & animum. Si id non faciat, ne displiceas tibi, sed da operam ut fide

Non omnibus datum.

ut fide & iustitia poßis referre Abrahã, Iitzaac, Iaacob, atq; alios, qui etiam mariti Deo eximie probati fuere· Episcopos, quibus nihil debet esse pietate absolutius, spiritus sanctus maritos habere, non dedignatur modo, sed ferè postulat, nimirum ne calumniæ pateant, unde & uerbum Dei contemnatur·

Habet sane matrimonium à regno cælorum, hoc est, uita Deo digna, & secum meditanda, & apud alios plantanda, auocamenta non pauca, sicut uitæ præsentis omnia· Attamen si cui id datum non sit, ut absq; coniuge uitam instituat, quo Euangelio expeditius poßit uiuere, & uelit tamen contempto coniugio, se propter regnum cælorum castrare, is nihil aliud faciet, quàm si quis cupiens celerrime aliquò proficisci, quò graue aliquod onus deportare debeat, comites tardiusculos, qui tamen simul oneri illi portando, humeros suos submittere uelint, reijciat, eo quod uideat necessarium fore, ut propter eos tardius ingrediatur, eoq; reiectis illis, solus iter instituat, preßus autem graui illo onere, non solum non citius quàm si comites admisisset, perueniat quo tendebat, sed deficiens in itinere, prorsus eò non ueniat, quò sat cito, quia sat bene, ad misßis comitib· puenire potuisset· Etenim si quis cui id nõ sit datũ, absq; cõiuge uiuere, attentauerit, faciet sese impudicitiæ periculo obnoxiũ, impie sua uocatione contempta, atq; ideo ad Deum nequaquam perueniet, ad quem admissa uxore peruenire potuißet, tametsi ab ea remoras aliquot, quo minus expedite regno cælorum inseruijsset, sentire

Priuat se ipsum regno cælorum, qui propter illud uelit agere cælebs, nec sit ei datum.

ſentire oportuiſſet. Nam cũ matrimoniũ rebus uitæ huius neceßario addicat, & cũ malis cõmunia multa habere cogat, nõ raro occaſio lapſus inde obijcitur, & ſi quis maxime nõ labatur, indignis tamen ſe rebus ſæpißime diſtineri oportet.

Vt autẽ infinito præſtat, uel quomodocunq; ad Deum peruenire, quàm omnino ad eum non peruenire, ita quibuſcunq; datũ nõ eſt, ut ſe propter regnũ cælorũ caſtrẽt, nuptiæ nihilominus cælibatui, omnib. modis exiſtũt præferendæ. Bonum utiq; erat nõ ſolum uxorem non tangere, ſed ne cibum quidem ſumere, atq; ſemel ab omnibus uitæ præſentis negotijs eſſe quàm alieniſſimum, nam eo perueniemus olim, interim autem, ut tentaret Dominum, qui cibo nollet uti, quod is non nihil à regno cælorum remoretur, & precationes ſanctaq́; ſtudia impediat, utq́; infideli deterior eſſet, qui ſuorum corporalem curam negligeret, eo quod interim ab alijs, quæ diuiniora per ſe quidem ſunt, ea auocet, ita æque tentabit Dominum, maloq́; exemplo Eccleſiæ offendiculũ ponet, plane impius & infidelis, quicunq; uxore abſtinere uoluerit, cui id datũ nõ fuerit.

Nõ poteſt citra impietatem cælibatus amplecti ijs, quibus non eſt datus.

Quod autem pontificiæ caſtitatis adſertores, aiunt precibus poſſe impetrari, ut detur unicuiq; cælibi uiuere, Christo contradicũt, qui ita pronuntiat. Non omnes ſunt capaces dicti huius &c. Quin iſti etiam orant, ne cibo neceſſe ſit, & alijs uitæ huius rebus onerari? Imò cur non oratione ſua impetrant, ut ſemel depoſito corpore, plane beati ſint, quod eſſet adhuc præſtabilius? Fidelis enim oratio pro

Non eſt omnibus ꝓ cælibatu orandum.

tio pro eo tantum est, de quo animus orantis certus sit, fa ctūrum ipsum in gloriam Dei. *De quo suprà* 8. *in histo-ria leprosi ab initio.* Iam *Deus non uult omnes cælibes ui-uere, non igitur cuiusq; cælibatus, ad gloriam* Dei *faciet, quare neq; omnibus pro eo orandum est.*

Sunt præterea qui putent pluribus datum hoc donum, sed nolle eos datum sibi agnoscere. Id *tam absurde dicunt, quàm si dicerent quempiam eximio aliquo, & diu atq; multum optato dono à principe iam donatum esse, idq; doni in sua potestate iam habere, neq; id scire tamen, aut agnoscere.* Pio *siquidem, & ad regnum cælorum uoca-to, nihil prius, nihil optabilius omnino contingere potest, quàm quo ad regni cælorum officia, promptior atq; in-structior reddatur; quare si datum ipsi fuerit agere cæli-bi, ultro à coniugio tanquam à grauissimo onere abhorre bit.* Non *pauci quidem sunt, qui hoc muneris donatos sese falso arbitrantur, qui autem id uere habeat, nec agnoscat tamen, nemo est. Sicut multi sunt, qui putent se Christi fi-dem habere, quam non habent, nulli autem qui cum uere fidem eius habeant, id non putent.* Quam *nō potest etiam cupide edere, cui famelico tandem copia edendi facta est, ita non potest summo cum gaudio cælibatum amplecti, cui contigerit, uxore non habere opus. Voluntati igitur quisq; Dei sese dedat, paratus in eo munere gloriæ* Dei *in seruire, quod pater iniunxerit, & bene res habebit, tantū sua nemo quærat, aut uocationem Dei licet humilem fasti diat. Hactenus de cælibatu.*

Cui datum fuerit uiue re cælibi, is secus non poterit.

Tum

Tunc oblati sunt ei pueri. Mar. 10. Lucæ 18.

Infantes fuere, quos Christo adduxerunt.

Vtcunq; fremant & insaniant contra hunc locũ Anabaptistæ, mihi eximiã gratiæ Dei prædicationẽ cõtinere uidetur, eoq; diligẽter adeo ab omnibus tribus Christi historiographis, Matthæo Marco et Luca esse cõscriptus. Notet igitur Christianum pectus primum, hos pueros Christo adductos uel apportatos fuisse, βρέφη, id est, infantes, uti Lucas habet. Vnde nihil eis à Christo petebant illos adducentes, quã ut manus eis imponeret, hoc est, ceu Deo consecraret, et diuina bonitate orando pro ipsis, pro suo modo redderet participes. Itaq; liquet quicquid hic à Domino his pueris, uel promißũ uel datũ fuit, promissum & datum fuisse minutis puellis, etiamnum infantibus, ne quis ea adultioribus uelit attribuere.

Cur indignatus discipulis, pueros adduci prohibentibus.

Deinde perpendendum, quod Dominus præpostero isti discipulorum studio indignatus fuit, ut Marcus scribit, quo cupientes quieti eius consulere, tum ineptos iudicantes pueros, qui ab ipso aliquid perciperent, prohibebant sibi illos adduci. Plurimũ sane gloriæ eius derogabant. Cum enim is sit, qui uenerit seruare quod iam perijt, ut de se suprà 18. testatus est, proprie de pueris loquens, nã hoc dicto ab offendendis ipsis uoluit deterrere, nullo sanè est opus usu rationis, nullis meritis, ut quis salutem ab ipso percipiat, sed tantum quod perierit, neque perijsse se inficietur, eoq; omnium maxime pueri idonei

sunt,

ſunt, qui Dei gratiam per ipſum recipiant, & hæc ſumma eius dignitas, quod talium ſe ſaluatorē exhibet. Hanc ergo CHRISTI dignitatem præclariſſimam, diſcipuli arcendo à conſpectu eius pueros, imprudentes obſcurabant, eoq; iure ipſis indignabatur, ac mox declarabat, ut quidem à Marco & Luca memoratur, tam abeſſe, ut ad ſe pueri non attineant, aut regni ſui nō ſint participes, ut in illud nemo quidem queat ingredi, niſi qui ipſum tanquā puer acceperit, hoc eſt, abnegata omni ſua & ſapientia & iuſtitia.

Hinc iam illud eſt, quod dixiſſe Dominum, omnes tres memorant. Talium enim eſt regnum cælorum. Non ſane adultorum tantum, qui ut infantes ſeſe humiliarint, quod Anabaptiſtæ contendunt. Hoc enim ſenſu, ei quod dixerat ſibi infantes apportandos eſſe, tanquam ſubiecta ratio minime cohæreret. Hunc ergo ſenſum dictum hoc habet: Quid facitis perpetuo ſtulti diſcipuli, prohibentes mihi adduci infantes, tanquam alienos à regno Dei, eoq; mihi regi huius regni non adducendos? Ergo humanæ induſtriæ, uel ætatis erit ut quis per me regno cælorum donetur, & non potius ſolius mei meriti, gratiæq; patris? Faceſſat igitur ſtulta iſta ueſtra ſapientia. Sinite infantes mihi adduci, aio enim non ſolum horum eſſe regnum cælorum, ſed nullum omnino regni huius fore participem, niſi infantibus his ſimilis euadat, & ipſe nihil uel ſapientiæ, uel iuſtitiæ ſibi arrogans. Si enim ſer-

Taliū eſt regnū cælorum.

uator

uator sum eorum qui perierunt, & adulti sapientes atque iusti, saluari adeo per suam sapientiam & iustitiam nequeunt, ut poni eis et abnegari ista oporteat omnia, reddiq́; eos, ac si nihil huius habuißent unquã, cur arcetis à me infantes, qui iam illis uacui, nudiq́; existunt, & sunt plane perditi? Potuit delictum primi Adam citra propriam culpam istos perdere, qui non eßet mea redemptio, illius pernicie efficacior & donum peccato potentius, ut seruare possem citra ullam propriam uel cogitationem iustitiæ? Hæc fuse tractat Paulus Rom. 5.

Nihil itaq; dubij reliquum manet, eße & infantium regnum cælorum hic uoluisse Dominum pronunciare. Cumq; obijciunt Anabaptistæ, sic ergo cõcludi, omnium fore regnum cælorum, et neminem malum futurum, cum omnes pueri primum sint, & tum regno cælorum donentur, respondemus istud: Talium, referre illam animi conditionem, quam infantes habent, ut nihil penitus sibi tribuant, & gratiæ non aduersentur, eoq; cum qui pueri moriuntur, illam in finem usq; retinent, omnes eiusmodi regni cælorum ciues existunt, atq; ideo hinc in tempore rapiuntur, ne malitia sensus ipsorum immutẽtur, qui uero hædi sunt, & uasa iræ, ij ut adolescentes alios animos assumunt, ita tales non perseuerant, & regni cælorum redduntur extorres. Etenim cum Dominus dixerit, taliũ est regnum cælorum, uerba faciens de oblatis sibi infantibus, illi ut dixi, ab hoc dicto & regno cælorum, haudquaquã possunt excludi. Deinde ætatem referri (per) Taliũ, non

Quid referat tales.

non potest, quia & adulti tales esse possunt, imò debent· Ergo conditionem infantilis animi, sibi nihil arrogantis, nihil cõfidentis, referat oportet, quæ dum adest, regni cælorum capacitas adest· Eoq; cõsequitur quidem quotquot tales perseuerant, regni cælorum eße participes, siue pueri hinc migrent, siue talem mẽtem adulti etiam retineant, non autem si adolescentes simplicitatem infantilẽ, cũ uersutia & amore sui mutauerint·

Vnde nos quidem, qui à gratia Christi nullos nisi negatores eius reijcere possumus, ut promiscue cuncti pueri Domino apportentur, hoc est, in Ecclesiam eius offerantur, non permittere tantum, sed & hortari debemus, qđ non poßit non optimum esse, quod ipse iubet · Si iam ad Ecclesiam pertinent, & ipsorum est regnum cælorum, cur eis signum baptismi, quo in Ecclesiam Christi, qui ad eam pertinẽt, recipi solẽt, negaremus? Si qui hœdi inter eos sint, tum excludendi nobis erunt, cum id esse sese prodiderint· Interea ne simus seueriores Christo, qui promiscue oblatos sibi pueros, ciues regni cælorum esse pronunciauit, eoq; à se arceri eos indigne tulit, iußitq; eos sibi adduci, adductos, in ulnas accepit, imposuit eis manus, atq; benedixit· Tot signis demonstrare uoluit eos ad se pertinere, atq; à regno cælorũ nequaquam excludendos· Cumq; longe plures in puerili ætate hinc rapiantur, quos Christi beneficio, præsertim natos à credentibus, salues fore nihil ambigo, quàm adolescant, inter quos multi uocati, pauci uero electi sunt, significare iuxta hic DOMINVM

Pueri in Ecclesiam recipiẽdi·

Puerilis ætas plures dat regni Dei ciues q̃ alia quæuis·

Q Q *uoluiße*

uoluisse credo, nullam omnino hominum ætatem, regno cælorum plures ciues dare.

Pueri per baptismũ in Ecclesiam recipi possunt.

Cum ergo pueros omnino in regnum Dei *admittere oporteat, & promiscue quidem, dare iam eis id signum, & eo illos in* Ecclesiam *recipere, quo ex institutione Christi prima in* Ecclesiam *fieri solet inauguratio, quid quæso Christo, uel regno eius indignum?* Aut *est nostrum baptizare plusquam* Domini *amplecti, imponere manus & benedicere fuit? Quæ fidei, aut charitatis iactura, per baptismum Christo adducere, quos adduci sibi iußit?* Non *est præceptum de baptismo eorum inquiunt, imponite ergo manus & benedicite, nolite baptizare, cum nec Christus eos baptizarit.* Respondeo, *minoris est baptismus, tanquam res externa, quã ut de eo magnopere* Dominus *aliquid præcepißet, unde &* Paulus *negauit se ad baptizandũ missum, cũ secus tamen uideatur testari infrà caput ultimũ. Voluit enim significare, nequaquam propriũ hoc esse muneris* A*postolici opus. Vnde et Christus nullos omnino, ne adultos quidem baptizauit. Aduenerat enim ut regnum* Dei, *quod non est baptismus, ut nec esca aut potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto restitueret, non uelut alter* Moschéh *circa elementa mundi occuparetur. Satis habuit paucis indicaße duo signa, quibus in ipso cõmunionem inter nos & auspicaremur, & auspicatam comprobaremus, reliqua libera charitati permisit.* De *quo & suprà 3. circa finem disputationis de baptismo.*

Porrò

Porrò ibi recepi me dicturum, an fide seruari infantes confitendum sit, an alia Dei cognitione. Certum est, ut & memorato loco dixi, infantium ut & aliorum perfectam salutem constare cognitione Dei, ea enim uita æterna est, Iohan. 17. At fidem illam esse, qua salutem percipiāt infantes, si fidem Paulino more accipere uoluerimus, ac omnino scripturæ, affirmare haud licebit. Decimo nanq; ad Ro. Fidem ex auditu esse uerbi prædicati, Paulus adserit, ad eumq; modū, omnis ferè scriptura de fide loquitur. Cū igitur uerbum prædicari infantes non audiant, fidem huiusmodi habere non poßunt. Nam quod quidam dicunt audire eos interno auditu, uerbum baptizantis, nimis audenter dicunt. Siq; uerum hoc esset, præstiterat sæpe illis Christum annunciare. Sed isti nimium sibi placent, eoq; nihil non audent. Porrò ex eo quod infantes fide carent, nihil minus concluditur, quàm quod quidam putant, ideo eos non poße Deo placere, aut sancti esse. Iohannes siquidem Baptista prædicatur ab utero repletus fuisse spiritu sancto. Luc. 1. fide fuisse præditus puer, non prædicatur, & magnus tamen apud Dominum fuit. Ducit nanq; Deus suos, ut cuiq; ætati; & conditioni commodum est. Fides prædicare Dei gloriam, atque efficax eße debet per charitatem, hæc ut non sunt infantium, quid si etiam fidem non habeant, spiritu DEI nihilominus ad salutem signati?

Pueri absq; fide Deo placent.

Quod uero ex ultimo Marci obijciunt, qui non crediderit, condemnabitur, indicant se eum locum

Qui non crediderit condemnabitur.

nondum recte perpendisse . . *Præmittitur nanq; ibi mandatum Christi, de prædicando Euangelio in uniuerso orbe, ac tum subijcitur : qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui uero nō crediderit, cōdemnabitur, quod perinde est, qui prædicato per uos Euangelio habuerit fidem, eamq; cōfessus fuerit per baptismū, saluus erit, qui minus, condemnabitur. Atq; ita ad eos, qui non audierint Euangelion, sententia hæc haudquaquā pertinet. Adest itaq; electis infantibus spiritus Domini, quo quantum ad ipsorum ætatem & conditionem satis est, aguntur idē cum adolescunt, tempore à patre definito, ad credendum Dei uerbo eos erudit, fideq; ad salutem perducit. Ii autem qui priusquam adolescant, hinc migrant, quoniam Christi sunt, & cum ipso erunt, atq; beati erunt, idq; Dei cognitione beatifica donati, quanq̃ iterū pro modo à patre constituto, etsi ut prædicari uerbum nunquam audierunt, ita neq; fidem habere potuerint. Etenim & nobis fides, perfectiore Dei cognitione mutanda est, quàm illis infantili statim ruditate succedere, quid absurdi? Ex gratia itaq; Dei, & merito Christi, etiam infantes beantur, uerum si in ætate infantili hinc rapiantur, per aliam, quàm fidei cognitionem, D E V M cogrituri, & felicitatem percepturi.*

At uero si quis ex eo, quod suprà 18. Dominus dixit: Si quis offenderit unum de pusillis istis, qui in me credunt, quod libens de pueris ætate etiam, intelligo, colligi putet, pueris quoq; fidem esse, necesse tamen erit, ut eam

fidem aut intelligat, latentem illam in Dominum fiduti=am, qua nescientes ab ipso pẽdent ab utero matris, eius donati spiritu, quæ sanè fidutia, fidei rationẽ, ut aliâs hoc nomine scriptura utitur, non implet, ut suprà 8. de fidei nomine & ratione differentes, declarauimus, aut oportebit infantes è numero illorũ paruorũ, de quibus ibi Dominus loquitur eximere, qui ex auditu nullam in Christũ fidem habere, nisi miraculo poßunt.

Hæc ideo admonere operæprecium duxi, ut scripturæ modo, qui certissimus est, de fide et infantibus loquamur, neq; cogamur friuola cõmenta amplecti, quæ alijs & certis sermonibus Domini, quos in Ecclesia loquimur, fidem derogent, & calumniandi ueritatem, ansam aduersarijs præbeant, ut usu ueniße magnis uidemus. Scriptura siquidem adultis data, de adultis item potißimum ubiq; loquitur, quare mirum non est, si rara de infantibus in illa testimonia legantur. Ad hæc non est, quod circa illorum salutem nos ministremus, ut adultorum, quare nulla quoque caussa fuit, de ea nos multa docere.

Ad quid hæc cognita faciant.

Cæterum de salute infantium, scripsit quædam egregius ille Christi minister, Huldericus Zuinglius, quæ quidam, ut & alia non sua calumniari, quàm intelligere maluerunt. Nam imputarunt uiro, eo quod uideri sibi affirmet, credentiũ pueros, ex fœdere Domini, ob noxam originalem non perire, quod Christi redemptionem negarit pueris necessariã. Cum ille ex hac sola statuat gratiæ Dei illos participes. Hi postea iusto Dei iudicio in absurdißimos erro=

Errores quorundã.

mos errores prolabũtur, facientes ex uerbo baptizantis, spiritus sancti uehiculum, quo ille in aquam inuehatur, quæ tum non aqua iam, sed spiritus sanctus sit realiter, quæ mox baptizatum infantem omni peccato purget, fidem donans ac omnia. Hoc scilicet quærit Satanas, ut opera manuum nostrarum adoremus, & à certis oraculis Dei, ad nostra commenta prolabamur.

Et ecce unus accedens, ait illi: magister bone. Mar. 10. Luc. 18.

Commodum hæc historia, ijs quæ circa pueros gesta sunt, subiecta est. Exemplo enim huius principis probatur, non nisi pueros, id est, sibi nihil quærentes, et per omnia à Dei bonitate pendentes, regnum Dei ingredi posse. Vnde cum hic adolescens & princeps, ut Lucas habet, opes suas plus satis amaret, tristis à Domino, atq; ideo & à regno cælorum abijt. Quod uero Dominus salutationem eius, qua se bonum uocauerat, correxit, atq; solum Deũ bonũ esse affirmauit. Voluit primo statim responso, et sui exemplo docere illum submißionem, et ut modestius de seipso sentiret. Nam uidebatur sibi ille, mandata Dei seruasse à puero, eoq; & se ipsum bonum esse, à quo adhuc longe aberat. Cæterum non negauit se Christus bonum esse, quatenus cum patre unum erat, tantũ gloriam bonitatis, ab homine in Deum monebat transferendam. Nam ut Deus nondũ erat huic principi cognitus, sed tanq̃ hominẽ eximiũ, uoluit hac ipsum salutatione honorare, ac ceu demulcere. Recte igitur externa & humana mirantem, ad

Nemo bonus nisi solus Deus.

tem, ad diuina reuocauit, atq; tacite monuit, ne se ipsum bonum et perfectum, tametsi uideretur sibi mandata Dei *omnia iam perfecisse existimaret, sed potius solum* Deū *bonum, & omnis bonitatis authorem suspiceret, cui omnis boni, si quid uspiam fuerit, gloria transcribenda est.*

Hoc *ut tandem agnosceret, deinde ei obiecit præcepta legis, in quibus ceu speculo uideret, se nondum esse quod putaret.* Ille *autem quod externo opere ea non fuißet transgressus, confidenter ait: omnia sibi à puero seruata esse.* Ad *quod responsum simplicius, quàm uerius intuitus illum* Dominus, *dilexit eum.* Indubie *propter hoc qualecunq; studiū iustitiæ, & si ad ueram solidamq; iustitiam nondum ille peruenisset.* Nam *mihi dubium non est, quoniam mœrore affectus, nō blasphemans ueritatem, abijt,* Dominū, *cui omnia poßibilia, ipsum quantumuis in præsens ineptum regno* Dei, *aptum postea reddidisse, donato animo, qui diuitias posset cōtemnere.* Porrò *ut in præsens aperte illi ostenderet, multum adhuc ei ad perfectionem desiderari, ait:* Vnum *tibi deest &c.*

Coniectura est, hūc demū resipuisse.

Qu. d. Agnosco *aliquid esse, & diligo te hoc nomine, quod præceptis* Dei *ita ab adolescentia studueris, & uel externe iustus fueris, sed ne hinc tibi placeas, unum adhuc tibi deest, fons certe pietatis & iustitiæ, uera nempe solidaq; in* Deum *fides, qua temetipsum ac omnia abnegans, totum* DOMINO *consecres, ad quamlibet eius uocationem, ac quantumlibet duram, paratus.*

Vnū huic deerat, hoc est, fides solida.

Quod hinc uerum apparebit. Iubeo te bonus præceptor, uti me uocas, & quidem uice Dei, ut quæcunq; habes uendas, & des pauperibus, thesaurum habiturus in cælo, ac uenias, me secuturus, sublata cruce. Hoc cum nequeas, scito tibi adhuc unum, & id quidem maximum deesse, syncerام nimirum in Deum fidutiam, sine qua omnia alia nihil sunt. Etenim me bonum præceptorem salutasti, iam nemo bonus nisi solus Deus, si igitur bonus ego præceptor sum, hinc erit, quod Deo plenus sum, & uerbum Dei annuncio, debes itaq; me ut Deum ipsum audire. Id cum non possis, declaras te nec Deum uere adhuc agnouisse. Nequaquam igitur mandata eius, ut tibi uideris obseruasti, qui caput mandatorum eius nondum perceperis, nempe eius timorem.

Falso putauit se præcepta seruasse.

Cæterum de thesauris in cælo recondendis, dictum supra est 6. in illud. Ne reponatis uobis thesauros in terra. De sequendo Dominum, & cruce ferenda 10. Illud uende omnia quæ habes, & da pauperibus, temporale & personale præceptum fuit, huic diuiti soli ad probandum ipsum, à Domino propositum. Vt uero omnium est, sua uendere, & pauperibus distribuere, dictum est supra 9. in illud: Et præteriens IESVS illinc, uidit hominem. De iuuandis pauperibus 6. ab initio.

Vende omnia, personale præceptum.

Cum audisset autem adolescens eum sermonem Mar. 10. Luc. 18.

Hoc

Hoc mœrore & discessu suo, uocatus ad communionem regni Dei, probauit, se nec bonum fuisse, nedum perfectũ à iuuẽtute sua, utcũq; uideretur sibi præcepta dei obseruasse, quæq; utiq; non nisi externo opere, imò in speciem duntaxat obseruauerat. Vnde alioqui ei multæ possessiones, cum indubie tum non pauci egeni, & pauci eorum opitulatores fuerint? Procul dubio, si proximos, perinde atq; seipsum dilexißet, idq; opere & ueritate, quantũuis multæ eius poßessiones, imminutæ tamen fuissent. Vnde haudquaquam uanum prouerbium est: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui. Cui enim adsit æquitas & dilectio, ei aurei etiam montes tandem consumerentur, ita refrigente charitate inter homines, et tam multis egentibus. Vnde si diuitibus nulla alia iniquitas imputari poßit, hac certe obstrictos sese comprobant, q non impartiunt tam liberaliter, atq; uera dilectio requirit.

Multas possessiões nõ habuißet, si dilectionem pximi non posthabuißet.

IESVS autem dixit discipulis suis, Marci 10. Lu. 18.

Apud Marcum legimus, cum Dominus circumspexisset & dixisset, quàm difficulter hi, qui pecunias habent, in regnũ Dei intrabũt, et discipuli super his uerbis eius obstupuissent, rursum dixiße: filij, quàm difficile est eos, qui fiduciam habent in pecunijs, regnum Dei ingredi. Quo declarauit per se pecunias habere, non obstare, quo minus ad regnum Dei, id est, ueram Christi fidem quis per-

ueniat, at fiduciam habere in pecunijs, id ita regno Dei, et fidei in Christum pugnat, ut ignis aquæ, citius misceri possit, quàm confidens diuitijs, particeps fieri regni Dei. Regnum siquidem Dei nemo percipit, nisi qui renunciauerit ante omnibus quæ possidet, Lucæ quarto, tum nihil etiam sibi hic quærat, quia abnegare semetipsum oportet, supra decimosexto. Quid iam simile habet cum huiusmodi animo, animus nitens diuitijs? Facilius ergo camelus multo, per foramen acus, animal tam magnum, & gibbosum, quàm diues in regnum cælorum, id est, confidens diuitijs, ingredietur. Sed quotusquisque est, qui multas pecunias habeat, nec fidat eis? Alioqui sanè thesaurizaret illis sibi in cælis, multis beneficiens, & multas suas pecunias paucas reddens.

Cōfidentes diuitijs impoßibile ē regnum dei ingredi

Pauci multas pecunias habēt nec fidunt eis.

Verum utcunque habentes multas opes, illis ferè fidant, eoq́; impoßibile sit, non difficile modo, ut regnum DEI ingrediantur, id est, CHRISTO se, plena fide tradant, DEO tamen sunt omnia poßibilia, is diuitibus aliam potest mentem indere, ut & opes distribuant, & uere sibi fidant. Vnde nemo damnandus ob diuitias nobis, potest illum alium reddere DEVS, qui condidit. Sola blasphemia in spiritum sanctum, peccatum est, quod nec hic, nec in futuro remittitur. Pro diuitibus igitur orandum est, desperandum de eis, si ueritatem non blasphement, non est. Sed monendi simul sunt, nihil æque noxium, atque terrenis opibus abundare. Illico enim

De diuitibus nō est desperādū sed monendi sunt & pro eis orandum.

eo enim fore, ut animus eis; addicatur, & DEO nuncium remittat. De quo suprà sexto in illud: Ne reponatis uobis thesauros, & reliqua eius capitis, admodum multa.

Tunc respondit Petrus dixit eis. Lucæ 18.

Cum audisset tantum malum esse, habere diuitias, cogitauit eximium igitur sit bonum oportet, diuitias abiecisse, eoq; rogauit, quid sibi ac collegis suis expectandum esset, qui reliquissent omnia. Respondit ergo eis DOMINVS, expectandum, ut qui se hic in humilitate secuti essent, omnibus relictis, olim simul secum regnent, super duodecim tribus Iisraël, hoc est, uniuersum populum DEI. Regenerationis status, & si non pauca scripturæ loca de ipso loqui uideantur, nimis tamen incognitos adhuc Ecclesijs existit. Vnde necesse est, hunc locum nobis esse subobscurum. Latius eoq; de his disserere alijs permitto, modo ab analogia fidei non abludant. Nobis satis sit, quantulũcunque illud tempus regni Christi, cum gloriosus orbem iudicaturus redierit, futurum sit, cum regenerati ad gloriam, simul cum CHRISTO capite suo regnabunt, tum hos duodecim Apostolos, ac quotquot præcipui in prouehendo hic DEI regno fuere (neque enim hi soli in hoc præcelluerunt) apparituros maiestati futuri sæculi, insigniores, ut regni Christi

Quid indicare in regeneratione Iisraëlẽ

Christi principes selectiores, quippe qui Euãgelij, sceptri huius regni, & primariæ uirtutis, qua germanæ tribus Iisraëlis hic reguntur, præcellentiores extiterint ministri. Tum una cum Christo, iam in cælis & regeneratione, nouaq; uita, exhibebunt electis, quæ hic uerbo suo illis promiserant. Hæc ipsorum dignitas & gloria, duodecim hi throni sunt, quos ipsis hic Christus promisit, hæc illa iudiciaria potestas, qua duodecim tribus Iisraël, totum nẽpe populum Dei, tum demum uere collectum, iudicabũt, hoc est, in eo principes agent.

Sunt qui iudicare hic pro condemnare malint accipere, quòd nimirum sui collatione reliquos Iudæos sint condemnaturi, de quo iudicio illud quidem suprà 12. de Niniuitis, & Regina austri recte accipitur. At hic promittit suis Christus gloriosum aliquid & augustum, quare non uidetur solũ pro condemnatione, sed beato potius regno accipiendum, quod iudicium hic illis pollicitus est. Deinde prædicit hic Christus iudicaturos duodecim tribus Iisraël, non condemnaturos, ut de Niniuitis & regina austri, quos ait surrecturos, & generationem illam condemnaturos. Postremo nusquam legas duodecim tribus Iisraël, pro malis duntaxat & damnandis Iudæis accipi, sed potius pro toto Dei populo, & quidem electorum. Nã etiam generatio illa adultera, quæ condemnanda fuit, tantum ex duabus tribubus constabat, quòd decem tribus, semel auectæ in terram Canaan, nunquam redierint.

Iudicare hic nõ debet accipi pro condemnare.

Hic

Hic uero principatus Apostolorum, uidetur etiam in eo à Domino suprà 12. indicatus fuisse, ubi calumniantibus facta sua Iudæis dicebat: Et si ego in Beelzebul eijcio dæmonia, in quo eijciunt filij uestri? propterea ipsi uestri iudices erunt. Quanquam cum hoc loco reprobis, Apostolorum iudicium, Dominus minaretur, multo sanè rectius ipsum de iudicio condemnationis intelligetur, quàm quod suis promisit in præsenti. Etenim non solum collatione sui, ut suprà secutus uulgarem interpretationem, scripsi, iudices etiam impiorum Iudæorũ erunt, sed quemadmodum pios iudicabunt, promissa eis per Euangelion iam uelut exhibentes, ita impijs suam quoq; damnationem, quam per idem suum uerbum prædixerant, tum exhibebunt, ueramq; approbabunt, simul cum Christo contra ipsos pronunciantes, tanto gloriosius, & magis horrende, quanto maiore hic ui spiritus, Euangelion prædicantes, ad pœnitentiam ipsos fuerant cohortati.

Ipsi uestri iudices erũt su. 12.

Nam omnium electorum erit simul cum Christo, ut regnare, ita & iudicare. De quo & supra 12. in illud: Viri Niniuitæ surgent in iudicio, nonnihil. Veruntamen qui hic in adserendo Christi primores fuere, pluraq; propter id & fecerunt, & passi sunt, ij & in regeneratione, primas inter electos obtinebunt. Vnde Paulum nemo putet, infrà hos duodecim sessurum, qui laborauit plus omnibus tametsi hic nulla eius habeatur mentio. Nam duodecim hic respondit, igitur et de ipsorũ felicitate loqui satis in præsentiarum habuit. Porrò Mathias non Iudas proditor, qui diabo-

Paulus nõ minor his duode.

diabolus erat, & Christo nunquam inter duodecim ueros Apostolos computatus, reliquis undecim hic adnumeratus intelligatur, sicut & annumeratus ipsis re ipsa fuit, antequam plene munere Apostolico, fungerentur.

Quid iudicare in scripturis.

Cæterum apertius est, uel parum habenti scripturas familiares, quàm ut multis debeat admoneri, Iudicare in scripturis, idem esse, quod imperare, regnare, uel gubernare, atq; inde, tam pro defendere bonos, quàm punire malos accipi solitum, nonnunquam etiam, pro caussarum discussione. Hæc enim ꝑpria iudicantis, hoc est, regentis, & gubernantis officia sunt. Sic sane iudicium, quod filio dari 72. psalmus orat, accepit, dum à regno Christi, & pauperib. liberationem, & malis deuastationē prædicit.

Et omnis qui reliquerit domos aut fratres, Marci decimo. Lu. 8.

Quia omnium, qui Christi esse uolunt, hoc primum est, ut præ eo, atq; uerbo ipsius, renuncient cunctis, quæ possident, omnibus etiam futura & meliora promittit. Apostolos quidem oportuit hic aliorum antesignanos esse, atq; primos in acie contra Satanam, in adserendo regno Christi, stare, positos ceu principes regni Dei in uniuersa terra, iuxta uaticiniū psal. 45. ideo & in regeneratione potiorē ipsorū gloriā fore prædicit. Nequaquā aūt uel hic, uel in futuro, aliquid boni desiderantibus, & alijs, quicunque quicquam propter Christum & Euangelion

eius reliquerint,hic centuplum, hoc est, multo plura,ut Lucas scribit,etiam cũ perſecutionibus,ut in Marco legimus,recipient,& in sæculo futuro uitam æternam·

Porrò centupla iſta,hoc eſt,multo plura,quàm ſint relicta,animus eſt,non centuplo modo,ſed infinito maiore cum uoluptate modicis illis, quæcunque ad uitam præſentem in perſecutione Dominus dederit,utens,quantiſlibet tribulationibus circundatus, quàm ante cognitum Euangelion,ijs quæ reliquit,uſus fuerat· Huius enim cognitionem tanti habent pij,ut ne uniuerſo quidem mundo mutare eam ſuſtineant,quare non centupla tantum,ſed infinito plura,& quidem in hoc tempore quàm relinquere poßint,recepiſſe ſe agnoſcunt,ſimul atq; Euangelion receperint· Iuxtà,quoniam timentibus Deum,nihil poteſt boni deeſſe,& adijciuntur,quibus uita præſens opus habet,omnia,quærentibus in primis regnum Dei & iuſtitiam eius, quamlibet Chriſtiani etiam domi exulent, & à neceſſarijs ſuis deſerantur,rebusq; præſentibus ſpolientur,nihil unquam tamen eis deſideratur, quorum uſus ipſis poßit uel utilis, uel neceßarius eße· Qui enim pater illorum, tam benigne proſpiciens omnibus, ipſos, ulla re eis commoda ,deſtitui,pateretur? Verum interim tamen didicerunt,etiam ipſi cum Paulo,in quibus ſunt,contenti eße· Nouerunt humiles eſſe,nouerunt & excellere ubiq; & in omnibus inſtituti ſunt,& ſaturare & eſurire, & abundare & penuriã pati· Omnia poßunt per Chriſtum, qui eos corroborat·Philip·4·

Quæ centupla·

Caput

CAPVT. XX.

Multi autem primi erunt nouissimi, & nouissimi primi. Nam simile est regnum.

Parabola de conductis in uineam, uice probationis, siue explicationis potius, huic propositioni: Multi autem primi, &c. *subiecta est, quare hæc non incõmodũ, illi in idem caput iungitur, licet & superioribus cohæreat, quibus & apud* Marcum *subiuncta legitur.* Videntur *uero superiora, hæc propositio, & sequens parabola, in hunc sensum sibi coniungi.* Testatus *fuerat* Dominus, *centuplum & hic recepturos, & in futuro uitæ æternæ, sortituros hæreditatẽ, quicunque propter nomen suum, hoc est, sua &* Euangelij *caussa, aliquid reliquißent.* Atq; *ita, ueram felicitatem, non poße uia alia adiri, quàm ut quis prorsus semetipsum abneget, & sua omnia, sũq; prorsus sibi & mundo nihil.* Hinc *iam commodum subijcit, multos autem primos, fore nouissimos, nimirum quibus non fuerit datũ, abnegare semetipsos, et propter* Euãgelion *omnia relinquere, qui scil. in oculis suis primi existunt.* Cõtra *uero qui sibi ipsis nouißimi fuerint, atq; renunciarint omnib. eos fore apud* Deũ *primos, quo appereat, nihil prorsus, à proprijs meritis, sed omnia à so*

Ordo dictorum.

la Dei

la Dei bonitate petenda esse Nam sicut Paulus Ro. 9. scribit, non est uolentis aut currentis, sed miserentis Dei, & ut quis ad regnum Dei uocetur, & ut operæprecium in eo aliquod faciat.

Hoc craßioribus animis, penitius infixurus, bene longam parabolam subiecit, cuius si quis singulas partes uelit exequi, ut faciunt, quos ludere suis commentis, quã certa Dei oracula docere magis iuuat, nihil aliud efficiet, quã ut ab eo, quod hic docere Christus uoluit, ad humana inuenta animos abducat. Dominus enim nihil aliud ex ea docere uoluit, quàm ut ueram agnoscamus istam propositionem: multi nouißimi erunt primi, & contra. Et hanc: Multi uocati sunt, & pauci electi, & ex utraq; à sola dei bonitate, per abnegationem nostri ipsorum, omnia petenda, fidentesq́; gratia ipsius, plusquam petere ausi fuissent, accepturos. Hunc ergo statum sermonis huius agnoscamus, neque dimoueri ab animo patiamur, & constabit nobis germanus huius parabolæ sensus.

Quæ ex hac parabola discenda.

Ergo perpendendum, nullos in uineam uenisse nisi uocatos, tum primos pactos fuisse cũ patrefamilias, reliquos sola æquitate & eius gratia fretos, in uineam abijsse operatum, & hos illis prælatos, tantundemq́; datum ijs, qui una duntaxat hora opus fecerant, atque primis, id quod primos male habuit. Hinc monemur iam primum nullos uel qualitercunque in uineam Domini uenire, nisi ab ipso uocatos, quòd nihil pietatis caro per se uel cogitare poßit. Deinde mercenarios eße omnes hypocritas, neq; nisi sua

RR ipsorum

ipsorum caußa, deo seruire, ueros autem Domini seruos, pro uiribus quidem, simulatq; in uineam suam illos uocarit, studijs ueræ pietatis incumbere, nihil tamen prorsus cum ipso paciscentes, sed tanquam gratuitum donum, amplectentes, quicquid ille eis donarit. Hinc & præferuntur primis dum numeratur merces, q nihil ullis hominibus ex merito, sed omnia ex gratia Dei obueniunt. Aequantur uero qui nouißimi uenerunt, ac prope nihil operati sunt, ijs qui totius diei pondus, portasse sibi uidentur, & æstum, quòd perinde sit Deo ad saluandum; siue adsint opera, siue desint. Nemo quidem, uere pius non sedulo operatur, simulatq; ueritatem agnouerit, propter opera tamen nihil recipit, omnia gratiæ Dei refert accepta. Male autem hoc habet eos, qui ignorata Dei gratia, suis operibus fuerint confisi. Sicut hodie uideas, multos monachos & monachas, qui audeant dicere: se deum iustum esse negaturos, si ob cœlibatum, atq; alia opera sua, non plus Euangelicis istis, contrahentibus matrimonium, uescentibus quibuslibet, statuta ab Ecclesia, ut loquuntur, ieiunia remittentibus &c. receperint. Hinc ergo concludit Dominus ut cœperat, sic fore primos q erant nouissimi, et nouißimos, qui primi, hoc est, qui sibi & alijs peccatores uidebātur, uere iustos & dilectos Dei, rursus peccatores, qui sibi & alijs, secundum carnem iudicantibus, habebantur iusti. Nam eße quidem multos uocatos, ad Ecclesiam Dei scilicet, & studium ueræ pietatis, quibuscunque sanè ueritas prædicata, & uel in speciem accepta fuerit, sed

paucos

paucos electos, ut nimirum syncera fide in illa uersarentur, nihil sibi, sed omnia Dei gratiæ tribuentes.

Atque ex hac ultima sententia satis liquet, Dominum in hac parabola, uocatos & non electos, id est, fucos seruorum DEI, cum uocatis & electis, hoc est, synceris, uoluisse conferre, atq; declarare, huiusmodi multos futuros, qui mundo haberentur omnium ab eo alienißimi, hoc est postremi, & contra nihil minus, qui mundo haberentur omnium sanctissimi, hoc est primi. Quare seipsos à germana hic Christi doctrina abducunt, qui per denarium diurnum, felicitatem æternam uolunt intelligi. Hanc enim facti ex primis nouißimi, et non electi, haudquaquam percipiunt, & qui eam percipiunt non murmurant, quod ea & alijs, quamlibet immeritis contingat. Neq; firmum est, quòd alij per eum, bona uitæ huius illa temporaria, intelligunt, neque enim ea merces eße poßunt, electis, & factis ex nouißimis, primis. Quin nulli minus externorum bonorum habent. Hypocritis tamen, nulla alia contingunt.

Denarius non recte, uel uera uel temporaria felicitas intelligitur.

Respiciamus ergo nos ad statum huius sermonis, qui est, ut dixi, omnia à sola DEI bonitate per abnegationem nostri expectanda, quódque si detur nobis, longe plus ab illa percepturus, quàm et ipsi & alij, quibus nimirũ nouissimos nos esse oportet, unquam ex nobis quidem sperare ausi fuißemus. Hinc iam facile patet, illud quòd tantundem nouissimis, atque primis datum fuit, sic accipiendũ, ut nihil aliud per id intelligamus, quã quod merces Dei

Quomodo intelligendũ q̃ utrisq; denarius datur.

non iuxta modum operum, sed ipsius proueniat bonitatis, quòd denique deo perinde sit, beare qui nihil operum habent, ut latro ille cum CHRISTO crucifixus, atque qui uidentur habere sibi plurima, eo quòd gratiæ sit, quicquid à domino nobis cõtingit, quare etiam nullis uel prius uel plus datur, quàm qui gratiæ Dei plus fuerint confisi. Tum qui plura sibi habere merita uidentur, fere in arrogantiam, aliorumq; contemptum, denique & murmur contra Deum incidere, ut tandem à Deo penitus reijciantur, uere facti nouissimi, qui primi sibi uidebantur. Hoc operariorum supercilium, & ineffabilis Dei bonitas, illo potißimum significatur dialogismo, quem habuit paterfamilias, cum uno ex primis, qui contra suam bonitatem gratuitam murmurabant.

Præterea si quis, per id, quod merces, à procuratore uineæ fuit numerata, intelligat retribui omnibus per CHRISTVM, procuratorem uineæ Dei, hoc est, caput Ecclesiæ, & omnium iudicem, non erit absurdum. Sicut neq; illud, quod per denarium datum primis, qui euadunt nouissimi, uitæ huius felicitatem intelligunt, quam reuera, solam isti quærunt, et à deo paciscuntur, quotquot uera pietate uacant, modo in hac non æquent his, nouißimos, qui fiunt primi, id est, non intelligant, utrorumque denarium, hanc esse. Quia per hoc quòd utrisq; datus denarius fuit, & ijs qui opus per diem fecerant, & ijs qui per horam, non est significatum, idem dari utrisq;, aut mercede eos æquari, q̃ diuersissima & in

Hypocritæ tãtũ externa quærũt & recipiunt.

& inæqualißima recipiunt, sed quòd DEVS soleat, nihil propter opera, sed omnia propter suam bonitatem dare, & magni habere, qui gratia sua, sine operibus nitantur, nouißimos autem facere, qui proprijs operibus fidant.

Postremo notandum hic CHRISTVM, cum ait: multos uocatos, & paucos electos, de ea uocatione intellexisse, qua ueritas quidem hominibus patefit, non autem spiritu immutantur, ut uocantem Deum sequerentur, quomodo uocari electos Paulus testatur, cum ait Romanorum octauo. Quos prædefinierat, eosdem & uocauit, & quos uocauit, eos & iustificauit, &c. De priore autem uocationis genere, est illud sapientiæ in prouerbijs, Prouerbiorum 1. Cum uoco uos, recusatis, cũ porrigo manum, nemo aduertit animum.

Duplex uocatio.

Diligenter autem notandum, quòd cum CHRISTVS huius quòd ex nouißimis primi, & contra ex primis nouissimi euadunt, tanquam rationem subijcit, quòd multi uocati sint, pauci uero electi, apertissime declarauit, omnia à sola DEI gratuita electione, pendere, & ut quis in uineam Domini uocetur, et ut in ea digne operetur, & denique ut mercedem referat. Vnde cum ij quos memorat factos nouißimos, electi non fuissent, tametsi plurimũ fuißent operati, nihilominus reiecti fuere, scilicet nouissimis, & cum uocatis, qui ijdem electi non sint, adnumerati.

Ab electione pẽdent omnia.

Denarius quanquam hoc parum ad rem, drachmam

ualebat decimam partem coronati, quanta & hodie fere diurnæ operæ, merces esse solet.

Et ascendens IESVS Hierosolyma, Marci decimo, Lu. decimo octauo.

Explicatius de morte & supplicio suo discipulis, & selectioribus quidem, nempe duodecim prædicit, nimirum à quibus & per quos, ac quo denique genere supplicij, paßurus et interimēdus esset, sanè à sāctißimis, atq; legis Dei consultissimis, hoc est, principibus sacerdotum & scribis & per gentes, quia Roma ipsum potestas supplicio adiudicauit, & affecit, deniq; eo mortis genere, qđ erat tum crudelißimum, tum ignominiosissimum. Libenter autem crebro de his sermonem habebat, quo Apostolorum corda, ad imminentem iam tempestatem animaret. In præsentiarum autem, caußam cur de his uerba fecerit, Marcus adscripsit. Nam iter facientibus uersus Hierosolyma Domino, & discipulis eius, & ipso discipulos præcedente, memorat illos fuiße pauefactos, atque sequentes timuiße. Indubie, quia & ante indicarat, quæ esset à principibus sacerdotum paßurus. Iterum igitur ratio fuit, ut eos præmoneret. Consolationem autem simul adiunxit, non solum ex eo, quod simul prædicebat se tertio die resurrecturum, sed etiam quòd secundum

dum scripturas, atque ideo ex bona patris uoluntate ascendere se, ut consummarentur omnia quæ scripta sunt, per Prophetas, de filio hominis testabatur, ut Lucas memorat·

Cum superioribus quoque pulchre hæc conueniebant, nempe ijs, quæ de abnegatione sui, ferendáque cruce, omnibus sese subijciendo, & nouissimas hic amplectendo, quo apud DEUM *primas partes consequamur, docuerat·* Notandum *uero ut hic ultrò supplicium adit, quod ante aliquoties fugerat, quia erat nunc hora huius·* Sic *se habent omnes filij* DEI, *patris uoluntatem & ductum in omnibus & ad omnia sequuntur·*

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi, Marci decimo.

Marcus scribit, ipsos filios Zebedæi hoc orasse, sed quòd ipsorum instinctu mater orauit, non ab re & ipsi oraße dicuntur, quanquam simul cum matre forsan & ipsi Dominum *orauerunt, certe ipsis* Dominus *respondit·* Occasionem *autem huius petitionis accepisse, istos puto, ex eo quod* CHRISTUS *suprà 19· promiserat, seßuros duodecim secum in regeneratione super thronos duodecim, & iudicaturos omnem populum* DEI·Quia *autem temporale regnum, hi cogitabant & quærebant, recte respondit hic* DOMINUS,

nescire eos, quid peterent, & iterum ad cogitandam crucem, per quam solam in regnum CHRISTI aditus patet, reuocauit, dicens: Nescitis quid petitis. Temporalem enim dignitatem petebant, quibus promissa spiritalis erat & æterna, sed non nisi perpessis antè persecutionem, percipienda. Neque enim potiores Domino partes habere serui debebant, & conregnaturos cum CHRISTO, commori quoque cum ipso oportebat. Rogabat ergo an possent poculum bibere, quod ipse erat bibiturus, & baptismate baptizari, quo ipse erat baptizandus, intelligens supplicium quod ex patris

Poculum. decreto erat, à patre sibi paratum, aditurus. Id enim perferre ipsum oportuit, sicut in conuiuijs olim, unumquemque conuiuarum, suam oportebat uini portionem quæ si

Baptisma. bi à rege conuiuij mixta erat, exhaurire. Idem uocat & baptisma, fuit enim ceu mortalitatis ipsi ablutio, & ad uitam cælestem purgatio. Eadem metaphora usus & Lucæ duodecimo, fuit, quam suprà decimo adduxi, in illud: Ne arbitremini quòd uenerim ad mittendum pacem.

Porrò metaphora calicis, in scripturis frequentissima

Metaphora calicis. est, in utranq; partem. Nam unicuiq; sua aduersa & prospera, DEVS certo admensurauit, bibétque quisque suam portionem, uelit nolit. In malam partem, psalmo undecimo. Spiritus tempestatis, pars calicis eorum, id est, decreta ipsis ultio, & diuinitus ordinata impietatis ipsorũ retributio. In bonam psal. 16. dominus sors partis

meæ

mea & calicis mei, id est, ipse portio & ordinata mihi hæreditas est. Sic psal. 23. Calix meus superabundans, id est, bona quæ mihi Deus tanquam meam sortem contulit, redundant. Discamus ergo hinc, definitum diuinitus unicuiq;, quid quantumq́; & patiatur quisq; mali, & percipiat boni, & utrunq; ex solo liberoq́; Dei arbitrio prouenire, huic igitur nos penitus committamus. Deinde iterũ animaduertamus, gloriæ Christi tum nos participes fore, cum & tribulationum fuerimus. Postremo rursus. ut & discipulorum tarditas & ruditas, ita & Domini ferentis usq; illos eluxit, longanimitas & benignitas. Quæ hinc discenda.

Porrò id, omnia certo Dei arbitrio & bona & mala, omnibus definiri, & infallibili dispensatione obuenire, probat & hoc: Sedere ad dexteram & sinistram meam, non est meum dare, sed ijs continget, quibus paratum est à patre meo. Perinde enim est, ac si dixisset: sedere mihi à dextris et sinistris, hoc est, proxime, atq; primos ita esse in gloria mea, res augustior est, quàm ut ego modo petentibus donare illam poßim. Ab æterno per patrem definitum est, quibus illa contingat. Per me quidem aditus ad illam, ijs qui ad eam delecti sunt, parabitur, at donatio eius non est mei hominis, neq; modo à me oranda. Diuinitatis hoc munus est, & decretum ab æterno, qui ad illam admittendi sint. Sedere à dextris CHRISTI & sinistris, metaphoricôs significat, ei dignitate & potestate proximum eße. Nõ est meum dare.

Et cum audiſſent decem indignati ſunt de duobus. Mar. 10.

Vide ut ex ſuperiori ſermone, de ſubmiſsione diſcipuli profecerint, adhuc tulit illos, donec redderet meliores Christus, ſed iterum tamen modeſtiæ eos admonuit, idq́; ab exemplis, & diuerſis quidem. Scitis, inquit, quod principes gentium dominentur illis &c. Qu. d. uos uocati ad regnum cælorum, nihil debetis ſimile habere, cum principibus & magnatibus ſæculi huius. Illi ſubiectis dominantur, & poteſtatem in eos exercent, par igitur erit, ut uos contrà omnibus uos ſubijciatis ad ſeruiendum. Nam ut & aliâs monui, is demum in regno cælorũ maior erit, qui pluribus ſe ad ſeruiendum addixerit, ſuprà 18. Imitamini itaq; potius me regem cælorum, qui ueni non ſane, ut mihi miniſtretur, ſed ut ego miniſtrem alijs, neq; id officio leuiculo aliquo, ſed animam meam impendam pro redimendis multis. Huc uſq; & uos miniſtrare alijs oportet, tam abeſt, ut alij alijs inter uos dominari debeant. Mittite igitur uos decem, quam aduerſus hos duos indignationem concepiſtis. Neſciunt ipſi quid à me petierint, cuius illos admonui, ita uos modo pro re indigna uobis perturbamini, mittite ideo utriq; ſtultos hos, & prorſus alienos à regno cælorum affectus, & inſeruire ſinguli ſingulis annitimini, quo plures demerebimini, eo ut meliores ita & maiores euadetis. Reliqua ſupra decimo octauo ab initio.

Porrò

Porrò hic putant Anabaptistæ sese posse probare, alienum esse à Christiano, ut magistratu fungatur, neq; posse quenquam simul, & magistratum & Christianum esse, eo quod hic discipulis Dominus dixerit, uos autem nō sic. Non animaduertētes, eos qui pie et ex uoluntate Domini, magistratum gerunt, nihil minus quàm dominari, imò seruire maxime, & tanto pluribus, quanto pluribus præfuerint. Certe & Apostolos Christus suam authoritatem in Ecclesijs habere uoluit, & ipsi, ut sibi obediretur, magnopere requisierunt. Verum quia eo nihil sibi, sed ijs tantum, quos regebant, salutem quærebant, ac Dei gloriam, præfuerunt quidem Ecclesijs, primas ubiq; habuerunt, credentes gubernarunt, dicto audire sibi sanctos uolebant, interim nihilominus seruierunt omnibus, dominati sunt nemini.

Vos autem nō sic, contra Anabaptistas.

Sic etiam in externarum administratione rerum, quis Moscheh unquam dignitate præstantior, & authoritate potestateq; formidabilior fuit, at quis simul unquam pluribus, magis sedulo & summisse seruiuit, qui nihil scilicet omnino sibi uel quæsierit uel acceperit unquam, ut de se apud Dominum gloriabatur 3. Moscheh 16. sed dies, noctesq; ut populi salutē promoueret, ferè supra uires desudauerit. Si quis iā sic magistratū gerat, et opera manuū domini, ouesq; pascuæ eius, ad ipsius uoluntatē gubernet, quid quæso aliud, quā seruiat omnibus quos gubernat? Non igitur regere & magistratu fungi, sed sibi quære-

Magistratus pius seruit, nō dominatur.

re præcellentiam & potestatem, id demum est, à quo hic Christus dehortatus est. Nam placet magis in hac generalitate hoc Domini dictum accipere, quàm ad solos Apostolos id contrahere, eo quod omnino pius magistratus seruiat, nõ dominetur, habeatq; se p omnia secundũ præsentẽ Domini cohortationem. Reliqua suprà 5. & 17.

Et egredientibus illis ab Hiericho, secuta est eum. Mar. 10. Luc. 18.

Matthæus & Marcus scribunt præsens miraculum à Domino æditum, cum à Hiericho fuisset egreßus, Lucas autem cũ oppido appropinquaßet. Hæc sic accipio, quod Lucas satis habuerit hanc historiam, ut ex ea Domini benignitas, & in cæco fidei exemplum nobis commendaretur, descripsisse. Tum etiam memorasse hæc prope Hiericho accidiße, cæterum non fuisse solicitum, de tempore, an dum oppidum ingrederetur uel egrederetur ea gesta sint, sicut nullus quidem Euangelistarum, huiusmodi circunstantias anxie persecutus est, quippe qui omnes in eo fuerint, ut IESVM Dominum nostrum, ex dictis & factis suis, ostenderent Christum seruatorem esse. Sic cum Matthæus de duobus hic cæcis, quibus Christus uisum restituit, memoret, Marcus & Lucas satis habuerunt, Domini bonitatem & uirtutem declaraße in uno, simile & suprà habuimus 9. Mißis igitur quæ extra rationem sunt

negotij

negotij Euangelici, rem ipsam perpendamus. In primis Domini bonitatem ubiq; sese exerentem, ob quam & multa adeo ipsum turba sequebatur. Mox fidem horum cæcorum, qui licet à turba increpiti, quoniã tamen urgebat eos non uulgaris necessitas, compesci se haudquaquam sinebant. Sic enim tum demum quisq; uera intentaq; precatione Domini clementiam pulsabit, cum senserit aliquam necessitatem, opisq; recte inceperit indigere, ut suprà 6. de precatione disserentes, & alibi diximus. Tũ fidei illorum testem, salutationem istam, fili Dauid, de qua suprà 1. in illud: filij Dauid, filij Abraham, & suprà 9. in historia cæcorum. Postremo, quod sanati Dominum grati secuti sunt, Deum glorificantes. Nam quotquot redemptionem Christi uere perceperunt, seruatorem suum non possunt non sequi, atq; in omnibus glorificare Deum, qui ex sola sua gratia, huc ipsos perduxit.

Reliqua hic notanda, ut de contactu Domini, item admiratione turbæ, & alia huiusmodi, sunt supra sæpius indicata. Porrò ex Marco, qui etiam nomen huius cæci expressit, nam de uno dũtaxat ipse memorat, apparet ipsum uulgo celebrem fuisse, sicut & ille, de quo Iohan. 9. Etenim & hic mendicus fuisse describitur. Bartimæus uero perinde est, atq; filius Timæi, quod Marcus ipse est interpretatus. Bar enim filium significat, ut supra 16. dictum. Deniq; in eo, quod palam hunc cum alijs mendicare, secum Iudæi passi fuerunt, argumento est, legem dilectionis omnium primam nimium fuisse tum apud eos obliteratam,

tam,

tam, quantumuis cerimoniarum uellent uideri obseruantissimi, quod illis Dominus identidem opprobrat. Ad hæc peculiariter illis præceptum fuit, ne quem egere inter se paterentur 5. Moscheh 15. Sed collapsa fide, nihil potest pietatis & integritatis, præterea consistere.

CAPVT XXI.

Vcas ante hanc historiam memorat, insigne illud exemplum resipiscentiæ, in Zachæo publicanorum principe & diuite. Qui accensus desiderio uidendi IESVM ingressum iam, et perambulantem Hiericho, cū uidere eum præ turba non posset, statura pusillus, in arborem ascendit Sicomorum. E qua mox eum Dominus cum eò loci uenisset, deuocauit, addens oportere se apud ipsum manere, qui festinās ut iussus erat descendit, Dominumq; hospitio gaudenter suscepit, ne quicquam murmurantibus omnibus, quod apud hominem peccatorem diuertisset. Quo autem appareret, quàm non sine caussa ad hunc peccatorem diuertisset, dono utiq; & spiritu Domini factum fuit, ut stans Zachæus diceret Domino: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Cui Dominus respondit, hodie salus domui huic contigit, eo quod et ipsa filia sit Abrahæ, uenit enim filius hominis &c. Egregie profecto huius non diuitis modo, sed et publicanorum principis, in munere sane lucroso constituti, cōuersio, ue

Historia Zachæi ex Luc. 19.

rum com=

rum comprobat id, quod Dominus suprà 19· dixit, Deo possibile, etiam diuites regno cælorũ adducere, quod alioqui difficilius est, quàm ut camelus ingrediatur per foramen acus·

Operæprecciũ uero est, uidere in hoc Zachæo, iustificationis ordinem uimq; resipiscentiæ· Primum cognoscendi IESV, desiderio accensus fuit, per famam utiq; de ipso, et spiritum patris trahentis ad filium· Sic primum omnium est, audire Euangelion, & trahi à patre immisso desiderio Christi per spiritum· Mox quærenti, se largius multo, quàm ausus ille fuisset petere, Dominus exhibuit· Sic omnibus usu uenit, simul atq; Christũ quærunt, exhibet ipse ultro se, multo quã quisquam ausit petere benignius· Sed dũ Christus se hospitem peccatori offert, murmurant reliqui omnes, id indicat, mundi gratiam amitti, ut primum Christus recipitur· Quanquam sanè insolens uideri oportuit, tantũ iustitiæ adsertorẽ, ad infamem adeo publicanum diuertere· Verum oportuit medicum adire ægrotum, et medicinæ tam auidum· Alij & si laborabant, ut tamen morbum non agnoscebant, ita medicum & medicinam auersabantur· Hinc uero & ratio uitandi scandali discenda· Nam non fuit ueritus Dominus offendere totas turbas, ut unum peccatorem patri adsereret· Indubie autem id fecit, quod plus ex hoc uno, quàm reliquis omnibus illustrare gloriam patris potuit·

Diuertit ad peccatorem·

Porrò ilico non restituit solum Zachæus, si quid aliquẽ defraudauit, sed dat præterea dimidiũ bonorũ suorũ

paupe=

Salus huic domui· pauperib· Ita mox, ubi Christus uera fide receptus fuerit, necesse est sequi bona opera, sed uera, nempe dilectionis. Atq; ita demum plena est et perfecta hominis salus, ipseq; familiæ Abrahæ cooptatus, sicut domum Zachæi, Dominus pronunciauit filiam Abrahæ, quæ ut uerisimile est, ethnica fuit, & si non ethnica, certe munere illo infami Publicanorum, sese ethnicis similem fecerat, prorsus profanata· Reliqua quæ hic forsan notanda essēt, pluries iam annotata sunt in superiorib· Hæc audientibus, cū prope Hierosolyma essent, & confestim manifestandum regni Dei existimarent, parabolam adiecit, de distributis talentis, quam infrà 25· tractabimus · His uero dictis, scribit Lucas, ibat pergens ascendere Hierosolyma, & subiungit historiam de ingressu Domini in Hierusalem, quam noster principio huius capitis ponit·

Et cum appropinquasset Hierosolymis. Mar.11 Luc.19. Iohan.12.

Specimen quoddam regni sui Christus antequam pateretur, exhibere tum toti populo, tum hostibus suis uoluit, ut inde bonos in fide erga se confirmaret, malos redderet inexcusabiles· Magnifica igitur pompa, planeq; regia, si desiderium & applausus spectes populi, ac uirtutem quā è templo negotiantes eiecit, seseq; atrocissimis hostibus suis formidabilem exhibuit, & simul plusquam plebeia humilitate, insidens asello, nihil minus quàm regio uectore, ac reliqua quoq; sui similis, hoc est, serui formam præ se

In summa humilitate, summā gloriam Christus demonstrauit·

præ se ferens, Hierosolyma ingressus fuit. Quo utiq; declarabat, se omnem à patre potestatem accepiße, cui cum uellet omnia cedere oporteret, sed uelle modo humilitatē serui, tam in se ipso, quàm suis exhibere, atq; per humilitatem crucis, ad gloriam suam ingredi. Mori enim & poni omnia nostra oportet, antequam quæ Dei sunt recipiamus, huius ergo exemplum, cum hic tum aliâs ubiq; Christus nobis prætulit, eoq; ne uel puderet nos humilitatis, qua peripsema prorsus mundo esse nos oportet, uel frangeret usq; ita crucifigi, tam in se, quam suis persæpe declarauit, nihil esse apud Deum, & humilitate potentius, & cruce felicius.

Hinc Paulus scribit libentißime se gloriari in infirmitatibus suis, ut inhabitet in se uirtus Christi, eoq; sibijpsi placere in infirmitatibus, in contumelijs, in neceßitatibus, in persecutionibus, in anxietatibus pro Christo, quod tum robustus sit, cum habeatur infirmus 2. Corin. 12. Sic & Galatis. Absit ut glorier nisi in cruce Domini nostri IESV Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, Gal. 6. In infima ergo pro Deo humilitate, summam gloriam, in deiectissima infirmitate, potentiam inuictam, in cruce ignominiosissima, uere cælestē gloriā sitam, & electis omnibus expectandam, Christus suo hic exemplo docuit, omnium iuxta abiectissimus et gloriosissimus, simul infirmus summe, & summe potens, afflictus ac contritus super omnes pariter, & felicißimus ac beatißimus adeo, ut nemo nisi per ipsum, felix & beatus queat euadere. Exemplū Pauli

SS Hæc

Vaticiniū Zacar.

Hæc longe ante de eo propheta Zacariah 9. prædixit. Cuius uaticiniū Ebra. sic habet. Exulta ualde filia Tzion, iubila filia Ieruschalaim, ecce rex tuus ueniet tibi, iustus et saluator ipse, pauper & uectus asino, pulloq; asinarum. Nihil his discrepat, quod citauit Euangelista, nisi quod hæc duo, iustus & saluator omisit, quia uoluit hic duntaxat ostendere impletum hoc uaticinium, in eo quod ut rex quidem, & Christus salutatus, Dominus ingressus Ierusalem fuit, licet simul summe humilis, & in se ipso quidem, nihil regium præ se ferens, insidens pauper asino, ac reliqua quoq; admodum deiectus & contemptus. Hactenus & à Iohanne adductum hoc uaticinium legitur.

Mansuetus paup.

Quod autem Euangelista mansuetus habet, ubi propheta עָנִי, idest, pauper uel afflictus, nihil diuersitatis est, nemo enim mansuetus est, nisi qui afflictionem æquo animo tolerat, atq; ita simul paup existat. Ad hæc non fuit Christus nisi cum mansuetudine pauper. Sed de hac uoce supràfuse, in illud beati pauperes spiritu, cap. 5. Neque illud uariat, quod Euangelista reddidit, sedens super asinam et pullum filium subiugalis, secutus, forsan uulgatam

Filius subiugalis.

tum lectionem, idem enim est, cum eo quod propheta dicit, sedisse super asinum pullumq; asinarum. Pullum hunc asinum fuisse super quo CHRISTVS sederet propheta uoluit significare, aliâs eundem asinum, & pullum asinarum uocans, interpretatione more prophetarum usus. Noster ergo, pro pullo filio asina-

rum,

rum, pullum filium subiugalis posuit, epitheto asinæ, pro asina abusus. Quosdam uero & hoc torsit, quod noster memorat, Domino asinam et pullum eius adductum, atq; super eos collocatum, anxie igitur disputant in eo, quomodo sederit super utrunq;. Sed non sedit DOMINVS nisi super pullum, ut reliqui tres Euangelistæ memorant cum propheta, licet simul asina fuerit Domino adducta, & est Synecdoche, quod Matthæus scribit, Dominum sedisse super eos. Sedit sup solū pullū.

Porrò ut Christus rex Tzion, hoc est, Ecclesiæ Dei regni electorum, undecunque illos sibi Dominus adduxerit existat, uere iustus, & iustificans atq; saluans in se credentes, dictum suprà est cap. 1. in illud: Ille qui dicitur Christus. 3. in illud: Pœniteat uos appropinquauit enī regnum cælorum. 4. in illud, & circumibat totam Galilæam, ubi & præsens uaticinium adductū prolixius est, ac alijs locis pluribus.

Iam ad quædam historiæ huius singulatim. Venerat usq; Betphagen, & Bethaniam pedes, hoc est, proxime Ierusalaim, ac tum demum mittit pro iumento, hoc satis declarauit, non corporis sui caussa, sed propter mysterium regni DEI, insidens asino, ingredi urbem uoluiße. Quod & id comprobat, quod pullo insedit, super quem nemo hominum adhuc sederat, eoq; ad uehendum indubie parum commodo. Sed uidetur simul per hæc indicasse, indomita etiam, ut & quæ

aliena habentur, sibi paritura omnia, simul atque uoluisset. Nam hic asinus pro quo miserat discipulos, aliorum erat, uerum ubi qui illic stabant audierunt, ipsum eo opus habere, continuo permiserunt. Id quod discipulis quos miserat, fore prædixerat, ut & inuẽturos illum ligatum, quàm primum in uicum fuissent ingressi.

Quemadmodum ergo his declarauit, suæ potestati omnia subiecta, & si quid uelit sibi adduci, quamlibet uel id per se ferox atq; indomitum sit, uel alij repugnent, sibi tamen accessurum & morigerum se præstiturũ, ita gentium populum, nullas antea Dei leges expertum, quem et si superstitionum adsertores sibi retinere deuinctum, semper pro uiribus conati sint. Apostoli tamen DOMINO per Euangelion adduxerunt, subditumq́; reddiderunt, per hunc asinum non illibenter intelligo. Vt enim non sit allegoria, est tamen certe in eo similitudo, ac tacita quædam parabola adumbrata. Verum utcunq; hæc habeant, certum est, in his Dominum suam potentiam ac diuinitatem manifestare suis uoluisse, quo minus de se cum paulo post, cum peccatoribus reputatus, in cruce moreretur, desperarent. Quæ profecto & nobis fidem in ipsum confirmare debent, agnoscentes ei, & in humilitate omnia tum cognita, tum subiecta fuiße.

Quid uicus. Porrò quod quidã per castellum, unde asinum ligatũ Dominus adduci sibi iußit, Ierusalẽ intelligunt, præter rationem faciunt, cum nusquam aliâs tantam urbem, τὴν κώμην, id est, uicum, à Domino uel alijs in scripturis

uocatam

uocatam legerint. Neq; firmum est, uicum uocatam hic à Domino, quod in uicum esset redigenda, neq; enim in uicum, sed in puluerem redacta fuit, funditus excisa. Multo magis friuolum est, quod quidam ex eo, quod illud ἀπέναντι uel κατέναντι, latine, contra, uersum legerunt, significatum eo docuerunt, Ierusalem Apostolis esse aduersariam, & ita prædicandum mundo Christum, qui semper prædicatoribus aduersetur. Plusquam frigida hæc commenta sunt, & Christianis fugienda, ut quibus scripturæ authoritas labefactetur. Etenim hoc contra non plus est, quàm si ante uos interpretes uertissent. Vel ergo de suburbijs Ierusalem, uel alio quopiam uiculo, ut plures circa urbem fuere, Dominus intellexit, cũ iußit discipulos in oppositum eis uicum abire, indeq; sibi quem mox inuenissent, asinum ligatum, adducere. Etenim plures extra urbem habitationes fuisse, Iosephus memorat, quarum aliquot postea Rex Agrippa muro cinxerat, lib. de bello Iudaico σ. cap. σ.

Contra

Atqui quod discipuli Christi, uestimenta sua super asinum posuerunt, Dominumq; super eum collocarunt, quod alij suas uestes, alij frondes arborum in uiam sternebant, quod cum ramis palmarum ei obuiam, ingenti numero ibant, qui Hierosolyma ad festum uenerant, quod turbæ præcedentes & sequentes illi ut Christo acclamabant, benedictus qui uenit in nomine Domini, atque cum gaudio Deum laudabant, super omnibus quæ uiderant uirtutibus, ut id peßime Pharisæos ureret, hæc omnia ad

Specimen futuræ gloriæ suæ exhibuit.

hoc fieri uoluit, ut ostenderet quanta esset potentia rerum omnium præditus, & futuræ suæ gloriæ, ad quam per crucem parabat ingredi, specimen quoddam exhiberet. Aliâs enim semper ista fugerat, malens ministrare, quàm ut sibi ministraretur.

Acclamatio uero illa, Hos anna *filio* Dauid *&c. ex psalmo 117. sumpta fuit, ubi ita legitur post alia, ad præsentem* Domini *pompam proprie respondentia.* Lapidem *reprobauerunt ædificantes, factus est in caput anguli.* A Domino *factum est istud, est mirabile in oculis nostris.* Hæc *dies quam fecit* Dominus, *exultemus & lætemur in ea.* Obsecro Domine, *saluã fac obsecro, obsecro* Domine, *da prosperitatẽ obsecro:* Benedictus *qui uenit in nomine* Domini *&c.* Hic *illud, obsecro* Domine *etc.* Eb. *legitur,* אנא יהוה הושיעה נא, אנא יהוה הצליחה נא *hoc est.* Ana Adonai *hoschiah na, ana* Adonai, *hatzelichah na.* Hinc *iam patet, quod hoc noster habet.* Hos *anna filio* Dauid, *comprecationem fuisse, qua salutem* Domino, *tanquam* Christo, *uero* Dauidis *filio, regniq; eius beatum successum, precabantur.* Agnoscebant *nanq; benedictum* Domini *Christum ipsum esse, qui regnum* Dauidis *esset restituturus.* Vnde *dicebant, benedictus qui uenit in nomine* Domini. Qu. d. Hactenus *uarijs tyrannis preßi sumus, nunc gloria* Deo *& salus, prosperitasq; hinc nostro regi, qui in nomine* Domini, *hoc est, à* Deo *destinatus, & unctus nobis aduenit, faue nunc, iuua & salua, qui habitas in altissimis.* Et *illud apud* Marcum:

Hos anna.

Benedictũ

Benedictum quod uenit regnum, in nomine Domini, patris nostri Dauid. Et apud Lucam, pax in cælo, & gloria in altißimis, quo significare uolebant, nunc demum in cælis, ueram hominibus pacem donatam, & diuinæ bonitatis gloriam effulsiße. Ergo Hos anna, à Græcis pro Hoschiah na, scriptum est, id est, saluum fac obsecro.

Hæc omnia nobis commẽdant regnum Christi, quod solum in nomine Dei uenit, alia sua quærunt & Satanæ merent, in quo solo salus, prosperitas, benedictio, pax & gloria, in quo tum sumus, quãdo Dominum nostrum IESVM Christũ eũ uera fide agnoscimus, qui morte sua, nos Satanæ tyrannide liberauit, qui spiritũ iustitiæ dedit qui demum peccatis omnibus nos purgaturus, & solida iustitia, patrisq́; uoluntate repleturus sit, per quem filij et hæredes Dei sumus in æternum. De quibus in paulo ante citatis locis plura.

Sed diligenter notandum, quod Lucas scribit, præterea in hac pompa accidiße. Nempe Dominum conspecta Ierusalem, fleuiße super eam, atq; dixiße si cognouisses & tu, & quidem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam &c. Vide ineffabilem Christi, etiam in perituros Iudæos amorem, qui in summe hoc glorioso triumpho, lachrymas ei extudit. Huiusmodi autem cogitatione uerisimile est pectus Domini exæstuaße. En uenio tibi, ô filia Tzion & Ierusalem, rex tuus & saluator, ut tibi prophetæ tui prædixerunt, sed pauper & humilis, ideo contemnis me, à quo solo iustitiam & uitam accipere posses. O utinam

Fleuit sup Ierusalem ex Luca. 19.

cognouisses & tu, quæ ad pacem tuam, scilicet facerent, nec ita stuperes in malum tuum. Et quidem in isto die tuo, cognosceres hæc, cum te ad cognoscendum, tot ac tanta inuitant. Nunc enim dum me habes, regnum cælorum tibi annunciantem, dies salutis & uisitationis tuæ tibi ortus est, quod ex uita atq; doctrina mea, totq; præclaris uirtutibus pridem debueras agnoscere. Sed ò terq; quaterq; infelix. Nunc ista abscondita sunt ab oculis tuis, ideo insanis & sæuis contra me, dabisq; me neci, quem ut hæ turbæ regem & saluatorem tuum debebas ardentißimis animis excipere, inde non diu post eueniet, ut circundata ab hostibus ac post infandæ infelicitatis exempla, tandem excindaris funditus, occisis filijs tuis, atq; euersis adeo omnibus ædificijs tuis, ut ne lapis quidem super lapidem relinquatur. Quæ indicibilia mala, ideo super te uenient, quod non agnoueris tempus uisitationis tuæ, hoc præsens, in quo te gratia patris, per me uisitauit, atque ad salutem tam benigne uocauit, quantum nec antea, nec postea unquam.

Atq; ita uidetur uero magis consonū, ut istam DOMINI orationem, si cognouisses & tu &c. in optandi forma legamus, quàm cum reticentia, ut subaudias illud, curares, probe enim cohæret, si & tu, in hoc quidem die tuo cognouisses, quæ ad pacem tuam, subaudi faciunt, aut pertinent. Alioqui & aliquid subaudire oportet, quod uerbo (cognouisses) respondeat.

Ad hæc

Ad hæc fauet huic lectioni, & quod subnectitur: Nunc *autem abscondita sunt, &c. id est, non cognoscis quæ ad pacem tuam facerent, quæ optarem te cognoscere.*

Et cum intrasset Hierosolyma commota est.

Et hæc ad gloriam Christi faciebant, sicut & quod post historiam de eiectis negotiatoribus è templo, noster narrat, nempe accessisse ad eum cæcos & claudos in templo, atque sanitatem ab ipso retulisse. Sicut & discipulorum eius atque puerorum, in templo illa acclamatio: Hosanna *filio* Dauid. *Ob quam cum indignarentur, principes sacerdotum, atq; scribæ, et peterent ab ipso, ut illos increparet, tanquam indigna ipso hæc acclamatio esset, respondit illis: ut* Lucas *scribit.* Dico *uobis, quòd si hi tacuerint, mox lapides clamabunt. Quo significauit, aduenisse iam tempus, quo se Christum prædicari pater statuisset, eoq; nulla id posse authoritate prohiberi, adeo, ut citius lapides præconium suum cantaturi essent, quàm ut illud posset taceri.* Hinc *monemur, cum uisum patri fuerit, tum demum Christum prædicari feliciter, & quidem inuicte, ut nulla id ui prohiberi posit.* *Lapides clamabūt.*

Apud Matthæum *legimus, cum principes sacerdotum dixissent ei:* Audis *quid isti dicunt? quasi uero non deberet eas acclamationes ferre, respondisse eis: Quid ni? Nūquam legistis: ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Quasi dixisset: Quod ego laudor pater laudatur,*

tur, Dei est omnis ista gloria, qui me iam tandem misit, per quem futurũ est, ut per omnem terrã nomen ipsius admirabile, celebretur, totusq; orbis laudes eius super cælos usq; attollat, de quo psal. 8. canit. Iam hæc prædicatio, per infirmos & infantibus similes (ipsi enim nihil loquentur, sed loquetur in eis omnia spiritus patris) perficietur, huius interim ceu specimen quoddam ferte hasce puerorum & discipulorum meorum uoces. Nihil falsum nihil me indignum illi dicunt.

Ex ore infantium et lactẽtium.

Cæterum Eb. ita legitur: Ex ore infantium & lactentium fundasti uirtutem, propter aduersarios tuos, ad frangendum hostem, & ultorem. Verum sensus cum eo, quod Euangelista, è Græcis exemplaribus adduxit, idem est. Tũ enim uirtus Dei, ex ore infantium & lactentium fundatur, cum illa inuicta cunctis hostibus dei prædicatione euulgatur. Sic sanè propter aduersarios suos hosce Iudæos fortissime & inuicte ex ore infantium, & pueris similiũ Apostolorum, gloriam uirtutemq; suum Christum, Deus per orbem prædicari fecit. Vnde ille multo gloriosius exaltatus fuit, quàm eum hostes isti ignominiose unquam deiecerant. Hinc uero & confractus est, hostis & ultor Satan cum omni suo satellitio. Nam per Euangelion omnis illi uis & potentia adimitur, regnante Christo in omnib. qui Euangelio fidem habent. Hinc notatur locus ille, Deũ deligere stulta, secundum mundum, ut pudefaciat, sapientia: imbecillia, ut pudefaciat, robusta &c. 1. Corint. 1. Deinde eos demum uere posse Christũ prædicare, qui conuersi fuerint

Locus psal. 8. excußus.

si fuerint & pueri euaserint, de quo supra 18. Nam sua uacare gloria oportet eum, qui Dei Christiq; gloriam uolet adserere.

Et relictis illis exijt è ciuitate in Bethaniam, Mar. 11.

Marcus habet: cum circumspexisset omnia, ianq; tempus esset uespertinum, egressus est Bethaniam cum duodecim. Noctu semper illis diebus Ierusalem egrediebatur, non tam, ut furorem Iudæorũ, dum hora eius appropinquaret, declinaret, quàm ut imminente iam supplicio, qđ homini ei non potuit non formidabile eße, crebrius cũ patre per orationem colloqueretur, eóq; sese confirmaret. Nam scribit Lucas in fine 21. capitis. Docebat autem interdiu in templo, noctu uero exiens diuersabatur in monte, qui uocatur oliuarum. Etenim Bethania monti oliuarum adhærebat. Relictis ergo illic discipulis, ut quieti indulgerent, ipse in monte cum patre agebat. Die quidem dum prodesse alijs, docendo potuit, sua omnia posthabuit, noctu cum docendi nulla esset oportunitas, aut aliâs proximos demerendi, à patre sibi orando robur petebat, quo rursus die, pluribus & efficacius commodaret. Discamus ergo & nos hinc, crebro colloquium cum Deo per sanctas preces petere, omnia tamem saluti fratrum promouendæ, posthabentes. Verum de precatione & secessu ad precandum, supra sexto, & decimo quarto.

Noctu dominus orabat in monte oliuarũ.

Mane

Mane autem reuertens in ciuitatem, esurijt. Marci undecimo.

Mira uero esuries, quam uoluit Dominus *saturare ex arbore, cum nondum eßet tempus ut fructum haberet, si=cut* Marcus *testatur. Quam præterea cum fructus non haberet, sed tantum folia, pro ratione scilicet temporis, execratus fuit, ut exaresceret. Postridie ergo* Hierosoly=*ma ipsis reuertentibus, cum pridie facta uespera, pro mo=re* Domini, *Bethaniam petijssent, sicut clare* Marcus *me=morat, uiderunt hanc ficum totam exaruisse, cuius* Petrus Dominum *admonebat. Ibi quidem nihil aliud mysterij eis exposuit, tantum ab hoc facto, ad firmiter fidendum* Deo, *ipsos hortabatur, pollicens, sic omnia ipsis fore pos=sibilia, etiã transferre mõtes, imò nihil omnino esse, quod nõ exoraturi eßent, si modo id se exoraturos crederẽt. Tũ ut orantes, remitterent, si quid contra aliquem haberent.* De *his uero satis sup. 6. ubi de precatione. Itẽ 8. ubi de fi=de, disputauimus; & iam supra 17. post historiam sanati lunatici, ac demum, de remißione fraternæ iniuriæ, 5. in illud: Si offers munus tuum, & 18. Indubie igitur* Domi=*nus execrando arborem fici, fidei efficaciam suis uoluit de=clarare. Sed præterea uidetur, & populi* Iudaici *sterili=tatem illa adumbraße, qui suum tempus ut fructum ferret pietatis, nunquam habere uoluit, eoq; tandem à* Deo *exe=cratus fuit, ut exarueritradicitus, & iam sicut fructibus usq; caruerat, nec folijs ceremoniarũ, sese frustra poßit uenditare.*

Execrata arbor fici.

uenditare. Videamus uero & nos, ne tantum uerborum & externi cultus speciem, sine solidæ pietatis fructibus habeamus, qui plantatio Domini modo habemur. Nequit sanè absq; bonis fructibus esse arbor bona.

Et intrauit IESVS templum dei, & eiecit, Mar.11.Lu.19.

Etiam hac expulsione negociatorum è templo, mirifice sanè uirtutem suam declarauit. Quod factum ideo, hoc loco, tractare libuit, quòd sicut clare ex Mar. liquet, postri die, quàm insidens asino Hierosolyma, cum turbis sibi felicia comprecantibus, ingressus fuisset, à Domino gestũ sit, licet, à Matthæo & Luca, narratum sit, quasi in ipso die illius magnifici ingressus, gestum esset. An Iohan. aũt cap. 2. idem uel simile memoret, non ausim pronunciare, adeo incuriosos ordinis, rerum à Domino gestarum, fuisse Euangelistas uideo, quanquam magis simile quàm idem uideatur. Verũ ut hæc per se ad negotiũ pietatis non faciunt, ita sine iactura pietatis ignorantur. Nos magis expendamus, licet illa quæ in templo Iudæi emebant, & uendebant, atq; negotiabantur, instituta essent, ut uerisimile uidetur ad pmouenda sacrificia, quo in prõptu quisq; pro pecunia hostiã inueniret, & tempus adhuc esset, quo externus ille cultus uigere debuit, domino tamen intolerabilia fuisse, postquam in ijs quæstum impij facerent. In totum quidem, beneficentiam præ sacrificijs, & sui cognitio=

Dies secundus.

Quæstũ in sacrificijs facere intolerabile domino

cognitionem præ holocaustis, Deus usq; uoluit, quanto minus ergo ferre potuit, sacrificia & holocausta, quæ non modo, beneficentiæ & cognitioni eius, hoc est, dilectioni & fidei præferebantur, sed prætextus præterea erant hæc impugnandi, & quæstui malorum tota seruiebant?

Expendamus modo, quid in nostris templis, multis iam sæculis placere Deo potuerit. Vbi nihil non seruijt pessimorum auaritiæ & libidini. Ipsum Dei sanctißimum uerbum, religionis nostræ symbola, eleemosynæ, quid? nihil tam sanctum, ac diuinum fuit, quod non deploratißimorum cupiditibus fuerit prostitutum, præter innumera, illa hominum commenta & superstitione plena, quæ una habendi cupiditas excogitauit, fouit & auxit. Sanè nunquam ita Iudæi è suo templo speluncam fecerunt latronum, út nostri ex suis, quorum rapacitati & latrocinijs, quæ in templis nostris exercuerunt, illorum auaritia haudquaquam poßit conferri.

Domus mea, domus orationis.

Porrò locus istè, quem adducit: Domus mea, domus orationis uocabitur, Iescha. 56. legitur. Tametsi autem ibi uates de spiritali potius domo Dei loquatur, ad quam Dominus illic promisit, adducturum se, quotquot fœdus suũ apprehenderent, eoq; domum orationis uocandam omnibus populis (nam externa illa pridem sublata est, neque unquam ex omnibus populis, ad eam adducti fuere) rectè tamen hunc locum hic Iudæis CHRISTVS obiecit,

quòd

quòd & tum, in illo externo templo, uerum DEI templum, Ecclesia sanctorum, conueniebat, quare soli orationi ueræq; pietatis studijs, illic locus esse debuerat, quod cũ ipsi posthabuissent, ac impijs lucris eam prostituissent, opprobrat iure ipsis, factam speluncam latronum. Quod enim latrones, in speluncis suis hominibus spoliandis insidiantur, id isti admittebant in templo Dei, tanto peiores latronibus, quod sub prætextu cultus Dei latrocinabantur, deniq; cum illi uel res solas aufferant, aut si maxime lædant, corpus uel uulnerent, uel occidant, isti animas superstitionibus perdebant. Quos proh dolor nostri sacrifici & Monachi longissime in his omnibus superarunt. Nam cum illi unum duntaxat templum, idq; iussu DEI, haberent, isti innnumera fecerunt: præteritis & pereuntibus uiuis Christi templis, & id absq; iussu Dei: illi habebant diuinitus sanctificatum, hi ab Episcopis miris exorcismis execrata, illi per sacrificia diuinitus instituta negotiabantur, isti cottidie nouas fraudes commenti sunt, ex inuentis hominum. Mittentes ergo miseros istos, agnoscamus, non habere nos nisi uiua Dei templa, & illic domum DEI & domum esse orationis, ubi uel duo aut tres in nomine CHRISTI conuenerint, alijs templis manufactis, opus non habemus, nisi quòd extructs iam, ad audiendum DEI uerbum, celebrandumque Ecclesiæ conuentum uti possumus, ut bonis DEI creaturis, quamlibet id negent Anabaptistæ. Id uero

speluncam

ſpeluncam latronum è templo feciſſe, Iirmeiah 7. et maioribus illorum ante opprobrauerat.

Tanta autem licet uirtute increpiti Iudæi, non ſolum impietatem non agnoſcebant ſuam, ſed magis cõtra monitorem efferebãtur, quærentes quomodo ipſum perderent. Sed quia hora eius nondum erat, nihil contra ipſum potuerunt. Timebant enim eum, eo q, totus populus ab ore eius penderet, & doctrinam eius admiraretur, ut Marcus et Lucas memorant. Agnoſcat autem hic Chriſtianus, ut uano impij metu ſæpe detineantur, ne bonos, quod cupiunt, lædant. Certe populus hic, qui poſt quatriduum induci potuit, ut ad crucem Chriſtum poſceret, non ſolum non cuperet defenſum, non erat adeo principibus ſacerdotum et ſcribis timendus. Sed Domini fuit uoluntas, ut hoc licet omnino uano metu, differretur eorũ crudelitas, uſq; in horam ab ipſo conſtitutam. Ita à ſola optimi patris uoluntate pendere omnia agnoſcamus, eiq; nos penitus, committamus. Vana eſt ſalus hominum.

Vano metu ſæpe diſferuntur impij.

Et cum ueniſſet in templum, acceſſerunt ad eum, Mar. 11. Lu. 20.

Hoc factum tertio die eſt, poſtquam Hieroſolyma fuiſſet cum pompa ingreſſus, ut ex Marco clare liquet. In templo perpetuo erat, quia illò populus conueniebat, quem docebat. Scribit enim Lucas, 21. Et omnis populus diluculo uentitabat, ad eum, ut in templo audiret eum. Quis uero hinc

Dies tertius.

ro hinc, non stupeat & uanitatem hominum, & mira dei iudicia, conferens inter se, flagrantem istam populi auiditatem, qua ad audiendum Dominum diluculo uentitabat, cum crudelissima illa uoce, crucifige, crucifige eum, qua statim quarto hinc die contra Dominum insanierūt. Quāquam enim non dubitem, multis horum illam crudelitatem satis displicuisse, amoremq; Domini nunq̄ posuisse, licet infirmiores fuerint, quàm ut ueritati auderent testimonium palam ferre. Nam memorat Lucas, dum ad crucifigendū Dominus ducebatur, secutam turbam multam populi, & mulierum, quae plangebant, & lamentabantur eum, maior tamen populi pars ita contra Dominum efferata fuit. Veruntamen quia boni aliqui affuerunt, agnoscitur, non frustra Dominum his diebus in templo docuisse, neq; sanctum dedisse canibus.

Diuersissima seqtur populus.

Sed quid ad haec principes sacerdotum, scribae & seniores? Dum aliud non possent, rogant Dominum qua ista authoritate faceret. Quibus nihil uoluit respondere, uidebant & sentiebant enim ipsi diuinam esse authoritatem et uirtutem, qua omnia fiebant, cui nimirum resistere nequibant. Alia quaestione ergo eos retundebat, de baptismo Iohannis, qua utiq; innuit eum, è caelo fuisse, diuinitus enim missus fuerat, ut baptizaret, Iohan. 1. de quo suprà 3. ipsos autem obstinate eum & impie contempsisse. Porrò iterum uano timore, deterriti, ab eo fuerunt, ne responderent, quod in animo habebant. Ita meticulosa res est impietas.

Rogant qua authoritate.

Quid autem uobis uidetur? Homo habebat duos filios Mat 20.

Parabola de duobus filijs.

Cum nollent de baptismo Iohannis respondere, proposuit eis parabolam, & aliud rogauit, sed quo eiusdem moneret eos, cuius et quæstione de baptismo Iohannis, monere uoluit, nimirū inpœnitentiæ ipsorum, qui Iohanni ad resipiscentiam hortanti, non obtemperaßent, ne quidem uiso exemplo meretricum & publicanorum, qui ipsi obtemperauerant. Ergo similes eos filio facit, qui iußus à patre in uineam abire, recepit id se facturum, nec fecit. Nam modis omnibus præ se ferebant, obseruantiam præceptorum Dei, quam erant professi, sed longissimi ab ea, usque manserunt. Neq; id agnoscere potuerunt, uel per Iohannem moniti, uel etiam exemplo eorum exciti, qui licet grauißimis obnoxij fuißēt sceleribus, resipuerant tamen cum Iohannis prædicationi fidem habuissent. Quare hi similes erant, filio qui patri negauerat in uineam abire, & postea huius pœnitudine motus, abijt tamen. Perdite enim primum uiuentes, uelut patri Deo obedientiam negarant, sed postea agnita sua impietate, ad præcepta eius sese totos conuerterunt. Vnde dicebat istis principibus sacerdotum, scribis, & senioribus. Amen dico uobis, quòd publicani, & meretrices præcedunt uos in regnum DEI.

O mirum & horrendum dei iudicium, principes sacerdotum, scribas, & seniores, hoc est, sanctißimos, sapientissimos

pientißimos, & integerrimos totius populi dei, anteuertunt in regnum dei, infames publicani, & fœda scorta, neque anteuertunt solum, sed ingrediuntur ipsum, illis in æternum exclusis. Sic fiunt ex nouissimis primi, & ex primis nouissimi. Vnde uero ita? Quia Iohanni hij habuerunt fidem, illi minime, hij agnouerunt se perditos esse, illi nequaquam, hi deniq; electi, illi reiecti extiterunt. Nam uidentes aliorum resipiscentiam, ne sic quidem ad pœnitentiam commoti fuere. Quis iam non timeat, quis sibi placeat, quis non ad omne uerbum domini trepidet? Sed quis simul si sibi displiceat, et peccata sua doleat, non magnopere, de dei bonitate confidat, quando nullis quantum uis flagitiosis uidet regnum Dei claudi, modo credat uerbo dei, ad resipiscentiam uocanti?

Publicani & meretrices præcedunt in regnũ dei, principes sacerdotũ.

Aliam parabolam audite, homo quidam erat paterfamilias, Mar. 12. Lu. 20.

Quoniam excindenda arbor est, quæ pergit sterilis esse, ut monuerat Iudæos proxima parabola, licet multam præ se pietatẽ ferrent, plurimaq; promisissent, usq; tamen perseuerare immorigeros, & nullos pietatis fructus ferre. Ita nunc admonet ultionis, quæ ipsos hinc manebat. Satis autem parabolam explicauit illo, quòd subiũxit. Ideo dico uobis, auferetur à uobis regnum DEI,

& dabitur genti facienti fructus eius . Regnum ergo Dei, *hoc est, cognitio, & doctrina* Dei, *illis enim præcipue regnat in hominibus, sicut quilibet rex suis legibus, & statutis, uinea illa est, quæ collocata fuerat populo* Ebræo. Huius *fructus, id est, uitam legi suæ, & fœderi quod cũ ipsis icerat, respõdentem, aliquoties exegerat per seruos suos* Prophetas, *sed frustra*. Nam *illi partim seruos eos ceciderunt, partim occiderunt*. Idem *tandẽ fecerũt et filio*. Eo *meruerũt, ut uinea, ipsis pditis, alijs collocaretur, hoc est, uerbum* Dei *gentibus concrederetur, qui ipsum uera fide amplectentes, fructus dignos cognitione* Dei *ferrent, id quod & factum est, & ita regnum dei ab ipsis, ad gentes translatum*.

Nam *sicut, si optimus quispiam rex, populum aliquem dignatus esset suo adiungere regno, recepto eo, in suam fidem, & datis ei suis æquissimis legibus, illi autem pergerent ipsum iam regem suum contemnere, leges eius cõculcare, ac nihil æqui, aut legibus illis respondens agere, adhæc quos ad eos legatos mitteret, hortatum ut resipiscerent, occiderent, etiam denique filium suum, tum offensus rex, perderet eos, & alios in fidem suam reciperet, legibusq; suis formaret, qui ad illas se quoque compararent, regemq; ipsum, ut par esset, agnoscerent, atque colent, ad hunc omnino modum, populum* Iudæorum Deus *sibi ut apud eos peculiariter regnaret, &* Deus *coleretur delegerat, leges &* Prophetas *ei dederat, uerum ipsi continuo* D E V M *contempserunt, legesq; eius reficerunt*,

xerunt, atq; omni impietate ipsum offendere non cessarunt, insuper quos misit eis Prophetas, qui à pessimis studijs eorum ipsos reuocarent, contumelijs affecerunt, atq; occiderunt, idem tandem & filio fecerunt. Vt ergo irritũ fecerunt fœdus, quod cum eis dominus percusserat, ita ipse eos abiecit, sicut crebro per Prophetas minatus fuerat, uerbum suum ab eis abstulit, & gentibus illud misit, ipsis tantum non funditus excisis, atque ad unum usque extinctis, ac quotquot reliqui ab exterminio facti sunt, ea cæcitate percussis, ut nihil prorsus, ad omnem ueritatem æque stupeat. Sic regnum Dei ablatum ab istis fuit, & ipsi tyrannidi Satanæ permissi.

Idem postea & multis gentibus, non per orientis tantum regiones, per Aphricam, per nobilem olim religione Asiam & Græciam, sed etiam nobis in occidentali hoc angulo, miseris modis euênit, iam rursum inuisit quosdam Germanorũ, & aliarũ nationum uerbo suo deus, sed plane ut adhuc fructus apparent, uerendum est, ut non minore calamitate, & à nobis rursus regnum Dei auferatur, præsertim cum tantum Prophetarum Dei, ubique trucidetur, & gratiæ Dei tam insane repugnetur. Ablato autem Dei regno, quid aliud expectemus quàm quæ experto: Iudæos atque alios, qui uirtutem regni Dei neglexerunt, legimus? De his & supra, in illud: Dico autem uobis, quòd multi ab oriente. Leuiculum hoc est, in Matthæo legimus proposita parabola dominum interrogas-

se Iudæos. Quid facturus esset, Dominus uineæ agricolis illis, & ipsos respōdisse: Mali cum sint, male perdet illos, &c. In Luca autem hæc Dominū ipsum pronunciasse, Iudæos autem cum audissent, dixisse, absit. Nam istud, absit, tū responderunt, cum intellexissent, in se dictam parabolam; quod priusquam agnouissent, responderant, malos male perdendos, ut Matthæus habet.

Dicit illis IESVS, nunquam legistis in scripturis, lapidem quem reprobauerunt, &c. Mar. duodecimo, Lu. uigesimo.

Lapis quē reproba.

Pulchre hoc quadrat, subiectum illi. Absit, quod principes sacerdotum & scribæ Domino responderant, postquam intellexerant, in se parabolam dictam, atq; dominū innuere, se male perdendos, regno Dei ad gentes translato. Abesse enim hoc à se multum putabant, quia perempturi Dominum, nihil minus quàm filium Dei, occisuros se arbitrabantur. Respondet ergo, & ad scripturas remittit, ut discerent prædictum, Christum à primoribus non agnoscendū, nihilominus tamen principem omnium fore.

Hunc ergo sensum habet responsio Christi. Dicitis, absit. Ne ita alienam à uobis, hanc parabolam existimate, eo quòd ego humilis & idoneus uobis uideor, contra quē sæuiatis. Nunquam legistis, lapidem quem reprobauerunt, &c. Ibi sanè prædictum de Christo est, nihil minus eum habendum, & quidem ab ædificantibus, hoc est, populi

populi primoribus, & tamen à Domino cunctis mirantibus, principem omnium constituendum· Ego planè is lapis sum, quem pater in fundamentū Tzion posuit, me nitentur electi omnes· Idem iunctis duobus parietibus, populo Iudæorum & gentium, angulum concludā, quia in me illi iungentur, iunctiq; seruabuntur· Et qui ceciderit super lapidem hunc, hoc est, in me impegerit, confringetur, & conquassabitur· Nam qui me reiecerit, aut impugnarit, is Deum reijcet, atq; impugnabit, quid queat iam in hoc esse integrum, quid saluum? Fide in Deum uiuitur, ea sublata, quid adsit nisi mors & perditio? Quanto magis si eo quis insaniæ perueniat, ut etiam gratiam oblatam oppugnet? Sanè is ita occæcabitur, ita in omnibus perturbabitur, ut nihil in eo suū officiū facturū sit· Tādemq; eueniet, ut & lapis hic super eum cadat, cum à me iudicatus æternum supplicium adibit, totus in nihilum redactus·

Porrò locus quem eis obiecit, psal·117·legitur, & in Christum proprie quadrat· Qui à moderatoribus populi, tanquam lapis, ab ædificantibus, reiectus fuit, et factus tamen est princeps & caput electorū, uelut si lapis quem ædificātes, reiecissent, ut nullo loco, ædificio immittendū, & factus is tamen esset, caput anguli, quo tota structura teneretur & clauderetur· Id uero à Domino factum est, præter spem omniū, atq; multis adeo summis uirib· repugnantib· unde et mirabile fuit, in oculis omnium· Mirantibus quibusdā cū indignatione, nempe reprobis, quibusdā cum summa exultatione, nēpe electis· Vnde ibidē sequitur:

Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea, &c. Hæc itaque ubi audiuißent, principes sacerdotum, scribæ & seniores, more suo magis efferati fuere, sed quia nondum hora Domini aduenerat, nihil contra ipsum potuerunt, uano iterum timore absterriti, quamlibet quærerent ei manus inijcere. Ita seruabit ad suam usque horam Deus quotquot sibi certam fidem habuerint.

CAPVT XXII.

Simile est regnum cælorum homini regi, &c. Mat. solus.

Ac rursus parabola, monuit Iudæos futuræ ultionis, hinc promeritæ, quod usque Dei gratiam à se reijcerent, neque id simpliciter sed cum iniuria & nece etiam eorum, per quos eam illis Dominus offerebat, simul autem, quia & uocationem gentium adumbrauit, addit, quo terreri merito debent, quotquot non solida fide, ad Ecclesiam suam, & beatas nuptias uenerint. Mittamus ergo uana multa, quæ in hunc locum, uulgo commenti sunt, tam ueteres, quàm recentes quidam. Cum Iudæis Christo res erat, paulo post exterminandis, eo quod oblatã ultrò dei gratiã, perpetuo nõ reijcerent modo, sed etiã oppugnarẽt, ca

Scopus huius parabolæ.

causßa

caussa crudelissime sæuiētes ī illius prædicatores. Huius uoluit eos præmonere, quo minus excusationis ipsis reliquū maneret. Ne aūt gentes hinc efferrentur, quæ ingenti cumulo, erant Euāgelio accessuræ, monet simul de fidei synceritate, hoc est, ueste nuptiali.

Gratiam itaq; Dei, quam per uerbum suum ijs exhibet, quos eo dignatur ad sui cognitionem, quæ æterna uita est uocare, regijs nuptijs omni apparatu delitiarum instructis, assimilat. Ad quas qui uocetur, beatum arbitrari sese debeat, non solum eas non negligere, multo minus seruos regios, ad eas uocantes, iniuria aliqua afficere. Sic intelligi uoluit, rem tam beatam et desiderabilem esse, Euangelion Deiq; cognitionem, ut satis nemo deberet posse gratum sese exhibere, quem ad eam optimus pater uocare dignaretur. Deinde quia hæc gratia oblata in primis Iudæis fuerat, sed inter eos quidam amore studioq; rerum præsentium illam neglexerant, alij quales & ipsi erant, cum quibus loquebatur, principes sacerdotū, scribæ et seniores, seruos Dei prophetas, ad hanc gratiam inuitantes occiderant, monere eos uoluit, ut expectarēt eam à Domino ultionem, quam in parabola sumptam de ijs, qui regis seruos occiderāt, memorauerat, scirentq; se iam non solum oblatæ gratiæ haudquaquam fore participes, sed præterea indicibilibus malis obruendos & pdendos. Nuptiæ gratia Euāgelij.

Post hæc per id, quod rex seruos suos in exitus uiarū, hoc est, in uias quaslibet quibus quaq; uersum egredi liceret, emisit, adductū quotquot inuenirent, ijq; adduxerunt

malos pariter ac bonos significauit, plurimos translato ad gentes Euangelio, regno Dei adducendos, sed malos simul cum bonis, quod & suprà 13. aliquot parabolis indicauit. Per id autem, quod ingressus rex nuptijs impletis, eum qui absq; ueste nuptiali intrauerat, eijci iußit in externas tenebras, ubi fletus erit & stridor dentium, proculdubio significauit, quod apertis uerbis mox subiecit, multos esse uocatos, paucos uero electos, eoq; multos quidem Euangelio in speciem acceßuros, sed paucos certa fide. Tũ eos qui hypocrisi sua, nuptias Euangelicas, sanctumq; Ecclesiæ suæ cœtum contaminauerint, in iudicio olim, graues daturos pœnas.

Vestis nuptialis

Hæc sibi Dominus hac parabola uoluit, quæ utinam ita expenderentur, ne qui ijs quibus ista dicta sunt Iudæis similes sese facerent, Euangelij gratiã uel præ cupiditate rerum uitæ præsentis contemnendo, uel præ furore amplexam semel impietatem tuendi, prædicatores eius persequendo, tũ ne etiam quisquam Ecclesijs Christi sese admisceret, non nuptiali ueste, hoc est, ipso Domino nostro IESV Christo, quem induunt, quotquot uera in ipsum fide baptizantur. Gal. 3. amictus, & satis amplo cum fructu, parabola ista percepta foret, possentq; citra iacturam pietatis, reliqua omnia negligi, quæ in hunc locum plериq;, ne quid aliud dicam, luserunt, de tauris occisis, & mactatis altilibus, de exitibus uiarum, de ueste nuptiali, & id genus alijs. Quæ utinam ut nugæ sunt, ita & agnoscantur, neq; audiat Christi Ecclesia nisi certos DEI sermones.

Lucæ

Lucæ quartodecimo, similem parabolam legimus, qua Dominus cum apud principem quendam pharisæorum cibum caperet, conuiuæ cuidam, qui dixerat, beatum qui panem comederet in regno DEI respondit. Qua utique significare illi & conuiuis alijs uoluit, ad eam beatitudinem, nempe ad edendum panem in regno Dei, multos quidem diuinitus uocari, perpaucos autem esse, qui eam gratiam amplecterentur. Ipsis quidem Iudæis eam pridem oblatam, quos primos ad cænam suam magnam & delicatam, Euangelion regni cælorum, pater cælestis uocasset, sed ipsi se indignos ea facerent, addicti rebus huius sæculi, eoq; iratũ eis ineffabilem suam bonitatem tã impie cõtemnentibus, ad gentes seruos suos mißurum, qui quoscunq; inuenissent adducturi essent, pauperes, debiles, claudosq; & cæcos, hoc est, quamlibet miseros & abominabiles. Cumq; ne sic quidem domus eius plena futura sit, iterum seruos suos emißurum, in uias & sepes, hoc est, ad angulos orbis & quamlibet obscuros populos, qui eos sedulitate ardoreq; commendandi regni Dei delitias, ad suam cænam uelut compellerẽt, ut tandem conuiuarum numerus impleretur. Interim autem neminem uirorum illorum, qui uocati primum fuerant, cænam suam gustaturum, hoc est, cognitione sui, Iudæos prorsus destituendos, ac nihil Euangelij unquam percepturos. Parabola ex Luca 14.

Ita per omnia fere, nisi quod de crudelitate solum

quorun=

quorundam ex inuitatis in seruos uocantes, & eorum ultione, tum eo qui sordibus suis cõuiuium defœdarit, in hac parabola nihil memoratur, eadem hic monere Christus uoluit, atq; in parabola Matthæi. In utraq; igitur immensam Dei bonitatem admiremur, quem offendere grauius non possumus, quàm si ultro oblatam nobis ipsius gratiam reijcimus, & ad cibum æternæ uitæ uocati, uenire dedignamur. Tu animaduerte perpetuo Dominũ solere, ex nouissimis primos, & primis nouißimos reddere, quo maiore cum timore & reuerentia uerbum sancti Euangelij excipiamus & perpendamus, atq; ad id uitam nostram comparare satagamus.

Tunc abeuntes pharisæi consilium cœperunt.

Hoc consilium non pharisæorum tantum, sed & principum sacerdotum, scribarum, atq; seniorum fuit, qui ad dolum conuersi fuerunt, cum ui nihil auderent. Miserunt ergo insidiatores, qui se iustos simularent, ut Lucas habet, ut Dominum caperent ex sermone, traderentq́; principatui & potestati præsidis. Insidiatores uero hi ex pharisæis erant discipulis hostium Christi & Herodianis. Ita par odium contra pietatem iungebat, alioqui disiunctißimos. De censu memoraui ex Iosepho quædam suprà partim 3. in illud: Cum uidisset autem multos, partim 17. in illud: Cum aũt uenissent in oppidũ. Non minima sanè tum

secta

secta eorum erat, qui impium arbitrabantur censum Cæsari, ethnico principi pendere. Sperabant ergo cum Dominus legis Dei seuerus adeo adsertor esset, et Christum, hoc est, populi Iudaici regem & liberatorem, uocari se iam ferret, aliquid quod Romanæ potestati aduersum uideretur responsurum, quo haberent, cuius ipsum apud præsidem accusarent. Aut certe si quid contra libertatem populi respondisset, authoritati eius nonnihil decederet apud plebem. Sed quid proficeret cõtra æternam Dei sapientiam, dolus ingenij humani? Cognouit uersutiam ipsorum, utcunq; eblandiri aliquod contra magistratum responsum conarentur, tam pleno ore Dominum prædicando, quod uerax esset, uiamq; Dei in ueritate doceret, nullius ratione hominis habita. Quæ uerißima quidem erant, licet falso et doloso corde, illi ea attestarentur, eoq; monere nos debent, ut quàm syncerißime, gloriam Dei adseramus, ut quidem saluti hominum nihil præponentes, ita gratiæ eorum contra Deum nihil deferentes. Iussit ergo sibi Christus afferri numisma census, oblatoq; eo rogauit, cuius imago esset, & inscriptio, atq; respondentibus Cæsaris, dixit: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Super quo responso mirati fuere, neque reprehendere id potuerunt, coram populo, tacentes itaque abierunt.

Videtur autem Domini responsio, hunc habere sensum, quem tamen occæcatis pharisæis & non nisi captiose rogantibus innuere, quàm explicare maluit. Adeo est

Reddite Cæsari.

ordinata omnis potestas, neq; poterit ulla uobis nisi ipso uolente dominari, iam potiuntur rerũ apud uos haud dudum Romani, id uel moneta, & hic denarius testatur, reddite igitur Cæsari, quæ Cæsaris sunt, nempe tributum, quod à uobis requirit. Noluistis Domino in libertate seruire, seruiendũ igitur nunc est hominibus, libertate amissa. Id tamen impietatis uos haudquaquam obligabit, nihilominus potestis & Deo, quæ Dei sunt reddere, id facite, mentem uestram illi consecrate, tum fidem cerimonijs legis, si id uobis per Ro. liceat testamini, si minus, non erit quod uobis irascatur Dominus. Discamus ergo & hinc à Deo impositum nobis agnoscere, eiq; in omnibus quæ nõ sunt impia, parere, quicunq; magistratus contigerit, de quo supra 17. Notatur uero hic moneta Romanorum Iudæos hoc temporis usos, eoq; cõstare, denarium idem eße quod drachmã, ualereq; decimam Coronati partem, de quo nõ nihil item supra 17. ex insigni illo libro, de asse & partibus eius Gul. Budæi.

In illo die accesserunt ad eum Saducæi. Mar. 12. Luc. 20.

Nulla impietatis factio, Christũ nõ impugnabat, quantumuis se inuicem peius cane & angue odirent, quia ab uno agebantur Satana omnes, quem exarmaturus ille uenerat. De Saducæorum nomine, suprà cap. 5. in illud: Dico enim uobis nisi abundauerit uestra iustitia. De dogmatis &

tis & moribus eorum, suprà 3. in illud: Cum uidißet autē multos ex Pharisæis & Saducæis. Lex cuius hic Saducæi meminerunt 5. Moscheh 25. legitur. Lata uero fuit, ut & aliæ politicæ omnes, publicæ tranquillitatis caussa, quam non parum sane promouet, si hæreditates impermixtæ maneant, & quælibet familiæ suas poßideant, quare Dominus & familiarum perpetuitati, & legitimæ hæreditatum succeßioni, diligenter sane consuluit, cum alijs tum hac lege quam obiecerunt Saducæi, ut frater demortuo sine semine fratri, ducta eius uxore, excitare posteritatem conaretur, ac primogenitum ex fratria eius nomē, & hæreditatem poßidere faceret, uelut demortuo fratri adoptatum. Quæ cum ciuilis lex sit, hactenus & Christianis magistratibus obseruanda erat, ut & ipsi eodem spectarent suis legibus, quo manente apud quamlibet familiam sua hæreditate, cum plus pacis seruaretur, tum alienis hæreditatibus insidiantium auaritiæ, atq; decoctorum nepotationibus, potentius occurreretur. Priuati uero ex ea discant, ut quemadmodum quisq; natura sibi ipsi in liberis superstes esse cupit, ut ad idem & alijs faueat, sitq; contentus sorte sua, atq; alijs suas hæreditates, nō tantum non cupiat inuadere, sed etiam hæredibus suis saluas seruare lubenter operam impendat. Sunt enim hæc synceræ dilectionis officia.

Lex de ducenda fratria.

Sed Saducæi nec scripturas, nec uirtutem Dei recte cognoscebant. Siquidē hanc cognouissent, non ita absurdum putassent, reuocari rursum homines in uitam ab eo, qui ante

Ignorant scripturas & Dei uirtutem.

qui ante ipsos condiderat ex nihilo, imò ad imaginem Dei conditi, sperassent se omnino ad eam regenerandos. Si uero illas, idem non potuissent ignorare, tum agnouissent longe aliam uitam in futuro expectandam, quàm hic agimus, nimirum ut immortalem, ita ab opere gignendi alienam, eoq́; ad eam leges, quibus præsens uita instituitur, nequaquam pertinere, neq; posse ex eis colligi huiusmodi aliquid, quale erat, quod ipsi de septēuira muliere obijciebant. Quin ex eo, quod Deus passim in scripturis, Deus Abraham, Isaac, Iacob, & aliorum sanctorum dicitur, animaduertissent, Deo tanti non esse mortuos, de quibus prorsus actum sit, ademptaq́; omnis uitæ spes, ut se Deum ipsorum uocaret, eoq́; oportere illos Deo adhuc uiuere, atq; in uitam reuocandos, qui pridem hominibus mortui erant. Cui enim Deus, Deus est, illi benefacit, id quod est, Deum se ei exhibere, & eius Deum esse, iam uita in totum expertibus, & in eam nunquam reuocandis, quid benefiat? Non sunt igitur sancti extra participationem uitæ. Vide uero, ut argute hoc collegerit Christus.

Sed indubie si Saducæi eo ingenio fuerunt, quo hodie Anabaptistæ, et uindices præsentiæ corporalis Christi in pane, hanc Christi argumentationem, nequaquam admiserunt, quia clarū uerbum huiusmodi, resurgent mortui, nō potuit eis afferre. Vere etiā hi nostri scripturas cuncta ad fidem & dilectionem referentes, & uirtutem Dei per Christum suum omnia salutis nostræ, non per elementa mundi agentis & perficientis, nimium ignorant, illuminet eos

net eos spiritus Christi. Porrò locus, quem Saducæis obiecit 2. Moscheh 3. legitur, atq; locis alijs. Discitur prætcrea hinc, uitam angelicã nos in futuro uicturos, planè ab omni corruptione & immutatione alienam, uerecq; beatam. Hæc cum turbæ audißent, stupuerunt de doctrina Domini, at quid Pharisæi? Et si sententiam suam, contra Saducæos à Domino defensam audiuissent, adeo tamẽ fauere ei nequiuerunt, ut dolentes eum superiorem factum, ipsi rursus illum impeterent, in unum cõgregati. Quo uideas plus sanè contra innocentißimum Dominum hos sæuijsse, quàm illi contra Paulum. Act. 23. Qui audientes eum secũ de resurrectione facere, ab impugnatione eius, ad defensionem fuerant conuersi. Ita in eos Satanas suos impotentius concitat, qui uehementius gloriam Dei uindicarint, quamlibet uita sua sint amabiles.

Et interrogauit eum unus ex eis. Mar. duodecimo.

Malo animo hic Dominum quidem rogauit, subornatus à Pharisæis nihil prius nece Domini quærentibus, sed ut ex Domini ad eum responsione, quæ in Marco legitur, liquet, motus Domini uerbis, nonnihil ad ueritatem fuit, atq; ita non nihil regno Dei adductus. Quod futurum CHRISTUS sciens, tanto apertius indubie, et benignius illi respondit.

Porrò præceptum hoc omniũ primum 5. Moscheh 6.

Diliges Deum ex toto corde.

legitur his uerbis. Audi Iisraël, Dominus Deus noster, Dominus unus. Et diliges Dominum Deum tuum, toto corde tuo, & tota anima tua, & tota uirtute tua. Quod nihil aliud est, quàm ita diliges ex animo Deum tuum, ut cunctam naturam, omnesq; uires tuas, amor eius peruadat & posideat, mens eum ante omnia cogitet, uoluntas in eo tota delectetur, cunctaéq; uires ad placita ipsius rapiantur. Quæ utiq; dilectio solidæ fidei primus fructus, ac ceu primogenita proles existit. Vt enim animo hominis per spiritum sanctum de bonitate Dei, recte persuasum est, ilico, quemadmodum certo agnoscit omnium optimum, etiam sibi Deum, ita non potest cor ipsum non supomnia amare, hinc continuo mens tota est, in cogitanda ineffabili eius uirtute et bonitate, tã ut cã alijs prædicet, quàm ut uita pro uirili exprimat, inde ad Dei uoluntatem conuertitur quicquid in homine est. Quo uero hanc, dilectionis Dei, uim magis explicaret Christus, mentem, adiecit. Cæterum anima fere ut pro uita, ita & pro uirtute sensibili accipi solet, ut 1. Moscheh 34. de Schecem filio Chemor scribitur. Et adhæsit anima eius Dinah, pro eo quod est, adhæsit Dinæ affectus eius, uel potius amauit Dinam. Sic 44. de Iaacob & Beniamin. Anima huius, colligata est animæ istius, pro eo quod est, toto affectu diligit Beniamin. De altero præcepto diliges proximum tuum sicut te ipsum, fuse satis disserui, suprà 5. in illud. Audistis quod dictum sit diliges proximum tuum &c.

Alterũ primo simile.

Quod autem hic Dominus hoc primo simile facit, inde

est quod

est, quod æque in hoc atq; in illo, tota uitæ perfectio continetur, unde eo totam legem impleri Paulus Rom. 13. & Gal. 5. testatur. Omnis utiq; Dei lex huc spectat, & nos uocat, ut perfectum bonitate Deum, et ipsi boni in omnes referamus, hæc imago cælestis est, quæ amissa semel, debet cottidie in nobis restitui, ad quam & continuo spiritus CHRISTI electos reformat, quare cum huc uentum fuerit, ut isti legi de diligendo proximo uiuatur, uere dilectio Dei iam possidetur, ex qua nimirum hæc mandatorum eius obseruatio, & beneuolus iste in quoslibet animus, qui perinde alijs consultum cupiat, atq; sibi ipsi, totusq; in eo sit, ut commodans multis, commodantē omnibus patrem suum cælestem referat, prouenit. Hæc tum dilectio proximi, faciet facere & ferre, quæcunq; aliqua ratione proximis utilia esse poterunt, quo pacto semel iam obseruatur, quicquid omnino legum est, siue externam, siue internam uitam respicientium, unde recte hic Dominus dixit. In his duobus mandatis totam legem et prophetas pendere, id est, totam uitæ doctrinam, quam consummatissimam DEVS in lege & prophetis suis proposuit.

Cumq; similia inter se sunt, pēdent sane omnia, in utroque. Quicunq; enim diligit uere Deum, is necesse est, ut solidam ipsi fidem habeat, & ad ipsius uoluntatem totus comparatus sit, hinc mox sequitur omnimoda uitæ perfectio, ut quis & apud se, & erga alios uiuat, & sanctissime et decentissime, si iam uere diligit proximum, *In his pendent lex et prophetæ.*

certo testatur, se ante iã credere in Deum, uereq; ipsum diligere, unde consequitur rursum adesse, quicquid in homine Dei oportet. Verum hic in his ordo est, primum omnium est audire, & agnoscere Dominum Deum nostrum, Dominum unum, in quo solo omnes spes nostræ collocentur. Id persuasione spiritus sancti, & auditu uerbi eius constat, unde fides in cordibus nostris gignitur, hæc continuo accendit, ut cor uere diligat, quem agnouit sibi optimum, mox amor hic Dei, omnia in nobis ad ipsius uoluntatem immutat & transformat, tũ demum amor proximi, & ab ipso uita sequitur decentißima, planeq; ad imaginem Dei comparata. In qua si quid desideretur, inde est, quod fides infirmior est, nam omnino tantũ quisq; Deum amat, & refert, quantum de ipsius erga se bonitate fuerit persuasus.

Hæc uero Domini responsio animũ legis periti ita permouerat, ut ipse eadem confiteretur, ei testimonium ferens, uera respondisse, Deum unum eße, & diligere proximum ut se ipsum, plus esse quàm uniuersa holocautomata & uictimæ, iuxta illud: Misericordiam uolo magis quã sacrificiũ. Hæc enim, ut dixi, nostra consummatio est, Deum beneficentia in omnes referre, id est, esse alijs Deos. Agnoscenti ergo hæc doctori huic legis, Dominus dixit: Haud longe abes à regno Dei. In regno enim Dei sunt, qui uerbum ipsius tenent, huic iste prope tum accesserat, agnoscens in dilectione omnia sita, eoq; non longe à regno Dei aberat. A quo utiq; abesse longißime oportet,

qui alia

qui alia spectant & urgent, quàm ut per fidem solidam in Deum unum, huc perueniamus, ut dilectione proximi ipsius bonitatem pro nostro modulo exprimamus. Quod utinam agnoscerent, & ueterum ceremoniarum uindices, & externorum elementorum adsertores, pontificij, Anabaptistæ, & quicunq; demum pro carne soliciti sunt.

Apud Lucam 10. eadem ferè legimus, nisi quod Dominus ibidem legis peritũ ad scripturas remisit, qui istam summam legis Dei, ex eis respondit, tum quod interroganti quis proximus suus esset, per parabolam declarauit ei unumquenq; proximum eße, cui posset & deberet opem ferre, simul notans impietatem eorum, qui primas in populo obtinebant, Leuitarũ & Sacerdotum, quibus nemo à proximi dilectione erat alienior, ut multo maior charitas apud Samaritanos & ethnicos inueniretur. Nam memorat uulneratum à sacerdote & Leuita præteritum, sed à Samaritano curatum. Historia Lucæ 10.

Mirum autem est, ut sit & in hunc locum allegorizationibus lusum, utinam non eßet etiam ueritati illusum. Vt planè ab ijs factum est, qui hinc colligi docuerunt, proximum unicuiq; eum esse, qui sibi benefecisset, eoq; huiusmodi tantum pro proximis habendos. Fefellit autem eos, quod non intellexerunt, quid sit alicui proximum eße. Vnde cum Dominus approbauerit legis periti responsionem, agnoscentis cũ proximũ ei, qui in latrones inciderat, qui exercuerat in illum misericordiam, putarunt proximum cuiq; constitui per beneficia, cum beneficum eße,

ſit proximi officio fungi, proximum autem alicui eſſe, habere eum uel peculiariter ſibi commendatum, uel aliâs in eum neceßitatem patientem incidere, ut ſuprà 5. ubi quid proximus ſit fuſius diſſerui, oſtenſum eſt. Eoq́; Sacerdos & Leuita, æque proximi uulnerato, cum in ipſum incidiſſent, fuerant, atq; Samaritanus, uerum ſolus hic eſt in eum officio proximi functus.

Quis proximus.

Vnde quod Dominus interrogauit legis peritū. Quis ergo horum trium uidetur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? hunc ſenſum habet. Quis uidetur tibi eū proximum ſuum recte agnouiſſe, & proximi officio erga eū functus? Vnde cū ille reſpondiſſet. Qui exercuit in eū miſericordiam, ſubiunxit Dominus. Vade & tu fac ſimiliter, id eſt, ſicut hic Samaritanus, ut proximū tuum agnoſcito, in quemcunq; incideris, ope tua egentem, eūq́; pro uiribus iuuato. In hoc enim exemplum Samaritani huius propoſuit, eoq́; reſpōdere ad illā quæſtionē, quis eſt meus ꝓximus, uoluit. Alioqui ſi Dominus hinc docere uoluiſſet, eum ſolum agnoſcendum proximum, qui in nos, ut hic Samaritanus in uulneratum beneficus fuißet, ſequeretur illud: Vade & tu fac ſimiliter, ſic intelligendum, uade incide in latrones, cumq; illi te uulneratū & ſeminicem reliquerint, et uenerit quiſpiam, qui tibi curam adhibuerit. eum habeto proximum. Mittamus ergo iſtos, uerborum Dei eneruatores, & agnoſcamus hic Dominum docuiße, eum unicuique pro proximo ſuo agnoſcendum, qui ope ſua indiguerit, uti fecit hic Samaritanus. De alijs proximis, quos

nis, quos Deus cuiq; adiungit, uel cognationis, uel alteri=
us commertij caussa, dictum satis suprà est cap. 5.

Congregatis autem pharisæis in=
terrogauit eos.

Hic ultimus Christi sermo ad Pharisæos & aduersa=
rios suos fuit, quo ad agnoscendum se, illos prouocare est
annisus, exceptis quæ iam ab eis captus, ipsis respondit.
Eo ergo regni sui admonere & erigere simul animos eo=
rum; præsertim si qui inter eos sanabiles erant, uoluit, uti
CHRISTVM maiorem rege carnali, eoq; &
Dauide patre suo expectarent. Carnales enim nihil nisi
carnalia sperabant. Satis opportune autem quæstioni de
lege, interrogationem de se CHRISTO, & re
gno suo, subiunxit, tacite innuens, quod multo præsti=
tisset ipsos sciscitari de Christo, à quo uere demum iusti=
ficari, & facultatem legis implendæ accipere possent,
cum à lege non nisi peccati cognitio, expectanda eis esset,
& iustificatio nequaquam. Ad hoc etiam faciebat Chri=
stum Dauide agnouisse præstantiorem, nimirum regem
spiritalem, & animorum purgatorem atq; saluatorem.
Porrò excellentiorem Dauide Christū ex eo uoluit agno
sci, quod de Christo ex spiritu Dei Dauid loquens, appella
rit eum Dominū suum, quod pater filium nō appellaßet,
nisi se maiorem agnouißet.

Christus maior Dauide, eoq; spiritalis rex.

Sed indubie iuxta uoluit adducēdo hunc psalmū, de in
uicta regni sui potentia & uictoria cōtra hostes suos, co=
gitationes illis mouere. Qu. d. Nihil miseri omittitis, quo

me impugnetis, tam abest autem ut me expugnaturi sitis, ut paulo post ad dexteram suam me pater sit collocaturus, in summā rerum omnium potestatem, quam exercebo, donec uos, & omnes hostes mei, subsellium pedum meorum positi fuerint. Interim emittet pater ex Tzion uirgam uirtutis meæ, sanctum Euangelion regni, potentiam saluatricem omnium ipsi habentium fidem, quæ in medio inimicorum meorum dominabitur, nequicquam uobis & alijs repugnantibus. Tum erit tempus uirtutis meæ, cum sit modo humilitatis, tum in sancto decore adorabunt me omnes gentes, quem uos paulo post neci dabitis. Tum populus meus, se ipsum & sua omnia sponte offeret mihi, regi suo, quem uos modo destitutum omnibus crucifigetis. Tum uelut ros depluetur terra iustis, qui meo spiritu, in filios Dei regenerabuntur. Iurauit enim Dominus, nec pœnitebit eum. Sacerdos ero in æternum, rex simul iustitiæ, & in superna Schalem, uere pacifica Dei ciuitate imperans, in hoc Malcitzedeck regem Schalem relaturus. Dominus proxime aderit semper mihi, meaq; caussa, cum iam tempus iræ eius aduenerit, percutiet reges, uindictam sumet de gentibus, plena omnia erunt cadaueribus, nam percutientur capita regionum amplißimarum, eo quod saluificum regnum meum, uti nos oppugnauerint. Ardua quidem res est, quā molior, & multa antequam in gloriam meam hanc ingrediar, pati me oportebit, sed uelut fatigatum in uia, hausta torrentis aqua recreat, ita de torrente domus suæ, de

Paraphrasis psal. 110.

torren=

torrente cælestis consolationis, me pater potabit, atque confortabit, ut summa cum alacritate, erecto capite, susceptum munus sim obiturus, animam meam pro meis positurus, atque ita regnum cælorum felicissime auspicaturus. Ista ex hoc psalmo, & innumeris alijs, tam psalmorum, quàm Prophetarum oraculis, animaduertãt, & perpendant, quibus ulla spes salutis reliqua est, nec me ac regnum meum oppugnent, unde solum salutem consequi poterunt, seseq; ijs malis, quæ meos hostes manent, obnoxios faciant. Post hac nihil tale à me audietis, increpitos pro merito, qui sordent, sordescere magis, donec mensuram, ad perditionem impleant, sinam, cum meos ante diligenter monuero, ut ab ijs sibi caueant.

Post hanc uero quæstionem, nemo potuit ei quicquam respondere, neq; ausus fuit quisquam ex eo die, eum amplius interrogare. Ita exeruerat sese in uerbis eius spiritus sanctus. Qui & in nobis tanto aget potentius, quanto mundo uidebimur, pro gloria Dei, periculo & cruci uiciniores. Vtq; Christus nunquam maiore gloria & uirtute suspiciendum sese, agens in carne præbuit, quam tum cum proximum supplicium esset, ita & nobis uera gloria atq; salus nũquam præsentior aderit, quàm cũ pro ipsius nomine, ad interitum carnis accesserimus propius. Ipse donet hoc nobis credere.

CAPVT XXIII.

VV 5 TVNC

Tunc IESVS locutus est ad turbas, & ad discipulos. Lucæ undecimo.

Grauiter increpiturus erat Pharisæos & Scribas, tum populi duces & doctores, ac diligẽtissime suos admoniturus, ut ab ipsis sibi cauerent, ne ergo hinc, & lex DEI, quam illi tradebant, licet non solam, contemneretur, ante monuit, ut quæcunque legis, nimirum ex Cathedra Moysi illi præciperent, obseruarent, sed secundum opera illorum nollent facere. Vnde illud: Omnia quæcunq; iusserint uos seruare, seruate & facite, de solis præceptis legis dei, intelligendum est. Traditiones enim inuenta hominũ, quibus Deo frustra seruitur, Christus seruãda præcipere nõ potuit. Quapropter Cathedrã Moscheh, non authoritatem Moscheh, qua illi abutebãtur, sed locũ intelligo, ex quo Moscheh legem populo pure prælegebant & explicabant. Eiusmodi sedem uel suggestum fuisse מוּסַךְ, id est, Musac Sabbathi, quod Achas legitur, deposuisse, 2. Reg. 16. quidam putant, certe Ezra lib. 2. cap. 8. legitur stetisse super turriculam ligneam, quam fecerant ad loquendum populo, indeq; legem Dei recitasse. Cumq; mos ille apud eos usq; perseuerauerit, ut Sabbathis lex Dei legeretur, fuisse eis, ad id propriam cathedrã, uerisimile est, eamq; uocatam cathedram Moscheh. Ex ea ergo cathedra, cum sola Domini mandata Scribæ & Pharisæi seruare iuberent,

Quæ Cathedra Moscheh.

recte

recte Christus praecepit, ea omnia seruare· Id confirmat, q accusat Scribas & Pharisaeos neglectus horũ, qđ non fecißent, si ea hominum inuenta fuißent, in quibus obser uandis aliâs strenui erant, posthabentes mandata Dei, ut & suprà 15· eis opprobrauerat·

Proinde onera grauia, difficiliaq; portatu, quae colliga ta in humeros hominum imponebant, mandata dei erant, ad uiuum exacta, quae & Petrus Acto· 15· testatus fuit, ne que se qui tum erant Iudaei, neq; patres ipsorum porta= re potuiße· Quis enim unquam eo spiritu praeditus fuit, ut tot ritus, totq; ceremonias, ita ut lex praescribit, potuerit sine ulla transgreßione seruare? Taceo ea, quae legis no= mine, proprie censentur, & ad uitae pietatem faciũt, quae is demũ impleuerit, qui hic absq; peccato fuerit, quod prae ter Christum adhuc contigit nemini·

Quae grauia onera·

Vtcunque autem utraq;, & propria legis mandata, & praecepta rituum atq; ceremoniarum, fuerint usq; one ra portatu non solum difficilia, sed etiam impoßibilia, ut Petrus confeßus fuit, & uerba Domini, ut Lucas ea con= scripsit, idem testantur, uoluit tamen Dominus illis popu lum humiliari, & ad ambiendam suam misericordiã qua sola salus contingere mortalibus potest, uelut compellere· Quandoquidem Dei omnes toti sumus, certe par est, ut toti etiam ad ipsius uoluntatem nos comparemus, prae= sertim cum ille nihil, nisi nostram consummationem & felicitatem uelit · Cum ergo id sancti non solum in ijs,

Ad quid Deus ho= minib· prae ceperit im poßibilia·

in quibus

in quibus plena sita est, iustitia, ut est solida fides, perfectaq; dilectio, præstare se haud posse uiderent, sed nc in ijs quidem, quæ externa sunt, coq; minimæ operæ, ut ceremoniæ atq; ritus, omnia tamen ad uitæ decentiã quãdã atq; utile religionis exercitiũ institutis, quid aliud apd'eos sequi potuit, quàm magna animi demißio, misericordiæq; Dei, iugis imploratio, indeq; & erga proximos, dilectio officiosior? quæ potißimum ea sunt, in quibus Deus in hoc exilio suos, eße, uersariq; dum hinc eos reuocat, usque requirit. Dum itaq; utraq; hæc, & propria legis Dei, & acceßoria illa ceremoniarũ mãdata, obseruare oportebat, quamlibet onera grauia eßent, & portatu difficilia, recte submitti eis humeros suos Christus uoluit, præcipiens seruare, quæcunque Scribæ & Pharisæi seruanda iußissent.

Iure Christus impossibilib. portatu oneribus, humeros submittere suis præcepit.

At uero post confirmatum sanguine Christi, fœdus nouum, coruscante iam Euangelio regni Dei, cum ab externis illis facta iam eßet libertas, erat solum id prædicandum, quod per se ad pietatem facit, in primis autem gratia Christi commendanda, qui solus suo spiritu sibi credentes iustificat, scribens Dei legem in corda ipsorum, ut eam ament, eiq; studeant ex animo, etsi perficere illam hic nequeant. Hinc Petrus, ijs qui contendebant eos qui ex gentibus Christo nomen dederant, circuncidendos, atq; eis præcipiendum, ut legem Moscheh seruarent, dicebat: Quid tentatis Deum, ut imponatur iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neq; nos portare

Qui post glorificatũ Christũ

tare potuimus, sed per gratiã Domini nostri IESV Christi credimus nos saluos futuros, sicut & illi? Non certe hic Petrus de proprijs legis diuinæ mãdatis locutus fuit, quæ per se scilicet ad pietatem faciunt, eaq; quæ fidei & dilectionis sunt, continent, hoc enim iugum cum ipse, tum alij Apostoli, quibuscunq; prædicarunt, imponere studuerunt, non quidem ut ex proprijs operibus suis, quæ secũdum illa mandata fecißent, iustitiam & salutem expectarent, sed ut inde agnoscentes, quàm perditi sua natura essent, Christum tanto auidius amplecterentur, illis tamen ex huius spiritu sese dedituri, pro uirili implendis. At uero imponere humeris discipulorum omnia legis præcepta, etiam illa accessoria, de ceremonijs & ritibus, idq; quasi hinc iustitia petenda eßet, hoc demum eße tentare Dominum Petrus pronunciauit. Vt planè id insignis quidam Dei contemptus, & irritatio, hoc est, tentatio, erat, quia reiectio Christi erat, à cuius solius gratia, cum petenda omnis sit iusticia & salus, illi ad egena infirmaq; mundi elementa, contempta redemptione Christi, seducere discipulos uolebant.

ceremõias exigũt, tẽtãt, id est, irritãt deũ

Post Christi glorificationem itaque uere tentant deũ, hoc est, contempta tanta eius gratia ipsum irritant, quotquot grauia & difficilia, imò impoßibilia portatu, legis onera illa externa & acceßoria, uel etiam propria hoc nomine, quasi obseruatis ipsis ex nostra uirtute, iustitia comparari & salus poßit, electis & Christo credentibus imponere conantur, sed ante confirmatum fœdus

nouum,

nouum, in quo externorum libertas sanctis facta est, etiã Iudæis, nihil omnino in lege erat, siue externum & acces sorium, atq; paulo post remittendum, siue respiciens interna & proprium, neque unquam donec transeat cælum et terra remittendum, cui non summo studio, humeri erant submittendi, non quidem, ut inde iustitia & salus peteretur, sed ut ex uera erga Deum fide, obedientia ipsi præstaretur, quo simul continuo ut sua peccata sancti magis ac magis sentirent, tanto auidius misericordiam Dei ambirent, agerent submissius, & erga proximos officiosius. De ijs ergo simul, quanquã præcipue de proprijs legis mã datis Christus hoc loco, licet grauibus et portatu difficillibus, ea oneribus aßimularit, illud dixit. Omnia ergo quæ cunque iußerint uos seruare, seruate. Id autem, secundũ opera uero eorum nolite facere, potissimum de hypocrisi eorum, qua omnia sua opera, etiam per se bona contaminata & perdita erant. Vnde subiunxit: Omnia uero opera sua faciunt in hoc ut spectentur ab hominibus. En opera faciunt & dicit tamen Dominus, dicunt & non faciunt.

Secundũ opera eorũ nolite facere.

Dicebant siquidem ex lege Moscheh, ut ex uera fide, iustoq; timore Domini, omnia fierent, ueritas & æquitas colerentur, quisq; proximo ita faceret, ut sibi uellet fieri, in ceremonijs legis, cor uere credulum, & Dei gloriæ deditum, haberent, suam uoluntatem nusquam sequerentur, & huiusmodi. Hæc dicebant & non faciebant. Siue enim præstantes eleemosynam, siue precantes, siue

Dicebant & non faciebant.

ieiunan=

ieiunantes, aut ceremoniarum aliquid perficientes, omnia hæc faciebant in hoc, ut ab hominibus spectarentur, ubique sua quærebant, aberat ab eis, iudiciũ, misericordia, fides. Recte igitur monuit Dominus, ut uerba illorũ, quæ legis Dei erant, quantumlibet naturæ impoßibilia eßent, quæ ipsi quoq; ne digito non mouerent, sed ne attingerent quidem, ut in Luca legimus, sui sequerentur, secundum opera uero eorum ne facerent, quòd nihil nisi hypocrisis erat, si quid etiam boni facere, uidebantur. Atque ita simul liquet, nõ ideo dãnatos hic Scribas & Pharisæos à Domino, quòd onerarent homines oneribus, quæ portare nequibant, hoc est, legem Dei omniaq; mandata eius pure ipsis proponerent, seruandaq; ad unum docerent, quia id diuinitus erat præceptum, sed quia ipsi has sarcinas ne digito quidem attingerent, nihilq; boni syncere, sed ad ostentationem facerent omnia. Cæterum de Scribis et Pharisæis, eorũq; instituto supra 5. in illud: Dico enim uobis, nisi abundauerit uestra iustitia. De lege uero quid in ea stabilitum, quidue abrogatum, in eodem capite in illud: Quisquis soluerit unum ex mandatis istis minimis.

Dilatant autem phylacteria sua.

Depingit hypocrisim Scribarũ et Pharisæorũ atq; arrogantiã. Hypocrisæos erat, q̃ phylacteria sua dilatabãt, hoc est, ut Hieronymus hoc loco scribit, membranas, in quibus decalogus

decalogus legis inscriptus erat, quas complicantes & ligantes in frōte, quasi coronā capiti inde faciebant, ut semper ante oculos mouerentur. Hunc morem ad suum usque tēpus, Iudæis, ꝑ Indiā, Persiā, et Babyloniam seruatum ibidem testatur, cumq́; qui hoc habuißet, iudicatum religiosum. Porrò morem hunc, ex 5. Mos. 6. desumpsisse putātur, ubi legitur: Erunt uerba hæc quæ præcipio tibi hodie, in corde tuo, & explicabis ea filijs tuis, & loqueris de eis sedens in domo tua & ambulans in itinere, dormiēs atq; consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque memoriale inter oculos tuos, scribesq; ea, in postibus & portis domus tuæ. Ita uenditabant se istis phylacterijs, id est, conseruatorijs, quibus legis studium populo mentiebantur, cum in corde nullius rei minorem rationem haberent.

Dilatare phylacteria.

Eodem spectabant & fimbrias palliorum magnificantes. Præceptum erat in quatuor angulis palliorum, facere hiacinthinas fimbrias, ut et in uestibus insigne aliquod haberent, 4. Moscheh. 15. has ergo isti qui sanctiores reliquo populo haberi uolebant, faciebant grandiores, & si uerum narrat Hieronymus, acutissimas in eis spinas ligabant, ut uidelicet ambulantes, & sedentes interdum pungerentur, & quasi hac admonitione retraherentur, ad officia Domini. Vtcumq; autem hæc habuerint, satis liquet, & dilataße phylacteria, & fimbrias magnificasse, ostentandæ religionis gratia. Nam ceu probatio subiecta illi sunt: Omnia uero opera sua faciunt in hoc, &c.

Magnificare fimbrias.

Superbiæ uero & fastus fuit, quod amabant obambulare stolati, ut Marcus & Lucas memorant, sedere primi in consilijs, atq; conuiuijs, salutari in foro, uocariq; ab hominibus rabbi. Innata siquidem est omnibus hominibus principatus appetitio, præstareq; alijs cuncti uolunt, quo uidelicet primos parentes, diuinam similitudinem, impie affectantes, referunt. Quibus ergo Deus cognitus non est, nec datum ipsum bonitate referre, illi uana quadam super alios præcellentia, diuinitatem quandam meditantur. Vtq; uani sunt & mendacium, nunquã ueris uirtutibus, sed falsis semper uirtutũ simulacris præstare se alijs conantur. Id necessario & Scribis istis & Pharisæis usu uenit, ignorantibus scilicet ut Deum, ita & ueram diuinitatem, hoc est, rerum omnium præcellentiam, quæ sita nimirum in eo est, ut quàm plurimos quisq; demereatur, sibi seruire patiatur à quàm paucißimis. Beatius enim omnino est dare, quàm accipere, benefacere alijs, quàm beneficia ab alijs percipere.

Ambitio & fastus Pharisæorum.

Vera præcellentia.

Vnde recte Christus Iohan. 5. eis dicebat: Quomodo uos potestis credere, qui gloriam à uobis inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo proficiscitur, non quæritis? Qui nanq; Deo credit, is ipsum solum bonum agnoscat, eoq; omnem quoq; gloriam ipsi uni transcribat oportet. Quare si qui gloriam ab hominibus, non dico quærunt, sed solum accipiunt ultro oblatam, certum argumentum est, eos Deo non credere, gloriamq; quæ ab ipso proficiscitur, agnoscente nos suos filios, dum seruiendo omnibus ipsi.

Deũ ignorat qui admittit sibi gloriam.

bus ipsius bonitatem æmulamur, penitus ignorare. Fides ut unum Deũ habet, ita uni omnem gloriam defert, quare qui sibi aliquam gloriæ portionem uel quærit, uel accipit, is eatenus, non unum Deum, sed se summum, se bonum et Deum habet, quo certe uerum Deum non habet.

Vos autem nolite uocari rabbi.

Rabbi, magister meus dicitur. Bis uero uetuit, quēpiam magistrũ uocari, sed unũ agnoscere magistrũ Christum, nos omnes fratres esse. Nihil enim æque noxium ueritati, fideiq; synceritati esse potest, atque hominem habere magistrum. Siquidem bonum & salutare est, quod ab hominibus discimus, necesse est non ipsos, uerum Christi spiritum illud docere, cur igitur non & ipse eius magister agnoscitur? Alterum ergo omnino sequi oportet, dum homo magister habetur, aut scilicet ut uerbum ipsius audiatur, quod non potest, nisi mendacium esse, quando homo ipse nihil aliud est, aut CHRISTI uerbum, homini tribui, hoc est, ueritatem tanquam mendacium amplecti. Quo fit ut iam ne uerbum quidem DEI sit, ut quod non sit Dei nomine perceptum. Hinc Apostoli omnia in CHRISTVM referebant, nolentes aliud quàm ipsius ministri, & mysteriorum Dei dispensatores agnosci, priori Corinthiorum quarto. Hinc uoluit Paulus, uno & altero prophetante, reliquos dijudicare, priori Corint. decimoquarto, & 1. Thessal. quinto, probari

Quàm necessarium non nisi Christũ agnoscere magistrũ.

probari omnia, indubie quo certo electi, uerbum Christi, unici magistri, à uerbo hominis discernerent. Nam utrumque iuxtà impietas est, & hominis uerbum pro Christi uerbo, & uerbum CHRISTI pro uerbo hominis amplecti. Iam quicunque non certus in animo est, id quod uerum credit, Christi uerbum esse, Christo sanè non credit, sed ei, cuius uidetur sibi uerbum amplecti. Si autem certus est Christi se uerbo credere, non poterit alium sanè eius agnoscere authorem, hoc est, suum magistrum & Rabba.

Hæc quidam Euangelij prædicatores, paulo ante diligenter inculcabant, ut nemo diligentius, qui nunc, proh dolor, nimium libenter magistrorum sibi nomen et authoritatem deferri patiuntur, utinam non etiam quærerent, quo sanè faciunt, ut si quæ uera etiam atque Dei uerba docent, ea tamen homines, ut humana amplectantur, citra propriam fidei experientiam, unde super harenam ædificant. Iactant quidem se, Dei uerbum sequi, sed si roges unde id esse Dei uerbum sciant, si uelint uerum respondere, dicent, quia ille, uel ille, ita docuit. Scimus inquiunt eũ nihil nisi scripturæ ueritatem docere, hactenus non fefellit, etiam hic non est dubium, id quod res est, esse locutum. Quid iam isti aliud, quàm ex homine DEUM faciunt, & pro testimonio spiritus in suis ipsorum cordibus, hominis authoritate nituntur? Eoq; fit ut hominibus, nõ Deo isti credant, ita etiam est ad omnem uirtutem

Hominum authoritate, nõ spiritus nituntur multi Euãgelici igitur inane est, ipsorum Euangelion.

Christiano dignam; ipsorum quam iactant fides, inefficax. Neq; enim Dei in illis, sed hominum fides obtinet. Et indubie hinc est, quòd in tanta ubiq; Euangelicorum turba, tā nulli ueræ fidei, et synceri Euangelij fructus apparent. Non enim spiritus Dei, sed humana opinio eos Euangelicos facit.

Ex persuasione spiritus credendum.

Qui igitur nolunt seipsos & fallere & perdere, nihil prorsus credāt, ideo quod homo ita sentit, aut docet, quantalibet sanctitate, uel doctrina polleat, ipsi patrem orent bonum spiritum, ut unum Christum, quem pater audire iussit, audiant, certoq; queant dijudicare, quod ipsius uerbū sit, idq; ex persuasione spiritus sancti, non authoritatis humanæ amplecti, atq; ex eo, fructus dignos proferre. Certo certius siquidem est, si à Christo ad homines defecerimus, Christum quoque nos non agniturum discipulos, atque fore ut hominum mendacia, rursus pro uerbis Dei amplectamur. Sanè si gloriam suam alteri non dabit deus, uera docendi facultatem concedet nulli. Malimus igitur θεοδίδακτοι, quàm ἀνθρωποδίδακτοι esse.

Quomodo non sit pater ī terris uocandus.

Sic uero & unum patrem in cælis Deum agnoscamus oportet, à quo scilicet, omnem uitæ curam, atque prouidentiam, tum ueram hæreditatem expectemus, certi ab ipso nos filios & hæredes agnosci. Sicut uero per id quod prohibet uocari magistros, prohibere uoluit, ne quis magister haberetur, hoc est, ne ab ullius authoritate in iudicio ueritatis penderetur, ita & patrem, à quo ut filij penderemus, in terris uocari uetuit. Cæterum nudam patris appellatio

appellationem non uetuit, cum & ipse carnales genitores, patris nomine dignetur, iubens patri & matri benefacere, suprà decimo quinto. Fidutiam enim, non appellationem uult à nobis sublatam. Sic & Paulus Corinthiorum se in Domino patrem, & alibi doctorem gentium uocat, licet omnem in unum cælestem patrem fidutiam ab omnibus poni, tum & ab ipsius authoritate sola, omnem fidem pendere, ubiq; docuerit, ut nemo studiosius. Anabaptistarum igitur est, peccatum facere, si liberi genitorem suum patrem appellent, Christiani satis habent, ut se gratia æterni & cælestis patris regenitos credant, atque hunc sibi in omnibus prospicere, pro cuius gloria, non solum cum carnalibus parentibus, sed & cũ propria anima, inimicitiam suscipere parati sint.

Repetit uero, ne uocemur magistri, unum enim magistrum nostrum CHRISTVM esse, quòd nimium alte radices in humanis cordibus honoris & præcellentiæ cupiditas egerit. Etenim simulatque uel mediocre aliquid per nos Deus effecerit, si uel minimam aliquam dotiũculã dederit, inde mox nobis placemus, alijsq; nos anteponimus. Iterum igitur monet, eum qui maximus sit, omnibus debere ministrum sese exhibere. Hæc enim ut iam paulo ante, & suprà sæpius dictum est, uera diuinitas, & solida præstantia est, posse benefacere, hoc est, ministrare quàm pluribus, & beneficia, hoc est, ministeria accipere, à quàm paucißimis. Adijcit præterea sententiam, à se & aliâs usurpatam. Qui se exaltauerit humi- *Qui se extollit, humiliabitur*

liabitur &c. Etenim qui aliquid eße uult, is iam deum negat, qui solus omnia est, eoq; necesse est, eũ ut diuinæ gloriæ hostem tandem deijci infra omnes. At qui sese humiliarit, et omnium se fecerit ministrum, eum exaltat tandem cum Christo suo deus, immortalitate & felicitate donatum, iudiceq; hominum & Angelorum constitutum. Cõregnabunt enim huiusmodi cum Christo, cum quo sese hic humiliant.

Porrò hanc sententiam, bis à Domino alijs locis dictã, Lucas memorat, 14. 18. Quartodecimo quidem, ubi uidẽs quosdam primos in conuiuio accubitus sibi quærere, modestiæ & ut mallent sibi infimum locum desumere, quo cum honore in sublimiorem uocarentur, admonuisset. Decimo octauo uero ubi corrigere arrogantiam quorundam uoluit, qui uidebantur sibi iusti, & aspernabantur cæteros. Quibus & parabolam, de pharisæo & publicano qui pariter in templum precatum ascenderãt, dixerat, quorum hic, eo ꝙ sibi displicuisset, atq; ideo à longe stetisset, non ausus oculos in cælum leuare, sed pectus suum percußisset, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori, iustificatus in domum abijt, præ illo, qui Deo gratias egerat, quod non esset, ut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, & uelut hic publicanus, qui iam ut uere contrito corde Deum gratiam orabat, ita et exorabat omnia. Nam exaltauerat se ille Pharisæus, complacens sibi in eo, ꝙ se iustum esse arbitraretur, quamlibet ore pro his Deo gratias ageret. Si enim ueram iustitiam cognitam habuißet, tantum sibi

Parabola Lu. 18. de pharisæo & publicano.

tam sibi adhuc deeße simul agnouisset, ut multo pluribus pro omissis oraßet ueniã, quã pro perfectis à se egißet gratias, præsertim tales, quibus se magis conferens peioribus, admirabatur, quã ut certe deo honorẽ tribueret. Profecto si unquam ueræ iustitiæ gustum percepißet, nequaquam se, non huic solum publicano, sed ulli omnino mortalium prætulißet, quantũ quidem ex ipso fuißet. Quæ autem ex deo sibi collata sensisset, ad ea tam extitisset gratus, atque adeo suã indignitatem pariter agnouisset, ut rursum præ se neminem contemnere potuißet, licet eadem obnixe, & alijs oraßet. Hunc itaque sermonem, ut & superiorem 14. hac sententia: Omnis qui se extollit humiliabitur, & qui se humiliat, extolletur, Christus concludit, quam apparet, ut pleraſq; alias uulgo celebrem, atq; prouerbij uice iactatam fuisse.

Vę autem uobis, scribę & pharisęi hypocritę, quia clauditis regnum, &c. Luc. 11.

De uehementia & acerbitate increpandi, obiurgandiq; malos, quem habere modum, & cuius esse spiritus oporteat, dixi suprà .3. in illud: Progenies uiperarum. Abeße certe debet hic omnis affectus carnis, & pro spiritus, rem ad dei gloriam feliciter attemperantis, arbitrio dici geriq; oportet omnia. Commodum autem post increpitam arrogantiam Scribarum & Pharisæorum, quòd amarent, uocari Rabbi, & admonitionem ad suos, ne uellent uocari magistri, sed se unum magistrum agnoscere, obobiurgat illos, quòd uendicantes sibi docendi munus,

Scri. Pha. claudũt regnũ cælorũ claue scientiæ sublata.

hoc est, clauem scientiæ tollentes, ut in Luca legimus, clauderent regnum cælorum ante homines, damnata doctrina sua, nimirum Euangelio regni, quod quicunque receperit, ciuis cælorum existit, atq; ita nec ipsi illud ingrediebantur, facti discipuli Christi, neque alijs quantum in ipsis fuit, ut ingrederentur Christum amplexi, sinebant. His hodie similes sunt, quotquot authoritatem iudicandi de doctrina & scriptis nacti, & ipsi quæ Christi sunt, respuunt, atq; sua authoritate, ab illis arcent, et alios. Utinam ministros nos, non Dominos regni Dei agnosceremus, contentiq; essemus, quàm simplicissime & syncerissime, ueritatem quam reuelatam nobis diuinitus crederemus, Ecclesijs proposuisse, quandoquidem nihil salutare præterea præstare possumus, spiritus sanctus enim nõ nostrum opus est, cordibus eam persuadere.

Qui hodie sibi et alijs regnũ dei claudant.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos uiduarũ, Mar. 12. Lu. 20.

Auaritiam uentrisq; studium, Pseudoprophetis ubiq; fere scriptura tribuit, de quo suprà 7. in illud: A fructibus eorum agnoscetis eos. His ergo malis & hi scribæ atque pharisæi laborabant, obiurgat igitur eos dominus, auaritiæ atque crudelitatis, qui uiduarum domos uorabant, crudelissime rapientes, undecunque possent facilius, ut fere uiduæ, pupilli, & humiliores in populo, quibus desunt formidabiles patroni, iniuriæ et rapacitati potentiorum

potissi=

potissimum patent. Dumq; ita uiduas, & alios tenuiores opprimerent, substantiam eorum uorantes, longas interim preces habebant, illis sanctimoniam falsò uenditantes, & crudelitatem, quam contra alioqui afflictos exercebant tegentes. Etenim ut è Græco hæc leguntur, duo scribis istis DOMINUS obiecit, quòd domus uiduarum uorarent, & prætextu, longum precarentur. Unde apud Lucam legitur, οἱ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχονται, id est, qui comedunt domos uiduarum, & prætextu longum precantur, eisdem uerbis ea, & alij Euangelistæ narrant. Unde sensum huius obiurgationis hinc accipio: Væ uobis q, comeditis domos uiduarum, per auaritiam et crudelitatem illas opprimentes, tanquam derelictas, & oratis tantum per simulationem, atq; ut uideamini sancti, qui nihil minus estis, nempe absq; misericordia, in afflictas. Atq; ita liquet potißimum auaritiæ atq; crudelitatis hic à Domino fuisse obiurgatos, deinde & hypocriseos, qua apud populum sanctimoniæ laudem uenabantur, cum nihil minus essent. Etenim aucupium, quale nostri Monachi & sacrifici habuerunt, dementantes ditiores uiduas, ut ultrò sua ipsis darent, his scribis atq; pharisæis nullum fuisse puto. Unde obiurgationem præsentem non poßum accipere ut quidam, quasi Dominus obiurgarit Scribas, eo q, simulando lõgas preces, emulserint omnia à uiduis, uti nostri fecerunt. Ad hæc præstantiores isti eße uolebant, quã ut ita emẽdicare sua à uiduis sustinuißent, sicut nostra mẽ

Vorant domus uiduarum.

dicabula solent. Non enim erat id temporis tam honesta ut modo mendicitas. Neq; tale aliquid obiectum eis uspiam legitur, cum auaritiam & crudelitatem in miseros tributum eis sæpe legamus. Hos referunt apud nos omnes ferè Ecclesiastici, qui pauperum & uiduarum substantias deuorant crudelissime, tamen uolunt longis illis suis precibus, quas tamen non ex animo sed προφάσει, hoc est, in prætextum tantum, ut uideantur aliquid religionis habere precāturr, omnia cōpensare. Inter hos primi sunt, qui omnibus uolunt sanctiores haberi, Chartusiani & id genus Monachorum.

Væ uobis &c. qui circumitis mare et aridā.

ὁ προσήλυτος, id est, aduena, is dicebatur Iudæis, quē in consortiū suæ religionis pellexissent. In hoc iā miro studio incumbebant Scribæ isti & Pharisæi, maria & terram hac caussa circumeuntes; quanquam essent ipsi, omni pietate inanes, solaq; hypocrisi turgidi, eoq; fiebat, ut proselytos suos, διπλότερον se, hoc est, duplicius, qđ perinde est, atq; si dixisset simpliciter, plus, Geennæ obnoxios redderent, hoc est, filios Geennæ. Sicut in malo ferè discipuli, præceptores suos superant. Atq; ad hunc modū simpliciter malo accipere, hoc duplicius, quā anxie de duplici nomine, quo proselyti magistris suis Iudæis Geennæ addictiores reddantur disquirere. Est enī Dominus ut rudibus, ita simpliciter locutus. Hos referebant paulo ante qui summo studio, quam plurimos laborabant in monachismum pertrahere, qui & semper ferè deteriores se illos

Duplicius Geennæ filios faciūt Phar. quos uidentur sibi à morte reuocaße.

illos reliquerunt, ut dum semel Satanas excluso Christo admißus fuerit, continuo magis ac magis ab omni integri tate, ad mores perditißimos deficitur. Id quod plane sectæ istæ aperte satis comprobant. Quanto enim ueteres, quã sint præsentes, cœnobitæ tolerabiliores erant? De Geenna suprà fol. 169. Pag. 2.

Væ uobis duces cæci, quia dicitis.

Vbi mißa sapientia Dei est, in errores absurdos adeo mortales prolabuntur, ut nemo satis eorum dementiam poßit stupere, iuxta uaticinium Iescha. 29. de quo suprà 15. in illud. Hypocritæ recte de uobis prædixit. Sic ergo et his Scribis usu uenerat. Quæ enim insania pluris facere iurare per aurum templi, & donum altaris, quam p templum & altare ipsum? Sed quis furor in nostris, nulla religione teneri, quod domo alũt scorta, quod adulteri sunt, auari, imò nullo flagitiorũ genere nõ madentes, sed si deberent horas, quas uocãt, canonicas intermittere, præsentem timerent ultionem, adeo ut inter adulteræ amplexus, pro libro precationũ mittant, quo dictis horis tutius libidinētur. Dẽt ueniã castæ aures, nihil potest absurdũ adeo et insanũ fingi, q̃ furor istorũ nõ longe excesserit. Hinc impiæ illæ uoces quorundam, qui ubi demurmurauerint illas preculas, audeant dicere iam Deo satisfactum est, cui ne fabam adderem, iam uiuamus more nostro, id est, nullum scelerum genus prætereamus. O nimis ueras minas, percutiet te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, ut palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tene=

In absurdos & insanos errores prolabuntur impij.

in tenebris 5. Moscheh 28. Et Iesch. 8. Ad legem & testimonium si non dixerint iuxta uerbum hoc, prædico, quod non erit eis diluculum, & oberrabit quisq; in ea, obtusus & famelicus &c. Quàm bonum uero & salutare, à magistro Christo non recessisse, & uni Dei uerbo adhæsisse.

Quod autem ait Dominus, aurum per templum, & donum per altare sanctificari, de externa illa sanctitate loquitur, quæ in eo sita erat, quod diuinis usibus ista secundum uerbum Dei erant consecrata. Vigebat enim etiamnum cultus ille externus. Id uero quod ait, iurantem per altare, iurare per ipsum, & omnia quæ super illud sunt, & iurantem per templum, iurare per illud & per eum qui habitat in illo, & iurantem per cælum, iurare per thronum Dei, & per eum qui sedet super eum, aliud nihil sibi uult, quàm si per quid iuretur, hoc & ad omnia ea pertinere, quæ illi coniuncta sunt, aut cui illud consecratum & addictum est. Vt si quis temere aut falso per aliquid iuret, sciat & in ea, quibus deditum id est, per quod iurat, se peccare, & æque illa inhonorare. Sed de his suprà 5. in illud: Rursum audistis, qd' dictũ fuerit antiquis, nõ peierabis. Neminem autem offendat, quod innuere hic Dominus uidetur, Deum in templo habitare. Vere enim in templo illo Hierosolymitano, antequam uenisset hora, ut neq; in eo, neq; loco alio, sed in spiritu & ueritate adoraretur, utiq; DEVS habitauit, uolens ibi peculiariter inuocari et coli, gratiæq; suæ responsa dare, ut Schlomoh regi promiserat. Sed nihil hoc ad nostra delubra.

In templo habitabat olim Deus, quia ibi coli uolebat.

Nos

Nos ipsos oportebat, sanctum DEI templum esse.

Væ uobis &c. quia decimatis mentam. Lucæ undecimo.

Ita solet ingenium humanum, cum ad ueram iustitiam præ amore sui peruenire nequit, quædam tum sibi deligit, quibus iustitiam falso ostentet. Sic isti Pharisæi, prætereuntes iudicium, misericordiam ac fidem, hoc est, ut iuste, beneuolenter, atq; optima fide, cum proximis uersarentur, Lucas habet, iudicium & charitatem Dei; in quibus ut legis consummatio, ita & solida sita iustitia pietasq; erat, ne atq; nihil facerent, quo probitatis uel speciem ali quam haberent, decimas dabant, quàm exactißime, ut minutas herbulas quoq; decimarent. In quo sane notatur uerum, quod suprà dixi, quod ui magis, quàm emendicando domus uiduarum isti uorauerint, neq; tenues adeo fuisse ut emendicando à uiduis, opes sibi quæsiuissent. Porrò nõ culpantur quod exacte decimas de omnibus sibi prouenientibus darent, oportebat enim & hæc facere, sed quod illa maiora omitterent, sine quibus nulla omnino potuit pietas constare.

Iam uero ex hoc. Hæc oportuit facere et illa nõ omittere, quidam ius decimarum à Domino confirmatum iactant, cum longe alia nostrorum, qui decimas accipiunt, & eorum quibus ex lege debebantur, ratio existat. Tota tribus Leui, nullas acceperat possessiones in terra Canaan, quod

Falso hinc ius decimarum stabiliri quidã affirmant.

naan, quod eam ministerio tabernaculi Deus deputasset, quare & statuerat, ut ipsis decimæ persoluerentur ab Iisraëlitis reliquis 4. Moscheh 18. Durante itaq; horũ ministerio, et externo tabernaculi cultu, Iisraëlitæ decimas ꝑsoluere iuxta legẽ debebant. At translato sacerdotio et lex translata fuit. Christus noster summus sacerdos est, et in cælestibus, cui non opus est, partem oblationum & decimas, decidere, sed oportet, ut illi nos ipsos totos offeramus, in uitæ cælestis meditationẽ. Interim minimis eius, et quibuslibet egentibus, sedulo necessaria ministrãda sunt, tũ et ij duplici honore ꝓsequendi, qui presbyteri bene præsunt, & in uerbo atq; doctrina recte laborant 1. Timoth. 5. siue autem hæc per decimas, siue quamlibet aliam portionem substantiæ, quæ Domini benedictione nobis obuenerit, fecerimus, perinde DEO erit, modo nihil nobis quæramus, & syncero corde necessitatem patientibus, impertiamus.

Christianis paupe res alendi, & qui serunt spiritalia.

Quoniam aũt ubiq; ferè, præsertim apud Germanos ius decimarum obtinuit, atq; magistratus id tuetur et exigit, ex eo sanè, quod magistratui in omnibus, quæ non habent impietatem coniunctam, parendum est, Christianis decimæ, ut constitutum est, persoluendæ sunt, qualescunq; sint, qui illas percipiunt. Pendendum enim est, quod imperarit magistratus, ut suprà 17. circa finem fuse disserui. Interim tamen uideat quisque quo illas iure recipiat. Nam si pontificijs decretis fides habenda est, in alimenta pauperum, & uictum eorum qui bene præsunt, in uer=

Decimæ ꝑsoluendæ, quando ꝑsoluere eas magistratus iubet.

in uerbo et doctrina laborantes, insumendæ decimæ erãt, propter quos alendos, & apud Christianos decimæ instilutæ sunt. Iam alimenta pauperum, ita ut hodie fit, ad quæ libet flagitia fouenda conuertere, quid tandem adducturum sit, agnoscentes D E V M ignorare nequeunt. Profecto magistratus erat, ut aliâs, ita & hic abusus, pauperumq́; depredationem auertere. Quod dum facere neglexerit, sed exegerit, dare ijs decimas, quibus datæ hactenus sunt, nemo Christianus ita dare grauabitur, qui se nouit in eo secundum uoluntatem D E I magistratui parere.

Quare nimium aberrarunt ij, qui ante biennium iam docuerunt impium esse, decimas dare, eo quod peccati occasio per eas daretur malis. Fomenta quidẽ sunt scelerum & decimæ & alij prouentus minime paucis, sed horũ se rei ij faciunt, qui illa uolentes fouent, & quibus probantur. Sic magistratus qui cum posset ea cohercere, non solum illa fert, sed etiam authoritate sua curat, ne qua malis, fomenta desint, certe peccatis ipsorum sese obligat. At priuatus qui nihil aliud potest, quàm monere peccantes, cohercere non potest, ubi illi magistratus imperat, decimas & alia malis persoluere, qui illis ad omnem luxum & impietatem abutuntur, adde etiam ut hodie fit, ad impugnationem pietatis, tam alienus tum abest à culpa his abutentium, quàm sibi illorum abusus, non probatur. Neq; malis hæc persoluit, sed magistratui, eoq; ex sententia Domini.

Magistratus nõ priuati est, de abusu rerum externarum cauere.

Præterea

Præterea non consequitur, malorum se peccatis inquinare, quicunq; ipsis externa ista tribuit, etiam ultro, non solum ex debito legum publicarum. Etenim inimici nobis pascendi sunt, qui cum inimici nostri sunt, boni esse non possunt, neq; re aliqua bene uti, ob id tamen nemo dicet occasionem peccati illis dare eum, qui eis externa ista bona iuxta mandatum Domini subministrauerit. Alioqui et Deus ipse, eorum peccatis sese contaminaret, dum pluuiam & solem suum, æque ipsis atq; bonis donat, quin temporalium rerum ferè plus ipsis, quàm bonis largitur. Displiceat igitur malorum impietas, & monendo, si licet, ab ea ipsos reuocemus, sed si quid ex mandato magistratus pendendum ipsis est, agnoscamus id Domini esse uoluntatem, utcunq; illi donis Dei abutantur. Magistratus uiderit, ut externa recte attemperet, quod si negligat, non negliget tamen Deus, ut tandem reformentur omnia.

Non participat peccatis malorũ qui eis dat temporalia.

Proinde utrinq; hic peccatum fuit, & à decimarum defensoribus, quod contenderunt ex præcepto Christi eas dandas, & ab earum impugnatoribus, quod persoluendas eas negarunt, quum nostrum sit omni humano statuto parere. Debemus etenim Christiani, omnia dare & facere, ne quem offendamus, quantumlibet omnium liberi simus. Certe nemo maiorem Christo libertatem sibi ipsi arrogabit, si ergo ipse non debitum tributum pendit, & pendit ijs, qui abutebantur rebus omnibus, & nostrum profecto erit, persoluere quicquid magistratus imposuerit, in quemcunq; demum id usum conuertatur. Videant

Vtrinque peccatũ, & à decimarum exactoribus, & ab ijs qui dãdas negarunt.

autem

autem interim Ecclesiastici, si qui inter eos non uidentur sibi fœdus cum inferno percußisse, ut si pro temporalibus his, spiritalia nequeant seminare, ut tum in hoc incumbant tamen, ut ea serantur ab alijs, & ipsi interim tanto largiores sint erga inopes, frugalißimeq; uitam suam transigant, memores semper beatius esse dare, quàm accipere. Agnoscant non poße non pernitiosum esse, stipendia sub Christo facere, & Christo nõ militare, taceo quod maior huius gregis pars solet, castra Christi oppugnare.

Duces cæci excolentes culicem. Lucæ undecimo.

Eiusdem obiurgat, quod in ijs quæ nullius momenti erant, religionem ostentarent, magis quàm haberẽt, quæ uero ad pietatem momentum aliquod habebant, in totum negligerent. Ita decimantes herbas minutiß. iudicium, ut iuste omnia cum proximis agerent, & misericordiam, sive charitatem Dei, ut benefici in illos essent, & fidem deniq;, ut cum ueritate cuncta perficerent, posthabebant. Sic & in cæteris miram sanctimoniam foris præ se ferebant, nihil interim de cordis puritate soliciti, quod rapina & intemperantia, in Luca est malitia, hoc est, cupiditate aliena inuadendi & libidine, omnibus ad uoluptatem abutendi, uelut abominando stercore repletum, habebant. Similes in hoc, excolanti culicem, si quis forte in poculum incidisset, totum autem camelũ interim deglutienti, & ei, qui po=

Rapina et intempe= rantia ple na Phari= sæi omnia habebant.

qui poculi uel patinæ exteriorem quidem partem, diligenter mundaret, interiorem autem sineret sordidam & immundam.

Ait ergo Pharisæo: cæce, purga prius quod est intra poculum et patinam, ut et exteriores horum partes, puræ reddantur. Cæcitas utiq; intolerabilis est, de externa puritate solicitum teneri, interna neglecta, cum illa sine hac esse nequeat, unde interiora prius purganda sunt, quæ nõ nisi fide, purgantur, inde & externa purgabuntur, cum mundis iam, munda futura sint omnia. In Luca additur & hæc ratio: Stulti, nónne qui fecit, quod foris est, etiã id quod intus est fecit? Quo monuit Christus, ut à Deo uterq; homo est, interior & exterior, eiq; tam quæ intus, quã quæ extra sunt, iuxta patent, ita utriusq; hominis puritatem ei approbare conaremur. Sed qui Deum ignorant, eoq; hominib. solũ, qui patentia tantũ uident, sese approbare laborant, mirum non est, si externa tantum purgata curent. Ideo autem uere cæci huiusmodi & peruersi sunt, curantes quæ oportebat minime, & negligentes quæ curanda erant cum primis.

Cæcitas est internis neglectis, externa curare.

In Luca et alio loco hæc à Domino dicta legimus. Nempe cum apud Pharisæum quendam pranderet, illeq; miraretur, quod illotis manibus cibum caperet. Subiungit aũt ibi, ueruntamen ex ijs quæ adsunt, date eleemosynam, & ecce omnia uobis mũda sunt. Græce enim habetur πλὴν τὰ ἐνόντα, δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα

καθαρὰ

καθαρὰν ὑμῖν ἐςίν. Quae hoc sensu uidetur subiunxisse: Miraris Pharisaee, quod non lauerim manus ante prandium, externam enim munditiem miro studio sectamini, uere similes ijs, qui exteriora poculi, catiniq; mundant, interiora sordida relinquentes (nam imperfecta in Luca similitudo haec legitur) Quod enim intus uestri est, plenum est rapina & malitia, id negligitis, soliciti interim, ne illotis manibus cibum sumatis, & ut pocula, urceos, aeramenta, & lectos, saepe abluatis. Mar. σ. Stulti nonne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est, fecit? Cur ergo non utraque munda curatis? ueruntamen ea quae adsunt, date in eleemosynam, & munda erunt uobis omnia, tam interna, quàm externa, ubi nimirum pro rapina, charitas Dei, & pro malitia, in quoslibet beneficentia, in corde uestro successerit. Sed uae uobis Pharisaeis, quia decimatis &c. & praeteritis iudicium, & charitatem Dei, id est, aequitatem & beneuolentiam. Nam quod iudicium quidam pro dijudicatione propriorũ peccatorum accipiunt, praeter morem scripturae est, quae iudicium & iustitiam facere, pro eo accipit, quod est iuste & cum aequitate cum hominibus uiuere, uel talem gubernando uitam apud alios instituere, perpendantur scripturae loca, & sic habere perspicietur.

Locus Lucae 11. ueruntamen quae adsunt, date in eleemosynam.

Porrò hic istud: ueruntamen &c. quidam per Ironiam dictũ putarunt, sed ij uerborũ consequentiã male considerarũt. Caussa plerisq; fuit, quod τὰ ἐνόντα, quod su-

pereſt, uerſum legerunt, cum præſentia, uel quæ adſunt, reddi hoc quidem loco præſtiterat. Matæologi hic præceptum eleemoſynæ fundant, docentes ſub præcepto tantum eſſe, dare egentibus, quæ nobis & familiæ noſtræ ſuperſunt, niſi quis ad extremã peruenißet neceßitatem, id eſt, eo ueniſſet, quo eleemoſyna iam nequiret uti. Scripturas & uirtutem Dei iſti ignorarunt. Diligere oportet proximos, opere & ueritate, id ubi adfuerit, non opus erit alijs præceptis de eleemoſyna, ſyncera dilectio officium ſuum haudquaquã præteribit. Sed hæc nuſquam eſt, niſi ubi fides eſt, & ſpiritus filiorum Dei. De quibus ſuprà.

Contra Matæologos praue præcipientes de eleemoſyna.

Væ uobis &c. quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis. Lucæ undecimo.

Ad eandem obiurgationem hypocriſeos, qua illi foris falſa religionis ſpecie ſplendebant, intus pleni omni impietate, & præſens aßimilatio eorum pertinet. Lucas habet: Eſtis ut monumenta quæ non apparent, et homines ambulantes ſuper ea, neſciunt. In hoc ergo dicto ſimilitudo Phariſæorum, cum ſepulchris in eo ſolum eſt, quod latet ipſorum impuritas. Hic autem & in eo, quod foris falſa pietatis ſpecie ſplendent, ſicut ſepulchra dealbata, cum intus pleni ſint fictione et iniquitate, ſicut ſepulchra foris alba, plena oßibus mortuorum. Fictione pleni ſunt, ſimulantes eſſe ſe quod non ſunt, iniquitate, qua in omnibus praui & impij ſunt, quod dißimulant. De ijs non eſt opus exempla adduce=

Similes ſepulchris.

adducere, cum eis, proh dolor, plena sint omnia. Vbicunq; enim solida deest iustitia fidesq́;, ibi adesse fictionem & iniquitatem oportet, unde mox consequitur, ut externus uitæ splēdor, solus quæratur, nulla habita ratione cordis.

Væ uobis &c. quia ædificatis sepulchra prophetarum. Lucæ 11.

Et hac re, populo sese uenditabant, quasi magnopere colerent, quos ipsorum maiores interemissent, prophetas & iustos. Vnde dicebant, si fuißemus in diebus patrū nostrorum, non fuissemus socij eorum, in sanguine prophetarum. Sed cum æque impij essent, idem & ipsis contra prophetas & iustos furor erat, quod uel in Iohanne, & Domino multis declarauerant. Quod ergo illi faciebant, ædificantes sepulchra prophetarum, atq; ornantes monumenta iustorum, quo se maioribus suis, qui illos occiderant, dißimiles declararent, Dominus eò rapuit, ut testimonium interpretaretur, quo illi testarentur se eorum filios esse, qui sanctos peremißent, neq; natura solum, sed & impietate crudelitateq́; in adsertores ueritatis.

Vnde apud Lucam legimus Dominum eis dixisse: Profecto testamini, quod comprobatis facta patrum uestrorum, quoniam illi quidem eos occiderunt, uos autem ædificatis sepulchra eorum. Q.d. Vos ædificando prophetarum sepulchra, uideri uultis colere prophetas, & damnare patres uestros, qui ipsos occiderunt, sed si quis hæc ex uestro

Per sepulchra Prophetarum approbabant, ea

nece coru. uestro corde æstimare uelit, quo æque, ut patres uestri contra prophetas Dei furitis, rectius dicet, uos patrum uestrorum crudelitatem approbare, atq; uelut per monumenta ista iactare, damnare uero sanctos, quos iure patres uestri interemissent. Nam monumenta, quæ cæsis eriguntur, utrunq; habere solent, cum nunc in laudem cæsorum, nunc in uituperium, ac uelut trophæum ijs, qui eos ceciderunt, erigantur. Sic ergo Christus quæ Pharisæi Prophetis sepulchra ædificabant & monumenta ornabant, uideri uoluit, tanq̃ patrum suorum trophæa, quæ patrib. suis, approbantes ipsorũ impietatẽ, statuerẽt, minitantes simul per hoc omnibus, qui prophetarum uestigia ingredi, atque impietatem suam, incessere uellent, significantes scilicet se filios eorum, qui prophetas hoc nomine occidissent, eoq; idẽ ausuros, & patrũ audaciam relaturos. Quid aliud autem & de nostris pharisæis, Apostolorum & martyrum sepulchra ornantibus censeri debeat, nisi quod præterea, ex eis et mirifice lucrosum quæstũ faciũt?

Vos quoq; implete mensuram patrum uestrorum. Lucæ undecimo.

Hoc est, exprimite eorum in adsertores uerbi Dei sæuitiam, id quod plane in me & meis declarabitis, serpentes, progenies uiperarum, id est, pestilentissimi & nocentissimi homines, qui serpentibus & uiperis, magis lædere innocuos gaudetis, quomodo effugietis iudicium

gehennæ,

gehennæ, damnationem æterni cruciatus? Propterea & sapientia Dei dixit, hoc est, ego ipse dico, qui æterna sapientia existo, mittam ad uos Prophetas & sapientes & scribas, & Apostolos, qui instinctu Dei uerba uitæ, ueramq; uobis sapientiam, atq; germanum scripturarum sensum, adferent & annunciabunt, sed uos non solum nō audietis eos, sed illorum aliquot occidetis, crucifigetisq;, & illorum non nullos flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus &c. Grandi cum authoritate ipsis hic, quia consummatio aderat, locutus fuit, regnumq; & potestatem suam palam ipsis testatus est. Ut si qui adhuc inter eos sanabiles essent, ad resipiscentiam reuocarentur, reliquis uero omnis excusatio adimeretur. Qua caussa & prophetas atq; Apostolos suos, à morte sua ipsis misit, in quos ut omni crudelitatis genere per reliquum tempus, usq; ad uastationem Titi desæuierunt, mensuramq; suam impleuerunt, ut iustas iam pœnas horrēdo illo excidio darent.

Missi Iudæis Prophetæ, sapientes, Scribæ, Apostoli.

Quo certe uenit sup eos, id est, requisitus ab ipsis fuit, & ultus in eis, omnis sanguis iustus qui effusus fuerat sup terram, à sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem Barachiæ &c. Christum enim caput sanctorum omniū, & Apostolos eius, omnibus sanctis maiores, ut qui pleniorē Dei cognitionem mundo attulerint, de quo suprà 11. in illud Amen dico uobis, non fuit exortus &c. isti occiderunt, eoq; uelut omnium, qui ante ipsos innocentem pro-

Ut in Iudæis uastatis à Tito, omniū maiorū impietas cōpleta sit, ita & ulta.

phetarum ſanguinem fuderant, crudelitatem conſummarunt, non ſuperarunt tantum, ut ita quemadmodum omnium illorum ſæuitiam conſummatam habuerunt, ſic reos ſeſe fecerint, omnis qui unquam ab illis ſanguis iuſtus effuſus fuit. Venit ergo iure omnis iſte ſanguis ſuper eos, hoc eſt, requiſitus ab eis, & uindicatus in eis fuit, ſicut plane nulli unquam grauiores pœnas dederunt.

Beneficia, ut ita & mala accipiunt maiores in minoribus.

Vt enim ſancti omnes à primo uſque ad ultimum, idem corpus ſunt, CHRISTVM caput habentes, quare & ſcriptura maioribus donari bona dicit, quæ minoribus primum exhibentur, ſic & mali uniuerſi unum corpus exiſtunt, caput habentes Satanam, diciturq; & inter ipſos retribui illis ultio, quæ à poſteris eorum primum ſumitur. Sic Amalackitæ oppugnarant Iiſraëlem, cum ex Aegypto egrederetur, id iuſſerat Dominus ſcribere in librum ad memoriam, & commendari auribus Iehoſchua, promittens ſe eum populum omnino deleturum, ut nulla eius reliqua eßet memoria, id uero per Schaul primũ præſtitit, poſt annos circiter quadringentos, quàm populus ille hoc peccauerat. Ita de iis ultio eius ſceleris ſumpta fuit, qui ipſum nequaquam externo quidem opere commiſerant, neque tamen iniuſtus Deus fuit, in eis ulciſcens, quod patres ipſorum admiſerant. Etenim patrum impietatem, hi demum penitus impleuerant atq; conſummarant, ut ea in ipſis externas illas pœnas dare primum digna eßet.

Ad hunc ergo modum, & omnium, qui unquam ſanguinem

guinem iustum effuderunt, crudelitas atque impietas, in hisce demum Iudæis, qui per Titum uastati sunt, ad summum peruenit, eamq; mensuram, quæ summam ultionem mereretur, impleuit, in ipsis ergo iure fuit uindicata, deditq; in exemplum orbi meritas pœnas. Interim tamen, etiam qui hos antecesserant, scelerum suorum pœnas nihilominus dederunt, sed priuatas, publica uero & insignior illa ultio, quæ Dei iustitiam orbi luculentius declararet, his reseruata fuit, qui etiam superiorum omnium impietatem consummarant. Solet nanque Deus ut publica quædam suis beneficia, quo suam hominibus bonitatem testetur exhibere, quæ sæpe ijs, quibus promittuntur, ac etiã uere donantur, in carne nequaquam percipiuntur, ut Abraham atq; alijs sanctis patribus usu uenit, ita & pœnas sumere de malis, quæ item non sentiantur in carne ijs, quibus intentantur, atque etiam uere infliguntur, simul tamen, ut bonis priuatim, Dei merces nunquam desit, sic & malorum nemo est, qui suas pœnas proprias nõ luat. Hinc puto liquere, quare uenerit super hosce Iudæos, omnis sanguis iustus effusus à constitutione mundi, quem tamen non effuderant, nimirum quia in ipsis demum, ea crudelitas, qua effusus fuit, plene maturuerat, et cõsummata fuerat dignaq; euaserat, quæ luculenta illa et memoriabili ultione uindicaretur, quã ultionem simul in his dederũt, quotquot eis unquam obligati & ante fuerant, aut unquã sanguinis aliquid effuderant, idq; præter pœnas priuatas

Vt sũt publica dei & priuata beneficia, ita et pœnæ.

quas quilibet dedit suas· Asseueratio ista: Amen dico uobis, uenient hæc omnia super generationem istā, quo magis terrerentur Iudæi, adiecta fuit·

Sāguis Zachariæ.

Quod autem potissimum Zachariæ huius, filij Barachiæ, qui idem Ioiada dictus est, meminit, caussa mihi uidetur, q̃ huius mors in scripturis celebris sit, & eadem omnino caussa suscepta, nempe quòd impietatis suæ populum & regem arguisset, ob quam & isti Christum atque Apostolos erant occisuri· Historia de nece Zacariah 2·Chronicorum 24 ·legitur· Quidam autem putant, quòd huius pater Iehoiada, Barachiah, id est, benedictus dei cognominatus sit, ob eximiū illum zelū pro cultu Dei & felici statu regni, quo admodum & feliciter flagrauerat·

Hierusalem Hierusalem quę occidis Prophetas ·Lucæ decimotertio·

Sicut gallina·

Non uidebitis me posthac·

Nimij erga gentem hanc amoris hæc deploratio fuit, quem & eo mire exprimit, quòd multoties uoluisse se congregare illos, uti gallina pullos suos congregat, testatur; nimirum summo affectu, & obijciendo sese morti etiam pro ipsis, uti gallina se opponit pro pullis· Sed cum omnia hæc respuere pergerent, prædicit domum ipsorum desertam fore, nimirum excisa funditus ipsorum urbe· His tum addit : Dico enim uobis, haudquaquam me uidebitis posthac, donec dicatis &c· Hoc est, postquam omnia frustra erga uos tentaui, & meo in uos ardentissimo amore,

uestrum

uestrum erga me, & uerbum patris, flagrantißimum odium, meáq; in uos ineffabili bonitate, uestram incomparabilem erga me malitiam, superare nequeo, en relinquã uos, atq; ualere sinam, testorq́; posthac, hoc est, breuiu sculũ hoc temporis, quo in carne hac mortali in mundo agam, me haudquaquã uidebitis, donec aliqui saltem ex uobis, spiritu patris donati, & mihi attracti, me eum qui sum, agnouerint, ortusq́; ipsis dies ille salutis fuerit, ut syncera in me fide, mihi occinant, benedictus qui uenit in nomine Domini noster redemptor & saluator. Ne hoc de futuro iudicio intelligam, in caußa est, quia tum nulli Christo hoc occinent: benedictus qui uenit in nomine domini, nisi qui & hic ipsum Christum agnouerint, & quibus hic quoque in nomine Domini uenit, eo aduentu, de quo suprà decimo sexto in fine. Mali certe in iudicio haudquaquam ut benedictum Domini excipient.

Porrò & nobis insignis hic Domini affectus, & incomparabilis in nos quoque charitas animaduertenda est, quos utiq; toties conatur congregare, quoties gratiæ suæ, & uoluntatis patris admonet, & præsertim modo est tempus uisitationis nostræ, nunc hæc gallina tanto intentius ad se uocat, quanto clariorem Euangelij prædicationem misit, uæ nobis si sub alas eius non actutum nos recõderimus, maxime cũ omnia plena sint circumuolitãtib. miluijs, et rapere nos conãtib. Tũ aũt sub alas ipsius nos abscondimus, quando toto pectore merito et gratia ipsius cõ

fidimus

fidimus, atq; inde quàm proxime nos, syncera charitate fratribus nostris adiungimus, ut in ipso & inter nos unum simus. Probe etiam notandum, q̃ ait: quoties uolui uos cõgregare, dispersi enim sunt, quicunque ab ipso alieni sunt, quod & illud testatur, Iohan. 11. Vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Neq; simpliciter sanè dispersi sunt, qui Christum ignorant, sed summo cum periculo, prædæ patentes Satanæ, sicut dispersi pulli, accipitrum.

Cõcordia Lucæ & Matth.

Neminem uero in his perturbet, q̃ hæc Lucas alio loco narrauit, quàm Matthæus, qui ea ita descripsit, ut appareat, ultimũ hũc fuisse Domini cum Iudæis sermonẽ, nisi quæ inter supplicium ipsis respondit. Admonui enim aliquoties, Euangelistis curæ fuisse, ut ex innumeris quædã Domini dicta & facta conscriberent, unde Christus scilicet, hoc est, seruator orbis pijs poßet satis agnosci, neque ãnxios fuiße, ut ea suo ordine semper, quo facta & dicta ab ipso fuere, exponerent. Sicut id ad pietatem haud ita magnum momentum attulißet. Videtur ergo Lucas, occasione sermonis Christi, quem ad Pharisæum qui ipsum uocarat ad prandium, ac reliquos conuiuas, utiq; etiã pharisæos & legis peritos, habuit, in quo, quia illi mirabantur, quòd illotis manibus cibũ sumeret, eos hypocriseos cõmodum admonuit, ut qui externæ multo, quàm internæ puritatis curiosiores eßent, etiam reliquas obiurgationes quas hic uelut in ultimo cum Pharisæis sermone, Matthæus commemorat, subiunxiße, quibus scilicet didicerat ab

Apostolis,

Apostolis, cum hac de studio externæ puritatis, illos & aliâs à Domino fuisse obiurgatos. Deinde eadem indubie sæpe Dominus repetijt, quanquam hic cum finis suus adesset, ut in reliquis, ita & in his, authoritatem suam potentius declarauerit, grauißime & acerbißime illos obiurgans & increpans.

Neque uero dissimile est, quod Lucas post narratas hasce obiurgationes, narrat, cœpiße cum hæc Dominus diceret, legis peritos & pharisæos, grauiter insistere, & captiose interrogare eum, de multis insidiantes ei, & quærentes aliquid uenari ex ore eius, quo accusarent eũ, post hunc ultimum ad ipsos sermonem domini factũ. Nam in præsenti hoc demum præcipue moliebantur, ut & ex superiobus patet. Sciebant enim se perdere illum non posse, nisi haberent, cuius ipsũ apud præsidem accusarent. Illud autem, quod inter has obiurgationes, legis peritum quendam dixisse memorat. Magister hæc dicens, etiã nos afficis contumelia, ad qd' Dominũ narrat respondiße: Et uobis legis peritis uæ, quia oneratis homines onerib. quæ portare non possunt, etc. forte inter conuiuium accidit. Luc. 11.

Deniq; et illud Hierusalem Hierusalem, cum sequentibus uerbis narrat Dominum dixisse, cum quidam pharisæorum acceßißent et dixissent ei: Exi & uade hinc, quia Herodes uult te occidere, & ipse illis respondisset: Ite & dicite uulpi illi: ecce eijcio Dæmonia, & sanitates perficio, hodie & cras & tertia die consummor, uerun tamen oportet me hodie, et cras et perendie ãbulare, quia Cõcordia altera.

fieri

fieri non potest, ut propheta alibi pereat, quàm Hierosolymis tum addidisse, hanc exclamationem. Hierusalem Hierusalem & cætera. Vnde iterum coniecturam facio, ut alia multa, ita & hæc Dominum non semel tantū dixisse.

Herodem uulpem uocauit.

Porrò q̃ Christus principem hic uulpem uocauit, nō ex contemptu magistratus, sed authoritate spiritus, & ad demonstrādam potentiam patris, qua fretus, illum non timeret, fecit, quam qui uolet libertatem domini imitari, is uideat, ut & spiritu eius non uacet. Quod autem dicere Herodi iußit, ecce eijcio dæmonia, &c. uoluit notare crudelem Iudæorum ingratitudinem, qui tanta se eis beneficia impēdentem, possent tam odire & persequi, postremo etiam neci daturi.

Hodie & cras Christus benefacit & tertia die consummatur.

At uero illud hodie, et cras &c. certū tempus positum est, pro incerto. Significare enim uoluit, utcunq; Herodes uellet se occidere, id tamen nequaquam effecturum, sed hodie, & cras, hoc est, in præsenti, & adhuc sequenti tempore se dæmonia ciecturū, atq; sanitates pfecturū, hoc est, hostib. suis benefacturū, et tum demum, tertia die, hoc est, tēpore hæc oīa insequenti, quod nimirū pater statuisset, cōsummandū. Sed id nequaquam per Herodem, ideo se ambulaturū, hodie, cras & perendie, id est, non pauco adhuc tempore, quia ita constitutum eßet, ut prophetæ insigniores potißimū Ierusalem pimerētur, ubi et ipse caput prophetarū eßet consummandus. Hinc ergo tum recordatus crudelis impietatis et impiæ crudelitatis, qua Ierusalē urbs regis magni, diuinis beneficijs, præ cunctis orbis ciuitatibus

Nō perit Propheta nisi Ierusalem.

uitatib. donata, cõtra deũ et saluatorem suũ usq; sæuijsset, et adhuc sæuitura esset, exclamare cœpit: Hierusalẽ Hierusalem. Similiter ergo occasionem cum & hoc loco habuisset, postquam memorasset, occisuros illos prophetas, scribas & Apostolos suos, rursus idem exclamauit.

Porrò tria in illo loco Lucæ perpendenda sunt, primũ q, exemplo Christi, beneficiendo tantum cũ hostibus agendum sit, quorum tamen malũ, si reprobi sint, bono nostro, haudquaquã expugnauerimus. Deinde constitutũ unicuiq;, quando & ubi pereat, quare secure oportebat Domini à nobis negotiũ et diligenter geri. Perire nõ possumus, et si mori possimus, quod tamen tũ & ibi continget, cũ et ubi, optimũ nobis fuerit. Postremo in præcipua sanctitate spectabilibus locis, & à religionis nomine celeberrimis, Christũ et suos oportere occidi, atq; ita è primis fieri nouissimos, quam sententiam etiam his in Luca dominus præmisit. Nemo igitur à loci uel personarum splendore pendeat, aut ueritatem metiatur. In toto orbe, nihil sanctius erat urbe Hierosolymorum, ibi templum erat, ibi dominus peculiarem sui præsentiam promiserat, in hac præcipue coli uoluerat, huic Prophetas, sapientes & scribas suos dederat, adeo tamen ex prima nouissima euasit, ut nulla à constitutione mundi par illi impietate & crudelitate extiterit, adeo ut digna fuerit, in qua ulcisceretur, omnis sanguis iustus, qui ab initio orbis effusus fuit, eo quòd præter præcipuos Prophetas DOMINI, quorum nusquam plures interempti fuere, etiam CHRISTVM

Ierusalem prima facta nouissima, monet ne eximia apud homines sequamur.

ipsum

ipsum, & sanctißimos Apostolos eius crudelissime interfecerit. Quam certe qui uoluißet sequi, Christicidam se, & summum Dei hostem constituißet. Eant ergo nunc, qui perire uolunt, & Romanam sequantur sanctimoniã, aut cuiuscunq; alterius loci, apud homines celebris. Supernam Ierusalem sequamur, in mũdo nihil sani inueniemus, continuoq; euadunt primi, nouißimi, & contra.

Postremo memorant Marcus & Lucas, hoc loco, nempe Mar. 12. Lu. 21. Sedisse Dominum ex aduerso Gazophylatij, & spectasse quomodo turba mitteret æs in Gazophylatiũ, multisq; diuitibus multa mittentibus, uenißse quandam uiduam, & misisse minuta duo, quod est, quadrantem, uocaßse ad se suos discipulos eisq; dixißse: Amen dico uobis, ꝙ uidua hæc pauper, plus misit, quàm omnes qui miserunt in gazophylatium. Nam omnes ex eo, quod ipsis supererat, miserũt. At hæc è penuria sua, omnia quæcunque habebat, misit totam substantiam suam. In quo docuit, ab animo, non quantitate rei, quam quis ad Dei gloriam obtulerit, donum Deum metiri. Nobis autem ut nullum externum templum est, nullæ offerendæ externæ hostiæ, ut & nullum externum habemus sacerdotium, gazophylatium, præter minimos Christi, & egenos, nullũ relictum est. His certe quicquid donauerimus, donatũ sibi Deus agnoscet, & eos plus donaße iudicabit, qui sibi minus reliquerint, propensioreq; corde dederint.

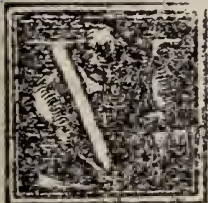
Nostrũ gazophilatiũ paupercs.

Irrepserunt quidã & apđ nos carnales sacerdotes, eoq; templum quoq; & gazaphylatium carnale, erectũ est, sed

Sed ignorat ista Deus qui iurauit, ut Christus noster sacerdos unicus & perpetuus esset, secundum rationem Malcitzedek. Is semetipsum semel pro nobis obtulit, æterna redemptione inuenta, neq; est ulla reliqua pro peccatis hostia, sed hac una sanctificati, consummati sunt, in æternum. Heb. 7. & 10. In hoc & nos sacerdotes Domini erimus, si nosmetipsos, quanti sumus & nostra omnia per ipsum patri consecrauerimus, has spiritales hostias, nihil corporale offerre nos addecet. Atq; hinc tum proueniet & quod pauperibus impendatur. Sed hæc non sapiunt, nisi electi, reliquis ut uenter Deus est, ita & cultus Dei, uentri commodius quæritur.

CAPVT XXIIII.

Et egressus IESVS discedebat à templo. Mar. 13. Luc. 21.

Astandam Ierusalem, iam Dominus prædixerat, ut item suprà cum illi appropinquaßet insidens asino, ut ex Luca suprà 21. adductum est, id discipuli ut par fuit, plurimum admirabantur, eoq; uerisimile est, uelut cōmiserantes templi magnificas structuras, illas Domino ostendisse, eaq; caussa quendam eorum, ut Mar. scribit ei dixisse: Præceptor, uide quales lapides, & quales substructiones, quibus Dominus respondit. Videtis has substructiones, & hæc omnia? Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. Nam exigente Iudæo= *Ostendatur Domino substructiones templi.*

te Iudæorum impietate, uoluit Deus eo gentis huius urbis, & templi excidio, declarare, se illos cultumq́; eorum reiecisse, ut æque horrendum neq; uisum esset unquam, neq; uidendum. Eant nunc homines & fidant rebus ceremonijsq́; externis, missa fide & dilectione.

Sedente autem eo in mōte oliuarum, accesserunt ad eum. Mar. 13. Luc. 21.

Dictum suprà est, ut his diebus Dominus sub uesperam egredi Hierosolymis in montem oliuarum solitus fuerit, id ergo & hoc tertio die obseruauit, post quem nullus Euangelistarum memorat, eum Ierusalem reuersum, usq; in diem azymorum, hoc est, quintum ab eo, quo eam urbem cum pompa fuerat ingressus. Hinc obtinuit opinio et apud ueteres, die quarto eum Bethaniæ mansisse. Cum ergo iterum iam audissent discipuli uastandam Ierusalem et templum, quo cum simul putabant, finem omnium, & plenum Christi regnum adfore, rogant eum, & primores quidē, quibus et alia mysteria retexerat, Petrus, Iacobus, Iohannes & Andræas, ut Marcus habet, ad hæc rogant secreto, sperantes uel sibi solis hoc, ut pleraq; alia, mysterium aperiturum, & quando hæc quæ iam prædixerat futura essent, & quod signum esset aduentus sui, atq; consummationis sæculi, simul enim hæc omnia fore existimabant, uastandam Ierusalem, ipsum in gloria uenturum, et mundum hunc accepturum finem, & quidem breui, quo

pariter

pariter sperabant gloriæ Christi, atq; felicitatis consortium se adepturos. Dominus aũt quoniã è re ipsorum non erat, de fine mũdi, signoq́; certo aliquo regni sui, scire, de his nihil respondit, neq; certa adeo, de tempore desolationis urbis sanctæ, respondit uero & monuit, quæ magis et propius ad salutem ipsorum faciebant, primum futuros multos impostores, quo ab eis sibi cauerent. Deinde de bellorum, atq; alijs calamitatibus, quibus ante excidium, Iudæi adfligendi erant, ne ipsi inde male turbarentur, tum de imminente ipsis persecutione, & uarijs tentationibus, quas tam à deficientibus fratribus, quàm pseudoprophetis experturi erant, quo ad ferendam ipsam animarentur, deniq; de atrocitate & immanitate, excidij urbis & gentis Iudæorum, quo & superstites tum in tempore fugerent, & omnes Deum tanto magis timerent, impietatemq́; detestarentur. Post hæc uero rursus prædicit futuros pseudochristos & pseudoprophetas, monetq́; cauendos, mox de fine sæculi, at non quando, sed quàm horrende quantaq́; cum rerum perturbatione, & inopinantibus tum sæculi hominibus adfuturus sit &c. Hinc ergo discamus, ea semper perquirere & discere, quæ proxime ad id faciant, ut Deo firmius fidamus, & sanctius, atque officiosiore charitate erga proximos uiuamus. Ea enim ad nos proprie sola attinent. Quod utinam persuasum plerisq; eßet, minus multo superstitionum atq; contentionum, & longe plus haberemus, solidæ & ædificatricis in scriptura cognitionis,

Discipuli rogarunt curiosa, Dominus respondit utilia.

Videte ne quis uos seducat, multi enim uenient. Mar. 13. Luc. 21.

Qui Christum reijciunt, recipiunt antichristos.

Recepi ab initio secuturum me in hisce enarrationibus, solum Dei uerbum, posthabita omni authoritate hominum, idq́; quàm daretur mihi simpliciter et pure, idem & in præsenti loco operam dabo, iudicio penes spiritales relicto. Quare si quid præter sententiam aliorum dixero, nemo id reijciat, quia ab hominibus uariare uiderit, sed Domini magis uerba & inter se, & ijs quæ acciderunt conferat, singulaq́; perspiculet, amplexurus tum, quæ magis uiderit, sententiæ Domini conuenire. Ergo quod hic Dominus ait, perinde accipio, atq; si dixißet: Mittite rogare de aduentu meo, fineq́; sæculi, præsertim quando hæc futura sint. Ante hæc euenient, quæ ut uestra magis intersunt, ita multo præstat habere cognita, primum ergo post discessum meum, scitote futuros multos in nomine meo, qui de se dicent: Ego sum Christus, & seducent minime paucos, ab his ergo uobis cauete, ne quis eorum uos seducat, ut mihi nuncio remisso, ipsum meo nomine sequamini. Id quod superciliosis istis Iudæis eueniet, sicuti eis prædixi. Nam me qui nomine patris mei ueni, noluerunt recipere, ideo meruerunt in eam cæcitatem prolabi, ut recipiant alium qui nomine suo ueniet, id est, sua ipsius uoluntate pro seruatore falso sese insinuabit, quamuis nomen meũ, patrisq́; legationẽ prætexturus sit. Ita enĩ diuinitus comparatũ est, ut qui ueritatem Dei respuit, mendacio postea credat, ut ex 3. Moscheh 26. 5. cap. 28. Iesch.

28· Iesch·8· & 29· 2·Theß·2· atq; innumeris fere alijs scripturæ locis satis liquet·

Porrò cum Christi nomen atq; officium sit, populum tyrannide malorum liberare, gubernareq́; feliciter, Christi nomine Iudæis insinuarunt se, quotquot se populi fore liberatores, saluatoresq́; polliciti sunt, quorum certe multos ante excidium habuere, qui tametsi id esse se, toti populo non persuaserint, multos tamen seduxerunt, ut hic Christus prædixit · Iosephus enim lib· Ant· 20 · cap·4· meminit Theodæ magi cuiusdam, qui Cuspio Fado res Iudæorum administrante, populo suaserat multa, ut sumentes suas substantias egrederentur ad Iordanem, quem promiserat eis se præcepto diuisurum, qui captus tandem à Fado, capitis sectione multatus fuit, peremptis simul multis qui cum ipso fuerant, nonnullis uero captis·

Qui & quales pseudo christi, ante excidiū Iudæis uenerint·

Hunc Theudam illum eße, nō est dubiū, cuius meminit Gamaliel in Actis 5· Nam & si dicat ibi: post hunc extitit Iudas Galilæus, qui in diebus profeßionis, auertit populū, hoc est, cum Cyrenius censum primum apud Iudæos ageret, cum & Christus natus fuit, cuius Iosephus meminit cap·1·lib· Ant· 18· non tamen uoluit per hoc significare, tempore illū post Theudam, populū seduxiße, sed est illud (post hunc) ad ordinem narrationis suæ referendum, quasi dixißet: præter hunc fuit, & ante tempore, Iudas &c· Nam ait ibi Gamaliel, loquens de Theuda, ante hos dies, quo utiq; significauit, paulo ante id tēporis cū fuisse · Iudæ autem tempus exprimit, adserens fuiße in diebus profeßionis, hoc est, cū census ageretur·

Theudas in Act·5·

Prouincia pſeudo=christis re pleta.

Præterea uero, lib. Ant. 20. cap. 11. ſcribit Ioſephus, latronum denuo & magorum hominum turba, populum ſeducentiū, prouinciam fuiſſe repletam. Per magos autē intelligit eos, qui ſe prophetarum nomine, inſinuabant. Rurſum cap. 12. de Aegyptio quodam pſeudopropheta meminit. De quo ſcribit lib. de Bel. Iud. 2. cap. quod arrogata ſibi prophetæ opinione, triginta fermè milia ſibi congregarit, quos ex ſolitudine in montem ducens oliuarum, Ieruſalē capere annïſus fuerat, ſed oppreſſi fuere à Felice tū præſide. Hic capto Paulo Hieroſolymis, nondum extinctus erat, ut Paulum Tribunus rogaret, an ipſe eſſet Aegyptius ille, qui ante eos dies, tumultum excitaſſet, eductis in deſertum quatuor millibus ſicariorum. Act. 21. Iterum de alio cap. 14. ſcribit, qui populo ſalutem, et requiem malorum promittebat, ſi ſe ſequerētur in deſertum. Talibus multis deluſus Iudæorum populus fuit, qui omnes, quatenus libertatem & ſalutem populo promiſerant, eatenus ſe Chriſtos aſſeruerunt, quāquam peculiariter hoc etiam nomine, pro uero atq; in ſcripturis promiſſo Meſchiah, ſeſe uenditarint. Eiuſmodi & Simon magus fuit, qui Samaritis perſuaſerat, ſe uirtutem Dei eſſe, quæ uocatur magna. Act. 8. Hi cum multos ſeduxerint, non ab re fuit, ut ſuos Chriſtus præmoneret, ne & ipſi imposturis illorum caperentur.

Audituri eſtis bella & rumores bellorum, uidete ne turbemini. Mar. 13. Luc. 21.

Vt cauerent ſibi à pſeudoprophetis et pſeudochriſtis, primum

primum monuit, ut eius etiam moneri plus referebat, simulatq; enim alium oues, quàm unum Christum pastorem audiunt, pereunt. Iam ne ob plurimos sane & horrendos tumultus bellicos & seditiones, quibus gens Iudæorum exagitanda erat, priusquam penitus excinderentur, plus nimio perturberentur, & de illis præmonet, iubetq; nihil inde terreri. Indubie quod credentes sibi, ita seruare uellet, ne quid inde lederentur. Porrò isti rumores bellorum & bella, hoc est, motus, seditiones & strages, cœperunt potiss. sub præside Cumano, qui Tyberio Alexandro successerat. Nam cum ob militis cuiusdam impudentiam, qui in festiuitate Azymorum, Iudæis retectis genitalibus illuserat, exortus tumultus fuisset, numerati sunt eorum qui perierunt, uiginti milia. De quo tumultu apud Iosephũ legis, lib. An. 20. cap. 6. Et lib. de Bel. Iud. 2. cap. undecimo.

Sub Cumano rumores bellorum & bella cœperunt.

Mox secutus, alius tumultus multa cum strage hominũ locorumq; deuastatione fuit, inter Iudæos & Samaritas. Sed & Sicariorũ genus prodijt, qui tectas uestibus sicas gestantes, paßim in turba cœtuq; populi homines perimebant, neq; agnoscebãtur ut miris terrorib: omnia inde replerẽtur. Tertius mox tumultus secutus est apud Cæsareã. Cũ uero Felici succeßisset P. Festus, de qua succeßione & Act. 24. conatus quidẽ hic fuit, prouinciam latronibus liberare, sed urgente ultione DEI non potuit. Cui cum Albinus & huic C. Florus succeßisset, semel omne

Perierunt Iudæorum 20. millia.

Sub Floro perturbata omnia.

genus malorum inundauit. Nam ut hi duo, potißimum autem Florus nihil ad crudelissimam tyrannidem, manifestam uim, & rapinas reliquum faciebat, ita pariter seditiosorum apud Iudæos, audacia indies creuit, unde continuo motus, latrocinia, direptiones, cædes paßim ædebantur, & indicibilibus cottidie malis & calamitatibus populus percellebatur, donec ad iustam rebellionem fuere uelut compulsi. Tam inaudita ui & crudelitate sæuiebat in eos Florus.

Agrippa rex multis quidem à rebellãdo dehortari eos conatus fuit, sed omnia frustra. Tandem ergo ubi qui nouandis rebus studebant, præualuissent, præsidium Romanum, atq; R. Agrippæ, Hierosõlymis aperto marte oppugnant, compulsumq́; ad deditionem, postquam datis dextris & sacramento, uitam promisissent, præter unum præfectum eorum Mutilium, omnes trucidant. Quo die quaq́; hora Cæsarienses, Iudæos apud se habitantes trucidarũt, numero uiginti millia, paulo post Schytopolitæ, horum secuti exemplum, tredecim Iudæorum millia interemerunt. Mox Ascalonitæ, duo millia quingentos, Ptolemais duo millia, Alexandrini quinquaginta millia. Inde iusto bello aggressus eos fuit, Cestius Syriæ præfectus. Sed cũm Hierosolymorum obsidione soluta, uim Iudæorum fuga declinasset, audentiores facti fuere rebellionis authores, omnĕq; populi potestatem nacti, inenarrabilem malorum iliada, sibi & suis inuexerunt, donec prorsus per

Præludia exterminij Iudæorum.

Titum

Titum exterminarentur, de quibus omnibus fuse scribit Iosephus, ab 11. cap. secundi libri belli Iudaici, usq; in finem septimi libri, hoc est, totius eius operis.

Horum itaq; malorum ceu præludia, populi seditiones, motusq; per uniuersam Syriam, qui sub Floro excitati fuere, rumores istos bellorum & bella dederunt, de quibus hic dominus prædixit, cum ait: Audituri estis bella, & rumores bellorũ, uidete ne turbemini, oportet enim omnia fieri, sed nondum est finis, non modo sæculi, sed ne gentis quidem & urbis Iudæorum. Habet autem hoc uerbum (oportet) non uulgarem in se consolationem. Quis enim prudens affligetur pro re, quæ habere aliter nequeat? Sed quis Deo fidens turbetur, cum euenit, quod ex Dei ordinatione euenire oportet? Ex prædictis quoq; patet, eodem tempore & illud impletum. Consurget gens contra gentem, & regnum contra regnum. Id enim Cæsareæ, Schytopoli, Ascaloni, Ptolomaidi, Alexandriæ, postea Damasci, ubi X. milia Iudæorum trucidata fuere, denic; moto quoq; regno Agrippæ, tota Syria, et uicinis regnis nimium uerum apparuit.

Rumores bellorũ et bella.

Consurgit gẽs cõtra gentem.

Porrò de pestilentijs atq; terræ motibus, Iosephus nihil peculiare memorat, opinor, quod hæc collata seditionibus et bellis leuia mala habuerit, de terriculamentis uero et magnis signis ad longum narrat, lib. bel. Iud. 6. cap. 12. Per annũ enim ante obsidionem sidus supra urbem uiderunt simile gladio. Nona hora nocturna lux diem superans,

perans, in templo effulsit, & p dimidiã horam durauit. Bos imolandus agnum peperit in templo, porta templi ænea, ultrò patefacta. In aere uisi committi exercitus. Audita uox in templo, migremus hinc, audita est querulatio monstrifica Iesu Anani per annos septem, mensesque quinque, lege locum citatum. De fame autem memorat, quæ Hierosolymis ita inualuerat, ut multi egestate fuerint consumpti, in qua necessitate, Helena regina Adabienorum, cum filio Iazate, magnifice subuenit, ut narrat Iosephus libro Antiqui. uigesimo, capite secundo. In Actis quoque undecimo legimus ab Agabo, famem magnam prædictam, in toto terrarum orbe, quæ accidit sub Claudio Cæsare. Actor. undecimo. At uero hic orbis terrarum, pro omni regione Iudæorum accipi debet. Vnde ibidẽ scribit Lucas, discipulos, p ut cuiq; suppetebat, proposuisse tum, in subsidium mittere habitantibus in Iudæa fratribus, quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manum Barnabæ ac Sauli.

Signa magna de cælo.

De fame.

Quis & hinc non uideat, Iudæam uel solam, uel potißimum, hac fame adflictam? Alioqui & alibi habitantibus fratribus, mitti oportuißet. Sic & mala alia, bella, pestilentias, atque terræmotus, terriculamenta, signaq; magna de cælo, in hanc potissimum regionem incubuisse, intelligendum est, quia de gentis huius calamitatibus futuris hic potißimum DOMINVS uoluit prædicere, atque ita declarare, quomodo omnis sanguinis

Hæc mala Iudæis futura præ=

guinis iusti ultio, de ipsis sumenda esset, tum confirmare suos, ne perturbatis adeo rebus apud Iudæos, animisq; omnium consternatis, uel impostoribus, qui trepidantibus hominibus potissimum imposturis suis fidem inueniunt, crederent, uel Euangelij prædicationem, spemq; regni sui desponderet. Neque etiam noui aliquid prænunciasset DOMINVS, si de bellis, fame, & peste, alijs orbis partibus inualituris, fuisset locutus, quando ista nunquam orbi desunt, sic quidem Chrysostomus & sanè firmiter colligit.

dicit: unde in Lu. Ira in populo hoc.

Ergo quod Dominus subiunxit. Sed nondum finis. Et: Hæc autem omnia initia sunt dolorum, hunc sensum habent: Audietis rumores bellorum, & bella multis in locis exoriri, ne terreamini hinc neq; minore animo uerbum meum, & ipsi tenete, & alijs commendate. Fieri utrunque oportebit, & meum regnum crescere, et hanc gentem indicibilibus malis exterminari. Adeóque abesse à uobis debet, ut incipientibus istis fieri animos abijciatis, ut ad multa grauiora uos præparetis. Nã uolitantibus belli rumoribus, & undique bellis exorientibus, nequaquam finis aderit, non gentis huius & urbis, multo minus mundi. Videbitis mox gentem contra gentem insurgere, et moueri omnia, ad hæc & reliquas dei ultiones, famẽ, pestẽ, terræmotus, uaria terriculamẽta et signa magna de cælo ingruere et desæuire. Et ne sic qdẽ finis, imò initia hæc dolorũ sunt, quæ iste populus expietur, hæc mox affutura rum

Nondũ finis, initia hæc dolorum.

turarum calamitatum præludia, & insequentis tragœdiæ prologus. Sed si à me pepẽderitis, nihil ista omnia uos ledent, ideo iubeo uos hinc non turbari, sic fieri oportet. sic meruit populi huius impietas, uos confidite, qui me quem isti reijciunt, saluatorem amplexi estis, nolite tantum à me rursus deficere, & talem experiemini.

Tunc tradent uos in afflictionem et occident uos, Mar. decimo tertio. Lu. uigesimo primo.

Prima discipulorũ aduersitas persecutio

Hoc tertium est, quod discipulis respondens prædicit, cum de alijs ipsi rogassent. Ipsi de regno & gloria rogarant, & prædicitur eis, post pericula pseudoprophetarum, post gentis Iudaicæ communes calamitates, quibus et ipsos & si non lædi, exerceri tamen oportuit, persecutio, crux, ignominia, grauiaq; præterea scandala, multorũ à recepta ueritate deficientium. Deniq; & pseudoapostolorum ac prophetarum pericula. Quia tradendos prædicit in afflictionem, occidendos, futurosq; odio omnibus gentibus propter nomen suum, planeq; experturos, quæ supra decimo prædicta ipsis Matthæus memorauit. Marcus & Lucas pleraq; eorum hic memorant. Sunt autem enarrata uerbotim supra ab eo: Ecce ego mitto uos, uelut oues, usque ad illud: Non est discipulus supra præceptorem, à fo. 77. usq; ad fo. 84. Huiusmodi persecutionem sen

scrunt

ſerunt mox à nece Stephani, qua diſperſi omnes fuerunt, per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apoſtolos. Hãc promouebat & Paulus Acto. 8. Poſtea & Herodes rex ut affligeret quoſdã de Eccleſia manus iniecit, & Iacobũ occidit, Petrũ in uĩcula cõiecit. Quid uero Paulus cũ ſuis expertus fuerit perſecutionum, tam à Iudæis, quàm gentibus, cum Acta Apoſtolorum, tum ipſe in Epiſtolis ſuis præſertim poſteriore ad Corinthios teſtatur. Sanè nihil Christus prædixit, quod illi non ſunt experti.

Et tunc offendiculum patientur multi.

Etiam hac aduerſitate exercendi diſcipuli erant, quæ non paulo plus damni ſæpe dat, quàm ipſa perſecutio. Certe plus ſemper hæc ſanctos, quàm ulla perſecutio afflixit. Sicut & grauius multo eſt, à recepto Euangelio deſciſcere, quàm illud nunquam recepiſſe. Sed quia nunquã non bona pars Euangelici ſeminis, in petream terram cadit, hoc eſt, corda à ſpiritu Dei, ad pietatem non immutata, neceſſe eſt, ſemper quoque fore, quos perſecutionis tempeſtas, à regno Chriſti detorqueat. Id ſi accidere potuit, inſigni Pauli collegæ Demæ, ut ſeculum præſens amplecteretur, 2. Timoth. 4. certe mirum non eſt ſi & plurimis alijs eueniat, quanquam electorum accidere nulli poſſit, qui ſcilicet bona terra ſunt, in quam cadens ſemen uerbi Dei, certum fructum affert. Ne ergo ſupra modum turbarentur pij, multis deficientibus, ut ſemper paucus eſt

Secunda diſci. aduerſitas, ſcandalon deficientiũ fratrum.

electo=

electorum numerus, de his quoq; uoluit præmonere. Nam non solum defecturi, multi erant, paßi offendiculum, hoc est, cruce atque persecutione ab Euangelio repulsi, sed ex fratribus, futuri quoq; hostes, quod & ipsum Paulus expertus in posteriore ad Timoth. 1. & ulti. queritur.

Tertia aduersitas discipu. pseudoppphetæ.

Præterea & pseudoprophetas multos paßuri erant, & pseudoapostolos, imò Apostolos Satanæ, contra quos magna semper Paulo & pugna, & querulatio fuit. Hi fuerunt illi serui uentris, non IESV Christi, Roma 16. Apostoli Satanæ, 2. Corinth. 11. ambientes æmulari à Galatis & ipsos labefactantes, Gala. 4. canes, mali operarij, concisio, inimici crucis Christi, quorum deus uenter, &c. Philip. 3. deceptores per Philosophiam, & inanem deceptionem, uerbotenus habentes speciem sapientiæ, &c. Coloss. secundo, sed quid multa loca enumero, cum nusquam ferè illorum Paulus non meminerit, ut & Petrus atque Iohannes?

Quarta discipulorũ aduersitas remißio dilectionis, et falsorũ fratrũ hypocrisis.

Tum abundauit etiam iniquitas, hoc est, prauitas illa naturæ, qua sibi tantum homines student, ab omni beneficentia erga alios alieni, qua abundãte neceße utiq; est, charitatem refrigescere. Quam refrixiße suo tempore haud obscure Paulus quoque indicat. Sanè abundantis iniquitatis, & frigescentis imò gelatæ charitatis erat, quòd omnes in Asia ipsum auersati fuerant, 2. Timoth. primo. Sic ergo discipuli & intus & foris aduersa multa ac tristia, paßuri erant, superaturi tamẽ omnia, quotquot fide solida in ipsum, in finem usque perseueraßent. Vnde

bis omni

his omnibus subiunxit: Qui autem perseuerauerit usque in finem hic saluus erit, quamlibet dira ab hostibus perse=cutio exerceat, graue à deficientibus scandalon, animi ro bur tentet, insidiosa à pseudoprophetis impostura, fidem oppugnet, molestia frigidorum fratrum, iniquitas, bene=ficentiæq; neglectus, fidei alacritatem fatiget.

Perpendamus uero & nos ista, siquidem mox ab ex=ortu Euangelij sic exerceri suos Dominus uoluit, haud sa nè aliud erit expectandum & nobis. Erit nanque sui simi le semper Euangelion, neq; dissimiliter uel ab hominibus recipietur, uel à regno Satanæ oppugnabitur. Ne igi tur offendat, si & nos impij aperto marte oppugnent, si deficiant á nobis imò CHRISTO, offensi cruce multi, qui etiam ex fratribus hostes nobis fiant, si pseudopphe tæ fidei synceritatem modis omnibus fermentare conen=tur. Si denique & multa apud reliquum Ecclesiæ uul=gus iniquitas uigeat, & charitas refrigeat. Ista omnia, quicunque ab initio ueritatis adsertores fuere, Patriar=chæ sancti, Prophetæ. CHRISTVS, Apostoli, & ger mani horum successores experti sunt. Qui haberet Do=minus nos mollius? Videat ergo quiuis cui credat, & quã certus sit fidei suæ in Dominum IESVM Christum, ut quamlibet sæuiat persecutio, & absterreat multos, quan tumuis insidientur pseudoprophetæ & seducant multos, quamlibet abundet iniquitas, & extinguat dilectionem multorum, nos in finem usque cum DOMINO perseue=

Et nos ijsdem exercendi sumus

perseueremus, ita futuri salui, quātisuis periculis exerciti.

Et prędicabatur hoc Euangelion regni in uniuerso orbe. Marci decimo tertio.

Hoc quartum est, quod suis Christus prædixit, faciens ad ipsorum consolationem. Marcus habet: Et apud omnes gentes oportet prædicari Euangelion. Quod & ipsum tempore Apostolorum completum fuit, antequam Hierusalem uastaretur, sicut hic Dominus prædixit, dicens: tūc nimirū postquā ubiq; prædicatū fuerit Euangelion in testimonium gentibus, ueniet consummatio, sanè templi, cultus, urbis, & gentis Iudæorum. Certe cum Paulus scripserit Coloß. 1. Euangelion tum in toto orbe fructificasse, etiam omnibus gentibus prædicatum fuit, hoc est, bonæ parti gentium. Etenim quàm late illud uel unus Paulus sparserit, ipse de se, Roma. 15. testatur, nempe à Hierusalem & circumiacentibus regionibus usque ad Illyricū. Nota figura est, et scripturis frequētißima Synecdoche.

Tunc ueniet cōsummatio.

Prædicatū Euangelion in toto mundo tēpore Pau-

Porrò illud: in testimoniū omnib. gentibus, non solū in malā partem, sed ī genere magis accipiendū est, ut electis prædicari Euangelion agnoscamus in testimoniū gratiæ Dei & salutis, reprobis autem in testimonium condemnationis. Testimoniū enim, pro lege et doctrina dei in scripturis accipi, uel 119. psalmus abunde declarat. Hinc psal. 78. Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Iisraël. Hic quis non uideat, testimonium & legem pro eodem accipi? Ergo ut lex Iudæis data fuit, uariæq; illæ ceremoniæ in testimonium, ut crebro in scripturis legitur, quibus

In testimoniū omnib. gentib.

quibus nimirum Deus, *de sua illis uoluntate testatus fuit, atque ita officij ipsorum eos admonuit, ita postea* Euangelion *oportuit prædicari cunctis gentibus, ut & ipsæ testimonium de* Deo *haberent, quo ut de ipsius bonitate edocerentur, ita ad fidem in ipsum, pietatisq; studium prouocarentur.* Id *cum successerit apud electos ex gentibus, prædicatum sane ipsis* Euangelion *fuit, & hodie prædicatur, in testimonium, quo eruditi fuere, & erudiuntur ad salutem, reprobis autem prædicatum fuit & prædicatur, in testimonium, quo impietatis conuincantur, ut qui oblatam ultro* Dei *gratiam respuerint.*

Habuit *uero & hoc uaticinium in se eximiam consolationem, si nanque nihilominus, utcunque regnum* Christi, *oppugnaturi essent, aperti hostes, & proditurì deficientes fratres, per insidias aggressuri pseudoprophetæ, labefacturi, hypocritæ & operarij iniquitatis, apud quos charitas refrixerit, prædicari nihilominus, ubiq;* Euangelion *oportuit, certe necessarium simul fuit, ut tutos à malis his omnibus, eius prædicatores* Dominus *seruaret, quod sane hæc prædicendo, ipsis pollicitus est.* | Cõsolatio altera.

Q*uod autem hoc modo, cum Chrysostomo in hunc locũ, &* Eusebio *Cæsarien. in 3.* Ecclesiasticæ historiæ li. ca. *7. hæc iterpreter, ut cõsũmationem quã hic Christus prædicato ante ubique* Euangelio *futuram prædicit, de uastatione & consummatione* Hierusolymorum, *intelligam, facit & uaticinium* Danielis *de hoc loquens, ut mox explicabo, & historia* Lucæ, *in qua pro eo, quod noster hic* | Ratio huiusce interpretionis.

habet: Cũ ergo uideritis abominationem desolationis, etc. tunc qui in Iudæa sunt fugiant, &c. ita legimus: Cum aũt uideritis, circundari ab exercitibus Hierosolymam, tunc scitote q; immineat desolatio eius. Tunc qui in Iudæa sunt fugiant, etc. Ergo abominatio desolationis dicta à Daniele stans in loco sancto, de qua in Matthæo, abominabilis Iudæis obsidio fuit, quam ab exercitu Romanorum Hierosolymis inclusi, perpeßi sunt, quam & desolatio, hoc est consummatio templi & urbis consecuta est.

Plurimũ errãt q nõ agnoscũt hic de excidio Iudæorũ dominũ prædixiße

Cum itaque uel Paulo teste constet Euangelion in toto orbe prædicatum fuisse, priusquam Hierusalem excinderetur, & ex Luca clare adeo pateat, Dominum hoc loco de Hierosolymorum exterminio loquutum, tum idem manifesto manifestius comprobet uaticinium Danielis, etiam à ueteribus sic intellectum, mirari satis nequeo, q; quidam magni alioqui, maluerunt totum contextum sermonis Christi hic, perturbare & obscurare, quàm simpliciter cum Chrysostomo, hæc omnia accipere. Sanè non adeo leuicula res fuit, tale quidem tantæ gentis exterminium, ut indignum haberi poßit, de quo Christus uaticinaretur, cum minores multo calamitates, quibus attritus hic populus fuit, multis antea uaticinijs, Deus prædicere fuerit solitus. Sed & aliâs Christus grauiter admodum, ut cum fleret super hanc urbem, de excidio eius prophetauit. Christiani igitur perpendant uerba Christi, hic & apud Lucam, tum conferant citatum hic uaticinium Danielis, & peruidebunt me post Chrysostomum, Eusebiũ, ac alios

ac alios quoq; ueteres, certa secutum, cum qui diuersam hic interpretationem commenti sunt, sua, cóque incerta secuti sint·

Cum ergo uideritis abominationem desolationis, Marci decimo tertio, Lucę uigesimo primo.

Hic *iam quinto loco, uastationem* Ierusalem *prædicit*· Monui *autem modo hæc cum illis apud* Lucam, *cum uideritis circundari ab exercitibus* Hierosolymam, *&c· eadẽ esse, eoq́; abominationem istam, obsidionem fuisse* Ierusalem, *quæ recte desolationis dicta fuit, cum desolationem magis quàm dici possit, horrendam, ciuitati sanctæ et templo attulerit, quare & staturam eam, in loco sancto, ubi non oportebat, sicut* Marcus *habet*, Dominus *prædixit*· Sed *uideamus uaticinium* Danielis · Nemo *utiq; sanus infi ciari poterit, de alia hic* Dominum *abominatione desolationis prædixisse, quã & ante* Daniel, *quẽ hic* Dominus *adduxit*· Sed *quo plenius sensus eius pateat, insigne enim est, neque uulgaria mysteria regni* Christi *continet, uolo ipsum paulo altius repetere, & uerbotim primum adscribere, deinde paraphrasi enarrare*· Nono *igitur* Danielis, *à uersu 23 · usque ad finem sic legimus* Gabrielem *loquutum* Danieli·

Abominatio desolationis in loco sancto, obsidio Ierusalẽ *urbis sanctæ, quæ desolata est*·

Versus *uigesimus quartus*· Hebdomades *septuaginta, populo tuo & ciuitati sanctæ tuæ definitæ sunt, ut arceatur mox transgreßio, finiantur peccata, redimatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, obsignetur uisio*

Vaticiniũ Daniel· 9

ac prophetia, & ungatur sanctus sanctorum. Ver. 25. Co
» gnosce & intellige, ab egressu uerbi, de repetenda Ierusa
lem, eaq; reædificanda, usque ad Maschiah principem,
» hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ, re=
ducetur & ædificabitur platea & fossa, in temporibus
» afflictione refertis. Versu 26. Et post hebdomades sexa=
ginta duas, excindetur Maschiach, ut nō sit, & ciuitatem
» atque sanctuarium, destruet populus principis aliunde ad
uenientis, & finis eius cum tempestate, & ad finem bel
» li, definita desolatio. Ver. 27. Et confirmabit fœdus cum
multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadæ cessa=
re faciet, sacrificium & oblationem, atq; malorum da mo
num præsidio aderit qui uastet, & quidem usq; ad con=
summationem, deniq; exterminatio uastātē consequetur.

Hæc ita uertere uolui, ut constaret sensus, uerbum uer
bo reddendo, sensū nulli nisi Ebræa scienti, reddidissem.

De Christo est præsens uaticinium.

Primum autem extra dubium pono, hoc uaticinium de
Christi regno loqui, eo quod huic soli cōpetat, peccati abo
litio, & sempiternæ iustitiæ adductio, tum et ratio tem=
poris, in nullum alium unctum quadrat. Deinde nemini i=
gnorari certum est, qui hæc unquam uel per transennam
adspexit, hebdomades hoc loco, annorum, non dierum es=
se. Quod etiam tempus, quo templum & urbs Ierusalem
& ædificata fuere & steterunt, euincit, quod utique mul

Hebdomades ānorū

to longius fuit quàm septuaginta hebdomodes dierum.
Sed et tertio Moscheh uigesimo quinto, Sabbathum anno
rum legimus. Iam demum conabor paraphrasi sensum,

quatuor,

quatuor, quos adduxi, uersuũ reddere, iudicium sit apud Christianos.

PARAPHRASIS PRIMI VERSVS.

Definitum certoq; constitutum est diuinitus, inquit, Danieli Angelus, ut populus tuus, & sancta urbs Ierusalem post septuaginta hebdomades, id est, annos quadringentos, nonaginta prorsus finem accipiant, populo partim extincto, partim cæcitate percußo, ut nihil minus q̃ populus dei existat, urbe uero funditus excisa. Idq; ita fieri oportet, ut obtineat, ubiq; apud gentes regno Christi, per Euangelion gratiæ, uirtutemq; spiritus sancti, obtinente, quum Christo adducentur plurimi, atq; in populum Dei assumentur, qui non populus erant. Tum arcebitur transgreßio dato spiritu iustitiæ electis, finientur tãdem peccata, una hostia Christi, consummante in æternum electos, qua & iniquitas redimetur, ne credentibus dominetur, multo minus eos damnet, adduceturq; tandẽ, profligato omni peccato, iusticia sempiterna. Tum finem accipiet, quicquid Prophetæ uiderunt & prophetarũt, quia lex & Prophetæ usq; ad Iohannem. Hæc omnia uero spiritu & uirtute efficientur Christi, sancti sanctorum, qui nimirum sanctorum omnium author & rex erit, qui tum spiritu Dei præ participibus suis unctus apparebit, declaratus in baptismo uoce paterna, dilectus filius qui præ omni uisione et prophetia audiendus erit, in quo scil. diuinitas inhabitabit corporaliter, & habebuntur omnia summa.

Obsignata ꝓphetia.

Vnctus sãctus sanctorum fuit, quando uisus super Christum spiritus sãctus in specie colũbæ

PARAPHRA. VERSVS SECVNDI.

Quo autem certius atq; distinctius omnia pernoscas, animaduerte & intellige, sic tempus hoc septuaginta hebdomodarum computabitur, & partietur, atq; hunc ordinem, quæ in illis perficientur, habebunt. Ab eo q. uerbum de repetenda, atq; reædificanda Ierusalem, & templo, à rege Artaxerxe Longimano egressũ fuerit, hoc est, facultas huius facta, ac mandatum datum (hoc in uigesimo regni eius factum, legitur Neemiah 2) usq; ad tempus quo Christus regnum suum iam baptizatus, & dilectus filius, uoce patris declaratus inibit, erunt primum hebdomades septem, hoc est, anni quadraginta nouem. Deinde hebdõmades sexaginta duæ, hoc est, anni quadringenti triginta quatuor. In prioribus autem septem hebdomadibus, hoc est, annis 49. multa cum afflictione, quàm tui à Cuthæis, & alijs uicinis gentibus adfligentur, conantibus opus illorum remorari (de quo in libro Nehemiah) platea, hoc est, omnia urbis interiora & fossa, id est, murus atq; omnia exteriora ædificabitur.

Verbũ egreßũ ab Artaxerxe.

His sanè consonat, quod 46. annis ædificatum templũ Iudæi affirmarunt, Iohannis 2. quod tempus tribus duntaxat annis, minus est, quàm hebdomades septem. Cum uarient uero temporum supputatores, non solum Græci & latini ab Ebræis, sed etiam tam Ebræi quã nostri græci & latini, inter se, quod Sebastianus Munsterus Ebraicæ linguæ non minus sedulus q̃ felix instaurator, in Kalendario Ebraico opere recens ædito, cap. 2. de computati-

one Ebræorū uerum comprobat, supputationem in his se cutus sum· P·Galatini quam li·4·cap·10·posuit, fides eius sit apud authorem· Quandoquidem Iosepho cum Ebræis alijs non conueniat, nihilo tutius ipsi quā alicui alij ex Ebræis uel græcis nitemur· Galatini supputatio

Iis etiam quæ ex libris Ezra & Nehemiah obijci cōtra hanc supputationē possint, facile ab eo, qui dicto Iudæorū Io·2·niti uolet, diluentur· Dicet enim et urbem et templū post facultatē ab Artaxerxe factā, breuiore quidem tē pore, ita ut dedicarentur, extructa, non tamen cōsummata fuiße, ante cōpletas 7·hebdomades, hoc est, usq; sub finem regni Darij secūdi· Cum enim Iudæi domino dixerint: Quadraginta & sex annis extructū est hoc templum, & tu in tribus diebus eriges illud? uolentes hinc absurditatē comprobare eius, quod dixerat, in tribus diebus erigam illud, non poterunt his 46·annis adnumerari anni, quibus opus intermißum fuit· Sic nanq; quantā uolebant absurditatem ex eo, q dominus præsumeret triduo erigere, quod 46·annis uix extructum fuißet, nequaquam euicißet· Ad hæc, quanto tempore omißum opus fuit, non potest dici fuisse extructum· Notandum præterea est, Danielem potißimum de reædificatione urbis Ierusalem, & plena quidem, ut platea & murus, hoc est, interiora & exteriora consummata essent, prædixiße· Diluūtur obiecta quædam·

Quod uero hanc Galatini quàm aliorum supputationē seq maluerī, caussa est, q sic supputādo uidetur uaticiniū reb·gestis cōmodius cohærere, et sēsus eße luculentior· Tū

Cur hæc supputatio alijs præ= lata.

quoniam regum Ethnicorum tempora, hic numeranda sunt, uidetur quoq; certius eße, gentium hic historias, q̃ Ebræorũ sequi, in quibus ut Galatinus liquido probat, nimia inest uanitas. Deniq; & Africanum li. quinto temporum, idem secutum, Hieronymus in hunc locum Danielis testatur. Apud Tertulianum libro aduersus Iudæos aliam legis. Sed mirum non est, incertiora huiusmodi apud tam uetustos legi, quando Irenæus, lib. 2. aduersus hæreses, cap. 39. Christum maiorem quadragenario tam multis, friuolis tamen argumentis contendit.

PARAPHRA. VERSVS TERTII.

Exactis aũt & septem illis priorib. hebdomadib. quib. urbs cũ adflictione reædificabitur, et sequentib. 62. quibus illa stabit, & quibus finitis, Christus princeps sanctorum aderit, prædicans regnum Dei, & Christum eße se declarans, cum hebdomada iam septuagesima & ultima aduenerit, imò iam dimidiam prædicatione eius, & beneficiorum præstatione transmißa fuerit, excindetur, crudelißime neci traditus ab suo populo, cui peculiariter saluator adueniet. Reijcient eum ne super se regnet, & ipsi reijcientur ab illo, ne sint ei populus. Hinc populus alienus, cum duce suo aliunde adueniet, ciuitatemq; et sanctuarium, destruet, atq; demolietur, ea ui at atq; impetu omnia, ut uelut euersa tempestate uideantur, excipietq; belli huius finem, certum exterminium, atque consummata uastitas.

In dimidio hebdomadæ excindetur Christus.

PARAPHRA. VERSVS QVARTI.

Porrò

Porrò hæc isto ordine perficientur, antequam hæc desolatio à Romanis perficiatur. Corroborabit Christus hebdomoda illa ultima, fœdus gratiæ cum multis, tum ipse per dimidium eius hebdomadæ prædicando, tum Apostolos, suo spiritu in idem muneris mittendo, per reliquum dimidium. Et quia in dimidio hebdomadæ huius postremæ, Christus occidetur, atq; tertio die resurget, pauloq́; post dexteram patris gloriosus petet, inde missurus suis spiritum sanctum, efficiet ut electi undiq; patrem in spiritu & ueritate adorent, sublato externo illo cultu, corporalium sacrificiorum & oblationum. Postea uero cum per totam istam ultimam hebdomadam, septem scilicet annos, tam à Christo ipso, quàm Apostolis eius, Iudæis tuis prædicatum Euangelion fuerit, & iam fœdus nouum confirmatum cum multis, quotquot scilicet ex eis ad uitam fuerint ordinati, cum reliqui oblatam Dei gratiam reijcere, usq; pergent, aderit statim & ultio, uenientq; innumera super eos mala, donec tandē penitus deleātur. Super alam, hoc est, præsidio & opera malorum Dæmonum, infausti & abominabiles ob idololatriam omnifariamq́; impietatem, Romani omnia primum perturbabunt, mox & uastabunt usq; ad consummationem, ut omnia plene & funditus exterminentur, ita stillabit super uastantem plena ac consummata desolatio atq; irreparabile exterminium, ut omnia urbis & populi finem accipiant, perpaucis reliquijs diuenditis, & in seruitutem perpetuam redactis.

Corroborabit fœdus dimidia hebdomada.

Nam ut Iosephus narrat, mala populi, statim post discipulo-

ſcipulorum profligationem, quæ circa finem ultimæ hebdomadæ facta fuit, inceperunt cum per magos, tum per latrones, præter præfectorum uim & tyrannidem, continuoq; incrementa ſumpſere, donec deſolatio iſta difinita & conſummata, perficeretur. Cum itaq; Chriſtus ad præſens Danielis uaticinium, hoc loco remittat, & ex dictis iam ſatis conſtet, in eo nihil de regno Antichriſti, ſed de uaſtatione Hieroſolymorum prædictum, inficiari non poterit, hanc eandem eſſe abominationem deſolationis, quæ ſcilicet ſuper alam abominabilium, ſiue Dæmonum, ſiue Romanorum inuecta Ieruſalem fuit, de qua in præſenti præmonuerit dicens: Cum uideritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat, tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes &c. Cum autem impijs citius eueniant, quæ prædicuntur eis mala, quã credant, ideo monet hic, ut qui legit hoc Danielis uaticiniũ, intelligat, hoc eſt, diligenter ipſum perpendat, quo quæ eo prædicta ſunt, ꝑcipiat et credat.

Abominatio deſolationis.

Quo autem abominationem hanc deſolationis, quàm maxime horrendã fore oſtẽdat, iubet ubi uiderint eã ſtantem in loco ſancto, hoc eſt, ſanctæ iam urbi imminentem, circundata ea, ab exercitu Romanorum, ut in Luca apertis uerbis legitur, quã celerrime, ac relictis omnibus, qui in Iudæa fuerint fugiant, in nullas urbes, ſed montes proximos, atq; deſerta, & ea quidem feſtinatione, ut ſi quis in tecto domus ſit (habent enim in ea regione plana, ſuper quæ multum uerſari, & pleraq; agere ſolent) non deſcen=

Qui in Iudæa ſunt fugiant.

descendat in domum, ut inde quicquam secum auferat, & si in agro deprehensus fuerit, ut rectà quoque ad montana confugiat, neque reuertatur, in domum, ut uel commodas fugæ uestes acciperet. Cumq́; sola fuga salus contingere tum poßit, adijcit: Væ prægnantibus & lactantibus, nimirum quod infantium onere prægrauatæ fugere nequeant, utq́; magis fugæ neceßitatem significet, addit præterea. Orate aũt ut nõ fiat fuga uestra hyeme, quum nimirum difficile fugitur, neque sabbatho, quo religio, sed ex humana traditione, uetabat ultra mille paßus iter facere. His nanque omnibus atrocitatem malorum, quæ tum essent Iudæos constrictura, exaggerare DOMINVS uoluit, atq́; persuadere, quod mox apertis uerbis, subiunxit, magnam adeo fore afflictionem illam, ut æqualis ei non fuerit ab initio mundi ad id usq́; tempus, neq́; unquam futura sit. Væ prægnantib. Ne fugiãt hyeme aut sabbatho.

Quod utique facile uerum agnoscet, quicunque Iosephi historiam legerit. Præter indicibilia enim mala, quæ obseßi pertulere, innumeris continuo pereuntibus, partim mutuis cædibus, partim fame, quæ usque eo inualuerat, ut præter omnium quamlibet abominabilium cibos, quædam mulier, proprium filium sibi coxerit, capti toto belli tempore fuere, millia nonaginta & septem, mortui uero per omne tempus obsidionis, decies centena millia, ut scribit Iosephus lib. septimo Iud. Belli cap. 18. Vnde indubie si dies illi decurtati non

Propter electos decurtati hi dies.

ti non fuißent, non euasisset salua omnis caro Iudæorum, de quib. ut sæpe dictũ, Dominus solũ hic uaticinatus est. Vnde in Luca legimus: Erit enim afflictio magna super terram, & ira in populo hoc. Et cadent acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Sed quia electos adhuc aliquos ex hac gente habebat, & habiturus erat, decurtauit hosce dies Dominus, ne in totum genus Iudæorum extingueretur. Calcari tamen oportebit, ut in Luca Dominus prædixit Hierusalem à gentibus, donec impleantur tempora gentium. Quod accipio ut illud Rom. 11. Excæcatio ex parte Iisraëli accidit, donec plenitudo gentium aduenerit, & sic totus Iisraël saluus erit. Porrò ut hic fugere Dominus iubet his malis incipiẽtibus, ita scribit Eusebius, monitos diuino responso fuiße, qui imminente obsidione ista Christiani Hierosolymis reliqui fuerãt, ut trans Iordanem in oppidum quoddam Pellam nomine emigrarent, ut ita tempestas hæc ipsos in Iudæa non deprehenderet, lib. Ecclesiast. 3. cap. 4.

Christiani è Iudæa iußi migrare.

Hactenus igitur habuimus, quæ suis Christus prædixit, tam de ijs, quæ ante excidium Hierosolymitanum futura erant, & ipsorum proprie intererant, quã de ipso excidio, cuius quidem atrocitatem satis declarauit, tempus tamẽ ex prophetia Danielis intelligendũ ꝓposuit. Magis enim salutis ipsorum referebat, sicut omnium hominum, noße ut iam imminentia atq; præsentia recte exciperent, atq; ad ea sese haberent, quàm tempus certum, quo erant

uentu-

uentura. De futuris enim non est, quod nos quidem aga=mus, satis bene res nostra habet, si iam imminentia posi=mus recte excipere, ac præsentibus pie uti. Neq; ad futu=ra nos rectius præparauerimus, quã ex sentẽtia Domini, utendo præsentibus. Vnde cum in omni scriptura, multa suis Deum prædixisse futura legimus, perraro tamen cer tum eorum tempus prædictum legimus. Siue enim prospe ra, siue aduersa sint, satis pijs fuerit, ea futura agnouisse, ut illis se consolentur, ad hæc sese patientia durent. Simul etiam certum eorum tempus prænouiße, ut remißos face re poßit, ita nõ apparet, quam pijs cõmoditatem adferat.

Futura nosse prodest, certũ eorũ tempus prænosse non prodest.

Postremo debent nos hæc plane uigilantes reddere, atq; in timore Domini conseruare, perpendentes, quàm sæua & atrox de Iudæis, qui ex omnibus orbis populis, electi fuerant, quibus tam mirifice Deus semper benefece rat, ultio sumpta fuerit, qua profecto non multum leuio=rem indubie dabunt, quotquot hodie uerbo Dei uisitati, tam tepide et ingrati illud excipiunt, proximum enim est, ut ex primis nouißimi fiant, ea cæcitate percußi, ut Euan gelion salutis etiam persequantur & totis uiribus oppu=gnent, Christum in suis crucifigentes, quo pacto ut tum impietate mensuram implebunt Hierosolymitanorum, ita ultionis se quoq; paris obligabunt. Dominus donet Ger=manis nobis, tempus uisitationis nostræ agnoscere.

Eadem quæ accide runt Iudæis, expe=ctent Euãgelio ingrati.

Tunc si quis uobis dixerit: ecce hic Christus &c. Mar. 13. Luc. 17.

Sextum, hoc est, cuius præmonere suos Christus uo=

luit,

luit, etiam sub & post Hierosolymorum excidium, pseudochristos & pseudoprophetas futuros, sicut ij plane nullo unquam sæculo defuerunt. Quanquam quia Iudæis circa ea tempora Christus expectabatur, sed rex terrenus, qualem & hodie Iudæi expectant, qui carnali potentia ipsos in libertatem adsereret, atq; gentes eis subijceret, in procliui erat impostoribus, se pro Christis illis insinuandi. Quales cum plerosq; recepissent, nullus tamen tantam eis perniciem attulit, atq; ipsi de Ben Cuziba, insigni illo impostore memorant, qui sub Hadriano imperatore, ipsis ingenti numero congregatis, regem & Christum sese mentitus fuit. Fidem enim excedunt, quæ de ea clade memorant, quam maiorem fuisse confitentur, quàm uel à Babylonijs, uel Romanis paßi ante fuerant, legat qui uolet plura de his cognoscere, caput 21. quarti libri Petri Galatini. Item excerptum Sebastiani Munsteri ex Seder olam, libro Ebræo.

De Ben Cuziba pseudochristo.

Christus itaq; monere suos uoluit, ut porrò à se solo, et si carne absente penderent, neq; terrenum Maschiach ullum reciperent. Nam huc nimium propensi erant. Sicut natura expers fidei, non nisi præsenti sensibus saluatore, confidere potest. Hinc dicebat eis apud Lucam 17. ubi eadem memorantur: Venient dies, quando desiderabitis uidere unum dierum filij hominis, nec uidebitis. Indubie enim, cum inter discipulos, & primores quidem, de præcipuis dogmatis male conueniret, cum desicerent multi, & pseudoprophetis plena essent omnia, & foris

Caro carnalẽ Christum usq; requirit.

foris undiq; persecutio & tribulatio immineret, multi anxie sæpe præsentem carne Christum optarunt, uel ad horam, à quo consolationem & animi robur accepissent. Cum itaq; caro, carnalem CHRISTVM, *id est, saluatorem usque requirat, & discipuli essent omnia aduersa experturi, in quibus ratio summam seruitutem & miseriam, nihil regni aut felicitatis potest agnoscere, ne & ipsi impostores, qui futuri erant, terrenam libertatem & felicitatem sectatoribus suis pollicentes, sequerentur, monet hic eos, neminem præter se Christum agnoscere, qui in spiritu, non carne sit regnaturus, ad id usque tempus, cum sicut fulgur sub cælo, clarißima & conspicabili omnibus maiestate rediturus est, iudicaturus orbem.*

Ait ergo: Tunc cum Iudæi abominationem desolationis experti fuerint, ac miseris modis disperditi, si quis uobis dixerit, ecce hic CHRISTVS, *aut illic, hoc est, carnalem aliquem saluatorem demonstrauerit, qualem illorum reliquiæ semper expectabunt, nolite credere, unus seruator omnium sum, & æternus* CHRISTVS, *qui in humilitate modo, in mundo obuersor, iam mox carne cũ deserturus, donec gloriosus redeã. Prædico nanq; uobis, falsos Christos surrecturos, eosq; etiam habituros suos falsos prophetas, qui homines ad suscipiendum illos prouocent, non uerbis tantum, sed signis quoq; & prodigijs magnis, ita ut electi quoq; in errorem inducantur,*

Pseudochristi & pseudoprophetæ.

Electi ſeduci non poſſunt.

cantur, ſi fieri poßit. Nam ut hi uocem alienorum audiant, fieri nequit, ſeruante illos meo ſpiritu, alioqui efficax adeo erit illorum impoſtura, ut & ipſi ea caperentur. Mementote igitur quod horum uos præmonuerim. Ecce ego, quo neq; futura quiſquam nouit melius, neq; quiſquã uobis fauet impenſius, prædixi hæc uobis. Certo igitur illa expectate, & ſolida fide excipite. Vt cum dixerint uobis ecce in deſerto eſt, ut Aegyptius ille Chriſtus ſub Felice, quem eundem Iudæi Ben Cuziba uocant, qui & pſeudoprophetam habuit, Rabbi Akiba, quiq́; Rabinis dicebat, אנא משיחא id eſt, ego Maſchicha, ego Chriſtus, ut ex libro Sanhedrin, cap. Halec. Galatinus memorat, in deſerto ſuos collegit, nolite exire, aut ecce in penetralibus, ut ille alter Ben Cuziba, qui in Bittet, ſeſe pro Chriſto extulit, nolite credere.

In deſerto eſt.

Etenim regnum Chriſti glorioſum, longe maiore cum luce & maieſtate mundo aderit, quàm ut mortalibus præconibus indigeat, ſicut pſeudo illi Chriſti, ſuos pſeudoprophetas habebunt, nunc ipſos in deſerto, nunc in penetralibus, hoc eſt, urbibus & aulis regijs demonſtrantes. Non ſic obſcure regnum Dei & Chriſti, mundo adueniet, ſed ſicut fulgur exit ab oriente, & apparet uſq; in occidentem, ita erit aduẽtus filij hominis in die ſuo, quod apud Lucam additur. Et ultro ad ipſum confluent, quotquot ipſum deſiderant, nemine inuitante, aut apparentẽ per ſe omnibus Chriſtum, indicante. Sicut illic continuo congregantur

In penetralibus.

Sicut fulgur.

gregantur aquilæ, ubicunq; cadauer fuerit · Etenim eos qui obdormierunt per IESVM, adducet Deus cum illo, reliqui cum his simul rapientur in nubibus, in occursum illi in aëra, ut semper sint cum ipso 1· Theßal· 4·

Ita simpliciter hæc accipienda, equidem non dubito, neq; dubitabit, quicunq; uerba Domini recte pensitarit· Certum utiq; est, Dominum hic uoluisse suis respondere, quid de aduentu regni Dei, quod semper audierant per Christum restituendum, sentire deberent · Neq; dubium est, eos carnale usq; regnum, externamq; felicitatem somniasse, eoq; Dominum ab eo errore ut & aliâs, reuocare illos hic quoq; uoluisse· Tum inficiari non potest, pseudochristos fuisse, qui externam felicitatem polliciti, seduxerunt Iudæorum multos· Scopus itaq; responsionis Christi hoc loco fuit, discipulis persuadere, non esse regnum Dei cum externa felicitate, & gloria, in præsenti quidem restituendum, sed spiritu & fide, idq; cum summa ciuium huius regni adflictione & tentationibus grauißimis, futuros autem multos pseudochristos, & illos quidem externam felicitatem promissuros, sed falso, eoq; simul & spiritalem & externam, suis sectatoribus auersuros· Ideo cauendum esse ab omnibus, qui in hoc sæculo regnum Dei externum pollicerentur, aut loco certo illud addicerent, nimirum quod sit longe augustius & diuinius, atq; in spiritu & fide, in præsenti quidem sæculo suũ, in futuro autem ea claritate effulsurum, ut gloria eius uniuersum orbem sit repletura, & in summa felicitate

Ratio præmissæ enarrationis·

Bbb licitate

licitate cum CHRISTO rege sanctorum electi ad illud apparituri.

Hæc uel ex responsione Christi apud Lucam Pharisæis data, manifesta fiunt. Rogantibus enim illis, quando esset regnum Dei uenturum, respondisse Christum illic legimus: Non ueniet regnum Dei cum obseruatione, neq; dicet, ecce hic, aut ecce illic. Ecce enī regnū Dei intra uos est. Quid hæc aliud sunt, quàm nō est regnum Dei ut uos somniatis carnale, quod certo loco demonstrari possit. Aut enim in fide situm est, & nusquam uidetur, licet fructus suos ubicunq; fuerit, luculenter proferat, eos tamen cum summa persecutione & afflictione carnis, aut ita manifesta toti orbi gloria aderit, ut iterum obseruatione nulla opus habeat, aut dicentibus, ecce hic aut ecce illic. Iam enim intra uos est, habetis regem eius præsentem, habetis ueros eius ciues hosce meos discipulos. Sed uidentur hæc nostra, aliena nobis à regno Dei, & gloria Meschiach, ita tamen comparatum diuinitus est, ut oporteat me prius pati multa, & reprobari à natione hac, quàm gloriosus sim regnaturus. Hinc est ista, quæ uos offendit, mea meorūq; humilitas. Perpende optime lector, uerba Lucæ.

Confirmatio ex Luca.

Hinc iam patet, eos proprie pseudochristos, hic à uero Christo notatos, qui somniantibus præsentem à regno Dei & Christi felicitatem percipiendam, se pro Christis & promissis Meschichim, Iudaici populi saluatoribus insinuarunt, id quod fecerunt, cum multis alijs, quos memora=

Qui proprie pseudochristi.

memorani, qui omnes suos pseudoprophetas, suaq; signa & prodigia habuerunt. Probe autem notandum, aliud esse pseudochristum, & aliud antichristum. Antichristi multi ab initio regni Christi usque in hunc diem fuere, nempe quotquot unquam docuerunt, quo abduci homines ab eo potuerint, ut fidem in unum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM haberent, persuasi sola ipsius morte, in uitam se æternam adsertos 1. Iohan. 2. Pseudochristi aūt proprie fuerūt, qui se ipsos pro CHRISTO uenditarunt, ut Iudæis aliquot uenerunt. Cæteri qui fuerunt errorum authores, rectius pseudoprophetæ, quàm pseudochristi uocantur.

Alij pseudochristi, alij Antichristi.

Quod iam quidam hunc locum, contra Romanensium & Mahometi imposturas adducunt, hactenus recte faciunt, quod cum hic Christus regnum Dei, fide in se consistere, neq; in hoc mundo certo loco addictum esse, nescireq; præsentem felicitatē, testatus sit, isti tamē regnum Dei, in externis rebus quærere, docuerunt. Sed proprie de his hic prædictum esse nemo recte dicet. Sunt alia loca, ut 2. Thess. 2. 2. Timoth. 3. 2. Pet. 2. de his prædicentia. Neq; enim Papa se Christum unquam dixit esse, illum scilicet libertatis et omnis felicitatis restitutorem, qui in præsenti exhibere uellet, quæ de Meschiach prophetæ prædixerunt. Mahomet tamē propius ad hanc insaniā accessit.

Hæc aliquatenus contra Romanas, & Mahometi fraudes faciunt.

Sed quia hic Dominus testatur, regnum suum hic in fide situm esse, & non posse de eo dici, ecce hic,

aut ecce illic, nulli firmius ex hoc loco colligunt, quàm qui co, præsentiam Christi carnalem in pane oppugnant. Nam si negat hic Dominus, uerum Christum à suo discessu, in mundo certo loco fore demonstrandum, sed spiritu potius adfore electis ubiq;, uisibilem uero non rediturum, nisi cum gloria ubiq; coruscante, non recte faciunt, qui ipsius corpus, adeoq; & ipsum corporaliter & carnaliter includere uolunt in panem & dicere: ecce hic, ecce illic. Quanquam non omnino nullum robur hinc habeat et argumentatio eorũ, qui contra sectas monasticas, & alios ceremoniarum uindices ita colligunt. Regnum Dei non est addictum loco, aut rebus uisibilibus, ergo non est situm in cibis, uestibus, alijsq; elementis mundi. Sed quod quidã illud, cũ dixerint: ecce in deserto est, propriè dictũ de delubris numinib. diuorũ sacris, ad quæ religionis caussa suscipi peregrinationes solent, atq; collegijs, & illud: ecce ĩ penetralib. de cœnobijs adserũt, firmũ nõ est.

Facit hic locus contra præsentiã Christi carnalem in pane.

Facit & contra traditiones humanas in quibus salus quæritur.

Porrò ut impostura semper sua signa & prodigia habet, quo seducantur ad credendum mendacio, qui ueritati noluerunt, & nullum sæculum suis pseudoprophetis careat, ut deniq; omnis superstitio ex carne ortum habet, & ad commoditatem carnis sese attemperat, ita nihil horum est, quæ hic Dominus prædixit, quod non suo modo etiam nobis occurrat, unde sane diligenter omnibus istæ Domini præmonitiones expendendæ, & animo recondendæ sunt. Et si enim nulli sint hodie qui palam se Christos profiteantur, sunt plurimi tamẽ pseudoprophetæ, atq; Antichristi,

Hæc oĩa suo modo & ad nos ptinent.

christi, qui ab uno uero Christo animos hominum, ad opera sua, missas precesq; alias, item ad propria ieiunia, delectumq; ciborum, uestium, & id genus alia, egena mundi elementa, tum ad merita, atque intercessiones diuorum, detorquere conantur, hactenus pseudoprophetis & pseudochristis, de quibus proprie hic CHRISTVS suos præmonuit similes, quod à ueritate ad mendacium seducunt, & carnalem Christum, cultum & felicitatem falso pollicentur. Nam per alia, quàm uiuam in Christum fidem, salutem quærere docent, permittuntq; suo arbitrio homines uiuere, per missas deinde & alia eiusdem farinæ commenta, expiationem à peccatis, & cum Deo reconciliationem illis pollicentes. Hinc ergo agnoscere istos oportebat, et quidẽ ut pseudoprophetas uitãdos. Sed quibus Christus à patre non ostenditur, haud quaquam mirũ est, si ab Antichristis et pseudoprophetis seducãtur.

Statim autem post afflictionem dierum illorum.

Hoc iam septimum & ultimum respondet Christus de extremo die, fineq; sæculi, iudicio orbis & aduentu suo glorioso. Dominus uult omni momento suos, ut hinc migrent, paratos esse, eoq; noluit tempus aduentus sui indicare, & tamen eos omni hora illum expectare, ideo tam suis, quàm Apostolorum sermonibus, non longe abesse diem suum palam uoluit prædicari. Ita Petrus cap. 4.

Epistola priore. Porrò rerum omnium finis imminet. Et Paulus 1. Corin. 10. Nos sumus in quos termini ætatum inciderunt. Sic ergo & in præsenti ait Christus: statim autem post afflictionem &c. Sed nequaquam per hoc prædicere uoluit, certo paulopost tempore, diem suum instare. A qua opinione Thessalonicenses suos Paulus summopere dehortabatur, ita eis in altera Epistola cap. 2. scribens: Rogamus autem uos fratres, per aduentum Domini nostri IESV CHRISTI, & nostri aggregationem in illum, ne cito dimoueamini à mente, neq; turbemini, neq; per spiritũ, neq; per sermonem, neq; per Epistolam, tanquam à nobis profectam, quasi instet dies Christi. Ne quis uos decipiat ullo modo, quoniam non adueniet Dominus, nisi uenerit defectio prius &c.

Statim post. Proinde quod in Matthæo legimus: statim post &c. non plus est, quàm quod in Marco legimus: Cæterum in illis diebus. Quasi dixisset. Post tribulationem dierum illorum, quibus scilicet gens Iudæorum incomparabili atrocitate uastabitur, nulla similis expectanda est, sed statim, quanquam tempore incerto, cumq; homines minimum putarint, aderit finis sæculi, summo cum terrore hominum, qui mihi nõ crediderint. Statim dico tum finem mundi adfuturum, quia nihil insigne postea ædetur, nullam tam apertã de impietate mortaliũ, ultionẽ sumam, donec dies ille aduenerit, quo redibo iudicaturus omnẽ carnem. Qui deniq; Dei æstimatione, cui mille anni sunt perinde atque dies unus, non longe aberit.

Sol

Sol obſcurabitur, luna non dabit
lumen ſuum &c. Mar. 13.
Lucæ 21.

Hæc illa ſigna ſunt, in ſole & luna, quæ in Luca legimus Dominum prædixiſſe. Stellæ cadent de cælo, pro eo accipio, quod eſt, lumen amittent. Virtutes cælorum more ſcripturæ, aſtra ſunt, quæ utiq; concutientur, cum omni cæli & terræ machina, quando ſicut Petrus prædixit, illo die cæli, in morem procellæ tranſibunt, elemēta uero æſtuantia ſoluentur, terraq; & quæ in ea ſunt, opera, exurentur. Hæc cum fieri incipient, quæ die illo Domini, in modum furis, inopinantibus ſuperuenturo euenient, ut Petrus inquit, cōſequens certe eſt, ut ter maxima ſit in terris gentiū futura anxietas, ꝑ deſperationē, quod mare et fluctus horrendū reſonent, et quod extabeſcant plane homines præ timore, & expectatione eorum quæ ſuperuenient orbi terrarum. Nam non omnes dormiemus, ut Paulus 1. Corin. 15. prædixit, licet omnes immutandi ſimus. Ii enim qui tum reliqui erunt, in puncto temporis, in ictu oculi, ſonante ſuprema tuba, immutati ad iudicium Domini rapientur. Aliud nanq; Paulo eſt obdormire, id eſt, modo naturæ mori, ſiue morbo, ſiue ui, & aliud ſubito rapi, & immutari ad uitam aliam, nullo dormitionis ſpacio intercedente.

Signa in ſole et luna, ipſo die extremo euenient.

Hi igitur ſentient, ita omnia miſceri, & totam

mundi machinam ruere, indeq́;, ut par est, præ summa anxietate & desperatione, plane exarescent. Atq; hi plangent tum, apparente iam in nubibus, signo filij hominis, & aduentum eius gloriosum, ut Matthæus habet, prædicente, sed qui tribus terræ sunt, nullum ius supernæ & cælestis ciuitatis adepti. Christum enim saluatorem isti ignorabunt, eoq́; sentient intolerabile sibi iudicium Dei imminere. Quenque summa cum lætitia excipient electi, ipsi summo cũ terrore uidebunt, uenientem in nubibus cæli, cum uirtute & gloria multa.

Ex his patere puto, illa quæ Euangelistæ prædixisse DOMINVM memorant, de signis in sole & luna, ut Lucas scripsit, siue obscurandis sole & luna, ut Marcus & Matthæus habent, quæ indubie eadem sunt, de decidentibus stellis, concutiendis uirtutibus cælorum, fremitu maris, perturbatione planctuq́; hominum, omnia in ipso die extremo futura esse, atque per ea, diem illum Dominum uoluisse describere. Sic enim Petrus in posteriore Epistola, cap. tertio habet. Veniet autem dies Domini sicut fur in nocte, quo cæli procellæ in morem &c. Frustra igitur sudatum est ab ijs, qui hæc ut signa huius diei Domini, cum præcedentia acceperunt, & postea cum uiderent prædictum à Domino diem hunc ut furem, inexpectatum orbi superuenturũ, laborarunt, ut ostenderent inter se conuenire, tantis, tamq́; horrendis signis prædici orbi diem hunc, et tamẽ aduentum eius nunquam

Ratio prædictorum.

nunquam minus expectandum, quàm cum iam iam illuxerit· Eoq; *adegerunt seipsos, ut has obscurationes solis & lunæ, uulgares intellexerint* Eclypses, *fremitum maris, uulgares turbines uentorum, & hominum angustiam, cruciatus conscientiæ, quibus semper pleriq; hominum exercentur·Sed nimis inconsiderate hæc ita secum commenti sunt, multo inconsideratius autem, tanta cum authoritate* Ecclesijs *commendarunt, uelut oracula·*

Quicunq; *enim ipsa* Domini *uerba propius considerare, & singulas* Euangelistarum *narrationes diligentius pensitare uolet, uidebit multo maiora esse, quæ hic* Dominus *prædixit, quàm ista uulgaria, tum prædicta, in idem tempus omnia, ac ipso iudicij die, futura, quod* Petrus *palàm affirmat·* Non *igitur illud* Lucæ: Erunt *signa in sole & luna, ita accipiendum est, quasi illa signa præcedere oporteat, diem* Domini, *sed ut signa magis, iam instantis iudicij & ultionis impiorum accipienda sunt, sicut & signum* Christi *apparitarum in cælo, de quo apud* Matthæum·

Porrò *quanquam immutatis ad immortalitatem, electis immutata erunt reipsa omnia, stabitq; cælum nouũ, & terra noua, quam immutationem solicita modo creatura expectat, uanitati subiecta, non uolens,* Roma· 8 ·*mos tamen scripturæ est, per obscurationem solis & lunæ, stellarumq; et similia, quæ hic prædicuntur, summas ultionis diuinæ, tempestates significare·* Sic Iescha· 13· & 24· Iirmeiah 15· Ieche· 32· Iocl· 2 · & 3· Amos 8 · Micah 3· & *locis*

Accipiuntur hæc aliquãdo metaphoricos·

 alijs

alijs legimus, Dei ultionem, nunc Iudæis, nunc alijs gentibus prædictã. Etenim in summa angustia constitutis, uidetur totus mundus perturbari, sol obscurari, luna esse sanguinea, stellæ lucem suam retrahere, terra tremere, mare fremere, & cuncta ruinam minari, non quòd ita re ipsa accidat, sed q adeo homines angustientur, ac si illa acciderent. Veruntamen cum insigniores illæ ultiones Dei, quales de Babylonijs, Tyrijs, Aegyptijs, Iudæis, & alijs nonnunquam gentibus fuere sumptæ, omnino supremi iudicij quædam uelut specimina, dederint, mirum non est, si ijs quæ in supremi iudicij die, re ipsa euentura sunt, descriptæ sint, quæ etsi in illis re ipsa non ita euenerint, ijs tamen quæ in eis euenerunt, fuerunt præfigurata, & qui illas ultiones dederunt, non aliter angustiati fuerunt, atq; si re ipsa illa omnia accidissent.

Signum in cælo.

Signum illud filij hominis, quod in cælo appariturum in Matthæo legimus, quidam Crucis imaginem fore putant, siue uero ita futurum sit, siue secus, huius enim certi nihil habemus, maiestatem uirtutemq; Christi, terræ cæliq;, ac omnium potestatem habentis, orbi indicabit, non aliter atq; elata ĩ urbibus, atq; arcibus signa, eorũ potestatem indicãt, qui ipsarum potiuntur. Tum & impij eum uidebunt, quem ut filium hominis hic contempserant, regem esse cælorum, eoq; imperium habere in omnia.

Sonora hæc atque uocalissima tuba, qua electi undique conuocabuntur, efficacissima illa tam mortuorum

quàm

quàm uiuorum ad tribunal CHRISTI conuocatio est, quæ ministerio Angelorum fiet. Videtur uero allusum ad morem Iisraëlitarum, qui per Leuitas, sonitu tubarum cõuocari solebant, quarto Mosch. quinto. Ad hæc audiebatur tubarum sonitus, & quando lex Iisraëlis dabatur, in quo specimen quoddam æditum fuit, huius ultimæ populi Dei congregationis, quam non ita absurdũ est, & ipsã corporali sonitu futurã esse, quando & corporibus, sed immutatis ad gloriam, sancti Domino sistentur. Notandum etiam hic, à quatuor uentis, &c. hoc est, undique terrarum electos congregandos, non igitur soli illi Christiani sunt, qui Romæ subsunt potestati. Tuba.

Ab arbore autem fici discite similitudinem.

Lucas præmittit: His autem fieri incipientibus, suspicite & attollite capita uestra, quoniam appropinquat redemptio uestra. Multa sanè hic Dominus prædixit, quorum aliqua ante multa sæcula contigerunt, quædam etiam hodie experimur, & experientur posteri, non nulla in extremo tandem die euenient. Voluit uero hæc prædicendo suos præmunire, quocũq; illi sæculo fuerint, cõtra futuras tentationes, atq; reddere in studio pietatis solicitos, & uigilantes. Vnde in Marco ita finit sermonem hunc. Cæterũ quæ dico uobis, omnibus dico. Attamen ut præsentib. tum

discipulis hæc primum dixit, ita præcipue & primum ad ipsos pertinuerunt, & præsertim hoc: His aũt fieri incipientibus, &c. Quod hunc sensũ habet. Prædixi uobis multa & planè formidabilia, quorum bonã partem, imò præter extremum diem, omnia, ipsi quoq; experiemini, sed uidete ne id uos frangat. Tam abest enim si rectè senseritis, ut ea uos perturbare debeant, ut etiam par sit incipientibus illis fieri, uos attollere capita uestra, summamq; alacritatem & hilaritatem, cum animo habere, tum etiã omni uita uestra, præ uobis ferre. Appropinquat enim tanto magis redemptio uestra, quanto plura horum, quæ prædixi, transierint.

Attollẽda capita.

Nam ut tũ demum malis omnib. plene liberamur, quũ finis atq; immutatio rerum omnium aduenerit, ita quanto hæc accesserint propius, tanto & uicinior fuerit nobis redemptio. Vnde sicut cum ficus & arbores aliæ, gemmas protrudunt, produxerintq; folia, scimus prope esse æstatem, ita iubet nos, cum uiderimus prædicta fieri, agnoscere, iam in foribus esse, atq; instare regnum Dei. Sic tamen ut quemadmodum uisis in arbore fici gemmis, non euestigio plenam æstatem, sed primum florem, inde ficuum, incrementum, & demum suo tempore ficus maturas, atque iustã æstatẽ adfore scimus, ita agnoscamus et quæ hic Christus prædixit non simul, sed ordine cuncta esse complenda, ut uisis prioribus, proxima cõtinuo adfutura, non dubitemus, donec & postrema eueniant.

Similitudo fici.

Ita cum discipuli primum statim uiderunt, quosdam p

Christo

Christo sese extollere, et multos seducere, agnouerũt mox bella & rumores secutura, non tamen continuo uastandã Ierusalem, atq; Iudæorum gentem, sed se ante multis per secutionibus agitandos, atque Euangelion ubiq; prædican dum. Inde futurã et desolationem urbis sanctæ, expecta-runt, postea inualituras multas pseudochristorũ & pseu doprophetarum imposturas, & inde nihil aliud nouũ aut insigne, quàm diem extremum futurum crediderunt. Ad eundem modum, cum ficus pridem nobis defloruerit, & multa sciamus eorum quæ hic Dominus prædixit, euenis-se, debemus agnoscere in foribus adeße regnum Dei, & diem domini, eóq; omni momento expectandum, atq; ideo uigilantissime pietati studendum. Si nanq; Dei æstimati-onem sequamur, ut in his sanè oportet, mille anni nobis, uelut unus dies, imò uigilia in nocte erunt.

Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc. Mar.13. Luc.12.

γένεα generatio quidem uerti ferè solet, sed significan tius, ut hic Erasmus, ætas, æuum, uel sæculum, quod est spacium centum annorum, uerteretur Ebræis דור dici tur, & 1. Moscheh 15. Vbi quatuor generationes, & qua ter centum anni pro eodem accipiuntur, aperte pro eo, quod sæculum Romanis erat, id est, spacio centum anno rum usurpatum legimus. Cum ergo quæcunque hic Chri stus prædixit, excepto solo extremo die, de quo mox subie cit, cum

Generatio ætas et spa ciũ centũ annorum.

cit, eum soli patri cognitum, intra ætatem illam, hoc est, centenos annos, qui tum fluebant, euenerint, recte dixit: Non præterituram eam, in qua loquebatur ætatem, donec omnia illa fierent. Certe auditi in ea fuerunt apud Iudæos rumores bellorum, prælia multa commißa, impostura ualuit pseudoprophetarum, persecutionem tulerunt sancti, prædicatum est ubiq; Euāgelion regni, excisa Ierusalem, rursus pseudochristi & pseudoprophetæ seduxerunt multos & seducent, dum Christus redeat. Atqui hæc omnia sunt, quæ euentura illa sua ætate Christus prædixit, quib. ut dies extremus adnumerari non potest, quia soli patri notus, ita nec ea, quæ die illo futura prædixit, nempe, solis lunæq; defectio, stellarum casus & uirtutum cæli concußio, terror & pauor hominum &c.

Firmum itaq; non est, neq; considerate dictum per generationem hanc, gentem Iudaicam intelligendam, quæ duratura sit, dum hæc omnia compleantur. Et si enim nonnūquā generatio pro gente, accipiatur, includitur tamē fere ratio temporis, ut intelligas gentem uno tempore uel ætate existentem. Sic dicitur generatio Iisraëlitarum qui egreßi ex Aegypto fuere, non esse introductam in terram Canaan, sed generationem sequentem, eorum qui nati fuere in deserto. Et hic quidem τὴν γενεὰν, pro temporis ratione accepisse Dominum, uolentem nimirum significare, breui adfore, quæcunq; prædixerat, præter ultimum diem, haud in obscuro ei erit, qui singula hic, citra amorem suæ sententiæ nimium, pensitarit. Sed iudicium liberum

De durati one gene=ratiōis Iu=dæorum, hic nihil.

liberum esto fratrum. Equidem non uideo, cur Iudæos potius quam aliam gentem uoluisset affirmare hic, ad finem usque mundi duraturā, siq; omnino pro gente accipienda hic esset, ἡ γένεα, mallem cum Chrysostomo, pro gente iustorum accipere, quam duraturam affirmare, hic plus momenti habuisset. Sed qui uoluerit uerum uidere, facile agnoscet, Dominum hic uoluisse affirmare, certo et breui euentura quæ prædixisset, ut planè omnia intra illā ætatem euenerunt, nihil autem de duratione gentis Iudæorū. Sic & illud quod subiecit: Cælum & terra transibunt, etc. ad eandem prædictorū à se, certitudinem comprobandam pertinet. Eisdem uero uerbis, hac sententia supra quinto, Dominus usus fuit, ubi eam quoque fusius tractauimus.

Cæterum de die illo & hora, Mar. 13.

Vel hinc satis patet, extremum diem, adnumeratū ijs quæ prædixit Dominus, intra suam illam ætatem euentura, neq; uoluisse quidem de tempore eius aliquid respondere. Apud Marcum etiam sibi ignorari eum, dixit, nēpe homini. Insanum itaq; est, de certo aduentus tempore eius diuinari, unde falsos uidimus, quotquot id hactenus ausi fuerunt. Prætereo hic Anabaptistarum temeritatem, magis mirandi sunt, alij quidam cordatiores, qui ex eo, quod modo Euāgelion prædicatur, sæuit persecutio, uiget impostura pseudoprophetarū, regnat apud plurimos summus luxus & uitæ impuritas, iam instare nostro seculo, & intra paucos annos, diem illū, prædicare sibi permiserūt.

Dies ultimus nulli, nisi patri cognitus.

Quasi

Quasi hæc omnia, non etiam intra primum Christi Ecclesiæ sæculum, ut dictũ, contigerint, et reliquis omnibus.

Sed sicut erant dies Noe, Mar. 13. Luc. 17. & 21.

In Luca etiam Sodomorum exemplum additur. Significauit autem his Dominus, diem iudicij, hominibus sæculi, omnino inopinãtibus, atq; curis ac delitijs uitæ huius penitus immersis, nec minus aliquid expectantibus, superuenturum, & quidem sicut diluuium atq; ultio Sodomorum, impijs olim superuenit, cum horrendo ipsorum extermino. Hinc ergo monet suos, ut dissimiles hominibus illis, qui diluuio perierunt, & Sodomitis esse uelint, hoc est, ut apud Lucam 21. clare exprimit, cauere sibi, nequando grauentur corda crapula & ebrietate, curisq; huius uitæ, subitusq; eis ingruat dies ille, qui tanquã laqueus, improuisus scilicet, superueniet, in omnes qui sedent super faciem terræ, sed electis non inexpectatus, eoq; cum ipsorum salute, impijs autem ut inexpectatus, ita & in perniciem.

Dies domini sicut diluuiũ ueniet, et ultio Sodomorũ

Proximum ergo est, ad quod hortatur, ut non tantũ, delitijs atq; curis huius uitæ nos non dedamus, sed simul etiam uigilemus, omni tempore, hoc est, cum timore & tremore in hoc sæculo uersemur, per anxie tempus redimentes, q; dies mali sint, & omnium scelerum occasione plenissimi, tum deprecemur quoq;, bonum utiq; spiritum, quo

Vigilãdũ & orandũ.

quo probemus & sectemur, in omnibus bonam Dei uoluntatem, quo pacto fide cōfirmatis, licebit effugere, quæ orbi mala superuentura sunt, & stare coram filio hominis iudicaturo & reddituro unicuique iuxta opera sua, quæ scilicet, de animi fide, uel infidelitate testantur. In Matthæo & Luca 17. præterea, & alia uigilandi cauendiq; ratio adijcitur, q mirus tum delectus fiat, & cum duo in agro, in lecto, in mola, fuerint, unus assumetur, et alter relinquetur. Multa igitur ratio uigilandi, & pietatis studio incūbendi, nobis proposita est, quo ex ijs futuri simus, qui aßumentur. In Luca legimus hic rogasse quosdam, ubi Domine, quod idem est, atq; quo aßumentur? illis respondit Dominus. Vbicunque fuerit corpus, &c. quod prouerbiale dictum suprà hoc ca. tractatum est.

Hic uero Lucas & illud ponit, quod in Matthæo & Marco suprà habuimus, ubi celerrime fugiendum esse obsessa Ierusalem, monuit, si quis in tecto deprehendatur, ne descendat, &c. sed quod ait, in illo die, non ad diem extremum referendum est, in quo deprehenso in tecto, nequaqnam erit integrum, si etiam uelit descendere in domū & inde aliquid tollere, aut ei, qui in agro fuerit, ad relicta redire, sed referendum est, ad omne tempus à morte Christi, quo semper paratos nos esse oportet, ut hinc migremus. Vnde subiungitur eodem loco: memores autem estote uxoris Lot. Quo utiq; monuit, ut ad ea, quæ à frō te sunt, enitamur, obliuioni mādatis, quæ à tergo sunt, ut perpetuo meditemur, id, quod futuros nos speramus, nem Locus Lu. 17.

Ccc pe ut

pe ut omni mundi huius cupiditate liberet, cælestiumq; re
Non respi rum, hoc est, solidæ pietatis tantum auidi euadamus. Ea p
ciendũ ad pter subijcit & sententiam illam: Quicunq; quæsierit a=
terrena. nimam suam seruare, perdet illam, quæ tractata supra 16.
est. Ratio profecto, uitæ futuræ est, ut solo Deo fruamur,
par ergo est, huc in uita hac p uirili eniti, quo plane nõ eni
ti, si spiritum Christi nacti sumus, haudquaquam poteri=
mus, necesse igitur est, ut omnibus rebus mundi ualedica=
mus, & desiderio nequaquam à tergo respiciamus. Re=
spexit uxor Lot, & conuersa in statuam salis, salutem
amisit, 1. Moscheh. 19. ita si quis præsentia dilexerit, uo=
lens ipse, animæ suæ curam gerere, Deo ualedicet, cõuer
tetq; sese, ad caduca ista mundi, non bona, sed bonorum
simulacra, igitur necesse est, eiusmodi salutem amittere,
animamq; suam perdere.

Vigilate ergo quia nescitis qua hora &c. Mar. 13. Luc. 12.

Ab incertitudine aduentus sui, hortatur ad uigilantiã, item propositis duabus similitudinib. prior est de patre familias, qui si sciret, qua hora fur ueniret, uigilaret utiq;, nec sineret perfodi domũ suam, ita cũ nos nesciamus, qua hora filius hominis uenturus sit, & sciamus uenturum, qua hora minimũ putauerimus, par est, ut omni momento uigilemus, hoc est, in timore Dei perpetuo uersemur. Al=
Quilibet tera est de seruo, quem dominus famulitio suo præfecit,
seruus do= ut det illis cibum in tempore, qui si, fide optima munus suũ
mini est, ut obierit, à domino redeunte, præficitur bonis omnibus.
At si

At si confisus eo, quòd dominus tardat redire, inceperit de bonis domini nepotari, & iniuria conseruos afficere, redeunte domino hora, qua non putarit, dißecabitur ab ipso, sortemq́; accipiet cum hypocritis & infidis, ubi erit fletus & stridor dentium. Etenim quisque alijs uiuere debet, neq; omnino est, qui non habeat etiam, quo proximis commodet, id si synceriter & uigilanter studuerit, à redeunte Domino nostro, cælestibus bonis præficietur. Si minus et disperdiderit male, quæ à Domino accepit atq; iniurius in proximos fuerit, abijcietur in Geennã.

cõmodet alijs.

In Luca subijcitur his: eum seruum qui uoluntatem Domini sui cognouerit, nec tamen fecerit multis plagis uapulaturũ, si uero non cognouerit, et digna tamen plagis fecerit, paucis uapulaturũ, et ab eo multũ quærendũ, cui multũ fuerit datum, &c. Quibus Christus monere uoluit, cũ omnes serui dei simus, & cuncti studijs pietatis incũbere debeamus, maiore tamen piaculo hæc præteriri ab ijs, q plus cognitionis, atq; donorũ aliorum acceperint. Nam cũ Christus ad uigilãtiam discipulos suos eo loco cohortatus fuisset, ab exemplo seruorũ, uigilanter expectantiũ dominũ suum, quando reuertatur à nuptijs, qui q; uigilantes inuenerit, faciat eos discũbere, et transiẽs ministret eis, tum patris familias, utiq; uigilaturi, si scißet horam, qua hora fur uenturus fuisset, rogauerat Petrus, an eam parabolam ad discipulos solum, an etiam ad omnes dixisset, ibi respõdit, per præmissam similitudinem de seruo, familiæ, ab abituro DOMINO præfecto. Vnde commodum

Locus Lu.

subiecit, ab eo plus petendum, cui plus esset commendatū. Satis nanque indicauit, parabolam ad omnes pertinere, ut omnium est, alios demereri. Sed quia non est, æqua in his omnibus facultas facta, datumq; alijs plus, alijs minus, proximos iuuare, utique iure, maiora ab ijs expectantur, quibus maiora diuinitus obtigerunt. Qui ergo plus ueritatis cognouerit, ad eum uiuat diligentius, qui plura poterit, ad iuuandum fratres, in id incumbat studiosius, alioqui malo & infido seruo, officium suum negligenti, et scienter Domini *uoluntatem prætereunti, sese similem reddet, tanto grauiores redeunti* Domino *pœnas daturus.*

In Marco *& per parabolam, & apertis uerbis,* Do*minus declarauit, hæc ad omnes pertinere, q̄ omnes sumus sicut serui, quibus abiens* Dominus, *suam substantiam dederit, unicuiq; suum opus iniūxerit, & ianitori ut uigilaret.* Nam *nemo est, ut dixi, qui non aliquid dispensandum fratribus, dono* Christi *acceperit, neque est, qui non suam uocationem habeat, suumq; proprium opus, sūma igitur fide inuigilandū est, ut bona* Domini, *ꝑ ipsius uolūtate dispensemus. Ianitori uero in primis uigilandū, quòd ei domus custodia commendata sit, ita sanè plus reliquis uigilandum, quibus cura* Ecclesiarum *incumbit.*

CAPVT XXV.

Tunc simile fiet regnum cælorum decem uirginibus.

Nemo

Emo est pioru͂, qui nesciat ut ægre uigilemus ĩ opere domini, utq́; neglig͂eter ipsu͂ expectemus. Detrahit eni͂ co͂tinuo ad curas atq; delitias uitæ huius, caro, dormitareq́; facit, inde haudquaquam ab re est, quòd ta͂ multis ad uigilantia͂ nos Dominus cohortetur. Sanè hæ duæ, quas hoc capite Matthæus co͂memorat, parabolæ, ad idem pertinent. Missis itaque allegorizantium nugis, & considerato eo, quod per priorem hanc parabolam, Dominus docere uoluit, discamus hinc, quod ipse parabolæ apertis uerbis subiecit, nempe ut uigilemus omni tempore, eo quod nesciamus, qua hora filius hominis uenturus sit. Hoc unu͂ sanè hic docere uoluit. Nihil igitur ad rem, qđ de uirginitate, quod de lucernis, de oleo, de uendentibus oleum, in hanc parabolam disputatum est. Vnum hoc, ꝙ paratæ uirgines ad nuptias cum sponso ingreßæ sunt, imparatæ autem exclusæ, atq; ignoratæ, ad rem præsentem facit, monetq́;, ut perpetuo, uigilemus, parati, ut e uestigio, uenienti sponso, etiam eamus obuiam, id est, ultrò & cupienti animo, fide plena instructi, hinc ad eum, concedamus. Quod eo diligentius debemus curare, ꝙ ad nuptias æternæ felicitatis concedemus, quibus excludentur miseri, quicunque uera fide & uigilanter, sese per dilectionem exerente, Dominum non fuerint operti. Parabola X. uirginum.

Oleum bona opera quidam faciunt, sed non animaduertunt miseri, peßime adhuc instructum, ut ad tribunal

Fide sola paramur in occursũ sponso.

CHRISTI, ueniat, qui etiam omnia bona opera habeat, id est, quæ præcepta sibi sunt, fecerit uniuersa. Nã etiam sic inutilis adhuc seruus esset, fides autem nititur meritis CHRISTI, eoq; nihil non polliceri sibi de diuina bonitate potest, quæ et plenissime omnia percipit, quòd confundi nequeat, qui in DEO confidit. Hæc ergo sola demum est, qua parati ad aduentum Christi, electi existunt, uti & una est, quæ bonis operibus lucet, suprà quinto. Eadem & uigilantes reddit, cùm nimirum ad DEVM, omnem mentem & animam rapit, in quo solo persuasa est, bona sibi uniuersa esse reposita. Hæc utinam recte percipere, & tenere possemus, & satis magno cum fructu, hæc nobis parabola expensa esset.

Sicut enim homo quidam peregre proficiscens, Lucæ decimo nono.

Sicut superiore parabola, ad uigilantiam, & ut parati semper simus, Domino obuiam ire, hortatus est, ita in præsenti prouocat ad id, ut quisque pro sua portione et facultate, proximis inseruiat. Nam ut supra dictum, & si non paria, sua tamen singulis CHRISTVS spiritu suo donat, quibus inseruire proximis possint. Iam aliqui duplicia lucrantur, qui pro portione donorum, quæ acceperunt, plurima alijs commoda adferunt, ut à multis iam DEO gratiæ agantur, & ad uitam æternam multi lucrentur. In hoc alius alium præcel-

Parabola talẽtorum

lit.

sit, ut alius, alio, spiritu CHRISTI amplius fuerit donatus. Sunt autem qui accepta diuinitus dona recondunt, nulli ex eis, commodi aliquid adferentes. Qui tandem acceptis donis rursum priuantur, cum illi qui pro portione sua lucrari studuerunt, ad priora dona, maiora adhuc percipiant. Quia in regno DEI, uerum illud prouerbium est: Omni habenti dabitur, & abundabit, qui uero non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Qui nanque donis diuinitus acceptis bene, & cum fructu perueniente ad alios, usus fuerit, is ampliora adhuc dona percipiet, qui uero nihil huius sancti lucri habuerit, etiam quod doni habet, auferetur ab eo, & abijcietur ipse, in tenebras externas. Debent uero hæc in genere accipi. Nam non est datum omnibus uerbo Euangelij multum fœnerari. Quicquid demum sit, quod quis habeat, siue spiritale, siue corporale, sit, eo alijs prodesse debet, quod si faciat, pluribus donabitur: si minus, etiam hoc quod accepit, rursum priuabitur, abiectus in Geennam. Quicquid tamen sit, quo quis commodare proximo possit, si pius est, ita eo proderit, ut gratia ad DEVM redeat. In alium usum, hoc eodem prouerbio usus Dominus supra est, capite decimotertio. Vbi & ad eum usum explicatum est.

Omnis qui habet.

Porrò in Luca præterea, parabolæ isti adiectum legimus: ciues nobilis huius, post eum legationem misisse, dicentes: nolumus hunc regnare super nos, quos reuer

ſus iußerit ſibi adduci, & ante ſe interfici. His planè adumbratum eſt, id quod, proh dolor, pridem factum uidimus, nempe quòd plurimæ gentes, CHRISTO quem ſaluatorem receperant, recepto Euangelio, rurſum nuncium remiſerunt, imperioq́; eius ſe ſubtraxerunt. Huiuſmodi ſunt, quotquot Mahometi ſpurcitias, & Romanenſium fraudes amplexi ſunt, CHRISTO negato. Horum autem omnia plena iam diu fuerunt, quare talentis Chriſti negotiari, multis iam ſæculis fuit, & eſt hodie, periculoſiſſimum. Vnde mirum non eſt, quòd blande ſit fidos hic ſeruos Dominus ſuſcepturus, & pluribus donaturus. Porrò cum redierit, negatores illos, perdet uniuerſos. Hæc ſibi iſta parabola uult, quæ ſi recte perceperimus, & ipſa non fruſtra nobis ſcripta fuerit.

Tota pietatis ratio his duab. parabolis tradita.

Notatur tamen eo, quòd à Domino talenta ſerui accipiunt, nos, nihil ex nobis poße, ſed omnia dona eſſe Dei. Quare iure in nos ſæuiet, ſi ipſius donis, benefacere proximis, gloriaeq́; ipſius lucra parare, neglexerimus. Duabus itaque his parabolis, tota pietatis ratio tradita eſt, priore fides, qua abſtracti ab rebus alijs quibuſcunque, bonitate DEI addicimur, ut noſtri quidem cauſſa, nihil æque optemus, quàm uenienti ſponſo, obuiam ire: hac uero, ſyncera dilectio, qua nihil noſtri quærentes, toti in hoc incumbimus, ut ijs quæ à deo accepimus, ſiue ſpiritalia ſint, ſiue temporalia, proximis inſeruiamus, in primis tamen, hoc dantes operam, ut DEO ipſos lucremur.

Cum

Cum autem uenerit filius hominis in gloria sua.

Ad eadem commendanda nobis, & hæc Dominus proposuit, nimirum ut fide per dilectionem efficaci uigilãtes, pro uirili demereri proximos studeamus. Quàm gloriosum uero atq; beatũ erit, audire à Domino, tanta cũ maiestate apparituro: uenite benedicti patris mei &c. quàm contra ignominiosum & miserum erit audire, discedite à me maledicti &c? Hæc ergo cogitata, excitant sanè spiritum in electis, ut magis ac magis sua negligant, imò Deo cõmittant, & proximis demerendis totos sese impendãt. Prouocat ad beneficentiam.

Notandum autem probe, quod Dominus hic dicturum se, ijs qui à dextris sibi erunt, pollicetur: Venite benedicti patris mei, poßidete regnum paratum uobis ab exordio mundi. Nam ex eo, quod opera subijciuntur dilectionis, superstitionum defensores contendunt, regnum Dei mereri, per nostra opera. Primum autem ait Christus, se dicturum, benedicti patris mei, igitur & pietas ipsorum, et felicitas benedictionis Dei est, non ipsorum meriti. Deinde ait: poßidete regnum, paratum uobis ab exordio mundi. Si iam ab exordio mundi pijs regnum paratum fuit, nõ potuerunt utiq; ipsi, illud mereri. Deniq; Græce est, κληρονομήσατε, id est, hæreditario poßidete, quo iterũ indicatur, felicitatis regnũ electis inde contingere, quod gratia sua optimus pater in filios suos ipsos adoptauit, & non ab operibus proprijs, aliâs regnum Dei, ut merces Regnum Dei ut hæreditas, nõ ut merces adibitur electis.

reddenda ipsis, non ut hæreditas adeunda esset. Nunc aũt cum inimici eßemus, adoptauit nos in filios, antequam boni quicquam facere poteramus, gratiæ igitur adoptantis, non merces operantiũ erit, q̃ æterna uita donabimur.

Vnde quod subijcit: Esuriui enim &c. non est ita accipiendum, quasi propter hæc opera, sit electos ad possessionem regni uocaturus, sed quod opera illa testentur eos benedictos patris, & ad possessionem regni fuisse ante conditum mundum, electos, quibus luculenter scilicet declarauerũt, se spiritu patris præditos fuisse. Inopibus enĩ benefacere, non est nisi spiritus patris opus. Hoc igitur sensu hæc accipiẽda sunt: uenite & hæreditatẽ uestrã regni Dei percipite. Vere enim ad hoc uos pater elegit, antequam fundamenta mundi iacerentur, id quod postea benedictione spiritus sui manifestum fecit, quo ipsum in omnes beneficum, beneficentia in minimos meos retulistis. Nam esuriui in illis, & cibastis me, sitiui &c. Hæc haudquaquam fecissetis, nisi filij patris, atq; spiritu eius benedicti & donati fuissetis. De his & suprà in illud: ne reponatis uobis thesauros in terra. Opera itaq; hic commemorata, testimonia sunt ouium, quod ueræ oues, filij Dei, & hæredes existant, nõ merita igitur ut dictum. Ad hæreditatem percipiendam uocantur, non percipiendam mercedem.

Opera testimonia sunt electionis, & benedictionis patris.

Quæ cum præterierint hœdi, id est, reprobi, de se testimonium tulerunt, filios Dei se nunquam fuiße, eoq; iure nihil commune habituros cum electis.

Notandum uero præterea, cuius & suprà 10. sub finem ad=

nem admoniti sumus, quanti sint Domino inopes & adflicti, ut sibi factum interpretaturus sit, quicquid his factum fuerit, et se præteritū, istis præteritis. Hoc uero proprie, ad præsens institutū facit. Nam monere his uult, ut se iudicem certa fide expectemus, sed nequaquam ignaua, aut uacante, sed sine intermißione, negotiante in salutem proximorum. Proinde qui minimi quidem fuerint, sibi nō displiceant, cum tanti Domino sint, ut sibi impensum accipiat, quicquid fuerit impensum ipsis, & sibi negatum, q̄ fuerit negatum ipsis. Alij aūt, si Christi sunt, eius spiritū præ se ferant, tanti & ipsi minimos eius æstimantes. Probatur præterea, et q̄ suprà 5. in illud: uos estis lux mundi, de natura bonorū operū disserui, quod nulla hoc nomine censeri queant, quàm quibus benefit proximo. Quanti Domino minimi.

Ignem æternum, ait paratū Diabolo & Angelis eius, non etiam ipsis reprobis, ut regnum patris paratum, non Angelis, sed ipsis electis dixit, & quidem ab exordio mundi. Eo uoluit uero significare atrocitatem pœnæ, quā impij communem, cum Diabolo & angelis eius habituri sint. Vt autem magis ad beneficentiam electos inflammaret, ait se illis dicturum: poßidete regnum, quod paratum etiam uobis est, non solum Angelis. Facit deniq; hoc quod ait: regnum etiam ipsis electis hominibus, ab exordio paratū, quod uideamus esse gratuitū donū eligentis patris. Si enī dixisset, qđ paratū Angelis est, uideri potuisset, q̄ pios, operib. illis misericordiæ, consortiū Angelorū oporteret promereri. Recte aūt colligimus, impios, sorte Diaboli, sua Regnū paratum electis, supplicium paratum Diabolo.

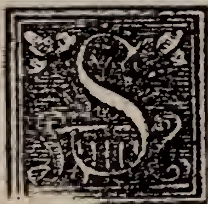
boli, sua inhumanitate et dilectionis uacuitate mereri. Cæterũ de Diabolo & angelis eius, quæ ex scripturis discere potui, disserui suprà s.

Suppliciũ malorum æternum, ut regnum beatorum.

Postremo notandum, æternum hic malorum supplicium pronunciari, ut æternam uitam bonorum. Si igitur hæc finem nullum accipiet, cur miseri Anabaptistæ illi finem facere conantur? Hædi uasa iræ sunt, parata in interitum. Nemo enim à charitate alienus eße poterit, nisi qui & fide uacet, idem tandem agnitam ueritatem respuet, atq; in spiritum sanctum blasphemus erit, id neq; hic, neq; in futuro remittetur. Sed experientur insani homines, quod uerbis Domini credere modo nolunt. Ex præsenti loco, & similibus, in quibus tam diligentes, aduigilandum, precandum, benefaciendum, hortationes leguntur, quidam uim aliquam libero arbitrio colligunt. Sed si scripturas isti & uirtutem Dei noßent, uolentis ita, spiritum suorum ad officium suum excitare, nihil tale affirmarent, cum undiq; scripturæ testentur, nos ex nobis nihil posse.

CAPVT XXVI.

Et factum est cum consummasset IESVS sermones hos omnes.

Ermones hosce, habitos tertio die ab ingreßu Domini in urbem Ierusalem. magnifico, suprà indicatum est, recte ergo post finem horũ dixit, eodem nempe die, post biduum pascha fit, nempe die quinto ab illo ingreßu.

Hic

Hic anxie disputari solet, qui Dominus dixerit, die hoc quinto nimirum ad uesperam futurū pascha, ut die sexto paschae solennitas ipsi fuerit, nam Ebraeis dies à uespera incipit. Moscheh 23. Cum aperte adeo ex Iohanne pateat, sextum illum diem, quo passus Christus fuit, parasceuen paschae, hoc est, diem praeparatorium paschae fuisse. Etenim 13. descripturus lotionem pedum, quae à caena paschali facta fuit, cum iam dies sextus, ac Domino paschae solennitas esset, scribit, ante festū paschae, id est, pridie paschae. Item 18. de Iudaeis. Non introierunt in praetorium, ut non contaminarētur, sed manducarēt pascha. Hoc male eludunt quidam, affirmantes per pascha intelligenda azyma, quae nusquam tamen in scripturis legerunt pascha appellari, deinde ꝑpter azyma cōtaminatio nō erat uitanda, quandoquidem & immundis uesci illis licebat. Inde 19. memorans tempus in quo Christus condemnatus fuit, scribit: erat autem parasceue paschae. Vbi rursum inconsiderate quidam, per pascha sabbathum uolunt intelligi.

Iudaei sabbatho, incipiente in uespera diei sexti, pascha hoc anno celebrarunt.

Parasceue ergo non sabbathi, sed paschae, id est, dies praeparatorius ad solennitatem paschae, is dies, quo crucifixus Christus fuit, erat. Sic eum & sancti habuerunt. Nicodemus enim & Ioseph ab Arimathia, emerunt eo die unguenta, et sindonem, atq; Dominū unctum sepelierūt, quae haud magis in ipso die paschae, quā sabbatho licuissent. Sic & mulieres illae, quae cum Domino erant, sua quoque unguenta mercatae fuere & pararunt, hoc ipso die

Sancti etiam pascha sabbatho celebrarunt.

parasce-

parasceues, ut postridie quiescerent secundum legem. Luc. 23. Hæc nequaquam sibi in ipso die paschæ permisissent, ne ad uesperam quidem, qua finem accepit, cum in secutum continuo sabbathū fuisset. Proinde nisi uim uerbis Iohannis adferre libeat, fatēdum est, publicum pascha Iudæis postridie quā Dominus passus est, illo anno fuisse celebratum, hoc est, in ipso sabbatho, unde & magnus iste dies sabbathi dicebatur, in quo scilicet & paschatis et sabbathi celebritas, conuenissent.

Neq; firmum est, quod quidam aiunt, Iudæos præter morem distulisse pascha, auiditate occidendi Dominum. Qui enim hoc ausi fuissent, cum tanta undiq; multitudo ad festum hoc uenire fuerit solita? Neq; pie dicitur, Christum pascha anticipasse, qui dum lex uigeret, legis omnia diligentißime obseruarit. Ad hæc aperte pugnat hoc cum ijs, quæ reliqui tres Euangelistæ scripserunt. Apud Matthæum enim sic ait Christus ipse: Scitis quod post biduum pascha fit, apud Marcum: Ac primo die azymorum cum pascha immolarent, apud Lucam: Venit autem dies azymorum, in quo necesse erat, immolari pascha. Proinde nisi his contradicere libeat, fatendum est, Christum pascha celebrasse pridie q̄ Iudæi suū celebrarent, & id iure, atq; secundum legem fecisse, quamlibet publico more, pascha illo anno Iudæi sequenti primum die celebrarint. Atque ita constat Christū eodem die et typicū pascha celebrasse, cum suū, et ipsā uerum pascha nostrum, fuisse immolatū.

Christus pridie quā Iudæi, sexto scilicet die pascha celebrāuit.

Horum inter se concordiam, nemo mihi quidem exa-

ctius,

ctius, atq; firmius tradidiße uidetur, insigni illo uiro Pau lo Burgensi, cuius sententiam paucis perstrictam, hic sub scribam. Memorat primum duas obseruationes, apud Iudæos obtinuiße, unde festa nonnunquam de die in diem translata fuerint. Prior est, quod si lunatio primi mensis, Abib qui aliâs Nisan uocatur, respondens nostro Apri= li, nempe uernali æquinoctio proxima, à qua festa reliqua numerantur, contingat post 18. diei horam, hoc est, post duodecimam apud nos, Neomenia ea, in diem sequentem ordinabatur, eo quod diei in qua luminariũ cõiunctio eue nit, tantũ sex horæ superessent. Etenim à sexta apud nos uespertina, dies Ebræis incipitur. Hæc uero obseruatio ui detur fuisse legitima, quia nõ nullã celebritatẽ Neomeniæ habebant, ut in quibus peculiaria sacrificia fuerant præ= cepta 4. Moscheh. 28. Idem & ex Iescha. primo notatur, unde par fuit, ut uel quartam diei naturalis partem habe= rent integram.

Neomeniæ trãslatio legitur.

Altera autem obseruatio, fuit ex traditione patrum, ne pascha, atq; adeo lunatio mensis Nisan, secunda, quar= ta uel sexta septimanæ celebraretur. Atq; hanc constitutã affirmant, per Rabbi Aeliezer consummata domo dei se cunda, postquam à Babylonijs, in terram suam redijssent. De secunda septimanæ, hanc caussam aßignant, quod si in ea, lunatio secunda feria fixa fuisset, euenißet festum expiationis, in sexta septimanæ, atque ita cum æque feriari in ipso, atq; sabbatho oporteat, duo quie ti sacri dies, continui incidißent, quod molestum tanto po pulo fuisset.

Neomeniæ et paschæ translatio illegitima.

pulo fuißet. Ita si Neomenia euenisset in quarta septimanæ, festum expiationis celebrandũ fuißet prima septimanæ, atq; iterum, duo prima sabbatha coniuncta, populum plus æquo grauassent. De sexta septimanæ, aliam adferunt rationem, quæ nostra in præsenti nihil refert.

Prima lunatio anno quo Christus passus est, euenit 19. hora quinti diei septimanæ.

Præter hæc ergo addit Burgensis, supputatione temporum diligenti habita, quam & peritißimi Ebræorum, cum quibus scilicet eam contulerit, comprobarunt, se ipsum deprehendisse, anno quo Christus passus fuit, coniunctionem luminarium, proximam æquinoctio uernali, secundum medium motum solis & lunæ, euenißе quinta septimanæ, hora decima nona, adiectis aliquot minutis. Ergo iuxta priorem obseruationem, non potuit eo die statui Neomenia, quod non haberet quartam eius diei partem integram, transferri igitur eam oportuit, in sextam incipientem scilicet, sexta apud nos hora uesperi, diei quinti. Sed cum obstaret altera obseruatio Iudæis, ne die sexto celebraretur, quod ita euenisset festum expiationis in primam septimanæ, iunctiq; fuißent duo dies, in quibus nephas erat, operis quicquam facere, transtulerunt secundo eius anni primam Neomeniam, atq; ex consequenti et paschæ solennitatem, nimirum in sabbathum, idq; ob traditionem patrum, quæ legitima tẽporis supputatione, eo anno fuit die sexto septimanæ, quæ iam à restituto templo obtinuerat. Vnde publicum, & omnibus iam obseruari cõsuetum pascha, obseruatum eo anno fuit, die sabbatho.

Sed

Sed quia mos hic à patribus, & propter sequentes solennitates receptus erat, Christus qui legi patris, quam patrum rationibus maluit obtemperare, ac etiam sequentium solennitatum nullam debuit rationem habere, quas scilicet aboleri iam oportebat, restituto nouo et spiritali Dei *cultu, pascha suum celebrauit, tempore ex lege patris legitimo, nempe die sexto, qui in uespera quinti incipiebat, qua* Pesach *suum, cum discipulis comedit.* Neq; ergo Christus *pascha suum anticipauit, neq;* Iudæi *illo peculiariter anno, ipsum propter patrandam necem* Domini *distulerunt, sed utriq; tempore, quod eis iam pridem legitimum erat, illud obseruarũt, quanq̃* Dominus *legitimo ex lege* Dei, *Iudæi autem legitimo ex traditione patrum.* Qui de *his uolet legere fusius, legat annotationem,* Burgensis *in hunc locum, adiunctam commẽtarijs* Nicolai de Lyra. *Annotauit de his &* Sebastianus Munsterus, *in* Kalendario *suo* Ebraico, *cap. de obseruatione* Neomeniæ.

Chistrus legitimo tẽpore Pesach comedit.

Tunc congregati sunt principes sacerdotum. Mar. 14. Luc. 22.

Huic Caiapha, *Iosepho aliâs nomẽ fuit, qui successit in sacerdotio* Simoni Camithi *filio, præfectus sacris à* Quin. Grato *tum præside, cui successit* Pilatus. *Remotus rursum à sacerdotio fuit, per* Vitellium, *proconsulem* Syriæ, *subrogato ipsi* Ionatha, *filio* Annæ, *lege* Iosephum, *lib.* Ant. 18. cap. 4. & 8. *Omnia enim, etiam sacra officia, p*

auaritiam & ambitionem sacerdotum, iam pridem à Romanis conferri solebant, ut quæ abolitioni accesserant proxime. Nolebant die festo Dominum capere, non religionis caussa, sed ne excitaretur tumultus, inde pridie festi capiendum statuerunt. *Vanus hic timor fuit, sed sæpe tamen eo solo abstenti fuere, ut dictum suprà. Iterum notatur à nemine crudelius insectari innocentiam & ueritatem, quàm ab omnium sanctißimis, & numeris omnibus præstantissimis.*

Cum autem IESVS esset in Bethania in domo Simonis Mar. 14. Iohan. 12.

Scribũt quidam in conciliata historia paßionis Christi, certum sibi haberi diuersam ab hac unctionem esse, quàm Iohannes descripsit, quod illic legamus, pedes IESV unctos, hic caput: illic Iudam nominatim obstrepuisse, hic promiscue discipulos: illic deniq; uideatur illa in domo Marthæ facta, cum hæc scribatur facta in domo Simonis: postremo, sit illa facta sex dies ante festum paschæ, hæc uero uideatur accidisse, quarta septimanæ proxime ante supplicium Domini.

Sed ne quis incerta, pro certis amplectatur, moneo ut nullius authoritatem Christiani tantam habeant, ut quicquam amplectantur, eo quod ipse qui si quis sit, id affirmauerit, sed iudicentur omnia. Sane haudquaquam certum hæc quidem argumenta faciunt, diuersam illam ab hac

unctione

unctione fuisse. Primum enim potuit lotis Christi pedibus hæc mulier, & in caput alabastro fracto reliquū unguentum effundere, uti factum autumat Augustinus. Deinde non est infrequens scripturis adeo synecdoche, ut multitudini alicui tribuatur, quod in unum aut alterum ex ea, duntaxat competit. Sic & duo latrones blasphemasse Christum scribuntur, quod unus tantū fecerat. Præterea nihil euincit, quod uideatur istis illa apud Iohannem unctio, in domo Marthæ facta, nobis uidetur in domo Simonis facta. Neque enim uero dissimile est, arctam fuisse eorum inter se familiaritatem, quibus pariter familiaris fuit CHRISTVS, præsertim in eodem uiculo habitātium. Aeque infirmum est, quod uidetur eis hæc apud Matth. facta die mercurij. Satis nanq; constat, hanc historiam hoc loco ab Euangelistis potissimum narratam, ut appareret, unde Iudas scelus & furorem suum conceperit.

Infirmæ coniecturæ, putantium diuersam hic et Iohan. 12. unctionē descriptā.

Nobis quidem multo firmiores uidentur coniecturæ, eandem à Iohanne unctionem descriptam, quod utramq; Bethaniæ, & sub tempus supplicij Christi accidisse, eisdem uerbis contra eam murmuratum, murmurq; à DOMINO repressum, & unctricem excusatam legamus, neq; uerisimile est, post increpitum seuere adeo Iudam, discipulos reliquos idem ausuros fuisse. Nam illi putant unctionem à Iohanne descriptam, prius factam. Vide quàm isti certi sint, sic & alijs in rebus sibijpsis imponūt.

Coniecturæ quod eadem hic & Iohan. 12. unctio.

Diuersa est unctio Lucæ 7.

Porrò illam quæ Lucæ 7. legitur, non dubitarim aliam eße, quod illam longe ante supplicium, & in Galilæa factam, arguunt eius loci circunstantiæ, cum hæc facta sit, sub tempus supplicij, & Bethaniæ, deinde quod illic peccatrix anonyma, hic laudata soror Lazari Maria unxiße legitur. Extat liber Iaco. Stapulensis de tribus Magdalenis, in quo error ille ridiculus confutatur, quo stupidi nugatores, eandem mulierem fecerunt, & illam peccatricem Lucæ 7. & Mariam Magdalenam, de qua Dominus septem Dæmonia eiecerat, quæq; secuta Dominũ fuerat, ex Galilæa, Lucæ 8. Matth. 27. & 28. Mar. 15. & 16. Iohan. 21. Et Mariam sororem Lazari, de qua Lucas 10. Iohan. 11. & 12. Quas tres fuisse, omnino uerisimile est, duas autem fuisse ad minimum, aperte conuincitur. Nam ut maxime quis cõtendat Mariam sororẽ Marthæ fuisse, illam peccatricem apud Lucam, quod tamen haud uerisimiliter faciet, inficiari non poterit, aliam fuisse Mariam Magdalenam, quæ ex Galilæa erat.

Ergo mulier hæc, soror Lazari & Marthæ fuit, ea nimio quodam Domini amore, accepit alabastrum unguẽti, nam in eo genere uasorum optime seruari unguenta, author est Plinius, lib. 13. Iohannes & pondus expreßit, et speciem, quam Marcus quoq; indicauit. Nam libram unguenti accepiße scribit, & nardini, atq; confectionis probatæ, unde πιστικὴν dixit: Precium Iudas expreßit, nempe denariorum trecentorum, id est, scutatorum franci corum triginta. De unguento nardino si libet, lege Dioscoridem

ridem lib. 1. cap. 72. Hæc omnia, præter quam quod præ sagium erant mortis Christi, ut ipse ea interpretatus est, ingentem mulieris huius erga Christum amorem indicarunt. Nobis tamen cum primis perpendendum, sic Dominum uoluisse mortem suam honorari, ut & nobis cũ ipso cõmori libeat, quando hæc una ianua est, uitæ beatæ.

Videntes autem discipuli indignati sunt. Mat. 14. Iohan. 12.

Per *synecdochen, unum Iudam murmuraße credo, eo quod fur eßet, & doleret sublatam sibi de hoc pretio furandi occasionem. Sic semper aliud impietas prætexit, aliud in corde agitat. Sed notãda diligenter responsio Domini affirmantis bonum opus erga se operatam hanc unctricem, utiq;, quia opus eximiæ charitatis & obseruantiæ, erga ipsum ista unctio erat. Discamus ergo hinc nihil damnare, quod ulla ratione bonum esse queat.* A corde, non *externis circunstantijs bona opera æstimanda sunt. Vnde quod discipuli à pretio & usu, hanc unctionem existimaßent, damnarunt eam, & reprehensi fuere à Domino. Sane plausibilis erat Iudæ reprehensio, quod omnino uideretur præstare multis necessaria tribuere alimenta, quam tantum insumi in unius non neceßarias delitias. Sed in præsenti, hoc* Domino *placuit, præ illo. Cum igitur cor incognitum nobis sit, à quo operum bonitas pendet, ne simus ad condemnandum faciles.*

Nihil temere dãnandum.

Notatur præterea, & rebus ad delitias conditis, pios posse uti, modo iuuandi pauperes occasionem nō prætereant. Indubie nanq; tum, cum Christus tam pretioso delibutus unguento fuit, non pauci fuerunt, quibus uix adfuerit panis ad uescendum, sed dum illi non adeßent, permisit huic mulieri, se isto pretioso unguento, ad cohonestandam suam mortem perfundere. Nemo igitur quærat delitias, nemo item eos qui præsentibus, non quæsitis, utuntur damnet. Nihil enim est ab optimo Deo in usum nostrum conditum, quo non possint bene uti pij 1. Timoth. 4. Ad hæc ut in alijs deniq; rebus externis, ita & in usu delitiarum discrimē esse Dominus uoluit, Dauidem, Schlomoh, & alios sanctos reges atq; principes constat, sæpe uarijs delitijs abundasse, cum multis alijs uix necessarius cibus adesset, neq; tamen eo nomine Deo displicuisse. Tantum adsit dilectio, quæ proximi necessitatem non prætereat, adsit studium sanctimoniæ, ne carnis concupiscentijs indulgeatur, adsit deniq; animus in omnibus Dei gloriam quærens, et nulla creatura fuerit, cuius usus nocere poßit.

Delitijs uti & pij poßunt.

Non est autem prætereūdum, quod ait: pauperes semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis, quod uidetur hoc sensu dixiße: Sinite me rerum omnium Dominum, uel iam moriturū, etiam delitijs uti. Vngi solent mortui, & ego iā iam ad mortē rapiar, unde paulo post sepeliendum ista modo me unxit. Dignior plane haberi uobis debebam, quàm ut tantulum officij impendi mihi egre ferretis. Si curæ uobis pauperes sunt, nunquam uobis

Pauperes semper habebitis.

uobis ij deerunt, poteritisq; illis semper benefacere, me autem corpore, & corporalibus utentem beneficijs, non semp habebitis. Sane his uerbis, omnia quibus ipsum demereri officijs possumus, proximo monuit, impendenda, iuxta ea, quæ suprà 25. sub finẽ habuimus. Nequaquã itaque Domino gratificãtur, qui modo in cælestibus regnantem, externis istis uolunt officijs demereri, si ea non conuertant in usus pauperum.

Admiranda uero & æmulanda est Domini lenitas, qui impiam Iudæ reprehensionem, tam leni castigatione refutarit. Adijcit postremo Dominus: Amen dico uobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Euangelion in toto mundo, hoc quoque quod hæc fecit &c. In quibus præter mirificam sanè commendationem huius unctionis, prædixit Euangelion hoc, utique de seipso, quod morte sua electos consummauit, & beat, in toto mundo prædicandum, quod utique debuerat discipulorum animos erigere, ne putaßent morte ipsum extinguendum, audientes futurum, ut non tantum ipse, in toto orbe saluator prædicaretur, sed etiam præsens huius mulierculæ officiolũ. Tanti scilicet ipsum esse, & tam egregie collocari, quicquid ipsi officij fuisset impensum, utcunq; nunc in humilitate extrema filius hominis obuersaretur.

Tunc abijt unus de duodecim.
Mar. 14. Lucæ 22.

Vide quam uere scripserit Paulus radicem omniū malorum esse habendi cupiditatem, & eos qui uolunt ditescere, incidere in tentationem & laqueum &c. 1. Timoth. 6. Quod paulum lucelli, huic dilapsum esset, audet miser uendere in mortem, saluatorem & magistrum suum. Oportunitas tradendi Dominum, quam quærebat, fuit, ut sine turba illum traderet, sicut Lucas memorat. Ita impij quiduis, quā D E V M *timent.*

Cæterum primo die azymorum, accesserūt discipuli. Mar. 14. Lucę 22.

Ante biduum enim dixerat illis, se post biduum pascha celebraturum, cum ut suprà dictum, publicum pascha postridie celebraturi reliqui Iudæi essent. In Luca legimus etiā in præsenti, Christū priorem misisse Petrum & Iohannē paratū pascha, ac tū rogasse illos, ubi parare deberent. Porrò eo quod ad ignotum illos mittit, uirtutem suam eis declarat, quo in fide confirmarentur. Prædicit ergo eis, occursurum ipsis hominem baiulantem hydriam aquæ, iubetq; eos illum sequi, ac quocunque ingrederetur, interrogare eius domus patrem familias, ubi sit suum diuersorium, ad edendum cum discipulis suis pascha, eumq; mox ipsis ostensurum triclinium magnum, stratum, paratum, ubi pascha pararent. His sanè fidem ipsis confirmare uoluit, ut aliâs sæpe, re ipsa demonstrās, omnia sibi in manu eße, neq; defore quicquam

etiam

etiam ad copiã electis, & deo fidentibus. Eo aũt q̃ iubet dicere patri familias: Magister dicit, tempus meũ prope est, hunc uidetur habere sensum, uos paschæ solennitatem differetis, in diem proximum, mihi hac uespera auspicanda erit, tempus enim meum prope est, ut & ipse immoler uerum pascha.

Tẽpus meum ppe est

Vespere autem facto discumbebat cum duodecim, Mar. 14. Lu. 22.

Lucas scribit: dixisse eum discipulis, desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum antequam patiar. Dico enim uobis, post hac non edam ultra ex eo &c. Nam ultimum hoc in mortali quidem corpore, cum ipsis erat conuiuium agitaturus, in quo & plurima, salutifera doctrina plena, erat ipsis locuturus. Hinc peculiari quodam affectu desiderasse se ait, id ipsum, cum eis habere. Ad hæc gaudebat tandem tempus aduenisse, quo munus suum perficeret, & operi redemptionis supremam manum imponeret. Illud quod poculum, actis gratijs eis porrexit, iubens ipsum inter se diuidere, addens se de fructu uitis deinde non gustaturum, donec regnum Dei adueniret, indicare uidetur, hæc Dominum sub finem conuiuij dixisse, cum iam à corporali cibo, ad spiritalem, nempe uerba sua uiuifica, transitum faceret.

Desiderio desideraui

Eoq; per hæc, quòd dixit se posthac, non ultra comesturum ex paschate, donec compleretur in regno Dei, & non bibiturum de fructu uitis, donec aduenerit regnum

Dei, simpliciter intelligo uoluisse significare, prope adeó adeße regnum Dei, ut nihil cibi aut potus corporalis sumpturus deinde esset, donec illud in se, deposito mortalitatis onere, aduenißet, atq; in eo, pascha fuisset cōpletum, facto scil. post sui immolationem, de mortalitate, ad immortalitatem transitu. Attamen post resurrectionem, ad comprobandam eam, edit & bibit cum eis, ut Iohan. 21. et Acto. 10. Petrus testātur. Matthæus & Marcus illud, quo Dominus negauit de fructu uitis, se post hac gustaturum, repetijße memorant, post oblatum discipulis calicem noui testamenti, & addidisse, usque in diem illum, cū illud bibā uobiscum Nouum in regno patris mei. Vbi nouum uocatum ab ipso accipio, quod nouo modo, immortalis iam factus, & in regnum gloriamq; patris translatus, cum discipulis bibit. Regnum Dei & patris, statum resurrectionis uocat, ad quem ubi & nos peruenerimus, completū in nobis quoq; regnū dei erit, sublata scil. ut morte, ita & impietate uniuersa. Cæterū pascha completum tū fuit in regno Dei, quando ipse pascha nostrū extitit immolatus, atq; ita impetratum nobis, ut liberi à percutienti Angelo, ex Aegypto, hoc est, peccati & mortis seruitute, perducamur in terram promißam, hoc est, congregationem sanctorum, & regnum Dei.

Complet pascha, bibit nouum uinū in regno Dei.

Aduentus regni Dei quid.

Donec.

Deniq; ex illo: non edam ultra ex eo, donec &c. non debet colligi, rursum ipsum, pascha corporale cum discipulis à resurrectione comediße, sed hoc (ex eo) ad promiscuum cibum referendum est. Ad hæc non potest

omnino

omnino hinc certo colligi, q post resurrectionem comederit, sed tantũ q post hoc dictum in mortali corpore nihil comederit, sicut ex eo: sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos, scabellum pedũ tuorum, certo quidem colligitur seßurum Christum ad dexteram patris, donec inimici eius ponantur scabellum pedum eius, sed postea non sessurum, inde colligi non potest. Ad hunc modum neq; hic colligi potest, post resurrectionem Christum pascha cum discipulis comedisse, licet certo euincatur, post hoc dictum nihil ex præsenti pascha mortalem gustaße. Sed ut dictum est, post resurrectionem, ad carnis suæ ueritatem probandam, comedit, sed de cibis alijs. Ne quem uero offendat, q legitur Dominum discubuisse, cum à stantibus lex edi pesach, iubeat, nam ante & post comesum agnum sedisse, eum intelligendum est, non dũ pesach ederent.

Et edentibus illis dixit: Amẽ dico uobis, q unus ueſtrum, Mar. 14. Lu. 22. Io. 13.

Putãt quidam Dominũ discipulis pedes lauisse, antequã mysteriũ corporis & sanguinis sui eis cõmendaret. Quid mihi uideatur, infra dicã. Certe ad mysteriũ præsens, Iudam à Domino admißum, & pedes ei quoque lotos, nihil dubitandum. Nihil enim omisit Dominus, quo reuocari merito debuerit. Qua caußa & in præsenti eum monuit. Quod autem discipuli, audito, unum ex ipsis Dominum proditurum, uehementer mœsti redditi, singuli cœperũt interrogare, nũ ego sũ domine? mo net, ut et nos si malus qſpiã, et nocens in nostra esse cõgregatiõe deprehẽdatur, ꝑturbemur et doleamus et q ille deꝫ

Dolẽdũ si quis inter nos malus.

offendit, & quòd prauo exemplo sui, aliorum quoq; in tegritatem labefactat. Quod cum Corinthij posthabuissent, admissa à quodam ex ipsis ea fornicatione, quæ nec inter gentes quidem audiebatur, fuerunt uehementer à Paulo increpiti: Et uos inquit, inflati estis, ac non potius luxistis, ut tolleretur de medio uestrum, qui facinus hoc perpetrasset, 1. Cor. 5. Nam ex hoc discipulorum mœrore, colligere non possum, timuisse singulos, ne tanto sceleri affines forte essent, ut sanè uere pia corda, nihil sibi fidunt, & quantum ex ipsis est, agnoscunt semper se peccato, quàm iustitiæ uiciniora. Nam paulo post nolebant, etiam prædicente Domino, minori malo, nempe defectioni ab ipso, et fugæ, affines sese agnoscere. Eoq; caussa purgandi se, à tanti sceleris suspitione, quilibet Dominum interrogabat, num ipse ille proditor esset.

Dominus autem qui monere Iudam uolebat, prodere nolebat, respondit: qui mecum intingit manum in catino, hic me proditurus est, quo nihil plus, quàm antea dixit, nisi quòd exaggerationem hoc paulo maiorem habet crudelitatis Iudæ, quòd modo cibum una sumeret, ex selectioribus scilicet discipulis habitus, & mox posset Dominum et magistrum suum, sibi tam fauentem, & blandientem, ut ad eundem catinum admitteret, tradere ad supplicium. Neque apertiorem & Iohanni datam responsionem, sed tam ipsi, quàm alijs discipulis dicere hæc uoluisse, credidero. Ex uobis est, qui me prodet, et ex hic præsentibus, quos ex omnibus discipulis delegi, ut semper mecum

per mecum eßetis, huic mensæ adhibitus est, mecum mittit manum in catino, & ego intinctum panem, illi porrigo, ut nulli familiaritatis genere à me non sit dignatus. Etenim si Iohanni, indicaßet certo, quis ille proditor esset, facile intellexisset illud quod Dominus, post traditam offulam, Iudæ dicebat: Quod facis, fac citius. Iam scribit Iohannes, id à nemine discumbentium intellectum fuisse. Monemur uero hinc, ut peccatis occultis mederi quidem monendo studeamus, prodamus autem minime.

Nemini nec Ioan. quidem pditorē indicauit.

Per illud autem: filius quidem hominis uadit sicut scriptum est, &c. docet nos unde consolationem in afflictionibus petere debeamus, nempe ab eo, ut recordemur, bonā ita Dei uoluntatem exigere. Pater uoluit pati filium, & in mortem tradi à discipulo, id filio non potuit displicere. Eo autem nihilominus ita peccauit proditor, ut ei quidem præstiterat, non fuisse natum. Melius enim ei fuißet omnino nunquam fuisse, quàm in æternum excruciari. Ad gloriam tamen Dei, cum & hoc faciat, quòd fuerit, et cru cietur in æternum, si Deum, & uniuersitatem operū eius spectemus, bonum est quod fuerit, sed non ei. Atque hoc cōtra Anabaptistas facit, si enim unquam ut liberaretur è geenna, et beatus redderetur, futurū esset, bonū sanè fuisset, etiam ei, ipsum fuiße natū. Quæ enim pœnarū tanta atrocitas, & diuturnitas esse possit, quam non præstet perferre, & postea æternum beatum eße, quàm nunquā omnino fuiße?

Bonū erat illi, si natus non fuißet.

Iohannes monet præterea in Iuda hoc, impletum illud

psal.

Psal. 41. *Qui edit mecum panem, sustulit aduersum me calcaneum, hoc est, aduersatus est mihi, & euertere per insidias conatus. Eb. ita legitur: etiam pacificus meus, quo fidebam, qui una cibum mecum sumebat, is dolo subuertere me, ut qui currentem supplantet, et imprudentem cadere faciat, aggressus est.* Etenim Iudã inter pacificos suos, hoc est, amicos & familiares Dominus habuerat, eo loco posuerat, ut iure debuißet, illi multum fidere, qđ tamen non fecit, sciens pridem eum diabolum esse, Iohan. 6. sed psal. hic secundum externa loquitur, in quibus sanè apparebat, ei multum à Domino credi, ut sanè externa credebantur, & ausus tamen fuit, leuare calcaneum suum, ad supplãtandũ Dominum, hoc est, dolũ ad perdendũ ipsum, instituere. Id si dominus æquo animo tulit, debemus et nos domesticorum nostrorum iniuriam, non grauatim ferre propter ipsum.

Vescentibus autem eis accepit IESVS panem,

Mar. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11.

Vbicunque Euangelistæ memorant, Dominum panem in manus sumpsisse, gratias egisse, simul memorant. Quo docemur, quoties Dei beneficijs utimur, par esse, ut bonitatis eius, cum laude recordemur. Vnde Marcus hic cum alij habent εὐχαριστήσας, id est, cum egißet gratias, ipse habet εὐλογήσας, id est, cum benedixisset, hoc est, deum laudasset, et mox ubi memorat de poculo, cũ alijs habet, εὐχαριστήσας. Vnde satis liquet εὐλογεῖν et εὐχαριστεῖν idem esse.

Gratiæ agẽdæ quoties dei beneficijs utimur.

Cæterum

Cæterum Christus cū iā iam mortem oppetiturus esset, uoluit discipulis suis testari, hac salutem ipsorū, ut et credentiū omniū perfecturum. Dehinc, quia omnis uita iustorū, in eo sita est, ut id credāt, uoluit per similem fractionē panis poculiq; distributionē, eos in posterū, huius suæ mortis, p ipsis obitæ meminisse. Quis enim omnino possit non summe diligere eū, quem credit p sua æterna salute, mortē oppetiisse? Siq; diligat qui queat nō pro uirib. ad ipsius uolūtatem, omnia attemperare? Vt ergo cibo corporali, corpus alitur, uegetatur, & ad opera sua roboratur, ita beata hac memoria, qua certa fide recordamur dominū Iesum Christum, pro nobis mortuū, morteq; sua effecisse, ut pater nos suos uelit habere filios & hæredes, peccata omnia condonare, & æternā uitā, ultro donare, fiducia uera in Deum, uita scil. iustorū, alitur, uegetatur, & incrementum sumit, planeq; redditur ad opera pietatis, cor alacre, & indefessum. Sic demum caro Christi uere editur et cibus esse uitæ æternæ sentitur, bibitur uere sanguis eius, & potus saluificus percipitur, uti Io. 6. longo nos sermone Christus ipse docuit. Quem sermonem, à præsenti, illis alienū facere permittamus, qui perituram escam panis, uiuificæ carni Christi, prætulerint. Illic legimus: panis quem ego dabo caro mea est, quā ego dabo pro mundi uita, caro mea uere cibus est, et sanguis meus uere potus, qui edit meam carnem & bibit meū sanguinem, in me manet, et ego in illo etc. Hic: edite, hoc est corpus meū qd' pro uobis traditur, bibite, hic est sanguis meus, qui in remissionem peccatorum

Sūma huius loci, et usus cœnæ dominicæ.

Idem hic & Io. 6. docetur.

catorum uestrorum funditur. Quid hic uariat? Nunquid idem utrumq; Dominus uoluit, idem monuit?

Exorta pridem est, proh dolor, plusquã Schytica, circa hæc sanctissima mysteria, digladiatio, & quod summæ charitatis symbolum nobis esse debebat, male conciliati quidam homines, materiam fecerunt, atrocissimæ inimicitiæ, & insectationis fratrum, scissionisq; Ecclesiarum. Dominus donet illis agnoscere, cui ita furendo, contra sanctissimam ueritatem Christi, contra innocentiss. ministros eius, contra unitatem Ecclesiarum, mereant. Nos ut in alijs fecimus simpliciter, & citra ullius nisi peccati et mendacij insectationem, id quod hic non dubitamus, nobis reuelatum diuinitus, & apertis scripturis traditum, proponemus, iudicium sit penes electos.

Quædam na dẽt circa hæc contentiosi.

Igitur cũ non possit facile is sermo obscurus esse, cuius scopus sit probe cognitus, primum extra dubium pono, hic Christum uoluisse suos certos reddere, se pro salute sibi credentium moriturum, & hortari, ut huius tanti beneficij diligenter porrò meminissent, quo scil. fiducia illorũ in se, qua æterna uita percipitur, corroborarẽtur. Prius, omnibus contendere nolentibus, abunde uerum agnoscetur, uel ex eo, quod memorat, corpus suum, pro suis tradi, sanguinem in remissionem peccatorum, ipsorum fundi, esse sanguinem testamẽti noui, hoc est, quo fœdus gratiæ, Deum inter & ipsos, in æternum confirmaretur. Quod autem horum memoriam suis frequentem esse uoluit, id declarat, facite hoc in meam commemorationem.

Quid hoc loc. Christus specta rit.

Vtiq;

Vtiq; qua memores eßent, salutem sibi, per mortem eius partam. Proinde scopus hic Christi fuit, discipulos suos certos reddere, suũ corpus & sanguinem, pro ipsorũ salute iam iã traditurũ in mortem, cuius deberent porrò, frangendo panẽ, & diuidendo inter se calicẽ, esse memores.

Huc itaq; faciant necesse est, quæcunq; dixit & gessit. Iam id quod dixit, est: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod traditur pro uobis, etc. Quod geßit, est, ꝗ panem fractum dedit edendum & calicem bibendum. Ergo quod uerba monuerunt, corpus eius, pro discipulis tradi, & sanguinem in remissionem peccatorum ipsorum, fundendum, idem oportet, repræsentarit exhibitio panis & calicis. Vt enim efficatior quodammodo agnoscitur, traditio rei cuiuslibet, cũ ea, uerbis simul fit, et signis, unde potiores donationes & uenditiones, atq; fœdera cum signis, apud gentes quaslibet fieri solent, ita cum donatio hæc corporis & sanguinis Christi, eiusmodi sit, ut cã credidiße, uitam æternam adferat, debuit sanè fieri eo modo quo agnosceretur efficacissima, & summi pariter momenti, eoq; adiũctis signis. Sicut & post resurrectionem donans suis spiritum sanctum, inflabat in eos, dicens: Accipite spiritum sanctum, & plane uix aliquid insigne diuinitus donatum hominibus scriptura memorat, ꝗ non signis aliquibus repræsentatum corporalibus legamus. Pane autem & uino potißimum præsentem Christus donationem uoluit perficere, quod sicut corpus his potissimũ alitur et ad opera sua uegetatur, ita animus, qui fide uiuit,

Per signa præstantiora donantur.

non aliunde uel in uita conseruari, uel ad opera pietatis uegetari queat, quã memorando, sc, per ipsius mortem, filium Dei & hæredem constitutum.

Germanus uerborum domini sensus.

Porrigendo ergo panem, ait: accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur, hoc est, sicut hunc uobis trado panem edendum, ore corporis, ita dono uobis corpus meum edendũ animo, nã dabitur iam pro uita uestra in mortem, symbolum hoc corporis mei est, ut sicut panem à me acceptum, ore comeditis & in uentrem traijcitis, ut inde uita uestra sustẽtetur, & ad opa ualeat, ita animo credatis corpus meum pro uobis tradi, ut hinc fiducia uobis in deũ alatur, et corroboretur, q indubie filios & hæredes uos agnoscet, pro quibus ego corpus meũ, in mortem tradidero. Hunc germanũ esse sensum uerborũ hic Christi, ex scopo, & statu huius totius sermonis et negotij, quem præmisi, patebit, non contentiosis omnibus, et analogiam fidei, secundum quam eße debet omnis prophetia. Ro. 12. spectantib. Nam ubiq; Christus sui similis fuit, uerbo & opere aliud nihil docuit, quàm credendo in ipsum, nos æternam uitã habere, citra ullas res externas, igitur etiam in præsenti idem egit, neq; aliã sui manducationem docuit, q̃ qua æterna uita cõstat, ea fidei manducatio est, & nequaquã, quæ fit ore, cum ea & impijs communis sit. Ergo panem ore & corporaliter, corpus uero suum, animo & spiritaliter manducandum, hic præbuit. Caro enim est, quicquid nõ uiuificat, eoq; nihil prodest, iam huiusmodi est, quicquid sine fide est. Vnde si manducari ore

Christus non potest mãducari nisi in salutem, ergo tantũ spiritaliter.

cariore possit Christus, ut poterit, si realiter fuerit in pane, quem æque edit, impius atq; pius, manducabitur Christus sine fructu, imò cum condemnatione, quod ex Paulo probatur, id uero uerbo eius pugnat, quo affirmat, uitam æternam habere, qui se manducarit, Iohan. σ. Ergo non est nisi una CHRISTI manducatio affirmanda, quæ que solis discipulis competat, ut solis sanè credentibus hæc conueniunt: quod traditur pro uobis, qui effundetur in remissionem peccatorum uestrorum.

Sunt quidam magni, ut multis habentur, utinam non etiam sibi, qui quidem agnoscunt, uerum panem à discipulis comesum, uerumq; uinum bibitum, coacti scilicet uerbis DOMINI & Pauli, sed contendunt realiter tamen in panē Christi corpus per uerba ista Domini, hoc est corpus meum, &c. transpositum, & in uinum sanguinem. Hi primum, à uerbis Domini, recedunt, quod nusquam non impingunt, alijs. Neq; enim dixit Dominus in hoc, sed, hoc est corpus meum. Et non fuit, panis id qd' corpus Christi realiter & corporaliter, alioqui panis quantitatem quoq; & figuram corporis Christi iam habuisset, nō minus quàm aqua, facta uinum, non aquæ, sed uini proprietatem habebat. Sunt namq; opera domini uera, & suas proprietates plenißime habentia. Sic si quos unquam sanos fecit corporaliter, id ita apparuit, sustulerunt enim huiusmodi lectos suos, & sani, omnibus uidentibus, in domus suas abierunt. Ita si quem curauit spiritaliter, et id ipsū ita uere, abdicatione impietatis, et studio pietatis, apparuit.

Non dixit in hoc, sed hoc est corpus meum.

Opera domini uera.

Panis non est factus corpus.

Cum ergo fateri necesse sit, panem post hæc uerba Christi, panem mansisse & ut panem à discipulis comesum fuisse, neq; corporis Christi, re ipsa, & corporaliter quicquam præ se tulisse, confitendum pariter est, Christum in cæna ex pane non effecisse suum corpus corporaliter. Iam in panem latenter & corporaliter tamen, illud transposuisse, affirmatur, ut dictum, sine uerbo. spiritaliter ergo panis à Christo datus discipulis, corpus eius fuit, & est hodie electis omnibus, hoc est, accipiente homine externo panem dominicum, spiritus & internus homo, uescitur corpore Christi per fidem.

Panis corpus est, spiritaliter.

Hanc rationem, omnia opera domini uera, eoq; si corporalia sint, sic semper apparere, unde si hic Dominus ex pane suum corpus realiter & corporaliter fecisset, oportuisset ita apparere, et in præfatione in quartum Tomum postillæ, quam uocant, Lutheranæ, à me in latinũ uersæ, præposui, uolens fratribus per Italiam, fidei nostræ rationem reddere. Id Lutherum supra quàm credidissem, male habuit, euulgauitq; ea caussa, contra me Epistolam, qua non uideo, quid posit fingi, æque calumniosum & maledicum. Virum in Domino ueneror ut hactenus, sed extra infaustã istam sacramentariam contentionem. Ibi raptus impotentia animi, cum ego miracula Domini corporalia, corporaliter etiã semper apparuisse scripserim, ipse prætermittens, corporalia, in quo tota uis argumentationis sita est, magno contemptu & amaro risu, irridet me, atq; adserit sic argumentatum: Quædam miracula Domini

Calumnia Lutheri.

Domini, sunt uisibilia, ergo omnia, atq; hinc concludi, Christum regnare, falsum eße, eo q; non sit miraculum ui sibile· Subiungens dirum hoc, ne quid aliud dicam, epiphonema: His spiritibus credat doceri ueritatem, si quem perire delectat· Si hoc non est, calumniari, an furere dicã, nescio quid utrunq; sit· Argumentatio mea non est: aliqua opera domini ita sunt, ergo omnia· Sed omnia sic sunt, ergo & hoc· Etenim scripturam enarrans, debeo scripturæ iudicium sequi, ad hæc de Deo quid sciam, nisi per scripturam? Iam uniuersa scriptura, nullum omnino opus dei prædicat corporale, quod non uere tale fuerit, & corporale re ipsa apparuerit, neceße est igitur, ut talia credam cuncta Dei opera, corporalia, corporalia iterum dico, ne irati isti homines, id obaudiant· Deinde cum Dominus dicendo: hoc est corpus meum, nihil tale effecerit, concludo opus & miraculum hic corporale, nullum feciße, hoc est, panem non immutasse corporaliter·

Si iam ex ulla scriptura, uel unam talem orationem proferre poterunt, ubi Dominus, dixerit, hoc est illud, & uoluerit intelligi, hoc illud corporaliter esse, nec tamen ita apparuerit, sed manserit hoc, ut antea erat, uolo non solum hic in sententiam ipsorum ire pedibus, sed etiam uitã meam in manus ipsorum ponere· Si dicant, & si nullam similem demonstrare poßumus, satis nobis hæc fuerit, nemo q est, nesciat quid Panis sit, quid, Est, quid, Corpus· Iam Dominus dixit, hoc, id est, panis, est corpus meum· At eße corpus, est reàliter & corporaliter esse, ergo pa- *Sacra anchora astruentiũ*

nis realiter & corporaliter est corpus Christi, quicquid appareat, quicquid simile uel dissimile, cũ reliquis operibus Domini habeat. Non ratio hic, non sensus, sed fides adhibenda est. Primũ aio, hoc non sequi. Nam fatentur ipsi, quanquã ualde ægre, nõ semper orationes huiusmodi, hoc est illud, etiam cum utrunq; corpus est, sic accipiendas, qđ oporteat, unum alterum esse corporaliter. Caro mea inquit Christus, est uere cibus. En caro Christi corporalis res est, item & cibus, animus enim non edit, sed corpus, si proprie uelis loqui reiectis tropis. Rogo iam, an uolu erit his uerbis, Dominus significare, carnem suam corporalem cibũ esse? Nequaquam dicent, sed spiritalem. Cur ita? Quia caro etiam Christi non prodest quicquam, manducata carnaliter, hic autem loquitur de manducatione, quæ adfert uitam æternam. Atqui sequi ur iam, ut innumera alia exempla prætercam, uel hinc solũ, ex hac sola orationis figura, panis est corpus Christi, haudquaquam concludi posse, panem id realiter & corporaliter esse, quod Christi corpus. Nequaquã enim ubicũq; hæc orationis forma in scripturis legitur, significatur, unum idem esse, qđ alterum, realiter & corporaliter.

Ex hac oratione, hoc est corpus meũ, non concluditur, panẽ esse corpus, corpo liter.

Quapropter aliunde probandum est, quomodo (est) hic accipiatur, & quo pacto hic Christus panem suum esse corpus dixerit. Si tum circunstantias huius loci perpendimus, ꝙ post hanc orationem, hoc est, etc. panis, panis, & uinum, uinum perseuerauit, item quod illud, quod traditur pro uobis, mox subiunctum, pani non possit competere,

Circũstantiæ etiam huius loci, cogũt est, nõ ac= ῥεῦσας= κτικῶς.

petere, quod tamen oporteret, si panis idipsum, quod corpus est, factum esset realiter & corporaliter, denique si perpenderimus, quomodo in Luca & Paulo, calix nouum testamentum eadem orationis figura dicatur, & tamen neq; calix, neq; uinum in calice, realiter nouum testamentum fuit, quod foedus inter Deum est, & electos, res spiritalis, gratia Dei, & fide electorum constans, has inquam etiam huius loci circumstantias, ubi expendimus, uidemus neceße eße, ut fateamur, hic (est) non accipiendum, ὑπαρκτικῶς, alioqui ueritas huic miraculo, quae cunctis alijs miraculis & operibus dei adest, deesset, & panis eßet pro nobis traditus, & oporteret etiam nouum testamentum, cum multis alijs rebus spiritalibus eße, rem corporalem.

Praetereo innumera alia absurda, quae consequi oporteret, admißo, quod sola haec orationis forma, hoc est illud, probet, hoc esse illud realiter & corporaliter. Plane & hic aduersarij, eius rei deprehendu̅tur, cuius alios culpare satis nequeunt, Omnis siquidem ipsorum argumentatio, & sacra hac in disputatione anchora, est, argumentatio à particulari ad uniuersale, uel saltem ad alteru̅ particulare. Nempe, alicubi in scripturis, ubi ita dicitur, hoc est, illud, hoc illud realiter est, ergo ubiq;, uel saltem in praesenti loco sic quoq; habet, aut certe arguunt, alio uitio, ab eo, qd' simpliciter est, ad id quod modo aliquo: Panis est corpus Christi, ergo est corpus Christi corporaliter, cum sit & alia ratio, qua panis corpus sit, magis ad analogiam fidei, & scripturas reliquas respondens.

substantive

Aduersarij argu̅ut à particulari, ad uniuersale uel aliud particulare.

Nam tolle unam hāc ipsis oratiunculā, hoc est corpus meum, nihil omnino præterea habent. Iā adijce tantum, qđ Dominus ilico subiecit, quod traditur pro uobis, & etiam hanc eis abstulisti. Auocat enim continuo, te hæc particula, à pane, ad ipsum corpus domini, quo te profecto cogent respicere, & quotquot præterea scripturas consulueris. In primis autem, loci huius status, et analogia fidei, quæ haudquaquam admittit, credere Christum ad panem, posito in eo suo corpore, discipulorum mentes uoluisse detorquere. Neq; feret aliam manducationem eius agnoscere, quam quæ tradita est, Iohan. σ. quòd nulla alia salutaris. His itaq; perpensis, nos simpliciter accipiemus Christum hic corpus suum dedisse discipulis, sed quod animo per fidem susciperent, panemq́; illud uocasse, quo uiuacior & efficacior esset, rei spiritalis donatio, exhibita sub signis corporalibus, uti & de spiritu sancto fecit, uti & de baptismo scriptura loqui solet. Sic uerba eius syncériter accepero, ut cum alijs eius uerbis conueniant, cum diuersa expositio, nullis omnino alijs scripturis consonet, sed plane aduersetur plurimis.

Epilogus.

Hoc uero eodem sensu, quo uerba ad porrectū panem dicta, intelligenda censeo, & uerba ad calicem dicta, accipienda affirmo, & affirmabunt mecum, quicunq́; θεοδίδακτοι esse uolent, uerba Domini ex ipsius sententia, & uerbis intelligere studentes. In Matthæo simpliciter ait exhibito poculo: Hoc enī sanguis meus, ille noui testamēti, q̃ p multis offūditur ī remissionē peccatorū. Marcus

eadem

eadē habet, præter illud, ī remiſſionē peccatorū· Erat aūt poculū ſanguis Chriſti, ſicut panis, corpus erat, nempe ut cū pane corpus, ita cum poculo uini, ſanguis Chriſti diſcipulis offerebatur, ſed animo p fidē bibendū, ſicut & illud obtulerat edendum· Vocatur præterea ſanguis teſtamenti noui· Nam fuerat antea teſtamentum ordinatum, hoc eſt, fœdus gratiæ, ictum cum patribus in deſerto, quo Dominus ipſos ſibi in populum ſuſceperat, et ipſi eum in Deum, ſed adiunctis multis ceremonijs externis, idq; appellabatur uetus, quod gens Iudæorū fecerat ſcilicet irritum, unde iam inſtabat, ut ipſis reiectis, gentes in fœdus Dei aſſumerentur, quod citra externas illas legis ceremonias, percuſſurus erat cum omnibus Euangelio credentibus, idq; merito ſanguinis Chriſti, unde ſanguinem ſuum hic, ſanguinem noui teſtamenti uocat· Vetus quidem illud cum Iudæis ictum fœdus, & ipſum ſane per ſanguinem Chriſti, in futuro fundendum confirmatum fuerat· Nam huius ſolius gratia Deus propitius fuit, quibus unquam propitius extitit· Attamen aſperſus ſanguis boum, teſtamenti ſanguis uocabatur, ſanguinē Chriſti irepreſentans 2· Moſcheh 24· Ad hæc fuit fœdus illud cū ſola gēte Iudæorum ictū, et adiectas habuit ceremonias externas multas, quæ omnes abolitæ ſunt, ut & populus reijciendo iugum Domini, in totum id fœderis irritum fecit, & à Domino abiectus fuit· His ergo de cauſſis uetus appellatur, quod plane quo ad ceremonias & externam patrū illorum poſteritatem ſenuit, & ad interitum perductum eſt, Heb· 8·

Teſtamentū uetus·

Testamentū nouum.

Porrò fœdus, quod Dominus per Euangelion percußit, per ipsum sanguinem Christi, Euangelio adspersum, & fide in corda susceptum, confirmatum, nullas necessario ceremonias requirit, in libera charitate habet omnia sita, quæ nunquam aboleri potest, deniq; in æternū durat, semper dum mūdus stabit, Domino habituro, apud quos spiritu suo saluatorē agat, quiq; sibi credant. Omnia hæc autem gratiæ Dei dona sunt, spiritu suo gentes sibi in populum regenerantis, hanc Christus sanguine suo nobis obtinuit, rectè igitur hic sanguis, noui testamenti uel fœderis dicitur. Præsertim cum eo effuso, fœdus hoc nouum, per orbem uniuersum prædicari primum, & cum electis ex gentibus percuti cœperit.

Quid fœdus.

Hoc illud fœdus est, de quo Iirmeiah 31. De quo & suprà cap. 5. fol. 150. & 151. Neq; sane secundum scripturæ rationem, testamentum Epistola ad Heb. 9. accipit, ubi habet: Nam testamentum in mortuis ratum est &c. Eb enim בְּרִית, id est, fœdus dicitur. Hoc quando Deus cum aliquibus percutit, pollicetur ipsis suam gratiam, seséq; fore ipsorum Deum, cuius fœderis iam participes sunt, quotquot hanc ipsius gratiam fide amplectuntur. Sic sanè ratio fœderis Dei 1. Moscheh. 17. explicatur. Nempe uolebat Dominus, Deus Abrahæ esse, & semini eius, uicißim debebant illi eū sic agnoscere et colere, signumq́; huius in carne sua gestare circuncisionem. Quæ & ipsa fœdus ibi uocatur, quod signum esset fœderis. Solebant quoq; sacrificari hostiæ, quarum sanguine fœdus confirmabatur,

mabatur, at percutientem foedus mori non oportebat, ut testatorem, antequam testamentum ratũ habeatur, mori oportet. Unde abusus est author huius Epistolæ uoce, διαθήκης pro testamento, quod condunt morituri, usurpata specie pro genere. Eoq́; cũ constet sanguinem Christi, sanguinem esse noui testamenti, ut de eo Iirmeiah 31. loquitur, cum Deus scripta sua lege in cordibus electorum, & cognitione sui certa donata, omnia peccata ipsis condonat, estq́; Deus illorum, & habet illos sibi, populum in æternum, præstiterat foederis noui hic legere, quàm testamenti noui, cum sane διαθήκη, non solum testamentũ significet, eorum qui morituri sunt, sed etiam proprie foedus, quod inter se homines percutiunt, sic nanq; quod icit Laban cum Iaacob 1. Moscheh 31. διαθήκη dicitur, et aliâs locis innumeris, in eadem significatione legitur. Unde Hesychius συνωμοσίαν interpretatur. Præstaret legere sanguis foederis noui.

In remissionem peccatorum pro multis in Matthæo additur, quo explicatur, quod in Marco, pro multis, & in Luca legitur pro uobis. Hæc enim est credentibus à sanguine Domini utilitas, quod gratia eius, peccata ipsis Deus condonat, ut ubiq; scriptura, omnium autem copiosissime Paulus prædicat. In remissionem peccatorum.

Lucas uero & Paulus, uerba ad calicem dicta, sic ponunt. Hoc poculum, nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro uobis effunditur. Dicitur autem ipsum poculum uini scilicet, nouum testamentum, sicut circuncisio foedus 1. Moscheh. 17. symbolum enim noui testamenti est, Poculum nouum testamentũ dicitur, Lucæ & Paulo.

est, eo quo illo Christus promitteret suum sanguinem pro ipsis fundendum, quo utiq; gratia Dei illis confirmata fuit, atq; inde fœdus illud nouum & Euangelicum ictum & stabilitum. Sicut enim hac poculi exhibitione & his uerbis, sanguinem suum illis Christus donauit, quo nimirum eorum peccata expiarentur, quod eo promisit, qui effunditur pro uobis, ita simul & noui fœderis, reddidit participes, unde non ab re poculum, ut sanguinem, ita & testamentum, quod sanguine confirmandum eis erat uocauit.

Postq̃ cænatũ fuit. In Luca præterea & Paulo præmittitur exhibitioni calicis, & uerbis quibus eum discipulis dedit: Similiter et poculum postquam cænatum fuit. Vnde notatur Dominum, non continuo post præbitum panem, & eo donatum corpus suum, poculum quoq; exhibuisse eoq́; sanguinem suum, & nouum testamentum, sed post interuallum aliquod. Vnde iterum apparet, panem & uinum ut symbola discipulis à Domino data, unumq́; hoc Christum spectasse, ut tam his signis, quàm uerbis, eorũ memoriam refricaret, de quibus disseruerat Iohan. 6. Omnem scilicet uitam à morte sua petendam, quod qui credat, eum in spiritu, carne sua & sanguine pasci. Eidem sententiæ fauet, quod in Marco legimus, omnes ex poculo bibiße, cum Dominus diceret, hoc sanguis meus &c. Nam postquam memorat Dominum dedisse eis calicem, subijcit: Et biberunt ex eo omnes. Et tum demum, Dominum dixisse, hoc est sanguis meus &c. Verbis ergo suis, corda discipulorum,

Discipuli biberunt poculum antequam Dominus diceret, suum sanguinẽ esse.

rum, non uinum quod forte iam aliqui hauserant, uoluit immutare.

Hactenus pro fide mea, de intellectu negotij, & uerborum Domini, ut ea habuit cum discipulis, in hac nouissima sua cæna disserui, iudiciũ sit penes Christianos. Tantũ nemo me grauet authoritate hominis. Etiam Lutherus et sui homines sunt, quos extra hanc contentionem magni habeo, quia Dominus magna pro gloria sua, per eos administrauit. Sed quia æque ac ueteres ipsos oportuit sese homines esse declarare, id in præsenti facere disputatione agnosco, & agnoscent mecũ electi omnes. Sane uel ira ista impotens, & nihil minus quã Christiana conuitia, quæ atrociora in fratres suos, qui eundem cum ipsis Christum adorant & prædicant, eaq́; caussa paulo plus quàm ipsi patiuntur, euomunt, nihil pensi habentes, quod Christum in ipsis proscindunt, & hostibus produnt, Ecclesias disiungunt, infirmiores offendunt, satis comprobant, hic humana eos multa pati. Dominus liberet eos ab hac tentatione.

Lutherus & sui hic homines se declarant.

Porrò restat hic, id quod et nos facere Dominus iussit, nempe illud: facite hoc in meam commemorationem, quod Lucas & Paulus habent. Nam eo iussit discipulos suos sic panem inter se frangere, & poculum bibere, atq́; sui in eo meminisse. Iuxta illud Pauli, quod his uerbis Domini: hoc facite, quotiescunq́; biberitis, in meam commemorationem, subiungit. Quotiescunq́; enim inquit comederitis panem hunc, & calicem hunc biberitis, mortem Domini annunciatis donec ueniat. Quæ Domini uerba sunt, qui iubet

Facite hoc in meam commemorationem.

iubet uos, hoc facere in sui commemorationem. Hinc mos *ille obtinuit, ut quotiescunq; panem hunc* Domini *editis, & calicem bibitis, mortē* Domini *annuncietis, & deprædicetis, donec ueniat ad iudicium, ita ipsius commemorationem celebrantes. In hoc enim ritus hic ab ipso, ad nos peruenit, & poculum hoc, poculum benedictionis appellatur, circa quod* Dominum *benedicimus, & laudamus, qui tradito pro nobis suo corpore & sanguine, in uitam nos adseruit. Vnde cum circa fractionem hanc panis, & distributionem poculi, mors* Domini *celebrari, & prædicari debeat, qua corpus & sanguinem suum pro redimendis nobis dedit, qui comederit panem hunc, aut biberit calicem* Domini *indigne, hoc est, absq; digna gratiarum actione, & decente hanc uitæ modestia, reus erit corporis & sanguinis* Domini.

Ratio cænæ Dominicæ ex Paulo.

Hæc ergo nostra Eucharistia est, & cæna Dominica, *ut conuenientes, panem inter nos frangamus, & poculū bibamus* Domini, *hoc est, quibus memores simus eius, quod ipse in nouißima illa cæna cum discipulis suis gesßit, & locutus est, prædicantes mortem eius, & pro nobis obitam, corpusq;* Domini *& sanguinem pro nobis quoq; traditum, quod cum uera fide memoramus, sanè mens iam corpore & sanguine* Domini *pascitur, & ad uitam* Deo *dignam uegetatur, ut cum* Domino *iam per fidem, & inter nos per dilectionem unum corpus & unus panis simus, uere ita corpore & sanguine* Domini *communicantes.* Hoc *sanè pacto de cæna hac* Domini, *Paulus* 1. *Cor.*

10. &

10· & 11· disserit· Sic uere deniq; facimus hoc, id est, edimus panem, & bibimus calicem, in commemorationem Domini, ut ipse iußit·

Vt aũt nusquã iußit uerba ista sua repetere, et ita corpus suum in panem, & sanguinem in uinum per ea transponere, neq; promisit uspiam, si id faceremus, aliquam in pane & uino nostro fore mutationem, ita illorum philosophiam, qui aiunt uerbis istis Domini, hoc est &c· corpus & sanguinem Domini credita, cumq; illa ad panem ueniant, adferret illa pani, ut iam in pane existant realiter· Nulla sanè scriptura habet, corpus & sanguinem Domini uerbis his credita, quoquam ferenda, neq; pani & uino, sed mentibus electorum debent uerba Domini adferri, Paulus quidem recitauit uerba Christi, & quæ in cæna geßit, ut inde ostenderet Corinthijs quomodo cæna Dominica esset peragenda, & argueret eorum circa hanc abusus· Nusquam autem uel ipse, uel Christus iußit illa uerba, hoc est corpus meum &c· super panem & uinum recitare· Panem frangere & calicem bibere, atq; Domini meminisse, mortemq; eius annunciare, iußi sumus· Hinc in cænis nostris, panem cum Paulo nos frangere dicimus & agnoscimus, & bibere poculum, nulli mortalium concedentes facultatem, in panem & uinum, corpus & sanguinem Christi transponẽdi corporaliter, quia eam nulla scriptura concedit, demusq; magis operam, ut per annunciationẽ mortis Domini, transponãtur hæc in mentes spiritaliter, quo iugis mortis eius apud nos memoria uigeat, sitq; ipse

Figmentũ inane est, uerbis contineri corpus Christi, & id pani dicta adferre·

Nemini data facultas recitando uerba, efficere corpus Christi·

sitq; ipse spiritu suo nobiscum. Corpore siquidem expediuit nobis ut abiret, abijt, rediturus sicut fulgur sub cælo ad iudicium.

Diluitur obiectio.

Vrgentibus aūt memoriam Christi, sicut par est, ut in qua sit plane salus nobis reposita, plusquam tragice occlamant nobis, carnalis Christi adsertores. Quid inquiunt sacramentarij hæretici, qui Christum nunquam serio uel cognouistis uel docuistis, si sola Matthæi Euangelia & Marci haberetis, in quibus nihil de memoria sua Dominus præcepit, unde tamen memoriam istam uestram stabiliretis? Respondemus, primum agimus Deo gratias, qui de hac tam diligenter edoceri nos curauit per Lucam & Paulum. Deinde si etiam sola Matthæi et Marci Euangelia haberemus, uideremus Christum suis discipulis donasse suum corpus & sanguinem, per panem & uinum, crederemus & nos ipsius discipulos, eoq́; non dubitaremus, & nobis illa donare, quibus nimirum & nostra peccata expiarentur. Hinc ipsa nos pietas doceret, gratias ipsi agere, & nunquam admittere ut tantum beneficium ab oculis cordis amoueretur. Sic res ipsa doceret, Christi memoriam celebrare. Simul autem facere ex pane corpus Christi corporaliter & ex uino sanguinem, non tentaremus, uidentes neq; Christum id fecisse, & agnoscentes id nobis nequaquam utile, habentibus ipsum spiritu nobiscū usq; ad consummationem sæculi. Deniq; sciremus, ut nihil inquinat hominem, quod per os ingreditur, ita etiam nihil huiusmodi sanctificare, quare mente potius corpus

eius

eius edere, et sanguinem eius bibere conaremur, certi, sic Christum suo spiritu saluifico, iam intra nos habitare. Sic credentibus & affectis, quid quæso deesset? Certe credentes, & nos corpore & sanguine Christi redemptos, æternam haberemus uitam, quid est, quod quis præterea requirat?

Hæc fides nostra, & circa cænam Dominicam, quam nos agitare atq; Eucharistiam, quam celebrare Dominus uoluit. Da discipulos ueros Christi, & erit utiq; Christus in medio eorum, uereq; pascet illos ad æternam uitam, uero suo corpore & sanguine, quanquam interim ut uerba externa, nihil nisi signa sunt, quibus gratiæ Christi admonemur, ita et panis ac uinum, in se quidem nihil nisi huius eiusdem gratiæ symbola existant, sicut profecto in nullum alium usum ea Dominus adhibuit, uti & aqua in baptismo ad nihil aliud seruit. Iudicent de his Christiani, & cognoscant, hæc Christo digniora, quibus totum salutis nostræ opus ipsi soli, cuncta ad eam pertinentia, spiritu suo in nobis perficienti, tribuitur: indigniora autem, quæ etiam portionem aliquam horum, hominibus & elementis mundi tribuunt, ut aduersarij nostri faciunt, adserentes p uerba Christi ab homine repetita, pignus salutis nostræ cõfici, nempe corpus Christi, realiter in pane præsens, tũ inde confirmari conscientias. Nos omnia uni Christo, per spiritum sua cuncta salutis nostræ operanti deferimus. Verborum & signorum, quæ sacramenta uocant, eum usum esse agnoscimus, qui usq; fuit, nempe ut illis gratiæ

Epilogus de Eucharistia.

Dei admoneamur, & p signa ista singuli nos gratia eius fidere cōfiteamur. Hanc esse indubitatā de his ueritatem, certamq; doctrinam spiritus Dei, cognoscent tandem electi uniuersi. Sed tandem de his satis. Ad loca illa 1. Corin. 10. panis quē frangimus nunquid cōmunicatio corporis Domini est? item 1. Corin. 11. Qui indigne manducat reus erit corporis & sanguinis Domini &c. non est opus multis respondere, cum uel puero pateat priorem, de uera communicatione corporis Domini, hoc est, spiritali loqui, & reum recte fieri corporis et sanguinis Domini qui illa contempserit, prophanatis sanctis eorum symbolis.

Dominus tollat scandala, quæ contentiosi hic infirmis obijciunt, & donet tandem, & hac in re, atq; alijs omnibus idem sentire in ipso. Obtestor etiam cunctos, quibus Christi gloria chara est, ut neq; Lutherū, aut quencunq; alium, propterea quod in his homines esse se produnt, tam in sensu suo, qui hic Dei esse non potest pertinatia, quam conuitijs quibus fratres suos indignissime conspuunt, uel pilo minoris in alijs, in quibus pure ueritatem docent, habere uelint. Christum nequaquam propter humana uitia, in eis respuant, audiant & legant potius omnia, tantum nihil amplectantur, humana authoritate persuasi. Probent omnia, & ea demum amplectantur, quæ certo agnouerint, non ipsorum, sed Dei oracula. Sic constabit fides in Deum, & recipictur uerbum Dei, ut uerbum Dei, non ut uerbum hominum, & fructum quoque suum adferet. Ante omnia autem orent Christiani, ut illos graui hac ten

Nemo Lutherum et alios reijciat Christum docentes.

tatione

tatione liberet, & nos in nullam inducat· Etenim quod isti hic, nos in alijs peccare possumus, si non seruet nos benigna manus Dei· Consummatio legis dilectio est, hæc sit in omnibus quæ uel scribimus, uel agimus, scopus noster, ut omnia ita attemperemus, quo plurimis prosimus, lædamus neminem, & nobis nequaquam placeamus· Nolo dilectionem quidem fidei præponi, sed monere uolo, ne quis fidẽ habere se putet, cũ uacuus est dilectione· Fidei scopus est gloria Christi, ut ipsi uni tribuantur omnia, utinam uel hunc ante oculos illi haberent, indubie & maiore charitate uideremus eos, quæ esse Christi uideri uolunt, tractare· At Dominus uult ita sectas esse, ut manifesti fiant probati· Væ autem interim per quem ueniunt scandala·

Et cum hymnum cecinissent, exierunt in montem:

Vetustam traditionem fuisse Iudæis, affirmat Paulus Burgen· ut comeso agno paschali, psalmos, Laudate pueri Dominum cum sequentibus, usque ad psalmum: Beati immaculati qui ambulant in lege Domini, hoc est, à 112· usq; ad 119· decantarent, & hunc hymnũ esse putat, quem hic CHRISTVS cum discipulis suis cecinerit· Quorum certe psalmorum materia, cum eo, quod agno paschali, memorabatur cõuenit, ut non sit uero dissimile· hos psalmos, etiã à Domino decantatos fuisse· Notandum Hymno dicto·

præterea Dominum à laude Dei, & cænam incepiſſe, & finiſſe, ita & nos decebat, cõtinuo Deo gratias agere. Memorata nanq; crebro Dei in nos bonitas, ĩ ipſius nos amorem raperet, & à malis omnibus abſtraheret.

Poſt hunc hymnum dictum, mihi uidetur uerosimile, Dominum à cæna ſurrexiſſe & diſcipulis pedes lauiſſe, indeq; orationem illam longam, quam Iohannes conſcripſit, partim in domo, partim in itinere ad montem oliuarũ, habuiſſe. Nã non uidetur, quo loco cõmode, inſtitutio Euchariſtiæ hiſtoriæ Iohannis, poſt lotionem pedũ, inſeri poſſit. Sed & mire ad myſterium donati corporis & ſanguinis Domini quadrauit, tum exemplum illud humilitatis, & mutuæ officioſitatis tum totus poſt illud, habitus ſermo. Illud de Iuda forte Iohannes, qui de Euchariſtia nihil meminit, quod hæc ſatis cap. 6. deſcripſiſſet, repetijt, eo quod narrationi aliorum ſuam erat interrogationem adiecturus.

Ordo hiſtoriæ.

In montem uero oliuarum non nunc primum egreſſus eſt, ſed ut Lucas habet, ita ſolitus erat. Nam uti & ſuprà ex Luca adductum eſt, ſolebat illis diebus, ab ingreſſu ſuo in urbem magnifico, interdiu docere in templo, noctu uero exiens diuerſari in monte, qui uocatur oliuarum. Atq; hinc tradendi ipſum abſq; turbis, Iudas accepit opportunitatem. Quam ſciens ultro Dominus iam dedit, qui ante ſæpe fugerat, quia aduenerat hora ſua. De ſtudio uero precandi, cui ſe Dominus hiſce diebus, pluſquam alijs dedit, dictum

dit, dictum suprà 21. in illud: Et relictis illis exijt, et suprà 24. Ac dimißis turbis ascendit in montem.

Lucas memorat & hic contentionem factam inter discipulos, quis eorum uideretur esse maior. Singula uero uerba tractata suprà sunt, partim 18. initio, partim 20. in illud: Et cum audissent decem. Illud autem, & sedentes super thronos &c. tractatum est, suprà 19. In illud: Tunc respondens Petrus dixit ei: Hoc solum peculiare Lucas adiecit. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono uobis, ut edatis super mensam meam &c. Qu. d. Quid contenditis inter uos, quis uestrum maior sit? Quin à me discitis alijs ministrare, quod quanto quisq; pluribus ministrarit, tanto futurus sit maior? Sed bono animo estote, singuli maximi eritis. Vos enī humilitatis uiam mecum triuistis, permanentes mecum in tētationibus meis, quas à Iudæis pertuli, et ob quas etiā fratres mei me uitarunt, factusq; fui amicis quoq; offendiculum, mecum igitur & regnabitis. Omnes labores & erumnas abunde uobis compensabo. Dispono enim iam uobis regnum cælorum, sicuti mihi pater illud disposuit, quo pleno iure fruamini, mecum in illo super mensam meam comesturi & bibituri, hoc est, cunctis uitæ futuræ delitijs & gloria mecum pariter fruituri. Ad illa igitur futura animos erigite, mittentes somnium hoc de præsenti ista felicitate & dignitate, hic seruiendum est, alibi regnabimus. Quàm blande uero corripuit, peccantes eo, quod maxime suo regno aduersabatur, & cuius caussa, tam

Ego dispo no uobis super.

sæpe iam eos castigarat, tum peccantes illud tempore alie nißimo. Ipse enim iam abibat pro eis moriturus, & illi contendebant inter se, de principatu terreno.

Tunc dicit illis IESVS, omnes uos. Mat. 14. Lucæ 22. Iohan. 13.

A Matthæo & Marco Zacariah testimonium hic adductum est, quo monemur, certa omnia Dei dispensatione fieri, & magni adeo Christi mortem patri habitam, ut singula ferè quæ passus est, per prophetas suos prædixerit. Nimirum ut salus electorum, ita & gloria Domini, per hanc unã instauranda erat. Magni igitur et nobis sit, quo per ipsam speremus omnia. Porrò uaticinium habetur

Vaticiniũ Zacar.

Eb. ad hunc modum. Gladie excitare super pastorem meum, & super uirum cognatum meum, dixit Dominus exercituum: Percute pastorem & dispergetur grex, & reducam manum meam super paruulos &c. Pastor Domini bonus Christus est, idem uir cognatus Dei, dilectus nimirum filius. Super hunc excitari gladium Dominus iubet, hoc est, persecutionem mouet, in qua ipso detento, ac iam percusso, dispersus utiq; fuit, non grex reliquus modo, sed etiam hi Apostoli selectiores, gregis arietes, fugerunt enim omnes, ipso solo inter manus hostiũ relicto, idq; quia fides in ipsum ceciderat, sperauerant, non sperabant iam, ipsum regnũ Iisraëli restituturũ. Sed reduxit postea tamẽ bonitate sua Deus manũ sup paruulos scilicet,

qui

qui sibijpsis & mundo paruuli existunt· Et si autem uerbis, quantum de oraculo hoc adductum est, non nihil ab Ebraicis uariet, sententia tamen eadem est·

Quod uero discipuli omnes, præcipue autem Petrus, alienum adeo à se putarunt, ut Christi caussa iam periclitantis, offendiculum paterentur, hoc est, à fide in ipsum exciderent, in caussa extitit, eximius ipsorũ erga illũ amor, quo cum Petrus admodum arderet, cõmoriturum etiam se antea testabatur, quam eum negaturum· Qui in eo cum reliquis peccauit, quod sibi nimium fisus fuit, & plus suo animo quàm Domino prædicenti eius defectionem crediderit· Vtinam autem hodie in multis Christi discipulis esset uel hic animus, quanquam illa sui fidutia omnibus deprecanda sit· Amor Christi & fidutia sui in discipulis·

Lucas præterea memorat, Dominum Petro dixisse: Simon Simon, ecce Satanas expetiuit uos &c· In quo notatur, mala omnia Satanæ ministerio fieri, unde in oratione Dominica recte docemur, precari libera nos à maligno, id est, Diabolo· Deinde Petrum huius ideo præ alijs monuit, quia erat præ alijs casurus· Ideo autẽ cadere præ alijs debuit, quod ipso statuerat Dominus ad proferendam suam gloriam, præ alijs uti· Ad hoc opus erat animo modesto, sibiq; nihil fidente, qui posit facile ignoscere alijs, quæ suo ipsius casu discere eũ oportuit· Hinc dicebat ei Christus· Sed ego rogaui pro te, ut nõ deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos· Vrgent hunc locum Ro· potestatis defensores, eo quod pe- Satanas extpeiuit uos·

culiariter Dominus dixerit Petro, rogaui pro te, ut non deficiat fides tua, cum dixißet tum Satanam & alios expetiuiſſe, contendentes hinc colligendum, ſolam Romanam fidem certam, neq; unquam defecturam, eoq́; ut infallibilem regulam in omnibus conſulendam & ſequendam. Quod recte contenderent, ſi probatum eſſet, Romam Petri fidem habere. Pro hac enim DOMINVS rogauit, ne deficeret. Sed ſi à fructibus æſtimanda arbor eſt, diuerſißima eſt Romæ fides à fide Petri. Subijcit his Lucas, Dominum interrogaſſe diſcipulos, ſi quid eis defuiſſet, cum miſerat eos ſine ſacculo & pera &c. Et reſpondentibus, nihil, præcepiſſe, ut nunc qui ſacculum haberet, tolleret cum &c. Hæc uerò uerbotim enarraui ſuprà cap. decimo. fol. 71. & 72.

Tunc uenit IESVS cum illis in uillam. Mar. 14. Luc. 22. Iohan.

Selectiores qui gloriam ſuam ante uiderant, aßumit ut & humilitatem conſpiciant. Pariter diligebat diſcipulos omnes, ſed referebat tamen gloriæ DOMINI, ut uaria haberent dona, ita non fuit filius ad eadem uſus ſingulis. Sic & apud nos ſyncera dilectio promiſcue quidem omnibus beneficere ſtudet, ordinem tamen rerum non confundit, ut filium haberet loco patris, ſeruum loco principis, ſed in ſuo quenque ordine, ſuoq́; loco amplectitur & fouet.

Mœſta

Mœſta eſt anima mea uſque ad mortem Marci decimoquarto.

Hanc mœſtitiam ſimpliciſsime intelligo, ex horrore imminentis ſupplicij, ortam, nam in precatione ſua, hoc potiſſimum uiſus eſt deprecari. Vt ſanè per calicem illud & ſupra 20. intellexit, cum diceret filios Zebedæi, calicem bibituros, quem ipſe bibiturus eſſet. Verus nanq; homo Chriſtus fuit, eoq́; neceſſe erat naturam eius mortem horrere. Vnde dicebat, non mea pater, ſed tua uoluntas fiat, ſuam uoluntatem, naturæ deſyderium uocans. Atq; in eo nihilominus anima, id eſt, uis illa naturæ inferior, pro ſua portione, Deo obtemperauit. Itaq; ut Dominus ſuppliciū ultrò pertulit, & doluit tamen, ita ultro quoq; ad illud, ſeſe obtulit, & cōtriſtatus tamen fuit uſque ad mortem. Sic enim per omnia pati ipſum oportuit. Sanè non eſt tormentum homini, quod nullo afficit dolore. Neq; uero patri aduerſatus fuit, hac tanta mœſtitia animiq́; perturbatione, quia nec pater cū, pati abſq; triſtitia et dolore uoluit. Etiā patris uoluntas erat, ut Ieruſalem excinderetur, id tamen debuit Chriſto dolere, ut illachrymaretur. Dixi & aliâs, DEVS homines humana ratione ducit, neq; dum homines & mortales in hoc ſæculo etiamnum agunt, requirit, ut angelos uiuant, ſed poſtulat ut ſuam gloriam in omnibus quærant, idq́; pro ſua ratione.

Mœſta eſt anima mea

Pater mi ſi poſſibile eſt, &c. Mar. 14. Lu. 22.

Pater mi, querula= tio, nõ pre latio fuit.

Hæc Christi precatio, non tam precatio, quã quædam luctantis cum pauore animi, apud Deum querulatio. Calicem enim sciebat hunc sibi à patre mistum, neq; fieri posse, ut à se transiret, aderat præterea, ut illum hauriret, sed ut nulla sui portione non eximie, excruciaretur, ita pauere & horrere ipsum oportuit, ut pugnantem istam precationem summus ille pauor, maximaq́; animi trepidatio ei extunderet. Pater mi inquiebat, si possibile est, trãseat à me calix iste, & sciebat tamen id impoßibile esse, quia secus erat à patre, ut dixi, definitum, unde quicquid huius dixit, nihil nisi laborantis & angustiati animi querulatio, & nequaquam iusta precatio fuit, etsi oratio uera fuerit, Neq; enim semper in oratione, quæ ut supra σ. disserui, serium est cum Deo colloquium, aliquid petimus, sed etiã querimur, nonnunquam & gratias agimus. Sic dicitur secundo oraße, & dixiße, pater mi, si non potest, hoc poculum transire à me, nisi bibam illud, fiat uoluntas tua. Quid quæso hic petijt? potius sese uoluntati patris dedidit, remittens eius rei petitionem, quã natura cupiebat. Neque alia sanè & illa oratio fuit, in qua Lucas ipsum scribit hæsiße prolixius. Profecto incomparabili animi dolore excruciabatur, huius erant istæ uoces, sibi planè pugnantes, huius erat, ut in terram cadens seorsim à discipulis, cum patre loqueretur, hic denique sanguineum istum sudorem eius excußit. Cuius magnitudinem & illud probat, quòd ut Lucas quoque memorat, angelus ei apparuit, de cælo, corroborans eum.

Sed quid interim discipuli, quorum caußa, ut electo=

rum omnium, CHRISTVS ita afflictabatur? Dormiebant, etiam moniti ut uigilarent & orarent, ne in tentationem imminentem eis inducerentur, moniti, etiam carnem esse infirmam, quamlibet spiritus promptus uideretur. Sed et Petrus ille cũ Domino moriturus, et quidem nominatim obiurgatus, q̃ non posset, uel horam unã cum ipso uigilare, dormiebat. Adeo frustra est, omnis monitio, cum deest, suscipiens illam spiritus. Non frustra tamen illos hic Dominus monuit. Vnde postea cum ipsi spiritu plenius donati, tum innumeri alij magnopere ædificati fuere. Ex illo autem, quod Christum hic dixisse legimus, pater mi, Abba pater, docemur hæc duo in primis in oratione requiri, ardentem animi affectum, & uere filialem erga Deũ fiduciã, quæ duo Christo fuisse hic uoces istæ testãtur. Solitudinẽ præterea petijt serio oraturus, q̃ ita ferat natura orationis ardẽtioris, de quo sup. 14.

Præterea ex his omnibus, quæ hic Dominum et pertulisse, & fecisse legimus, monemur primum, ut de ipso seruatore nostro, omnia nobis polliceamur, ut qui tanta nostri caussa sit perpessus, tum ut membra eius qui ad gloriam ipsius adspiramus, libẽter etiã similia patiamur, deniq; ut in timore dei solicitissime uiuamus, ne in mortem rursum indulgendo cupiditatibus, nos ipsos precipitemus, à qua tãtis nos ipse cruciatibus adseruit, quæ tria quidem, per singula, quæ passus dominus est, nobis ppendenda sunt, ut ita in deũ fides, erga proximos dilectio, et erga proprium corpus cõtinentia atq; puritas, hoc est, absoluta pietas incrementum in nobis sumat.

Quomodo perpendenda quæ Christus ptulit.

Deinde

Deinde monemur hinc, ut si quando magnopere etiã contristet & adfligat imposita à Domino crux, ne eo nomine nobis nimium displiceamus, quando hic uidemus, tantopere doluiße, & perturbatum fuisse Christum. Neq; enim crux est, quæ non cruciat, aut patientia sine dolore. Nequaquam exigit à suis Deus, ut mala non sentiãt, sed ut perferant, hoc est, in sua uoluntate quamlibet illis adfligãtur, perdurent. Sic uidemus hic Christum, non quidem absque indicibili cruciatu oblatum à patre calicem suscepisse, sed suscepiße tamen, neq; à duro adeo mandato patris, acerbitate cruciatuum fuiße absterritum. Ad hunc ergo modum patientia sanctorum in eo sita est, ut à iussis dei, nulla quantalibet adflictione detorqueantur, nequaquam autem ut adflicti non doleant. Imò quanto magis imposita crux ipsis doluerit, & tamen eam pertulerint, tanto præstantior est ipsorum patientia, tolerantiam nanq; non indolentiam præstare debemus.

Quæ uera patientia.

Postrema admiranda patris hic facilitas & indulgentia obseruanda est, cui sine offensa, quoslibet animi nostri æstus queri poßumus, idq; non sine magna eius consolatione. Adflictabatur supra modum horrens mortem anima Christi, huius æstus, & motus proponere & queri patri Christus haudquaquã ueritus est, licet sciret eos ex diametro, cũ uoluntate patris pugnare, quibus nimirũ si obsecundatum fuißet, salus totius mundi, summaq; gloria patris remorata fuisset. Sed licet animi sui anxietatem patri quereretur, ipsius tamen in primis uoluntati parere, non

Vt indulgẽtissimo patri queri poßumus omnia.

re, non ſuo animo, ſupplicium natura horrenti, obſecundare uoluit. Id itaq; patri adeo non diſplicuit, ut miſſo angelo eum fuerit conſolatus. Fuit enim hæc animæ Chriſti ſumma perturbatio, & anxia querulatio ueri hominis, et ita decebat, per omnia tentatum, fratribus ipſum aſſimilari. Deniq; patris uoluntas fuit, quod & ſupra dixi, ut ſupplicium perferret, non abſq; animi tormento, alioqui ſi animo ſuo, omnia arriſiſſent, quid pertuliſſet? Perpendant probe itaque tentati, hoc Chriſti exemplum, cumq; animi adflictione, nullum ſit ſupplicium grauius, ſi eam immiſerit Dominus, agnoſcant hanc ſuam eſſe crucem, orentq; robur ab ipſo, ne ad indigna tantum illa permoueantur. Sine hac enim nihil crucis nomen meretur.

Tunc uenit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis: Dormite iam, Mar. decimo quarto. Lucæ uigeſimo ſecundo.

Amica Ironia fuit, qua ſignificabat longe aliud, quã dormiendi & quieſcendi modo tempus appetiiſſe. Vnde ſubiiciebat: Ecce appropinquauit hora &c. Vnde obuiã ire capturis ſe uoluit, quos ante ſæpe fugerat. Adeſt Iudas & oſculo prodit Dominum, cui nihil aliud Dominus, quã amice ad quid ades? Iuda oſculo filium hominis prodis, ut Lucas narrat. Hinc diſcamus, & domeſticos noſtros hoſtes ferre. Mirabilis uero diſpenſatio Dei, ut à diſcipulo, et quidem ex ſelectioribus uoluerit filium ſuum, in mortem tra-

Nihil apud homines ſine labe.

tem tradi. Indubie eo etiam indicare uoluit, nihil eße apud homines ab omni parte beatum, quando tã sanctiss. ordo, tale tanque portentuosum monstrum aluerit.

Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in IESVM, Mar. 14. Lu. 22. Ioan. 18.

Iohannes scribit Christum, cum obuiam capturis se iuisset, interrogaße eos, quem quærerent, illisq́; respondentibus. IESVM Nazarenum, dixisse eis: Ego sum. Quo audito illi retro abierunt & in terram ceciderunt. Tum iterũ rogasse illos, quem quærerent, atq; rursum eis respondentibus, IESVM Nazarenum, se quidem ipsis permisisse, sed mandasse, ut sinerent discipulos abire. Quo uerum comprobaret, quod ante dixerat in oratione ad patrem, se neminem perdidiße ex eis, quos sibi pater dederat. Porrò hoc facto, Dominus testatus est, se sua sponte suppliciũ adijße, & in summa quoq; humilitate, ut deo, ita omnipotentia, haudquaquam fuisse destitutum. Monet nos, ut nobis Dei uirtutem, tum præcipue adeße, non dubitemus, quando carne maxime infirmi sumus. Quod agnouit, & gloriatur Paulus. Notanda etiam emolliri nescia, Iudæorum obstinatio, quos tam miraculosa uirtus nihil mouit.

Virtus in infirmitate potẽtior

Et ecce unus ex his qui erant cũ IESV, Mar. 14. Lucæ 22. Ioan. 18.

Iterũ prodidit ardentem suum erga Dominũ amorem Petrus, ausus defendere magistrum suum, cõtra tam multos &

tos & armis instructos, cum duo tantum gladij eis adessent, & ipsi omnes ad nihil minus quàm pugnam, idonei. Ita & nos nullam præ Christo, uel uitæ, uel periculorum rationem habere, efficeret, si nobis adeßet sincerus eius amor. Dominus autem qui non tantum, uirtutē suam, sed cum incredibili tolerantia, inuictam etiam bonitatem, hostibus suis exhibere uolebat, iußit Petrum recondere in uaginam suam gladium, & restituit abscissam auriculam, ut Lucas memorat, addens: An non bibam poculum quod dedit mihi pater? An putas quòd non poßim nunc, rogare patrem meum, exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ quòd oportet sic fieri? Ardor Petri.

Quam dispar uero hæc oratio, ei quàm antea angustiatus, ad patrem effudit? Supra ait: si est possibile transfer à me hoc poculum, hic, an non bibam poculum, quod dedit mihi pater? Ergo illud non precatio, sed angustiati animi querulatio fuit. Nam inquit hic, an putas quòd non poßum nunc rogare, &c. Semper itaq; in manu illi fuit, exorare patrem, omnia; sed maluit ipsius uoluntati accommodare se, quàm deprecari, quod iure natura horrebat. Inde hic. Quomodo implebuntur ergo scripturæ, quæ scil. prædixerunt quòd oportet sic fieri, quia utiq; sic à Deo definitum fuit. Iterum ergo monet inde consolationem petere, quòd certa omnia, & bona patris uoluntate, electis filijs Dei, eueniant. Probātur superiora.

Adiecit

Adiecit præterea hic Dominus sententiam prouerbialem: Omnes qui acceperint gladium &c. Quæ cum mutuata sit, ex eo, quod dominus sanguinem eius fundendū, qui alterius sanguinem fuderit, ac omnino & reliquas iniurias, pœna talionis uindicandas præceperit, ut legimus 1. Moscheh. 9. 2. Moscheh. 21. 3. cap. 24. 5. lib. cap. 19. satis constat, nequaquam contra magistratum qui iussa Dei perficit, & institutam diuinitus talionem, de nocentibus sumit, esse dictam, sed contra eos, qui suæ indulgent iræ, nulloq; iure gladio utuntur.

Qui gladio male utantur.

Hic quispiam occasionem forte esse putet, respondendi de eo, an Christianus, à nocentibus & malis hominibus armis præter meritum petitus, à quibus uerisimile sit, se liberaturum, si se armis defendat, neq; pateat locus fugæ, armis uti citra offensam Dei, possit. Equidem nihil hic respondero certi, moneo autem ut qui Christi sunt, totos se eius spiritui committant, & ante oculos semper habeant, se oues occisioni destinatas, sed numeratos tamē pilos suos, Angelosq; in ipsorum custodiam excubare. Sciant quoq;, adeo omne ultionis à se desiderium, oportere alienum eße, ut percussi in maxillam dexteram, citius obuertant sinistram, quàm ut de ultione cogitent. Sic comparatos indubie ducet spiritus in omnibus, dabitq; in eiusmodi periculo constitutis, sicut & aliâs, ut nihil indignum se admittant, siq; Deo uisum fuerit, ut iam mortem oppetant, ad meliora migraturi, immittet mentem, quæ horam hanc cum gratiarum actione amplectatur, si uelit

An liceat Christiano se armis defendere.

uero

uero diutius eis, hic ad salutem proximorum, uti, seruabit eos à periculo, siue per miraculum, siue per fugam, cuius copiam facere potest, quamuis ab hostibus conclusus, siue denique etiam per defensionem, quãquam huius rariora exempla legamus. Semper autem aberit animus proximo nocendi. Casus huiusmodi rari sunt & singulares, raro igitur in eis & singulari opus est consilio spiritus.

Tanquam ad latronem existis cum gladijs etc. Mar.14.Lu.22.

Significauit his Dominus capientibus se, præcipue autem principibus sacerdotum, magistratibus templi, et senioribus, qui simul aderant, ut Lucas meminit, non eße potestatis ipsorum, quod se caperent, alioqui iam pridem sibi manus iniecissent, sedenti & docenti in templo, cum in id semper auidissime inhiarint. Nunc autem adesse tandem horam ipsorum, qua se pater potestati tenebrarum, quam ipsi exercerent, tradidißet secundum scripturas, eoq; libenter sese, omnia perferre. Monemur ergo iterum, unicuique rei certam suam horam à patre constitutam, libeat tantum, manum eius bonam agnoscere, & illi nos ex animo subdere. Quia autem se potestati tenebrarum penitus permittebat hic Dominus, diffugerunt mox discipuli omnes ipso relicto, scandalum passi, quod cedere potestati tenebrarum uiderent. Marcus memorat de quopiam, qui sindone super nudum amictus, Dominũ (Hora uestra.)

fuerit secutus, quem cum adolescentuli comprehenderent, relicto sindone, nudum fugisse ab illis· Quod in hoc narratum, ab Euangelista, accipio, ut ostenderet quanta fuerit tum circa Dominum trepidatio, & quàm nemo sustinuerit, apud ipsum consistere· Impleri enim scripturas oportet, quæ prædixerunt fore, ut ab omnibus desereretur·

At illi IESVM duxerunt ad Caiapham principem sacerdotum.

Consonantia Iohan·

Iohannes meminit Dominum primum ductum ad Annam, socerum Caiaphæ pontificis anni illius, hoc est, qui tum pontificatu fungebatur, de quo supra memini· Non enim succedebant sibi inuicem annuatim, ut quidam commenti sunt· Subijcit autem ilico Iohannes negationem Petri primam, inde interrogationem pontificis· Post quam cum ita subiungat: Et misit eum Annas uinctum ad Caiapham pontificem, uulgo creditum est, ab Anna Dominum, de discipulis suis & doctrina interrogatum, & apud eum Petrum primum negasse, unde sibi ipsis postea isti negocium exhibuerunt, quomodo narrationes reliquorum Euangelistarũ, cũ narratione Iohannis conciliarẽt· Sciendum ergo pontificem non uocari à Iohanne, nisi eum qui põtifex erat, nẽpe Caiaphã, ad quẽ sermone delapsus, cum eius meminisset, describens Annam socerum eius, simul narrauit, quæ apud illũ gesta sunt, priusquã meminisset Dominum, ad ipsum perductum· Post aliqua igitur

quæ

quæ gesta, apud Caiapham memorauit, interiecit, illud: & misit eum, etc. Quod non aliter interiectum est, quàm si dixisset: Miserat enim eum Annas ad Caiapham, uinctum adhuc, nolens scil. ipse aliquid cum eo agere, sed omnia deferre genero, tum pontifici, apud quem rerum summa Iudæis erat.

In huius ergo Caiaphæ domum, usque magistrum suum Christum, Petrus, & alius quidam discipulus secuti fuerunt, quem alij Iohannem fuisse affirmant, ego id, cũ nulla adsit peculiaris cõiectura, affirmare nõ ausim, sicut nihil refert. Secuti autem indubie fuerunt, postquam ex prima illa fuga, de qua paulo ante, animum resumpsißent. Discipulus uero ille alius notus põtifici, introijt in atrium, locutusq; ostiariæ, introduxit & Petrum. Qui appellatus ab illa, num ex discipulis IESV esset, mox negauit. Relicto itaq; Petro, apud seruos & ministros, apud prunas, in atrio Pontificis Caiapha, Iohannes continuo narrat, quæ Dominũ pontifex interrogarit, quæq; apud illũ fuerit passus, tũ & reliquas duas Petri negationes persequitur, Matthæus & Marcus, narrato, ut Petrus eminus Christum usque in atrium secutus fuerit, atq; inter ministros ad ignem sederit, memorant prius quæ cum Domino pontifex, & consilium egerint, atque inde Petri negationes omnes tres simul. Lucas uero primum omnium Petri negationes, & postea quæ passus Dominus fuerit à ministris, inde demum & quæ à consilio.

Ordo historiæ Euãgelistarũ

Negationes ergo Petri, quas diligenter & concordi ter omnes quatuor Euangelistæ memorant, monent, ne nobis ipsis fidamus, q ex nobis omnino nihil poßimus. Stuporem Petri magis prodit, quod Marcus narrat, prima negatione facta, & ipso in uestibulum egreßo, gallũ cecinisse. Id enim minime animaduertit, neq; ubi secundo gallus, ipso adhuc loquente, cantauit, animaduersurus, nisi ut Lucas habet, conuersus Dominus intuitus ipsum fuißet. Tum demum uerbi domini recordatus, egressus est, fleuitq; amare. Sic uero solent electi, simulatq; peccatum suum animaduertunt, nihil est quod æque illos excruciet, cum reprobis susq; deq; habeatur, quicquid peccarint, donec ad ultimum peccatum agnoscant, sed cum desperatione, uti paulo post exemplum in Iuda habebimus. Neminem cordatum torquebit, quod Matthæus et Marcus memorant, ad priores duas negationes Petrum prouocatum à mulierculis, Lucas autem & Iohannes tãtum ad primam, uerisimile enim est appellato eo à muliercula, et alios idẽ ab ipso rogasse. Sed neq; de loco, qsquã solicitus erit, q Iohan. uidetur significare, primũ interrogatum ab ostiaria Petrũ, an ex discipulis IESV esset, simulatq; fuisset atrium pontificis ingreßus, alij autem postea sedentem ad prunas, quia nec Iohannes exprimit ipsum, ilico ubi intromißus fuit rogatum fuiße, quanquam scribat rogatum fuisse ab ancilla ostiaria.

Electis peccata dolẽt simulatq; ea agnouerint.

Porrò eorum quæ à pontifice, Caiapha nimirum, Dominus interrogatus fuit, uidetur primũ illud fuisse qđ Ioannes nar=

nes narrat· Id uero accidisse uerisimile est, cum primum uinctus illi, in nocte fuißet adductus, nam concilium mane primum conuenit· Etenim ut flagrabat hic pontifex odio Domini, non est dissimile uero, ipsum simulatq; adductus in ædes suas fuit, appellaße· De hoc tamen cum nemine contendero, quia nihil absurdi sequitur, si etiam quis putet & hæc mane, coacto concilio cum Domino illata, cum reliquis, quæ cæteri Euangelistæ narrant· Nos tamen hunc ordinem in præsenti sequemur, ut quæ Iohānes narrat, in nocte accidisse prima omniū accipiamus, inde à ministris Dominū illusum & cæsum, quod Lucas memorat, atq; tum demum mane reliqua accidiße in concilio, quo fuit præsidi postea præsentatus· Fieri tamen potest, ut quæ Lucas passum IESVM ab ijs, qui ipsum tenebant memorat, eadem sint, cum ijs, quæ Mattheus & Marcus, mane pertulisse ipsum, postquam concilio respondißet, narrant· Eo enim loci nihil Lucas memorat, ut uideri poßit, ea ante narraße·

Ordo historiæ·

Ergo pontifex, ut Iohannes scribit, interrogauit, dominum, de discipulis suis, & doctrina sua· De doctrina respōdit, qua probata, et quòd discipulos sibi fecerat, defensum erat· Bona enim & sancta docenti, uitio dari nequit, habere discipulos· Videtur nanq; Caiaphas de discipulis Dominum rogasse, cupiens eum seditionis arguere, ut qui sibi discipulos legisset, quorum opera fretus, regnum inuaderet· Nisi forte insultando eum, de discipulis & doctrina rogarit· Qu.d· Ecce Meschiach nostrum & nouū

Cur de doctrina rogatus·

doctorem, cui acclamabat populus: Benedictus qui uenit in nomine Domini. Vbi iam illa turba discipulorum tuorum? Quae uero noua ista doctrina tua? Sed prior sensus mihi magis probatur. Dominus itaq; respondit se aperte omnia, & in occulto nihil locutum, nimirũ, quod non idipsum & in patulo docuisset. Atq; haec responsio priori interpretationi fauet, uidetur enim se hac responsione purgare, quòd nihil prauum, aut seditiosum docuißet. Caeterũ mysteria qdem explicauit, secreto discipulis, quae turbas caelauit, ut supra 13. testatus est, sed nihil illa in se mysteria continuerunt, nisi quae gloriae Dei intererant, quã et ijs quae palam dißerebat unice, et solam uindicabat. Tãtum explicatius illa discipulis tradebat.

Ob hanc responsionem, tanquam celsitudine pontificia indignam, unus ministrorum, alapam impegit Domino. Cui ipse respondit: Si male locutus sum, testificare de malo, sin bene, cur me caedis? Sic obuertit Christus maxillam alteram, ut monuisse hunc satis haberet, ulcisci nollet adeo, quòd citius, non alteram maxillam modo, sed totum corpus extremo exhibuerit supplicio. De hoc exemplo, & supra 5. in illud: Audistis q̃ dictum fuerit oculum pro oculo, &c.

Vt Iesus obuertit maxillam alteram.

Post haec, non est uero dißimile, eos qui ipsum tenebant illusisse ei, caedentes, atq; obuelatam faciem eius percussisse, uaticinari eum, iubentes, quis se percussisset, multaq; alia conuitiatos ei fuiße, quae nimirum Lucas memorat. Ea uero magis animo perpendenda sunt, quàm uerbis ex-

bis explicanda, satis enim omnia patent, & perpendenda, non ut uicem eius nunc gloriose ob hæc regnantis deploremus, quod solum stulti prædicatores efficere paulo ante curabant, sed ut ingentem Domini erga nos amorem nobis persuadeamus, qui tanta tamq; indigna, ipsum rerum omnium dominum, atq; æternum Dei filium, nostræ salutis caußa perferre coegit, quod tum, & ad summam uitæ decentiam, atq; erga alios beneficentiã nos incendat.

Principes autem sacerdotum & seniores, et totum conciliũ.

Hoc concilium coactum fuit, ubi illuxerat dies, ut Lucas habet. Animaduertendum autem, ut non solum à malo Dominus, sed omni etiam mali specie, alienus adeo fuerit, ut omnes principes sacerdotum, seniores & totum concilium, nullum falsum testimonium contra eum inuenire potuerint, qđ uel mediocrem uerisimilitudinem haberet, cum plusquam diligenter tamen, quæsissent, & inter multos falsos adeo testes, qui suis mendacijs, illorum odio libenter inseruijßent. Profecto incomparabilem innocentiam ubiq; præ se tulerit oportet, non tantum seruarit, quòd in tanta inquisitione falsorum testimoniorum, inueniri à talibus quidem hostibus, aliud nihil potuerit, quàm quod de templo dixerat, adeo nihil in se criminis continens, ut etiam hostibus, haudquaquam

Summa Christi innocentia.

idoneum uideretur · Surgit ergo pontifex in medium, & rogat Dominum, quid ad illa falsa testimonia dicat, cupiens ex ipsius respõsione aliquid uenari, cuius ipsum accusarẽt · Cum autem illa testimonia adeo nullius momenti essent, ut ne ipsis quidem infensißimis hostibus probarentur, indigna etiã dominus ea habuit, ad quæ responderet ·

Adiurat itaq; ipsum pontifex ut sibi dicat an Christus sit · Ibi ne uideretur nomen Dei non satis uenerari, respõdit: Si uobis, inquit, dixero non credetis, quòd si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neq; dimittetis · Hæc Lucas · Quibus rationem reddidit silentij sui, nihil enim poterat loqui, quod frugem aliquam apud ipsos adferret · Noluit enim uideri aliâs ipsos contemnere · Sed pro gloria patris, et ueritatis testimonio addit, ad pontificem: Tu dixisti, ego sum, ut Mar · habet, & id confirmans, minatur simul eis, sensuros olim, se Christum esse, cum in nubibus cæli uenientem conspecturi sint, sed & antea uisuros, sedere ad dexteram patris, hoc est, post patrem rerum omnium potestatem habere · Vt enim ij regibus à dextris sedere solent, qui secundum ipsos primi existunt, ita uiderunt hi Iudæi Christum à dextris sedere, uirtutis dei, cum experti fuerunt etiam ipsum filium hominis omniũ potestatem habere, & secundum Deum primum omnium, cui pater scil · dedisset iam in manus uniuersa ·

Cur primũ tacuerit & postea respõderit ·

Quibus sanè uerbis aliud nihil quàm Christum eße se se aperte confeßus fuit, iuxta illud 110 · psal · quem Iudæis supra

Christus se se aperte cõfeßus ẽ ·

is suprà Dominus obiecit. Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis. Unde illud: amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris Dei &c. aliud nihil fuit, quàm id. Si multa uobis modo dico non creditis mihi, ipsi ergo post hac et quidem mox uidebitis, quem nunc ut filium hominis contemnitis, uere esse Christum ad dexteram uirtutis Dei exaltatum, dum ne quicquam gliscenti regno meo repugnabitis, cum inuitis portis inferorum prædicari per orbem nomen meum audietis, ingentia signa & prodigia per spiritum meum fieri uidebitis. Sed ubi finis aduenerit sæculi, uidebitis uenientem in nubibus cæli, cum summa uirtute & maiestate, repensurũ omnibus, qui in me patrẽ reiecerunt. Sic libere & aperte, cum gloriæ Dei interest, etiam coram atrocissimis Dei hostibus ueritas confitenda est, quamlibet certissimus, ut hic Christus fuit, magis ea in nos illos irritaturos, quàm ad bonum ædificaturos. De hoc & suprà non nihil 5. in illud: ne detis sanctum canibus.

Ad hæc pontifex, dilaceratis uestibus suis, blasphemasse Dominum exclamabat, neq; iam opus testibus esse, quando ipse de se aperte adeo testaretur, se Christum esse, quod blasphemiam, morte uindicandam omnes iudicarunt. Eaq; caußa, cum ipsis non liceret contra sanguinem pronunciare, uinctum adduxerunt & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Hic primum Matth. & Marcus memorant ipsum fuisse consputum & cæsum colaphis, accepisseq; palmas faciem, atq; omnino perpeßum ea, in quæ su-

prà ex Luca adduxi· Quæ ut dixi, forte & hic Dominus expertus fuit, equidem de huiusmodi cum nemine contendero · Nos potius expendamus ad quid hæc Dominus passus sit, quàm quomodo, quando hoc per parum ædificet, illud autem, fidem in Christum, dilectionem erga proximos, & timorem in omni uita nostra promoueat · Furor etiam hostium Christi hic cum sua hypocrisi obseruandus est, ne nimium turbemur, experti eadem · Est enim semper sui similis impietas·

CAPVT XXVII·

Mane autem facto, concilium inierunt omnes. Mar·15. Luc·22.

Ratio historiæ·

Ixi iam suprà in hoc consilio, mihi uideri gesta, quæ iam suprà memorata sunt à Matthæo et Marco, occasione eius, quod ductum Dominum ad Caiapham meminerant prænarrata · Alioqui quid in isto concilio factum est, si non illa quæ dixi? Nihil enim hi duo Euangelistæ narrant, quã inijsse concilium omnes principes sacerdotum &c· aduersus IESVM ut ipsum morti traderent· Quæ ergo contra ipsum consultarunt? Mihi quidem dubium non est, quin nulla alia, quàm quæ dicta sunt, nempe primum conquisiuisse eos falsa testimonia, quibus reum Christum peragerent, id ubi non successit, ipsum rogasse, quo ex ipsius uerbis aliquid contra eum uenarentur· Cumq; ipse manifesto se Christum profiteretur, iudicarunt

carunt nullis iam testimonijs opus esse, satis ex ipso audi=tum, ob quod morti traderetur. Visi ergo sibi habere iam cuius illum accusarent, continuo adduxerunt eum Pi=lato præsidi.

Tunc uidens Iudas, qui eum prodiderat.

Aliâs dixi, tunc, in Euangelistis, sæpe narrationis tantum, non temporis consequentiam significare. Ita in præsenti, non est necesse, intelligere hoc ipso tempore, quo Christus ad Pilatum ductus fuit, Iudam argenteos retu=lisse, sicuti & illud (uidens quod damnatus esset) innuere uidetur hæc accidisse, uel post mortem Domini, uel certe condemnationẽ eius à præside. Porrò exemplũ hic Iudas reproborum est, quos Satanas imprudentes diu per uaria flagitia iactat, tandem uero ubi ipsis oculi aperiun=tur, ut scelerum suorũ atrocitatem quidem uideant, mise ricordiã aũt Domini non uideant, eo præcipitat, uti salutẽ & omnia despondeant, in æternum Geennæ addicti. Act. primo his additur, quod Iudas crepuerit medius, ubi sese laqueo suspendisset. Quod sacerdotes uero noluerunt ar=genteos, in Corbonam mittere, notatur præpostera eo=rum religio, imò impia superstitio, qui inter dona Dei, precium sanguinis, ponere ueriti fuerint, sanguinem aũt innocentissimum fundere, ueriti non fuerint. Sed quo isti precium hoc profanatum putarunt, eo reuera fuit sancti=ficatum, unde in impij & reiecti iam sacerdotij usum ce=
Exemplũ Iudæ.

dere non debuit, sed magis ad usum pauperum & peregrinorum, sicut & sanguis Christi, potissimum peregrinis & aduenis, pereuntibus in sua impietate Iudæis, saluti esse tum cœpit. Celebre hoc factum euasit, & ager ille nomē à sanguine Domini accepit, quia celebrari oportuit mortem eius, qua sola electi per orbem, salutem consequuntur. קרבן*, donum significat, ut & suprà 15. habuimus, unde mittere in Corbonan, perinde dictum est, atq; mittere inter dona templi unde sacrificia, & alia ad cultum Dei pertinentia comparabantur. In Actis nomen agri empti hoc pretio, Chaldaice ponitur,* חקל דמא*, id est, Chakal dema, id est, ager sanguinis.*

Tunc impletum est, quod est dictum per Hieremiam &c.

Vaticiniū Zacar.

Hoc *uaticinium apud Zachariah 11. legitur, pro cuius nomine Origenes putat à librarijs, nomen Hieremiæ adiectum, alij Zachariah binominem fuisse, dicere malunt. Nam quod Iirmeiah 32. de empto agro loquitur, huc nihil nisi torseris faciet. Insigne utiq; & memorandæ humilitatis Christi fuit, ut triginta argenteis uēderetur in mortem, & quidem à discipulo. Vnde mirum non est, si certo adeo fuerit oraculo prædictū. Apud uatem ita legitur:* Et *appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Et *dixit Dominus ad me, proijce eos ad figulum, precium admirabile, quo appreciatus sum ab eis, & accepi triginta argenteos,*

genteos, & proieci eos in domum Domini ad figulum. Quod futurum erat, iubet prophetam Dominus facere, nempe admirabile precium, quo ipse in filio suo appretiatus, hoc est, à Iuda uenditus, & Iudæis emptus fuit, proijcere ad figulum, qui eos in domum Domini, ad figulũ proiecit, quo significatum fuit, precium peruẽturum ad figulum, sed postquam oblatũ antea in domũ Domini fuisset. Quod figuli agrum emendum hoc pretio uates prædixit, Euangelista emptum, nominatim memorat, ad certitudinem uaticinij declarandam, & quanti hæc res Domino esset, nobisq́; habenda foret, factum accipio. Allegoriæ enim incertæ sunt.

IESVS autem stetit ante presidem, & interrogauit eum Preses. Mar. 15. Luc. 23. Iohan. 18.

Historiam hanc sic ordinandã puto. Postq̃ Iudæi ut dictum, ad accusationẽ Domini satis instructos se putarũt, surrexit è concilio, uniuersa eorum multitudo, & præsentarunt ipsum Pilato. Luc. Nolebant autem ingredi prætorium, ne se profanarent, postridie Pesach suum sancti celebraturi, ita religiosa est impietas. Egresso ergo ad ipsos Pilato, & roganti cuius Dominum accusarent, responderunt: Si non esset hic nocens, nequaquam tibi eum tradidissemus. Qua responsione superba satis, Pilatus non nihil, ut uidetur offensus, iussit illos secundum suam legem eum iudicare. Qui negarunt sibi licere, occidere Adductus Pilato.

quenquam,

quenquam, quod ita diuinitus ordinatum esset, ut à gentibus Dominus crucifigeretur, id quod ipse suis etiam prædixerat. Iohan. Cœperunt ergo Dominum accusare trium, quod gentem euertisset, utiq; doctrina, quam ipsi execrabantur, quod uetasset dare tributa Cæsari, & demum quod Christum se regem fecisset, quo sperabant illũ reum maiestatis se peracturos. Luc.

Stantem ergo coram se Præses rogauit, num esset rex Iudæorum, hoc enim caput accusationis erat. De doctrina siquidem eius, quatenus Cæsareæ potestati nihil derogabat, non erat solicitus. Matth. Mar. Luc. Iohan. Dominus autem interrogauit, unde id se rogaret, an à se ipso, uel si audisset ab alijs. Volebat enim Dominus, ut iure debuerat, alienus adeo uideri, ab affectatione regni terreni, quod absurdum esset, huius aliquid de se suspicari. Vnde & Pilatus uelut significans, nihil tale se quidem suspicari, dicebat: Num ego Iudæus sum? Qu.d. equidem Romanus, rerum uestrarum ignarus sum, nesciens qua ratione Christus uester uenturus sit. Mihi quidem nihil uideris præ te ferre regium. Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi, & hi te huius accusant, quid ergo fecisti? Respondit IESVS regnum suum de hoc mundo non esse, alioqui haberet suos ministros, qui defendere se conarentur. Atq; ita Christum cælorum regem se esse confitebatur, & simul tamen significabat Pilato, à se nihil esse periculi metuendũ ei regno, cui ipse ministrabat, cuius scilicet Iudæi ipsum accusarant. Iohan. Hinc itaq; colligens Pilatus ipsum

Interrogatus de regno.

ipsum nihilominus regem esse, dicebat: Ergo rex es tu? Cui Dominus respondit, tu dixisti· Matth·Mar· Luc·Iohan· Addit autem, caußam reddens, cur hoc fateretur, quod eßet in hoc natus, & huius caussa uenisset in mundum, ut testimoniũ ueritati ferret, utiq; hinc potiß· quod ipse unus omniũ electorum rex & saluator esset, sed quia id electi tantum credunt, addebat· Omnis qui ex ueritate est, audit uocem meam·Iohan·

Videns itaq; Pilatus, maiestatis cui ipse merebat nequaquam reum esse·Prodijt ad Iudæos iterum, affirmans nullam se in ipso necis caussam inuenire·Luc·Iohan· Continuo principes sacerdotum inualescebant, accusantes Dominum, quod commoueret populum, docens per uniuersam Iudæam, exorsus à Galilæa· Pilatus igitur audita mentione Galilææ, an Galilæus esset interrogauit, atq; cognito quod ad ditionem Herodis pertineret, remisit ipsum ad Herodem, qui eo tempore Hierosolymis erat·Vnde Herodes non parum gauisus, quod pridem uidẽdi eius cupidus fuisset, interrogauit ipsum multis · Sed Dominus illi nihil respondit, quamuis adstarent Principes sacerdotum & scribæ, acriter eum accusantes·Vt igitur Dominus Herodi tanquam cani & porco nihil respondere dignaretur, fortaße quia etiam nihil ad gloriam Dei facturum rogaret, Herodes ipsum cum satellitio suo spreuit, qui & induto albam uestem, illuserunt, atq; inde ad Pilatũ remiserũt· Hinc uero reintegrata inter Herodem & Pilatũ amicitia fuit, quæ non nihil rupta ante fuerat· Sic cõuenerunt reges terræ contra Christũ, psal·2·

Adductus Herodi·

Pilatus

Pilatus uero cũ sibi Dominus reductus eßet, conuocatis principibus sacerdotũ et magistratibus ac plebe, dixit neq; se neq; Herodẽ caußam necis in eo deprehendere potuiße, eoq́; uelle se emendatum ipsum dimittere. Luc. Accusabant autem Dominum summi sacerdotes de multis, ipse autem nihil ad ea respondit, sed neq; Pilato, poscenti suam ad illorum accusationes responsionem, adeo ut Pilatus miraretur. Matth. Mar. Cum ergo in festo solitum eßet, populo donari unum ex uinctis, & haberet Præses in uinculis insignem latronem Barrabam, captum cum authoribus seditionis, qui & in seditione cædem patrauerat. Hunc tanquam insignite populo inuisum, cum Domino composuit, cumq́; plebs more suo, donari sibi unum ex uinctis postulasset, rogauit eos Præses, utrum uellent sibi dimitti Barrabam, an IESVM regem illum Iudæorum, qui dicitur Christus? Matth. Mar. Luc. Iohan. Sciebat enim quod propter inuidiam tradidissent eum. Principes autem sacerdotum & seniores, persuaserunt turbis, ut peterent Barrabam. Matth. Mar. Rogata ergo plebs utrum dimitti uellet, exclamauit simul uniuersa turba. Dimitte nobis Barrabam. Matth. Mar. Luc. Iohan.

Posthabet Barrabæ.

Rogante rursum Præside, quid ergo uellent fieri, ei qui diceretur rex Iudæorũ, iterũ clamauerunt crucifige eũ. Quibus Pilatus: Quid enim mali fecit. At illi uehementius clamauerunt. Crucifige eum. Matth. Mar. Videns igitur hoc consilium non succeßisse, conuertitur ad aliud, cuius & ante meminerat: Nullum inquit crimen capitale

pitale comperio in eo, castigatum ergo dimittam illum. Luc. Et apprehensum IESVM fecit flagellari. Tum milites praesidis duxerunt eum intro in atrium quod est praetorium, atq; totam cohortem congregauerunt ad eũ, exutumq; suis uestibus, amiciuerũt eũ chlamyde coccinia, & plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius arundinemq; dederunt in dexteram eius, tum genu flexo in speciem adorantium, illudebant ei, salutantes eum: aue rex Iudaeorum, & dabant ei alapas. Cumq; expuissent in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Matth. Mar. Iohan. Flagellatum itaq; Dominum, spinis coronatum, consputum, caesum & illusum, eduxit Pilatus foras ad Iudaeos, uel miserabili eo spectaculo sperans, eorum se odium erga illum nonnihil emolliturum. Ecce adduco eum uobis, inquiebat, foras, ut cognoscatis quod nullam in eo caussam inuenio. Exiuit ergo IESVS foras, gestans spineam coronam, & purpureum pallium. Et dicit eis Pilatus: Ecce homo. Pontifices autem & ministri uiso illo, clamabant: crucifige eum, crucifige eum.

Flagellatur & coronatus spinis illuditur.

Quibus Praeses: Accipite eum uos & crucifigite, ego enim nullã in eo supplicij caußam inuenio. Contra Iudaei: Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum hoc audisset Pilatus, magis timuit, nimirum IESV caußa, ne forte tale aliquid prae se tulißet, & non posset ideo à se absolui. Vnde praetoriũ iterũ ingreßus, dicit ad IESVM: unde es tu? sed IESVS nihil ei respõdebat, satis etenim antea ueritati

testimonium tulerat, professus se quidem Christum re=
gem, sed cuius regnum non eßet huius sæculi, unde nihil
erat, quod Pilatus potestati Cæsaris sui timeret, aut cau=
sam haberet cōtra se pronunciandi. Pilatus offensus quod
sibi non loqueretur dicebat ei: Cur mihi non loqueris, ne=
scis mihi potestatem eße, crucifigendi te, & absoluendi
te? Eo autem cum plus æquo sibi arrogasset, quod in con=
temptū Dei uergebat, à quo definito concilio, potestati te
nebrarum in præsens permißus fuerat, nemine alioqui
quicquam contra ipsum potente, castigat dictum præsi=
dis. Non haberes potestatem, inquit, aduersus me ullam,
nisi tibi datum esset è supernis. Nunc cum magistratu fun
geris accepta diuinitus in me potestate, minus sanè pec=
cas, quàm ij qui tibi me tradiderunt, ex solo mei odio, con=
tra me furentes, & nulla publica functione ad hoc adacti.
Ex eo quærebat Pilatus absoluere eum. Iudæi autem
clamabant dicentes: si hunc absolueris, non es amicus Cæ=
saris, quicunq; enim se regem facit, contradicit Cæsari.
Iohan. Instabant itaq; uocibus magnis, postulantes ut cru
cifigeretur, & inualescebant uoces eorum, ac summo=
rum sacerdotum. Luc. Pilatus autem cum audißet hunc
sermonem, produxit IESVM foras, seditq; pro tribuna
li in loco, qui dicitur lithostrotos, Hebraice autem Gabba
tha. Erat autem parasceue paschæ dies, qui proxime pa=
schæ diem antecedebat, quo parabant, quæ ad festum re=
quirebantur. Et hora fermè sexta, id est, circa finem, se=
cundæ portionis diei, quæ ut à tertia diei hora incipiebat,

ita tota

ita tota usq; sextam, tertia hora uocabatur· Unde Marcus hora tertia crucifixum Dominum memorat, hac eadem scilicet secunda diei parte, quae iam fermè ad finem uenerat· Iohan· Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi cū iusto illo, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum· Sic curauit Deus Pilatum officij sui admoneri· Matth· Ille autem dicebat Iudaeis: Ecce rex uester· Qu· d· Vos contenditis hunc se regem uestrum fecisse, uidete eum, ut nihil tale prae se ferat, illi autem clamabant: Tolle tolle crucifige eum· Dicit eis Pilatus: regem uestrum crucifigam, irridens scilicet eos, isti contra: Non habemus regem nisi Caesarem· Huc eos furor agebat, ut in totum regnum Christi, quod cuncta gēs auidissime expectabat, abnegarent· Iohan·

Vincitur Pilatus improbitate Iudaeorū·

Videns igitur Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, abluit manus coram populo di· Innocens ego sum à sanguine huius iusti, uos uideritis· Et respondens uniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros· Matth· Tunc adiudicauit Pilatus ut fieret quod illi postulabant, ac dimisit eis Barrabam, IESVM autem tradidit arbitrio eorum, ut crucifigeretur· Quem rursus exuentes chlamyde induerunt uestimentis suis, & abduxerunt ut crucifigerent· Matth·Mar·Luc· Iohan· Hactenus series historiae·

Cōdemnatur Christus·

In his non pauca insunt diligenter obseruanda· Primum notatur ingenium omnium eorum, qui cum ueritate bellum gerunt, qui nihil aeque refugiunt, quàm ut caussam

Nihil agũt manifesto iudicio hostes Euangelij.

suam manifesto iudicio approbent. Sic hodie hostes Euangelij, uideas cò perduci non posse, ut uel suam caussam palam, & cum ratione tueantur, aut nobis ad tuendam nostram facultatem faciant. Vnum hoc urgent, ut Pilatus Christum indicta caussa, tantum ad ipsorum praeiudicium, condemnet.

Voluit occidi à gentibus.

A gentibus tum rerum apud Iudaeos potientibus uoluit Dominus morti adiudicari & occidi, ut tanquam iure occisus, moreretur ignominiosissime.

Maiestatis laesae accusantur omnes ueritatis adsertores.

Laesae maiestatis accusatus fuit, ita & Paulus & omnes semper adsertores ueritatis. Nam eiusmodi docent in hoc saeculo, defectionem à principe mundi, Deo conantes homines adducere. Caeterum autem alieni adeo agunt, ab omni affectatione terreni regni, atq; magistratus contemptu, ut absurdissimum sit quicquam huius, de illis suspicari. Sed qui agit in incredulis Deus huius mundi, ut sentit eos totos in hoc incumbere, ut sua tyrannis soluatur, ita quo eos opprimat, semper id agit, ut aduersarij externae illi potestati, quam nemo magis obseruat, uideantur.

Regnum Christi non est de hoc mundo, id est, situm in externo dominatu, unde & gloria, diuitijs & potentia externa usq; destituitur, ut in capite Christo, ita & membris. Ergo hic reiectamenta mundi nos esse oportet, in regeneratione demum cum Christo regnaturos.

Christus natus in hoc, ut ueritatem testaretur.

In hoc natus Christus fuit, ut testimonium ueritati ferret, nimirum quod uerum regnum sit, quae uita, & felicitas, sibi ut regi & seruatori, syncera fide addici, hanc

hanc ergo unam & summam ueritatem, se Christum & saluatorem esse electorum, fateri & testari eum oportuit. Quam fateri & praedicari, Euangelion regni & uitae est.

Qui ex ueritate est, nempe electus ad uitam, is audit uocem eius, hoc est, fide recipit, unde Pilatus, et si rogasset quid ueritas esset, non sustinuit tamen responsionem percipere. Non enim ex ueritate erat, non ex Deo natus, quae Iohan. pro eodem accipit, ideo sermo Christi, praesertim de Euangelio regni, haud quaquam potuit magni ipsi haberi. Qui ex ueritate est, Christum audit.

Ab Herode quoq; sperni & ignominia affici Dominum oportuit, ut nihil apud Iudaeos sublime esset, à quo nō aliquid pateretur. Ita quicquid mundi est, sanctis aduersatur. Ad haec uaticinium secundi psal. Quare tumultuatae sunt gentes, populi meditantur inania, astiterunt reges terrae & principes secretarij conuenerunt in unum, ita impleri oportuit, ut illud impletum in hoc & Apostoli intellexerunt. Acto. 4 Ab Herode sperni oportuit.

Populus persuaderi potuit, ut Barrabam insignem latronem Domino praeferret, ita Satanae & ministris eius obnoxium est, quicquid non est ad bonum confirmatum uirtute ex alto. Paulo ante his benedictus Christus erat, nunc ad crucem poscitur, prae deploratissimo latrone & seditioso. Expendat pectus Christianum, quanta haec fuerit CHRISTI seruatoris nostri, nostrae salutis caussa suscepta humilitas. Cur ei non omnia cre- Populus in ueritate non perseuerat.

dimus, cur cum ipso non libet mori, & crucifigi mundo?

Moueri nō potuerunt ad misericordiam.

Flagellatus & spinis coronatus, misereq́; illusus & consputus, ad misericordiam tamen Iudæorum pectora mouere nō potuit, ea erat Satanæ captiuitas. Qui quos detinet, omni etiam humanitatis sensu exuit.

Pilatus multis modis conatus fuit Christum liberare, partim manifesta innocentia eius, partim odio in Iudæos, quo flagrabat impulsus. Sed reuera id Domini opus fuit, quo obstinata Iudæorum impietas magis proferretur.

Admonitus fuit per uxorem, ne quid & circa ipsum diuina bonitas negligeret.

Christus tacuit.

Christus usque tacuit ad Iudæorum accusationes, quia sciebat horam aduenisse, ut moreretur, tum erant falsa adeo quorum accusabatur, ut per se Præses uideret sola inuidia ipsum premi. Non igitur erat, quod Præsidi suam innocentiam approbaret, aliâs abunde eam cognoscēti, si tuendi eam, animum quoq; habuisset.

Sanguis Christi super Iudæos.

Iudæi reiecerunt imperium Christi, prælata ei Cæsaris tyrannide, & sanguinem eius super se & filios suos uenire optarunt. Hinc ablatum ab ipsis regnum Dei fuit, & sanguinis CHRISTI per Ro. incredibili atrocitate sumpta ultio.

Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenęum. Mar. 15. Luc. 23. Iohan. 19.

Reliqua historia supplicij Christi, sic habet. Dominus

igitur

igitur adiudicatus neci, exibat baiulans suam crucem in eũ locum, qui Caluaria dicebatur, Hebraice autem, id est, lingua qua tum Hebræi uulgariter utebantur, quæ Chaldaismum resipiebat, גלגלתא, hoc est, golgoltha. Iohan. Inter eundum autem, apprehenderunt Simonem quendã Cyrenensem patrem Alexandri & Rufi, uenientem ex agro, & illi imposuerũt crucẽ, ut portaret post IESVM. Id forte fecerunt, quod IESVS debilior iam esset, quàm ut ligni molem portare posset. Matth. Mar. Luc. Sequebatur autem Dominum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur. Neq; enim omnibus amor & obseruantia eius exciderat. Ad has conuersus ille dixit: Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super uos metipsis & super filijs uestris flete. Venient enim dies, in quibus dicetur: Beatæ steriles & uentres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactarunt. Tunc incipient montibus dicere, cadite super nos, & collibus operite nos. His futuræ obsidionis & excidij calamitatem, illis prædicebat. Addebat autem. Quia si in humido ligno hoc faciunt, in arido quid fiet? Quo significauit, si diuina uoluntate, ita in se sæuiretur innocentem, & ligno humido atq; fructifero similem, multo durius sæuiẽdum in gentem Iudaicam, ligno arido & sterili similem. Similis enim locutio illi Petrinæ est. Quod si primũ incipit iudicium à nobis, quis finis eorum, qui nõ credunt Euangelio Dei? 1. Pet. 4. Ducebantur aũt et alij duo facinorosi cũ eo, ut interficerentur. Luc.

Educitur ad supplicium.

Et postquam uenerunt in locum qui dicitur Caluaria, dederunt Domino bibere uinum myrrhatum, id acetum erat cum felle mixtum, sed ille cum gustasset, non sumpsit. Matth. Mar. Ibiq; crucifixerunt eum, & duos latrones cum eo, unum à dextris, alterum à sinistris eius, quo impletum uaticiniū Iescha. 53. fuit. Et cum sceleratis deputatus est. Matth. Mar. Luc. Iohan. IESVS aūt dicebat: Pater remitte illis, nesciunt enī quid faciant. Luc. Imposuit uero Pilatus titulum cruci Domini, hæc Hebraice Græce & latine continentem: IESVS Nazarenus rex Iudæorum. Matth. Mar. Luc. Iohan. Iudæi autem cū hanc inscriptionem legissent, ut erat locus hic propè Ierusalem, petebant à Pilato pontifices, ut scriberet IESVM, dixisse: Ego sum rex Iudæorum, non simpliciter rex Iudæorum, uerum ille scripturam, diuina utiq; ordinatione adductus, immutare noluit, quæ sanè uerum Euangelion Christi continebat, qua scilicet prædicabatur uerus ille esse, & indubitatus Meschiach rex, Iudæis mißus. Ita in media morte, cœpit ad gloriam exaltari, & regnum suum auspicari. Milites autem cū crucifixissent IESVM, acceperūt uestimenta eius, feceruntq; quatuor ex illis partes, ut unicuiq; militi pars una cederet. De tunica uero inconsutili et per totum contexta, quia scindi commode non potuit, sortiti fuerunt, ut impleretur illud psal: partiti sunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt, sedentesq; seruabant Dominum ibi. Matth. Mar. Luc. Iohan.

In morte prædicatur rex Iudæorum, id est, Christus.

Partiuntur uestes.

Stabat

Stabat autem iuxta crucem IESV, *mater eius, & soror matris eius &* Maria Magdalene. *Cum ergo uidißet* IESVS *matrem, ac discipulum astantem quem diligebat, dicit matri suæ:* Mulier *ecce filius tuus, deinde dicit discipulo, ecce mater tua.* Et *ex ea hora discipulus accepit eam in curam suam.* Mulierem *uocauit more suo, quòd maior multo eßet, quàm ipsa eū genuißet, filij tamen officium noluit posthabere.* Vnde *morituri discant suis prospicere.*

Cōmendatur discipulo mater.

Stabat uero populus spectans, & prætereuntes conuitia iaciebant in Dominum, *mouentes capita sua, & dicentes:* Tu *ille qui destruebas templum, & in triduo ædificabas?* Serua *temetipsum, si filius* Dei *es, descende de cruce.* Similiter *& principes sacerdotum, illudentes cum scribis & senioribus, dicebant inter se:* Alios *seruauit seipsū non potest seruare.* Si *rex* Iisraël *est, descendat nunc de cruce, & credemus ei.* Confidit *in* Deo, *liberet eum nunc, si uult eum.* Dixit *enim, filius* Dei *sum.* Sic *ad crudeliß. supplicium etiam execrari & irrideri* Christum *suum pater uoluit, unde &* Psal. *22. hæc fere conuitia omnia prædicta sunt.* Illudebāt *aūt ei et milites* Lu. Quin *et unus de his, qui erant suspensi facinorosorum, id ipsum ei exprobrabat:* Si *tu es* Christus *inquiebat serua teipsum & nos.* Adeo *ab omni genere hominū blasphemari ipsū oportebat.*

Blasphematur & irridetur.

Respondens *autem alter increpabat eum di.* Ne *times tu quidem* DEVM, *quod in eadem damnatione es?* Et *nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, hic uero nihil mali geßit.* Et *dicebat ad* IESVM, Domine

Latroni promittitur paradisus.

mementomei cũ ueneris in regnum tuum, & dixit illi Iesus. Amen amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso.

Tenebræ.

Dum hæc fierent appetijt hora sexta, tertia diei pars, quæ & ipsa solebat tota, usq; ad horam nonam, sexta hora uocari, ut uel ex parabola uineæ supra 20. patet. Diem enim habebant finitum horis 12. totidem & noctem, & utramq; per partes quatuor distinctam, noctis partes uigilias uocabant, facta ergo iam sexta hora, tenebræ ortæ, fuerunt, super totam terram, usque ad horam nonam, et circa horam nonam clamauit IESVS uoce magna, dicẽs: Eli eli lama sabachtani, hoc est, Deus meus, deus meus, cur dereliquisti me? Quidam autem illic stantium, cum audissent, dicebant: Heliam uocauit iste. Cæteri uero dicebant, sine uideamus, an ueniat Helias liberaturus eum, Mat. Mar. Postea sciens IESVS, q, omnia iam consummata essent, ut consummaretur scriptura, nimirum in omnibus, quæ de supplitio suo prædixit, dicit: Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenum, Iohan. Illi uero impleuerunt spongiam aceto, & hysopo, & impositam harundini, admouerunt ori eius. Mat. Mar. Iohan. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, cõsummatũ est. Iam enim ad finem pertulerat, quæ prædicta erant, omnia, Iohan. & cum clamasset uoce magna IESVS, ait: pater in manus tuas commendo spiritum meum, Lu. Et hæc cum dixisset, inclinato capite emisit spiritum.

Clamat se derelictũ.

Et ecce uelum templi scissum est, in duas partes, à summo usque ad imum, Mat. Mar. Luc. Et terra mota est, &

petræ

petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & egressi è monumentis post resurrectionem eius uenerunt, in sanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. Matth. Centurio uero, qui adstabat ex aduerso illi, & qui cum eo erant, custodientes IESVM, cum uidisset quòd sic emisso clamore expirasset, uisóq; terræ motu, & his quæ acciderant, timuerunt ualde & glorificabant Deum. Di. uere filius Dei erat iste, Matth. Mar. Luc. Et omnes turbæ eorum, qui simul accesserant, ad spectaculum istud, & uiderant quæ contigebant, percutientes pectora sua, reuertebantur, Luc. Stabant autem omnes noti eius procul, et mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, et maria Iacobi, parui, et IESV mater, & Salome mater filiorum Zebedæi, aliæq; complures, quæ ascenderant cum eo Hierosolymam.

Prodigia à morte Christi.

Iudæi autem quoniam parascheue erat, Sabbathi magni, nempe quo pascha erant celebraturi, indignum rati, ut corpora punitorum magno illo sabbatho in cruce remanerent, rogauerunt Pilatum ut fractis cruribus ipsorum, tollerentur. Milites igitur utriusque latronis crura quidem fregerunt, ad DOMINVM autem ubi uenißent, iam mortuus erat. Crura itaque eius non fregerunt, sed unus militum, lancea latus eius fodit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Id uisum à se se testatur Iohannes, uerúmque affirmat, ut & nos credamus,

Exijt è latere sanguis & aqua.

credamus, facta ait præterea hæc, ut scriptura impleretur, os non cõminuetis ex eo. Et rursus alia scriptura: uidebunt, in quem pupugerunt.

Post hæc uespera facta, nempe post horam nonam, uenit uir quidam, diues & honestus senator, nomine Ioseph, uir bonus & iustus, qui consilio & facto Iudæorum non consenserat, oriundus ex ciuitate Iudæorum Arimathæa, qui & ipse expectabat regnum Dei, eratq; discipulus IESV, sed occultus propter metum Iudæorum, hic sumpta fiducia, acceßit ad Pilatum, ac postulauit corpus IESV, Matt. Mar. Luc. Iohan. Pilatus autem admiratus, si iam mortuus esset, accersiuit ad se Centurionem, interrogauit illum, an iam dudum mortuus fuisset. Vtque rem cognouit ex Centurione, donauit corpus Iosepho. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad IESVM nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, ad libras ferme centum. Iohan. Acceperunt ergo corpus IESV & inuoluerunt sindone munda, cum aromatibus, sicut mos est, Iudæis sepelire. Erat autem, in eo loco, ubi crucifixus fuit, hortus, & in horto monumentum nouum, quod sibi Iosephus è petra exciderat, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum, quod in propinquo esset monumentum, posuerunt IESVM, & aduoluerunt lapidem ad ostium monumenti, Matt. Mar. Luc. Iohan.

Sepelitur.

Et dies erat parasceue, & sabbatum illucescebat, appropinquabat enim finis horæ nonæ, uel si mauis undecimæ,

mæ, ultimæ scilicet portionis diei, quæ sexta apud nos po meridiana fuisset. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderũt monumentũ, et quemadmo dũ positũ erat, corpus eius Mat. Mar. Lu. reuersæ uero pa rauerunt aromata, & unguẽta, ac Sabbatho quidem qui euerunt, secundum præceptum, Luc. Postridie autem pa rasceues, sabbatho nimirum magno, conuenerunt princi= pes sacerdotum & pharisæi ad Pilatum, memorantes, do minum, quem ipsi impostorem uocabant, dixisse se tertio die resurrecturum, eoq́; petebant, ut iuberet sepulchrum muniri usque in tertium diem, ne discipuli suffurato eius corpore, dicerent plebi, surrexisse eum à mortuis, & fi= eret error posterior, peior priore. Quibus Pilatus cu= stodiam permisit, ut munirent sepulchrum sicut scirent. Qui sepulchrum munierunt obsignato lapide, & adhi= bitis custodibus. Hactenus series historiæ. Signatũ se pulchrum

In his plurima sanè per sancte obseruãda sunt, paucula perstringam & breuiter, Aegyptio nempe Cyrenensi, imposita crux fuit Christi, quo significatũ accipio, cru cem Christi saluificam, gentibus dehinc imponendam, Iudæis satis dira quidem cruce imposita, sed non Christi, hoc est, quæ esset saluti. Et hic quidem Cyrenensis cum pater à Marco prædicetur Alexandri & Rufi, uidetur etiam ipse in suam domum Christum postea recepisse. Crux Chri sti ad gen tes.

Dederunt Domino, cum ad locum supplicij uentum es set, uinum myrrhatum bibere, ut Marcus habet, alij ha bent, acetum felle mixtum, quod idem sit oportet. Acetum

igitur

igitur, quia corruptum uinum est, uinum à Marco est uocatum, amarum simul erat, ex mixtione fellis, & myrrhæ, inde uinum myrrathum dixit. Annotauit Erasmus ex Plutarcho, haustum acetum uulneratis mortem accelerare, ea forte caußa, aderat & uas positum, aceto plenum, cuius Iohannes meminit. Vnde damnatis, bibere daretur, quo citius transfixi manus & pedes, morerentur. Dominus tamen primum oblatum, noluit bibere, uolens statutum à patre tempus pati, quem ille tamen citius latronibus supplicio eripuit. Mortuus enim erat, cũ latronibus oporteret frangere crura, unde et Pilatus celeritatem mortis eius mirabatur, ut in historia ex Iohanne adductum est. Postea autem cum alioqui iam spiritum traditurus esset, accepit acetum, ut Iohannes narrat, impleri enim scripturam uoluit, potauerunt me aceto, &c. psal. 86.

Vinũ myrrhatũ et acetũ idem.

In latrone Christum tam egregie agnoscente, & prædicante, ubi iam noti omnes procul stabant, ubi silebant ora Apostolorum, cum obmutuisset uox illa: Benedictus qui uenit in nomine Domini, immensa Dei bonitas, mirum in modum illuxit. Vnde planè discendum, ne de quoquam, nisi oppugnante salutis doctrinam, iam cognitam sibi, desperemus, postquam tot primis, hic omnium nouissimus latro præpositus fuit, paradisiq; promissionem, ante omnes mortales, percepit. Paradisũ uero, ut & Paul. 2. Cor. 12. uocat locum diuiniorem, in quo apertior Dei gloria refulget, diuinitatisq; perfruitio donatur.

Exemplũ latronis.

Tenebræ

Tenebræ factæ super totam terram Iudæorum scil. præsagium fuit, illos, postquam Dominum solem iustitiæ à se reiecissent, & morte affecissent, horrendis tenebris ignorantiæ & impietatis adobruendos · Id uero Eli, Eli, &c· initium est, psalmi 22· & uerbum שבקתני, id est, Schebaktani Chaldæũ, pro Eb· עזבתני, id est, Azabtani habet · Simpliciter autem dictum hoc à Domino accipio, q, sicut & in mõte oliuarũ de calice, supplicij fuit, ita et hic quæstus sit, se in manib· impiorũ, ad omnem ipsorũ libidinem, à patre derelictũ, quanquã uolẽs spiritu, omnia perferret· De desperatione eius, nolim q̃cquã adfirmare, præter scripturã· Scripturã sequi q̃ nostras cogitationes, tutius est, uerus homo fuit, ueri hominis affectus et habuit et pdidit, gloriæ tamen patris omnes deuinctos, de his sup· ubi conflictatio Domini in monte oliuarum, tractata est·

Quomodo questus sit se derelictũ fuisse

De descensu Domini ad inferna, multi multa disputarunt, sed per pauca ad rem, quia præter scripturam ferè omnia· Vnde blasphemi quidam, uisi sibi habere articulũ fidei, nullo scripturæ loco firmatum, concludere uolũt, esse credenda, quæcunque Ecclesia, id est, pontifices & Theologi cum Monachis præscriberent, etiam quæ nullã ex scripturis rationem haberent · Sed si recte accipias hãc uocem infernus, ibi memorant Euãgelistæ Christũ ad infernum descendisse, ubi narrarunt mortuum & sepultũ· שאול enim pro quo in scripturis, nos ferè infernus legibus, sepulchrũ significat, quod nunquã saturatur, et sẽp quodãmodo petit, iuxta illud 30· Vnde Petrus Act·2· &

De descensu Christi ad iferna·

Paulus 13. probaturi Dominum à mortuis resurrexisse, adducunt illud, psal. 15. Non relinques animam meam in inferno, nec sines ut sanctus tuus uideat corruptionē, ubi pro eodem ponitur, animā non relinqui in inferno, et sanctum non uidere foueam corruptionis, nempe pro eo, qđ est, non relinqui in morte. Vnde Petrus cum dixißet: Quē Deus suscitauit solutis doloribus mortis, quatenus impoßibile erat teneri illum ab ea, hoc ipsum probaturus, locū illum psalmi adduxit.

In huiusmodi infernum dicebat se Iaacob cum dolore ad filium suum Ioseph descensurum, cum discerptum à bestia putaret, 1. Moscheh 37. Et ubi timebat Beniamin, alteri filio ex Rachel, dicebat alijs filijs suis, qui abducere illum in Aegyptum uolebant, eos si illi aliquid accideret, canos suos cum dolore ad inferos depulsuros. Quid hic aliud ad infernum descendere, quàm recondi corpus sub terra? Sic cum terra uiuos absorbuisset Korach & coniuratos suos, dicebantur, uiui descendiße in infernū, id est, in sepulchrum, sub terram, ad mortuos, 4. Moscheh. 16. Hinc subinde in psalmis, gloriantur sancti se ereptos ex inferno, exaltatos ab inferno, ut psalmo 30. 49. & alijs, Nec aliter scriptura uspiam de inferno loquitur, quàm ut sit communis omnibus, tam sanctis, quàm impijs, Geenna autem solis impijs attribuitur. Quare facere ex inferno desperationem, cogitatio humana est, & non debebat tanta cum authoritate Ecclesijs proponi. Ad hunc ergo modum descendit & נפש, id est, uita uel anima-

tum

tum corpus Domini in infernũ, hoc est, uere mortuũ, repositum fuit in sepulchrum, sed quia à morte detineri authorem uitæ impoßibile erat, ut Petrus inquit, ideo non potuit in sepulchro, & inter mortuos relinqui, aut permitti, ut sanctus Domini uideret, foueam corruptionis, id est, corrumperetur, sicut sepulti alij. Cæterum spiritus Christi, ubi corpus reliquit, in paradisum conceßit, ubi secum futurum & latronem illi promiserat.

Ad hoc enim ut sanctos qui in inferno erant, id est, dormiebant corpore in puluere terræ, sicut & electos uniuersos, à morte, in æternã uitam transferret, nulla scriptura quicquam aliud prædixit, à Domino perficiendum, quàm ut moreretur pro eis. Somnia igitur sunt, quæcunq; Theologi superioris sæculi de limbo patrum, & reali descensu illo Christi, quomodo etiam ad locum damnatorum & purgatorium acceßerit, disputarunt. Neq; firma quidem existunt & quæ recentes quidam commenti sunt, infernum esse desperationem, purgatorium propè desperationem. Scriptura post hanc uitam sanctis quietem, uitam cum Christo & regnum patris, impijs Gehennam & ignem æternum paratum Diabolo promittit, non infernum. Veteres patres autem memorat ad infernum descendisse, sed quo descendit, omne quod genitum est. Nihil de limbo, nihil de purgatorio, nihil de descensu spiritus Christi ad loca quædam obscura, mittenda igitur hæc sunt, ut inuenta hominum, & gratiæ agendæ magis Domino, qui filium suum pro nobis & electis omnibus in infernum detrusit,

Somnia Theologorum de inferno.

trusit, id est, uere mori uoluit, ut per mortem eius à morte nos liberaremur, & reuocato ipso rursus à mortuis, nihil dubitaremus, & nos ad beatã immortalitatẽ reuocandos.

Cæterum quod uelum scissum fuit, cum Christus tradidißet spiritum, significatum accipio, tum fuiße abrogatas ceremonias legis, & irritum factum testamentum uetus, cum iam nouum, scilicet fœdus, morte eius esset confirmatum. De quo suprà 20.

Terra mota, & petræ scißæ uidentur significasse, orbem commouendum Euangelio, & saxea pectora, scindenda per pœnitentiam. De his canunt, psal. 97. 98. et 99. Monumenta aperta, unde post resurrectionem Domini, sanctorum corpora egreßa sunt, uirtutem mortis Christi testata sunt, qua scilicet ad uitam electi reuocantur.

Quod Centurio & alij Dominum, filium Dei agnouerunt, & prædicarunt, specimen fuit, fructus qui à morte eius expectandus erat, nimirum ut iam plurimi, præcipue autem gentium, ipsum Christum agnituri essent, & per eum patrem, atq; ita, uitam æternam percepturi.

Sanguis expiatio peccatorum, aqua spiritus sancti.

Eo autem quod sanguis & aqua de latere Domini exiuit, demonstratum est à morte Christi, esse omnium peccatorum expiationem expectandam, quam sanguine fieri oportuit, tum spiritum sanctum, aquas uiuas illas, quibus in totum electi mundantur, & ad omnem pietatem fœcundantur, de quibus Iechezkel 37. Iohan. 7. & alibi.

Iosephum & Nicodemum, tantũ ausos mortuo Christo ministrare, qui uiui occulti tantum discipuli erant, propter me=

pter metum Iudæorum, præter immensam Domini facilitatem, qui usq; infirmos adeo tulit, uirtutem mortis eius quoq; testatur & fructum, unde scilicet fortior, ac uere filiorū Dei spiritus electis cōtingit, sicut istis usu uenit· Notatur quoq; q̄ ferax salutis sit, CHRISTO uel infirmo adhærere·

Ad cuius mortis pretium, magis commendandum, & pretiosa illa sepultura fecit· Ita & nos tum uere honorabimur et cum Deo regnabimus, ubi cum ipso quoq; antea mortui, & in nihilum redacti fuerimus· Iudæis aūt mos fuit, pretiose sepeliri, cum aromatibus, ad testādam spem resurrectionis· Nos omnia contemnendo, & animam nostram pro Domino perdendo, hanc spem profiteri debemus, & sumptus facere in pauperes·

Sepulchrum Christi Iudæi uoluerunt munitum, ita ad gloriam resurrectionis Christi, inuiti seruierunt· Neq; aliter euenit impijs omnibus, erga pios· Quibus enim lædere eos uolunt, ijs promouent salutem ipsorum·

Innumera insunt præterea huic historiæ, quæ non sine magno pietatis fructu, ab electis perpendi possunt, sed ubi sancta eorum, quæ Dominus nobis dixit, fecit, & pertulit, curiositas fuerit, per se pijs animis illa occurrent, in propatulo enim posita sunt· In his ergo inquirendis & excutiendis studiosi simus, mißis blasphemis nugis, quas somniorum prædicatores, sanctißimæ huic historiæ hactenus aßuerunt, quasi uero non suprà quam satis, ad summum supplicium fuissent, quæ Euangelistæ conscripserunt·

Quæ hic & quomodo perpendenda·

runt· Sed hi putarunt, tum demũ cum fructu se hanc historiam recitasse, cum mulierculis, Domini caußa lachrymas extudissent, cum magis ad lachrymandum super seipsis iuxta uerbũ Christi, auditores prouocare debuerãt· Dixi supra, supplicium Domini in hoc perpendendum, ut non dubitemus, nos iam eo, à morte in æternam uitam ad sertos, quò hinc etiam exultemus, gratias agentes patri qui filium suum pro nobis in mortem, tradiderit, & filiò qui tam crudele & infame pro nobis supplicium pertule rit· Tum ut peccatum odiamus, quod tam inuisum deo est, ut non nisi morte filij sui, potuerit expiari· Denique ut ita in mortem usque fratrum saluti, & nos consecremus· Sic demum cum fructu, historiam supplicij Domini nostri, perpenderimus· Ipse huiusmodi mentem nobis donet·

CAPVT XXVIII.

Vespera autem sabbatorum, quę lucescit in unam sabbathorum Mar. 16. Luc. 24. Io. 20. et 21.

Vanquam colophon, & consummatio sit Euangelicæ historiæ, Christum à mortuis resurrexisse, quo credito plena demum fides & cognitio Christi est, uix tamen quicquam Christi aliud, uisi sunt Euan gelistæ magis uarie memorare, quod ad exercendam nostram tum fidem, tum diligentiam ita fieri domino placuit,

quare

quare, neq; nobis displicere debet, dare autem operā nos conuenit, ut certus nobis historiæ huius ordo cōstet, sitq; in promptu, quod calumniatoribus, uel pro confirmatione infirmorum, respondeamus· Equidem conabor hanc historiam ordinare, at sibi omnia, aqud quatuor hos nostros Euangeliographos consonent, sed ipsorum uerba secutus, iudicent Christiani·

Quæ mulieres ad sepulchrum uenerint·

Venerant cum Domino nostro, è Galilæa mulieres aliquot, Luc· 8· nominantur Maria Magdalene, de qua septem exierant Dæmonia, Ioanna uxor Cusæ procuratoris Herodis, & Susanna· Lu· 24· additur Maria Iacobi, cuius & Matth· 27· meminit, uocans matrem Iacobi & Iose· Quibusdam uidetur fuisse hanc illam matris Domini sororem, quam Iohan· 19· uxorem Cleophæ uocat· In Matthæo præterea mater filiorum Zebedæi additur, quā putant Salomen illam fuiße, cuius meminit Marcus, quod perpensa locorum consonantia, non uidetur dissimile uero· Hæ ergo mulieres cum multis alijs, ascenderant à Galilæa cum IESV Hierosolymam, & ministrauerant ei de facultatibus suis, ut testantur Luc· 8· & Matth· 27· Quæ ergo uiuentem, & beneficia omnibus impendentem secutæ fuerant, abeße rapto ad supplicium, & cruciatus perferenti, non sustinuerunt· Hinc cruce affixo, astabant, & dum sepeliretur, sequebantur uisuræ ubi poneretur, ut etiā in mortuū officiosæ eßent· Hæc memorāt Mat· Mar· Lu· & Iohan· Sepulto autem Domino cū parasceue esset magni Sabbathi, quod iam uespera facta, instabat, abie=

runt paratum aromata, antequam Sabbathum illucesceret. Sabbatho uero secundum legem quieuerunt. Obseruantiam legis diuinæ, iure, suo erga Dominum amori, hac in re præferentes, Luc.

Quando mulieres ad sepulchrum

In uespera igitur, Matth. hoc est, nocte, sed quæ prope finem erat acceptura, nempe illucescente iam die, ortoq; sole, Mar. sed profundo adeo adhuc crepusculo, Mar. Lu. ut tenebræ etiamnum ad monumentũ essent, Iohan. uenerunt mulieres illæ & non nullæ cum illis, Luc. ad monumentum, portantes aromata quæ parauerant ad ungendum Dominum, Mat. Mar. Luc. Iohan. Sed antequam ad illud uenissent, Dominus surrexerat, facto terræ motu, magno. Angelus enim Domini descenderat de cælo, & lapidem ab ostio monumenti remouerat, sedebatq; super eum. Cuius aspectus, sicut fulgur, & uestimenta ut nix erant. Vnde timore concußi, custodes erant similes mortuis. Ex his postea quidam principibus sacerdotum, quæ facta erant, renunciauerunt, qui habito cum senioribus consilio, copiosa pecunia pacti à custodib. hoc mẽdaciũ fuerũt, ut in uulgarent noctu discipulos ipsis dormientibus, corpus IESV furatos eße, promittentes simul securos illos se redditurus à præside. Id mendacij cum hi custodes sparsissent, ita receptum est à Iudæis, ut ne hodie quidem aliter credant, Matth.

Dolus Iudæorum.

Mulierculis autem, quo desiderio dominici corporis uidendi & ungendi tenebantur, nihil in mentem uenerat de grandi illo lapide, qui ostio monumẽti fuerat admotus,

donec

doneciam in itinere essent· Dum autem respicerent, uiderunt reuolutum· Mar· Ingressæ ergo monumentũ, corpus IESV non inuenerunt· Sed ubi mente cõsternatæ, Lu. respexissent, uiderunt adolescentem sedentem à dextris amictum stola candida, et expauerunt· Is ergo iubebat eas bono animo esse, neq; expauescere, scire se quòd quærerent I E S V M Nazarenum, cum surrexisse· Et ostendebat eis locum, in quem dominum posuerant, iubebatq; abire, ac discipulis & Petro, quòd Dominus esset eos præcessuros in Galilæam, ubi ipsum essent uisuri, sicut eis dixisset, renunciare· At illæ, ut perterritæ erant, horum nihil rectè perceperunt, unde abeuntes cito fugerunt à monumento, habebat enim eas tremor & stupor, neq; cuiquã quicquam dicebãt, timebant enim, Mar·

Primus mulierũ ad sepulchrum aduentus·

Maria Magdalene tamen, ubi ad se redijsset, resumpto non nihil animo, sola Petrum & Iohannem adijt, questũ de sublato corpore domini· Tulerũt inquiebat, dominũ de monumento, & nescimus ubi posuerint eum· Hac uoce exciti hi duo discipuli, e uestigio sepulchrũ adierunt, nec dubium, quin comitante Maria· Qui cũ sepulchrũ uacuũ inuenissent, seorsim positis, sudario et linteaminibus, Iohãnes credidit, nimirum sublatũ corpus Iesu· Nam scripturam, quod oportuisset ipsum à mortuis surgere, nondum nouerãt, eóq; uerba Christi, quæ de sua resurrectione illis sæpius prædixerat, haudquaquã rectè intellexerant·

Petrus & Iohan· inuisũt monumentũ·

His itaque discipulis ad sua reuersis, Maria apud sepulchrũ hæserat plorans· Dum ergo fleret inclinauit se in

monumentum, & uidet duos angelos amictos albis unum ad caput, & alterum ad pedes, illic ubi posuerant corpus IESV· Hi rogabant eam quid ploraret, quibus illa: Sustulerunt Dominum meum, nec scio ubi posuerunt eum · Ilico conuersa retrorsum, ut anxia erat in quærendo corpus domini, continuoq; respectabat, uidit IESVM adstantem, sed putabat hortulanũ esse, eoq; rogabat eum, si ipse sustulisset dominũ, ut sibi indicaret, ubi eum posuisset quo eum tolleret · Cui Dominus: Maria, ad quam uocem conuersa agnouit eum, queribunda, enim cõtinuo uertebat se & respectabat, sicubi uideret corpus domini· Dicebat ergo illi: Raboni, & uolebat ipsum fortasse amplecti, præ nimio scil· amore eius & gaudio, quòd rursum carne præsentem uidisset· Verum Dominus cũ uideret eũ, carnalem sui præsentiam plus æquo admirari, animum eius ad cælestia amplexusq; fidei erigere uolebat, eoq; à tactu sui eam repellebat, di· Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem · Qu· di· Ne putes ꝙ carne præsentem uides, in hoc omnia te consecutam, dixi antea discipulis meis, ꝙ expediret eis, ut abirem ad patrem · Ad quem ubi ascendero, mittam spiritum paracletum uobis, & omnia perficiam· Hæc debetis expectare, & carnalem meam præsentiam tanti non facere, nolo igitur ut tu me modo tangas, ne carnali præsentiæ nimis addicaris, discere debes, fide posthac me regnantem in cælestibus amplecti, quare abi potius & nuncia fratribus meis, qui & ipsi carnale usque regnum expectarunt, me ad patrem meum & uestrum, ad

Maria plorat sepulchrum·

Noli me tãgere, quia nondũ ascẽdi ad patrem·

Deum

Deum meum & uestrum ascensurum· Vnde uobis spiritu meo adero, & ad felicitatem uestram omnia attemperabo, ne putent me corpore hic porrò acturum, & carnaliter regnũ Israëlis restituturum· Consoletur autem uos, & ad optimam spem erigat, q̃ pater & Deus meus, uester quoq; pater & Deus esse dignatur, apud quem utiq; impetrabo uobis omnia· Abijt itaq; hæc ad discipulos, & nunciauit illis quòd Dominum uidisset, & quæ sibi dixerat· Hæc Iohan, quibus consonat Marcus ita scribens: Cũ surrexisset autem IESVS mane primo die Sabbati, apparuit primum Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem Dæmonia, illa profecta nunciauit ijs, qui cum illo fuerant lugentibus & flentibus· Sed illi licet audissent Dominum uiuere, & ab hac uisum esse, non crediderunt· Lucas etiã meminit, Petrum sepulchrum inuisisse·

Interea autem, & reliquæ mulieres, quæ cum Maria Magdalene, primum adfuerant, & perterræfactæ una fugerant, nihil cuiquam dicentes, animos resumpserunt, & reuersæ ad monumentum, cupientes nimirum certiores de re tam stupenda reddi, fuerunt· Vbi ergo adhuc abesse corpus IESV uidissent, mente consternabãtur· Mox autem uiderunt duos uiros adstantes in uestibus fulgurantibus· Matthæus unius tantum meminit, quia unus duntaxat mulieribus loquebatur· Hic igitur pauefactis & uultus in terram declinantibus mulierib· dicebat: Nolite timere uos, scio enim q̃ IESVS qui crucifixus est, quæritis non est hic, surrexit enim sicut dixit· Venite uide te locum

Secundo adeunt sepulchrum

te locum, ubi positus erat Dominus, Matth. Quid quæritis uiuentem cum mortuis, non est hic, surrexit. Quid & paulo ante adfuistis, uidistis sepulchrum uacuum, audistis à me surrexisse Dominum, atq; uiuere & uos præcessurum in Galilæam. Quid igitur rursum adestis, & uiuẽtem, inter mortuos quæritis? Non est hic, iterum dicimus, surrexit enim. Recordamini tamen eorum, quæ ipse uobis prædixit, cum adhuc in Galilæa esset. Nempe q̃ oportuerit filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi & resurgere die tertio, Lu. Cito igitur euntes, dicite discipulis eius, quod & antea mandaueram, surrexisse Dominum à mortuis & præcessurum uos in Galilæam, ubi eum uidebitis, ecce dixi uobis.

Tenent pedes Iesu.

Recordatæ igitur uerborũ Domini, Lu. digressæ à monumento celeriter cũ timore & gaudio magno, currebãt ut renunciarent discipulis eius, Math. illis undecim & cæteris omnibus, Lu. Cũ autem issent ad renunciandum, discipulis, ecce Iesus occurrit illis, dicẽs: Auete, illæ autem accesserunt & tenuerũt pedes eius, et adorauerunt eũ. Quibus ille: nolite timere, ite & renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me uidebũt. Iterũ uocat fratres suos, qui se paulo ante negauerant, sic autem blandiens, ad spẽ regni sui, erigere illos uolebat. Tangi uero se ab his dominus paßus fuit, quo certiores resurrectionis suæ testes ad discipulos eßent, Mariam autem Magdalenam, nimiũ ob præsentiam suam carnalem, exultantem, uoluerat ad cælestia magis miranda prouocare, eoq; tangere se prohibuerat.

buerat. At uero ut nondũ habebant spiritu illustrata pectora Apostoli, ubi omnia à mulieribus audiuißent, uisa eis fuerũt uerba mulierũ deliramẽta, neq; crediderũt illis, Lu. Eodem die uidendum sese Dominus exhibuit & duobus discipulis petentibus Emaũtem. Qui mox reuersi ad discipulos Hierosolymis congregatos undecim Apostolos & qui cum illis erant, narrauerunt eis quæ uiderant. Quibus illi uicißim narrabant, Dominum uere resurrexiße, & apparuisse Simoni. Dum autem hæc loquerentur, & fores clausæ eßent, stetit IESVS ipse in medio eorum, et pacem precatus, consternatis adhuc animis, ostendit manus et pedes, contrectareq; se & uidere iubebat. Expaue facti enim putabant se spiritum uidere. Deniq; comedit cum eis, ut uel sic resurrexiße se, illis persuaderet. Postea donauit eis spiritum sanctum, constituit Apostolos, donauitq; mentem eis, ut scripturas intelligerent, agnoscerentq; sic scriptum esse, eoq; & sic fieri oportuiße, ut Christus pateretur, & resurgeret à mortuis, tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum, in omnes gentes, initio facto ab Hierosolymis, &c. Hæc Lucas & Iohannes habent, Marcus quoq; duorum meminit, quibus Dominus in uia uisus fuit. Post octo uero dies, Thomæ caußa, ut uidetur, rursum congregatis discipulis apparuit, stans in medio ipsorum, cum fores essent clausæ, tangendumq; se Thomæ exhibuit, & resurrectionem suam persuasit, Iohan.

Apostoli nõ credũt.

Vndecim

Vndecim autem discipuli post hæc abierunt in Galilæam in montem ubi constituerat illis IESVS. Cumq; uidissent eum, adorauerunt eum, quidam autem dubitauerunt, qua postea incredulitatem eis exprobrauit, ut Marcus memorat. Hæc Domini apparitio illa insignis uidetur fuisse, qua plusquam quingentis fratribus simul apparuit, cuius meminit Paulus 1. Corin. 15. Antea tamē cum in Galilæam uenissent discipuli, & in mari Tyberiadis, hoc est, lacu Genesar, piscarentur, apparuit Simoni Petro, Thomæ, Nathanaeli, et filijs Zebedæi, quam historiam Iohannes conscripsit, addens ea tertia iam uice, discipulis Dominum apparuisse, nimirum congregatis. Ipso scilicet die resurrectionis semel, post octo dies iterū, et hac tertia uice, in piscatione. Post hac reuersi sunt Ierusalē, ubi iußit eos Dominus sedere donec uirtute induerentur ex alto, nam mißurum se eis promißum patris pollicebatur.

Cumq; ita per quadraginta dies, identidem conspectus discipulis, & locutus de regno Dei fuisset, Luc. in Act. uolens tandem, patris dexterā petere, testatus sibi omnē potestatem datam in cælo & in terra. Matth. iußit eos in uniuersum mundū abire et prædicare Euangelion omni creaturæ. Mar. & docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare, quæcunq; ipse præcepißet. Quo uero animaret, ut quamlibet repugnante mundo, fortiter hæc mandata obirent. Adiecit; Ecce ego uobiscū sum omnib. diebus usq; ad consummationem sæculi. Matth. Vt autem simul osten

deret,

deret, quanti sua doctrina et Euangelion habendum sit, affirmabat, quicunq; Euangelio credidissent, & suscepto baptismo, id fuissent confessi, eos fore saluos: qui aūt prædicato Euangelio non credidissent, fore condemnandos. Tum simul magnam signorū uim, apud eos qui credidissent, secuturam promisit.

Post hæc eduxit eos foras usq; in Bethaniam, & sublatis in altum manibus suis, benedixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, ac ferebatur in cælū. Luc. nubesq́; subduxit illum ab oculis eorum. Act. Et ipsi adorato eo, regressi sunt Hierosolymam cum gaudio magno, & erant semper in templo, laudantes, & benedicentes Deum. Luc. Postea accepto spiritu sancto, in linguis igneis. Act. 2. egressi prædicauerunt ubiq; Domino cooperante, & sermonē confirmante, per signa subsequētia. Finis.

Ad hunc modum, ordinanda mihi quidem hæc historia uisa est. Ecclesiæ iudicent, sed diligenter inter se Euangelistarum narrationibus collatis, & perpensis. Illud quidem quod Matthæus uespera, monumentum adiisse mulieres adserit, reliqui Euāgelistæ mane, facile conciliatur, cū constet noctem, uesperam in scripturis dici, ut factum est uespera, & mane dies unus. Vt igitur in nocte recte dicitur factum, quod factum est in termino noctis, ita quod mane, nondum die pleno orto, hoc est, in fine uesperæ factum est, recte dicitur factum in uespera. Ortum diei uidetur Matthæus eo significasse, quod adiecit: quæ lu-

eescit

cescit in unam, id est, primam sabbathorum, hoc est, primum diem septimanæ.

Mulierum sedulitas & feruor, ut et Apostolæ, ad Apostolos fuerint factæ, monet admirādæ gratiæ Dei, quæ cō tinuo delectatur ex nouißimis primos facere. Notatur etiam, quam mire suis Deus prospiciat, qui filio suo ab his mulierculis uoluerit neceßaria uitæ ministrari.

Cum terræ motu surrexit.

Resurrexit Dominus cum terræ motu, ut & mortuus erat, ac paulo post spiritum sanctum missurus, morte enim & resurrectione eius, uirtute spiritus sancti prædicatis, commouendus erat uniuersus orbis. Angeli primi resurrectionis præcones extiterunt, adeo superat fides eius, omnem captum rationis. Vestibus fulgurantibus apparuerunt, quo mortalitatis gloria repræsentaretur.

Bis ad sepulchrum uenerunt mulierculæ.

In historia bis mulieres ad sepulchrum uenisse posui, caussa est, quod Marcus scribit, cum primum adfuissent, fugiße à monumento, perterritas, neq; cuiquam quicquam dixiße. Matthæus autem & Lucas scribunt, audito Angelo, cum timore & gaudio magno cucurrisse etiam, ut renunciarēt discipulis. Bis igitur adfuerunt, primum fugerunt territæ, & nemini quicquam dixerunt, secundo, cum timore quidem, sed simul gaudio abierunt celerrime, nunciatum discipulis, quæ audierant. Id quod usu uenisse mulierculis, adeo domini amore flagrantibus, ac simul propter incredulitatem trepidantibus, sanè uerisimile est.

Fraude pontificum auersa fuit, ueritas resurrectionis

Domini

Domini nostri, à gente Iudaica, quia occæcandi & reijciendi erant. Vt igitur ueritatis dilectionem respuerunt, ita missa illis fuit, efficax erroris operatio, licet hoc commentum pontificum, per se plusquam inane esset. Si enim dormierunt ministri custodes, qui uiderunt discipulos suffurari corpus Domini?

Per totam uero hanc historiam uidemus Domini bonitatem, cum suorum incredulitate mirifice certasse. Etenim cum ne Angeli quidem persuadere illis resurrectionem suam poterant, exhibuit ipse se uiuum illis, multis argumentis, ut Lucas in Actis testatur, alloquutus eos fuit, uidendum & tangendum sese præbuit, comedit una, adhibuit testes mulieres, & discipulos quosdam, quos ut & alijs ueritatem attestarentur, certos de sua resurrectione reddidit, adeoq; nihil omisit, quo illam creditam suis efficeret. *Certauit Christi bonitas cum incredulitate discipulorum.*

In fide nanq; resurrectionis eius sita est salus nostra tota. Mortuus siquidem est, propter peccata nostra, resurrexit autem propter iustificationem nostram. Roma. 4. Satisfieri pro peccatis nostris oportebat, ideo mortuus est, ut autem iustificemur, opus spiritus est, qui gratiam Dei per CHRISTUM factam nobis persuadeat, et fide syncera ita instruat, ut efficaciter illa sese per dilectionem exerat. Hoc spiritus regnantis iam Christi donū est, neq; potuit locuplete adeo orbi cōtingere, nisi postq̄ deuicta morte et peccato, regnū sanctorū ipse iniuißet. *In fide resurrectionis sita omnia.*

Et quæ

Et quæ demum fidutia in eum, ut seruatorem, esse potuisset, si mortuus pro peccatis nostris, in morte hæsisset? Quis satisfactum credere sustinuisset, illo adhuc in carcere mortis detento, qui dissoluturum debitum nostrum sese recepisset? Mori ergo oportuit eum, ut indignatio Dei à nobis submoueretur, interiretq; & in nobis peccatum, resurgere uero, ut per spiritū eius, ad imaginem ipsius continuo reformaremur, hoc est, iustificaremur.

Quisquis igitur resurrexisse à mortuis Dominum credit, & satisfactum pro se, & ad beatam uitam spiritu eius, sese renouandum dubitare non potest, fidutia in Deum, certa & efficaci uiuet, nihil sibi à peccato, uel morte timens, peccatum autem cottidie mortificabit, ut cū Christo suo, peccato & ipse mortuus, Deo uiuat. Hinc Petrus constare fœdus bonæ conscientiæ erga Deum, per resurrectionem IESV Christi, qui est ad dexteram patris, affirmat. De gratia siquidem Dei, non nisi per fidem in Christum certi eße possumus, iam ut dixi, si non uictorem mortis, regnare eum ad dexteram patris, omnibus prælatum credamus, eo niti fides nostra haud poterit. Non ergo ab re fuit, tam diligenter fidem resurrectionis suæ astruere, neq; mirum, si natura hominis difficile ad eam peruenire potuerit, & hodie poßit, cum in ea nihil boni sit, neque segniter certe hanc remorari & Satanas soleat, ut in qua nouerit, salutem hominum totam esse sitam.

Nouitas uitæ, à fide resurrectionis.

Singularis autem erga Petrū Domini gratia declarata est, cui licet se negaßet, peculiariter & annunciari suā

resurre=

resurrectionem, & etiam ipse apparere uoluerit, uti ex Luca & 1. Corin. 15. liquet. Neque sanè uulgaris fuit & Thomæ exhibita.

In historia uero, quam Lucas de duobus discipulis, qui Emauntem petierant, & Domino adiungente se illis, & tandem etiam se illis reuelante, primum obseruandum, quàm utile sit de rebus Christi loqui. Isti enim & si nulla ferè fide in Dominum reliqua, de gestis tamen eius loquerentur, adiunxit se eis, & plenius de se edocuit, ac mox aperte se illis rediuiuum agnoscendum exhibuit. Ita non poterit Christi cognitio non plena tandem cõtingere illis, qui auide de ipso & cũ amore eius, cogitant et loquuntur. Quæ in historia euntium in Emaus.

Deinde exposuit eis scripturas, exorsus à Mose & omnibus prophetis. Siquidem quicquid uspiam in scripturis, de misericordia, bonitate & sapientia Dei, tum de expiatione & purgatione peccatorum scribitur, proprie Christo competit. Sic & postea, ubi congregatis omnibus aderat, mentem dedit eis, ut scripturas intelligerent, quas in ipso oportuit impleri. Multa autem apertißima oracula in Mose, prophetis & psalmis de Christo scripta sunt, quæ singula enumerare & enarrare, proprium librum requireret, quare mihi transmittenda hic sunt, & quod liber hic alioqui suprà quam institueram creuerit, & quod angustia temporis excludor, ne uel mediocrem illorum numerum liceat adducere. Qui prophetas hodie enarrant, Lutherus, Oecolampadius, & Capito noster, ista diligenter indubie ostendent, & explicabunt. Si quid

& mihi datum fuerit, uel in psalmis aliquando fratribus depromam. Diligenter autem hic notandum, Christum suis dedisse mentem ut scripturas intelligerent. Cui enim ipse hanc non donauerit, obsignatus illi liber erit scripturarum, quicquid acuminis, uel peritiæ habuerit. Denique non prætereundum, quod cognito Domino, ilico hi duo regressi ad discipulos fuerunt, quamlibet uespera esset. Neq; enim potest Christum non prædicare ardentissime, qui uere eum agnouerit.

Sine mēte Christi scripturæ non intelliguntur.

Quidam superstitionum defensores, hinc probare conantur, unam ut uocant speciem, nempe panis, in Eucharistia præbendam laicis, quod Christus panem solum, discipulis his dederit, ut Lucas scribit. Sed si panis hic, Eucharistiæ fuit, consequetur sine uerbis illis transubstantiantibus, hic panem Domini fractum, eoq; omnino non fuisse transubstantiatum, licereq; Eucharistiam sine illis uerbis celebrare, modo mors Domini celebretur. Quæ quidem uera sunt, sed ipsi non agnoscunt ea, atq; ita sua ipsi oppugnant. Sed mittamus nugatores, more suo panem benedixit hic Dominus, ut et fecit, cum quinq; & postea quatuor millia esset refecturus. Non intelligunt miseri benedicere, & agere gratias, idem esse, de quo suprà.

Illa uero, quæ Iohannes memorat, amandatos discipulos ad prædicandum, donatum spiritum sanctum, signo flatus, datamq; facultatem peccata remittendi, explicata sunt suprà 16. in illud: Et dabo tibi claues regni cælorum

lorum: Salutatio illa: Pax uobis, præterquã q uulgaris Iudæis fuit, etiam hoc monet, firmam pacẽ, qua certi de gratia Dei sumus, boniq; omnia consulere poßumus, à solo Christo dari,

In Galilæa uoluit potißimũ Dominus se uisendum suis exhibere immortalem, ĩ qua regione et antea lucem Euangelij potißimum effulgere placuerat. Visum enim Deo fuit, ut ita gloriosa hæc redderetur diebus postremis, quæ prioribus contempta fuerat, de quo suprà cap.4.fol.105. & 106. Ad Iudæam autem & Hierosolymam redire ipsos uoluit, quia ex Tzion lex & de Ierusalem uerbum Euangelij egredi debuit. Iescha.2. Micah.4. Tum ibi decebat glorificari Christum, quod per prædicationem Euangelij contigit, ubi ad mortem usq; fuerat humiliatus. Vnde & cælos inde uoluit petere, unde petierat suppliciũ, nempe è monte Oliuarum, cui Bethania adiacet.

Amandaturus autem ad prædicationem Euangelij dicebat discipulis. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, quam quidem Apostoli diligenter ubiq; prædicarunt, memorantes illum cunctis principatibus, & potestatib. præfectũ, omniaq́; subiecta eße pedib. eius. Huius ergo discipulos admonuit, quo alacrius Euangelion prædicandũ susciperent, cum eius se legatos agnoscerẽt, qui omniũ potestatẽ haberet, quem dubitare nõ possent, se nunquã deserturũ, aut paßurũ mali aliquid accidere, quãlibet contra mundus esset sæuiturus. Ad idem et illud adiecit: (*Data mihi est omnis potestas.*)

Vobiscum sum. Ecce ego uobiscum sum, usq; ad consummationem sæculi. Quid enim desit boni, aut adsit mali, ei qui continuo præsentem secum habeat eum, cui data est omnis potestas in cælo & in terra? Etenim in hoc, mundum carne reliquit, & dexteram patris, id est, inuisibilem Dei maiestatem petijt, ut spiritu suo adimpleret omnia. Iuxta illud Ephes. 1.

Dexterã patris, Suscitauit eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cælestibus, suprà omnem principatum & potestatem, & uirtutem et Dominium, et omne nomen quod nominatur, non solum in sæculo hoc, uerum etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedes illius, & eum dedit caput super omnia ipsi Ecclesiæ, quæ est corpus illius, complementũ, qui omnia in omnibus adimplet. O utinam hanc Domini nostri præsentiam uere omnes agnosceremus, & indubie nemo pro carnali eius præsentia digladiaretur.

Porrò ex eo, quod Dominus mandauit docere gentes, baptizantes &c. Anabaptistæ infantium baptismum fortißime oppugnare sibi uidentur. Sed his responsum suprà est, cap. 3. fol. 61. Sane dum non habent locum, quo præcipitur, tantum doctos baptizare, nihil roboris suæ sententiæ hinc adferent. Etenim & nos docemus, anteq̃ baptizemus. Istud autem: baptizantes in nomine patris &c. explicatũ est, eodem cap. fol. 49. & 50. Illud uero: quicunq; crediderit saluus erit &c. tractatum suprà 19. est, fol. 235. Item de signorũ ui, qua mundo inuectũ Euangelion est, dictum suprà cap. 7. fol. 240. Notandum autẽ, quod ait eos qui crediderint, signa secuturos, quæ enumerat, nec

rat, nec addit quoslibet & semper, unde satis fuit, ad ueritatem huius promißionis, quod signa ista, initio Euangelij facta fuere.

Porrò iam iã in cælum ascensurus, sublatis manibus benedixit suis, ut signo eo, benedictionis uerba, quibus indubie ea ipsis precatus fuit, quæ promiserat, penitius discipulorum cordibus insiderent. Visus deniq; est, Dominus in cælum ferri, & nubes subduxit eum ab oculis discipulorum. Cælestia enim ista uisibilia, omnem creaturam reliquam, magnitudine, uirtute, & perenni motu, infinito quodammodo superant, ideo sedes Dei dicuntur, qui tamẽ omnia implet, quæq; ad Deum concedere scriptura prædicat, in cælum ferri, sicut & de cælo uenire, quæ à Deo ueniunt, memorat, de quo suprà cap. 3. fol. 80. Cælum ergo in quod Dominus noster ascendit, inuisibilis patris gloria est, & inaccessa diuinitatis lux, ubi cõtemptus paulo ante & execratus filius hominis, in summa potentia, beatus regnat, habẽs subiecta uniuersa, & spiritu suo apud electos instaurans, & perficiens omnia. In cælum.

Cuius cum tandem fides facta discipulis esset, licet ex oculis Dominum amisissent, cum gaudio magno tum regreßi sunt Ierusalem, semper in templo laudantes & benedicentes Deum, donec iuxta mandatum Domini irent ubiq; prædicatum, Domino cooperante & sermonem eorum confirmante sequentibus signis. Sentiebant tum uerum, quod Dominus eis dixerat, expedire ipsis, ut carne abiret. Dum carne eis adesset, carnales usq; erãt, & car- Cum gaudio discipuli redierunt.

nalia sapiebant, ubi autem se carne eis subduxit, & spiritu adesse cœpit, gaudio solido affecti, summa cum alacritate, toti in prædicando & extollendo Deo erant, & quidem loco celeberrimo, nempe in templo, donec patentiori & insigniori uirtute spiritus Dei instructi, abirent prædicatum ubiq; Domino cooperante, & sermonē ipsorū in sequentibus signis magnifice confirmante.

Ita solida pietas, synceraq́; fides, tum demum & nobis aderit, quando Dominum nostrum IESVM Christum, pro peccatis nostris mortuum, ad dexteram patris in cælestibus omnibus imperantem, & salutem nostram felicißime perficientem, adorauerimus, agnoscentes ipsi à patre omnium potestatem traditam, ipsi nos curæ esse, nostræ deniq; salutis caußa ita regnare, & regnaturum, donec omnia subiecta, pedibus eius fuerint, & expurgato in electis omni peccato, deuictaq́; morte, hoste ultimo, Deus fuerit omnia in omnibus, tum & ipse regnū suum intercedendi pro nobis peccantibus, à peccatis nos purgandi, contra Satanam defendendi, & à morte liberandi, Deo et patri tradet, cum nimirum nihil peccati reliquum electis omnibus fuerit, pro quo intercederet, quo purgaret, aut cuius caußa Satanæ uel morti, contra nos aliquid permitti poßet. Hoc beatum & gloriosum Christi filij sui regnum donet nobis optimus & clementißimus pater, plene agnoscere, et ei saluandos nos penitus offerre atq; consecrare, ut superna tantum quæramus & curemus, ubi Christus rex noster & seruator est ad dexteram patris sedens, nō terrestria,

Vnde solida pietas.

terrestria, nempe ut huc toti incūbamus, ut cæleste hoc solum felix regnū, quā plurimis innotescat, quā latißime serpat communeq; fiat omnib. gentibus, ut ualedicant homines rebus huius sæculi, in quib. etiā externi hominis felicitas frustra quæritur, ut bis insanum sit, quicquā ab illis interno homini expectare, uni uero Domino nostro IESV Christo sese dedant, et p omnia consecrent. In eo siquidem uno complacitum patri est, uniuersam plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga se, pacificatis per sanguinem crucis eius, per eundem, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cælis. Coloß. 1. Huic sit gloria in sæcula, Amen.

Hic tandem finem huic libro enarrationū secundo imponere libet, Dominus cuius est, quicquid in his uere & pie scriptum existit, efficiat, ut id fructum suum in gloriam patris adferat, quicquid autem assutū est humanitus, donet, ut electi id agnoscētes respuant, quo sancti in omnibus solā suam pastoris ipsorū unici uocem audiant, & audiant tanquam uocem eius, ut & sequi eam libeat. Proinde oro & obsecro quotquot Christo nomen dederunt, ne quicquam eorum, quæ nomine doctrinæ Christi Ecclesijs offeruntur, caußa et respectu ministrorum offerentium, uel amplectantur, uel reijciant, habeant potius Christi doctrinam tam sanctam & desiderabilem, ut quæ eius nomine obtruduntur, probent omnia, ne unquam uel fastidio hominis, uerbum respuant seruatoris sui, uel admiratione hominis, pro uiuo uerbo Dei, inane hominis commen-

tum & somnium adorent. Vtrunq; impietate plenum est, debetq́; ab ijs qui Deum agnoscunt, esse alienißimum. Nihil igitur citra excussum iudiciũ Christiani admittãt, uel repudient, sed ante oĩa orato à patre spiritu profundorũ Dei scrutatore. Sic neq; humana ꝑ diuinis unquam recipient, neq; diuina pro humanis respuent, sed uerbũ Dei, ut Dei, non hominum suscipientes, fructus uirtute spiritus, cumulatißime proferent, & uidebunt homines bona illorũ opera, coruscante scilicet qua præditi sunt, lampade fidei, patremq́; inde nostrũ cælestem, horum omniũ authorẽ, glorificabũt, & ipsi ad credendum uerbo eius, ipsumq́; ut Deum adorandum, allecti. Fiat Fiat.

Deo gratia.

Errata enarrationum M. Buceri in Matthæum.

Folio 1. a. μηνύματα legendum, fo. 3. a. ut nihil certi etc. ut abundat, fo. 3. b. גלירין lege, fo. 5. a. uel aliquē ex ea expunge benedictio, 7. b. hanc tamē ratione iudicij secutus, 9. b. huius cognitionis caussam, fo. 11. a. sacræ scripturæ, 21. a. pro quibusdē quibusdā, 21. b. ut oceanum, 83. uerisimile, 89. redditā, 102. b. השתחוה, 108. b. peccata detestabilia, 109. a. longe plus mellis, eod. cuiusmodi Niniuitæ quidem, Manaße, 123. a. & alia nostra, 125. b. & epistolæ, 130. a. & sapientiam, 133. b. annisus, 137. a. igne salietur, 142. a. cōuersus, 143. b. extorsere, 144. b. nam deo indigetibus, 152. b. iureconsulti, 161. b. & Matthæus supra, 169. a. secum DEUS, eodem primarium, 176. b. inito cum suis, 179. a. curabunt, eodem. non tantum, 184. b. Christiani prædicatoris, folio 187. b. urgens ductis, 121. b. sed utraq;, 125. a. ut ex lo. paucis colligitur, 137. a. uerbo ue. ita saliatis, 207. de dei bon. nato expunge, 210. b. cibo, 220. b. sciens humanos, 200. b. etiam qua.

Ex lib. secundo.

Fo. 5. b. puritatis, 19. a. præmittitur, 22. b. falsum, 30. a. Mar. 1. Lu. 4. 73. a. temporarium, 107. b. nimium, 143. b. sublata, 140. b. sciētia uitæ, eod. quas signifi. uol. 152. a. præmiū suæ, 160. b. in creat. solo, 200. b. deligere 215. a. testab. uere, 225. b. uxori quæ, eod. fidem aūt fallat, eod. tum licere, 239. a. incognitus 249. b, regnum Dei, 269. b. in sup. Ierusch alē, 276. sibi displicuißet, 280. ne itaq; nihil, 305. b. Ben Cuziba. qui in biter, 337. a. adferre illa, 338. a. spiritū suum, 347. b. solicitus, 361. legimus, &c.

INDEX LOCORVM COMMVNIVM THEOlogiæ in ſecundo enarrationum libro excußorum.

Quid

De domi

Quomodo

Quomo

De ob=

FINIS.

ARGENTORATI APVD IOHANNEM HERVAGIVM MENSE MARTIO, ANNO M.D.XXVII.

INDEX LIBRI SECVNDI ENARrationũ Martini Buceri in Euãgelion Matthæi.

Chriſtũ

Eccle-

Gadara

L

Legis

Nuptiæ

Pietas

Quæ

Vatici=

Indicis libri secundi
finis.

CORONIS

QVA ORDINE, QVIBVS IN

Enarrationibus Matthæi locis, singula Marci & Lucæ, quæ cum Matthæo, uel eadem uel similia habent, explicata sunt, indicatur, tum quæ habent propria, enarrantur.

M. Bucerus Christianis lectoribus.

CVm eadem ferè dicta factaq; Domini nostri IESV Christi, & non dißimili historiæ filo conscripserint, Matthæus, Marcus & Lucas, necessarium sanè fuerit ei, qui unius historiam ordine & uerbotim enarrare uoluerit, simul & reliquorum duorum historias explanare. Id animaduertens, Matthæi historiam, quæ mihi non tantum fusior, sed certiorem quoq; ordinem gestorũ Domini obtinere uisa est, suo ordine enarrandã suscepi, suis locis diligenter adductis, simul et explicatis quæ Marcus & Lucas, uel eadem uel similia habent. Qua ratione factũ est, ut duobus enarrationum in Matthæum libris, præter unicũ locum Marci, & paucula Lucæ, utriusq; Marci & Lucæ oĩa à me tractata sint. Quo pius igitur lector enarrationem eorum in promptu habeat, charißimus et eruditus frater atq; symmystes meus, Bonifacius Volfhardus indicem composuit, quo per ordinem capitũ Marci & Lucæ, indicatur, ubi in Matthæi enarrationibus, singula illorum enarrata legũtur. Hunc ergo Coronidis uice, adijcere huic operi uolui, interiectis eorum locorũ enarrationibus, quæ illi propria habent, eoq; in Matthæo præterita fuerũt. In Marco unicus duntaxat reliquus factus est, quem eundem cum & Lucas habeat, in Lucæ item indice, enarraui. Fruatur cui conducibile fuerit, hisce laboribus nostris, & incrementum spiritus Christi nobis oret, quod mutuum faciet. In ipso ui uite. Argentorati VII. Martij. Anno Domini M. D. XXVII.

INDEX MARCI ET LVCAE, QVO PER ORdinem capitum, quibus locis, in Enarrationibus Matthæi, singula horum enarrata sunt, indicatur.

EVANGELION SECVNdum Marcum.

CAPVT I.

INitium Euangelij IESV Christi &c. usq; ad illud: in quo mihi bene complacitum est, tractatum Matth. 3. super illud, in diebus illis accedit &c. Et continuo spiritus illum expellit &c. usq; ad hoc, ministrabant illi, explicatur Matth. 4. super illud. Tunc IESVS subductus fuit &c.

Postquam autem comprehensus esset Iohannes &c. usq; ad illud. Et secuti sunt eum, tractatum est Matth. 4. super illud, cum autem audißet IESVS, quod Iohannes traditus eßet &c.

Et ingrediuntur Capernaum usq; ad illud. Et non sicut scribæ, tractatum Matth. 4. super illud. Et relicta Na

zareth &c. Item Matth. 7. super illud. Et factum est cum finisset IESVS sermones &c. sub finem capitis.

Et erat in Synagoga eorum usq; ad illud, quod ipsum nossent &c. enarratum Matth. 8. super illud. Et cum uenisset IESVS in domum Petri &c.

Et mane multa adhuc nocte, usq; ad hoc. Et Dæmonia eijciebat, tractatum Matth. 8. super illud, cum uidisset aūt IESVS turbas multas &c.

Et uenit leprosus ad eum, usq; ad finem capitis tractatum Matth. 8. super illud: Ecce leprosus accedens &c.

CAPVT II.

ET iterum intrauit Capernaum, usq; ad illud in utres nouos mitti debet, explicata sunt Matth. 9. super illud, & ingressus nauem, cum sequentibus eiusdem capitis.

Et accidit ut trāsiret Sabbathis, usq; ad finem capitis tractatum est. Matth. 12. super illud, non legistis quid fecerit Dauid &c.

CAPVT III.

ET intrauit iterum in Synagogam &c. usq; ad illud, ut manifestum se facerent, tractatum Matth. 12. super illud, progressus illinc uenit in Synagogam, cum reliquis.

Et ascendit in montem &c. usq; ad hoc. Qui & prodidit illū

didit illum enarratum Matth. 5. super illud. Cum uidisset autem turbas ascendit.

Et ueniunt in domum &c. usq; ad finem capitis, tractatum Matth. 12. super illud. Tunc adductus est qui Dæmonio agitabatur, cum sequentibus.

CAPVT IIII.

ET iterum cœpit docere iuxta mare &c. usque ad illud, si quis habet aures audiēdi audiat. Tractatum est Matth. 13. super illud, in die uero illo egressus IESVS &c.

Num lucerna accenditur &c. usq; ad hoc, etiam quod habet auferetur ab eo &c. tractatum est Matth. 5. super illud: Vos estis lux mundi.

Qua mensura mensi fueritis, usq; ad illud, auferetur ab eo etiā enarratur Matth. 7. super illud, nolite iudicare.

Non est quicquam occultum &c. usq; ad hoc, in propatulum ueniat, explicatum Matth. 10. in illud. Nihil tectum &c. Item Matth. 5.

Sic est regnum Dei &c. usq; ad hoc in ulteriorem ripam tractatum Matth. 13. super illud, simile est regnum cælorum &c.

Et dimißa turba usque ad finem capitis explicatum est Matth. 8. super illud. Et cum ingreßus nauem.

CAPVT V.

ET uenerunt traiecto mari, usq; ad illud: de finibus ipsorum, tractatum Matth. 8. super illud. Et cum uenissent in ulteriorem ripam &c.

Et cum ingressus esset nauim &c. usq; ad finem capitis tractata sunt. Matth. 9. in illud: et ingressus nauem etc. cum sequentibus.

Item illud: abi in domum tuam, usq; ad hoc: Et omnes mirabantur etiam explicatum legis Matth. 8.

CAPVT VI.

ET egressus est &c. usq; ad hoc per uicos undiq; circuniacẽtes docens, tractatum Matth. 13. super illud, & cum uenissent in patriam suam &c.

Et accersit duodecim usq; ad hoc multos ægros & sanabantur, explicatum Matth. 10. super illud: Et accersitis duodecim, cum sequentibus.

Item illud: excutite puluerem qui est sub pedibus uestris in testimonium illis, hactenus etiam enarratum legis Matth. 8. fol. 9. p. 2.

Vt audiuit rex Herodes, usq; ad hoc: conuenerũtq; ad illum, tractatum Matth. 14. super illud: Audiuit Herodes &c.

Et egreßus uidit turbam multam, usq; ad illud: non habentes pastorem, tractatum Matth. 9. super illud: Cum uidisset autem turbas &c.

Et cœpit illos docere multa, usq; ad finem capitis, tra-

ctatum

ctatum Matth. 14. super illud. Id cum audisset IESVS.

CAPVT VII.

INtegrum hoc caput ad finem usq; enarratur Matth. 15. super illud: Tunc accedunt ad IESVM qui ab Hierosolymis &c.

CAPVT VIII.

IN diebus illis cū turba admodum multa esset &c. usq; ad hoc neq; dixeris cuiq̃ in uico, tractatum Matth. 15. super illud: & progressus illinc IESVS.

Et egressus est IESVS &c. usque ad finem capitis, enarratur Matth. 16. super illud: Et adgressi Pharisæi, cū sequentibus illius capitis.

Item illud sub finem: Quencunq; puduerit &c. etiam enarratum est Matth. 10. in illud &c. qui cōfitebitur etc.

CAPVT IX.

ET dicebat illis: Amen dico uobis &c. usq; ad illud: regnum Dei uenisse cū uirtute, tractatum Matth. 16. sub finem.

Ac post dies sex assumit &c. usq; ad hoc: & timuerūt eū interrogare, tractatū Matth. 17. per totum caput.

Et uenit Capernaū usq; ad illud sed eū qui misit me, tra

ctatum Matth· 18· super illud· In illo tempore accesserunt discipuli ad IESVM &c·

Item illud· Quisquis unum ex talibus pueris &c· usq; ad hoc qui misit me, etiam tractatū est· Matth· 10· in illud, qui recipit uos &c·

Respondit autem & Iohannes dicens, præceptor, explicatur in Luca 9· in illud: Respondens autē Iohannes dixit, præceptor &c·

Et quisquis offenderit unū &c· usq; ad illud· Et ignis non extinguitur, tractatur Matth· 18· super illud uæ, mundo à scandalis &c.

Nam omnis homo igne salietur usq; ad finē capitis tractatur· Matth· 5· super illud, uos estis sal terræ·

CAPVT X·

ET cum inde surrexißet &c· usq; ad illud ac in sæculo uenturo uitam æternam tractatum Matth· 19· super illud· Et factum est cum cōsummasset &c· cum sequentibus &c·

Multi aūt primi erūt postremi &c· usq; ad finem capitis, tractata sunt Matth· 20· per totum caput·

CAPVT XI·

ET cum appropinquant &c· Totum hoc caput tractatum est. Matth 21· super illud, & cum adpropinquaßet Hierosolymis, cum sequētibus eiusdem capitis· Cæterum illud· Et cum steteritis orantes &c· usq; ad illud remittat uobis delicta uestra, etiam enarratum legis Matth 6· super illud Et cum oraueris &c·

Caput

CAPVT XII.

ET cœpit illis per parabolas loqui, usq; ad hoc aduersus ipsos parabolam dixisset, tractatum Mat. 21. super illud: Et cum uenisset in templum, &c.

Et relicto illo abierunt, usq; ad illud, audiebat illum libenter, tractatum Matth. 22. Tunc abeuntes pharisæi, cũ sequentibus eiusdem capitis.

Et dicebat illis, in doctrina sua, usq; ad finẽ capitis, tractatum Matth. 23. super illud: Væ uobis scribæ, &c. ad finem usque capitis.

CAPVT XIII.

TOtum hoc caput enarratum est Matth. 24. per integrum caput.

At illud: Cælum & terra transibunt, uerba autem mea permanebunt, etiam explicatum est Matthæi 5. super illud: donec prætereat cælum, &c.

Item illud: Cauete uobis usq; ad hoc, hic saluus erit, tractatum etiam est Matth. decimo super illud: Cauete ab hominibus, cum sequentibus.

CAPVT XIIII.

CAput hoc tractatum est Matth 26.

CAPVT XV.

CAput hoc explicatum legis Matth. 27.

CAPVT XVI.

Vltimum hoc caput enarratum est Matth. 28.

EVANGELION SECVNDVM LVCAM.

Quoniam complures aggressi sunt contexere narrationem, &c.

Arcum ueterum quidam ex ore Petri, Lucã ex ore Pauli, sua Euangelia conscripsisse affirmant, sed ex hoc prologo satis liquet, Lucam nõ à Paulo, qui post necem Stephani Christum primũ agnouit, sed ijs qui ab initio suis oculis Domini gesta uiderant, atq; pars aliqua, eorum quæ narrabant, fuerant, quæ scripsit, accepisse. De Marco cũ ipse de se nihil testetur, nihil quidem est, quod certo affirmare ausim. Ex consonantia autem cum Matthæo & Luca, facile apparet, aut ipsum Domini gestis interfuisse, aut ab ijs postea qui eis interfuerũt, illa didicisse. Cur autem uel hi duo post Matthæum, uel Matthæus post hos,

sua

ſua Euangelia ſcripſerint, cum eadem tamen, omnes tres narrent, cauſſam hanc puto probabiliorem, q. in diuerſis & multum à ſe diſſitis regionibus, illa conſcripſerint, ut alius, aliorum ſcripta ignorarit. Cui nanq; dubium, eos, qui mira iſta Domini geſta, & ſaluberrima uerba, fide ab initio perceperunt, inſtitiſſe prædicatoribus ſuis, ut literis illa mandarent, ne qua eorum exciderent, hocq; pacto alijs alia Euangelia conſcripta fuiſſe?

Euangeliſtæ diuerſis ſcripſerunt.

Hāc uero occaſionem ilico Satanas arripiēs, ſuos quoq; Euāgeliſtas Eccleſijs obtruſit, qui dicta et facta domini cō ſcripturos ſeſe reciperent quidem, ſed iuxta immiſcerent ſua ſomnia, uanaq; commenta, quo pacto, euenit, ſicut natura hominum fictis mire fauet, quod uel oblectatio quæ ex fabulis, apologis, geſtibus hiſtrionicis, pictura, et omne genus fictionibus percipitur probat, ut falſa plurimi ueris præferentes, factitium ſibi Chriſtum formarent. Sic receptus à plurimis fuit, liber de infantia ſaluatoris, cum multis alijs Euangelijs, & ſcriptis non apocryphis modo, ſed ſimpliciter pernitioſis, cum quibus poſtea non leue ſanctis Epiſcopis certamen fuit. Hoc malum, iam Lucæ tempore, inualeſcere cœperat, unde ſtudio ueritatis & ſynceri Chriſtianiſmi, cum in ea regione, ut mihi non eſt dubium, neque Matthæi, neque Marci Euangelia extarent, compulſus fuit, ut & ipſe Euangelion conſcriberet, quo non tam hic Theophilus, ad quem peculiariter illud ſcripſit, ſed & alij miſsis nugis certitudinem haberent eorum, de quibus fuerant edocti.

Cur Luc. Euangeliō ſcripſerit.

Verum ut

Verum ut aliquoties in Matthæo dixi, nequaquam suo ordine quo gesta sunt omnia, & ipse conscribere instituit, satis habens quædam Domini dicta & facta è quibus Dominus noster IESVS, Christus & seruator noster esse agnosceretur, fideliter narraße, ut cuiusq; narrandi occasio, uel ex prænarratis, uel aliunde sibi incidisset. Perturbatior tamen ordo, in hoc & Marco, quàm Matthæo existit, quare enarrationem historiæ huius sanctæ, quam ferè eandem hi tres conscripserunt, secundum ordinem à Matthæo obseruatum, contexere mihi uisum fuit.

Quãto opere synceritati & puritati uerbi dei studendum.

Discamus autem hinc, Lucæ exemplo, synceritati & certitudini in rebus Dei studere quàm diligentissime, ne quando humana commenta, pro oraculis dei amplectamur, cumq́; cuncti mortales, quamlibet sancti & docti, ut homines tamẽ sunt, ita & humana suis admisceant, quicunq; tale aliquid inter sermones, dei nomine Ecclesijs cõmendatos, animaduerterit, quicunq; & quantuscunq; demum eius author existat, prodere illud & notare planè debet. Quicquid enim non Dei, sed hominis propriũ uerbum fuerit, mendacium sit oportet, iam mendacium, pro uerbo Dei amplecti, quanta est creatoris nostri contumelia? Ad hæc quis si inter amici cibos, uenenatam herbã aliquam admixtam uideret, non ilico eius admoneret? Atqui nulla herba, tam nocere potest uitæ corporis, quàm uerbum humanum fidei, quæ uita est spiritus. Proinde qui fidi Christi ministri fuerint, constituti ut familiæ eius cibum salutis præbeant, siquando, ut hominibus nunquã

non

non contingit, humanorum commentorum uenena, imprudentes, cibis uere cælestibus, intermisceant, admoneri eius, cum se, tum fratres, non ferre modo debent, æquissime, sed orare etiam ut id fiat. Vnde Paulus uno & altero prophetante, reliquos iudicare uoluit, nimirum, ne quid humanum Ecclesijs, nomine uerbi dei obreperet. Hic certe uidemus, Lucam, complures illos, qui aggressi fuerant contexere, narrationē gestorum domini, nullius insignis mendacij, aut erroris notare, sed tantū incertitudinis, & tamen satis id caußæ ratus fuit, ut & ipse horū narrationem conscriberet. Certe si in hac uita nihil habemus salubrius uerbo dei, par est, ut non minus synceritati eius conseruandæ & illustrandæ studeamus, atq; Satanas fermentare illam & corrumpere continuo laborat.

Erat in diebus Herodis regis Iudeę sacerdos &c.

Ad commendandum precium Euangelij, & tempus acceptabile, quod Euangelio in orbe sonante, exortum fuit, fecit & Iohannis, primi Euangelistæ, tam miraculosus ortus, quare cum Lucæ, ut & aliorum Euangelistarum hic scopus fuerit, ut ex ijs, quæ conscriberet, gratia dei, facta hominibus per dominum nostrum IESVM Christum, probe agnosceretur, tantoq; auidius ab electis reciperetur, etiā quæ diuinæ bonitatis miracula circa huius præcursoris domini ortū, cōtigerunt, narrare uoluit. Maiestas Euangelij cōmēdatur

Omnia

Omnia enim magnifice adeo benignitatem Dei referunt, ut egregie testentur, tum uere dies salutis, annumq; gratiæ, illuxisse, & uelut salutiferam, dici redemptionis auroram fuiße exortam. Proinde, ut rem eximie memorabilem, ortum hunc Iohannis diligenter describit, memorato qui tum apud Iudæos rerum potiebatur, principe, memoratis etiam genere dignitate, & pietate parentum, Dominiq; mirifica erga illos dignatione. Quæ omnia maiestatem Euangelij, gratiæq; Dei immensam magnitudinem, quæ ijs exhibetur, quibus Euangelion Christi donatur, nobis ita commendare debent, ut quod tanti uidemur Deo esse, & quidem nostri caußa, & nos maximi æstimemus, summaq; & auiditate & gratiarum actione amplectamur.

Pietate & eruditione cõsumma tißimis Euãgelij prædicatio cõmittenda.

Deinde monemur quoq;, ut Euangelion prædicandum iuxta doctrinam Pauli, probatissimis, & modis omnibus sanctißimis committamus, sicut hic uidemus omnia Iohannis præcipua sanctitate fuisse uisenda. Nam etsi postea Christus ad demõstrandã exuberãtẽ bonitatem et gratiã dei quæ ex ijs quæ non sunt, eximia gloriæ suæ uasa facere potest & solet, Matthæum publicanum, & alios rudes ad modum in Apostolos assumpserit, nobis tamen haud licet, nisi per omnia inculpatos, & ad regnum cælorũ doctos, id est, quos uidemus diuinitus, ad prædicandum Euangelion uelut designatos, docendi muneri præficere. Quia non est in manu nobis sicut Christo, ut spiritum donemus, cuius uirtute & inepta ruditas, summa pietatis eruditione, uitæq; prioris sordes, imcõparabili sanctimonia cõmu

tentur ,ac penitus obliterentur · De his plura, in Matth· capite quarto in illud: Vidit duos fratres, Simonem, &c· fo·113 · Attamen dum non licet, habere, qui Paulino canoni, quem 1·Timoth·3 & Titũ 1·legimus, per omnia respondeant, detur saltem opera, ut deligantur ad Euangelicam prædicationem, qui ad eũ accesserint propius·

Iohannes ergo non tantum propria sanctitate conspicuus fuit, sed parentes quoq; habuit, pietatis nomine laudatissimos & præcipua dignitate præstantes· Vtrũq; enim ex sacerdotali genere, & in præceptis atq; iustificationibus domini irreprehensibiles · Fuit autem Zacharias de uice Abia, quæ ut primo Chronicorũ, 24 legimus inter uiginti quatuor octaua fuit· Dauid enim ex filijs Eleazar, & Ithmar, uiginti quatuor principes familiarum, per sortem constituerat, qui per uices sacerdotio fũgerentur· Octaua autẽ sors Abia obuenerat· In huius iam loco & ordine sacerdotem agebat hic Zacharias· Is cũ uxore, quam et ipsã de sacerdotali tribu duxerat, ut sacerdotẽ decebat, sancte adeo uitã instituerat, tã præcepta quib· uitæ institutio cõtinetur, q̃ iustificationes, in quibus cultus desitus erat, quæ חֻקִּים in scripturis, id est, statuta et ceremoniæ uocãtur, diligentissime obseruãs, ut esset uterq; plane irreprehensibilis · Indubie sicut Paulus requirit Episcopũ irreprehẽsibilem, hoc est, ita uiuentem, ut iure à nemine reprehendi posset, nimirũ non solum à malo, sed etiã ab omni mali specie abstinentes. Elizabet sterilis erat, sed ut miraculo postea tanto felicius mater fieret, ad exemplum Saræ·

Nomina

Nomina quoq; eorum pietati pulchre respondebant,
Zacharias *Zacharias enim qui lingua sancta* זכריה *dicitur, significat memorem Dei. Elizabet, si id nominis est, quod uxor Aharon habuit, nempe* אלישבע, *id est, Elischeba dei mei iuramentum, significat, si uero* אלישבט, *id est, Elischabet, dicta fuit, significat hoc nomen, dei mei uirga, qualis sane haec mulier fuit, quae tam insignem fructum protulit. Si deniq;* אלישבת, *id est, Elischabeth,*
Elisabet. *dei mei quies significat, quae & ipsa significatio huic mulieri haud male quadrat, ut ex qua natus fuit, qui sempiternam demum & beatam quietem per Christum futuram praedicauit.*

Factum est autem cum sacerdotio fungeretur

Vt per uices sacerdotio fungebantur, ex institutione Dauid iam dictum est. Tempus Thymiamatis, fuit cotti
Cõspectus angelorũ terret cunctos. *die mane & sub uesperam, ut legimus 2 Mosche 30. Apparuit Zachariae Angelus, in sacris operanti, quia tum ad percipienda diuina mens eius aptior fuit. Indubie enim ablegauerat, tum ab animo, alias curas uniuersas. Terretur uiso angelo, ut sanctos ferè omnes legimus, ad conspectum angelorum territos, quod natura hominis, propter praecellentiam gloriae diuinioris nequeat non turbari. Sentit enim se ab illa immutandã. Consolatur autem eum ilico Angelus, quia etsi, corruptibile hoc interire oporteat & immutari, fit tamen hoc, ut incorruptibilitas & mortalitas percipiatur. Ita quicquid electos suos Deus terret, ut in bonum*

in bonũ ipsorum id facit, ita etiam promissione, ipsos in tempore consolatur, & ad spem bonam erigit. Exauditam Zachariæ precationem, utiq; pro liberis, angelus memorat, quo uidemus sanctos citra offensam dei, & pro liberis atq; externis bonis alijs, poße Deum orare, tantũ ut præmittantur animo hæc: sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua, de quo in Matthæo 8. in historia leprosi.

Vxorque tua Elizabet pariet tibi filium & uocabis nomen eius.

Iis quos ad res magnas olim Deus delegit, & nomina illis rebus respondentia indere fuit solitus, uti in Abrahã Sara, & Iacob exempla habemus. Sic & domino nostro Iesu nomen inditum fuit, & ipse Apostolis selectioribus postea nomina mutauit, de quo in Matthæo 5. fo. 125. Hinc & Iohanni, qui Christum præsentem iam orbi indicare et prædicare debebat, nomen hoc diuinitus impositum fuit, priusquã nasceretur. Gratiæ & benignitatis summæ præco esse debebat, inde & à gratia nomen ei inditum fuit. Siquidem quod nos Iohannes legimus, & sacra lingua יוחנן*, id est, Iochanan, dicunt, à uerbo* חנן*, id est, gratificauit, misertus est, donauit, uenit. Vnde Iochanan, uel ut nos loquimur, Iohannes, gratiosum, significat. Vti sane gratiosus hic Zachariæ filius fuit, Christum omnis gratiæ & misericordiæ authorem mundo indicans & prædicans. Hinc recte angelus dicebat: Et erit gaudium tibi et*

Iohannes quid significat.

exultatio & multi super natiuitate eius gaudebunt. Nimirum quòd præcursor futurus esset, saluatoris omnium, tã anxie adeo electis expectati. Et hæc sanè eius magnitudo coram Domino, & præcellentia fuit, quare & à Christo maior inter omnes natos ex mulieribus, pronunciatus est, de quo in Matthæo, 11. fo. 97.

Vinum et siceră non bibet.

Per id q, non esset uinum & siceram bibiturus, prædixit eum fore Nazarenum, hoc est, Domino sanctificatum. Cæterum de Nazaræorum obseruatione legimus, 4. Mos. 6. Abstinere oportebat huiusmodi à uino & sicera, quod Eb. שכר schecar, dicitur, potus qui inebriare possit, & ab omni eo, quod à uite prouenisset, toto tempore quo נזיר, id est, nazir, quem nos Nazareum uocamus, id est, sanctificatus & separatus Domino essent. Eo abstinentiæ genere, electi subinde se domino addictius quodãmodo consecrabant. Nostri monachi istos uideri uolunt referre, sed cum à multis sese abducent, quæ haudquaquam perinde à diuinis rebus meditandis ut uinũ auocant, nempe certis uestium & ciborum generibus, quibus illi non utuntur, uinum tamen largißime omnes bibunt, & ad fouendam religionem suam, purius & meracius alijs. Deinde quo sibi ipsis, & pauculis uiuant, per totum uitæ tẽpus ad illas suas fictas abstinentias, sese uotis alligant, cũ obseruatio Nazareorum, ad tempus duntaxat duraret. Sed non est mirum, si in uentum hominum, statuto Dei, dissimile sit.

Prophetas qui ante se fuerant, diuinitate prædicationis

Iohan=

Iohannes superare debebat omnes, & peculiariter genti Iudaicæ erat Propheta destinatus, quare oportuit, ipsi nihil ad summam sanctimoniã, uel in externis deesse, ne ab ipso occasio esset Euangelij, quod prædicaturus erat, reijciendi. Quanquam ne sic quidem reprobis consultũ fuerit, ubi enim omnia in eo uiderent homine maiora, dicebant eum habere dæmonium. De quo Matth. 11. Vt autem solida sanctitate præstaret, fuit spiritu sancto repletus, iã inde ab utero matris suæ. Vnde in puero etiamnum futuræ sanctitatis, pro ætatis portione præludia uidebantur. Neque enim credendum est, quæ uiri sunt, puerum adhuc gessisse, sed indubie spiritu plenus, puerum egit plane diuinum & admirandũ, sed tamen puerum. De his non nihil, in Matth. capite 19. folio 238. De functione uero Iohannis, quæ erat, ut conuerteret multos filiorum Iisraël, ad Dominum deum ipsorum, & ut illum, nempe Christum, in quo se Dominus Deus Iisraëlis, populo suo proxime adiunxit, quiq; is est, cuius nomẽ quo electis uocaretur, fore Iirmiah 23 prædixit, Dominus iustus noster, præcederet, in spiritu, & uirtute Heliæ, abunde diximus in Matthæo capite tertio ab initio. Et undecimo in illud: Nam omnes Prophetæ, & ipsa lex.

Et dixit Zacharias ad angelum.

Hic contra quam fecerat Abraham, considerauit corpus suum iam emortuum, & emortuam uuluam Eliza-

bet, cum tamen haudquaquã eousq; ætatis profecti essent, quo Abraham & Sara fuerant, igitur de hac, licet per Angelum exhibita promißione dubitauit, & mutus factus est. Ita si nos ipsos spectemus fide infirmari necesse est, si autem Dei potentiã & bonitatem, nihil est, creditu difficile. Angelus ergo ut Zachariam à cõsideratione ætatis suæ & uxoris ad cogitandum, per quem & à quo ista sibi nunciarẽtur, puocaret, ait: Ego sum Gabriel, qui astiti in cõspectu Dei, missusq; sum, ut loquar ad te &c. Qu. d. Quid tuam & uxoris ætatem memoras, quin consideras quis ego sim, hæc tibi nuncians & à quo missus? Angelus hoc est, nuncius dei sum, astiti in conspectu Dei, missusq; sum ut hæc læta tibi nunciarem, tam igitur quæ nuncio, uana esse nequeũt, quã Deo aliquid esse impoßibile. Quodq; te magis ad spem erigat, ego sum Gabriel, fortis princeps Dei, qui & Danieli futura multa olim prædixi, certo igitur euentura, & quæ à me audiuisti ne dubites. Quod aũt non ilico uerbis meis fidem habuisti, loqui nõ poteris, donec quæ prædixi fiant.

Preces audiuntur à Deo cũ nobis pridẽ reiectæ uidentur.

Hic obseruandum, preces sanctorum, etiam cum ipsi omnem earum rerum quas petierũt, spem posuerint, eoq; precari desierint, nequaquam apud Deum cassas tamen haberi. Dixerat iam Zachariæ Angelus, exaudita est deprecatio tua, unde notatur, quod pro prole Deum orauerat. Cum autem nuncianti Angelo eam iam exauditam esse, non credit, rursum colligitur pridem precari desijße eũ, spẽq; prolis posuiße, alioqui Angelo credidisset,

Nequa

Nequaquam enim precari potuit, quod iam non sperabat sese impetraturum. Habent ergo apud Dei bonitatem locum adhuc preces nostræ, cum etiam nos eas, tanquam irritas neglexerimus, & ab eis defecerimus. Discamus ergo, confidenter orare, neq; dubitare, quicquid saluti esse nobis & commodo poterit, suo tempore nos à Domino accepturos.

Grauida facta Elizabet, occultauit se mensibus quinque, forte quòd uoluit re ipsa iam, utero scilicet tumente, Dei erga se bonitatem prædicare, ne si ante prædicasset, quod inter homines uersans, præ immenso ex dono Dei, gaudio omittere non potuisset, irrisa fuisset, quippe quæ in ætate tam aliena, impregnatam se gloriaretur. Postea ergo quàm & uterus testabatur DEI erga se bonitatem, progressa in publicum, illam & uerbis extulit, glorians Dominum à se probrum suum inter homines, abstulisse. Cum enim benedictio Domini sit, fructificare, & multiplicari, 1. Moscheh 1. rectè probrum uocauit sterilitatem. Abscōdit se Eliza.

In mense autem sexto, missus est Gabriel.

Quo declararet Deus, quantū donū orbi donaret, misso Iohanne, Prophetarū maximo, multis miraculis ortum eius illustrem reddidit, & Angelo præterea nuncio, cum patri nasciturū prædixit. Vt ergo incomparabiliter maior Dei gratia est, q; filium suum seruatorem nobis donauit, ita multo magis decuit, ut et illius ortus miraculis coruscaret, parentiq; antea nunciaretur. Missus itaq; à deo

fuit Gabriel, quo deus futura, nouißimis diebus, & antea suis annunciari fecerat, in ciuitatem Galilææ, &c. Cur in Galilæa et Nazareth uiculo obscuro, Christũ matrem habere & educari conuenerit, dictum est in Matthæo cap. 2. in illud: ꝑfectus, habitauit ĩ ciuitate quæ uocatur Nazareth. Cur aũt nasci à uirgine, et despõsata tamẽ, dictũ est, in Matth. cap. primo. In illud: Cum mater eius Maria esset desponsata. Et in illud. Depræhensa est grauida à spiritu sancto.

Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratiosa, Dominus tecum.

Supremum diuinæ bonitatis erga mortales beneficium, Angelus iam exhibendum orbi, nunciare Mariæ, & exhibendum per ipsam uoluit, ita ergo eam salutauit, ut animum eius ad expectandum eximium aliquid, ac lætißimum erigeret. Primum gratiosam salutauit, quod mihi cum eo, quod in scripturis subinde legitur, & mox ab Angelo subijcitur, inuenisti, uel nacta es gratiam apud Deum, idem esse uidetur, unde mox subiunxit, Dominus tecum, quod illius explicatio & probatio est. Qui enim gratiam & fauorem apud Deum nactus fuerit, cum eo sane Deus est, et facit, idq; benedictione ilico suo, hoc est, admirãdis donis declarat. Hinc & hic tertiũ est, benedicta tu inter mulieres. Benedictã uero inter mulieres, ꝓ eo dixit Angelus, quod est, donis Dei nobilitatẽ præ mulierib. Etenim facta filij Dei mater, super omnes mulieres dotatæ diuinitus

Aue gratiosa.

uinitus fuit. Siquidem omnis proles, Domini benedictio est, sane filium Dei, uice prolis accepisse, tanto maior benedictio existit, quanto ipse præstat, filijs hominū uniuersis, præstat autem infinito, recte igitur Angelus Mariæ dixit: Benedicta tu inter mulieres, id est, præ omnibus mulieribus. Qui autem ordo diuinæ dignationis hic in Maria descriptus est, is suo modo in electis omnibus ita se habet, primum est, gratia & beneuolentia Dei, qua nobis faueat, proximum ut nobiscum sit, hoc est, faciat, id deniq; declaratur per benedictionem eius, qua donat nos suo spiritu, spiritu innocentiæ & pietatis, quem & reliqua bona comitantur. Sic Maria quoq; in primis, eo spiritu benedicta fuit, licet hic de ea potißimum Angelus benedictione loquatur, quæ peruenit, ad electos omnes, cuius scilicet annunciandæ causa aderat.

Benedicta inter mulieres.

Hæc discere oportebat, ex hac salutatione, ut agnosceremus nulli boni uel tantillum adeße poße, nisi per Domini benedictionē, eam uero sola ipsius gratia, nulloq; proprio merito contingere, cuicunq; contigerit, cū male conciliati quidam studio uentrium suorum docuerint, ex ea multoties repetita, contexere serta & coronas uirgini deiparæ. Quasi nō infanda blasphemia sit Dei cū primis, sine pietatum & uirginis sanctæ & Angeli, sine mente, synceroq; pietatis studio, uerba ista sanctißima recitare. Prætereo innumeras alias superstitiones, ad quas uerbis istis abuti illi docuerunt. Qui igitur Christi matrem uoluerit salutare, ut gratum ei sit, Angelus sit oportet à Deo mißus, hoc est,

Blasphemant Mariam, qui sine pietatis studio eam salutant.

ſpiritu Dei præditum, quo nihil niſi Dei gloriam quæ-rat. Amat enim ipſa ſuper omnia Deum, unde nemo ei gratificabitur, niſi qui in primis fide uera gratificari ſtu duerit Deo. Cæteri ita ſalutabunt eam, ut illi Dominũ no ſtrum IESVM *Chriſtum, qui conſpuentes ipſum di-cebant: Aue rex Iudæorum, ſimul cedentes faciem eius.*

Illa uero cum uidiſſet, turbata eſt ſuper oratione eius.

Naturæ humanæ ingenium retulit, quæ ut dictum ſu-prà, à diuiniore luce immortalitatis terretur, quod ſentiat ſe ab illa abſorbendam. Conſolationem autem mox Ange lus adiecit, gratiæ enĩ Dei nũcius aderat, nõ iræ. Ne time as inquit Maria, gratiam nacta es apud Deum. Ecce con-cipies &c. Gratiæ enim incomparabilis declaratio fuit, quod matrem eam unigeniti ſui elegerit. Porrò uaticini-um Ieſcha. 7. ad quod Angelus hic alluſit, tractatum eſt in Matth. cap. 1. fol. 10. De nomine IESV, *fol. 15. De regno Chriſti, fol. 10. fol. 15. fol. 45. fol. 117. & 118. ac locis alijs compluribus. Domus Iaacob autem electi ſunt, poſteri Abrahæ & Iiſraëlis ex promiſſione, de quo 2. & 9. ad Rom. Regnabit ſuper hos Chriſtus ſuo ſpiritu, eos ſal-uans, in æternum & abſq; fine, hoc eſt, donec ultimus ho-ſtis ab ipſo conficiatur, & ſit iam* DEVS *omnia in o-mnibus, de quo 1. Corin. 15.*

Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo erit iſtud.

Deſpon-

Desponsata erat Ioseph, & tamen rogat quomodo mater fiat. Et si enim uirum tum nondum cognouisset, sciebat tamē cōiugij iura esse, ut porrò cognosceret, à quo mater fieri potuisset. Mihi sanè uidetur, ubi audisset se Mesiach matrem fore, & homine maiore filium me parituram, simul etiam suspicatam fuisse, aliam quàm à uiro conceptionem, & ideo rogasse, quomodo mater futura esset, quæ uirum nondum cognosceret. Qu. d. Virum non cognosco, & si uiro desponsata sim, tu uero mihi narras de filio, quem saluatorem mundi sim paritura. Si quid huius ad sponsum meum pertineret, ipsi hæc oportebat narrari. Nūc mihi ea narras, adhuc inexpertæ uiri, et diuinū planè partū annuncias. Hæreo igitur, quo pacto eius matrē fieri me oporteat, an cōiunctione uiri à qua adhuc aliena sum, an alia forte ratione diuiniore. Cui Angelus respondit, spiritū sanctum super eam uenturū, et uirtute altissimi obumbrandam, quod idem est, eoq́; sanctum id, quod ex ipsa nasciturum erat, uocandum filium Dei, ut qui citra semen uirile esset nasciturus, atq; adeo expers omnis peccati, unde & Dei filius esset uocandus, non ut sancti alij, sed quod ex nullius patris hominis semine esset procreandus, quanquam uerus tamen homo, ex ipsa uirgine natus, habens secundum carnem & matris ratione, patres ex hominibus & maiores, quos mater scilicet habuit, unde & filium hominis, id est, uerum hominem ubiq; in Euangelijs sese appellauit. Hostia pro peccatis electorum omnium esse debuit, qua ea penitus expiarentur, igitur absq;

Spiritus sanctus ueniet super te.

tur absq; peccato illum nasci oportuit, atq; adeo ex spiritu sancto, non ex uiro. Vir enim similem sui, hoc est, peccatorem genuißet. Adiecit uero Angelus exemplum Elisabet, in qua simul Deus dignationis suæ miraculũ ostenderat.

Ad hæc Maria Domino se commisit, quamlibet suprà captum suum omnia essent, quod ex sequentibus satis patet. Ecce ancilla Domini inquit, fiat mihi &c. Sic solent credulæ Deo mentes, etiam si multo maiora promitti sibi audiant, quam uel se digna, uel captui suo æqua agnoscãt, persuasi siquidem sunt Deo omnia poßibilia, & diuinæ bonitatis nullum esse modum, ideo bonitati eius sese contradunt, precantes ut uerbum Domini in se impleatur. Hac demum fide, mater seruatoris nostri Maria facta est, quam si imitari possemus & nos, matris, fratrum & sororum loco, Domino haberemur. De quo Matth. 12. sub finem capitis.

Exurgens autem Maria in diebus his.

Cum in rebus quibuslibet uerum sit, simile simili gaudere, & Deum semper similem ad similem ducere, in rebus Dei est id tanto uerius, quanto hæ synceriores & solidiores sunt, sunt autem uel solæ synceræ & solidæ atque iustæ amicitiæ capaces. Sic deipara uirgo, benedicta inter mulieres, ubi benedictam & Elizabet audiuit, quamuis uirgo, & insueta proculdubio peregrinationis, è Nazareth in Iudæam usq; abit, cognatam suam, de benedictione sibi facta exhilaratura, & de ea quæ illi contigerat ei congratulatura. Ita non corpore solum, quanquam etiam cor=

tam corpore, uerum potißimum animis iungit, quoscunq; uere poßidet spiritus Christi. Hinc tam ardens Paulo desiderium erat, fratres identidem inuisendi, hinc tam multa fratrum salutatio. Vnde omnino uerendum, hodie multis, qui inter primos renati Euangelij uindices sese numerant, per parum adesse adhuc spiritus Christi, quod amicitiæ et coniunctionis, atq; familiaritatis erga fratres tam paruam habere rationem agnoscuntur. Vere si cui Christus recte cognitus sit, is non poterit non ardentißime eo rapi, ubi habitare illũ credat, hoc est, ad omnes, qui uel ore nomen eius confitentur, neq; factis negant. Vere sancti coniungi sibi inuicem auidißime solent.

Infans saliјt in utero matris ad præsentiam Mariæ, ita nimirum mater gaudebat. Quanquam autem naturale sit, matribus grauidis subito gaudio affectis, infantes dum mensem quintum superarint, sese in utero mouere, ac uelut exilire, tamen simul inditium quoddam gratiæ orbi per Christum exhibendæ fuit, ista infantis Iohannis exilitio. Cuius specimen clarius in eo editum fuit, quod mater Iohannis simulatq; salutationem Mariæ, audiuit, repleta fuit spiritu sancto, eiusq; instinctu recondita, agnouit. Vnde illa scilicet exclamatio erat. Benedicta tu inter mulieres &c. & unde hoc mihi ut ueniat mater Domini ad me: Beatam uero pronunciauit Mariam quod credidisset, inde affirmãs ꝑficienda, quæcunq; illi à Domino fuerant dicta. Experta enim in marito erat, quàm displiceret Deo, uerbis suis fidem negare, quanquam & ex eo beatam Christi matrem pronunciarit, quod à benedicto

fructu

fructu uentris eius, sentiret iam toti orbi salutem adferendam. Sic gaudio et exultatione plena sunt omnia, ubi Christus præsens agnoscitur.

Et ait Maria: magnificat anima mea Dominum.

Exultante tam effuse sancta Iohannis matre, ob Christi seruatoris in Maria præsentiam, non potuit non & ipsa, quæ illum gestabat utero, pariter exultare, & Dei bonitatem prædicare. Hinc ergo in celeberrimum illum hymnum erupit. Magnificat anima mea Dominum &c. Quo hodie cum ipsam, tum DEVM impie irrident, quicunq; illum magnis quidem uocibus, sed sine mẽte, soli usq; pecuniæ caussa decantant. Prædicauit autem Deum Maria hoc hymno, potißimum ab eo, quod exaltat humilia, depreßis superbis, & quod saluatorem iam misisset Iisraëli. Magnificat, inquit, anima mea DOMINVM, & exultauit spiritus meus in Deo seruatore meo, omnes enim uires eius flagrabant, studio, DEVM extollendi, & exultabat præ gaudio, de bonitate eius, totus spiritus ipsius. Seruatorẽ suũ, more psalmorũ uocat, ꝙ mens tota iam arderet, in consideratione salutis, quam operari in ipsa ceperat.

Magnificat anima mea.

Memoratura uero, ut in laudando fit, Dei beneficia et decora, primum admiratur, ꝙ se humilem adeo & contemptam, ita respexisset, adeoq; rationem sui habuißet, ut filio suo matrem delegisset. Id nanq; est, quòd ait: Quia

respexit,

respexit, &c. Satis explosus pridem eorum error est, qui hic per humilitatem uirtutem illam modestia intellexerũt. Prædicat enim Dei ineffabilem dignationem, ex eo, q se abiectam adeo ancillam respexißet, hoc est, rationem adeo sui habuißet, unde beatam se, omnes gentes essent prædicaturæ. Beatam autem uere prædicant, quotquot Christum agnouerunt, totius felicitatis authorem, quem hominem per eam accepimus. Hæc illa magnifica sunt, quæ tertio uersu, sibi fecisse Deum gloriatur. Nemo autem de solo eo, q carnalis mater Iesu esset facta, hæc Mariam canere putet, sed q simul fide ipsi, quem erat paritura iam insita esset, & æternæ salutis per illum perficiendæ compos. Alioqui ita anima & spiritus eius, in Deo exultare, haudquaquam potuissent. Porrò illa: Et sanctum nomen eius. Et misericordia eius in progeniem & progeniem, timentibus eum, uelut epiphonema laudis præmissis subiecta sunt, more in scripturis paßim celebri, in psalmis celeberrimo. Hunc uero sensum habent. Proinde sanctum, hoc est, gloriosum & augustum est, nomen eius, qd' celebrari & adorari ab omnibus debeat, & misericordia, bonitasq́; eius, timentibus ipsum, perennis adest, neq; ullo sæculo desideratur. Quia respexit.

Quæ sequuntur, usq; ad ultimum uersum uidentur hunc sensum habere. Fecit mecum Dominus ut semper solitus est, humilem me exaltauit, & benedictam reddidit inter omnes mulieres, cum interim multos magnos

Fecit potẽ tiam per brachium ſuum.

& ſuperbos, deiecerit, & maledictis effecerit. Hoc enim perpetuo conſueuit, ut potentiam ſuam ita declaret, ſuperbos diſpergit cogitatione cordis ipſorum, dum omnia ipſorum conſilia impedit, & adigit eo furoris, ut ſibi ipſis mala accerſant. Ita Pharaoni, ſic Sichon regi Amorreorum, ſic Og regi Baſchan, & innumeris alijs euenit. Deponit ſiquidem potentes de ſedibus, & euehit humiles. Eſurientes ſatiat bonis, & qui abundare ſibi omnibus uidentur, reddit mendicos, facit perpetuo ut primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi fiant, quo potentia ſimul & bonitas eius magnifice effulgeãt. Similia cecinit et Channah mater Schmuelis, 1. Schmuel. 2. & multi pſalmi. Summa uero omnium eſt, Deum humiliare, ſe ipſos exaltantes, et exaltare ſe humiliantes. Hoc præclare in Maria demonſtrauerat, inde hæc ipſa cecinit. Non eſt autem diſſimile uero, eam pariter reſpexiſſe, in tyrannidem Herodis, & impios alios, qui populum Dei tũ inique premebant, quos miſere perituros tum præuiderit, uti pios exaltandos, incarnato iam rege & liberatore ipſorum CHRISTO. Forte etiam cogitauit maiorum ſuorum ſplendorem & regiam potentiam, quæ cum illi impij fuiſſent, in nihilum adeo redacta fuerant, & nunc in ipſa tam humili, præſtantius, quàm unquam illa maiores eius habuiſſent, reſtituerentur.

In duobus ultimis uerſibus, de ſalute iam tum exhibenda

hibenda Iisraëli cecinit, gratulans, quòd suscepisset Dominus, nimirum ad saluandum, Iisraëlem seruum suum, hoc est, populum electorum, qui soli Deo sese seruos exhibent, sicut scilicet patribus promiserat Abraham & semini eius. Promiserat enim se Deum his fore, & eis benedicturum, 1. Moscheh decimo septimo, hoc est, eos saluaturum, à peccato & morte, hæc iam salus cum per Christum perfecta sit, rectè Maria cecinit, susceptum Iisraëlem à Domino, cum Christum iam suum, in carnem misisset. Tria igitur in hoc hymno obseruanda sunt, primum, ardor ille prædicandi Deum, quo uirgo Christi mater flagrabat, ut & anima eius ipsum magnificaret, totusque spiritus in ipso exaltaret. Sic sanè afficiuntur, qui salutem à Deo uere perceptam agnoscunt. Sine enim huiusmodi, affectibus, Deus irrideri potest, laudari non potest. Deinde obseruandum opus illud Dei, quod hic celebratur, & in quo totus est, nempe quod celsa deprimit, & attollit humilia, ne uel nobis ipsis aliquid arrogemus, uel humiles nobis displiceamus. Postremo quod donato C H R I S T O, *uere demum Iisraël susceptus à* D E O, *id est, ad saluandum aßumptus canitur. Hinc enim colligendum eos solos ueros Iisraëlitas eße, qui Christũ saluatorem fuerint amplexi. Neq; enim omnes, qui ex Iisraël sunt, Iisraël apud deũ censentur, sed tantũ qui participes sunt promißionis, uti multis Paulus pbat Ro. 9. et Gala. 3. Mansit autem Maria cum Elizabet*

Suscepti Iisraël.

circiter

circiter mensibus tribus, tam diu detinuit eam ... ex Dei bonitate gratulatio, & illius beatißima ... ratio. Sed quemadmodum uel sola eorum, quos ... conciliat amicitia, uera est, ita non possunt ilico ... mino conuenerunt, à se inuicem diuelli, nisi dist... eadem, quæ coniunxerat, gloria Dei, cui disiun... poribus magis, quàm iuncti inseruire, poßint, ... men nunquam, non coniunctißimi perseuerant.

Elizabet uero impletum est tempus pari...

Vicini & cognati congratulantur Elizabet, q; ma... fice Deus suam bonitatem erga illam exercuisset, sic s... dilectio congaudere gaudentibus. Nomen patris uolebat infanti indere, etiam inuita matre, ut patre idem iuben... magis patefieret mysterium in hoc nomine latere, & o... mnino ad magna infantem diuinitus destinatum. Qu... autem illi dicebant, neminem in cognatione Zachariæ e... qui Iohannes uocaretur, de præsentibus tantum, aut qui non diu adeo defuncti, ex familia illa, fuerant, intelligen... dum est. Nam inter maiores eius pleriq; hoc nomine uoca... ti fuerant. Et is, qui sacerdotio functus fuerat, cum tem... plum per Schlomoh regem ædificabatur, Iochanan, no... men habuerat. Idem nomen commodum & huic indit... puero fuit, qui sacerdos ueri Schlomoh, & dum uiuum templum electorum extruebatur, eße debeat, nimirum do... cere plebem eius, scientiam salutis.

Nostr...

...i homines indendo pueris suis nomina, uaria ...quam respicere solent, sicut & olim solebant, ...superstitiosum est, eius diui nomen, infanti da... festum, ut uocāt, homines eo tempore quo natus ...inauerunt celebrandum, atq; inde sperare, illum ...n puero fore tutelarem Deum. Ita religioni conso...erit sanctorum, qui uere fuerunt, quos diuinæ aut ...ertiores literæ celebrant, nomina infantibus dare, ...e ad illorum æmulationem, ex nomine prouocētur. ...r probabile fuerit dare nomina, quæ ex significatu ...atis admoneant. Maiorum indere nomina, ethnicam ...itionem resipit, immortalitatem suam in posteris sta...entium.

Quæ ratio nomina indendi pueris deceat Christianos.

Hæc omnia inuulgata fuerunt per montana Iudææ, ut ...mor uicinos omnes perauderet, ponebant hæc in cordi... suis dicentes, quis putas puer hic erit? Et manus Do...ni erat cum illo. Hoc enim quod uiderant manum Do...ini, hoc est, singularem potentiam Dei, in uarijs adeo ...raculis, circa puerum fuisse exertam, caussa erat, ut ma...ia de puero expectarent, & tanquam ob præsentiorem ...ei maiestatem, timerent. Sic sanè corda hominum com...arata sunt, ut tanto Deum magis uereantur, quanto po...tentiam eius clarius exeri animaduertunt. Hinc omnia ...ortenta & prodigia, quæ certo Dei potentiam referūt, ...mines terrere non nihil solent. Ex his omnibus nos di...cere debemus, si præcursoris tātum, ortus, tot diuinæ po...tentiæ miraculis inclaruit, longe augustiorem fuisse or-

Miracula Dei homines terrēt.

tum Christi, augustißimum autem id, cur uterq; ortus fuit, uixit, & rursus mortem oppetijt, nimirum regnum Dei, & prædicatio Euangelica, cui habentes fidem, regni Dei ciues constituimur. Par igitur est, ut hæc sit nobis maximi, quā tanti uidemus fuiße Deo.

Vnde factū ut tanta prodigia uelut obliterata fuerint.

Mirari quis poßit, qui tanta miracula, quæ & circa Iohannis, & postea Domini quoq; ortum acciderunt, potuerint adeo obliterari, ut nihil prorsus legamus ob ea, Christum cum prædicare inciperet, maioris habitum, quod uerisimile sit, nihil horum, in hominum memoria tum fuisse reliquum. Sed ita capiunt in hominibus res diuinæ, præsentibus quidem attoniti redduntur, ubi autem transierint, minimo tempore aboletur omnis eorum memoria. Quanquam ut antea Christum pati, quàm glorificari oportuit, ita Dominus paucißimis istiusmodi prima miracula consolationi esse uoluit, publicari ad omnes non uoluit.

Et Zacharias pater eius repletus est spiritu sancto.

Quomodo repletus spiritu.

Spiritū filiorum Dei, & Zacharias & Elizabet pridem habuerant, unde irreprehensibiles in præceptis & iustificationibus Dei usq; uixerunt. Verum quod dum prophetarent, repleti spiritu, peculiariter scribuntur, perinde est, atq; si scriptum fuisset, arripuit eos spiritus Domini. De his in Matth. 3. cap. à fol. 70. usq; ad fol. 81. Et huius hymni sanè Euangelicißimi horrendus abusus, sicut

ſicut & Mariani inoleuit, dum cottidie ſolius pecuniæ & uentrium cauſſa, ſine mente & fide, magnis uocibus clamatur, magis q̃ canitur. Dominus uindicet uerbũ ſuum, ab impiorum blaſphemijs. Eſt autem gratiarum actio & laus Dei in hoc cantico, qui iuxta promiſſiones ſuas, ſanctis factas, demum Chriſtum miſerit, per quem electi, malis omnibus liberati, pie & ſancte, atq; feliciter uiuant. Tum & pueri officium, qui Chriſtum docere debebat, commemoratur. *Summa huius cantici.*

Laudandus Dominus Deus Iſrael, quia. Et erexit cornu ſalutis nobis. Sicut locutus eſt per os ſanctorum. Fore ut ſeruaremur ab inimicis noſtris.

Dominum Deum Iiſraël iure uocat, quia uero Iiſraëli ſeſe Deũ ſemp exhibuerat, & ab illo agnitus atq; adoratus uſq; fuerat, iuxta fœdus ꝙ cũ Abraham icerat 1. Moſcheh 17. Viſitaſſe eum, & redemptionem feciſſe populo ſuo prædicat. Viſitare in utranq; partem in ſcripturis accipitur, ſignificat autem proprie rationem alicuius habere. Inde dicitur Deus, uiſitare peccata cũ ea punit. Pœna enim declarat illa ſibi animaduerſa. Sic in bono uiſitare dicitur, quos beneficijs afficit, per quæ ſcilicet declarat ſe illis adeſſe, & eorum curam habere. Sic uiſitauit Ebræos, cum ex Aegyptiaca liberaret ſeruitute. Nulla autem præſenti, quam Zacharias prædicat, uiſitatio Dei con- *Quid uiſitare.*

ferri potest, qua in filio suo, quo nihil præstabilius est, populum suum inuisit, rationemq; eius se habere testatus est. Per eum enim plena ab omnibus malis illi redemptio perfecta est. Hinc canit Zacharias erexisse Dominum, cornu salutis in domo Dauid, hoc est, potentiam saluificam, nempe per Christum suum, saluatorem omnium in se credentium, cui pater potestatem dedit omnium. Nam ut animalium cornutorum robur, per cornua exercetur, ita scriptura per cornu metaphoricos, potentiam significare solet. In domo Dauid hoc cornu erectum est, quia secundum carnem, ex posteritate Dauidis Dominus noster natus est. Id iã Dominus p multos prophetas, qui diu ante fuerãt, pmiserat, hinc canit dehinc Zacar. Sicut locutus est per os sanctorum qui à sæculo, id est, multo ante fuerunt, prophetarum suorum, nempe Ieschaiah, Iirmeiah et aliorum. Hi sane omnes prædixerunt electos per regem hunc saluatorem, ex domo Dauid nasciturum, ab inimicis liberandos, & omnibus òdientibus eos. Quæ liberatio in eo sita est, quod nihil prorsus à dilectione Dei, quæ in ipso rege Mesiach est, illos separare poßit, & necesse sit, ut omnia adiumento eis sint in bonum. Ro. 8. De qua liberatione gloriosa uaticinati sunt prophetæ ad unũ omnes.

Cornu salutis.

Quomodo liberentur electi.

Vt uteretur misericordia erga patres. Vt sine timore de manu inimicorum. Cum sanctitate & iustitia coram ipso.

Quod

Quod misericordiam hic legimus, Eb. חֶסֶד, est, id est, effusa benignitas & bonitas. Hanc plenissime demũ patribus Deus exhibuit, cũ Christum suum donauit, per quem uniuersi semel, quotquot ab initio electi fuerunt, beantur. Tum memorem sese demõstrauit fœderis, quod cũ Abraham icerat, id hic testamentũ dicitur, quo pollicitus fuerat se fore illi, & semini eius, Deum, ipsumq; & posteritatem suam, habiturũ sibi peculiarem populum 1. Moscheh 17. Tum præstitit, quod Abraham iurauerat 1. Moscheh 21. Benedicturum scilicet se illi, & semen eius se multiplicaturum, quod possessurum esset portas inimicorum suorum, & benedicendas præterea in semine eius, omnes gentes terræ. Huc respexit Zacharias, unde subijcit, ut sine timore de manu inimicorum nostrorũ liberati, seruiamus ipsi cum sanctitate & iustitia coram ipso. Hæc benedictio est, quam populo Dei, Christus benedictum semen Abrahæ attulit, hæc illorũ uictoria. Sic portas inimicorũ suorum poßidebunt, id est, Domini omnium cum Christo rege suo existunt. Ea hic in fide incipit, cõsummabitur demum, cum regnum Christi consummabitur.

Memor testamenti.

Sanctitas est ab omni peccato puritas, iustitia totius uitæ decentißimus modus, & dilectio in omnes officiosa. His uere Deo seruitur. Sic Deo plane gratificatur imaginem eius, qui ab omni malo purissimis, & in uniuersa existit benficentißimis, referentes. Hoc seruitium, hunc cultum solum probat, quare addit coram ipso, id est, ipso approbante. Quia deniq; nihil uere bonum, quod finem

In sanctitate & iustitia.

accipit, addit omnibus diebus uitæ nostræ. Neq; enim pietas est, quæ finem nouit. Deus æternus est, & non mutatur, quem qui agnouerit, in æternum auelli ab obseruantia eius, haud poterit; nihil siquidem melius eo poterit inuenire.

Et tu puer propheta altissimi. Ad dandam scientiam salutis populo ipsius. Per uiscera misericordiæ Dei nostri. Vt illucesceret ijs qui in tenebris.

Hæc de pueri futura functione cecinit. Qui propheta altiss. & plusquam propheta iure uocatus fuit, de quo in Matth. cap. 11. fol. 95. & 96. et cap. 14. fol. 150. Ibi etiã de eo, q ante faciẽ Domini præiuit, ad parandũ uias eius. De quo & 3. cap. ab initio, & postea in illud. Hic enim est ille, de quo dixit Propheta, qui ait: Vox clamantis in deserto. Porrò quam Iohannes dedit scientiam salutis, quæ salus sita est, in remißione peccatorũ, proueniente ex abundanti Dei bonitate, quæ idiotismo Ebræo uiscera misericordiæ uocatur, fuit doctrina illa, qua agnoscere sua peccata, & credere Christo docebat. Vere enim id percepisse, est scientiam habere salutis, fidem nimirum, qua iustificamur & saluamur. Sicut autem ipsa peccatorum remißio, ita & hæc fides ex solis uisceribus misericordiæ, id est, effusißima quadam bonitate Dei contingit, nullis nostris meritis. Hac uisitauit nos oriens ex alto, nimirum sol ille iu-

Scientia salutis.

Oriens ex alto.

ille iustitiæ, de quo Maleaci ultimo, CHRISTVS seruator· Qui illuxit ijs, qui in tenebris & umbra mortis, in ignorantia scilicet Dei sedebant, & illuxit, ut cognitione Dei per ipsum percepta, luce uitæ scilicet, dirigantur per spiritum Dei in uiam pacis, uitam securitate, de gratia Dei plenam, unde & ea animi tranquillitas obuenit, quod boni omnia consulimus, & quantum in nobis est, pacem cum omnibus habemus· Iure autem cum certa Dei cognitio, uita æterna est, umbrā mortis uocat Dei ignorationem, qua detinentur, quibuscunq; sol ille iustitiæ CHRISTVS ex alto non fuerit exortus· Hæc Iohannes docuit, hanc scientiam salutis populo Dei dedit, hæc prophetia eius, unde propheta & plusquam propheta fuit, hac deniq; Domino uiam muniuit, & ante faciem eius præiuit, & corda populi ad DEVM conuertit· Quæ cum omnia futura pater eius per spiritū nosset; ad sui ipsius & aliorum consolationem ea ita cecinit· Hæc uero ut diuinißima sunt, & nihil nisi ipsißima Euangelia, ita contritis corde duntaxat, & à spiritu sancto repletis, digne & cum fructu canentur, unde ut dictum, horrenda Dei contumelia est, sanctißimo hoc hymno quæstum facere, & quidem ad alendum omne genus flagitiorum, ac impietatis, atq; oppugnandum pietatem ac quicquid honestum gratumue Deo fuerit·

Via pacis·

Quibus et à quib· hic hymnus cantādus·

De puero narrat præterea Lucas, q̄ creuerit, et spiritu sancto fuerit confortatus· Nā cū ab utero spiritu Dei præ

ditus esset, pro cuiusq; ætatis portione, ille sese magis ac magis, cũ in uerbis, tũ factis eius excruit, id uero est quod ait, et corroborabatur spiritu. Vt aũt in deserto egerit, et de uitæ eius ratione, fuse dixi in 3. cap. Matth. in illud: in deserto Iudææ.

Corroborabatur spiritu.

C A P V T II.

Factum autem est in diebus illis. Exijt decretum à Cæsare.

E censu hoc dixi in Matthæũ 17. in illud: Cum autem uenissent in oppidum Capernaum. Dimidiam sicli partem, nempe binas drachmas pensitare singulos oportebat, quantum scilicet olim Iudæi tabernaculo Domini, ex lege offerre iussierant. Totum orbem dicit, intelligens ditionem Romanorum, qui iam maximam orbis partem occuparant. Obseruandum hic ut nihil fortuito fiat, etiam quæ maxime fieri fortuito uidentur. Nasci Dominum Bethlehem, diuinitus statutum, & per uatem prædictum erat; id ut fieret oportuit occasionem esse, qua illic Maria perueniret. Ea sumpta ab hoc censu fuit, ut ita Christus liberator Iudæis promissus tum nasceretur, cum ipsi summa seruitute à gentibus premerentur. Nam ablato sceptro à Iuda nasci debuit. Id tamen nequaquam secundum carnem uoluit restituere, quia regnum eius, non est de hoc mundo, sed in spiritu, ut corporibus omnibus

Christus natus est ablato sceptro à Iuda.

omnibus ad seruiendum obnoxijs, spiritu, libertate fruantur filiorum, quotquot ipsi nomen dederint.

Accidit autem cum essent ibi, completi sunt.

In summa tenuitate & paupertate nasci Dominus uoluit, ut contemptum doceret mundi, & ad cælestia suspicienda prouocaret. Hinc matri suæ grauidæ, commodior ad pariendum locus, quàm iumentorum stabulum, contingere in diuersorio non potuit, cum indubie commodissima diuersorij loca, multi impij occuparent, ad delitiandum. Hic uideas quàm uariet iudicium mundi, à iudicio Dei. Discant autem hinc diuites sæculi, ne ob diuitias sibi placeant, & pauperes, ne sibi ob tenuitatem displiceant. Et hæc præstat expendere, quam de ratione pariendi, qua IESVM Maria enixa fuit, anxius disputare, & nostris commentis ueritatem Dei obscurare. Verus homo fuit, ueram matrem habuit, igitur naturali quoq; ratione cũ illa peperit. In quo quanto magis sese, ad creaturæ nostræ infirma demisit, tanto maiorem ergà nos dilectionem declarauit, quæ perpensa, et fidem in ipsum, et dilectionẽ in proximos, cum omnimoda modestia augere in nobis debent.

In præsepi ponitur rex mũdi.

Modestiam alere & illud debet, ꝙ pastoribus primũ partus hic diuinus reuelatus fuit. Quod autem per Angelos fuit, indicatus, in eo declarata eius diuinitas est. Par enim erat, ut regem cælorum, cælestes item nuncij, natũ primum renunciarent. Gaudium magnũ renunciare sese affirmant, quod futurũ sit toti populo, ubi populum intel

Gaudium omni populo.

ligi oportet electorum, non omnium, qui secundum carnem Iisraëlitæ erant. Nam multis in Iisraël in ruinam fuit positus.

Gloria dei

Hymno suo Angeli ca cecinerunt, quæ per Christum, tum natum, futura erant. Gloria enim Dei mirifice illustrata fuit, ubi spiritu Christi tam multi ipsum deum agnouerunt & adorarunt. Pax in terra beata confecta fuit, dum plurimis adeo per Iesum Christum, aditus ad patrem contigit, de cuius gratia qui securi facti fuerint, ita pacatis & tranquillis animis existunt, ut boni omnia consulant, & pacem quantum in ipsis est, cum omnibus hominibus habeant, pace fruentes, quæ sensum omnem supat.

Pax terræ

Hæc pax filia est, τῆς εὐδοκίας, id est, bonæ uoluntatis, uel beneplacitũ, quod Ebræis רצון, dicitur, unde tempus Christi, ãnus רצון, id est, beneplaciti dicitur, Ieschaa. 61. & 49. tempus ratzon. De hac, psalmus quintus. Quoniam tu benedices iusto, domine, sicut scuto beneplaciti circundabis eũ, hoc est, beneuolentia & fauore, undiq; munies eum. Vbi ergo pater optimus, filiũ suum hominibus dedit, quo nihil habuit diuinius, & ideo cum ipso donauit omnia, certe bonam suam erga illos uoluntatem ipsis declarauit, & beneplaciti sui annum, oriri fecit, quo in dilecto suo filio, charos sibi & gratos reddidit quàm plurimos. De qua bona uoluntate & beneplacito, Ephes. 1. prædestinauit nos, ut adoptaret in filios per Iesum Christũ, in sese, iuxta beneplacitũ uolũtatis suæ ut laudetur gloria gratiæ suæ, qua charos nos reddidit per dilectũ.

Ad hunc modum, bonam uoluntatem, quam fore hominibus, Angeli nato Christo cecinerunt, cõformius ad scripturam interpretabimur, quàm si acceperimus, ut quidã pro beneplacito, quod in electis est, dum omnia boni consulunt. Magis hic enim de Dei erga homines, bona uoluntate, quã hominum erga Deum canunt. Sed & beneplacitũ illud piorum, quo omnia Dei probant, in pace illa inclusũ est, quam Dominus terræ dedit per Christum. Qui enim uere eam pacem nactus est, nihil potest mali consulere, qđ nimirum certus est, omnia à propitio sibi deo, immitti, & optima eius uoluntate dispensari. Angeli uoluerunt significare, iam fore præstanda, quæ futura tempore Christi uates prædixissent, ij prædixerant tempus fore, quo deus bene uellet hominibus, id iam ergo præstandũ Angeli prædicarunt. Et sicut terra, & homines pro eodem accipiuntur, ita perparum interest, pacem quam terræ, & bonam uoluntatem, quã fore hominibus prædicarunt. In eo enim ꝙ Deus pacem nobis, erga se dedit, bonam suam uoluntatem, erga nos explicuit, & ex eo quod nobis bonam uolũtatem suam explicauit, pacem istam donauit.

Bona uolũtas dei erga nos hic prædicatur, nõ nostra erga Deum.

Obseruandum autem, neque DEO gloriam dari, neq; hominibus posse contingere ueram pacem, gratiámque, uel bonam uoluntatem DEI, sine CHRISTO. Vt ergo contemptus DEI est apud hypocritas, ita nulla conscientiæ tranquillitas, neque cum hominibus concordia, quia abest, beneplacitum DEI.

Vbi abest Christus, abest et gloria Deitas.

In solo

in solo enim dilecto IESV CHRISTO, charos sibi reddit, quotquot in hoc elegit.

Et factum est ut discesserunt angeli ab ipsis.

Quod audierant etiam uidere uolebant, sic fides ad opera trahit, & efficit, ut totis uiribus cò propēdeamus, ubi Christū, hoc est, ubi opa esse, quæ deo probantur, agnouerimus. Sic ubi uera fides Christi, adglutinabit ea nos inuicem, & minimis eius faciet, officiosissime adesse. Neque plus offendent ipsorum sordes, quàm hosce pastores offenderunt, sordes Christi, quem mundi seruatorem, in præsepi positum inuenerunt. Verbo enim fides nititur, et nequaquam eo quod uidetur. Inuulgarunt mox quæ uiderant, sed nullos legimus puerū cū matre, ob id magnopere honorasse, præter Magos alienigenas, quiq; à longinquo adeo per stellam adducti uenerant. Nondū enim erat tempus gloriæ Christi, humilitatis erat. Mirati tātum homines fuere, quæ à pastoribus audierant. Multis etiam sine dubio, deliramenta uisa sunt. Sic se habet ad diuina, ingenium humanum, ubi abest spiritus Dei. Maria autem cōseruabat hæc omnia, conferens in corde suo. Ita pij solent in operibus Dei meditari, unde pietas mira percipit incrementa. Post octo dies, circuncisus puer fuit, secundum legem, quam etiam in ceremonijs uoluit sancte obseruare, licet Dominus esset omnium, donec morte sua, illas aboleret, quia per omnia serui formam præ se ferre uoluit. Eo docuit nos, ut receptis legibus & moribus, quatenus cum pietate non pugnant, diligenter nos accommodemus, et si

Christus eo loco inuenitur, ubi caro minime putat.

nonnunquā

nunquam nostra caußa, nulla sit eorum necessitas. De nomine IESV, dixi in Matthæum, cap. 1. in illud: Et uocabis nomen eius IESVM.

Et postquam completi fuissent dies purgationis eorum.

De lege purificationis, legimus 3. Moscheh 12. cui seruator noster, ut & circuncisionis legi, sese subdere uoluit, nulla necessitate ex se, sed ut seruum sese exhiberet. De primogenito sistendo Domino, 2. Moscheh 34. & locis alijs. Eo quod impura à partu mater & infans haberentur, indicatum fuit, peccato obnoxios nos nasci; quæ tamen impuritas, Dei bonitate ab electis auferatur. Puellam enixa mulier diutius impura erat, quòd peccatum per mulierem primum receptum fuit. Primogenita omnia sancta Deo erant, eo significatum fuit, quicquid in nobis præstantiss. id potiss. debere consecrari Deo.

Et ecce homo erat Hierosolymis, cui nomen Simeon.

Ad Mariæ & Iosephi atque aliorum aliquot electorum, consolationem, Dominus uoluit Christi sui ortum multis modis illustrem reddere. Porrò ex huius Simeonis expectatione, liquet, in idipsum tempus, quo natus Christus fuit, ipsum à pijs expectatum. Nam pleræque prophetiæ ut de sceptro non auferendo à Iuda, de hebdomadis Da-

nielis

nielis, atq; aliæ illud tempus designarant. Vtq; loquuntur qui credunt, ita dubium non est, multos tum sanctiores & Simoni similes, ad sperandum breui Christum, alios quoq; prouocasse. Sed quia carnalia quærentibus, Christus, nullius æstimatur, ita surdis de Christi aduentu isti prædicarunt Iudæis, inter quos iã rarißimi erant, qui deũ uere agnoscerent. Vergebat nanq; res ipsorum, ad obcæcationem & excidium.

Expectãs cõsolatio-nẽ Israël.

Obseruandũ uero, q̃ hic Simeon tanq̃ ab eximia uirtute ab eo laudatur, q̃ expectarit consolationem Iisraël, sic & Ioseph ab Arimathæa, laudatur q̃ regnum Dei expectasset. Notatur his, q̃ reliquum uulgus, de regno Christi & Dei, atq; inde consolatione Iisraëlis nihil fuerit solicitum, sicut animalis homo, non sapit spiritalia. Sed & Paulus coronam iustitiæ promittit, diligentibus aduentum Christi & regnum eius, 2. Timoth. 4. Summe nanque colitur Deus, ubi digne æstimatur eius gratia, & auide expectatur. Vt ergo hic Simeon ardenter aduentum Christi expectabat, & illo ipso quidem tempore, secundum prophetias, ita consolari eum uoluit Dominus, atq; promisit, fore, ut in carne ad huc uideret Christum. Hic ergo spiritu monitus, ut filij dei spiritu semper aguntur, in templum cum puer inferretur, uenit, atque agnitum illum accepit in ulnas, laudauitq; Deum, di.

Nunc dimittis seruum tuum &c. Q.d. Iam lubens ad patres meos concedam, secundum uerbũ tuũ. Pax mihi et sanctis erit, nato eo, per quem sanctificabuntur omnia. Viderunt

derunt oculi mei saluatorem, quem omnibus populis misisti, Gentibus ut reuelata eius ueritate, ab impietate sua resipiscant, & missis tenebris rationis humanæ, ipsum lucē mundi sequantur, Iudæis tuis, ut impletis iam promissionibus, ab umbris ceremoniarum & onere legis liberati, te in spiritu & ueritate colant, tua iam gloria plenissime apud ipsos coruscante. Vti regnum spiritus, quàm legis, necesse erit, gloriosius fore, 2. Cor. 3. Hinc notatur quā horrenda Iudæorum huius sæculi cæcitas sit, quòd à regno Christi gentes alienas habendas uolunt, cum ut hic Simeon, ita uates omnes, illas CHRISTO accessuras prædixerint.

Verum ne quis putaret hanc gloriam fore omnib. qui carne Iisraëlitæ essent, postquam puero & adstantibus benedixisset, id est, fausta fuisset precatus, dixit ad Mariam matrem eius, ad quam plusculum, puer, & quæ circa puerum gerenda erant, pertinebant. Ecce positus est hic etc. Id alijs uerbis apud Iohannem 9. dominus ita testatus est. In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident, uideant, & qui uident cæci fiant. Dum nanq; regnū et iustitia Dei palam annunciatur, sicut fieri oportebat, post aduentum Christi in carnem, quos Satanas tenet captiuos, irritat ut ueritatem Dei oppugnent, inde complent suam impietatem, & furore atque amentia ita percutiuntur, ut in multis sensu communi uideas destitui, de quo in Matthæo capite sexto, folio 201. capite 13. folio 141. Ita euenit ergo Iisraëlitis, prædicante illis domino,

In ruinam multorum

cum

cum per se, tum per suos Apostolos, qui sibi uidebantur egregie uidere & sapere, offensi doctrina eius, excæcati magis fuerunt, & eousque contra Dominum & suos sæuierunt, donec prouocarent iram Dei contra se, & excinderentur funditus, passi irreparabilem ruinam. Sed quos Deus electos in ea gente habuit, perpaucos tamen, illis Christus in resurrectionem positus fuit, nam agnoscentes omnia præ eo, stercora esse, ipsum fide amplexi per eum & salutem consecuti sunt, & à ruina, inuecta per primum hominem, resurrexerunt.

In resurrectionem.

Idem & Iescha. 8. prædixit, Dominum exercituum inquit, ipsum sanctificetis, & ipse timor uester, & ipse pauor uester. Et erit in sanctificationem, & in lapidem offendiculi, & in petram ruinæ, duabus domibus Iisraël in laqueum & tendiculam habitanti Ierusalem, & impingent inter eos multi, &c. Ergo qui Ebræorum, Dominum, in Christo suo, sese exhibentem, sanctificarunt, hoc est, magni habuerunt, & ut Deum suum receperunt atq; adorauerunt, ipsum timentes, & ad uerbum eius pauentes, ij salutem ab ipso consecuti sunt, & Christum experti sunt, lapidem preciosum, in fundamentis Tzion positum, Iescha, 28. & 1. Pet. 2. quo subnixi in ædificio Dei hæserunt, qui autem Christum reiecerunt, ij et patrem reiecerunt, factusq; est illis Dominus, in lapidem offendiculi & tendiculam, & impegerunt, ceciderunt, contriti sunt & illaqueati atq; capti.

Illud: Et erunt in sanctificationem, & in lapidem offendiculi

fendiculi interpretari quidam solent, ut sanctificatio credentibus, & offensio incredulis tribuatur. Sed quia sancti ficari deus in hostibus suis dicitur, dum gloriose se, de ipsis ulciscitur, & sanctificatio hæc cum offensione ita iungitur, ut omnino pro eodem utramq; positam appareat, perpendat Christianus, an nō et malis sanctificationem recte tribuat, simul cum offensione. Prius hortatus est uates pios, ut Dominum timeant, atq; glorificent, id est, sanctificent, mox prædicit malis, timere dominum nolentibus, & ad humana præsidia confugientibus, eundem deum, quem pij saluatorem, ipsos experturos exterminatorem, qui se ipsum in eis sit sanctificaturus, hoc est, potentiā suam magnificaturus, eo ꝙ ipsi eum contempserunt & sanctificare noluerunt.

Sicut ergo in ruinam multis Iisraëlitis Christus positus erat, & id ideo, quod multi, incitati à Satana, gratiam eius erant oppugnaturi, recte Simeon subiecit: & in signū cui contradicetur. Signum gratiæ & beneuolentiæ Dei, erga genus humanum, Christus fuit, iuxta illud Ieschaja. 11. Et erit in die illo, radix Ischai quæ stat in signum populorum, eam gentes quærent. Hunc cum pauci Iudæorum recepißent, uellent autem nihilominus iusti haberi, neceße fuit, ut ipsi contradicerent, quod & ad insaniam usque fecerunt, quos reprobi ex gentibus posteaquam & ipsis prædicatus fuit, & ita ad eos quoq; hoc signum, ut ibidē uates futurum prædixit, leuatum, imitati sunt, & ipsi Christo contradicentes. Sic in signum positum fuit, ele- In signum cui contradicetur.

ctis quidem salutis, at reprobis perditionis, quia contradicere ei, quàm adorare ipsum maluerunt.

Addit post hæc peculiariter ad Mariam matrem, quin & tuam ipsius animam penetrabit gladius, hoc libenter de afflictione, quam crucifixo filio passa est, accipio, quo sanè tempore, cogitationes reuelatæ sunt ex multorũ cordibus. Qui impij erant, in speciem tamen Christum amplexi, tum sese prodiderunt, qui etiam Christum pluris fecerant, quàm palam præ se tulerant, item manifestati sũt, ut Ioseph ille, & Nicodemus. Sed & in alijs, impietas ante hac latitans, sese magis aperuit. Quin semper dũ Christus uel in suis patitur, recondita cordium multorum patefieri solent. Hæc prædici uirgini oportuit, nimirũ quo animus eius ad futuros casus roboraretur. In quo discere debemus, quomodo Christus proximos suos habeat. Ipse per crucem ad gloriam peruenit, eadem uia ducit & suos.

Tuã ipsius animam.

De cõpassione diuæ uirginis, multi multa commenti fuerunt, & festa ei, atque sacra dicauerunt, quam potius & ipsi crucem post Dominum ferendo, imitari debebant. Sed ut alienissimi ab omni cruce essent, & ad omne genus delitiarum inexhaustos haberent pecuniarum aceruos, quid uirgo sancta & Christi mater passa fuit, magnifice quidem iactarunt, addentes etiam suo more multa mendacia, ad hæc robustis uocibus, strepitu organorũ musicorũ, ornatu uestiũ, et id genus nugis, ea uenerari sese simularunt. Hos hostes Deiparæ, mittamus, compatiamur uero & ipsi Domino, dum contradici illi, &

Quomodo cõpassio d. uirg. uenerãda.

crucifigi

crucifigi eum, in suis uidemus, liberáque confeßione ueritatis, & officijs erga adflictionem perferentes, dilectionis, testemur nos ipsi uere & ex animo compati. Sic demum compassionem Diuæ uirginis, recte coluerimus, cũ scil. eam imitabilem nobis eße, fuerimus testati.

Et erat Anna prophetissa filia Phanuel.

Hoc alterum testimonium fuit, de Domino, & ipsum ab insigni teste. Nempe prophetissa, pietatis studijs, deditißima. Perpetuo enim templo adhærebat, ieiunijs ac deprecationibus, seruiens die et nocte. De munere prophetandi, fuse dictum est, in Matthæo capite undecimo, sub finem, de ieiunijs & precibus, capite sexto. Vidua iam hæc erat, & planè desolata, non habens, quibus inseruiret. Vnde nihil aliud negotij iam ei erat, quàm ut, sicut & Paulus docet, priore Timoth. quinto perseueraret in obsecrationibus & precationibus, noctu dieq́;, id est, continuis cum Deo colloquijs, ut hoc præcipuum esset, quod ageret. Cúmque seria cum DEO colloquia, & ieiunia requirunt, ut in Matthæo abunde dictum, consequens erat, ut & ieiunijs uacaret. Verum ut uirgo cum parentibus, & uxor cum marito, uixit, officijs insistens, quæ personæ illæ requirebant, ita dubium non est, cum iunior uidua esset, & uel filios uel nepotes adhuc haberet, illis quoque inseruiiße, & pro- Singulis ætatib. & personis se accõmodauit.

A templo non discedebat, precabatur die & nocte.

priam domum pie tractauit, uicémque rependit maioribus, id quod Paulus affirmat honestum esse, & coram Deo acceptum. Vbi autem uere uidua & desolata euasit, nec aliud iã habebat, quod ageret, quã ut cũ deo colloqueretur, atq; pro communibus populi Dei necessitatibus oraret, tota in eo fuit.

Non q̃ uitæ necessaria præterijßet, aut omnino nihil præter preces, egisset, cibo utiq; necessario & somno fuit usa, & in præsenti quidem de Domino prophetauit. Vnde quod Lucas scribit, eam à templo non disceßisse, ieiunijs & deprecationibus seruijße die & nocte, ita intelligendũ est, q̃ hæc præcipua fuerint, quæ egerit, totáq; in his, ut dici solet, fuerit. Sicut iustus dicitur meditari in lege dei die nocteq́;. Et eum qui frequentißimus in labore est, dicimus continuo sine intermissione, dies noctesq́; laborare. Porrò cum esset iam prouectæ ætatis, non ieiunauit ut carnem mortificaret, sed quia continuo statas suas orationes, hoc est, colloquia cum Deo habebat, earum etiam caussa, stata sua ieiunia habuit, sed procul dubio huc ardore precandi rapta, quo expeditius & intentius cum Deo colloqueretur, nequaquam ut uires corpusculi frangeret.

De ieiunijs & precibus disputãt, quibus nihil minus.

Ii qui pietatem oppugnant, hunc locum diuexant, ut probent inter bona opera censenda, uersari in templis, et incumbere ieiunijs & precationibus, cũ ipsi tamen tẽplis nunquam nisi pecuniæ caussa adsint, neq; alia precentur. Ieiunia autem eiusmodi habeant, ut sint duplicatæ crapulæ. De templis non est, q̃ Christiani soliciti sint, in omni

siqui=

siquidem loco iam, adorandus Deus est, sed in spiritu atque ueritate. Vera autem ieiunia & preces, utinam haberemus frequentissima, & syncera, atq; factitijs, plebi nemo imponeret, prætextuq; eorum, uoluptates malas aleret. Sed de his in Matthæo 6. Verum neq; Nonnarum hic institutum robur habebit. Hæc enim prophetissa non uirgo neq; uxor, sed neq; uidua quidem dum habuit, quibus inseruiret, in templo agebat, sed sua ætate, dum proximis iam nulla alia re posset prodesse. Sicut & Christus noctu potissimum precationibus operam dedit, dum scilicet proximis aliâs commodare non licebat. Sed frustra cum istis agas, qui totius pietatis rationem ignorant.

cognitum est, uelamatur.

Hæc ergo sancta mulier, & laudatissima prophetissa, ut in ore duorum testimonium de Domino nostro, firmius consisteret, eadem hora, nimirum cum à Simeone puer prædicaretur, & futura de ipso prædicerentur, superuenit, & uicissim confitebatur Domino, hoc est, Dominum collaudabat, atq; loquebatur de illo omnibus, qui expectabant, redemptionem per Christum utiq; perficiendã, Hierosolymis. Qui enim huiusmodi Hierosolymis erant, indubie perpauci, frequentes in templo conueniebant, forteq; tum pleriq; eorum aderant. Sic de Christo loquuntur, quicunq; ipsi credunt, & loquuntur ijs, apud quos uerbum Euangelij potest suum facere fructum.

Et ut perfecerũt omnia secundum legem.

De ordine historiæ huius & consonantia loci huius cũ narratione Matthæi, qui deportatum puerum in Aegy-

ptum, post Magorum adorationem, memorat, diximus in Matthæo cap. 2. in illud: Tum Herodes ubi uidit sibi illusum fuisse à Magis. Cæterum illud: puer corroborabatur spiritu, & c. ita ut illud de Iohanne paulo supra, intelligẽdum est, nimirum, quòd uirtus diuini spiritus, cum incrementis ætatis & corpusculi, magis ac magis sese exeruerit, ut sapientia & gratia Dei amplior continuo in ipso appareret.

Et ibant parentes eius quotannis Hierosolymis.

Maribus præceptum duntaxat erat, ut quisq; ter in anno appareret in eo loco, ubi tabernaculum fœderis esset, 2. Moscheh 23. nimirum ut legem Dei populus certius disceret, & animi ex conuentibus illis magis coalescerẽt, sed qua erat in Deũ, deipara uirgo pietate, comitẽ marito ad locũ Dei, quotannis in festo paschæ, sese adiũgebat, et puerũ una adducebat. Is cũ annorũ duodecim eßet, subduxit se ab illis, & ipsis redeuntibus, mansit Ierusalem. Specimen sui ædere uolebat, unde sedens in medio doctorum, audiebat illos, & interrogabat, ut omnes stuperent super intelligentia & responsis eius. Sic subinde radiolum aliquem emittere solem hunc oportebat, ad consolandum, cum parentes eius qui habebantur, cum pios alios, qui salutẽ ab ipso Iisraëli expectabant. Ioseph & Maria dolentes ipsũ quæsierant, ueriti fortaße, ne ipsorum culpa offensus, nollet porrò ministerio eorum uti. Huius admonitus, anxietate ipso-

Muneri suo Christus prætulit.

te ipsorum contempta respondit. Quid est quòd me quærebatis, &c. Quo docuit, Dei mandata, omnibus affectibus carnis præponere.

Parentes responsum hoc haudquaquam planè intelligebant, Maria autem omnia ista in corde suo conseruabat. Etsi enim scirent, uterq; ipsum Christum esse, ratio tamen, qua ille munus suum obiturus erat, & eorum quibus subinde illi præludebat, non perfecte tenebãt, eoq; in perpetua quodammodo admiratione, circa ipsum, & ea quæ gerebat, erant, præsertim si quando clarius Dei spiritus, in ipso sese proderet. Satis nanq; de Deo quisque nouit, dum tantum de eo tenet, ut summe ipsum amet, & uoluntati eius dextre sese accommodet. Ita satis Mariæ et Ioseph erat, noße Christum præsentem se habere, ut ipsi studiose inseruirent, eßentq; patri ex animo grati, qui orbem, præcipue autem Iudæos tanta gratia uisitaßet. Reliqua reuelanda eis in suum tempus differebantur. Hoc modo, & alios sanctos, ductos à Domino legimus. Qui uere itaque pij sunt, abunde satis habent, si agnoscunt bonam Dei erga se uoluntatem per CHRISTVM, & in quibus DEO gratificentur. Impij his præteritis secreta Dèi rimari uolunt, hinc tantum est apud eos contentionum et disputationum friuolarum. Vera Theologia scientia est, pie & beate uiuendi. Multa aliâs sine studio pietatis, noße et differere, etiã dæmonũ est. Descendit autem Iesus cũ parentib. uenitq; Nazareth, eratq; subditus illis,

Quatenus diuina perscrutãda.

Quid uera Theologia.

Vtiq; laborans manibus, & reliqua usibus ipsorum inseruiens. De quo dixi in Matth. cap. 3. in illud: Tunc accedit Iesus, à Galilæa ad Iordanem. Vt uero Euangelista Christum omni ætate diuinitatis suæ radios emisisse, ostendat, iterum adijcit: Et Iesus proficiebat, sapientia & ætate, et gratia apud deum & homines, quod nihil aliud est, quàm continuo, ut ætate maior euadebat, ita illustrior reddebatur sapientia, gratiosiorq; hominibus apparebat, sed in solidis uirtutibus, ut ita & in gratia Dei uidebatur crescere, quanto scil. illa magis ac magis in dictis & factis eius sese promebat. Verus homo fuit, ut uerus homo uixit, licet ita prodente continuo se spiritu Dei, ut maior homine appareret, ijs, quibus erant diuina cognobiliora. Quæ matæologi, de perfectione domini nostri ut hominis, in instanti, ut loquuntur, conceptionis, disputant, ipsis relinquamus, nam ex se illa commenti sunt.

CAPVT III.

ANno autem decimoquinto imperij &c. usq; Euangelizabat populo, tractatum Matth. 3. super illud: in diebus illis accedit Iohannes Baptista, &c.

Herodes autem Tetrarcha usq; ad hoc: conclusit Iohannē in carcere, tractatū Mat. 14. super illud: audiuit Hero.

Factum est autem cum baptizaretur, usque ad hoc: in te complacitum est mihi, &c. Enarratum Matth. 3. super illud: Et baptizatus Iesus, &c.

Et ipse Iesus incipiebat esse ferme annorum triginta usq; ad finē cap. tract. Mat. 1. sup illud: liber generationis, cum sequentibus, &c.

CAPVT IIII.

IESVS aũt plenus ſpiritu ſancto, ad illud: uſq; nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua, enarratum eſt Matth. 4. ſuper illud: Tunc IESVS ſubductus fuit in deſertum &c. cũ ſequẽtibus. Item Matth. 13. ſuper illud: Et cum ueniſſet in patriam ſuam &c.

Sed in ueritate dico uobis, multæ ui-duæ erant &c.

Duobus his exemplis docuit, diuina diſpenſatione non per ſe primum, alienis Dei beneficia præſtari, præteritis indigenis & domeſticis. Simul tamen notauit ipſorum infidelitatẽ, qua ſcilicet prohibebatur, ne ſigna multa apud ipſos æderet. Recte enim illos aſsimilauit, maioribus eorum, qui tempore Heliæ & Heliſæi, inſigni impietate, Deo & uiris illis ſanctis aduerſabantur, eaq; indignos ſe ſe faciebant, ne illi uirtutes beneficas multas, apud eos facerent. Quod intelligentes, uolebant ipſum è colle dare præcipitem, ſed tranſiuit, & per medium illorum abijt, ſeruante eum manu patris, quia nondum uenerat hora eius. Hiſtoria prior 1. Reg. 17. poſterior 2. Reg. 5. legitur.

Et deſcendit Capernaum, uſq; ad hoc: quia cum poteſtate coniunctus erat ſermo ipſius, tractatum Matth. 4. ſuper illud: Et relicta Nazareth &c. Item Matth. 7. ſub finem ſuper illud: Et factum eſt cum finiſſet IESVS ſer-

mones. Et in Synagoga erat homo, usq; ad finem capitis tractatum Matth. 8. super illud: Et cum uenisset IESVS in domum Petri &c. per sequentia eiusdem capitis.

CAPVT V.

FActum est autem cum turba immineret ei &c. usque ad hoc, relictis omnibus secuti sunt eum, tractatum Matth. 4. super illud: Vidit duos fratres &c.

Et accidit cum esset in quadam ciuitate &c. usque ad illud: in testimoniũ illis, tractatum Matth. 8. super illud: Et ecce leprosus.

Et ecce uiri portantes in lecto &c usq; ad finem capitis, tractatum Matth. 9. super illud: Et ecce adduxerunt illi paralyticum, cum sequentibus eiusdem capitis.

CAPVT VI.

ACcidit autem ut in sabbatho secundo &c. usq; ad illud, quid nam facerent IESV tractatum Matth. 12. super illud, quis erit ex uobis homo, qui habebit animæ &c.

Factum est autem in diebus illis, exijt in montem ad orandum &c. usq; ad hoc, sicut pater uester misericors est, tractatum Matth. 5. super illud: Cum uidisset autem turbas ascendit in montem &c. per sequentia eiusdem capitis.

Nolite

Nolite iudicare &c· usq; ad finem capitis enarrantur Matth·7· super illud, nolite iudicare &c·cū sequentibus·

Item illud: Non est discipulus super magistrum, explicatur etiam Matth·12· super illud: Non est discipulus super magistrum &c·

CAPVT VII·

Cum autem consummasset IESVS omnia uerba etc· usq; ad illud: inuenerunt seruum qui languerat, sanum, explicantur Matth·8· super illud: Porrò cum ingressus fuisset Capernaum &c·

Et factum est deinceps ibat in ciuitatem &c· usq; ad illud: Et iustificata est sapientia à filijs suis, enarrantur Matth·11· super illud: Iohannes autem cū audisset, per reliquum caput·

Rogauit autem illum quidam è pharisæis.

Dominus nullam docēdi occasionem præteribat, hinc ad quoscunq;, modo spes fructus esset, uocaretur ire sustinuit, conuiuiaq; minime detrectauit· Sic ergo malos & peccatores uitare debemus, ne peccatis ipsorum uideamur consentire, neue utilem eis seueritatem prætermittamus, at si quacunq; in re, illis ad bonū iungi possumus, occasionem lucrandi eos, posthabere haudquaquam debemus· Verum nostri commodi, & uoluptatis caussa, posse flagitiosis conuiuere, & ad mala eorum conniuere, eo- Quomodo mali uitandi·

rum est,

rum est, quibus gloria Christi susq; deq; habetur. Necessaria tamen uitæ, quamlibet malis et deploratis negare haudquaquam debemus, quia inimicus quoq; nobis pascendus est. Sic sese Christus habuit, & habent se, quicunq; eius spiritu fuerint præditi. De Domino id uel ex præsenti historia liquet, laborabat hic Simon & forte alij quoq; pharisæi, qui simul aderant ad conuiuium, fidutia iustitiæ tumidiore, hos ergo curare uoluit, cum exemplo peccatricis, tum uerbis suis, & hac quidem caußa, conuiua eorum eße sustinuit, nihil sibi ab illis quærens, nihil quoque ad morbos eorum conniuens.

Hanc uero peccatricem haudquaquã Mariam sororẽ Lazari, de qua Iohan. 12. meminit, fuiße, eoq; nec illam mulierem, quam Matthæus & Marcus unxiße Dominũ scribunt, quam Mariam illam eße, non dubito, dixi in Matth. cap. 20. in illud: Cum autem IESVS eßet in Bethania in domo Simonis.

Vis ueræ pœnitentiæ.

Vim uero uiuæ pœnitentiæ in hac muliercula uideas, quæ IESVM, neminẽ uerita, in cõuiuium usq; secuta fuit, largiterq; adeo fleuit, ut rigaret lachrymis pedes Domini. Senserat peccati aculeũ, senserat Dei gratiam in Christo, hinc nihil eam pudebat, nihil uerebatur, dummodo animi sui dolorem, ei patefaceret, à quo sperabat consolationem. Sic nullo opus erit præcepto, quo ad confitenda sua peccata homines compellantur, sed Christo, & qui eius spiritum, ac uerbum habuerint, si tantum ea uere agnouerint. Cæterum de uera pœnitentia, atq; uera peccatorum

confeßione,

confeßione, dictum fuse in Matth. est cap. 3. in illud: Confitentes peccata, & cap. 4. in illud: Et ex eo tempore cœpit IESVS prædicare &c.

Videns autem Pharisæus, qui uocauerat eum.

Non Prophetæ solum, sed omnes spiritu Dei præditi, facile agnoscunt eodem spiritu donatos, & illi aduersantes, unde offendit hunc Pharisæum, quod hanc mulierculam Dominus à se non repelleret, putabat enim id fieri, quod eam non nosset, qualis eßet. Dominus autem non modo nouerat, sed uoluerat etiam adesse, exemploq; eius supercilium Pharisæi deijcere. Proposita ergo similitudine, de duobus debitoribus, eidem creditori obstrictis, quorum alter creditori quingentos denarios debuisset, alter quinquaginta, sed creditorem, utrisq; debitum donaße, rogabat Pharisæum, utrum debitorum, magis diligere creditorem censeret, qui respondit, eũ æstimare, plus creditorem diligere, cui creditor plus donaßet. Hac respõsione probata, Dominus conuersus ad mulierem, enumerabat Pharisæo officia dilectionis erga se, quibus ardentius multo diligere illa se, quàm Pharisæus testata fuerat, indeq; colligebat, plus etiam peccatorum ei eße condonatum, eoq; iam non esse peccatricem ipsi contemnendam, sed ut sororem, cui iam Deus omne debitum remisißet, amplectendam

Agnoscũt facile suos filij Dei.

Habet ergo responsio Domini hunc sensum. Simon:

Tibi

Tibi uideor parum propheta, quod hanc à me non repellam, sed patiar mihi osculari & ungere pedes, nam putas inopem adeo me spiritus, ut ignorē qualis sit, nempe peccatrix. Falleris autem multum, mihi egregie cognita est, atq; ideo minime repellenda, imò fouenda, & uobis in exemplum commendanda. Peccatrix fuit, id clam me nō est, sed quæso attendas, quid effusæ istæ lachrymæ eius, et præclara ista ardētissimæ erga me pœnitētiæ prædicatorem, dilectionis officia sibi uelint. Tu tibi uideris me non uulgariter amare, eaq; caussa conuiuio huic adhibuisti. sed confera obsecro, tua in me illius officijs. In tuam domum ueni uocatus, non illius, tu tamen ne uulgarem quidem aquā dedisti pedibus meis, illa cuius hospes non sum, in domo aliena, etiā lachrymis suis rigauit meos pedes, & capillis capitis sui extersit. Ori meo tu osculum non dedisti, quod uulgarissimum amicitiæ signum est, hæc ex quo intraui, non cessat oscula imprimere pedibus meis. Vel simplici oleo, caput meum, quod item triuialibus amicis fieri solet, non unxisti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Vides ergo te, ab hac amore erga me longe superatum? At is sum, qui remissionem peccatorū doceo, & præsto, præter hanc nihil est, quod ista à me acceperit, aut etiam expectet. Ergo Simon ut istam, uides me multo quàm tu, ardentius amare, scito quod plus etiam ei, quàm tibi à me condonatum est. Multis peccatis obnoxia fuit, fateor, at iam non est, alioqui me, quo nemo peccata magis odit, auersaretur, non diligeret, sed remissa illi peccata sunt, amplexa innocentiā

Plus dilexit et plus ci remissū est, ergo non debet à bonis repelli.

centiã est, atq; hinc est ardens iste in me amor, hinc istæ lachrymæ, hinc ista officia. Tu minus quàm illa me diligis, ideo etiam minus peccatorum tibi remissum est. Cui enim minus remittitur, is minus diligit. Sicut si creditor quispiam duobus debitoribus, quorum uterq; soluendo non fuisset, omne debitum donaßet, sed alteri maius, is indubie ab eo plus diligeretur, cui plus donasset.

Hinc iam liquet, Dominum uoluisse Simoni probare, huic mulieri, multa sua peccata condonata iam esse, eoq; non iam peccatricem eam esse, & à se repellendam, sed magis resipiscentem, & ideo suscipiendam, & amplectendam, & probare hoc, per ardentem illam, erga se peccatorum saluatorem, dilectionem, quam rigando lachrymis, osculando & ungendo sibi pedes fuerat testata. Monuit autem simul, omnes peccatores eße, neq; quẽquam sua posse peccata eluere, sed opus omnibus eße, misericordia Dei illa condonante. Condonata autem esse, dilectione erga condonantem Dominum probari. Condonatio igitur peccatorum, fide percipitur, et percepta dilectione comprobatur.

Vnde cum ad corroborandum cor mulieris huius Dominus dixisset, remittuntur tibi peccata, & id conuiuas non nihil offendisset, dixit ad mulierem: Fides tua te saluam fecit, uade in pace. Quod. Aio tibi remissa esse peccata, hoc istos offendit, quia mihi non credunt, non agnoscunt me CHRISTVM eße,

qui in

Fides tua te saluam fecit.

qui in hoc ueni, ut populum meum ; à peccatis suis salvem. Tu autem id credidisti, & prædicanti resipiscentiam & peccatorum remißionem, fidem habuisti, conuersa à uijs tuis prauis, indeq; ut saluatorem me tuum impensißime obseruare te modo & colere declarasti, testata ingentem mei amorem. Vade ergo in pace, & sis animo tranquillo, peccatorum tuorum pater nunquam recordabitur, fides tua in me, saluam te reddidit, credidisti me posse tibi gratiam patris restituere ; & peccatorum tuorum ueniam impetrare, en habes restitutã & impetratam, & sicut credidisti, ita accepisti, abi iam secura omnium ad tua, filia Dei euasisti. Ita simul in his, saluatorem se per quem solum, peccatorum condonatio quærenda sit, se se prædicauit, atq; pharisæos præsentes, et quod sibi ipsis plus æquo fiderent, se uero cõtemnerent, castigauit. Neq; dubium, quin id plerisq; eorum, si non in præsenti tum, tamen in posterum mire profuerit.

CAPVT VIII.

Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat.

De eo q̃ Dominus oĩa peragrabat, annuncians regnũ Dei, dictum in Matthæum est, cap. 4. in illud: Et circumibat totam Galilæam. Quod ab ijs mulierculis, uitæ necessaria accepit, seminãs spiritalia, quibus maiora beneficia

ficia præstitißet, in ipso confirmat, quod suos docuit, operarium cibo suo dignum. De quo Matth. 10. in illud: Sed in quamcunq; ciuitatem aut uicum fueritis ingreßi. In mulieribus autem istis, exemplum est gratitudinis. Confutatur autem hic error Gregorij, qui per septem Dæmonia intelligit, septem peccata capitalia, cum aperte hic Lucas testetur, à spiritibus immundis, liberatas has mulieres fuisse. Notatur etiam, quã humiles quæstores, Dominus rex cælorum in his mulieribus habuerit, de his & in Matth. cap. 28. paulopost initium.

Cum autem turba plurima cõueniret &c. usq; ad hoc, & fructum afferunt per patientiam, tractatum Matth. 13. super illud: In die uero illo egressus IESVS.

Nemo uero cum lucernam accendit, usq; ad hoc. Et in propatulum uenturum, explicatur Matth. 5. super illud: Neq; lucernam accendunt &c. Item Matth. decimo, super illud: nihil enim tectum &c.

Quisquis enim habet dabitur illi &c. usq; ad hoc: auferetur ab illo, explicatur Matth. 13. super illud: In die uero illo &c.

Venerunt autem ad illum &c. usq; ad hoc: qui sermonem Dei audiunt ac faciunt illum, tractantur Matth. 12. super illud: Ecce autem & fratres &c.

Factum est autem quodam die, et ipse ascendit in nauem &c. usq; ad hoc, quæcunq; fecisset sibi IESVS, enarrantur Matth. 8. sup illud, & cũ ingressus nauem, usq; ad finem huius capitis, & sub initium noni.

Factum est autem cum rediret IESVS, *usque ad finem capitis tractatum est* Matth. 9. *super illud*: Hæc cum *illis loqueretur*: Ecce primas quidam &c.

CAPVT IX.

CONuocatis aut duodecim &c. usq; ad illud: Euangelizantes & curantes ubiq;, tractatu Matth. 10. super illud: Et accersitis duodecim cu sequentib.

Item illud, *in testimonium aduersus illos*, explicatur etiam Matth. 8. fol. 9

Audiuit autem Herodes tetrarcha &c. usq; ad hoc, cophini duodecim, tractatum Matth. 14. super illud, audiuit Herodes cum sequentibus.

Et factum est cum solus esset orans &c. usq; ad hoc donec uideant regnum Dei, tractatu Matth. 16. super illud: Cum autem uenißet IESVS in partes Cæsareæ, per totum ferè caput.

Item illud: Si quis uult post me uenire &c. usq; ad hoc, & sanctorum Angelorum, tractatum quoq; est Matth. 10. super illud: Qui amarit patrem aut matrem.

Factum est autem post hæc uerba &c. usq; ad illud, timebant eum interrogare de hoc uerbo, tractatum Matth. 17. super illud: Et post dies sex &c. cum sequentibus:

Intrauit autem cogitatio inter eos, usq; ad illud, nolite prohibere, tractatum Matth. 18. super illud, in illo tempore accesserunt discipuli ad IESVM &c.

Respondens autem Iohannes dixit: Præceptor uidimus quendam. Mar. 9.

Quo potentia Christi magis declararetur in nomine eius,

eius, etiam mali ab initio regni eius uirtutes fecerunt, de quo in Matth. 7. in illud: Multi dicent mihi in illo die, Domine Domine. Hac cauſsa & in hoc quem Iohannes narrat à diſcipulis prohibitum, ſiue malus, ſiue bonus fuerit nomen Christi adeo extitit efficax, ut Dæmonia eijceret, neq; ſequebatur tamē Dominum, hoc eſt, non comitabatur cum ipſis, qua utique cauſſa eum prohibuerant. Sed quia tempus erat, ut etiam per parum probatos, ad impiorum ſcilicet condemnationem, & piorum conſolationem miracula æderentur, Christus noluit eum prohiberi. Adijciens pro ratione illud prouerbij. Qui non eſt aduerſum nos, pro nobis eſt, & in Marco. Nullus enim eſt, qui ſi fecerit uirtutem propter nomen meum, poßit cito male loqui de me.

Etiā mali miracula fecerūt ab initio.

Hinc ergo diſcimus, qualemcunq; gloriæ Christi confeßionem ac propugnationem, non eße reijciendam, ſed potius monendos eos, qui id non ſatis decenter faciunt, ut quod in eis adhuc deſideratur, etiam præſtent, & non absterrendos ab eo, quod per ſe ad gloriam Dei facit. Ita hodie inuenias multos principes, & alios qui gloriæ Christi fauent, & in alijs promouent, in ſe ipſis non adeo, praue ſcilicet uiuentes, & uoluptatibus inſeruientes, hos Anabaptiſtæ, cum quibuſdam alijs inconſultis fratribus, prorſus damnant & abijciunt, ut indignos, qui quicquam pro Chriſto uel dicant, uel faciant. Indigni quidem huiuſmodi ſunt, qui Chriſtum prædicent, quem nondum Dominum, et ſeruatorem ſuum, plane agnoſcūt, eoq; nemo huiuſmodi ad Epiſcopi, aut Euangeliſtæ, munus deligi debet, ſed

Prohiberi nō debent regnum Dei, quomodo libet promouentes.

dum ultro, pro gloria Christi aliquid dicunt, aut faciunt, idq́; indubie diuinitus, unde omne bonum prouenit impulsi, nequaquam prohibendi sunt. Si enim non sunt aduersum nos, pro nobis sunt. Et si quid pro Euangelio fecerint, non poterunt cito de eo male loqui. Domini opus est, quod agunt, id nemo remoretur. Sed moneat potius eos, qui poterit, ut quàm syncerißime Christo sese dedant, atque quod faciunt bonum, non omittant, uerum addant potius, & reliqua quæ negligunt. Sic & Paulus gaudebat Christum prædicari, etiam praua occasione. Philip. 1.

Occasio huius responsionis, uel interrogationis potius.

Occasio, quod Iohannes hæc Domino responderit, fuit, quod Dominus dixerat de puero, quem in medium ipsorum statuerat. Si quis talem puerum receperit in nomine meo, me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui misit me, Hinc motus Iohannes fuit, ut de eo, quem eijcere Dæmonia, in nomine IESV prohibuerant, uelut interrogaret, num iure eum prohibuissent, quãdo recepisse puerũ in nomine eius, res esset ipsi tantopere grata. Qu. d. Est tanti aliquid tuo nomine fecisse, ut te & patrem suscepturus sit, qui tantum puerum talem in nomine tuo susceperit, quid est sentiendum de ijs, qui in tuo nomine uirtutes faciunt? Nos talem quempiam, qui in nomine tuo eijciebat Dæmonia, prohibuimus, eo quod non sequeretur nos, Lucas habet nobiscum, id est, non ageret in nostro comitatu. Vereor ut recte fecerimus. Respondit ergo Christus, non debere huiusmodi prohiberi, & pergit continuo hortari eos, ut sibi præcellentiam non quærerent, satis superq́; ipsos magni eße patri, adeo, ut si quis

cis ut

ris ut suis discipulis, tantum poculum aquæ dederit, mercedem suam habiturus sit. Vnde in Marco sequitur: Quisquis enim ad bibendum dederit uobis calicem aquæ nomine meo, quod sitis Christi, amen dico uobis, nequaquam perditurus est mercedem suam. Hoc autem tractatum est in Matth. cap. 10. in illud: Qui recipit uos, me recipit.

Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius.

Hora appropinquante supplicij, locum supplicij quoque uoluit adire. Cumq; ut uerisimile est, multam turbam secum duceret, quod uel ex initio 8. cap. suprà conijcitur, præmittere solebat nuncios, qui sibi & ijs quos secum habebat, uitæ necessaria pararent. Ii ergo cum in quandam Samaritanorum ciuitatem fuissent ingreßi, paratum Domino, ciues illos repulerunt, nolentes Dominum intra sua mœnia admittere, eo quod uiderent petere eum Hierosolymam, neq; dubitarent quin propter festiuitatem & caussa adorationis in templo Hierosolymitano. Id enim Samaritani indignißime ferebant, habentes templum proprium in monte Garizin, extructum à Sanabalatho præfecto Darij, in gratiam Manasse generi sui sacerdotio Hierosolymis pulsi, in quo contendebant adorandum, ut hinc plerunq; seditiones & cædes designatæ inter Iudæos & Samaritas fuerint. De quibus legis apud Iosephum, lib. 11. cap. 7. & 8. et sequentis libri cap. 1. Huius montis meminit muliercula illa, disputans cum Domino apud fontem, Iohan. 4. Hi ergo Samaritæ, nullo peculiari odio Domini, sed ob illam de præstantia templorum contentionem,

Cur repulsus à Samaritis.

tentionem, IESVM & suos recipere noluerunt, ut quos putarent suum templum contemnere, & petere Hierosolymitanum.

Hanc tamen repulsam, Iacobus & Iohannes optabant ulciscendam igne de cælo, deuoraturo eos, ut Elijah olim ignem de cælo deuocauerat, qui tres quinquagenarios, cũ quinquaginta suis deuorauit 2. Reg. 1. Horum zelũ igitur Dominus increpuit, di. Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdendum animas hominum, sed ad saluandum, & abierunt in aliud castellum.

Spiritus Christi salutem hominum quærit.

Et si enim etiam in ruinam multorum Dominus positus esset, atq; ipsos Apostolos oporteret multis, odorem mortis effundere per Euãgelion, quod in se odor uitæ est, nolebat tamen, ut tam procliues eßent, ad petendam ultionem, eorum qui peccaßent, præsertim si id in se præcipue peccatum eßet, uerum in omnibus præ se ferre, suum spiritum, id est, animum, qui saluare multos quæreret, perdere neminem. Hoc ita Dominus studuit, ut super Iudæos, quos à perditione sui reuocare non poßet, fleuerit etiam, adeo alienus fuit, à petendo ultionem de eis. Quin dum crucifigeretur, orabat pro sibi mortem inferentibus. Repulsus deniq; in hoc loco, nihil tamen ob id earum rerum, quæ sibi necessariæ erant desiderauit, fuit enim receptus alibi, ita quamlibet repellamur à multis, nihil tamen nobis deerit, semper futuris, qui nos recipiant, & necessaria suppeditent.

Factum est autem ambulantibus illis in uia &c. usq; ad finem

ad finem capitis enarratum est Matth. 8. super illud: Et cum audisset unus scriba &c.

CAPVT X.

Post hæc autem designauit &c. usq; ad illud: quo erat ipse uenturus, tractatum Matth. decimo, super hoc, qui recipit uos &c.

Dicebat ergo illis. Meßis quidem multa &c. usq; ad illud: in meßem suam, enarratum Matth. 9. super illud: Tunc dicit discipulis suis, meßis quidem &c.

Ecce ego mitto uos &c. usq; huc, remißius uobis erit quàm ciuitati illi, explicatur Matth. decimo, super illud: Ne poßideatis aurum &c.

Væ tibi Chorazin, usq; ad hoc, & cui uoluerit filius aperire &c. tractatum Matth. undecimo, super illud: Tunc cœpit exprobrare &c. cum sequētibus. Item illud: qui uos audit, me audit &c. etiam enarratur Matth. 10. super illud: qui recipit uos &c.

Et conuersus ad discipulos seorsim dixit: beati oculi etc. usq; ad hoc: & non audierunt, tractatum Matth. 13. super illud: uestri uero beati sunt oculi.

Et ecce quidam legisperitus &c. usq; ad illud: Vade & tu fac similiter, enarratum Matth. 22. super illud: & interrogauit eum unus &c.

Item illud, quis est meus proximus &c. etiam enarratum legis Matth. 5.

Factum est autem dum irent, ut ipse intraret in quoddam oppidulum.

Bone Deus, quã misere torta hæc lectio est, ut assum

ptioni D. Virginis matris Christi responderet. Deinde multa etiam de uita actiua & contemplatiua, in hunc locum congesta sunt, nos simplicem historiam sequamur. In Martha est exemplum laudatum hospitalitatis & officiosæ charitatis, quæ circa plurima distrahi, & tumultuari illam cogebat, cupiebat enim Domino & ijs quos secum adduxerat, diligenter omnia & affatim administrare. In Maria exemplũ propositũ, sitibũdæ fidei, et amoris Dei, ad cælestia iugiter anhelãtis. Christus itaq; Marthã nõ uituperauit, sed Mariã ei prætulit, ut quæ meliorẽ partẽ elegisset, nimirũ uacans audiendo, suo sermoni. Quod unũ uere necessarium est, nam sine auditu uerbi Christi nihil boni adesse potest, ubi autem ille adest, nihil potest boni desiderari. Quærentibus enim regnũ & iustitiam Dei, omnia alia adijciuntur.

In Martha exemplum officiosæ charitatis.

In Maria exemplũ ardentis fidei.

Ita unum illud necessarium, fere pro auditu, fideq; sermonis Christi interpretari solet, & consonat analogiæ fidei interpretatio. Sed cum orationis filum perpendo, & occasionem, huius dicti, uidetur mihi responsio Christi, hunc sensum habere: Martha Martha, admodum solicita es, & ad nimis multa distraheris. Non oportebat circa tã multa tumultuari, uni rei intentam esse præstiterat, neque enim tam multa simul recte curabis. Verum ne sis inscia, soror hæc tua, quam accusas, meliorem certe quàm tu partem elegit, fruitur cælesti cibo quieta, cũ tu circa externa ista plus nimio perturberis.

Nequaquam autem hæc putemus Dominum dixisse, ꝙ probare uoluerit, ignauam istam monachorum & monacharum

charum uitam, qui uentris cauſſa, ab officijs uitæ præſen tis erga ſuos, ſeſe ſubducunt, & ſaginandos in cœnobia recludunt, iactantes ſe cum Maria meliorem partem elegiſſe. Etenim non plus hic locus iſtis patrocinatur, quàm ille Matth. 26. & Mar. 14. ubi hanc eãdem Mariam Dominus excuſabat, quòd preciosum adeo unguentum ſuper ſe effudiſſet, affirmans eam bonum opus in ſe feciſſe, patrocinatur ijs, qui præteritis pauperibus, omnia in lapides & ligna, ſtatuas ſcilicet, ornamenta templorum, & ſacerdotum inſumunt. Etenim Dominus plus ſatis ſatagentẽ circa miniſterium, & amice quæſtam de ſororis otio Martham, uoluit potius monere ut ſolicitudinis aliquid remitteret, tum excuſare ſororem, quæ non ad nugas, ut monachi, & monachæ, ſed audiendum cæleſtem ſermonem, ad pedes ipſius deſidebat, ſimul denique indicare uoluit, quàm præſtarent, ſpiritalia corporalibus. Dũ autem & hæc neceſſaria ſunt, fidem abnegauit, & infideli deterior eſt, qui ea miniſtrare neglexerit ijs, quos in hoc à Domino accepit ſibi oblatos.

Cænobitæ noſtri, nihil minus q̃ Mariam imitãtur.

Sed quid iſti, ſe Mariæ conferunt, quibus nemo eſt, qui minus ſermonem IESV ferat, & plus tumultuetur circa curas uentris? Negligat ergo miniſtrare corporibus, qui occaſionem & animum ad audiendum ſermonem Ieſu, Mariæ parem habuerit, cuiq; ſoror fuerit, ita curãs omnia, ne cui ad ſe pertinenti, quid deſit. Si minus, ſciat quiſque conſummationem legis eſſe charitatem, eamq; præſtandam, opere, & ueritate. Tum meminerit hæc Marthæ opera, in ſupremo iudicio magnifice memoran

da à Domino, tanquam sibi ipsi exhibita, quecunq; exhibita fuerint uel minimis suis, germanaq; esse, syncerae fidei testimonia.

CAPVT XI.

ET factum est cum oraret, &c. usque ad illud: sed libera nos à malo, &c. tractatum Matth. 6. super illud, ad hunc modum orate uos, &c.

Et ait ad illud: Quis uestrum habebit amicum, &c.

Quis uestrum habebit amicum, &c. usque ad illud: dabit spiritũ sanctũ poscentibus se, enarratum Matt. 7. super illud: an quisquam est uestrum homo, &c.

Et erat eijciens Daemonium, &c. usque ad illud: Et ecce plusquam Iona hoc in loco explicatum Mat. 12. super illud: adductus est qui daemonia, &c. cũ sequentibus.

Nemo lucernam accendit, &c. usq; ad illud: fulgore illuminat te &c. enarratur Mat. 5. super illud: uos estis lux mundi, &c.

Et cum loqueretur rogauit eum quidam Pharisaeus, &c. usque ad finem capitis, tractatum Matth. 23. per totum caput.

CAPVT XII.

CVm autem conuenisset, &c. usque ad illud: quod est hypocrisis, tractatum Matth. 16. super illud: Et cum uenißent discipuli eius, nihil enim opertum est &c. usque ad illud praedicabitur in tectis, tractatũ Matt. 10. super illud: nihil enim tectum, &c.

Dico autem uobis amicis meis usque ad illud: negabitur coram angelis Dei, tractatum Matth. 10. super illud:

At cũ

At cum tradiderint uos, &c. cum sequentibus.

Et quisquis loquitur dictum in filium hominis &c. usque ad hoc: non remittetur, tractatum Matth. 12. *super illud: propterea dico uobis, &c. peccatum est cognitũ etc.*

Cum autem adduxerint uos ad Synagogas, &c. usque ad illud: quod oporteat uos dicere, &c. tractatum Math. 10. *super illud: at cum tradiderint uos, &c.*

Ait autem quidam de turba, magister, &c. usque ad illud: aperiant ei, &c. tractatum Matth. 6. *super illud: ne sitis soliciti, per reliqua huius capitis. Item illud: quisnam est fidelis dispensator, &c, usque ad illud: præficiet illũ, tractatum* Mat. 24. *sub finem. Beati serui illi, quos cum uenerit* Dominus, *&c. usque ad hoc: plus petet ab eo, tractatum* Matth. 24. *super illud: Vigilate ergo, cum sequentib.*

Ignem ueni mittere in terram, &c. usque ad hoc: aduersus socrum suam, &c. tractatum Matth. 10 *in illud: Qui amauerit patrem &c.*

Dicebat autem & ad turbas: cum uideritis, &c. usq; ad finem capitis enarratur Mat. 5. *super illud: Habeto beneuolentiam cum aduersario tuo, &c. Item illud: cum uideritis nubem &c. tractatur etiam* Matth. 16. *ab initio.*

CAPVT XIII.

Aderant autem quidam eodem in tempore nunciantes illi.

ITa ratio solet humana, peccatum à pœna æstimare, cũ nequaquam Deus *pro ratione peccatorum, externas illas & spectabiles pœnas sumat. Nam ita sæpe* Deus *res uitæ præsentis dispensat, ut impijssimi, cum pace ut*

uidetur,

uidetur, atq; omnimoda rerum affluentia; hinc migrent, & contra sanctiss. nunquam non adfligantur. Vti in diuite epulone, & Lazaro mendico exemplum propositũ est. Quin idem & in Domino nostro IESV ipso, apparuit. Contra hunc uero humani ingenij errorem, totus liber Iiob disputat. Huiuscemodi fuiße uidentur, qui hic Domino nunciarunt de ijs, quorum sanguinem Pilatus cum sacrificijs miscuerat, hoc est, ut equidem intelligo inter sacrificandũ interfecerat, uel ut alij, quod insigniter scelerati fuißent, uice pecudum, mactauerat, mixto ipsorum sanguine, cum sanguine hostiarum, qui aliâs offerri solebat, ritu Iudæis ex lege instituto. Vtcunq; uero, cum his res habuerit, hi qui Domino hæc renunciarunt, in ea sententia fuiße uidentur, quasi illi præ alijs peccatores fuißent, qui tam crudelem pœnam dedissent, quare uelut corrigens illorum opinionem, respõdit eis: Putatis quòd hi Galilæi præ cunctis, Galilæis peccatores fuerint, qui talia passi sunt? Non dico uobis, imò nisi resipueritis omnes simul peribitis. Et adiecit aliud, de decem & octo Hierosolymitanis, super quos turris in Siloë, ceciderat, atq; & illos peccatores fuiße præ reliquis Hierosolymitanis negauit, sed omnes similiter perituros affirmauit, nisi resipiscerẽt. Non eodem quidem genere mortis, sed æque crudeliter & inopinato.

Docuit uero his, ex ultione, quæ de alijs sumitur, non colligendum illos fuiße peccatores, sed potius & nobis iram Dei imminere, cuius uindictam haudquaquã sumus euasuri, nisi resipuerimus, quandoquidem & ipsi peccatores

tores sumus. Et sanè dum singula hic uerba excutio, nequaquam dißimile uero apparet, istos, qui de crudelitate Pilati nunciarunt, non tam cæsos ab illo, quàm ipsum uoluisse, apud Dominum accusare, & quasi calamitatem gentis ei uoluisse conqueri, Dominum autem quo illos ad pœnitentiam terreret, narratam eam sæuitiã, Dei ultionem, ob peccata de cæsis illis diuinitus sumptam, interpretatum fuisse, ac ita monuiße præsentes, ut similia expectarent, nisi resipiscerent. Prior enarratio pluribus quidem probatur. hæc tamen non omnino absurda uidebitur, ei qui perpenderit singula. Vtrauis autem uerior sit, id enim perparum refert, duo hæc, discere hic debemus, ut omnem quidem calamitatem, pœnam peccatorum agnoscamus, eoq́; ad quãlibet, iræ Dei & contra nos, nisi resipuerimus desæuituræ, admoneamur, sed ne ex ultionis modo, peccatorũ modũ statuamus, eos scilicet iudicãtes sceleratiores, qui hic sint calamitosiores. Nam ut iudicium Dei, à domo dei incipit, ita hic ut dictum, plerumq́; sanctiores, aduersis grauius quibuslibet impijssimis, exercentur. Et Christus omnium uisus est calamitosißimus, qui tamen omnis peccati expers erat. Quanquam nobiscum secus sit, nemo siquidem nostrum, non meritas pœnas persoluit, quicquid fuerit passus.

Ex aliena calamitate nostrorũ periculorũ admoneamur.

Dicebat & hanc similitudinem. Arborem fici.

Imminebat genti Iudaicæ, grauissima Dei ira, eius uoluit præsentes admonere, quo ad resipiscentiam timere eos faceret. Aßimulauit uero hanc gentem, ut & aliâs,

arbori

arbori propter sterilitatem excindendæ. Eo uero quod cultorem uineæ, in parabola, facit Dominum uineæ, pro ficu, orare, ut uel annum unum ad huc eam permittat, se fossurum circa eam, & stercus missurum, & si nec culta quidem, fructum tulerit, ut tum excindat, uidetur seipsum adumbrasse, qui cultor uineæ Domini est, & tum aderat genti Iudaicæ, ut excoleret, fructiferamq; doctrina & miraculis suis, redderet. Minatus ergo hac parabola ipsis fuit, si dehinc steriles esse perseuerarent, fossi iam & stercorati à se, hoc est, cælesti doctrina exculti, nihil reliqui fore, quo minus, uelut infrugifera ficus excinderentur. Hæc indubie multi Iudæorum recte intelligentes, ipsi seruatori eorum crediderunt, atq; per eum fructiferi redditi, mala quæ obstinatos manebant effugerunt.

Et ecce mulier habebat spiritum, &c. usque ad illud: quæ gloriose fiebant ab eo, tractatum Mat. 12 in illud: At ille dixit, quis erit ex uobis homo, &c.

Dicebat ergo cui simile est regnum Dei, &c. usque ad illud: donec fermentatur totum, explicatum Matthæi decimo quarto super illud: simile est regnũ cælorũ grano etc.

Et ibat per ciuitates & castella, &c. usq; ad hoc: expelli foras, tractatum Matthæi septimo super illud: discedite à me operarij, &c. cum sequentibus, &c.

Et uenient ab oriente, &c. usque ad hoc: accumbent in regno Dei, &c. tractatum Mat. 8. super illud: dico aũt uobis quod multi ab oriente.

Et ecce

Et ecce sunt postremi, &c. usque ad hoc: qui erunt postremi, tractatum Mat. 20. ab initio.

Eodem die accesserunt quidam Pharisæorum usque ad finem capitis, enarrantur Matthæi 23. super illud: Ierusalem Ierusalem, &c.

CAPVT XIIII.

ET accidit ut introierit in domum, &c. usq; ad hoc: & non poterant respondere illi, tractatũ Mat. 12. super illud: quis erit ex uobis homo, &c.

Dicebat autem ad inuitatos, usque ad hoc, & qui se humiliat exaltetur tractatum Matth. 23. super illud: uos aũt nolite uocari Rabbi.

Dicebat autem et ei, qui se inuitauerat.

Vide quod supra 7. dixi. Ad conuiuia dominus quidem uocatus iuit, & non facile quenquam adire renuit, sed ubique, siue apud Pharisæos, siue publicanos conuiuaretur, sui similis usque perseuerauit, cibum sumpsit, corporis, & cibos apposuit uicissim animis. Ita in hoc conuiuio, primum omnes, ueram Sabbathi obseruationẽ, quæ commoda fratrũ non negligeret, docuerat, mox conuiuas, quod uidisset, primos accubitus quærere, admonuerat modestiæ, utq; seipsos potius humiliarent, quo à Deo, & hominibus exaltarentur, postremo itaq; & conuiuatorem monet misericordiæ in pauperes, iubetq; ad conuiuium uocare, non diuites, qui uicissim ipsum inuitent, & leuicula adeo mercede, rependant, sed pauperes quorum caussa cũ ipsi rependere nequeant, Deus rependat, in resurrectione iustorum.

Summa autem eius, quod hic docere uoluit, est, ut in beneficiendo, non nos ipsos, sed proximorum necessitatem spectemus, nequaquam nos humanos & benignos arbitrantes, si humanitatem erga eos, demonstrauerimus, qui paria nobiscum faciunt. Nobis ipsis enim non proximis benefecerimus, si in eos duntaxat fuerimus liberales, qui possunt uicem nobis rependere. Nequaquã tamen per hæc damnauit, etiam amicos, fratres & cognatos in tempore, alendæ dilectionis caussa, conuiuijs adhibere, sed tantũ ne id, misericordiam & benignitatem, nobis dignam interpretemur. Verũ si Anabaptistas sequi libeat, et alios quosdam, peccatum faciemus, parentes, cognatos, fratres & amicos, ad conuiuia nostra inuitare, si habeant, unde nobis rependant. Clarum enim & apertum uerbum: Noli uocare amicos tuos, &c. Syncerus autem oculus uidebit hic Christum nihil tale docere uoluisse, sed tamen, ne in eos solum humani & liberales essemus, qui paribus officiolis nobis rependerent, sed potius in eos, qui necessitatem paterentur, quorum caussa repensurus nobis Deus est in futuro.

Cur amici non inuitandi.

Hæc cum audisset quidam de simul accumbentibus, usque ad hoc: gustabit cænam meam, tractatum Matth. 22. super illud: simile est regnum cælorum, &c.

Ibant autem turbæ multæ cum eo usq; ad hoc: non potest meus esse discipulus, tractatum Mat. 10. super illud: qui amauerit patrem aut matrem, &c.

Quis enim ex uobis, qui uelit turrim ędificare

Duo similia proponit, quorum utroq; monet, non sœdum so-

dum solum, sed & summi periculi plenum, post receptũ Euangelion, ad sæculũ, hoc rursus deficere, sicut fœdum utiq; et damnosum est, in ædificiũ domus sumptus fecisse, neq; potuisse perficere. Sic enim & pecunia, & domo ca rendum est. Ita si imparibus copijs, hosti occurratur, im=pensæ perduntur, & uita multorum in discrimen adduci tur. Monet ergo, eum qui sibi uelit nomen dare, & discipulus suus esse, rem arduã, & maximi sumptus, mo=liri, quapropter necesse sit, ut uires hic suas libret, & eo=rum quæ insumenda sunt, rationem subducat. Etenim insu menda in hoc sunt omnia, facultates uniuersæ, omnes ami ci, nomen, uita, ac quicquid demum homo in hac uita ha bere possit. Vnde ait, concludens & explicans proposi=tas similitudines. Sic ergo omnis ex uobis, qui non renun tiat omnib. quæ possidet, nõ potest, meus esse discipulus.

Aedificatu rus domũ, et gestu=rus bellum sumptus cõputant.

Vide, qui non renunciãt omnibus, quæ possident, non possunt esse Christi discipuli, ergo qui unquam ab Euan=gelio resiliunt, quòd scilicet non omnibus renunciauerũt, ij nunquam etiam discipuli Christi fuerunt. Et hi, ei qui in opia impensarum, ædificium domus cogitur relinquere imperfectum, uel ei, qui impari exercitu, potentiori hosti occurrit, in eo similes sunt, quòd iacturam faciunt, omni um eorum operum, quæ caussa promerendi regni cælo rum fecerunt, & præterea adducunt se eo, ut negantes Christum, semel sese totos pessundent, & in æternum di scrimen adducant. Faciunt siquidem huiusmodi multa sæpe, & difficilia opera, ut in cœnobitis & alijs pleris=que uidere est, sed dum seipsos abnegare nequeant, &

Sine abne=gatiõe sui, omnia ope ra damno sa.

ſua ubique quærunt, cum fructum ex eis percipient, quem is ex impenſis ſuis, qui domum non potuit perficere; & qui in imparem hoſti exercitum, ſua omnia profudit. Non tantū enim nō prodeſſe ſibi ea, ſed obeſſe maxime, nimirū q̄ eis fiſi ſint contempto Chriſto, tandem ſentient.

Proinde, qui Chriſti diſcipulus eſſe uolet, antea ſecum perpendat, an ſit ſibi datum, omnibus ſemel, etiam animæ propriæ, renunciare, quod cui datum non fuerit, is Chriſti proditor eſſe poterit, diſcipulus eſſe non poterit. Dolendum uero eſt, hoc hodie pleroſque tam parum perpendere, hinc enim tanta ſcandala negatorum proueniunt. Dū Euangelion abſque tentatione primum prædicatur, plurimi ubique ei accedunt, qui etiam de probatione moniti, nihil conſtantiæ, non pollicentur, ea autem ubi non dico uenerit, ſed tantum leuiter minata fuerit, reſiliunt miſeri ilico, & occaſio fiūt ruinæ plurimis. Quanto præſtiterat hos, ab Euangelio nunquam ſtetiſſe?

Sal eſt bonum.

Sal eſt bonum, ut hic dominus ait: ita præclara res eſt, eſſe Chriſtianum, & credidiſſe Euangelio, ſed ſicut ſal, quod ſapidum omnibus cibis ſaporem addit, inſipidum autem, adeo nullius uſus eſt, ut nec in terram neque in ſterquilinium, utile ſit, ut prorſus illud proijci oporteat, ita qui citra plenā abnegationem ſui, & omniū, Chriſti gregi ſeſe inſeruerit, uelut ſal inſipidū nullius pœnitus uſus erūt, ut proijci eos oporteat in gehennā. Adiecit, poſt hæc Dominus, qđ ſolet, cū maximi momenti res, monuit, dignaſq; ſumma animaduerſione. Qui habet aures, etc. Sciant igitur quicunque Euangelion audiunt, id ſermonem eſſe regni cælo

gni cælorum, non terreni, neque posse quenquam ad illud regnum peruenire, nisi huic pœnitus renunciauerit, paratus uitæ & omnium iacturam facere. Quod utiq; facile factu erit, quibuscunque illud, uel mediocriter cognitum fuerit, qui id facere nequibunt, ijs neque regnum cælorum uere unquam innotuit.

Bonum est sal, &c. usque ad finem capitis, tractatum Mat. 5. super illud: Vos estis sal terræ, &c.

CAPVT XV.

TOtum hoc caput tractatum est Matth. 18. super illud: uidete ne contemnatis, cum sequentibus eiusdē capitis.

CAPVT XVI.

Dicebat aūt & ad discipulos suos: homo qdā.

Hac parabola, usū externorum bonorum docet, quo utilitatem ex eis percipiamus, quod tum maxime erit, cum ea largiter egentib. distribuerimus. Et uel hæc parabola, docere poterat, quomodo per Christum propositæ parabolæ sint intelligendæ, & enarrandæ. Nequaquam sanè ut singula persequamur, & in quibuslibet partibus similitudinem propriam quæramus, alioqui doceremur hac parabola mentiri, & fraudare, quod dispensator hic, quem imitandū nobis proposuit, fecit. Vt ergo ex his quæ parabolæ Dominus subiecit, uidemus summā hic duntaxat spectandam, ita & in alijs non simus plus æquo curiosi

Quomodo parabolæ ac-[illegible] capiendæ.

curiosi. Satis autem constat, hunc dispensatorem, in eo totum æmulandum nobis propositum, ut sicut ipse, bonis Domini sui, in suũ commodum usus fuit, ut ita & nos, ijs quas Deus & Dominus noster, dederit facultates, in nostram utilitatem utamur, nempe ut sicut ille parauerat sibi, ex bonis Domini sui, amicos, qui se munere suo destitutum, alerent, ita & nos, pauperibus prolixe, ex acceptis diuinitus facultatibus, super quas nullum nobis, nisi dispensandi ius factum est, benefaciamus, quorum gratia Dominus postea nos in æterna tabernacula recipiat. Atq; hoc est, quod Dominus parabolæ subiunxit. Et ego uobis dico, facite uobis amicos, ex mammona iniusto, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.

Mammon iniustum. ¶ Mammona, uoce Chaldæa, tunc indubie uulgari, diuitias uocauit, addidit epitheton, iniquitatis, uel iniusto, materies enim sunt, omnis iniquitatis & iniustitiæ, neq; unquam magno cumulo, ut diuitiæ dici mereantur, congeri absque iniquitate poßunt, uel ea saltem, q; fratres suos necessitatem patientes, diuites prætereant. Vnde Adagio uerus est: Omnis diues iniquus, aut hæres iniqui.

Amici facti ex iniquo Mammona recipient nos in cælum. Amicos autem, quos facere iubet, ex iniquo Mammona, hoc est, ex dispensatis benigne facultatibus, dicit nos suscepturos in æterna tabernacula, illa indubie loquendi ratione qua sanctos promisit, fore secum orbis iudices. Quodq; Dominus ipsorum caussa faciet, hoc ipsi facturi dicũtur. Cæterũ illud: facite uobis amicos, intelligendũ est, ut illud apud Matth. 6. Thesaurizate uobis in cælis, de

quo ibi fuse dictũ est, contra eos, qui hinc nostris operib. multa tribuere conantur.

Duo ergo hæc ex præsenti parabola obseruanda sunt, prius nos bonorum uitæ huius tantum dispensatores esse, & exactam eorum rationem à nobis poscendam, unde nihil æque solicite curandum nobis sit, quàm ut illa, ad uoluntatem Domini eorum, & nostrum, dispensemus. Alterũ, ut à filijs huius sæculi, in sua natione filijs lucis prudentioribus, qui scil. sua temporali uitæ, prudentius, & maiore cura prospiciunt, quàm filij lucis suæ æternæ, discamus, rebus à DEO collatis, nobis parare amicos, qui nos, uitæ præsentis dispensatione defunctos, in æterna tabernacula recipiant. Id Domino nostro gratum, & nobis non utile tantum, sed & honestũ atq; citra fraudem erit, non ut huius dispensatoris factum iniquum & fraudulentum, honestum erit. Duo hic discenda.

Vt uero magis, ad benigne dispensanda præsentia bona prouocaret subiecit, ei Euangelij thesaurum non posse contingere, qui non sit facultatum istarum externarum, fidelis dispensator. Nam cognitionem Euangelij, uerum, & nostrum bonum uocat, cum ait: Si ergo in iniquo Mãmona fideles non fuistis, quod uerum est, quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod uestrũ est, quis dabit uobis? Fallaces sanè sunt diuitiæ istæ mundi, dum qđ pollicentur, præstare non possũt, nempe ut nos diuites & beatos redderent, sed & alienæ nobis sunt, q. eas pleno iure nequaquam posideamus, minimo momento uel ipsæ nobis, uel nos illis eripimur. Sed Euãgelion cognitũ semel Verum & proprium non percipient infideles ĩ Mãmona.

inæternũ nunquã nobis eripitur, & planè beatos reddit: quia uita æterna est deum recte cognouisse. Monere ergò hinc uoluit, nos si opibus addicti fuerimus, & non fideles earum dispensatores, neque Euangelion percepturos. Percipi enim hoc non potest, nisi ab ijs, qui renũciauerint omnibus, quæ possident, ut suprà 14. habuimus. Iam qui infidelis est, mammonæ dispensatione, is certe mãmonæ non renunciauit, igitur uerũ hoc, et solum propriũ hominis bonum, ei non continget. Sicut magna nemo ei cõmitteret, quem in minimo infidelem deprehendisset. Prouerbialis est sententia. Qui fidelis est in minimo, et in multo fidelis est. Et qui in minimo iniquus est, is et in multo iniquus est, eoq́; multũ ei haudquaq̃ credetur, cum in minimo infidelis deprehensus sit, igitur ueritate uacui erunt, quot quot externa ista nimiũ amauerint, eoq́; benigne non dispẽsarint. Si hæc Christi animaduersa & credita pridem fuißent, nõ secure adeo, doctrinã salutis, & responsa in rebus dei, ab Antecclesiasticis, uulgo omnes petijssent, quos tam infideles, iniqui mammonæ dispensatores esse constat. Qui nõ tantum sibi credita, fideliter nequaquã dispensarũt, sed dispensanda alijs, imò ipsis pauperibus iam dispensata, etiã rapuerunt, ut dilapidarent, hoc est, in flagitiosissimos usus conuerterent. Iis iam infideliß. in iniquo mammona scil. Christus uera, & propria electorum bona, cõtra suum hoc uerbum, credidisset? Nihil igitur nisi pernitiosa referre mendacia ab eis oportuit, quicunque ab ipsis uitæ doctrinam petierunt. Infideles & in multo fuerunt, quod tamen nũquam habuerunt, cũ meras imposturas

Antecclesiastici q̃ mãmonæ addicti fuere, doctrinã salutis habere nõ potuerunt

posturas pro uiuifico Christi Euangelio uendiderũt. Vtinam uel nunc tandem post irreparabilia damna, quæ isti dederunt, agnosceret mundus, apud eos nihil posse, bonorum cælestium inueniri, quibus inest cupiditas, præsentiũ, & ideo infidelitas ea dispensandi. Nemo potest duobus dominis seruire, ita isti mammonæ, & Christo pariter esse addicti nequibunt.

Hæc omnia Pharisæi audiebãt, et quia auari erant, deridebant illum. Quibus Dominus: Vos estis qui iustificatis uos ipsos coram hominibus, Deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus excelsum est, abominandũ est coram Deo. Homines enim externam speciem mirantur, & ab externis iudicant, iam ea ferè splendidiora sunt apud falsos hypocritas, quàm synceros filios Dei, hinc fit, ut nihil ferè apud homines in precio sit, quàm quod Deo est abominandum. Hos uoluit Dominus pharisæos monere, ne sibi ob uulgi admirationem placerent, quando abominatio sit, Deo, quod hominibus excelsum & eximium habetur, et is demum probatus sit quem probauerit Deus.

Nemo seruus potest duobus Dominis, &c. usque & Mammonæ tractatũ Matthæi sexto super illud: Nemo potest duobus, &c.

Lex & Prophetæ usque ad Ioannem, usq; ad hoc: Vim facit, tractatur Matth. 11. super illud: Porrò à diebus Iohannis, &c.

Facilius est cælũ & terrã transire, &c. usq; quã legis unum apicem cadere, enarratum Matthæi 24. super

illud: cælum & terra transibunt. Item Mat. 5. fo. 147.

Quisquis dimittit uxorem suam, usque ad hoc: adulterium committit, tractatum Mat. 5. super illud: dictum est autem quicunq; repudiauerit uxorem, &c.

Homo quidam erat diues, qui induebatur.

Quod superiori parabola, idem Christus & præsenti siue parabola, siue exemplo agit, nempe ad studium benignitatis in inopes hortatur. Vt aut parabola superior, atq; ea, quæ parabolæ aperto sermone subiecit, inuitamenta habent non parũ illicibilia ad hoc, ut benignitate in egẽtes, paremus nobis æterna tabernacula, & idonei reddimur, quibus uera bona, & thesaurus uitæ æternæ, committantur, ita hæc siue historia, siue parabola, quanquam mihi historia magis uideatur, sed qua res futuræ uitæ, admodum præsentis describantur, habet quo à facultatum abusu deterreat, & ad benignitatem quodammodo compellat. Quem enim exemplum diuitis huius non perterrefaciat, ne Lazaros mendicos negligat?

Pauperibus autem, in Lazaro ingens proposita consolatio est, quibus futuræ uitæ felicitas, abunde præsentis erumnas & adflictiones compensabit. Sinum Abrahæ indubie intellexit Ecclesiam beatorum in fide quiescentium, de cuius statu non est, quod multis inquiramus, quem scimus oportere esse felicissimum, magis inquirenda ea sunt, quibus ad illum pertingamus. Angelorum quoq; ministerium hic agnoscimus, qui adesse ijs ad æterna bona solent, quibus homines dedignati fuerint ministrare ista caduca. In tartaro demum, in tormentis, diues Lazarum agnoscit

Sinus Abrahæ.

agnoscit, & opem ab ipso, sed frustra orat, quem facere scilicet sibi amicum, ex iniusto mammona hic neglexerat.

Nota autem, quod hic diues non simpliciter scribitur esse, ἐν τῷ ᾅδῃ, id est, in inferno, sed & in Geenna, quia in tormentis & flamma. Id autem Geenna ignis dicitur, Matth. 5. ubi de ea fusius annotaui. Omnino enim שְׁאוֹל id quod Græci τὸν ᾅδην, latini infernum reddere solent, in scripturis sepulchrum, atq; inde statum mortuorum significat, qualiscunq; sit, siue bonus & cum beata quiete, qualem Iaacob & sancti alij, ad infernum descendentes, experti sunt, siue malus, & quo mortui tormentis flammarũ, id est, potentissimis & incomparabilibus excruciantur, qualem experiuntur reprobi, & Geennan tum proprie, non infernus solum, qui simpliciter statum mortis, qualemcunque significat, uocatur. Vnde quod Channah mater Schmuelis, canit: Dominus occidit & uiuificat, idem cum eo est, quod mox in eodem uersu, subijcit: Dominus deducit ad inferos, & reducit. Occidere enim & deducere ad sepulchrum, uel statum mortuorum & uiuificare, atq; à sepulchro, uel statu mortuorum, reducere perinde est. De his & in Matthæo cap. 27. fol. 301.

De inferno.

Præterea animaduertendum est hic Dominum res futuræ uitæ, ad modum rerum præsentis uitæ proponere, quas scilicet aliter cognoscere nequimus, igitur quæ corporalia hic scribuntur, ut uisus, distantia, exustio linguæ, refrigeratio, digiti in aquam intinctio, hiatus &c. omnia spiritualiter accipienda sunt. Vidit eminus Abraham & in sinu eius Lazarum hic diues, dum agnouit, quàm impie

Spiritalia tanquam corporalia describuntur.

Lazarum neglexisset, nunc beata quiete, cum patre credentium, fruentem. Flamma ipse excruciabatur, id est, indicibilibus & omnia superantibus tormentis, sicut igne nihil est efficacius. Petit extremo digiti Lazari, linguam suam refrigerari, dum frustra optat, uel minimam portionem quietis, qua Lazarus fruitur. Negatur hoc ei, dum agnoscit omnem spem refrigerij sibi ademptam. Abraham hiatum esse inter eos, qui in sinu suo quiescunt, & in flammis excrutiantur, ut neutri ad alteros queant accedere affirmat, dum agnoscit æternam fore beatorum & reproborum separationem. Alioqui spiritus, neq; oculos, linguam, aut digitos habent.

Tandem ubi uidet de se actum esse, optat Lazarum à se tam infeliciter contemptum, saltem suis agnosci, & moneri eos, ne similiter abutentes opibus, posthabeant pauperes. Hoc torquet quosdam, quod alienum putent à damnatis, ut cuiquam bene uelint. Me autem non torquet, quod uideam Dominum hæc ad erudiendum, & monendum uiuos dixisse, non ut rationem Geennæ, aut singulos affectus mortuorum explicaret. Iam omnibus uerbi Dei contemptoribus, illa cogitatio animo obuersari solet, quā & moniti, de Geennæ cruciatibus proferunt, si quispiam rediret inquiunt ex inferis, id est, mortuis, & attestaretur nobis, quomodo illic res haberet, nemo adhuc illinc redijt, qui uel de piorum felicitate, uel impiorum cruciatibus aliquid narrasset. Hanc iam cogitationem uoluit Dominus hic castigare, & in hoc proposuit potentem hunc diuitem, ut pater Abraham ad fratres suos Lazarū mitteret, respon=

Confutata hic illa cogitatio est, si quis à mortuis rediret.

ret, responsumq́; accepiße: Mosen illos habere & prophetas, quos audire debeant. Cumq́; ille plus mouendos aßereret, si quis ex mortuis ad eos iuisset, dictum ei: Si Mosen et Prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent. His enim significauit, nos scripturam habere, de his satis testantem, ad quam mortuorum testimonium nihil poßit adijcere, eoq́; frustra eos ad uiuos mittendos.

Summa uero omnium quæ hic Dominus monere uoluit, est; ut præsentibus bonis recte utamur, & pauperes non negligamus, alioqui bona nostra nos hic percepturos, alibi sine spe refrigerij excruciandos. Eoq́; scripturæ auscultandum, & quid nos deceat, abunde præcipienti, & quæ nos maneant, aperte satis prædicenti. Frustra uero à mortuis testimonium peti. Atq; hinc aperto apertius docemur, à mortuis nequaquam aliquid perquirendum, iuxta præceptum Domini, Moscheh 18. Iescha. 8. bona & salubria omnia, abundantißime in scripturis proposita sunt. Quibus sane qui fidem habere dubitat, is ut spiritu Dei uacat, ita Christo ipsi in carne redeunti, & omnibus Angelis, ne dum mortuis nunquam credet. Hinc obseruandum ergo quanti nobis scriptura esse debeat.

Nihil à mortuis quærendũ.

CAPVT XVII.

AIt autem ad discipulos, fieri non potest, quin ueniant offẽdicula &c. usq; ad hoc: et remittes illi, tractatũ Matth. 18. sup illud: Væ mũdo ab offẽdiculis.

Et dixerunt Apostoli Domino, adauge nobis fidẽ, usq; ad hoc: & obedisset uobis, tractatum Matth. 17. sup illud: Tunc accedentes discipuli ad IESVM &c.

Quis

Quis autem uestrum habens seruũ arãtem.

Summa huius est, serui Dei sumus, quanti sumus, ipsi us nimirum figmentum, ipsi igitur per omnia uiuere nos decet, idq; si cui daretur, quod tamen mortali datum nemini est, adhuc nihil meruisset, fecisset enĩ quod debuisset, neq; maiores gratiæ ei deberentur, quod quis seruo suo habeat, cum officium suum fecerit. Sinit eum nihilominus seruum manere, & reuersum ab agro, iubet sibi ministrare, & tum demum & ipsum cibum sumere, neq; tantillũ gratiæ habet ei, quod fecerit quæ ei fuerant imperata. Debuit enim ea, quia seruus est. Ita nos, cum etiam uidemur, omnia fecisse, dicere, & uere quidem debemus: inutiles serui sumus. Nam quid utilitatis adferamus Deo? Iam quid dicemus nos, qui adeo nihil eorum, quæ præcepta sunt, recte perficimus? Facessant ergo hostes gratiæ Dei, qui meriti humani, uel meminisse audent. Quàm incognita est illis Dei maiestas, nostraq́; indignitas. Diligere Deum ex toto corde debemus, & quis est, qui hoc præstet? Iam si etiam præstaremus, id scilicet præstaremus, quod debemus. Gratiæ itaq; Dei, & merito Domini nostri IESV Christi nitemur, mittentes miseros illos meritorum architectos.

Inutiles serui sumus.

Et factum est dum iret Hierosolymam.

Quicquid in hac historia obseruandum est, annotatum est, in Matthæo cap. 8. in historia leprosi. Nisi quod hic preterea, & in Samaritano, qui unus ex decem, & quidem alienigena Domino acturus gratias redijt, ostensum est, & paucos electos esse, & ex nouißimis primos fieri,

fieri, deniq; Euangelion à Iudæis, ad gentes fuisse transferendum·

Interrogatus autem à Pharisæis, usq; ad hoc, uxoris Lot, tractatum Matth. 24· super illud: Tunc si quis uobis dixerit: Ecce hic est Christus &c·

Quicunq; quæsierit animam &c· usq; ad hoc: uitam illi parabit, tractatum Matth· 10· Qui amauerit patrem aut matrem &c·

Dico uobis in illa nocte &c· usq; ad finem capitis, enarratum Matth· 24· super illud: Tunc duo erunt in agro·

CAPVT XVIII·

D*icebat autem & parabolam ad illos &c· usq; ad hoc: an reperturus est fidem in terra, tractatum Matth· 7· super illud: an quisquam est uestrum homo, qui si filius eius &c·*

Dixit autem et ad quosdam qui in se &c· usq; ad hoc: qui se humiliat extolletur, enarratum Matth· 23· super illud: Vos autem nolite uocari Rabbi·

Afferebant autem ad eum infantes &c· usq; ad illud· in sæculo futuro uitam æternam, tractatum Matth· 19· super illud: Tunc oblati sunt ei paruuli &c·

Assumpsit autem IESVS duodecim, et ait illis &c· usq; ad finem capitis, enarratur Matth· 20· super illud: Et ascendens IESVS, cum sequentibus

CAPVT XIX·

E*T ingressus perambulabat Hiericho, usq; ad hoc: Et seruare quod perierat, tractatum Matth· 21· ab initio·*

Hæc illis audientibus &c. usq; ad hoc: ibat pergens ascendere Hierosolymam, tractatū Matth. 25. super illud: Sicut enim homo peregre proficiscens.

Factum est cum appropinquasset &c. usq; ad finem capitis tractatum Matth. 21. super illud: Et cum appropinquaßet Hierosolymis, cum sequentibus &c.

CAPVT. XX.

ET factum est in uno dierum &c. usq; ad illud: comminuet illum, tractatum Matth. 21. super illud: & cum uenisset in templum &c.

Et quærebant Principes sacerdotum & Scribæ &c. usq; ad illud: & quomodo filius eius est, tractatū Matth. 22. super illud: tunc abeuntes Pharisæi &c. p totū caput.

Audiente uero cuncto populo, dixit discipulis suis, cauete à scribis &c. usq; ad finem capitis tractatū Matth. 23. super illud: Væ uobis scribæ & pharisæi &c.

CAPVT XXI.

REspiciens autem uidit eos qui mittebant &c. usque ad hoc: quam habebat misit, tractatum Matth. 23. sub finem.

Et quibusdam dicentibus de templo &c. usq; ad finem capitis, tractatum Matth. 24. per totum caput.

Item illud: Cælum & terra transibunt, uerba autem mea permanebunt, etiam expensum legis Matth. quinto, fol. 147.

CAPVT XXII.

Totum hoc caput tractatur Matth. 26.

CAPVT XXIII.

Integrum caput explanatur Matth. 27.

CAPVT XXIIII.

Caput hoc enarratur Matth. 28.

FINIS.

QVATERNIONVM ORDO
Primi libri.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V
X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii
Ordo secundi libri.

Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN
OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk
Coronidis ordo.

A B C D E F

